LIBER XXX.
XXXI. & XXXII.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

1. 2. 3.

ORVM quæ in teſtamentis ſcribuntur quædam obligationem pariunt, quædam verò ad auctoritatem dumtaxat ſcribentis referuntur, *l.* 7. *infra*, *de ann. legat.* Primi generis ſunt ea quæ ex iuris ciuilis rigore proficiſcuntur: ſecundi, quæ ex voluntate teſtantis, vt loquitur Vlpian. in princ. tit. 25. Quamquam enim omnia quæ in teſtamentis ſcribuntur, ex teſtantium voluntate proficiſcantur, in quibuſdam tamen auctoritas ſola teſtatoris eſt, *d. l.* 7. id eſt voluntas dumtaxat illius. In alijs verò accedit iuris vis & poteſtas, vt non tam à teſtatore, quàm ab ipſo iure auctoritatem accipiant. Quæ verò obligationem pariunt hæc ferè ſunt: heredis inſtitutio, legatorum & libertatis datio, ac tutelarum conſtitutio, *l.* 120. *infra*, *de verb. ſign.* Nam mortis cauſsâ donationes ſub nomine legatorum facilè continentur: ad has enim figuras & ſpecies voluntatis, latiſſimam teſtandi poteſtatem l. XII. Tab. tributam, coanguſtare Prudentibus viſum eſt. Quæ quidem omnia ità iuris vinculo firmantur quaſi ab ipſa lege non à priuato homine proficiſcantur: & hoc eſt quod dicitur teſtamenti factionem publici iuris eſſe, non priuati. Præter hæc verò, ſi quid in teſtamento cauerit teſtator, non ad iuris, ſed ad ſolius dumtaxat teſtantis auctoritatem refertur, atque ideò non parit obligationem, quæ iuris vinculum eſt, etiam ſi teſtatoris iuſſum interceſſerit vt in *d. l.* 7. multoque minùs ſi verba precatiua. Hæc igitur teſtatoris voluntas & auctoritas vbi ſola eſt, neque iuris robore ſubnixa, obligationem parere non poteſt, nec tamen omnino ſpernenda, vt neque omnino obſeruanda, ſed interuentu iudicis, ſi non ad turpem cauſſam

feratur

feratur, ad effectum perducenda, vt est *in f. d. l. 7.* vt in fideicommissis olim obtinuisse deinde docebimus. Ex his verò apparet Prudentes ità eam legis actionem, quæ testamentum dicitur, composuisse, vt non modò suis solemnibus constaret, sed etiam certis partibus & quasi membris constitueretur. Licèt enim heredis institutio caput sit & fundamentum testamenti, quinimò & illâ solâ testamentum absolui possit, testamentum tamen reliquas quoque voluntatis species quas antè enumerauimus admittit. Et de institutione quidem ipsa abundè in primis tractatum est. De tutelis autem quia non solis testamentis constituuntur, commodiori loco dicere anteuertit: eademque ratione de libertatum datione, & mortis caussâ donationibus sermonem alium in locum distulit. At de legatis nunc tractare parat, quia illa à testamentis separari non possunt, *l. 4. de manum. testam. infra*, vel certè à codicillis testamento confirmatis, qui pars testamenti censentur. De fideicommissis autem simul dicendum putauit, & quia legatorum vice fungantur, *l. 8. §. 1. supra, de condit. instit.* ac non minùs quàm legata testamẽto relinquantur, *l. 12. in f. de iniust. rupt. supra*, ac codicillis etiam non confirmatis, & quia hodie legata & fideicommissa sint omnino inter se exæquata. Quâ ratione hîc de legatis & fideicommissis tractatus inter successiones testamentarias de quibus antè, & legitimas de quibus parte sextâ, meritò repositus est, quia nouo iure legata non minùs quàm fideicommissa, tam ab intestato, quàm ex testamento relinqui possunt ait Dñ. Cujac. Parat. comm. de legat. & fideicomm. Cod. Hic verò tractatus ità instituitur vt in genere primùm de legatis & fideicommissis dicatur, pòst de varijs eorum formis, in quibus singularia quædam sunt iura, denique de modo legatorum & fideicommissorum per l. Falcidiam & Senatusconsultum Trebellianum inducto, quæ omnia septem libris absoluuntur, & ad sextæ partis initium perducuntur. Ceterùm legandi verbo generaliter contineri possunt non modò ipsa legata, sed etiam heredum institutio, legatorum libertatumque datio, & tutelarum constitutio, *d. l. 120. de verb. sign. infra*, quæ illius verbi significatio à nobis exposita est supra *tit. quemad. testam. fiant.* Sed quùm reliquæ voluntatis species propria nomina nactæ sint, hæc quæ legatum dicitur nomen generis proprium sibi fecit. Et hâc significatione definitur, *Donatio testamento relicta l. 36. de leg. 2.* Cui definitioni similis est illa quam tradit Iustinianus *initio tit. de legat. Instit. Donatio quædam à defuncto relicta*, nempe à testatore: non enim à quolibet defuncto: nisi quòd vulgò additur, *ab herede præstanda*, quæ tamen verba in suis manuscriptis Codicibus non haberi Contius in sua editione annotauit, & expungenda censuit, quod & antè censuerat Russardus, præsertim quùm nec apud Harmenopulum, nec apud ipsum Theophilum, nec in *d. l. 36.* habeantur. Et verò Dñ. Cujacius à sua editione expunxit. Quamquam

tamen in hoc Parat. defendit vetuſtiores interpretes ea verba ex veteri Iuriſprudentia rectè adieciſſe, licèt in libris noſtris non exſtarent, quorum ille ſecutus mentem, legatum definit donationem quamdam teſtamento ab herede relictam, hâc nempe ratione, quòd legatum nullum alium oneret quàm heredem, & quòd delibetur ex eo quod vniuerſum heredis foret, *l.* 116. *de legat.* 1. Verùm ſi veteres legatorum differentias attendamus ea verba ſoli legato per damnationem conueniſſe videntur: nam hoc quidem genus ab herede præſtandum, & ab ipſius manu accipiendum fuit. At in legato ſinendi modo, vel præceptionis, quùm legatarius propriâ manu ipſe ſibi ſumeret, & in legato per vindicationem, quùm dominium ipſo iure abſque vllo facto nanciſceretur, non videntur ea verba, *ab herede præſtanda*, locum habere potuiſſe. Sed nec ratio Dñ. Cujacij in legato vindicationis locum habere potuit: quùm enim legatum hoc ità dominium rei, legatarij faciat, vt hereditas heredis, res ſingulas, *l.* 80. *de legat.* 2. & rectâ quidem viâ tranſeat ab eo qui legauit ad ipſum cui legatum eſt, *l.* 64. *infra*, *de furt.* non poteſt dici vel heredem onerare à quo non proficiſcitur, neque hereditatem delibare, cuius nunquam fuit. Placet tamen Dñ. Cujacij ſententia, ſed aliâ ratione. Nam quùm æquiſſimum Prætori viſum ſit vnumquemque non ſibi ius dicere occupatis legatis, ſed ab herede petere, vt eſt *in princ. l.* 1. *infra*, *quod legat.* manifeſtum eſt legatum eſſe ab herede præſtandum, quod etiam in ipſo genere legati per præceptionem locum obtinet, *d. l.* 1. §. *ſi quis ex mortis.* Licèt enim vel rei legatæ dominium ad legatarium ipſo iure tranſlatum ſit, vel illi poteſtas ſumendi & præcipiendi permiſſa, ab ipſo tamen herede legatum petendum. Nam & dominus qui rei ſuæ poſſeſſionem amiſit, eam petere à poſſeſſore cogitur, nec propriâ auctoritate manum inijcere poteſt, *l.* 13. *ſupra*, *quod met. cauſ.* Sed quamquam ea verba veteri iuriſprudentiæ nequaquam inficianda ſint, poteſt tamen definitio & abſque ijs rectè conſtare. In qua quidem ſub donationis genere legatum meritò reponitur, eſt enim mera liberalitas, *l.* 6. *infra*, *ſi cui plus quàm per l. Falcid.* neque legatarius vi ipsâ legati oneri vlli ſubijcitur, quamquam poſſit ei extrinſecùs imponi à teſtatore vel dandi conditio, vel fideicommiſſum. At negabit aliquis legatum donationem dici potuiſſe, quùm nulla donatio ante Iuſtinianum ſinè traditione & acceptione fuerit, *l.* 1. *&* 10. *de donat. infra*, & *l.* 35. *Cod. eod. tit. l.* 35. §. 1. *de mort. cauſ. donat.* & *l.* 8. *&* 2. *de bon. libert. infra*, legatum verò per vindicationem ſinè traditione acquireretur, *l.* 1. *in f. ſupra*, *de public. in rem act.* & hodie quodcumque acquiratur. Verùm dicendum eſt in legato quoque traditionem eſſe vel iuris fictione, vt in legato vindicationis, quod, vt antè dictum eſt, rectâ viâ ab ipſo teſtatore ad legatarium tranſit: vel etiam re ipsâ vt in legato per damnationem, atque etiam in duobus reliquis generibus,

quùm legatum quodcumque ab herede peti oportere iam probatum sit. Atque ità testator manu heredis rem legatam tradere intelligitur *d. l. 10. de donat. infra.* Donationis autem verbo, legatum separatur à reliquis figuris & speciebus capiendi ex testamento: sic enim appellat *l. 31. infra, de mort. caus. donat.* & Iustinianus *in princ. de legat.* Ab institutione quidem heredis, quia hæc non est mera liberalitas quùm oneribus hereditarijs sit obnoxia, herede quasi ex contractu obligato, §. *heres quoque, Instit. de oblig. quasi ex contract.* A tutelæ constitutione, quia tutela merum onus cõtinet, & inuitum adstringit, quùm donatio sinè acceptione esse non possit. A libertatis datione, quia donatio non est nisi res aliqua corporaliter, aut quasi transferatur: vt enim pignus à pugno dicitur, quia traditione opus habet: ità donatio à verbo Græco, δῶρον, quod palmum significat *d. l. 35. §. 1. infra, de mort. caus. donat.* quia manu fieret. Plinius lib. 35. cap. 14. *Græci antiqui, doron, palmum vocabant* (inquit) *& ideò dora munera quia manu darentur.* Quare libertatis datio à legato distinguitur, §. *libertas quoque*, §. *ante heredis institutionem, Instit. de legat.* Quamquam dici possit libertatis dationem satîs distingui sequentibus verbis definitionis, *testamento relicta*, siue, quod idem est, *à testatore relicta*, quibus significatur legatum donationem esse, quæ non nisi testamento possit relinqui, non inquam possit à testamento separari *d. l. 4. infra, de manum. vind.* At libertas & sinè testamento multis modis dari potest. Et hâc quoque ratione mortis caussâ donationem à legato licet distinguere, quùm & extra testamentum illa fieri similiter possit, quamquam quæ fit testamento ad legatum proximè accedat, *l. 2. supra, de pub. in rem act. & Instit. in princ. de donat.* Similiter à fideicommisso legatum per ea verba distinguitur, non solùm quia & ab intestato fideicommissum relinquatur, sed etiam quia & cum testamento comprehensum est, non tamen dici potest testamento relictum, quia non ex testamento vires capit, vt nempe quasi pars eius valeat, hoc est iure directo, sed ex voluntate sola testantis ad cuius auctoritatem dumtaxat, vt antè dictum est, refertur. At legatum ità testamento relinquitur, vt iure testamenti valeat, & ad legis auctoritatem referatur, quod Vlpianus d. tit. 25. ait ex rigore iuris ciuilis proficisci, quòd nempe rectà ab ipso iure ciuili, non à priuati hominis voluntate venire intelligatur vt antè expositum est. Denique ijsdem verbis legatum distinguitur à quibuscumque alijs donationis formis. Sunt igitur loco differentiæ, vt verbum, donatio, loco generis. Quare definitio suis omnino partibus ità absoluta est, vt nihil prẹterea ad id necesse sit. Nunc legatorum veteres differentias persequamur, quarum tam multa vestigia in plerisque iuris locis ijsque perobscuris adhuc supersunt, vt qui eas ad vnguem non teneat, eum in multis hærere & cœcutire necesse sit. Quùm enim Iustinianus libros suos ipsis Prudentum verbis quasi centonem consuere & componere

voluerit, non potuit formularum reliquias omnes abolere, quantumuis in veteri iure enucleando anxiè diligens. Prima ergo legatorum diuisio qurdripertita fuit: vt alia essent per vindicationem, alia per damnationem, alia per sinendi modum, alia per præceptionem: quæ diuisio ab ipso Iustiniano proponitur §. 1. *de legat. Instit. l. 1. Cod.com. de legat.* & explicatur vberiùs à Theophilo ibidem, ab Vlp. tit. 24. à Paulo lib. 3. sent. tit. 6. & Caio tit. 13. attingitur verò plerisque iuris locis. Inter eas autem legatorum species variæ magnique momenti differentiæ fuerunt, & circa res quæ legari poterant, & in ipso legandi modo, & in actionibus legatorum, & in iure accrescendi, & in iure transmissionis, & in alijs plerisque iuris articulis, quæ maximas offundunt tenebras prisci iuris ignaris. Per vindicationem his verbis legabatur, *Do, lego, capito, sumito*, siue *habeto*, vt est apud Vlp. d. tit. & denique alijs quibuscumque verbis directis, quibus testator significaret velle se dominium rei legatæ statim & sinè heredis facto in legatarium transferri: *Hæc enim legati species*, vt ait Theoph. *d. §. 1. vindicatio dicta est, ab eo quod est vindicare, id est rem per actionem realem auferre.* Itaque hoc legatum rectâ viâ ab ipso testatore ad legatarium transibat *d. l. 64. infra, de furt.* nunquam heredis factum *d. l. 80. de legat. 2.* quòd si non heredis, neque hereditatis, vt antè asseruimus: hereditatis inquam aditæ, atque ideò acquisitæ: nam quamdiu iacet non adita, dominium legati ex persona defuncti ipsa retinet *d. l. 80.* & fructuum qui ex legato interim nascuntur, *l. 38. de legat. 2.* postea verò retrotrahitur ad tempus mortis aditio, vt legatum ab ipso testatore momento ipso quo moritur transisse in legatarium intelligatur, *d. l. 64. infra, de furt.* ac consequenter nunquam heredis fuisse factum, nec hereditatis quæ illi acquiritur, quod etiam probat descriptio illa legati quæ est in *l. 116. de leg. 1.* illis verbis, *Ex eo quod vniuersum heredis foret.* Hinc dubitandi ratio in *l. 16. Cod. de fideic.* vtrùm legata contineantur huiusmodi fideicommisso vbi heres rogatus fuerit quidquid ex hereditate ad eum peruenerit, post mortem restituere: qualis ferè dubitatio proponitur etiam in *l. 2. §. 1. de dot. præleg.* Quamquam autem illæ duæ leges de legatis generaliter loquantur, vtpotè ad ius nouum aptatæ, opinor tamen de legato vindicationis fuisse quæstionem, & de legato præceptionis quod illi consimile est, & cuius nominatim meminit *d. l. 16.* Nam legatum per damnationem, vel per sinendi modum ex hereditate esse potuit, & ipsius heredis aliquando factum. At legatum vindicationis aut præceptionis nequaquam, quia vt hereditas ad heredem, ità hoc genus legati ad legatarium, simul eodem momento, ab ipsius testatoris manu proficisci censetur, *d. l. 80. de leg. 2. d. l. 64. de furt.* Ex quo sequitur vi ipsâ & proprietate verborum non contineri fideicommissa, sed ex interpretatione voluntatis, quæ in fideicommissis magis quàm verba spectatur, vt est in *d. l. 16.* Nisi in hereditate

tale

tale legatum fuisse intelligas quùm ipsa iaceret, vt in *f. d.l.* 80. quo etiam sensu dicitur delibatio hereditatis, *l.86.de legat.*1. De hoc igitur solo vindicationis aut præceptionis legato intelligendus est proculdubio Vlpianus cùm tit. 19. scribit legatum nobis acquiri ex l. XII. Tab. id est iure ipso, de quo, hoc idem nominatim scribit Theoph. *d.* §. 1. Verum ergo, ac superioribus consequens est quod scribit Caius d. tit. 13. legatarium post mortem testatoris statim, non exspectato herede legatum vindicationis sibi præsumere, quod similiter scribit Anianus ad Paul. tit.de legat. Statim,intellige,aditâ scilicet hereditate: nam tunc demum legatarius fiebat dominus, vt ait Theoph. *d.* §.1. & hæc verba, *Non exspectato herede*, non significant ante aditam hereditatem, sed vt legatarius suo sibi iure sumeret legatum, neque ab heredis manu caperet,nec propterea si id feciſſet calumniam vllam sustineret, vt idem Caius scribit, quod etiam in legato per præceptionem obtinuisse,vel ipsum præcipiendi verbum per se ostendit. Neque verò his aduersatur quod antè docuimus, legatum quodcumque ab herede petendum esse, non autem à legatario præsumendum *d.l.* 1. *quod legato*; *infra*, hoc enim pòst æquitate Prætoriâ inductum est, quò scilicet heres Falcidiam sibi per retentionem seruaret: olim enim solam retentionem habebat, non vindicationem Falcidiæ, *l.* 1. *Cod. eod. tit.* Antè verò legatario licuerat, suo iure legato manum inijcere,sibique illud auferre. Ex his facilè potest intelligi cur hoc genere legati eæ tantùm res legari possent quæ testatoris fuissent ex iure Quiritium, vt est apud Vlp. d. tit.24. cùm enim duplex dominij species olim esset, in bonis nempe, & ex iure Quiritium, is solùm vindicationis actione vti potuit, quæ est iuris ciuilis, qui dominus esset iure ciuili, seu iure Quiritium, non qui iure gentium tantùm, id est in bonis *l.*1. §.1.*supra, de rei vind.* Consequens igitur fuit nec rem alienam ne ipsius quidem heredis, nec rem quæ nondum exstaret, putà fructus ex illo fundo nascituros, aut quod ex illa ancilla nasceretur, legari hoc genere potuisse, vt est apud Vlp. & Caium dictis locis. Neque pro hoc legato agi in personam contra heredem, quùm legatarius iure ipso esset dominus, §.*sic itaque,de act. Instit.* sed solâ rei vindicatione. Ex his quoque intelligetur quid olim obtinuerit circa ius accrescendi in hoc genere legati, & quomodo conciliandi sint varij iuris loci, qui pugnare inter se alioqui videntur. Sed priùs obseruandum est triplici modo coniunctionem inter legatarios contingere: aut enim re tantùm coniunguntur,aut re & verbis,aut verbis tantùm,*l.*142.*infra,de verb. sign.* quod Glossa explicat ad §. *pen. l.* 1.*de vsufr. accresc. supra.* Re tantùm, cùm duobus separatim eadem res legatur,*l.* 89.*de leg.* 3. putà si testator leget Titio fundum Cornelianum, & deinde Seio eumdem fundum Cornelianum, siue id faciat aliâ testamenti parte, siue consequenter, modò diuersis periodis. Hi verò dicuntur coniuncti, quia eadem res

vtrique legata est. Sed dicuntur etiam disiuncti, quia separatis verbis eis legata est. Atque hoc sensu disiunctos accipit *lex vn. Cod. de cad. toll. §. his ità definitis*, ex sententia d. Glossæ, & Dñ. Cujacij in illo Parat. & *l. 1. §. pen. supra, de vsufr. accresc.* & apud Vlp. tit. 24. de legat. quæ loquendi varietas obseruanda etiam est. At re & verbis coniuncti dicuntur quibus eadem res coniunctim legatur: putà Titio & Seio fundum Cornelianum do, lego, vel Titio & Seio hominem Stichum do, lego, quod exemplum est apud Vlpian. d. tit. & in §. *si eadem, Instit. hoc tit.* Et hi coniuncti propriè sunt, neque vnquam disiuncti possunt appellari. Denique verbis coniuncti dicuntur quibus coniunctim quidem legatur, non tamen eadem res, sed quæ ab ipso testatore legando diuisa sit: putà Titio & Seio fundum Cornelianum æquis partibus do, lego, *d. l. 89. de leg. 3.* Partes enim testator facit, easque diuisas, ità vt non vnus fundus, sed duo fundi intelligantur in singulos legatarios statim à morte testatoris translati *arg. l. 6. §. si quis comm. præd. l. 6. §. 1. quemad. seruit. amitt. supra.* Et hi similiter disiuncti dici possunt ratione rei legatæ: vt illi de quibus primo loco diximus, ratione verborum, quod & Glossa docet in *d. l. 80. de leg. 3.* Soli enim illi qui re & verbis coniunguntur, coniuncti semper dicuntur, neque vllo modo disiuncti dici possunt, quod ostendit *d. l. 142. de verb. sign.* illis verbis: *Nec dubium est, quin coniuncti sint, quos & nominum, & rei complexus iungit.* His ità positis redeamus ad vindicationis legatum quo dominium rei legatæ à testatore in legatarium rectâ viâ transferri antè probatum est. Hoc igitur genere si legaretur primo coniunctionis modo, id est re coniunctim, verbis autem disiunctim, necesse fuit tota legata singulis data esse, vt scribit Celsus *d. l. 80. de leg. 3.* quam de quocumque genere coniunctionis Glossa pessimè accipit, cùm tamen de illo primo sit tantùm accipienda, vt ex sequentibus intelligetur. Tota, inquam, legata singulis data esse, id est singulis solida deberi, vt tradit Vlp. d. tit. 24. vbi tale legatum disiunctim relictum appellat, vt antè monuimus. Quæ verba non sunt ità accipienda quasi eadem res singulis præstetur, nec enim duo in solidum domini esse possunt eiusdem rei, vel quasi vni res, alteri æstimatio debeatur, vt deinde exponemus, sed vt intelligamus partes à testatore factas non fuisse, imò ipsum sermone suo omnibus legatarijs primâ facie solidum assignasse videri, vt disertè scribit Iustinianus *§. sin verò, Cod. de caduc. toll.* Quare miror Dñ. Cujacium hoc non animaduertisse, & apud Vlp. d. tit. 24. pro his verbis: *Singulis in solidum debentur*, contraria omnino reposuisse, nempe, *singulis partes debentur*, quod à iuris ratione prorsus alienum est. Mouit illum quod scribit Caius tit. 13. de legat. in solo legato per damnationem si disiunctim, id est singulis quæcumque res legetur, singulis integram deberi, & quod Paulus simili tit. in princ. Dimidium deberi legatarijs, si per vindicationem

legatum

legatum sit, totum si per damnationem. Et quod denique Iustinianus non absimili sensu in §. *sin autem disiunctim*, *Cod. de caduc. toll.* Sed animaduertendum est illis locis solidum deberi, esse intelligendum cum effectu obtinendi, concurrentibus etiam legatarijs omnibus, quod euidenter Caius demonstrat: nam post superiora illa verba, quibus dixit in solo damnationis genere singulis integra legata deberi, subijcit statim, *id est vt vnus rem ipsam accipiat, alij verò æstimationem rei ipsius in pretio ab herede percipiant*, quod ijsdem ferè verbis Iustinianus exprimit in *d.* §. *sin autem disiunctim.* Et eo quidem sensu rectè negabitur in legato per vindicationem disiunctim relicto, solidum singulis deberi. Quùm enim hoc legatum à testatore in legatarium transeat, neque heres aliquid dare damnatus sit, nec consequenter actio personalis in eum competat, sed vindicatio in rem ipsam, non poterit vnus ex legatarijs æstimationem ab eo petere, & alius solidam rem obtinere. Sed omnes rem ipsam, si velint, vindicare poterunt, atque ità euentu ipso partes quisque obtinebit tantùm, quamquam solidum ab initio deberetur: & ità accipiendum est quod ex Paulo relatum est in legato vindicationis dimidium non totum deberi, concurrentibus scilicet duobus legatarijs & rem ipsam sibi vindicantibus. Quamquam enim ab initio partes factæ non essent à testatore, qui singulis solidum legauerat, vt antè probatum est, quùm tamen singuli solidum habere non possent necessarium est vt concursu partes fiant, *d. l.* 80. *de leg.* 3. legatarijs partes sibi inuicem abstrahentibus & adimentibus, ità vt ex eorum mutua petitione & concursu legatum in singulorum persona minuatur, vt apertè docet Iustinianus §. *sin verò non omnes*, *Cod. de cad. toll.* Neque obstat *lex* 34. §. *si coniunctim*, *de leg.* 1. vbi si coniunctim res legetur partes ab initio fieri dicuntur. Nam ille §. intelligendus non de primo coniunctionis modo, vt *d. l.* 80. sed de secundo, cùm re & verbis legatarij coniuncti sunt: quæ fuit etiam Zazij sententia in suis Singularibus: eo enim casu verum est, vt deinde dicemus, partes ab initio fieri. Agi verò de ea coniunctione apparet ex *versic. sed si* qui, *princ. d.* §. opponitur, in quo agitur de primo coniunctionis modo, id est de re coniunctis quibus solidum legatum est, vni testamento, alteri codicillis. Nam quod Dñ. Cujac. ad Vlp. tit. 24. existimauit *d.* §. *si coniunctim*, intelligendum esse de legato per damnationem, verum esse non videtur: tum quia non est verisimile Iustinianum qui legata omnia exæquasset, ità propositi fuisse immemorem, vt tam manifestum vestigium veteris differentiæ, atque adeò antinomiam, locis præsertim ità vicinis relinqueret, tum quia in d. §. agitur de iure accrescendi, quod certum est cessasse in legato per damnationem coniunctim facto, vt est apud Vlp. d. tit. 24. Neque contrariam sententiam iuuat quod Vlp. eod. ipse loco ait, legato per damnationem coniunctim facto singulis

partes deberi. Nam hoc nihil impedit quò minùs legato per vindicationem coniunctim facto, ſecundo coniunctionis modo, ſingulis quoque partes debeantur, quamquam tamen diuersâ ratione. In hoc enim legato partes fiunt ab initio, non à teſtatore quidem, ſed iuris poteſtate: at in illo partes fiunt ab ipſo teſtatore, atque ideò ceſſat ius accreſcendi, neque eſt vllus concurſus. In dicto verò legato vindicationis, eſt concurſus, & conſequenter ius accreſcendi. Sed hîc eſt obſeruandum concurſum duplici modo fieri, facto nempe ipſo, & ipſo iure: Facto fit concurſus, cùm ab initio ſolidum debetur, vt dictum eſt anteà de legato vindicationis in primo coniunctionis modo, & eo ſenſu contraria ſunt, partes fieri concurſu, & fieri ab initio, vt videre eſt in *d. §. ſi coniunctim, verſic. ſed ſi.* Ipſo autem iure fit concurſus, cùm ab initio partes debentur, non quidem à teſtatore diuiſæ, ſed iuris poteſtate. Et hoc eſt quod Vlp. ait d. tit. 24. iure ciuili concurſu partes fieri in legato vindicationis coniunctim re & verbis facto: partes inquam fieri ab initio, concurſu illo iuris. Id verò manifeſtum eſt ex eo quod Vlp. ſubijcit, non concurrente altero, partem eius alteri accreſcere. Innuit enim ſingulos partes ſuas ab initio habere, non tamen factas à teſtatore, ſed à iure. Nam cùm à teſtatore ipſo fiunt partes ab initio, tunc coniunctio verbis tantùm eſt, vt antè dictum eſt. Quare cùm per damnationem coniunctim legabatur, putà Titio & Seio fundum Cornelianum heres dare damnas eſto, rei coniunctio nulla erat, ſed verborum tantùm, quandoquidem ſingulis partes ità deberentur ab initio vt nullus eſſet concurſus, nec ius accreſcendi, ſed non capientis pars penès heredem remaneret, vt eſt apud eumdem Vlp. Sed vt redeamus ad legatum per vindicationem in primo genere coniunctionis quùm certum ſit concurrentibus legatarijs ſingulos partem eius tantùm habere non ſolidum legatum, quis effectus erit eius ſententiæ quâ aſſeruimus ſingulis tota & ſolida legata deberi? Certè triplex. Primus eſt, vt ſi vnus ex legatarijs nolit, aut non poſſit legatum agnoſcere, non tamen eius pars vacare intelligatur, nec alteri qui agnouit accreſcat. Sed vt is qui agnouit ſolidum legatum habeat, non quidem iure accreſcendi, ſed iure ſuo, vtpotè quòd ab initio ſibi in ſolidum legatum ſit, quem primum effectum Iuſtinianus eleganter explicat in *§. ſin verò nemo, Cod. de cad. toll.* Eo igitur caſu ius accreſcendi locum non habet. Neque obeſt quod eſt in *l. 1. §. interdum, ſupra, de vſufr. accreſc.* Nam ibi agitur de vſufructu qui in ea re differt à proprietate, quòd in illo ſit ius accreſcendi eo caſu, in hoc non item. Comparantur tamen in eo quòd in vtroque legatarius qui capit habeat ſolidum, alio ſcilicet non capiente, ſed tamen diuersâ ratione. Vſumfructum quidem partim iure ſuo, partim iure accreſcendi. Proprietatem verò omnino iure ſuo quaſi ſibi in ſolidum legatam. Atque eatenus intelligenda eſt comparatio quæ fit illis verbis:

quod

quod & in proprietate contingeret. Secundus effectus priori consequens est, nempe vt legatarius solidum legatum habeat sinè vllo onere, quamuis onus aliquod fuisset impositum à testatore, collegatario qui legatum non agnouit. At cùm per ius accrescendi pars deficientis capitur, cum suo onere capitur. Ratio differentiæ, quia primo casu legatarius solidum capit iure suo & ex sua persona: quare capit sinè onere quùm nullum sibi fuerit impositum. At altero casu onus sustinet, quia non suo iure capit, sed alienam portionem cui onus iniunctum fuit, quem etiam effectum Iustinianus exponit §. *sin autem à deficientis persona, Cod. de cad. toll.* Tertius effectus à priori quoque descendit, & olim obtinuit. Nam quùm solidum singulis debeatur, & percipiatur iure proprio, non ex persona collegatarij, sequitur legem Papiam de caducis eo casu locum non habuisse. Et hunc effectum Vlpian. d. tit. à contrario significat, cùm dicit, in secundo coniunctionis modo partem non capientis caducam fieri. In primo verò, quam disiunctionem ille appellat, legatum singulis in solidum deberi. Nunc de reliquis legatorum formis dicendum est, de quibus etiam permixtim iam quædam dicta sunt. Per damnationem igitur quæ est secunda species, legabatur his verbis: *heres meus damnas esto dare: dato: facito: heredem meum dare iubeo,* Vlp. d. tit. 24. Et denique alijs quibuscumque directis verbis, quibus testator significaret velle se aliquid per heredem suum legatario dari vel fieri, vt videre est etiam apud Caium d. tit. 13. Neque enim existimandum est vires huius legati pendere ex illis verbis, *damnas esto*, quæ tamen quia frequentiùs vsurparentur, nomen huic legato dederunt. Nam & legatum sinendi modo sub ijs verbis concipi poterat, vt videre est apud Vlp. d. tit. 24. & Theoph. §. 1. *de legat.* His verò consequens est dominium ità legatæ rei neque transferri à testatore in legatarium, neque ipso iure transferri: sed esse transferendum ministerio & traditione heredis. Item omnes res, etiam alienas eo genere legari potuisse; dummodo tales essent quæ dari possent. Item etiam res quæ in rerum natura nondum essent. Item re eâdem coniunctim duobus vel pluribus legatâ, id est primo coniunctionis modo, singulis partes tantùm deberi, non solidum. Atque ità intelligendum esse Caium d. tit. 13. cùm inter hoc legatum & legatum vindicationis istam similitudinem esse scribit si coniunctim facta sunt, quòd in vtroque legato simul ab omnibus præsumatur: simul inquam, non quasi necesse sit collegatarios eâdem actione coniunctim legatum petere, quùm possit quisque de parte sua solus agere: sed vt intelligatur totum legatum non deberi singulis in solidum, sed partem suam cuique: eò enim respicit particula illa, *simul*, vt ex seq. versic. apud Caium apparet. Partem inquam cuique, diuerso tamen modo, vt suprà expositum est, in legato quidem vindicationis ipso iure non testatoris facto, in legato damnationis

facto testatoris, quia ab initio ipse partes fecisse intelligitur. Contrà verò legato damnationis disiunctim facto singulis solidum deberi, hoc est vt vnus rem accipiat, alter æstimationem, quod in hoc genere legati singulare esse antè docuimus. Ius igitur accrescendi hoc in genere legati neutro casu locum habere potuit: nam si coniunctim fieret, non capientis pars iure ciuili in hereditate remanebat, quia scilicet partes ab ipso testatore discretæ censerentur: quòd si disiunctim, singulis solidum debebatur, ac per hoc nihil restabat quod posset accrescere vt facilè intelligi potest ex Vlp. verbis d. tit. 24. Huius autem legati optimum ius esse dicebatur vt idem auctor est, quia in plerisque iam commemoratis, potior eius erat caussa quàm aliorum legatorum. In hoc tamen videtur fuisse deterior legato vindicationis, quòd ex illo esset tantùm actio in personam, quæ dicitur ex testamento, non in rem, in qua plus est securitatis. Similiter & in hoc, quòd optione legati per vindicationem datâ, legatarij electio esset: datâ autem per damnationem esset heredis, vt videre est in *l.* 19. *de leg.* 2. & apud Vlp. d. tit. 24. Sequitur tertia legatorum species per sinendi modum. Fiebat autem his verbis: *Heres meus rem illam permitte illum præsumere & sibi habere*, vel similibus, vt est apud Caium d. tit. 13. Vlp. tit. 24. & Theop. *d.* §. 1. *de legat.* vel alijs quibuscumque directis, quibus testator significaret velle se non quidem heredem aliquid dare vel tradere, sed pati legatarium sibi sumere. In superiori ergo genere heredis factum & ministerium versabatur: in hoc patientia tantùm. Quam vt præstet datur actio in personam legatario, quæ similiter dicitur ex testamento, vt Theoph. auctor est *d.* §. 1. sed in eo tamen diuersa, quod superior intendit heredem dare facere oportere, hæc verò pati. Quòd igitur Caius scribit in hoc legato non quidem heredem legatario rem quæ relicta est iuberi tradere, sed vindicanti legatario non permitti prohibere, ità est accipiendum, vt verbum, *vindicanti*, id est prehendenti, capienti, & sibi sumenti interpretemur, non autem agenti illâ actione quæ dicitur vindicatio. Ceterùm hoc genere legari possunt res propriæ testatoris & heredis eius, vt scribit Vlp. d. tit. Ergo non alienæ, & tamen Caius d. tit. scribit etiam alienas posse legari: quod perperam additum fuisse censet Dñ. Cujacius ad d. locum Vlp. Videtur tamen id ab ipso Caio scriptum, & rectè, modò rem alienam, id est ipsius legatarij intelligamus: aliena enim est quæ nec heredis, nec testatoris est. Finge enim legatarium debere testatori hominem Stichum, rémve aliam, aut pecuniæ summam. Certè res illa quam legatarius debuit hoc genere legari potuit, & nullo alio: non enim per vindicationem, vel per damnationem, vel denique per præceptionem, quùm res ipsius legatarij esset, nec sua magis fieri posset, vt apertè probatur his verbis Pauli lib. 3. sent. tit. de legatis. *Sinendi modo* (inquit) *tam corporales res, quàm quæ in iure consistunt legari possunt*, & ideò debitori

debitori id quod debet rectè legatur: quæ ſententia iuris ratione iam expoſitâ nititur, neque mendi ſuſpecta eſſe poteſt, quod tamen Dñ. Cujacius ibi credidit. Denique per præceptionem ità legabatur: *Lucius Titius illam rem præcipito*, vt ſcribit Vlp. d. tit. vbi Lucium Titium heredem fuiſſe intelligendum eſt. Vt enim Theoph. & Caius docent, (qui & alias eius formulas tradunt) hoc genus legati non niſi vni ex heredibus dari poteſt. Quamquam tamen contrà alio etiam genere quocumque heredibus legari potuit, *l.* 1. §. *ſi quis ex mortis, infra, quod legat.* Hoc autem genus legati, legato vindicationis ferè ſimile, niſi quòd heredibus tantùm dari poſſit, vt dictum eſt, & niſi etiam quòd non rei vindicatione petatur, ſed actione familiæ erciſcundæ, vt docet Theoph. *d.* §. 1. vel ſi domi res legata non ſit, quò ſcilicet à coherede præſumi poſſit, præſtabitur officio iudicis familiæ erciſcundæ à coheredibus ait Paul. in princ. d. tit. de legat. Verum ergo eſt quod Iuſtinianus ſcribit *in princ. l.* 1. *Cod. comm. de legat.* perſonalem actionem legatarios plerumque habuiſſe: quùm in tribus poſtremis legatorum generibus, hoc eſt ſolo legato per vindicationem excepto, in perſonam ageretur, quamquam non eâdem actione. Qua in re valde fallitur Gloſſa *ad princ. d. l.* 1. iuris antiqui ignoratione, vt ex ſuperioribus poteſt intelligi. In legato enim per ſinendi modum exceptionem tantùm dare videtur, quùm poſſit etiam competere actio, & in legato per præceptionem, dat actionem ex teſtamento, quùm tamen familiæ erciſcundæ competat. Sed quùm vnicuique generi legatorum propria actio eſſet aſſignata, quorſum in *l.* 76. §. *pen. de legat.* 2. dicitur legatarijs datum eſſe pluribus & varijs actionibus vti, quò laxior eis agendi facultas eſſet: quaſi ſcilicet in eorum arbitrio eſſet, vel rei vindicatione legatum perſequi, vel actione in perſonam, vt apertè dicitur in *l.* 33. 84. §. *vlt. &* 85. *de leg.* 1. An quia leges illæ fuerint interpolatæ ex noua Iuſtiniani conſtitutione *d. l.* 1. *Cod. comm. de legat.* quæ lata eſt ante ſecundam Codicis editionem. Sed facilè ex contextu earum apparet ità ab ipſis Iuriſconſultis ſcriptas fuiſſe. An igitur potiùs, quia in aliquo genere legatorum concurſus & electio actionum etiam olim fuerit, quod tamen ex nouo iure generaliter in ff. poſitum ſit, Iuriſconſultorum verbis, quæ de vna ſpecie loquebantur, ad omnes detortis, vt in centonibus fieri aſſolet, quod etiam videre eſt in *l.* 1. *de leg.* 1. Et hoc mihi videtur veriſſimum. Nam quod hodie in quibuſcumque legatis obtinet, in legato vindicationis locum olim videtur habuiſſe, vt ſcilicet poſſit legatarius agere vel in rem, vel in perſonam. In rem quidem, quia dominium eſſet in eum ipſo iure tranſlatum. In perſonam autem, non vt heres daret, §. *ſic itaque, Inſt. de act.* ſed vt præſtaret & traderet legatum. Atque ità in hoc genere legati obtinuit quod in contractibus locum habere docuimus ſuprà Parat. ſi cert. pet. in quibus plures obligationes ex vno eodemque negotio oriri poſſunt,

l. 9. §. quoniam, illo tit. l. 1. §. pen. de tut. & rat. distrah. l. 13. in f. supra, commod. atque ideò variæ actiones competere, quasi pluribus contractibus interuenientibus diuerso nempe respectu, vt similiter intelligamus pro legato vindicationis potuisse agi in rem, quasi dominio rei legatæ translato: vel in personam, quasi herede ex testamento obligato. Ergo si coniunctim legatum fuisset, potuit olim quoque accidere vt vnus partem suam peteret actione in rem, alius in personam, *dd. ll. 33. & 85. de leg. 1.* coniunctim inquam re & verbis simul, non re tantùm, quamquam id Glossa sentiat in *d. l. 85.* Nam si re tantùm, quod est separatim, aliud iuris esse apparet ex *d. l. 33. versic. quod si separatim.* Et ratio differentiæ hæc videtur, quia hoc casu si vnus in personam egisset cùm alter vindicaret, solus vindicans rem obtinuisset, quasi nullo sibi concurrente in re quæ ab initio singulis in solidum legata fuerat. At cùm re & verbis coniunctio est, partes ab initio ipso iure factæ intelliguntur: quare & si vnus non vindicet, sed agat in personam, alter totum non auferet vindicando, quùm non sit ei solidum ab initio legatum. Hoc verò ità intelligendum puto, vt ille qui ageret in personam, intenderet rei partem sibi tradi, non autem æstimationem dari. Nam quòd in *d. l. 85.* vnus partis æstimationem aufert, alter rei, referendum videtur ad condemnationem ipsam, non ad intentionem: putà quia heres non potuit partem fundi tradere, atque ideò in æstimationem damnatus est. At quod in legato vindicationis obtinebat, Iustinianus in omnibus legatis locum habere voluit, vt scilicet legatario liceat agere, vel in rem, vel in personam, vel etiam vtili Seruianâ, id est hypothecariâ, quam ipse in hunc casum induxit, in res scilicet hereditarias, *d. l. 1. Cod. comm. de legat. §. 2. Instit. eod. tit.* quia scilicet legati omnes species inter se quoque exæquauit eâdem constitutione, vt quod vni deesset ex alia repleretur. Nam anteriores quidem principes solemnitatem verborum & formularum in legatis sustulerant, vt & in alijs plerisque *§. 1. de legat. Instit.* manente tamen legatorum differentiâ pro varietate verborum testatoris. At Iustinianus rei quoque differentias sustulit, vt iam vna sit omnium legatorum natura, excepto præceptionis legato, quod etiam hodie non nisi solis heredibus relinqui potest. Et hæc de legatis. Nunc de fideicommissis pauca: quæ à legatis eò potissimùm distabant, quòd non ciuilibus verbis, sed precatiuè relinquerentur, vt scribit Vlp. in princ. tit. 25. quam verborum differentiam Iurisconsulti diligenter obseruant, cùm verbis legati, aut verbis fideicommissi aliquid relictum fuisse admonent *l. 77. §. euictis, & seq.* & *§. cùm imperfecta, & l. 67. §. pen. & vlt. de legat. 2.* Ex eo verò sequitur id quod Vlp. d. tit. 25. subijcit fideicommissa non ex rigore iuris ciuilis proficisci, sed ex voluntate relinquentis dari, id est vt initio huius Parat. attigimus ad scribentis dumtaxat auctoritatem referri neque iuris viribus esse subnixa,

nixa, atque ideò obligationem non parere, ſed interuentu iudicis ad effectum eſſe perducenda, vt dicitur *in f. l. 7. de annu. leg.* Ac conſequenter fideicommiſſa non per formulam, id eſt per actionem petebantur vt legata, ſed cognitio erat Romæ quidem Conſulum, aut Prætoris, qui fideicommiſſarius dicebatur, in prouincijs verò Præſidum, vt idem Vlp. auctor eſt d. tit. 25. & videre eſt in *l. 8. ſupra, de condit. inſtit.* & fuſiùs *in princ. de fideic. hered. Inſtit.* Sed & aliæ pleræque differentiæ legatorum & fideicommiſſorum fuerunt, & hæc ſumma, quòd legata ſtrictè concludebantur, fideicommiſſis verò pinguior natura indulgebatur, *§. ſed non vſque. Inſt. de legat.* vtpotè in quibus voluntas magis quàm verba inſpiceretur *l. 16. Cod. de fideic.* ideoque vel nutu relinqui ſemper potuerunt, *l. 22. eod. tit.* & de ijs etiam rebus fieri quæ in commercio non eſſent, *l. 39. in f. l. 40. de leg. 1.* At Iuſtiniani conſtitutione legatis exæquata ſunt, & ipſis legata viciſſim per omnia & in omnibus, *l. 2. Cod. commun. de leg. d. §. ſed non vſque*, quò deflexa ſunt Vlpiani verba in *l. 1. de leg. 1.* quamquam aliorſum ab eo ſcripta, vt rectè Gloſſa. Ità vt hodie nihil omnino inter legata & fideicommiſſa præter vocis ſonum interſit, quod Dñ. Cujacius pleniùs explicat *Parat. comm. de leg. Cod.*

LIBER XXXIII.

TITVLVS I.

DE ANNVIS LEGATIS ET fideicommiſsis.

NIHIL intereſt quomodo rubricæ verba accipias, vel de legatis & fideicommiſſis quæ annua ſunt, vel de annuis quæ legata & fideicommiſſa ſunt: hæc enim mutuò conuertuntur, atque vnum ex altero conſequitur. Nam hoc genus legati vel fideicommiſſi annuum eſt, id eſt in annos ſingulos relinquitur, & ab initio cuiuſque anni cedit, ità vt non vnum legatum, ſed multa ſint, *l.* 4. 22. *hoc tit. l.* 1. §. *ſi in annos, infra, ad l. Falcid. l.* 10. *cum duab. ſeqq. infra, quan. di. leg. ced.* & eo modo annua legata & fideicommiſſa accipiuntur euidenter in *l.* 1. *Cod. quan. dies leg. ced. & in l.* 45. *quæ Græca eſt.* §. *ἐὰ δέ, Cod. de Epiſc. & Cler.* Contrà verò quod in ſingulos annos legatur vel fideicommittitur annuum per ſe & abſolutè dicitur, vt *l.* 10. §. *pen. l.* 14. 20. *hoc tit. l.* 18. §. *poſtumis, infra, de alim, & cib. leg. d.* §. *ἐὰ δέ poſt princ.* & hoc ſenſu annua legata & fideicommiſſa interpretabimur annua per legatum vel per fideicommiſſum data, vt *l.* 21. §. 1. *hoc tit.* quæ interpretatio eò magis arridet, quòd in quamplurimis ſequentibus rubricis legati & fideicommiſſi verbum non per ſe ponitur, ſed adiectiuè. Ceterùm annuum generaliter dicitur, quod annis ſingulis recurrit, ſiue anniuerſarium *l.* 21. §. *pater, hoc tit. l.* 1. *de collatione donatorum, lib.* 10. *Cod.* ſiue etiam annale, *d. l.* 45. In iure verò pro erogatione & præſtatione, ſeu penſitatione annua vſurpatur *l.* 10. §. 1. *l.* 21. §. 1. *l. pen. hoc tit.* ſiue fiat ex vltima voluntate, vt locis iam citatis, ſiue ex pactionibus inter viuos, vt *l.* 22. *de pact. dot. l.* 15. *l.* 28. §. *pen. & final. ſupra, de donat. int. vir. & ux.* Et ſæpiſſimè quidem pro erogatione & præſtatione alimentorum, vt

locis

locis proximè citatis; & *l.* 20. *hoc tit. d. l.* 18. §. *postumis* : alimentorum enim præbitio annuis vt plurimum pensitationibus fieri solet, quamquam aliquando menstruis & diurnis *l.* 8. 17. *& seq.* §. 1. *l.* 20. *& seq. d. tit. de alim. & cib. legat.* Neque tamen generaliter definiendum est annui appellatione venire solùm quod alimentorum caussâ quotannis præstatur. Nam & pleraque alia præter alimenta eo nomine contineri possunt, putà quod in annos singulos ciuitati ad ludos relinquitur *l.* 6. *hoc tit.* vel templo ad ministerium ipsius *l.* 20. §. 1. *hoc tit.* vel Decurionibus diuisionum nomine *l.* 23. *hoc tit.* vel Reipublicæ in certamen aliquod *d. l.* 20. §. *Lucius*, *l. pen. hoc tit.* vel salarij, aut festorum dierum nomine *l.* 19. §. *vlt. hoc tit.* vel ad studia liberalia *l.* 21. §. *pater*, *hoc tit.* quod ab alimentorum ratione diuersum est *l.* 6. *de alim. leg.* vel denique quod in alios quoscumque vsus quàm alimentorum relinquitur. Quamquam ergo alimenta in annos singulos plerumque legentur, & sub hoc tit. de annuis alimentorum quoque legatis agatur, l. 13. §. 1. *l.* 19. 20. *hoc tit.* tamen hic titulus multùm distat à tit. de alim. & cibar. legat. quia pleraque annua legata esse possunt alio quàm alimentorum nomine. Est & alia differentia, quia hoc tit. potissimùm explicatur quæ vis & significatio annui, illo verò alimentorum. Ceterùm annui legati ea est natura, vt non vnum, sed plura sint legata, *l.* 4. 11. *hoc tit. l.* 1. §. *si in annos, ad l. Falcid. & l.* 10. *quand. dies leg. ced. infra*, nec refert an eiusdem generis res in annos singulos legentur, an in annum primum vnius, in secundum alterius *l.* 11. *infra eod. tit.* Et primi quidem anni legatum purum est, vt scilicet statim à morte testatoris acquiratur, ac per hoc in heredem transeat, nec à reliquis legatis distet. Sequentium autem annorum legatum conditionem hanc tacitam habet, si viuat legatarius, & ideò mortuo eo ad heredem legatum non transit, *d. l.* 4. Non igitur semel eius legati dies cedit, id est non semel incipit deberi legatum, vt ad heredem transmittatur, sed per singulos annos cedit, initio scilicet cuiusque *d. l.* 12. *infra*, *quan. dies legat. ced. l.* 1. *eod. tit. Cod.* sufficit enim annum cœptum esse, vt integrum legatum debeatur, ac consequenter ad heredem transeat, *l.* 5. 22. *hoc tit.* Distat ergo hoc genus legati à reliquis, quòd in annos singulos relinquatur & debeatur, reliqua semel, *l.* 10. §. 2. *l.* 17. *hoc tit.* Hoc verò totum ex interpretatione Prudentum venit, qui huiusmodi legatum ità vt dictum est acceperunt *d. l.* 4. *hoc tit. d. l.* 12. *infra*, *quan. dies leg.* quod innuit verbum, *placet*, in *d. l.* 11. *hoc tit.* & verbum, *constat*, in *d. l.* 10. *quan. dies legat.* Cui interpretationi consequens etiam est, vt per singula legata ius capiendi inspiciatur, *d. l.* 11. *hoc tit.* ideoque si seruo ità legetur, deinde post primum vel alterum annum sit liber, sibi ipse acquiret *d. l.* 12. *in princ.* Consequens etiam vt legatum huiusmodi morte finiatur, qua in re simile est vsufructui *l.* 8. *hoc tit.* nisi cùm ciuitati aut corpori relinquitur: tunc enim annuum perpetuò debetur,

l.6. 20. §. 1. *l. antepen. & pen. hoc tit.* qua in re dissimile est vsufructui cuius legatum ne in ciuitate quidem perpetuum est, *l.* 8. *tit. seq.* & in alia quoque re dissimile, quòd capitis deminutione non finiatur vt vsusfructus, *d. l.* 8. *hoc tit.* vbi Glossa differentiæ rationem explicat. Nihil autem interest annuum relinquatur, vel in annos singulos, vel quotannis, *d. l.* 12. §. *nouissimè, quand. dies legat.* Et quamquam rubrica sit de annuis legatis & fideicommissis solùm, tamen sub ea de menstruis quoque agitur, *l.* 18. §. 1. *l.* 21. §. 2. *hoc tit.* & de diurnis, *l.* 2. *hoc tit.* quia eorum eadem ratio, *l.* 8. §. 1. *in f. supra, de transact. d. l.* 12. §. *nouissimè.* Sed & occasione huiusmodi relictorum quorum dies statis temporibus annuis, menstruis vel diurnis cedit, de alijs quoque agit quorum dies semel quidem cedit, sed tamen post tempus præstantur aut diuisis pensionibus, aut solida: putà si triginta legata sint annuâ, bimâ, trimâ die, vt *l.* 3. *hoc tit.* nam triginta quidem semel cedunt, id est ab initio ipso iure debentur, sed tamen non præstantur, nisi dena per singulos annos, atque ità effectu ipso solutionis dena tantùm singulis annis debentur, vt tamen, & si primo anno legatarius decesserit legatum nihilominùs heredibus debeatur: pensio enim & solutio, non obligatio dilata est, & euidens est testatoris voluntas in annuas pensiones ideò diuidentis, quoniam non legatario consultum, sed heredi prospectum voluit ne vrgeretur ad solutionem, *d. l.* 12. *quan. dies leg.* sed commodum medij temporis ipse sentiret, *l.* 15. *hoc tit.* Ait autem *d. l.* 12. *non legatario*: non quòd hoc casu non sit ei vtilius legatum, quàm si in annos singulos esset relictum, quia statim eius dies cedit vt transmitti possit, licèt statim non veniat vt peti possit: sed quia hoc casu non propter legatarij personam, quod scilicet rem familiarem tueri non posset, legati solutionem distulit, *d. l.* 15. *hoc tit.* vt in alimentorum legato quandoque accidit, *l.* 8. §. *sed & personarum, supra, de transact.* Secundum exemplum est, si quis post decem annos restituere pecuniam rogatus sit, vt *d. l.* 15. *hoc tit.* nam & hoc casu solutio tantùm, non obligatio differtur, ideoque & ante decem annos defunctus ad heredem fideicommissum transmittit.

TITVLVS II.

DE VSV, ET VSVFRVCTV, ET REDITV, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis.

DE legatis & fideicommissis in genere primùm tractauit tribus superioribus libris: deinde verò pleraque legatorum & fideicommissorum species persequitur quæ habent singularia quædam. Cœpit verò ab annuis, menstruis, & diurnis

diurnis tit. sup. quibus nunc meritò subnectit hunc titulum, in quo primùm de vsu & vsufructu. Nam vsusfructus quotidie constituitur & legatur, inquit Vlp. *l.* 1. §. *pen. supra, de vsufr. accresc.* ex sententia Celsi & Iuliani, ità vt quot sunt dies quótve momenta, tot propemodum sint legata, vt Dñ. Cujacius ijsdem verbis scribit ad *l.* 2. *supra, de vsufr. accresc.* in Afric. tract. 5. hâc additâ ratione, quòd in perceptione quotidiana consistat, *l.* 1. *in princ. supra, quan. dies vsufr. leg. ced.* Ità vt vsusfructus legatum, aliquatenus accedat ad illud quod in dies singulos legatur. Neque tamen existimandum legatum vsusfructus simile omnino esse legato quod in dies, vel menses, vel annos singulos relinquitur: Nam vt idem Vlp. ait *in princ. d. l.* 1. *quan. dies vsusfr. leg. ced.* huius legati dies sæpius cedit per dies nempe singulos, vel menses, vel annos quod sup. tit. tractatum est: vsusfructus verò legati dies semel cedit, nisi fortè & vsusfructus nominatim per dies singulos legetur, vel per menses, vel in annos singulos, quod fieri etiam potest *l.* 8. §. *si in annos, de transact. l.* 3. *quib. mod. vsusfr. amitt. l.* 2. *de ann. leg. supra, l.* 13. 28. 41. *hoc tit.* nam tunc non semel cedit, sed per tempora adiecta, quia non vnum, sed plura legata sunt, *d. l.* 13. *d. l.* 1. *quan. dies lega. ced. supra*, ità vt etiam post capitis deminutionem debeatur quasi sæpius repetitum *d. l.* 23. quia in annuis, per singula legata ius capiendi inspicitur *l.* 11. *tit. sup.* & tale legatum vt annuum omnino inspicitur, non vt legatum vsusfructus quod capitis deminutione finitur, *l.* 8. *tit. sup.* Quâ etiam ratione hic titulus meritò superiori connectitur, quia vsusfructus quoque in annos singulos relinqui potest, atque ità quadamtenus propriam naturam exuere, vt scilicet capitis minutione non finiatur. Sed alioquin non est existimandum legatum vsusfructus simile omnino esse legato quod per tempora relinquitur, id est diurno, menstruo, vel annuo, licèt vtrumque similiter morte finiatur, *d. l.* 8. *tit. sup.* Nam quod dictum est supra ex *l.* 1. §. *pen. de vsufr. accresc.* vsumfructum legatum quotidie constitui, & quotidie legari, magis bellè & speciosè quàm verè dicitur: quod innuit verbum, *eleganter.* Si enim id absolutè verum esset, necessariò consequeretur, vsumfructum etiam constitutum ius accrescendi admittere: quare frustra omnium auctorum de ea sententia consensum Vlp. afferret, quæ iuris indubitabili ratione niteretur. Præterea id non esse simpliciter verum satîs ostendit idem Vlp. *in princ. d. l.* 1. *quan. dies vsusfr. supra*, cùm dicit, semel tantùm cedere vsusfructus legati diem. Sed id eleganter à Celso & Iuliano dictum est, quò scilicet probabili aliquâ ratione communem illam auctorum sententiam fulcirent. Nam quia vsusfructus ex fruendo consistit, id est facto aliquo eius qui vtitur & fruitur, *d. l.* 1. *quan. dies*, hoc inspecto dici potest vsumfructum quotidie constitui, facto scilicet fruentis, & in eius persona, ac consequenter quotidie legari, testatoris voluntate ad factum ipsum relatâ. Et in

ſumma ſi factum ipſum inſpicimus, verum eſt vſumfructum quotidie conſtitui, ac ſic quaſi plura eſſe legata, quam rationem libenter iuris auctores amplexi ſunt ad tuendam defuncti voluntatem circa ius accreſcendi. Si verò ius inſpiciamus, verum eſt vſumfructum legatum ſemel conſtitui, atque vnum eſſe legatum. Et hanc differentiam manifeſtè innuit Vlpian. cùm in *d. l.* 1. ait vſumfructum ſemel cedere, quamuis ex facto eius qui fruitur conſiſtat. Quod ergo dicitur *l. antep. hoc tit.* fructibus annuis legatis perinde eſſe ac ſi vſusfructus fundi ſimiliter legatus eſſet, ità eſt accipiendum, cùm vſusfructus annuus vel in annos ſingulos nominatim legatur, quæ eſt prima Gloſſæ ſententia, quam rectè colligit ex particula, *ſimiliter*. Alioqui enim multis modis ea legata diſtant, vt antè dictum eſt, & hoc inſuper quòd annuum legatum pleriſque caſibus poteſt eſſe perpetuum, vſusfructus legatum non poteſt, *l.* 8. *hoc tit.* Ceterùm obiter obſeruanda in vſufructu legato, primùm duplicem eſſe vſusfructus acceptionem, aut enim de eo intelligitur qui à dominio ſeparatus eſt, qui propriè vſusfructus eſt, & ab interpretibus formalis appellatur: aut de eo qui dominio coniunctus eſt, qui abuſiuè vſusfructus, & vulgò cauſſalis dicitur, quæ duplex acceptio proponitur in *l.* 26. *hoc tit.* Deinde vſumfructum duplici modo conſtitui vel iure ciuili, vel per tuitionem Prætoris *l.* 29. *hoc tit.* vt videtur in vſufructu municipibus relicto *l.* 8. *hoc tit.* Item vel conſtitui ipſo iure, vel per heredem præſtari, vt eſt apud Paulum lib. 3. ſent. tit. 6. de legat. Item nec vſum, nec vſumfructum alterius ſeruitutis legari poſſe, quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt, *l.* 1. *hoc tit.* cuius pleniorem explicationem repete ex Parat. comm. præd. ſupra. Denique extincto vſufructu eius æſtimationem nihilominùs quandoque deberi *l.* 6. 14. 32. §. *vlt. hoc tit.* In qua quidem *l.* 14. id etiam obiter obſeruandum, ius quoddam ſingulare fuiſſe in vſufructu per damnationem legato, vt ſcilicet ſolidum vnicuique legatario non deberetur, niſi ex aperta voluntate teſtantis: vel potiùs eam l. ad ius nouum à Tribuniano aptatam fuiſſe iuxta §. *ſin autem diſiunctim, Cod. de cad. toll.* Ceterùm legato vſus & vſufructus iungitur legatum reditus, quia aut vſufructui ſimile, de quo hoc tit. aut legato annuo, de quo tit. ſup. vt eſt in *l.* 22. *hoc tit.* ſimile inquam, non omnino, ſed aliquatenus, vt eſt in Gloſſa *d. l.* præſertim cùm teſtator reditum ab ipſo herede dari voluit: tunc enim ſunt pleræque differentiæ *l.* 38. *hoc tit.* vt docet Gloſſa, *l.* 20. *ſupra, de vſufr.* Reditus autem nomine Dñ. Cujacius in hoc Parat. ſignificari ait propriè penſiones, quæ ex locatione rediguntur: impropriè fructus omnes, quod etiam docet lib. 4. Obſeru. cap. 26. & lib. 9. cap. 15. Prima acceptio probatur *l.* 32. & *pen. l.* 38. *hoc tit.* Altera probatur *l.* 17. *l.* 25. 34. §. *vlt. hoc tit. l.* 21. §. *vlt. tit. ſup.* Cùm ergo tit. ſup. dictum ſit de penſitationibus ſiue penſionibus, talia enim ſunt annua & reliqua quæ per tempora præſtantur

l. 3. & pen. tit. sup. l. 12. §. 1. quan. dies leg. meritò hoc tit. subiungitur de reditu, qui plerumque & ipse pensio est. Obseruandum verò interesse vtrùm reditus legetur, an verò prædia quorum reditus certis vsibus destinentur, *l. 17. & seq. hoc tit.* Adijcitur præterea in hac rubrica, de habitatione & de operis, quia licèt hæc per omnia vsumfructum non imitentur, tamen ad illum aliquatenus accedunt, vt & reditus, *l. 5. & 6. supra, vsufr. quemad. cau.*

TITVLVS III.

DE SERVITVTE LEGATA.

SERVITVTI personarum subiungit seruitutem rerum, vt *l. 1. supra, de seruit.* de vtraque verò post titulum de annuis ideò videri possit tractare, præter rationes ante dictas, quòd illo tit. species annui legati sit proposita, *l. 12.* de qua dubitetur vtrùm sit seruitus in personam, vel in rem. Obseruandum verò potissimùm hoc tit. multum interesse, vtrùm legatum seruitutis plenum relinquatur, an vsus tantùm personæ detur, *l. pen. hoc tit.* Primo enim casu seruitus iure constituitur: altero autem facultas tantùm quæ vtilitatem quidem seruitutis præbet, sed non egreditur personam, *l. 33. §. 1. de ser. præd. rust. supra, l. 1. l. 15. tit. sup.* Quare cùm eo modo legatur, quamquam legatum iure seruitutis valere non possit, duobus tamen modis voluntas testatoris conseruatur. Primus est, vt legatarius agat actione incerti ex testamento in id quod interest cum herede, vt legatario quamdiu vixerit eam facultatem præstet. Alter est, vt ipsa quidem seruitus plena constituatur, putà itineris, quamquam non ipsa propriè sit legata: sed constituatur sub cautione illius restituendæ illis casibus quibus dicta facultas finiri solet, *d. l. 1. tit. sup.* ne scilicet si simpliciter constitueretur, perpetua fieret contra voluntatem defuncti qui affectu tantùm personæ dedit, *dd. ll. 15. & pen.* Ceterùm quid differat legatum seruitutis à legato vsufructus vide apud Dñ. Cujacium hoc Parat.

TITVLVS IV.

DE DOTE PRÆLEGATA.

QVOD in annos singulos, vel per alia tempora legatur dicitur relegari, *l.* 23. *de vsu & vsufr. & red. leg. l.* 3. *quib. mod. vsus vel. vsufr. amitt. supra.* Meritò ergo post titulum de annuis legatis & hic subiungitur in quo dos etiam dicitur relegari, quamquam diuersâ notationis ratione. Præterea illo tit. agitur de legatis quæ annuâ, bimâ, trimâ die relinquuntur *l.* 3. At dos, de cuius legato hoc tit. agitur, sui naturâ ante Iustiniani constitutionem annuâ, bimâ, trimâ die exigebatur, nisi esset legata, §. *cùm autem in exactione, Cod. de cad. toll.* Nam cùm legatur, præsens debetur: Ex quo dos dicitur prælegari hâc rubricâ & in contextu passim, & *l.* 88. §. *impuberem, supra, de legat.* 2. & alibi sæpe: quia scilicet ante suum diem datur, quemadmodum quod vni heredum præcipuum relinquitur prælegari etiam dicitur, quia præ coheredibus illi datur, vt vult Glossa ad hanc rubricam, quam notationis rationem secutus est Dñ. Cujacius §. *sed si vxori, de leg. Instit.* in priorib. not. cùm ait dotem dici prælegari propter repræsentationem, quod omnino idem est, repræsentatio enim est solutio ante diem, *l.* 88. §. *testator, supra, de leg.* 2. Verùm lib. 4. Obseru. cap. 23. in f. aliam affert rationem quare dos prælegari dicatur, quia nempe sua quodammodo res vxori legatur, & redditur potiùs quàm datur, *l.* 77. §. *fidei, de leg.* 2. dotem enim illa recipit magis quàm accipit *l.* 2. §. *mulier, hoc tit.* & vt Paulus ait in princ. lib. 4. sentent. non ex lucratiua caussa testamento aliquid capit, sed proprium recipere videtur. In qua etiam sententia tandem conquieuit tract. 5. ad Afric. ad *l.* 4. *hoc tit.* aliâ etiam priùs notatione tentatâ. Mouetur verò quòd simili ratione filiæ quoque dos prælegari dicitur *l.* 30. *supra, de pact. dot.* Et peculium seruo vel filio, *l.* 1. §. 1. *si seruus, supra, de except. rei vend. l.* 10. *& vlt. de pecul. leg. l.* 3. §. *idem Seruius, infra, de stat. lib.* & obligatio debitori, *l.* 8. §. *pen. infra, de lib. legat.* vel etiam creditori, *l. pen.* §. *vlt. infra, de alim. leg.* vt generaliter nihil sit aliud, prælegare, quàm alteri rem quodammodò suam legare. Quam sententiam confirmat hoc Parat. hâc ratione, quòd dos relegari non minùs dicatur, quàm prælegari, vt *l.* 1. 2. *&* 5. *hoc tit. l.* 8. *supra, de fund. dotal. l.* 41. §. 1. & *l.* 48. *de leg.* 2. *l.* 95. *de leg.* 3. & alibi sæpe; quemadmodum etiam peculium relegari dicitur, *l.* 97. *supra, de leg.* 3. Sed hæc notatio neque legato quod vni heredum relinquitur conuenire potest, neque etiam

exemplis

exemplis *l.* 87. §. *Seia*, *de leg.* 2. & *l.* 41. §. 1. *de leg.* 3. *supra*, quod & ille fatetur d. loco ad Afric. Vt nec notatio ex Gloſſa allata, quæ non poteſt etiam conuenire exemplis, quæ de dote filiæ, de peculio ſerui, vel filij, & de obligatione ſuprà ſunt adducta. Neutra etiam conuenit legatis, quæ per annos ſingulos, vel per alia tempora relinquuntur, in quibus tamen relegandi verbum vſurpatur, vt in princ. probauimus. Quinimò nec præpoſitiones *præ*, aut, *re*, eam ſignificationem admittere poſſe videntur, quam illis Dñ. Cujac. adfingit in verbis, *prælegare*, &, *relegare*. Quare verius fortaſſe erit quod primum adfert Gloſſa ad hanc rubricam, & ad §. *quod ſi vxori*, *de leg. Inſtit.* particulam, *præ*, in hac compoſitione abundare, vt & aliàs quandoque, quod ſimiliter de altera particula dicendum: vt quamquam verbum, *relegandi*, ſignificatum habeat, *retro* legandi, & verbum, *prælegandi*, ſignificatum, *antè* vel *præcipuè* legandi: vtrumque tamen & per ſe recipiat ſimplicem legandi ſignificationem *arg. l.* 21. *de leg.* 2. & *l.* 94. *infra*, *de verb. ſign.* Nam & dos legari vxori non minùs dicitur, quàm prælegari, vel relegari *l. pen. & vlt. hoc tit.* §. *ſed ſi vxor. de legat. Inſt.* Et peculium atque obligatio doſque filiæ legari frequentiùs: & prælegatum pro ſimplici legato dici videtur *d. l.* 87. §. *Seia*, & *d. l.* 41. §. 1. & *l. vxori*, *ſupra*, *de vſu & vſufr. & redit.* & alia propter dotem dicitur prælegari, & quod obſeruandum prælegari quidem per fideicommiſſum: nam & fideicommiſſum legati, atque adeò prælegati appellatione quandoque ſignificatur, vt *d. l.* 30. *ſuprà*; *de pact. dotal.* Sed vt de dote legata dicere incipiamus, quamuis res legatarij inutiliter ipſi legetur §. *ſed ſi rem*, *Inſtit. de leg.* itemque etiam res debita ſi nihil plus eſt in legato, quàm in debito: ſi tamen in diem vel ſub conditione debitum creditori purè legetur, vtile eſt legatum propter repræſentationem, §. *ex contrario*, *eod. tit.* Cùm ergo dos olim annuâ, bimâ, trimâ die ſolueretur, & hodie etiam annuâ quatenus in mobilibus conſiſtit, *d.* §. *cùm autem in exactione*, ſequitur legatum dotis valere, quia plenius eſt quàm de dote actio, *d.* §. *ſed ſi vxori*. Plenius inquam, primùm propter commodum repræſentationis, quia legatum ſtatim à morte teſtatoris debetur, & ab adita hereditate ſtatim peti poteſt, *l.* 7. *quan. dies leg. infra*, quamuis alioqui dos ſui naturâ annuâ die alioqui præſtetur, vt eſt in *l.* 1. *verſic. & eſt verum*, *hoc tit.* annuâ die, id eſt annuâ, bimâ, trimâ die, præcisâ locutione: niſi potiùs annuâ die intelligamus propriè ex nouo iure, *d.* §. *cùm autem*. Repræſentationis ergo commodum prima & præcipua eſt ratio huius legati ſuſtinendi: id enim propriè legati nomine mulier accipit quod ex commodo repræſentationis ſentit: nam dotem ipſam ſuo iure mulier recipit, & id tantùm legati nomine propriè accipit, quod ex commodo repræſentationis ſentit, *l.* 2. *in princ. verſic. vxor*, & §. 1. *verſic. dicebant*, *hoc tit.* & eatenus tantùm lex Falcidia locum habet *l.* 1. §. *idem quærit*, *hoc tit.* quùm tamen dos ipſa extra

rationem legis Falcidiæ ſit, *l.* 81. §. *dos*, *infra*, *ad l. Falc.* Gloſſa in *l.* 57. *eod. tit.* Nam ſolutio ante diem, donationis ſpecies eſt, *l.* 73. §. 1. *l. vlt. de iur. dot. l.* 20. *ſol. matr. ſupra*, atque ideò legato relinqui poteſt quod ſub donationis genere continetur. Eſt & aliud commodum in dote legata præter repræſentationem, quod ſubobſcurè ſignificatur *verſic. eſt & illud*, *in princ. l.* 1. *hoc tit.* illis verbis: *Quòd ob res donatas hodie poſt Senatuſconſultum nulla ſit exactio, ſi modò voluntatem non mutauit teſtator.* Nam ante Iuſtiniani conſtitutionem §. *taceat*, *Cod. de rei vx. act.* quamquam donationes inter virum & vxorem morte confirmarentur, ità vt heres eas reuocare non poſſet vllâ actione: videtur tamen per retentionem dotis ob res donatas id potuiſſe efficere, quod probatur tum ex *d. verſic.* tum ex *l.* 32. §. *ait oratio*, *ſupra*, *de donat. int. vir. & vx.* in quo vetat Senatuſconſultum heredem id eripere quod ſit donatum: non ergo vetat iure retentionis vti, ſed iure actionis: At ſi dos prælegata eſſet, id non potuit efficere, *d. verſic.* ratio eſt, quia retentio ob res donatas habuit locum in actione de dote, *d.* §. *taceat.* At dos prælegata non dotis actione, ſed actione ex teſtamento petitur: ceſſabit igitur retentio. Nec me mouet verbum, *exactio*, *d. verſic.* nam vel interpretabimur exactionem donationis per retentionem dotis cum Gloſſa, vel dicemus pro retentione exactionem Tribunianum repoſuiſſe ex nouo iure, *d.* §. *taceat.* Hæc ſunt igitur duo commoda dotis prælegatæ. Tertium quod Gloſſa addit *d.* §. *ſed ſi vxori*, de actione in ſolidum, non placet: tum quòd non hîc recenſeatur, tum etiam quia id repugnat definitioni quæ *in princ. l.* 1. ponitur, & quæ præcipua eſt in toto titulo, nempe verum eſſe id dotis legato ineſſe, quod actioni de dote inerat, qualis ſcilicet illa actio eſt ſui naturâ, non qualis poteſt per pacta informari. At naturaliter id dotis actioni ineſt, vt in id tantùm quod facere poteſt maritus intendatur, §. *item ſi de dote*, *Inſtit. de act.* Hoc igitur idem inerit dotis legato. Quùm enim vir vxori dotem relegat, id videtur legare quod iudicio dotis mulier conſecutura fuerat, nihil autem amplius, ſaluo repræſentationis commodo, & illo altero ſupra expoſito, qui nominatim à regula excipiuntur *d. l.* 1. ideoque deductiones etiam impenſarum perinde fient ac ſi de dote ageretur, *l.* 41. §. 1. *de leg.* 2. & *d. l.* 1. *verſic. impenſæ autem*, & *l.* 2. *hoc tit.*

TITV-

TITVLVS V.

DE OPTIONE VEL ELECTIONE legata.

COEPIT dicere de legatis in quibus ius aliquod singulare versatur à tit. de annuis legatis suprà: annua verò legata & similia, post primum tempus conditionalia sunt, *l.* 4. *hoc tit.* meritò ergo post alios qui cum illo aliquam affinitatem habent hunc quoque tit. subijcit, in quo agitur de optionis legato, quod similiter conditionale est, §. *optionis*, *Instit. de legat.* quâ etiam ratione superiori potest connecti quùm dos prælegata hanc habeat quasi tacitam conditionem, si aliquid sit in dotis actione *l.* 1. §. 1. *illo tit.* Potest & aliâ, quia quùm dos legatur optio quodammodò legatur. In arbitrio enim mulieris relinquitur vtrùm actione de dote, vel actione ex testamento dotem persequi velit. Optio ergo conditionem in se habet, ità vt conditionis etiam nomine contineatur, Donatus in Heautontimorumeno. *Est etiam conditio* (inquit) *inter plura eligenda sortis oblata electio conditionum*, id est optionum, electionum. Sed interpres Theophili putat legatum hoc conditionem habere tacitam: Dñ. Cujacius verò in post. not. ad *d.* §. *optionis*, expressam, quia verbum ipsum optionis per se conditionem faciat *l.* 13. *hoc tit.* illo loco, *quasi purè legato*, & quia legatum generaliter relictum transmittitur ad heredem, etiam non factâ electione, quamuis tacitè eligendi conditionem contineat, *l.* 12. §. *pen. infra*, *quan. dies leg. ced.* at legatum optionis non transmittitur quòd habeat eligendi conditionem expressam, atque ideò valentiorem. Verior tamen contraria sententia videtur: nam & verba illa in *d.* §. *optionis*: *Habebat in se conditionem*, ostendunt conditionem intrinsecam fuisse, & non extrinsecùs adiunctam. Deinde quùm hodie non habeat conditionem, manifestissimum est eam ex interpretatione potiùs venisse, quàm quòd re verâ inesset, aut quòd nominatim adiungeretur. Nam si optio expressam conditionem contineret, fieri non posset vt non semper conditionale faceret legatum, quod tamen hodie conditionale non est, *d.* §. *optionis*, *& l. vlt. Cod. comm. de leg.* Denique quare verba hæc: *Optato, eligito*, quæ in optione leganda vsurpabantur, vt est apud Vlp. tit. 24. conditionem expressam potiùs faciebant, quàm hæc in reliquis legatis per vindicationem, *Capito, sumito, tibi habeto?* Nec obstat *d. l.* 13. *hoc tit.* nam infert quidem hoc legatum habere conditionem, sed non infert habere expressam. Nec etiam obstat

d. l. 12. §. *pen. infra*, *quan. dies leg. ced.* quia legatum generale ne tacitam quidem conditionem in se habet. Nam quod legatum optionis habebat olim, id per quasdam consequentias, non directò contingebat. Quùm enim optio sit actus legitimus, *l.* 77. *infra*, *de reg. iur.* & actus legitimus per alium quàm cui lex permisisset, ac ne per procuratorem quidem posset absolui, vt docet Dñ. Cujacius Obseru. 15. cap. 16. consequens fuit legato optionis hanc tacitam conditionem inesse, vt ab ipso legatario fieret electio, quùm per alium celebrari sui naturâ non posset. Optio ergo actus est legitimus. Actus autem legitimi non iterantur, vt docet Dñ. Cujacius lib. 7. Obseruat. cap. 7. quod de ipsa optione dicitur *l.* 5. *supra*, *de leg.* 1. Ex quo fit, vt sæpius quæratur, vtrùm optione semel à legatario factâ, ea consumpta sit, hoc est iterari ampliùs non possit: an verò non sit consumpta, atque ideò possit iterari, quia id quod actum sit perinde accipiatur per interpretationem, atque si nihil actum esset, *l.* 2. *l.* 9. §. 1. *l.* 16. & *l.* 18. *hoc tit.* In hoc autem genere legati fuit olim differentia, vtrùm per vindicationem relinqueretur, an per damnationem, non quòd rectâ viâ & sinè facto legatarij transiret statim in legatarium ipso iure si legatum fuisset per vindicationem: nam hoc fuit speciale in huiusmodi legato quòd optio ipsius legatarij requirebatur, & quòd ea celebrari non poterat ante aditam hereditatem, *d.* §. *optionis*, & *d. l.* 16. Sed quòd optione legati per vindicationem datâ, legatarij electio est, per damnationem verò relictâ, ipsius heredis, quod Vlp. docet apertè d. tit. 24. dummodò eius verba rectè interpungantur, hoc nempe modo: *Optione autem legati* (inquit) *per vindicationem datâ, legatarij electio est: veluti, Hominem optato, eligito. Idemq; est etsi tacitè legauerim. Titio hominem aut decem heres meus dato: hominem dare, heredis electio est*, ait, *Idemq; est*, vt scilicet legatarij electio sit, *& si tacitè legauerim*, optionem scilicet. Legare autem tacitè optionem, est legare generaliter, putà: *Titio hominem do, lego.* Nam arbitrium eligendi quem accipere velit ad legatarium pertinet, perinde atque electione vel optione palàm legatâ, vt idem Vlp. similiter docet in *l.* 2. *hoc tit.* quæ olim de legato vindicationis scripta fuit. Homine enim generaliter per vindicationem legato legatarij fuit electio, *l.* 37. *de leg.* 1. *supra*, per damnationem verò heredis, *l.* 45. §. 1. *eod. tit.* Quod Vlp. d. tit. 24. ostendit illo damnationis exemplo proposito: *Titio hominem, aut decem heres meus dato.* Legatum enim per damnationem absque ipso damnandi verbo consistere potuisse docuimus suprà tit. de legat. Atque si hoc modo interpretemur Vlpiani verba, nihil in eo mutandum erit, vt facit Dñ. Cujacius, qui locum mirum in modum deformatum esse falsò credidit. Et hæc pauca de optione. Nunc de electione, quæ non est actus legitimus, eoque potissimùm distat ab optione, ac consequenter fit non verbis solemnibus, vt olim optio, sed quibuscumque, putà vtrum eorum volet,

vtrum

vtrum elegerit, quæ volet, *l. 9. l. 19. & 20. hoc tit.* Ex quo præcipuè tres differentiæ manant. Prima est, quòd electione non factâ à legatario, legatum tamen ad heredes transmittitur, *d. l. 19. hoc tit. & d. l. 12. §. pen. infra, quan. dies*, quùm tamen optio olim non transmitteretur. Secunda, quòd alij quàm legatario committi potuit electio, *l. pen. hoc tit.* non autem optio. Tertia, quòd electio relinqui possit per fideicommissum, *l. vlt. hoc tit.* non optio, quùm sit actus legitimus: fideicommissum autem non sit ab ipso iure. Nam quùm optio multis solemnibus constaret, atque ideò difficiliùs absolueretur, excogitata est eius vicaria electio, quæ nullis solemnibus, sed naturaliter fieret. Sic gestio pro herede, vice cretionis solemnis inducta: sic fideicommissa vice legatorum: sic alia pleraque similiter. At sublatis solemnibus, vt illa inter se exæquata sunt: sic & hodie optio, ac electio, de quibus hoc tit. etiam agitur promiscuâ acceptione, *l. 2. in princ.* & §. 1. *l. 4. 8. 9. §. 1.* & *l. 17. hoc tit. l. 5. de leg. 1. supra.* Obseruandum autem propter vtramque, necessariam esse interdum actionem ad exhibendum, *l. 3. 4. & 8. §. vlt. hoc tit. l. 3. §. item si optaret, supra, ad exhib.*

TITVLVS VI.

DE TRITICO, VINO, VEL oleo legato.

QVIA plerumque optio vel electio amphorarum vini legatur, *l. 2. §. 1. tit. sup. l. 2. §. 1. hoc tit.* vel modiorum tritici, aut metretarum olei: idcircò subijcitur titulus hic superiori. Cum quo aliâ etiam ratione connecti potest, quia in vtroque agitur de re generaliter legata, *l. 4. hoc tit.* & *l. 2. illo tit.* quæ tamen leges inter se videntur pugnare, quia *d. l. 2.* electionem legatario dat, vt & *§. si generaliter, de lega. Instit.* Lex verò 4. heredi. Sed dicendum *l. 4.* intelligi cùm res quarum fit legatum in genere, sunt in hereditate. Legem vero 2. cùm non sunt, vt rectè Glossa sentit in *d. §. si generaliter.* Non est omittendum in legatis earum rerum de quibus hoc tit. hoc fuisse olim speciale quòd relinqui possent per vindicationem, etiamsi res non fuissent testatoris iure Quiritium tempore testamenti, modò fuissent tempore mortis, quod singulare fuit in rebus omnibus quæ pondere, mensurâ, & numero cõtinentur, vt videre est apud Vlp. tit. 24. Triticũ autem quamuis sub genere frumenti aliàs ponatur, tamen hîc generaliter accipi videtur pro frumento, *l. 7. in princ.* & §. 1. *hoc tit.* siue etiam pro grano, *l. 6. tit. seq.* Quæ acceptio generalis similiter videtur

intelligenda in appellatione triticariæ actionis. Agitur verò hoc tit. propter similitudinem de aceto, melle, salsamentis dulcibus,& plerisque potionibus legatis, *l.* 7. *l.* 9. *in princ.* & §. 1. *l. final.* §. 1. *hoc tit.*

TITVLVS VII.

DE INSTRVCTO VEL INSTRVmento legato.

FRVMENTVM, vinum, oleum & similia quæ ad cibaria parantur instrumento fundi contineri receptum est, imò & frumentum quod serendi caussâ repositum est, *l.* 12. *in princ.* & §. 1. *l.* 18. §. *item cùm, hoc tit.* multoque magis fundo instructo, *d. l.* 12. §. *sed si fundum*, & §. *Neratius, hoc tit.* & *l.* 1. *Cod. de verb. sign.* item & hortis instructis legatis, *d. l.* 12. §. *idem respondit instructis, hoc tit.* non tamen domo instructâ, *l.* 15. §. 1. *hoc tit.* vbi Glossa differentiæ rationem explicat, quamuis acetum ad restinguenda incendia paratum contineatur, *d. l.* 12. §. *acetum, hoc tit.* Quæ quùm hoc tit. disputentur apparet quàm aptè superiori coniunctus sit. Adde quòd dolia & cuppæ de quibus frequens mentio tit. sup. fundi continentur instrumento, *l.* 8. §. 1. *hoc tit.* & *l.* 3. *in f. illo tit.* De instructo autem, non de instructo fundo rubrica concepta est, quia & de domo instructa hîc agitur, *d. l.* 12. §. *idem respondit domo ità*, & §. *seq. d. l.* 15. §. 1. *l.* 18. §. *vlt. l.* 20. §. *instructis, hoc tit.* & de taberna instructa, *d. l.* 15. & de hortis instructis, *d. l.* 12. *in f.* & de prædijs instructis *d. l.* 20. §. *prædia, hoc tit. d. l.* 1. *Cod. de verb. sign* Ceterùm instructi, vel instrumenti legatum si verborum proprietatem attendas, nihil differre videtur, quùm instrumentum ab instruendo dictum sit, *l.* 1. *supra, de fid. instrum.* ideoque illa duo promiscuè vsurpari videntur, *l.* 18. §. *cui fundum, hoc tit.* increbuit tamen & inualuit tandem sententia eorum qui legatum instructi plenius & vberius esse interpretati sunt, quàm instrumenti, *d. l.* 12. §. *sed si fundus, hoc tit.* Et instrumentum quidem ità definiri posse videtur : Apparatus ad cultum & tutelam rei alterius generis; *d. l.* 12. *in princ.* & §. *si domus*, & §. *Neratius, l. vlt.* & 8. *hoc tit.* quibus verbis satis demonstratur instrumentum non voluptate, sed vsu necessario finiri, ideoque ab ornamento distingui, *d.* §. *si domus.* demonstratur item instrumentum rem ipsam respicere, non hominem. At instructi appellatio ad ipsum patremfam. refertur, & id omne continet quo paterfam. in re ipsa, putà domo, fundo, & similibus esset instructior, *d. l.* 12. §. *sed si fundus*, §. *Neratius*, §. *idem respondit domo*, & *l.* 16.

§. *vlt.*

§. *vlt. hoc tit.* Et in ſumma inſtrumentum eſt agri, putà, aut alterius rei: inſtructum verò eſt proprium patrisfam. inſtrumentum *d.* §. *ſed ſi fundus.*

TITVLVS VIII.

DE PECVLIO LEGATO.

MANCIPIA quidem inſtructi fundi ſunt, imò & inſtrumento adnumerantur, *l.* 18. §. *cui fundum*, & *l.* 19. *tit. ſup.* An & peculia eorum? minimè ſanè: neque enim id probat lex 22. §. 1. *eodem tit.* In eo enim §. peculium, non quaſi peculium legato cedit, vt rectè Gloſſa, quùm viuo teſtatore mortuus eſſet ſeruus, *l.* 12. *hoc tit.* ſed quaſi inſtrumentum fundi, quod & Bartolus ſenſit, & verba ipſa euincunt. Aliunde ergo petenda eſt huius tit. cum ſuperiori continuatio. Duplex verò aſſignari poteſt. Prima eſt, quòd ſup. tit. varia genera inſtrumentorum enumerata ſunt, quæ ſeruis ad artificia, vel miniſteria ſua exſequenda tribuuntur, & plerumque in peculio ſunt, *l.* 22. §. 1. *hoc tit.* Altera eſt, quia quemadmodum fundo cum inſtrumento legato, & fundo alienato, inſtrumenti legatum extinguitur, *l.* 1. §. 1. *tit. ſup.* ità etiam ſeruo legato cum peculio, & alienato ſeruo, vel etiam manumiſſo, aut mortuo legatum quoque peculij extinguitur, *l.* 1. *hoc tit.* Propter quam etiam ſimilitudinem Iuſtinianus vtrumque legatum eodem §. complexus eſt, §. *ſi quis ancillas*, *Inſtit. de legat.* Ex qua ſpecie colligi poteſt peculium aut per ſe, & ſeparatim legari, aut per acceſſionem ſerui ipſius. Per ſe, cùm ſeruo ipſi, vel filio prælegatur, *l.* 6. §. *pen. l.* 10. *& vlt. hoc tit.* aut etiam extraneo, ſed ſinè ſeruo: imò & cum ſeruo, modò ſeparatim, & non acceſſionis loco, *d. l.* 20. §. *prædia*, *d. l.* 22. §. 1. *tit. ſup.* Per acceſſionem, quando his verbis legatur: *Seruum cum peculio*, quo caſu putat Dñ. Cujacius ad *d.* §. *ſi quis ancillas*, in poſter. not. vnum eſſe legatum, vt etiam quando fundus cum inſtrumento legatus eſt, quia peculium hominis acceſſio ſit, & inſtrumentum fundi. Contrà verò duo eſſe legata ſi quis ancillas cum ſuis natis legauerit, vel ordinarios cum vicarijs, quia homo homini acceſſio nõ ſit. Verius tamen eſt his omnibus caſibus duo legata eſſe, vt de primo apertè probatur *l.* 1. *ſupra tit. prox.* & de altero in *l.* 1. *hoc tit.* vbi dicitur legatum peculij, quaſi ſcilicet diſtinctum à legato ſerui, quod & lex 3. oſtendit, dum ait legatâ ancillâ cum natis duo legata eſſe ſeparata, quaſi non neget ſuperiori quoque caſu duo legata eſſe ſeparata, nõ tamen ſeparata. Vnum enim eſt principale nempe ſerui, aut fundi: alterũ

acceſſionis loco, nempe peculij, vel inſtrumenti, *l. 2. hoc tit.* Principali ergo perempto, alterum quod per acceſſionem tantùm datum eſt, extinguetur, *d. l. 2.* ex ſententia ſcilicet & mente defuncti, non quòd duo legata non fuerint, *totâ l. 1. tit. ſup.* Contrà verò cùm duo legata ſunt ſeparata, quia vtrumque per ſe ſubſiſtere teſtator voluit, neque vnum ab alio pendere, *l. 3. & 4.* At, cui bono, dices, duo legata eſſe intelliguntur, *d. l. 1. tit. ſup. & l. 1. hoc tit.* ſi principali perempto alterum quoque extinguatur? Nempe quia ſi ſeruus mortis teſtatoris tempore vixerit, licèt poſteà decedat, peculium tamen legato cedet, *l. 12. hoc tit.* quod non fieret ſi vnum eſſet legatum, quia acceſſio & ſequela rei principalis, eâ peremptâ, peti non poteſt, *l. 13. iunctâ Gloſſâ, hoc tit.* talia enim non cenſentur legata, ſed legati acceſſiones eſſe, vt eleganter pluribus explicat *l. 4. tit. ſeq.* in qua quod de vaſis dicitur, ad peculium quoque transferendum eſt *l. 2. illo tit.* Ceterùm in legato peculij hoc præcipuè obſeruandum, dominum, patrémve non poſſe ſummo iure ſeruo, vel filio legare peculium, hoc adiecto, ne deducatur id quod ipſi teſtatori, vel ſuis debetur, quia hæc adiectio contra naturam legati ſit, id eſt peculij, *d. l. 6. §. 1. hoc tit.* Peculium enim iure non intelligitur, niſi deducto eo quod debetur, *l. 5. §. 1. ſupra, de pecul.* Benignè tamen receptum hanc adiectionem non vitiare legatum. Sed neque etiam aliquid legato adijcere verum eſt: neque enim creſcet vindicatio peculij legati propter eam adiectionem *d. l. 6. §. 1.* Vt enim ſupra tit. de dote relegata dictum eſt, quemadmodum nihil amplius eſt in legato dotis, quàm in ipſa dotis actione: ſic nihil erit amplius in legato peculij, quàm quod in ipſo peculio eſſe intelligitur, quod ipſo iure minuitur ære alieno, eodem modo quo dos propter neceſſarias impenſas, *l. 56. §. 1. ſupra, de iur. dot. Gloſſa in princ. d. l. 6.* Quid ergo, voluntas teſtatoris nihil legatario proficiet? Imò ſi rerum peculiarium poſſeſſionem nactus ſit, exceptione doli aduersùs heredem vindicantem vti poterit, quia habet defuncti voluntatem, *d. l. 6. §. 1. verſ. planè.* Exceptio faciliùs poſſidenti conceditur, quàm actio aduersùs poſſidentem datur: poſſeſſio enim plurimum valet, *l. 1. & toto tit. vti poſſid. infra.* Sed & ſi dominus nudâ voluntate debitum ſeruo remiſerit, ſolidum peculium poterit ſeruus vindicare, *d. §. 1. verſic. ſed etſi*, ratio eſt, quia vt peculiare debitum naturali obligatione conſiſtit, non ciuili, *l. 38. ſupra, de condict. indeb.* ſic naturaliter & nudâ voluntate tollitur. Poteſt & alio modo teſtator efficere vt filius vel ſeruus habeat vindicationem rerum peculiarium in ſolidum, nempe ſi ſpecialiter & ſigillatim res quæ in peculio erunt, leget, *l. 10. hoc tit.* nam tunc æs alienum non ſequitur legatarium qui non vniuerſitatis peculij, ſed rerum ſucceſſor eſt.

TITV-

TITVLVS IX.

DE PENV LEGATA.

PENV certâ cum vasis certis legatâ & consumptâ, ne vasa quidem cedunt legato, exemplo peculij (inquit lex 2. hoc tit.) quibus verbis apertè demonstratur quàm aptè hic titulus superiori subiungatur.

TITVLVS X.

DE SVPELLECTILI LEGATA.

SVPELLEX est domesticum patrisfam. instrumentum, l. 1. hoc tit. ac per consequens pars instructi, ex quo apparet coniunctio huius tit. cum tit. de instructo. Apparet etiam aliâ ratione & cum illo tit. & cum tit. de pecul. quia domo legatâ neque instrumentum eius, neque supellex aliter legato cedit, quàm si id ipsum nominatim expressum fuerit: vt nec legato fundo instrumentum eius, nec legato seruo peculium eius, l. vlt. hoc tit. Coniungitur etiam superiori titulo, quia supellex rustica & vrbana eâdem ratione intelligitur quâ penus, l. 12. hoc tit. Quamquam autem supellex magis vsus, quàm deliciarum caussâ paretur, l. 11. hoc tit. tamen & argentea & aurea, & gemmea supellex continebitur legato: vsum enim & speciem rerum, potiùs quàm materiam intueri oportet, l. 3. in f. l. 7. & 9. §. 1. hoc tit.

LIBER XXXIV.

TITVLVS I.

DE ALIMENTIS VEL cibarijs legatis.

VIX est vllus titulus ex superiori libro, cum quo hic aliquam affinitatem non habeat. Cum primo quidem, quia in illo frequens alimentorum mentio, & in hoc legatorum quæ in annos, menses, vel dies singulos relinquuntur, *l.* 8. 9. 12. 17. 18. *in princ.* & §. 3. *& totâ l.* 20. Cum secundo, quia in hoc tit. agitur quoque de vsufructu legato, *l.* 4. *&* *l.* 20. §. 1. item de reditu, *l.* 12. *&* *d.l.* 20. §. 1. item de habitatione: nam ea legato alimentorum includitur, *l.* 6. *& vlt. hoc tit.* Cum tertio, quia in hoc tit. agitur de aqua per speciem quamdam seruitutis legata, *l.* 14. §. *vlt. hoc tit.* Cum sexto, quia plerumque non nummus ad alimenta, sed frumentum, oleum, vinum, & cetera ad victum necessaria relinquuntur, *l.* 8. §. *si cui, supra, de transact.* Cum septimo, quia cibaria quædam continentur instrumento, *l.* 12. *supra, de instruct.* & vinum, oleum & similia quæ ad alimenta parantur, continentur instructo, *l.* 1. *Cod. de verb. sign. d. l.* 12. §. *sed si fundus*, §. *Neratius*, & §. *idem respondit.* Cum octauo, quia vt peculium plerumque manumissis legatur, ità & alimenta siue libertis, siue liberis: de libertis occurrunt exempla passim hoc tit. id enim ferè solemne fuit *l.* 3. §. 1. de liberis exemplum est in *l.* 10. §. *vlt. hoc tit.* quandoque verò vtrumque, alimenta & peculium simul legantur, *l.* 6. §. *pen. supra, de pecul. legat.* Cum nono, quia vt penu continentur quæ esui potuique sunt, *l.* 3. *illo tit.* ità & alimentis: & penus ad annuum vsum paratur, & in annos singulos quandoque relinquitur, *l.* 1. *&* *l.* 4. §. 1. *illo tit.* vt alimenta plerumque. Denique cum decimo, quia vt supellex non continetur domo legatâ, *l. vlt. illo tit.* sic nec alimentis legatis, quibus tamen

tamen tacitè continetur domus seu ædificium, id est habitatio *l.* 20. §. *Caio, supra, de instruct.* vt supra probatum est. Legatis enim alimentis cibaria & vestitus, seu vestiarium, & habitatio debetur, *l.* 6. *& vlt. hoc tit.* Nec obstat *d. l.* 8. *in princ.* & §. *qui transigit, supra, de transact.* in qua habitatio, vestiarium, & alimenta separatim & per se distincta ponuntur. Nam dicendum eumdem alimentorum fauorem efficere vt modò restrictior fiat interpretatio, vt ibi, modò laxior, vt hoc tit. facit lex 14. *hoc tit.* Idem etiam facit personarum diuersitas, nam cùm agitur de alimentis pupillo præstandis, id etiam intelligimus quod in studia liberalia impendi necesse est, cùm pupillus de suo alatur, *l.* 2. *Cod. de alim. pupil. præstand.* At legato alimentorum non continentur quæ ad disciplinam pertinent, *d. l.* 6. *hoc tit.* ideoque nominatim leganda sunt, *l.* 21. §. *pater, supra, de ann. leg. l.* 12. §. 1. *infra, quan. dies leg. ced.* Alimentorum legato simile est si quis iussus sit quemdam educare *l. vlt. hoc tit.* quamquam tamen educandi & alimentorum verba distingui videntur *supra in rub. vbi pupil. educ. vel mor. deb. & de alim. ei præst. & in duab. rubr. Cod. vbi pupil. educ. deb.* & *de alim. pupil. præst.* Simile quoque videtur legatum victus. Nam alimenta siue educationem finimus ijs quæ ad victum necessaria sunt, *d. l.* 8. §. *si cui, supra, de transact. d. l. vlt. hoc tit.* siue his sinè quibus ali corpus non potest, *l.* 6. *hoc tit.* His igitur continebuntur quæcumque ad viuendum homini necessaria sunt, vt quæ esui, potuique, & cultui corporis sunt, putà vestes & cetera quibus tuendi curandíve corporis nostri gratiâ vtimur, *l.* 43. *& l.* 44. *infra, de verb. sign.* non tamen stragula, *l.* 45. *eod. tit.* & *l.* 34. *infra, de re iud.* At repugnat lex 234. §. *vlt. infra, de verb. sign.* vbi stramenta quoque continentur, nisi cum Glossa ibi inter necessaria & voluptaria stragula distinguas, vel potiùs nisi stramenta distinguas ab stragulis, vt distinguuntur in veteri Glossario in verbis *stragulum, stramentum, stramenta, & στιβάς.* Nam stragula sub generali appellatione vestis continentur, & conficiuntur ex lana, lino & similibus. At stramenta toto genere distant à vestimentis, & sunt Tegetes, Storeæ, Mattæ, Stibades quæ ex iunco, scirpo, alga, vel etiam stramentis ipsis, & culmis, aut simili materia conficiuntur: ergo legato alimentorum seu victus stragula non continentur. Ceterùm qui generaliter alimenta legat, perinde est ac si nominatim cibaria, vestiaria & habitationem legaret, vt in *l.* 16. §. *Basilicæ, hoc tit.* nam hæ omnes species sub eo genere continentur. Quare qui alimenta legat, frustra aliquid horum specialiter addit, vt in *l.* 13. §. 1. & *l.* 16. *hoc tit.* vbi alimentis, vestiarium iungitur: frustra, inquam, nisi eâ mente addiderit vt modum legato imponeret: tunc enim species generali legato derogant *l.* 9. *supra, de supell. leg.* Eâdem ratione si nullâ alimentorum factâ mentione cibaria legauerit, vt *l.* 5. *hoc tit.* ea tantùm debebuntur: nam quòd in *l.* 18. §. 1. *hoc tit.* cibaria & vestiaria debentur, quamuis sola cibaria relicta fuisse

videantur, ex fine ipsius §. interpretationem accipit, vbi nominatim dicitur vtraque fuisse relicta: alioqui enim cibarijs legatis, neque habitatio, neque vestiarium, neque calciarium debetur, quoniam de cibo tantùm testator locutus est, *l.* 21. *hoc tit.* idemque intelligitur si diaria legauerit, *d. l.* 21. plerumque enim cibaria in dies singulos præstabantur, vt & in *l.* 20. *hoc tit.* quandoque menstrua, vt vestiaria in annos singulos *l.* 8. 17. 18. §. 1. *l.* 20. §. *vlt. hoc tit.* Vt ergo cibaria & vestiaria debeantur, nominatim vtráque relinqui necesse est, vt *l.* 4. *in princ.* & §. 1. *l.* 9. *in f. l.* 12. *l.* 13. 18. *&* 20. *hoc tit.* & *l.* 20. *supra, de ann. legat.* Valde autem hoc singulare est in alimentis, quòd etiam seruis in seruitute manentibus relinqui possunt, *l.* 113. §. 1. *supra, de leg.* 1. *l.* 16. *supra, de ann. legat.* & *l.* 17. *hoc tit.* imò & seruis pœnæ, *l.* 11. *hoc tit.* iunctâ Glossâ, sed ità tamen vt non iure quidem ipso debeantur, cùm iuris ciuilis nullam communionem serui habeant, sed officio iudicis præstentur, vt rectè Glossa in *d. l.* 16. quod apertè probatur *d. l.* 17. *hoc tit.* & satîs innuitur verbis legum quæ supra citatæ sunt. Nam quod in *l.* 15. §. 1. *hoc tit.* dicitur alimenta seruis legata deberi, hanc habet rationem quia domini respectu legata fuerant, vt apparet ex contextu. Est & hoc singulare, quòd alimentorum legato possit iniungi alimentario conditio morandi cum aliquo, aut certo in loco, quamquam videatur aliquatenus libertatem infringere, *l.* 4. §. *vlt. l.* 5. 13. §. 1. 17. 18. *hoc tit.* & *l.* 20. *supra, de ann. leg.* Item quòd hoc legatum crescit pro incrementis ætatis, *l.* 10. §. *vlt. &* 16. §. 2. *hoc tit.* Sunt & alia singularia.

TITVLVS II.

DE AVRO, ARGENTO, MVNDO, ornamentis, vnguentis, veste, vel vestimentis & statuis legatis.

ALIMENTORVM legato vestitus seu vestiarium continetur, *l.* 6. *& vlt. tit. sup.* Rectè ergo hic titulus subijcitur in quo de veste, vel vestimentis inter alia agitur. Sed hîc latiore significatu, ibi strictiori, quia stragula non continentur, vt supra dictum est, vestiarij nomine. At generali vestis appellatione continentur, *l.* 23. §. *vlt. hoc tit.* Præterea tit. de supell. leg. dictum est, supellectilem distingui ab argento, veste, ornamentis *l.* 1. *&* 7. *supra, illo tit. l.* 9. §. 2. *&* 3. *hoc tit.* meritò ergo nunc eas species sub hoc tit. proponit, & quid earum legato contineatur docet. Item supra tit. de instruct. vel instrum. leg. ostensum

est

multum intereſſe inter domus inſtrumentum & ornamentum, *l.* 12. §. *ſi domus, illo tit.* quare nunc quid legato ornamentorum contineatur ordine exponit. Item & aliâ rarione coniungi cum ſuperiori hic titulus poteſt: nam ciuitatibus legari poteſt, etiam quod ad honorem ornatumque ciuitatis pertinet, *l.* 122. *ſupra, de leg.* 1. ad honorem, putà ſi quid ciuitati in alimenta infirmæ ætatis relictum fuerit, *d. l.* 122. quod ad titulum ſuperiorem pertinet. Ad ornatum, putà quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit, *d. l.* 122. quod pertinet ad eam partem huius rubricæ quæ eſt de ornamentis, & ad ſpeciem *l.* 6. §. 1. *hoc tit.* Denique & cum ſuperiori titulo & cum alijs pleriſque antecedentibus titulis coniungi poteſt, quia hîc quoque agitur de legatis non corporis alicuius ſingularis, ſed ſpecierum quæ vniuerſalitatem quamdam corporum complectuntur, *l.* 8. *hoc tit.* Ceterùm ſpecies quæ hâc rubricâ continentur meritò ſub eodem tit. reponuntur: tum quia quandoque plures ex illis ſimul legantur, ſiue nominatim, vt *l.* 7. 8. 13. 16. 30. 32. §. *ijdem*, & §. *Labeo, hoc tit.* ſiue generalibus verbis, vt cùm vxori legantur, quæ eius cauſsâ parata ſunt, quod olim ſolemne fuit *l.* 2. 3. 10. 13. & 30. *hoc tit.* tum quia illæ ſpecies affinitatem quamdam inter ſe habent. Nam in mundo aurum & argentum plerumque eſt, vt etiam in ornamentis, *l.* 1. & 27. §. *vlt. hoc tit.* & ſtatuæ etiam quandoque aureæ vel argenteæ, atque inter ornamenta, *l.* 6. §. 1. *l.* 19. §. 2. & *l.* 38. §. 1. *hoc tit.* & inter ipſa ornamenta & veſtes tanta eſt quandoque affinitas, vt quorum numero haberi debeant plerumque dubitetur, *l.* 26. *hoc tit.* licèt genere inter ſe diſtent *l.* 37. *hoc tit.* Vt verò de ſingulis nonnihil dicamus multum intereſt vtrùm quis aurum, vel argentum leget, aut certum pondus auri vel argenti, illis enim verbis corpora ipſa, his verò quantitas magis legata videtur, *l.* 19. *in princ. hoc tit.* quantitas, inquam, id eſt pretium vt rectè ibi Gloſſa ex *l.* 1. §. 1. & *l.* 9. *hoc tit.* quas tamen non rectè interpretatur. Nam ſi in *d.* §. 1. genus pro ſpecie certa, id eſt pro corpore cum Gloſſa accipias, abundabit *d. l.* 9. & eumdem omnino caſum continebit. Ergo in ea *l.* 9. ſpecies certum corpus ſignificat vt *l.* 34. §. *ſed ſi non, verſic. ſed hoc*, & §. *ſed ſi corpus*, & *l.* 30. *ſupra, de leg.* 1. verbi gratiâ: *Lego centum pondo argenti quod in illis horreis habeo, l.* 30. §. *rurſus, infra, ad l. Falcid.* ſic ſpecies accipitur, *l.* 15. 18. 36. *hoc tit.* & generaliter apud Iuriſconſultos *l.* 47. §. 1. *ſupra, de leg.* 1. At in *d.* §. 1. *l.* 1. genus non accipitur pro ſpecie certa, id eſt pro corpore, ſed pro ſpecie, id eſt forma. Auri enim & argenti plura ſunt genera ſeu formæ, *l.* 27. §. *vlt. hoc tit.* Exemplum erit ſi argenti facti centum pondo ſint legata, *l.* 19. *verſic. ſed ſi, hoc tit.* vel argenti potorij aut eſcarij, ſiue eſcalis *d. l.* 19. §. *ſi cui*, & *l.* 21. *hoc tit. l.* 8. *ſupra, de ſupell. leg.* aut viatorij, *l. vlt. hoc tit.* Obſeruandum verò quod dicitur in *d.* §. 1. non obtinere ſi certum genus nummorum legatum ſit, putà Philippi, *l.* 27. §. *pen.*

hoc tit. nam quùm nummi, dominium vſumque non ex ſubſtantia, ſed ex æſtimatione & quantitate recipiant, *l.* 1. *de contrah. empt. ſupra*, videtur non materia, ſed æſtimatio pretij deberi. Et hæc pauca de auro & argento. Mundus autem muliebris, de quo ſecundo loco in rubrica quid ſit, quid contineat, & quomodo ab ornamentis & veſtibus, & auro argentoque genere diſcrepet, vide in *l.* 1. *l.* 25. §. *ornamenta*, & *l.* 32. §. *pen. hoc tit.* Sequitur in rubrica, *Ornamentis*: De ijs verò agitur in ſpecie de muliebribus nempe quibus mulieres venuſtatis & ornatus cauſsâ vti ſolent, *d.* §. *ornamenta*, & §. *ſeq.* & *l.* 26. *hoc tit.* quæ diſtinguuntur à mundo & veſte, *d.* §. *ornamenta, verſ. mundus*, *l.* 36. & 37. *hoc tit.* & ab auro argentóve, *l.* 16. *l.* 19. §. *perueniamus*, *hoc tit.* ex quo §. apparet gemmas, lapillos, vniones, auro, argentóve incluſos ei cedere cuius maior ſit ſpecies, vt acceſſio principali: modò ergo auro & argento cedent, modò ornamentis, *l.* 5. 6. 25. §. *vlt. hoc tit.* Obſeruandum verò quàm ineptè ad *d. l.* 6. in margine adnotent, vnionem ſoluere, eſſe aceto liquefacere ex hiſtorijs quibuſdam ſingularibus. Nam ad caſus ſingulares leges non aptantur, *l.* 4. 5. & 6. *ſupra*, *de legib.* & ea verba omnino pertinent ad diſtinctionem quæ eſt in *l.* 25. §. *vlt. hoc tit.* vt apparet ex ſequentibus verbis *d. l.* 6. Agitur etiam de ornamentis quibuſcumque in genere *d. l.* 6. §. 1. & *d. l.* 19. §. *perueniamus*, *hoc tit.* Sequitur deinde, *Vnguentis*, quod non de ijs tantùm intelligendum eſt quæ mundo contineri diximus, ſed etiam de quibuſcumque, *l.* 21. §. 1. & *l.* 25. *in f. hoc tit.* Sequitur, *Veſte vel veſtimentis*, quod idem eſſe oſtendit *l.* 23. *hoc tit.* quid autem illis nominibus contineatur docet lex 22. 23. 24. 25. & 26. *hoc tit.* Agitur etiam de lana, lino, & purpura legatis, *l.* 4. & 32. §. *Labeo*, *hoc tit.* per conſequentias veſtimentorum, quæ ex talibus contexuntur, *d. l.* 23. §. 1. quod ex contextu Pauli conijci poteſt lib. 3. ſent. tit. de legat. Sequitur denique, *& ſtatuis.* De ijs verò agitur & quatenus ſunt in ornamentis vt antè dictum eſt, & generaliter quoque *l.* 1. & 14. *hoc tit.* Agitur & de imaginibus conſequenter, quarum tamen appellatio ab ſtatuis diuerſa: nam non ſolùm aureæ, vel argenteæ, aut marmoreæ eſſe poſſunt, *d. l.* 6. §. 1. ſed etiam pictæ, *l.* 12. *hoc tit.* Differre inter ſe oſtendit vel rubrica Cod. de ſtatu. & imaginib. Agitur denique de ſigillis ſeu ſignis, quæ ſub genere ſtatuarum continentur, & illis adiungi ſolent *l.* 12. §. *Papinianus*, *ſupra*, *de inſtruct.* agitur inquam in *l.* 38. §. 1. *hoc tit.* in qua quod de ſigno Dei ſcripſerat teſtatrix, putà Iouis, ad ſignum Saluatoris Chriſti Iuſtinianum deflexiſſe credibile eſt, de quo in rubrica Cod. nem. lic. ſig. ſaluat. Chriſt. In hunc titulum vide Dñ. Cujac. varijs Obſeruat. locis, & Petrum Fabrum lib. 1. & 2. Semeſt.

TITV-

TITVLVS III.

DE LIBERATIONE LEGATA.

VT ſuperiorib. titt. pleriſque de legatis non rerum ſingularium, ſed vniuerſitatis cuiuſdam actum eſt: ità & iſto. Nam quandoque debitori generaliter & in infinitum legatur quod debet, *l.* 25. *in princ. hoc tit.* quandoque liberatio ab actione tutelæ, *l.* 26. *&* 28. §. *Titius, & ſeq. hoc tit.* quandoque à rationibus actus, quibus verbis vniuerſæ rationes continentur *d. l.* 28. §. *filias*, quandoque liberatio alijs etiam verbis legatur quæ multa complectuntur ſimul, *l. vlt.* §. *pen. hoc tit.* Præterea ſup. tit. quandoque legatur quantitas vt cùm certum pondus auri legatum eſt, *l.* 1. §. 1. & *l.* 9. *illo tit.* quandoque ſpecies, id eſt corpus, vt cùm aurum ſimpliciter legatum eſt, *l.* 19. *eod. tit.* Ità & iſto: nam quamquam liberatio indefinitè aliquando legetur, tamen & quantitas & ſpecies hoc etiam genere relinqui poteſt, *d. l.* 25. *in princ.* Quantitas, ſi debitori certæ pecuniæ: ſpecies, ſi debitori fundi, Stichi, aut alterius corporis liberatio legata ſit. Quamquam ſi penitiùs rem intuemur, liberatione legatâ non corpus legatur, ſed ius: Ius inquam liberationis, *l. vlt. hoc tit. in f. princ.* ſiue ius ipſum debiti, *d. l.* 28. §. *Sticho.* Nam legatum liberationis nihil eſt aliud, quàm remiſſio debiti teſtamento facta, *d. l.* 25. *in princ.* Ex quo intelligi poteſt quare hoc genus legati admiſſum tandem fuerit, cùm de eo tamen fuiſſet aliquando dubitatum, vt innuit *princ. l.* 3. *hoc tit.* Dubitationis cauſſa hæc fuit, quòd res legatarij inutiliter illi legetur, §. *ſed ſi rem, Inſtit. de leg.* At cùm liberatio legatur debitori eius rei quam debet, res propria ipſi legari videtur, præſertim ſi ſpeciei certæ cuius dominus eſt, debitor ſit, *l.* 1. *hoc tit.* Sed hæc dubitationis ratio, ſuperiori ratione tollitur, quòd ſcilicet non tam res ipſa legetur, quàm ius quoddam incorporale. Et hâc ratione receptum eſt omnibus debitoribus ea quæ debent, rectè legari, licèt domini eorum ſint, *d. l.* 1. Qua in re ius quoddam ſingulare huius legati cernitur. Vt enim obligationũ ſubſtantia non in eo conſiſtit, vt aliquod corpus noſtrum faciat, ſed vt alium nobis obſtringat, *l.* 3. *infra, de oblig. & act.* ideoque iuris vinculum definitur *in princ. de oblig. Inſtit.* Ità etiam liberationis legatæ ſubſtantia nõ in eo conſiſtit, vt corpus aliquod debitoris faciat, quùm iam ſuum ſit, ſed vt nexum obligationis ſoluat. Omnibus ergo debitoribus ea quæ debent, rectè legantur: licèt domini eorum ſint. Omnibus interpretor, hoc eſt ſiue debitoribus quantitatis, ſiue debitoribus ſpeciei, licèt domini eorum ſint. Nam in debitoribus quantitatis

vel facti minor fuit dubitatio, *l.* 1. §. 1. *l.* 8. §. *vlt. hoc tit.* neque enim eo casu res sua domino legari videtur. At in debitoribus speciei ea fuit quam supra exposui. Ideoque dicit omnibus debitoribus vt hos & illos complectatur, quod hæc adiectio innuit: *licèt domini eorum sint.* Quamquam etiam, *omnibus*, intelligere possumus, siue nostris, siue heredis, siue alienis debitoribus, *d. l.* 8. & *l.* 24. *hoc tit.* nam & alienis legari potest, *l.* 11. *hoc tit.* de quo tamen potuit dubitari, cùm is tantùm videatur liberare posse qui habet obligatum aliquem, quæ duæ interpretationes ex ipso titulo depromptæ magis arrident, quàm illæ longiùs petitæ, quas Dñ. Cujacius hîc affert: in quibus vix etiam potuit esse ratio vlla dubitãdi. Effectus autem huius legati longè alius est cùm liberatio nostro aut heredis debitori relinquitur, quàm cùm alieno. Nam primo casu liberatio fit pacto, vel acceptilatione, vt mox dicemus: altero verò illis modis fieri nequaquam potest, quùm debitor heredi aut defuncto obligatus non sit: sed heres æs alienum debitoris soluet creditori *l.* 69. *supra, de leg.* 1. nisi etiam testator ipse creditori legasset quod ei debebatur, vt debitor liberetur, *l.* 3. §. *vlt. hoc tit.* vt etiam docet Glossa ad *d. l.* 8. Primo igitur casu liberatio fit acceptilatione vel pacto, inter quæ multum interest: nam acceptilatio obligationem perimit ipso iure, quia solutioni comparatur, *l.* 7. §. 1. *hoc tit.* ac consequenter actionem tollit. At pactum actionem elidit tantùm, & exceptione depellit, *l.* 27. §. *pactus, supra, de pact.* Si ergo duo sint pluréve conrei debendi, & vni tantùm consultum testator voluerit, pacto fiet liberatio quod personalem exceptionem pariet, non acceptilatione, ne & ceteri contra defuncti mentem liberentur, obligatione omnino peremptâ: qua de re disputatur, *l.* 3. §. 2. *l.* 4. 5. 10. & 29. *l. vlt.* §. 2. *hoc tit.* Ceterùm genus hoc legati videtur potuisse omnibus modis relinqui quibus & reliqua. Per vindicationem quidem, vt si testator diceret: Titio debitori liberationem do, lego, *l.* 3. *in princ. hoc tit.* & §. *si quis debitori, Instit. de legat.* vel etiamsi diceret: Stichum, quem mihi Titius debet, ei do, lego, *l.* 1. *hoc tit.* aut dono illi quidquid mihi debet, *l.* 28. §. *Titius Seio, hoc tit.* aliud enim est obligationem remittere, aliud rem quæ debetur, *l.* 7. *in princ. hoc tit.* quæ omnia de præceptione consequenter intelligi possunt, *l.* 8. §. *pen. hoc tit.* Per sinendi quoque modum liberatio relinqui potuit, vt in specie *l.* 16. *hoc tit.* Quò pertinent hæc Pauli verba 3. sentent. tit. de legat. *Sinendi modo* (inquit) *tam corporales res, quàm quæ in iure consistunt legari possunt, & ideò debitori id quod debet rectè legari potest.* Denique & per damnationem, qui modus frequentior fuit, siue damnaretur heres non petere, *l.* 2. *l.* 7. §. 1. *l.* 8. §. 1. & *l.* 10. *hoc tit.* siue actionem remittere, *l.* 9. *hoc tit.* siue quæstionem non facere, *l.* 20. §. 1. *hoc tit.* siue quod idem est vetaretur agere, *d. l.* 8. §. *pen.* & *l.* 30. *hoc tit.* siue exigere, *l.* 15. *hoc tit.* aut etiam iuberetur liberare

liberare, *l.* 11. *hoc tit.* nihil enim interest heredem suum iusserit, vt debitorem liberaret, an prohibuerit eum exigere, *l.* 25. *in princ. hoc tit.* aut denique testator vtrumque coniungeret, hoc est damnaret liberare, & non exigere, *l.* 19. 20. *&* 23. *hoc tit.* Potest etiam per fideicommissum liberatio relinqui, *l.* 3. *in princ.* & *l.* 20. *hoc tit.* Et liberatione quidem illis vel similibus modis legatâ, debitor siue ab eo petatur exceptione vti potest, siue non petatur potest agere vt liberetur per acceptilationem vel pactum, *d. l.* 3. §. 2. scilicet incerti actione ex testamento, *d. l.* 8. §. *pen. hoc tit.* Idem etiam videtur dicendum si per fideicommissum relicta fuerit, vt non modò competat exceptio, *d. l.* 3. *in princ.* sed etiam actio, *d. l.* 22. Obseruandum verò liberationem ei tantùm legari qui debitor sit, quùm nihil aliud ipsa sit, quàm remissio debiti, *l.* 7. *in princ.* & *l.* 25. *in princ. hoc tit.* Ideoque in *l.* 13. *hoc tit.* si creditor debitori qui se exceptione perpetuâ tueri poterat, legauerit quod sibi deberet: nullius momenti legatum est, quia propriè debitor non est quùm ab eo inuito exigi pecunia nõ possit, *l.* 108. *infra, de verb. sign.* quamquam tamen videtur eò saltem vtile esse legatum quò securitati & quieti debitoris prospicitur, ne scilicet litibus & sumptibus vexetur, *l.* 5. §. 1. & *l.* 11. *in f. hoc tit.* Sed dicendum necesse esse vt valeat legatum, emolumentum aliquod ex eo ad legatarium debitorem peruenire, *l.* 27. *hoc tit.* at in bona caussa nihil videtur esse emolumenti in legato, nec propter sumptus, vt est in *l.* 30. *hoc tit.* quia eos recipiet à temerario litigante reus, vt rectè ibi Glossa. His verò consequens est vt exactione, vel quâ aliâ solutione viuo testatore factâ euanescat hoc legatum, quia desinit esse debitum, *l.* 7. §. 2. *l.* 21. & *l. vlt. hoc tit.* Excipe nouationem aliquando, *d. l. vlt.* §. *vlt.* Non omittendum liberationem conferri aut in rem, vt in heredes quoque transeat, aut in personam, *l.* 8. §. *tale legatum*, & §. *seq. hoc tit.* In rem autem esse semper intelligitur §. *si quis debitori, Instit. de leg.* & *l.* 15. *hoc tit.* nisi verba aut mens testantis aliud suadeant, *l.* 20. *l.* 28. §. *testamento, hoc tit.* Et hîc quidem de liberatione tantùm legata agitur, at de liberationibus in genere infra tit. de sol. & liberat. Neque solùm de liberatione debitori legata hîc agitur, sed etiam à contrario, cùm debitor creditori suo quod debet legat, quod quamquam inutiliter fieri regulariter dicatur §. *sed si rem, Instit. de legat.* plerisque tamen casibus vtiliter fieri potest, non solùm in dote relegata, vt supra, sed etiam in alijs, *l.* 11. 13. *in f.* 14. 25. *&* 28. §. *eum qui*, & §. *vlt. hoc tit.*

TITVLVS IV.

DE ADIMENDIS, VEL TRANSFERENDIS legatis, vel fideicommissis.

PROPONITVR & hoc tit. singularis quædam legati species, nempe cùm quod vni datum est in alium transfertur, ipso scilicet iure: nam si legatarij ministerio, iam fideicommissum est, quod quidem legati translatio aliquatenus etiam dici potest *l.* 4. à contrario sensu, *Cod. de his quibus vt indign.* sed non huic titulo conuenienter. In fideicommissis enim testator non transfert legatum, sed legatarius ipse rogatus restituit: ideoque nec ademptio ea in re propriè versatur, *l. pen. §. matri, hoc tit.* At translatio legati, de qua hîc, ademptionem quoque continet, tacitam scilicet, *l.* 5. *hoc tit.* Quâ occasione hoc tit. de ademptione quoque generaliter tractatur, etiam illâ quæ non per consequentias translationis venit, sed quæ sola & per se exsistit. Ex quo apparet duas esse ademptionis species, apertam siue expressam, & tacitam, quæ rursus aut consequitur translationem, siue per legatum ea fiat, vt *d. l.* 5. & *l.* 30. §. *ab heredibus, hoc tit.* siue per aliquam inter viuos alienationem, *l.* 15. *hoc tit.* aut etiam sinè ipsa est, non ex verbis quidem, sed ex mente defuncti, *l.* 22. *& l. pen.* §. 1. *in f. hoc tit.* Ademptio autem quæcumque vel perimit omnino legatum, vel extenuat, aut etiam corrigit & commutat. Perimit, cùm plenè rescindit totum legatum, *l.* 7. *hoc tit.* siue absolutè, siue per translationem, *l.* 11. & *l.* 17. *hoc tit.* Extenuat, cùm pro parte fit, *l.* 2. *l.* 3. §. *cùm Titio, l.* 9. *versic. quare*, & *l. vlt. hoc tit.* Corrigit & commutat, cùm vel quod purè testator legauerat iterum sub conditione legat, *d. l.* 9. *in princ.* & *d. l.* 17. vel contrà cùm conditio priùs adiecta, deinde adimitur legato etiam non iterato: nam & conditionem adimi per se posse receptum est, *l.* 3. §. *conditio, hoc tit.* vel denique cùm adijcitur summæ aut rei legatæ *d. l. vlt.* Quamquam etiam cùm extenuatur legatum, corrigitur & commutatur & rursus cùm commutatur adiectâ conditione, proculdubio extenuatur. Quare dici generaliter potest ademptionem vel perimere legatum, vel commutare: & commutare, siue detrahat, quod est extenuare, siue adijciat, *d. l. vlt.* Maximè verò obseruandum ademptionem fieri olim oportuisse contrarijs omnino verbis, vt quod solemni & conceptâ formulâ datum fuerat, illâ in contrarium retroactâ adimeretur propter regulam 35. *infra, de reg. iur.* putà si testator ità legasset: *Do, lego*, consequenter ità adimeret: *Neque*

do,

do, neque lego, l. 2. l. 3. §. si Titio, & §. cùm Titio, hoc ttit. & Instit. de adempt. & transl. legat. vbi hoc ius emendatum esse dicitur, vt liceat hodie adimere siue contrarijs siue non contrarijs, id est alijs quibuscumque verbis. At olim si non solemnibus verbis, sed nudâ voluntate fieret ademptio, non perimebatur legatum ipso iure, & legati actio nihilominùs competebat, sed doli exceptione oppositâ elidebatur, *l. 3. in f. hoc tit.* doli inquam exceptione, quia licèt stricto iure inutilis esset ademptio, melius tamen visum est sensum magis quàm verba amplecti, & ex æquo & bono defuncti voluntatem seruare, *d. l. 3. §. conditio in f.* Hinc possumus intelligere quod Glossa non rectè explicat, cur in *d. l. 3. §. 1.* ademptio non sit, merâ subtilitate inspectâ, sed vtrique legatario obligatus sit heres: nempe quia non fuit à primo ademptum legatum solemni modo vt oportuit. Quod etiam intelligendum est in *l. 10. §. 1. hoc tit.* summo scilicet iure non valere translationem, sed benignè, quod verbum, *vtiliter*, & verbum, *intelligi*, satîs innuunt. Et similiter in *l. 6. hoc tit.* in qua cùm id quod à Titio dedi à Mæuio dem, duo eiusdem rei debitores sunt: neque enim summo iure ademptum est à priori legatum, tamen verius est & hoc casu ademptum esse, verius, id est æquius & melius: hoc enim esse ex benigna iuris interpretatione innuunt verbum, *soleant*, verbum, *verius est*, & verbum, *videor dicere d. l. 6.* vt scilicet contra petentem opponatur doli exceptio, quod etiam locum habet simili ratione in specie *l. 22. hoc tit.* At circa personam libertorum hoc videtur speciale, vt vel nudâ voluntate legatum ipso iure tollatur, neque superfit actio legatarijs, *l. 13. & l. 29. hoc tit.* Hoc enim iure patronatus singulariter vt & alia multa inductum videtur, hoc reuerentiâ patronatus suggerente, *l. 9. §. si cum filio, tit. seq.* Fideicommissa verò sui naturâ vel nudâ voluntate semper adimi potuerunt, *d. l. 3. §. vlt.* quia ex nuda voluntate originem habent, non ab ipso iure, *in princ. de fideic. hered. Instit.* & apud Vlpian. tit. 25. in princ. Agitur ergo hoc tit. de adimendis legatis vel fideicommissis tantùm, non autem de adimendis hereditatibus, quia hereditas semel data non facilè adimi potest, aut si fortè adimatur non tam adimi censetur, quàm potiùs non data intelligitur, *d. l. 1. §. pen. supra, de his quæ in testam. delen.* qui enim semel exstitit heres non desinit esse heres *l. 88. supra, de heredib. instit.* & *§. restituta, de fideic. hered.* Neque obstat *l. 47. supra, de hered. instit.* in qua si ità scriptum sit, *Titius heres esto, imò Seius heres esto*, Seius heres erit, non Titius. Nam illis verbis non tam hereditas adempta intelligitur, quàm non data. Particula enim, *imò*, hanc significationem habet, vt ostendat testatorem quodammodo errorem suum emendasse, quasi scilicet Titio nunquam dare voluerit, vt videre est ex coniunctione, *l. 21. de manumiss. testam. infra.* Ceterùm ademptio legatorum fit vel plenè, cùm quod purè datum est, purè adimitur, vel fit sub conditione, *l. 7. hoc tit.* Hoc

verò vltimo casu, quod purè legatum est si sub conditione adimatur, sub contraria conditione datum intelligitur, *l.* 14. *hoc tit.* vbi malè Glossa, *datum*, id est non ademptum interpretatur. Nam quamquam re verâ sub conditione datum non est, tamen datum intelligitur, vt lex ait, hoc est perinde habetur atque si ità datum fuisset, *l.* 10. *hoc tit.* & datio videtur conditionalis effecta, *l.* 9. *hoc tit.* Nunc de ipsa translatione pauca, quæ quatuor modis fit, qui explicantur in *l.* 6. *hoc tit.* ex qua etiam intelligitur nullum esse translationis modum qui non contineat ademptionem, si non stricto iure, at ex benigna interpretatione, quod duobus in locis ostendit particula, *verius*. Et in translatione obseruanda potissimùm hæc regula: legatum, sub conditione sub qua priùs datum fuerat translatum censeri, si non conditio priori personæ cohæreat, *d. l.* 24. *hoc tit.*

TITVLVS V.

DE REBVS DVBIIS.

ADEMPTIO legati quæ fit ab ipso testatore hunc habet effectum, vt nec datum fuisse legatum videatur, aut certè inutiliter datum, qua de re tit. sup. in quo etiam nonnihil de inutilibus legatis in genere, *l.* 14. *hoc tit.* Idem etiam plerumque facit sermonis vel facti ambiguitas, *l. Paulus respondit, cùm nomen, quæ est* 4. *in Pandectis Florentinis, hoc tit.* 5. *verò in alijs*, in quibus hic titulus vno capite auctior est, quod quarto loco reponitur, vt Glossa quoque ibi admonuit, sed nos fidem τῷ παυδέκτῃ Florentini hîc & vbique in citandis legibus sequimur. Idem igitur plerumque facit sermonis vel facti ambiguitas, vt nempe legatum vel fideicommissum impediatur, imò nec datum videatur, *d. l.* 4. *l.* 10. & *l.* 27. *hoc tit.* ex quo facilè apparet huius tit. cum superiori connexio. Præterquàm quòd etiam hoc tit. de ademptione tractatur, quatenus in eam ambiguitas aliquando cadit, *d. l.* 10. *in princ.* Potest & aliâ ratione superioribus coniungi hic titulus. Nam huc vsque dictum est de iure dubio legatorum, siue de ambiguitatibus & quæstionibus iuris circa legata. Nunc verò agitur de rebus ipsis dubijs, siue de facti & voluntatis quæstionibus. Non quod de facto soleant respondere Iurisconsulti quatenus merum factum est: hoc enim pertinet ad probationum fidem. Sed quia in caussa & facto ipso ius est positum, siue, vt vulgò dicitur, quia ius ex facto oritur, *l.* 52. §. *in cliuo, supra, ad l. Aquil.* Solus tamen Scæuola his quæstionibus abstinendum esse Iurisconsulto iudicauit, quòd scilicet

facti

facti interpretatio plerumque etiam prudentissimos fallit, *l. 2. supra, de iur. & fact. ignor.* De iure igitur ille solitus est respondere *l. 20. in f. supra, de instr.* de iure, inquam, mero & aperto. Quamquam nec ipse talibus quæstionibus semper abstinuit, vt videre est ex *l. vlt. hoc tit.* cuius ille auctor est. De rebus dubijs ergo nihil aliud est, quàm de ambiguitate sermonis vel facti, sed quatenus coniecturis & præsumptionibus ex iuris ratione ductis possunt definiri, *d. l. 10. in f.* nam de præsumptionibus ex coniecturis facti actum est supra tit. de probat. & præsumpt. Non ergo vna aliqua & certa materia est huius tituli vt superioris, sed varia & miscella, de omnibus generibus legatorum. Nec de solis quæstionibus legatorum, sed & eorum occasione de alijs plerisque quæ ex rerum ambiguitate oriuntur, *l. 16. in princ. hoc tit.* putà de stipulationibus, *l. 13. §. 2. 3. 4. & l. 21. hoc tit.* de qua specialis etiam regula traditur *l. 26.* de donationibus inter virum & vxorem, *l. 8.* de substitutione, *l. 9.* de restitutione, *l. 5. §. vlt.* de legitima successione, *l. 9. §. 1. 2. & vlt.* de dotibus, *l. 9. §. 3.* de libertatibus, *l. 10. in princ. & §. 1.* de actionibus & exceptionibus, *l. 12.* de lege Falcidia, *l. 17.* Ità vt hic titulus non tam legatorum sit proprius, quàm generalis ad omnes iuris partes, quatenus de rebus dubijs in illis versari potest quæstio. Res autem dubias cùm dicimus hîc, non res verbis opponimus vt infra tit. de verb. & rer. sign. sed rei verbum, vt generale vsurpamus, *l. 1. in f. supra, de reb. cred.* & sub eo comprehendimus tam dubium sermonem, quàm dubia facta. Dubium autem generaliter idem est quod ambiguum, *l. 21. hoc tit.* Glossa in *l. 85. infra, de reg. iur.* qua de caussa vtrumque verbum hoc tit. passim promiscuè vsurpatur, & vtroque significatur id quod anceps est. Verbi gratiâ ambiguus sermo est qui non vnam certam, sed varias acceptiones habet, *l. 3. hoc tit. l. 7. supra. vers. Seruius, de supell. leg.* quare distat ab obscuro, vel perperam scripto, aut denique eo sermone qui intelligi non potest. Nam dubius facilè intelligitur, sed in alium, & in alium sensum distrahi potest, vt dictum est. Obscurus abditum & tenebricosum sensum habet, nec explicatu facilem, de quo regula in *l. 114. infra, de reg. iur.* quod orationis vitium est. Perperam scriptus, obscurus quidem est, sed vitio potiùs manus, quàm linguæ, vel sensus, de quo eadem datur regula quæ de ambiguo, *l. 24. hoc tit.* Denique non intellectus est, cuius significatio nulla percipi potest, quod pro non scripto habetur, *l. 2. infra, de his quæ pro non script. hab.* Ergo in non intellecto sermone testator voluntatem suam nullo modo declarat: In reliquis non satîs. Nam & in ambiguo non satîs declarasse dicitur, *l. 13. §. vlt. hoc tit.* non quòd verba sint per se obscura, sed quòd varia significent. Ambiguitas autem verborum vel est in singulis vocibus, vel in coniunctis. In singulis putà in homonymia, vt *l. 1. & l. 21. hoc tit.* aut aliter in nomine siue proprio, siue appellatiuo, *l. pen. hoc tit.* aut in

aliqua alia particula, *l.* 14. *hoc tit.* In coniunctis putà cùm eſt in orationis contextu tota, *l.* 13. & *l. vlt. hoc tit.* Ceterùm de ambiguo ſermone regula proponitur *in l.* 3. & altera etiam ad res ipſas dubias generalis, *l.* 10. §. 1. *hoc tit.* quæ deinde ſpecialiter ſimili ferè ſententiâ aptatur ad actiones & exceptiones, *d. l.* 12. ad contractus *d. l.* 21. ad teſtamenta *l.* 24. *hoc tit.* atque etiam ad dotes, *l.* 85. *de reg. iur. infra.* Ex facto etiam & re ipſa naſcitur ambiguitas aliquando magis quàm ex ſermone, vt in caſibus propoſitis *totâ d. l.* 10. Item cùm incertis perſonis relinquitur, quod plerumque vtiliter fieri poteſt, vt *l.* 4. 5. 6. 7. *in princ.* & §. 1. & *l.* 10. 11. 14. 19. & 20. *hoc tit.* ſub certa tamen demonſtratione, vt ait Vlp. tit. 24. putà incertæ perſonæ ex certis. Item cùm quæritur de pariter mortuis quis prior deceſſerit, *l.* 8. 9. 16. 17. 18. 22. *hoc tit.* qua in quæſtione filius pubes patri ſuperuixiſſe creditur, *d. l.* 9. §. *vlt.* & *d. l.* 22. propter parentum votum, & naturalem mortalitatis ordinem, *l.* 15. *ſupra, de inoffic. teſt.* niſi cùm de legitima liberti ſucceſſione quæritur: nam tunc filius prior deceſſiſſe præſumitur, quòd reuerentiâ patronatus ſuggerente ſingulariter receptum eſt, *d. l.* 9. §. *ſi cum filio*, quæ ratio transferenda eſt ad aliud ius ſingulare quod obſeruauimus in patronis tit. ſup.

TITVLVS VI.

DE HIS QVÆ POENÆ CAVSSA relinquuntur.

DICTVM eſt tit. 4. de adimendis & transferendis legatis, & tit. ſup. de legatis quæ propter ambiguitatem plerumque inutilia ſunt. Hoc quoque tit. agitur de ademptione & tranſlatione quatenus fiunt pœnæ cauſsâ, & de legatis eo nomine inutilibus, *l.* 2. *hoc tit. l. vn. Cod. eod. tit.* & §. *pœnæ quoque*, *Inſtit. de legat.* Præterea in *l.* 13. §. 2. & *ſeqq. ad finem vſque tit. ſuper.* plures propoſitæ ſunt ſpecies ſi quid factum fuerit, vel non factum. At hoc tit. agitur de pœnali legato, quod coërcendi heredis cauſsâ relinquitur quò magis aliquid faciat aut non fâciat, vt eſt in *d.* §. *pœnæ*, quibus verbis ſi addideris cum Vlp. tit. 24. hæc verba, *Non vt legatum pertineat*, abſolutam habebis pœnalis legati deſcriptionem. Magis enim relinquitur in pœnam heredis, quàm in gratiam & honorem legatarij, quod quia contra naturam ipſius legati eſt, olim improbatum fuit omnino, vt videre eſt apud Theoph. d. §. Hodie non omnino, quod intelliges ex d. Theophilo, & ex vtroque Paratit. Dñ. Cujacij, & ex ijs quæ adnotauit ad *l.* 1. *huius tit.* tract. 5. ad Afric.

quibus

quibus locis ille explicat quid pœna à conditione distet, vt *l. 2. hoc tit.* quid autem à caussa vide in *l. 12. infra, de condit. & demonstr.* Quibus ex locis intelligitur potuisse testatorem etiam olim & legare & adimere sub obtentu & specie conditionis, vel translationis, vel etiam caussæ, modò id non faceret in modum pœnæ, quia plerumque interest quibus verbis quid efferatur: expressa enim nocent, non expressa non nocent, quamuis idem effectus sit. Et obseruanda hîc differentia inter legatum & stipulationem, quæ in plerisque conueniunt, vt tractat Dñ. Cujacius ad *l. 16. infra, de verb. obligat.* quòd olim legatum pœnale non valuerit: stipulatio autem pœnalis semper valuerit, §. *alteri de inutilib. stipulat. Instit.*

TITVLVS VII.

DE REGVLA CATONIANA.

INSCRIBITVR hic titulus de regula Catoniana, quæ iuris regula simpliciter dicitur, *l. 17. infra, quan. dies leg. ced.* ab auctore id scilicet nomen sortita, vt definitio Labeonis in *l. 22. §. 1. eod. tit.* Nam definitio idem est quod regula, *l. 1. hoc tit.* & *l. 202. infra, de reg. iur.* vt similiter Aquiliana stipulatio, cautio Muciana, interdictum Saluianum, & similia. Nec mirum si regulæ à Iurisconsulto excogitatæ tanta sit auctoritas, quanta ex hoc tit. apparet: nam Iurisconsulti legislatorum appellatione censentur, *l. 2.* non longè à fine, *Cod. de vet. iur. enucl.* & *l. vlt. Cod. de condict. indeb.* & eorum responsa leges dicuntur, *l. 1. 10. 13. 15. §. pen. supra, de excusat.* quod de regulis multò magis dicendum, quia regula ius per se non constituit, sed ex iure quod iam constitutum est sumitur, *l. 1. infra, de reg. iur.* Regula autem hæc, sic definit: Quod si testamenti facti tempore decessisset testator inutile foret: id legatum quandocumque decesserit non valere, *l. 1. hoc tit.* Alijs verò verbis exprimitur in *l. 41. §. 1. de leg. 1. supra*, nempe, Si ab initio non constitit legatum, ex post facto non conualescet. At tempus tamen mortis testatoris regulæ verba directa fuisse vt in *l. 1. hoc tit.* facilè colligitur ex *l. 17. infra, quan. dies legat. ced.* Agitur ergo hoc tit. de inutilibus legatis. Agitur & de conditionalibus *l. 1. 2. & 4.* ex quo facilis ad superiora connexio. Nam à titulo 4. huius libri cœpit iam auctor dicere de inutilibus legatis, ac potissimùm tit. proximè superiori, in quo similiter de conditionalibus quoque. Ad regulæ verò interpretationem necesse est disquirere an verum sit quod affirmat Glossa in *l. 49. §. 1.* & *l. 59. §. si heres, supra,*

de hered. instit. In legatis nempe vnum tantùm tempus inspici debere, non vt in testamentis tria. Nam in testamentis quidem tria tempora spectari certissimum est, in quibus sit cum herede extraneo testamenti factio: tempus nempe testamenti facti vt consistat institutio, & mortis testatoris vt effectum habeat, hoc ampliùs & hereditatis aditæ. Nam ius heredis vel eo maximè tempore inspiciendum est, quo acquirit hereditatem, quod aditione fit, *d. l.* 49. §. 1. & *l.* 50. *eod. tit.* & §. *in extraneis, Instit. de hered. qual.* Media autem tempora non nocent, *l.* 6. §. 2. *supra, de hered. instit.* Similiter & in ipso testatore non modò ius ciuile, sed etiam Prætor exigit vt vtroque tempore ius testamenti faciendi habuerit, & cùm facit testamentum, & cùm moritur, *l.* 1. §. *exigit, infra, de bon. poss. secund. tab. Theoph. in* §. *non tamen, quib. mod. testam. infirm.* quamquam Dñ. Cujac. in priorib. notis ad tit. quib. non est permiss. facere testam. hoc ità demum verum esse dicat, si à tempore mortis incipias, vt scilicet non sit satîs habere testamenti factionem eo tempore, nisi eam tempore testamenti etiam habeamus. At satîs esse tamen habere testamenti factionem faciendi testamenti tempore, etiam si mortis tempore non competat. Quam opinionem licèt ille ratam & firmam esse dicat, nos tamen probare nõ possumus. Lõgè enim alia mens est Vlp. in *d.* §. *exigit, versic. si quis autem testamentum, & versic. seq.* ex quibus ille suam proculdubio hausit opinionem. Neque enim ibi regula proponitur, sed potiùs exceptio regulæ propositæ *in princ. d.* §. *exigit*, cuius tamen exceptionis regulam quamdam constituit generalem, sed ad certos casus, *versic. & hoc*, nempe similes illis quos expresserat *versic. præced.* quod euidenter indicat verbum, *huiusmodi*, quo exceptionis regula restringitur. In casibus verò expressis ratio est specialis. Nam furor vel bonorum interdictio non tam adimit testamenti factionem, quàm adumbrat & obscurat. Itaque si furiosus ad sanam mentem, & prodigus ad bonam frugem redeat, statim & ipso iure redit testamenti factio, aut potiùs apparet iam, quæ antè velut quâdam nube fuerat obducta. Et hoc demonstrant verba hæc in *d. versic. qui amittunt mortis tempore testamenti factionem*, quibus apertè ostenditur eos interim dum viuunt non amisisse, sed potius suspensam habuisse: nunc verò vltimo vitę spiritu eis demum adimit, quia tunc certum fiat eos in furore vel interdictione decessisse. Idem verò generaliter de omnibus huiusmodi dicendũ scribit Vlp. *d. versic. & hoc*, quod intellige de surdis, mutis, & similibus. Vera ergo manet regula tempus quoque mortis generaliter in testatore spectari. Nam eadem in eo ratio quæ in herede, quò scilicet testamentum habeat effectum, *d. l.* 49. §. 1. *de heredib. instit. supra*, ambulatoria enim est voluntas testantis vsque ad vitæ supremum exitum, *l.* 32. §. *penitentia, supra, de donat. int. vir. & vxor.* & *l.* 4. *supra, de adim. legat.* & morte solâ sistitur & firmatur, vt ex Apostolo refertur in *cap.* 6. *ext. de celebr. miss.* Obseruandum

autem

autem in fideicommisso quidem solùm mortis tempus attendi, quasi nunc detur cùm mors contingit, *l.* 1. §. 1. *supra, de leg.* 3. Nunc videndum quæ in ipso legatario spectanda sunt tempora: tempus verò mortis spectari debere rectè putat Glossa, vt supra retulimus: nam hîc eadem ratio quæ in herede, vt scilicet ius legatarij eo potissimùm tempore spectemus quo legatum acquiritur, argumento *d. l.* 49. §. 1. & *d.* §. *in extraneis.* acquiritur verò legatario hodie res ipsa legata à tempore mortis *l.* 64. *infra, de furt.* & olim etiam acquirebatur in legato vindicationis. In reliquis autem obligatio & actio legati ex testamento *l.* 5. §. *is quoque, infra, de oblig. & act.* Sed in eo errat Glossa, quòd solum mortis tempus spectandum putat. Nam tempus testamenti faciendi non minùs spectari debere probatur: primùm quòd ratio quæ in herede adfertur *d. l.* 49. §. 1. & *d.* §. *in extraneis*, vt scilicet constet institutio, in legatario quoque locum habet, nempe vt legatum constet. Nam & hoc ab initio constare vult regula Catoniana *d. l.* 41. §. 1. *supra, de leg.* 1. & *l.* 86. *infra, de condit. & demonstr.* Deinde quòd esse debeat cui detur, & posteà quæri an datum consistat, vt non antè iuris ratio quàm persona quærenda sit, *l.* 14. *supra, de iur. codicill.* nam quùm legatum sit donatio, necesse est aliquem esse qui accipiat quod datur. Ergo si non exsistat legatarius, putà quia ei legetur qui non sit in rebus humanis, legatum pro non scripto habebitur, aut etiam si exsistat, sed non qualis iure esse debet, putà quia sit incapax, legatum fiet caducum, vt est apud Vlp. tit. 17. Nec obstat lex *si cognatis, supra, de reb. dub.* Nam ibi non quæritur de iure legatarij an habuerit testamenti factionem, sed de voluntate testantis de quo nempe senserit, vbi modò testamenti solum tempus, modò solum mortis attenditur. Non obstat etiam lex 52. *supra, de leg.* 2. Nam in ea conditio legatarij neque tempore testamenti, neque etiam tempore mortis spectatur, sed eo tempore quo legatum ad legatarium pertinet, id est post mortem testatoris, quia de caducis loquitur, vt ex ipsa inscriptione constat. At caducum erat cùm iam mortuo testatore, hoc quod relictum fuerat deficiebat, vt vox ipsa & nomen aperit §. *& cum triplici, Cod. de caduc. toll.* id enim significat, quod quis sibi relictum, capere iure ciuili aliqua ex caussa non potuerat, quasi cecidisset ab eo, vt est apud Vlp. in princ. tit. 17. quod non nisi mortuo iam testatore potuit accidere, tunc enim demum legatum ad legatarium pertinet & defertur. In reliquis ergo cùm quæritur vtrùm valeat legatum, conditio legatarij spectatur testamenti & mortis tempore. In caducis autem neutro eorum, sed cùm legatum deferebatur, id est post mortem testatoris: Nam quia caduca, vt fisci tantùm gratiâ excogitata, ipsis etiam fuerant Prudentibus odiosa, restringebantur interpretatione, vt est *in princ. de caduc. toll. Cod.* facit *l.* 10. *infra, de iur. fisc.*

TITVLVS VIII.

DE IIS QVÆ PRO NON scriptis habentur.

MVLTVM interest vtrùm inutile sit ab initio legatum, an verò posteà caducum fiat. Nam primo casu manet penès heredem, altero applicatur fisco, ac consequenter non est omnino inutile, sed ab vno transfertur in alium. Ex inutilium autem genere sunt ea, quæ pro non scriptis habentur: nam vtile, & pro non scripto opponuntur *l. 2. supra, de iur. codicill.* Quùm ergo superiorib. trib. aut quatuor titt. dictum sit de legatis quæ non caduca quidem fiunt, sed varijs de caussis inutilia sunt, meritò subijcitur hic titulus in quo quæritur vtrùm legatum, vel institutio inutilis sit, quia pro non scripta habeatur, an verò caduca fiat, *l. 1. 2. & l. pen. quæ est ex libris Vlp. ad l. Iuliam & Papiam*, quod apertiùs etiam quæritur in *l. 3. hoc tit.* Potest & alijs rationibus hic titulus superioribus continuari: nam proximo titulo proposita est regula, vt legatum quod ab inirio inutile est, non conualescat ex post facto. Isto verò datur opposita, vt quæ in eam caussam peruenerunt à qua incipere non possunt pro non scriptis habeantur, ac consequenter inutilia sint, *l. 3.* Item duobus titulis superioribus de conditionibus nonnihil tractatum est, tractari etiam potest & isto, quia sunt quædam conditiones quæ pro non scriptis habentur, *l. 14. supra, de condit. instit.* Item species propositæ in princ. *l. 3. & l. 4. hoc tit.* videntur posse pertinere ad regulam Catonianam, quæ generaliter loquitur de legato quod sit ab initio inutile. Inutilis autem legati species est id quod pro non scripto est. In eo igitur regula quoque locum habebit. Denique tit. 5. supra dictum est de ambiguo & obscuro sermone: hîc verò agitur de eo qui ità scriptus sit vt intelligi non possit *l. 2.* Ceterùm pro non scriptis sunt quæ quis sibi in testamento adscripserit, *l. 1. & vlt. hoc tit. l. 4. & 5. Cod. de his qui sibi ascrib. in testam.* Quæ non intelliguntur *d. l. 2. hoc tit.* Quæ damnato in metallum extra caussam alimentorum relicta sunt, quia dominum non habet cui illa acquirantur, quùm sit seruus pœnæ, *l. 3.* Quæ in eam caussam peruenerunt à qua incipere non poterant, *d. l. 3.* Quæ eis legantur qui non erant in humanis, aut qui in hostium potestate erant, nec redierunt, *l. pen.* In eo etiam numero sunt conditiones quædam, *l. 14. supra, de cond. instit.*

TITV-

TITVLVS IX.

DE HIS QVÆ VT INDIGNIS auferuntur.

SVPERIORIBVS quinque titt. dictum est de legatis quæ varijs ex caussis inutilia sunt, & ex quibus consequenter aut omnino actio non datur, aut si fortè detur vt tit. 5. nonnullis casibus per exceptionem eliditur. Ità vt & hoc & illo casu legatum penès eum remaneat à quo relictum est, *l. vlt. tit. super.* De hereditatibus quoque inutiliter relictis coniunctim tractatum est. Similiter hoc tit. de hereditatibus & legatis, quæ tandem effectu ipso inutilia sunt, licèt vtiliter relicta, imò & acquisita, & ex quibus quoque actio denegatur, & quorum etiam emolumentum quandoque apud eum remaneat à quo relictum est, *l. 5. §. amittere in f. l. vlt. hoc tit.* Sed plerumque tamen & regulariter fisco vindicetur. Ea verò sunt quæ vt indignis auferri dicuntur, de quibus generaliter hoc tit. agitur, vt de hereditatibus specialiter *tit. de his quib. vt indign. hered. aufert. Cod.* Dixi verò effectu tandem hæc inutilia fieri, sed vtiliter tamen relinqui & acquiri: quia indignus nihilominùs hereditatem iure adire potest, & legatum capere sibíque acquirere, sed non retinere, *l. 2. versic. item si quis, hoc tit.* quia scilicet ei tandem aufertur, & adimitur. Et acquirere quidem ità potest, vt si heres aditione factus sit non desinat esse heres, licèt res quæ ei relictæ sunt auferantur, *l. 43. §. Iulius, de vulg.* Nam cùm dicimus hereditatem ei à fisco auferri, non ipsum ius hereditatis intelligimus, sed res quæ in hereditate sunt, *d. l. 43.* siue hereditatis lucrum & emolumentum, *l. 13. l. 16. §. vlt. hoc tit.* siue effectum successionis, *l. 9. Cod. eod. tit.* Nam institutus manet heres sinè onere tamen, quia fiscus cum suo onere succedit, *d. l. 16. §. vlt. hoc tit.* Ex quo intelligitur indignum longè distare ab incapaci, quia hic ius capiendi non habet, *l. 13. infra, de iur. fisc.* Et si se detulerit partem pro præmio retinet, *d. l. 13.* At indignus à tali præmio remouetur, *l. 5. §. vlt. hoc tit.* & capere potest, atque adeò capit, sed deinde repellitur, *d. §. vlt.* Neque obstat quod in *d. l. 2. in f. hoc tit.* capere ex testamento, & quasi indignum repelli, quasi diuersa opponantur. Nam ibi, capere, debemus intelligere cum effectu retinendi, *l. 71. de verb. sign.* & *l. 51. infra, de reg. iur.* At cùm dicimus indignum capere, vel impropriè eo verbo vtimur pro accipere in *l. 140. infra, de verb. sign.* vel potiùs ad iuris effectum respicimus quo heres esse non desinit qui semel fuit, non ad

rei emolumentum. Differunt etiam caduca ab ijs quæ vt indignis auferuntur. Nam caduca sunt quæ capacibus quidem & dignis relicta sunt, sed defecerunt mortuo testatore, §. *& cum triplici, Cod. de caduc. toll.* quia is cui relicta sunt aliqua ex caussa non ceperit, vt ait Vlp. in princ. d. tit. 17. quod Glossa explicat ad *d.* §. quæ tamen per legem Papiam fisco vindicabantur, & similiter cum suo onere, *l.* 160. §. 1. *de condit. & demonstr. infra*, vt est apud eumd. Vlp. hodie penès heredem remanent. Obseruandum tamen hereditatem caducam dici quæ aufertur ab indigno & fisco applicatur, *l.* 2. §. 1. *si quis aliq. test. prohib.* & *l.* 9. *supra, de Senatusconsulto Silan.* & similiter dotem caducam, *l.* 38. §. 1. & *l.* 61. *supra, de ritu nupt.* quod ibi tractaui: quamquam caducum propriè sit quod sponte suâ & quasi à negligente cadit, non quod inuito eripitur. Denique obseruandum indignos non modò esse eos qui contra voluntatem defuncti faciunt aliquid, sed etiam eos qui non habuerunt supremam voluntatem, vt *in l.* 12. *hoc tit.*

TITV-

LIBER XXXV.

TITVLVS I.

DE CONDITIONIBVS, ET DEMONSTRA-tionibus, & cauſsis, & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur.

QVINTA Digeſtorum pars quæ nouem libris continetur ità diſtincta eſt, vt duo eius priores libri ad ipſa teſtamenta propriè pertineant, qui & ipſi de teſtamentis ideò peculiariter appellantur in epiſtola Iuſtiniani ad Anteceſſ. §. *in ſecundo autem, verſic. alteri*, & *l. 3. quæ Græca eſt*, §. 6. *Cod. de vet. iur. enucl.* & vniuerſæ quoque parti nomen indiderunt, *l. 2. §. quintus autem, Cod. de vet. iur. enucl.* quinque autem ſequentes de legatis & fideicommiſſis & quæſtionibus quæ in his verſantur tractent *d.* §. 6. vltimi duo qui adhuc reſtant, ea complectantur quæ circa legata & fideicommiſſa ſunt, *d. verſic. alteri*, tractatus nempe de conditionibus, & his ſimilibus, de lege Falcidia, de Senatuſconſulto Trebelliano, de ceſſione diei legatorum vel fideicommiſſorum, de cautione Prætoria, deque rerum cuſtodia, legatorum ſeu fideicommiſſorum ſeruandorum cauſsâ. At quoniam libri illi circa legem Falcidiam, & Senatuſconſultum Trebellianum maxima ex parte conſumuntur: ideò Iuſtinianus vtriquè eorum, id eſt legi & Senatuſconſulto ſupradictis ſingulos ſe libros applicaſſe ſcribit, *d.* §. *quintus autem:* & legi quidem Falcidiæ integrum iſtum *cum breui*, inquit, *quâdam acceſſione:* quibus verbis neſcio an hunc priorem titulum ſignificare voluerit, quòd ad legis Falcidiæ tractatum minimè pertineat. Ceterùm quàm aptè hic titulus ſuperioribus libris ſubiungatur vel ex eo appa-

ret, quòd circa ea versetur quæ in testamentis scribuntur, vt ipsa rubrica præ se fert, legata quidem & fideicommissa potissimùm, quod *lex* 1. statim ostendit. Cohæret verò etiam proximè & connectitur libro superiori: nam tit. 6. & 7. iam de conditionibus legatorum & fideicõmissorum nonnihil dici cœptum est: & inter ea quæ pro non scriptis habentur tit. penult. impossibiles quoque conditiones, de quibus *l.* 3. & *l.* 6. *in f. hoc tit.* connumerantur. Quinimò & de conditionibus inscriptus longè anteà fuit titulus penultimus libri 28. sed de conditionibus institutionum specialiter, non de conditionibus omnium quæ in testamentis scribuntur, vt hic noster. Commodũ verò visum est illum titulum ab isto separare & propter materiæ copiam, & quia ille ipsis titulis de institutionibus & substitutionibus statim fuit subiungendus. Quod & in compositione Codicis similiter est obseruatum tit. 25. 44. 45. & 46. lib. 6. nisi quòd pro vno hoc nostro titulo tres illic sunt constituti, quibus separatim de caussa, ac demonstratione, de modo & de ipsis conditionibus tractatur, quùm tamen hæc omnia vno hoc titulo comprehendantur. Vtriusque autem instituti certa est ratio, quòd ista in plerisque sint maximè affinia, & in plerisque tamen maximè discrepent, quod pinguiùs primùm exemplis indicabimus, post accuratiùs persequemur. Conditio ergo est: *Si nauis ex Asia venerit: Si decem dederit: Si Capitolium ascenderit do, lego, l.* 2. *hoc tit.* cuius quidem alia innumera exempla hîc & alibi passim occurrunt. Demonstratio est: *Seruum Stichum quem de Titio emi: Fundum Tusculanum qui mihi à Seio donatus est: Stichum cocum: Stichum sutorem do, lego, l.* 17. *hoc tit.* Caussa est: *Titio fundum do, lego, quia negotia mea curauit, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, d. l.* 17. §. 1. *hoc tit.* & §. *longè magis, Instit. de legat.* Denique modus est: *Titio centum ità vt monumentum mihi faciat:* vel, *ità vt statuas in municipio ponat, do, lego, d. l.* 17. §. *vlt.* Ex quibus verum esse generaliter apparet quod ad *l.* 1. *Cod. de his quæ sub mod.* scribit Glossa 1. & 2. conditionem enunciari per *si*, vel *cum:* modum per *vt*, & caussam per *quia.* Atque hæc inter se multùm etiam figurâ ipsâ & conceptione distare. Sed è conuerso videntur plerumque inter se permisceri & confundi. Nam in *l.* 19. §. 1. *hoc tit.* hæc verba: *si primus heres erit*, pro conditione non sunt accipienda, sed pro demonstratione: & & contrà in *l.* 6. *de leg.* 1. & *l.* 85. *de legat.* 3. *supra*, hæc verba, *vestem quæ mea erit*, & similia pro conditione accipiuntur, non pro demonstratione. Item conditio & caussa pro eodem poni videntur, *l.* 75. *iunctâ Glossâ, supra, de legat.* 1. & caussa interdum conditionaliter concipitur, *d. l.* 17. §. 1. *hoc tit.* & *d.* §. *longè magis, Instit. de legat.* interdum verò modi figurâ, *l.* 25. *si mulier, iunctâ Glossâ Cod. de iur. dot.* vt nihil mirum si in *l.* 80. *hoc tit.* caussa significet conditionem & modum. Quinimò & cum demonstratione caussa confundi videtur, si rubricam Cod. de Fals. caus. adiec. conferas cum *l.* 2. *& vlt. illius tit.* Denique modus non solùm

pro

pro conditione obſeruatur *l.* 1. *Cod. de his quæ ſub mod.* ſed etiam conditio plerumque appellatur, vt ex *l.* 71. §. 1. & *l.* 108. *hoc tit.* & ex alijs pleriſque probat Dñ. Cujacius lib. 14. Obſeru. cap. 24. Quare vt hæc ſuis finibus regamus, non ſatîs eſt figuram & conceptionem verborum quibus plerumque enunciantur attendere, ſed vim & poteſtatem eorum penitiùs introſpicere neceſſe eſt, proprijs cuiuſque definitionibus ſi fieri poteſt conſtitutis. Incipiamus ergo à conditione, cuius definitiones octo Dñ. Cujacius varijs locis nobis propoſuit, Parat. ſcilicet de condit. inſtit. & hoc noſtro tit. Item Parat. de inſtit. & ſubſtit. & Parat. de condit. inſert. Cod. Prima ſic habet: *Conditio eſt modus qui ſuſpendit id quod agitur quoad ex pacto confirmetur.* In qua primùm improbo quòd modũ pro genere cõſtituat: nam quùm ea quatuor vocabula quę hâc rubricâ continentur diſtinguere ſit operæ pretium, ſi vnum in alio definiendo vſurpemus rem totam magis confundimus: adde quòd modi ſignificatio ad cõditionem vix aptari poteſt: vt enim modus ſit, neceſſe eſt priùs actum conſiſtere: at quamdiu pendet conditio, nondum actus exſiſtit qui modum recipiat: & poſtquam conditio exſiſtit purus fit actus, vt deinde dicemus. Deinde hæc verba: *quoad ex pacto confirmetur*, præterquàm quòd perobſcuram faciunt definitionem, nullo modo conuenire poſſunt conditionibus eorũ quæ in teſtamentis ſcribuntur: quamquam enim conditio pactum quandoque dicatur, tamen nec omnis pactio rectè dicetur conditio, vt antè docuimus Parat. de condit. inſtit. nec retrò omnis cõditio, dici poterit pactio: quęcumque enim teſtamento aſcribitur non eſt plurium in idem placitũ conſenſus, ſed ſolius teſtatoris placitum. Secunda eius definitio ſic habet: *Conditio eſt futurus euentus qui in dubio eſt ſit, an non ſit*, quæ in eo videtur vitioſa quòd euentũ pro genere ponat. Nam quùm conditiones in euentum conferri dicantur, *l.* 79. *hoc tit.* & §. *ſin autem aliquid*, *Cod. de caduc. toll.* manifeſtum eſt aliud conditionem eſſe, aliud verò id in quod confertur, id eſt euentum. Quòd ſi quis definitionem illam cum ſuo definito velit conuertere, deprehendet apertiùs quàm ſit abſurda, vt quæ omnes euentus incertos, faciet eſſe cõditiones. Tertia definitio ſic habet: *Conditio eſt cauſſa quæ ſuſpendit legatum*, in qua verbum, *cauſſa*, pro genere diſplicet eâdem ratione quâ verbũ, *modus*, in prima definitione. Diſplicet etiam quòd dicat ſuſpendi legatum præcisè, & nõ addito vllo differentiæ modo, quo ab alijs ſuſpenſionibus legati conditio diſtinguatur. Nam & morâ vt conditione legatum ſuſpenditur, *l.* 79. *hoc tit.* Quarta definitio ſic habet: *Conditio eſt futuri euentus caſus incertus*: cuius vitium ex his quæ antè ad ſecundam definitionem dicta ſunt facilè deprehendi poteſt. Quinta ſic habet: *Conditio, eſt lex adiecta inſtitutioni aut fideicommiſſo quæ effectum eius differt in futurum & incertum euentum.* Sed hæc quoque vitioſa videtur. Nam mora quidem ſeu dies effectum actus differt, quia licèt conſiſtat & debeatur putà legatum, interim tamen peti non

potest *d. l.* 79. & *l.* 54. *hoc tit.* At conditio non effectum modò, sed ipsum quoque actum differt & suspendit, ità vt legatum interim non modò peti non possit, sed ne debeatur quidem, *l.* 13. §. *si sub conditione, supra, de pignorib.* Sexta definitio sic habet: *Conditio, est lex certa quâ testator probabili consilio ductus alium ad testamentum inuitat*, quæ desumpta est ex *l.* 71. §. 1. *hoc tit.* & satis aptari potest conditionibus quæ in honorati personam, id est eius cui relinquitur, conferuntur, vt in *d.* §. Sed si in alterius personam, vel in fortuitum casum conferuntur non potest videri testator eâ conditione legatarium inuitasse ad testamentum, quam extra eius potestatem posuerit. Adde quòd legis nomen huiusmodi conditionibus non videtur aptè conuenire, sed ijs tantùm quas testator ipsi cui legat imperat & imponit. At eæ tantùm imperari videntur quæ in hoc fiunt vt testamento pareatur, non quæ in euentu collocantur, *l.* 5. & *l.* 11. *hoc tit.* Nisi intelligamus legem dici in rem non in personam, hoc est imponi actui non personæ: eo enim sensu legis verbum in his definitionibus rectè vsurpabitur. Septima sic habet: *Conditio est casus collatus in futurum qui euenire, vel non euenire, vel aliter euenire potest.* Sed iam ex superioribus perspicuum est conditionem, casum vel euentum definiri non posse. Vltima sic habet: *Conditio est caussa apposita legato quâ exsistente debetur legatum, deficiente perimitur, suspensâ suspenditur.* In ea verò definitione præter verbum, *caussæ*, quod anteà improbauimus, displicet verbum *perimitur*, vtpotè minùs aptum & proprium. Nam id quod nullum est, id est quod non est, non perimitur aut rumpitur, *l.* 5. *supra, de iniust. rupt.* At deficiente conditione actus nullus est, *d. l.* 5. quare non satis rectè dicitur perimi, sed potiùs nihil valere, §. *si impossibilis, de inutilib. stipul. Institut.* Quamquam tamen lex 100. *infra, de verbor. oblig.* eodem sensu dicat obligationem perimi, & *Iustinianus*, §. *conditiones, de verb. obligat.* eamdem sententiam referens, dicat infirmari, hoc est nihil valere vt paulò post. Sed Glossa in *d. l.* 100. rectè adnotauit impropriè dictum esse, *perimit*, pro consistere non permisit, quod in definitionibus maximè cauendum est. Non est omittendum quod me studiosi quidam admonuerunt Dñ. Cujacium ipsum ad *l.* 71. *hoc tit.* lib. 17. quæst. Papiniani, improbasse secundam suam definitionem, *quia quodcumque futurum est* (inquit) *etiam si non sit positum in conditione, euentus tamen futurus est*, hoc est quod antè diximus, quia definitio non possit conuerti cum suo definito. Addit, *& quia omnis conditio in euentum non conferatur, sed quædam in potestate personæ collocentur, l.* 60. & *l.* 78. §. *vlt. hoc tit.* quæ tamen vltima ratio non me valde moueret, quia & earum conditionum quæ potestatiuæ dicuntur euentus quidam est, qui scilicet ex voluntate eorum quibus imponuntur pendet *d.* §. *sin autem aliquid, Cod. de caduc. toll.* Improbasse præterea tertiam definitionem eâdem ratione quâ & nos, nempe quòd moram à conditione non satis distinguat, quùm

mora quoque ſuſpenſionem inducat *d. l. 79. hoc tit. & l. 6. & 7. infra, quan. dies lega. ced.* Improbaſſe etiam tacitè vltimam, & pro verbo, *perimitur*, repoſuiſſe *nulla conſtituitur*, & pro, *debetur*, repoſuiſſe, *naſcitur*. quod etiam rectius eſt, vt ex ſuperioribus facilè intelligitur. Retinuiſſe tamen in ea *cauſſæ*, verbum, *quia* (inquit) *ſit commune genus modi, conditionis, & ipſius rationis legandi, id eſt cauſſæ ſpecialiter dictæ, l. 80. hoc tit. l. 44. de oblig. & act. infra*, quod quamquam quidem verum ſit, vt nos deinde exponemus, non ideò tamen committendum vt in definiendo hæc permiſceamus. Addidiſſe etiam nouam nonamque definitionem hanc: *Conditio eſt lex vel pactio quæ inſeritur in conſtituenda obligatione, atque ità efficit ne anteà naſcatur obligatio vel conſtituatur quàm ea lex impleta fuerit.* Cuius definitionis vitium paulò poſt indicabitur: ſed quùm ad ſolas conditiones contractuum, non ad conditiones teſtamentorum, pertineat, *pactionis* verbum in ea non malè vſurpatur. Denique videri etiam ipſum tacitè improbaſſe primam ſuam definitionem, & pro, *ex pacto*, emendaſſe, *ex poſt facto*, in poſterioribus editionibus parartituli Digeſtorum, & ad *l. 37. ſupra, de reb. credit.* lib. 1. definit. Papiniani. Nam in priori editione parartituli apud Rouillium anno 1570. & in ea quam omnium ſuorum operum Cujacius ipſe repetitâ prælectione apud Niuellium procurauit anno 1577. conſtanter excuſum eſt, *ex pacto*, neque in erratorum correctione quidquam emendatum: quæ definitio ità interpolata tolerabilior multò eſt, quamquam adhuc vitioſa: Nam præter verbum, *modus*, quod antè reiecimus particula illa, *quo ad*, videtur certum quoddam tempus innuere, quo debeat actus confirmari, quùm tamen res in euentu incerto poſita ſit, & præterea illa definitio eum tantùm caſum reſpicit quo impleatur conditio, non quo deficiat, quùm vterque tamen ex æquo ſit in definitione comprehendendus, quod etiam vitium in noua illa definitione deprehendi poteſt. Veriſimile autem eſt Dñ. Cujacium, *pacti*, verbum vſurpaſſe in prima definitione, vt, *pactionis*, in nona, imitatione Donati, qui in Andriam ità ſcribit: *Conditio eſt pactio certam legem in ſe continens*, quo ex loco non malè fortaſſe conſimilis locus eiuſdem in Heautontimorumenon ſic emendabitur, *Conditio eſt conuentio certam legem in ſe continens*, pro eo quod legitur, *Conditio eſt cum vno*, &c. Vt igitur veram conditionis definitionem aſſequamur, ante omnia obſeruandum conditionem dici propriè, aut abuſiuè, quod ſimiliter in appellatione teſtamenti accidit *l. 2. ſupra, teſtam. quemad. aper.* Propriè conditio dicitur cùm ſermo ad futurum tempus refertur, *l. 39. ſupra, de reb. cred.* & *l. 120. infra, de verb. oblig.* & rem futuram oſtendit *l. 34. hoc tit.* Et ità quidem vt incertum ſit an impleatur conditio. Nam ſi omnimodo exſtitura eſt, non dicitur propriè conditio, etſi in futurum tempus conferatur: & id quod agitur purum nihilominus manet, ſolâque morâ ſuſpenditur, hoc eſt ſolo tempore petitionis: nam exactio tan-

tùm differtur, non obligatio, vtpotè quæ non sub conditione, sed in diem collata intelligatur, *l. 9. §. 1. infra, de nouat. l. 79. hoc tit. & l. 18. supra, de condic. indeb.* At conditionis propria vis est vt actum ipsum suspendat, non modò eius effectum, vt anteà dictum est, *l. 37. supra, de reb. cred. d. l. 79. hoc tit.* ità vt eâ pendente nihil interim ne debeatur quidem, *l. 13. §. si sub conditione, supra, de pign. l. 5. §. idem Iulianus, versic. huic patri, supra, de liberat. leg. & l. 213. infra, de verb. sign.* Illo ergo modo conditio non nisi per abusionem dici potest. Multoque minùs si ad præsens, vel ad præteritum tempus referatur. Nam quamquam rei veritatem, contrahentes aut testator ignorare possint, atque ità verba eorum ad futuram scientiam referantur, non tamen placuit Prudentibus eiusmodi sermonem instar habere conditionis, id est pro conditione accipi, quia respiciendum potiùs quid in natura certum sit, *l. 120. infra, de verb. oblig. l. 37. & l. seq. supra, de reb. cred.* sed potiùs placuit ea quæ per rerum naturam sunt certa, non morari obligationem, licèt apud nos incerta sint, *§. conditiones, Instit. de verb. obligat.* Scientia quidem rei contrahentibus vel testatori in incerto esse potest, at rei veritas in suspenso non est. Tales ergo conditiones non suspendunt obligationem, *d. l. 37.* Nam si quæ ijs comprehensa sunt, ità non sunt, statim infirmatur, siue perimitur obligatio, vel vt magis propriè loquamur, nihil valet, nulla est, *l. 100. & l. 120. infra, de verb. oblig. & d. §. conditiones, eod. tit.* Si autem ità se habent, non differtur obligatio, sed statim tenet, & valet, *d. l. 100. & d. §. conditiones*, & nulla est conditio, *l. 10. §. 1. supra, de condit. instit.* Quod similiter in testamentis obtinet: nam si huiusmodi conditio vera est, vt loquitur *d. lex 16. de iniust. rupt. & lex 37. de reb. cred. supra*, id est cùm ascribitur iam impleta est, purè institutus est heres: si non est impleta, nec heres institutus est, *l. 3. §. si patronus, infra, de bon. libert. d. l. 16. de iniust. rupt. & d. l. 37. de reb. cred. supra.* Cùm ergo talis conditio vera est nihil videtur efficere, quia perinde est atque si nulla fuisset adiecta: & hoc sensu accipiendum est quod dicitur in *l. 10. §. 1. supra, de condit. instit.* nullam esse conditionem quæ in præteritum confertur, vel ad præsens. Nam contrà si vera non est, hunc effectum habet vt obligationem vel legatum impediat. Conditio ergo verè & propriè secundùm iuris intellectum illa sola dicitur quæ in futurum eumque incertum euentum refertur. Reliquæ non censentur conditiones, sed tamen abusiuè ità sæpe appellantur, siue quæ conferuntur in certum euentum, *d. l. 79. hoc tit. d. l. 9. §. 1. de nouat. infra*, & *d. l. 19. supra, de condict. indeb.* siue quæ ad præteritum, vel præsens tempus referuntur, *d. l. 16. supra, de iniust. rupt.* & alijs plerisque locis supra citatis. Dico, *abusiuè*, inspecto iuris effectu, quia in iure non suspendunt, *d. l. 37. supra, de reb. cred.* Nam alioqui rei veritate inspectâ non minùs sunt conditiones quàm reliquæ, quod & ipsi Iurisconsulti manifestè innuunt, cùm dicunt, non

placuisse

placuisse eas instar conditionis habere, vel eas non facere conditionem, *d. l.* 120. *infra, de verb. oblig.* Item non videri conditiones, *d. l.* 3. §. *si patronus, infra, de bon. libert.* Item eas pro conditionibus obseruari non oportere, *l.* 80. *hoc tit.* Denique non obtinere conditionis potestatem, *d. l.* 39. *supra, de reb. cred. à contrario.* Hæc enim & similia euidenter demonstrant eas re verâ & naturali sensu conditiones esse. Nam & conditionaliter concipiuntur enunciantúrque *l.* 17. §. 1. *hoc tit.* & §. *longè magis, Instit. de legat.* hoc est figuram conditionis continent. Figuram hîc refero ad verborum contextum, *l.* 38. *de oblig. & act.* & intelligo sermonem, seu orationem conditionalem, *l.* 6. *supra, de leg.* 1. & *d. l.* 120. *de verb. oblig. infra*, quo sensu figura & potestas conditionis opponuntur in *l.* 69. *supra, de hered. instit.* potestas inquam iuris, hoc est suspensionis effectus, *d. l.* 37. & *l.* 39. *supra, de reb. cred.* quamquam in *l.* 30. §. *tametsi, infra, de l. Falcid.* Figurâ conditionis relictum dicitur pro conditione iure efficaci, quia ibi figura conditionis non dicitur ad differentiam potestatis, sed ad differentiam modi. Prædictæ ergo conditiones figuram conditionis continent, & verò etiam potestatem, si futuram hominum scientiam potiùs quàm præsentem in rerum natura certitudinem velis attendere, quod tamen Prudentibus aliter placuit. Non mirum ergo si passim conditiones appellentur non minùs quàm reliquæ, neque mirum si in *d. l.* 16. *supra, de iniust. rupt.* scriptum sit conditionem aut in præteritum conceptam poni, aut in præsens, aut in futurum, quam diuisionem innuit etiam apertè *l.* 91. *hoc tit.* Quòd si quis tamen hæc velit vocabulis distinguere, poterit eas conditiones quæ in præsens, vel præteritum referuntur caussas appellare, vt in *l.* 80. *hoc tit.* quia scilicet futurum euentum non respiciant vt conditio, sed id quod iam exsistit, vt caussa, *l.* 12. *hoc tit.* aut potiùs caussas conditionaliter conceptas, *d. l.* 17. §. 1. *hoc tit. d.* §. *longè magis, Instit. de legat.* Diuisio ergo conditionum ab initio proposita poterit alio modo, & fortè commodiùs exprimi, si dicamus conditionum alias figuram solùm conditionis obtinere, alias verò vim quoque & potestatem, *d. l.* 69. *de hered. instit.* & *l.* 39. *supra, de reb. cred.* Prioris generis sunt quibus ius vel mens testantis conditionis potestatem denegant. Ius quidem, vt ijs quæ in præsens vel præteritum conferuntur, aut etiam in futurum sed certum euentum. Item in specie *l.* 12. *de condit. institut.* & *d. l.* 69. *supra, de hered. instit.* in quibus legibus obseruandum hæc verba: *Publius Mæuius si volet heres esto*, in necessario quidem conditionem facere, id est figuram & vim conditionis obtinere: in voluntario verò non facere conditionem, id est figuram solùm conditionis obtinere, quia & eo non adiecto inuitus non efficitur heres. At mens & voluntas testatoris conditioni vim & potestatem denegat, vt in *l.* 19. §. 1. *hoc tit.* vbi hæc scriptura: *Si primus heres erit, damnas esto dare*, etsi conditionem manifestè habeat, pro conditione tamen non

est accipienda: magis enim testator demonstrasse tempus, quàm conditionem inseruisse videtur: nisi fortè euidens sit hoc animo testatorem fuisse vt faceret conditionem. Ratio verò hæc est quia in conditionibus testamentorum, voluntatem potiùs quàm verba considerari oportet, quæ primum locum tenet, & regit conditiones, *d. l. 19. in princ. l. 101. hoc tit.* & *l. 2. supra, de his quæ pœnæ nom.* Quæ ratio etiam facit vt verba quæ demonstrationem præ se ferunt pro conditione tamen accipiantur, *l. 6. de leg. 1.* & *l. 85. supra, de leg. 3.* quemadmodum à contrario illa quæ speciem conditionis habent, pro demonstratione temporis tamen accipi supra docuimus ex *d. l. 19. §. 1. hoc tit.* Item vt dies incertus conditionem faciat, *l. 75. hoc tit.* putà cùm ità scribitur: *Heres meus cùm morietur decem dato, l. 1. §. 1. hoc tit.* & conditio appelletur in hac ipsa specie, *l. 79. hoc tit.* & *l. 4. infra, quan. dies legat.* & in hac: *filiæ meæ cùm nupserit, l. 10. hoc tit.* & in ista: *cùm pubes erit, l. 54. hoc tit.* & in hac: *Quando annorum viginti erit, l. 30. versic. cui congruit, supra, de legat. 1.* Nam hæ omnes orationes ità exaudiuntur si moriatur, viuo scilicet legatario, si nupserit, si pubes erit, si viginti annorum erit, *argument. l. 120. infra, de verb. oblig.* Contrariâ quoque ratione conditio ipsa dies incertus appellatur, *d. l. 30. versic. sed in annos, iunctâ Glossâ, supra de legat. 1.* nam confertur in futurum tempus, *d. l. 39. iunctâ cum l. 37. supra, de reb. cred.* non quidem nominatim, sed implicitè, quia confertur in euentum. At euentus conditionis habet aliquam demonstrationem temporis, futuri scilicet *d. l. 54. hoc tit.* Dies ergo incertus & conditio maximè affinia sunt, quamuis vocabulis distinguantur & orationis diuersitate, *l. 1. §. 1. hoc tit. l. vn. §. sin autem aliquid, Cod. de caduc. toll.* quùm vnum aliud contineat, & demonstratio temporis vtrumque comitetur, *d. l. 54.* & *d. l. 19. hoc tit.* Ex quibus apparet verum esse quod Glossa tradit in *l. 1. hoc tit.* & *in l. 1. Cod. de his quæ sub mod.* conditionem enunciari non solùm per, *si*, sed etiam per, *cùm*: quibus addere poteris particulam, *quando*, & similes. Imò & particulam, *ità vt.* Nam voluntatis prædicta ratio efficit vt modus quoque pro conditione obseruetur, *d. l. 1. Cod. de his quæ sub mod.* quamquam longè distet ab ea. Quinimò & voluntatis tuendæ gratiâ receptum est, vt etiam actio ex modo nascatur, *l. 2. eod. tit.* Sed iam concludamus hanc de conditione disputationem, eius definitione ità constitutâ, vt sit, *Suspensio in incertum euentum actui iniecta.* Dico *suspensionem*, quia in ea vis & potestas eius tota cernitur, *d. l. 37.* & *39. supra, de reb. cred. d. l. 79. hoc tit.* & *l. 73. §. 1. tit. seq.* & suspensionem intelligo quæ actum ipsum faciat esse in pendenti & in incerto, valiturus sit, necne: id enim suspensio propriè significat, *l. vlt. supra, comm. præd. l. 24. §. sin autem, de donat. int. vir.* & *vxo.* & *l. 4. Cod. si ex fals. instrum.* Et in hoc distat suspensio à dilatione. Nam differre generale est siue actus ipse differatur, siue eius effectus tantùm, quod est propriè prorogare, *l. 54. hoc tit.* & *l. 30. supra, de legat. 1.* atque ità in

l. 29

l. 29. ſupra, de leg. 1. debitum quidem differtur vel modo, vel tempore, vel conditione, vel loco: ſed in hoc eſt varietas, quòd conditio actum ipſum differat, hoc eſt propriè ſuſpendat: reliqua verò tria ſolum actus effectum prorogent, quod etiam ſuſpendere eſt, ſed minùs propriè, vt cùm in *d. l. 79. hoc tit.* mora quoque dicitur ſuſpendere: quo ſenſu iure Canonico ſuſpenſionis pœna vſurpatur, cùm nempe alicui muneris ſui functione ad tempus interdicitur. Nam alioqui ſuſpenſio conditionis & moræ longè diſcrepant, quùm conditio ipſa & mora inter ſe opponantur, *d. l. 79. & ſeq. hoc tit. l.* 1. *ſupra, de legat.* 2. & *l. 6. & 7. infra, quand. dies legat.* Moræ ſuſpenſio extrinſecùs ſuſpendit legatum. Suſpenſio conditionis ex ipſo actu venit *dd. ll. 6. & 7.* mora ergo non poteſt ſuſpendere niſi effectum actus, quùm non afficiat actum ipſum, ſed extrinſecùs ei accidat. At conditio actum ipſum ſuſpendit, quia ipſum afficit intrinſecùs, eoque pertinent illa definitionis verba, *actui iniecta.* Inijcitur enim conditio obligationi, legato, & ſimilibus *d. l. 6.* & inſeritur, vt eſt in rub. Cod. de cond. inſert. Moram ergo inducunt modus, tempus & locus. Suſpenſionem conditio. Modus quidem, quia continet factum aliquod, *d. l. 17. in f.* & *d. l. 80. hoc tit.* Tempus, futurum ſcilicet, quia differt effectum in diem, *l. 20. ſupra, de iur. dot.* Locus verò, quia dies quò ad locum peruenire poſſit ei tacitè ineſt, *l. 2. §. qui ità, ſupra, de eo quod cert. loc.* & *l. 6. in f. ad Senatuſconſultum Trebell. infra.* At conditio ſuſpenſionem propriè inducit. Non tamen ſola: poteſt enim alijs quoque decauſſis actus ſuſpendi. Verùm ſuſpenſiones huiuſmodi non ex ipſo actu, ſed aliunde iuris auctoritate proficiſcuntur: ideoque à definitione excluduntur quæ de ea tantùm agit quæ actui inijcitur. *Actum* autem in definitione dixi quò generalis illa eſſet ad omnes omnino actus, vt *l. vlt. ſupra, comm. præd.* & *l.* 8. *Cod. de fer.* ſiue ſint contractus, ſiue aliæ inter viuos aut morientium diſpoſitiones. Denique dictum eſt in definitione, *in incertum euentum.* Quamquam enim conditionum aliæ caſuales, aliæ poteſtatiuæ, aliæ mixtæ dicantur, §. *ſin autem aliquid, Cod. de caduc. toll.* atque ità illæ quæ in euentum, ſiue caſum conferuntur, reliquis opponantur, *l.* 60. & *l.* 78. *hoc tit.* Tamen veriſſimum eſt poteſtatiuas quoque ex euentu voluntatis eius in cuius perſona collocantur pendere, vt eſt in *d. §. ſin autem.* Atque hactenus de conditionibus, de quibus pleniùs dictum eſt, quia hic tractatus latè per omnes iuris partes diffunditur. Nunc breuiter dicamus de reliquis quæ rubricâ continentur. Demonſtratio eſt oratio quæ nominis vice fungitur, *l. 6. de reb. cred.* & *l. 6. ſupra, de leg.* 1. Sed & abſque oratione poteſt eſſe demonſtratio cùm res digito oſtenditur, *d. l. 6. de reb. cred.* quod eſt per demonſtrationem corporis in *d. l.* 34. *hoc tit.* Demonſtratio ergo non ineptè pronomen dici poterit: non etiam malè ſignum, *l.* 9. §. *ſi quis nomen, ſupra, de hered. inſtit.* ſiue deſignatio, *l.* 17. *hoc tit.* dicitur etiam aſſumptio in *l.* 48. §. *vlt. ſupra, de hered. inſtit.* Particula autem, *plerumque,*

quæ additur in *d. l.* 34. *hoc tit.* vel eò pertinet quòd à Glossa refertur, quia non semper idem sit demonstrationis effectus, qui nominis proprij: vel quia aliquando pro conditione, non pro nomine accipitur, *d. l.* 6. & *l.* 75. §. 1. *supra, de leg.* 1. item pro caussa, *l.* 2. *& vlt. Cod. de fals. caus.* collatis cum ipsa rubrica, vel quia cum nomine ipso demonstratio quandoque adiungitur, *l.* 17. & *l.* 40. §. *qui dotalem, hoc tit.* vel denique quia præter personas quæ demonstrantur vt *l.* 33. *&* 34. *hoc tit.* vel res siue corpora, *d. l.* 6. *supra, de reb. cred.* sunt & alia quæ demonstratione ostenduntur, quę tamen proprijs nominibus carent: putà factum aliquod *d. l.* 34. §. 1. *hoc tit.* vel tempus, *l.* 19. §. 1. & *l.* 54. *hoc tit.* vel etiam legatum, vt in specie *l.* 72. §. *vlt. hoc tit.* Caussa sequitur, quæ duplex præcipuè hoc tit. attendenda est: impulsiua, & finalis. Impulsiuæ exempla sunt in *l.* 17. §. 1. *hoc tit.* & §. *longè magis. Instit. de legat.* Rationem & caussam pro eodem ponit *l.* 72. §. *falsum, hoc tit.* quem locum de ratione quæ testatorem impulit ad legandum Dñ. Cujacius intelligit ad *d. l.* 71. *hoc tit.* lib. 17. quæst. Papin. Sed rursus caussa impulsiua duplex est, principalis & adiuuans: Exemplum est in *l.* 1. *infra, de donat.* Donationis simplicis caussa principalis & sola, est liberalitas & munificentia. Donationis caussâ mortis, præter illam principalem, alia quoque caussa est quæ impellit: nempe mortis cogitatio. Exemplum aliud in *d. l.* 17. §. 1. & *d.* §. *longè magis.* Titio legaui quia negotia mea me absente procurauit, aliàs quoque legaturus: in hoc legato caussa principalis est liberalitas, caussa adiuuans est quia negotia procurauit. At si aliter legaturus non fuisset tunc huius legati principalis ratio & caussa impulsiua est, quia negotia procurauit. Cuius differentiæ hic est effectus, vt si caussa adiuuans falsa sit, nullo modo obsit legato: si principalis falsa sit, obsit propositâ doli exceptione, quamuis stricto iure non obsit *d.* §. *falsam.* Vtraque autem caussa impulsiua est ex efficientium genere: at caussa efficiens est prior suis effectis, quare vtramque illam in præteritum conferri necesse est, quod illis cum demonstratione commune est, *l.* 12. *hoc tit.* Caussa finalis ea est propter quam fit, & hæc quoque vel principalis vel adiuuans. Primæ exemplum in donatione simplici, quam quis propter nullam aliam caussam facit, quàm vt eam quæ illum mouit & impulit liberalitatem & munificentiam exerceat, *d. l.* 1. *infra, de donat.* Quod si propter aliam caussam præcipuè dederit, iam hæc erit caussa principalis, non illa, vt toto tit. de condict. ob caus. dator. ff. & Cod. & tit. de condict. caus. dat. caus. non secut. supra. Exemplum aliud in *l.* 2. §. *vlt. infra, de donat. Decem Titio dedi in hoc vt Stichum emeret:* si aliàs quoque donaturus eram, præcipuus finis fuit liberalitatis actus: finis verò adiuuans Stichi emptio. Si verò aliter donaturus non eram, tunc præcipua caussa finalis erit, vt Stichum emat Titius. Et hanc principalem caussam finalem *d. l.* 2. §. *vlt.* & *l.* 3. *eod. tit.* conditionem appellat: aliam verò caussam simpliciter,

quam

quam Gloſſa in *l.* 3. impulſiuam exponit, quùm potiùs finalem adiuuantem dicere debuiſſet: appellat etiam modum in *f. l.* 2. quia nempe figurâ modali concepta ſit. Supereſt modus quem Dñ. Cujac. hoc Parat. definit, *Adiectionem quæ oſtendit quid legatarium ex legato facere teſtator velit*, quæ definitio plerumque vera eſt, *l.* 17. §. *vlt. hoc tit.* plerumque etiam falſa, vt in his exemplis. *Titio centum do, lego, ità vt Mæuiam vxorem ducat: ità vt à monumento meo non recedat: ità vt in illa ciuitate domicilium habeat*, & alijs pleriſque ſimilibus, *l.* 71. §. 1. *&* 2. *hoc tit.* Ad quam legem idem Dñ. Cujacius lib. 17. quæſt. Papin. modum definit eſſe *legem certam quæ imponitur dationi.* Et legem quidem eſſe probat *l.* 1. *&* 2. *Cod. de donat. quæ ſub mod.* ſed tota illa definitio conditioni quoque poteſt conuenire. Denique in Parat. de his quæ ſub mod. Cod. ità definit: *Modus eſt finis propter quem legatur*, vel, *cauſſa legandi collata in futurum*, quæ definitiones illis quoque poſſunt conuenire, quas finalem cauſſam continere ſupra oſtendimus. Quod ſi hæc verba adijciamus, *legatum non ſuſpendens*, perfectas definitiones, vt opinor, habebimus, & à conditionibus ſatîs diſtinctas. Nam hæc eſt præcipua differentia quòd modus non ſuſpendat præſtationem legati *l.* 44. *infra, de manumiſſ. teſtam.* vt docet Gloſſa ad *l.* 1. *Cod. de his quæ ſub mod.* & Dñ. Cujacius ad *l.* 71. *hoc tit.* Sed cùm modus cauſſam finalem contineat, & quidem principalem: mirum eſt quare iuris nullâ neceſſitate eum obliget cui imponitur. Non obligare verò certiſſimis argumentis probatur, tum quia teſtator ſolet adijcere multam & pœnam, niſi pareatur, *l.* 6. *&* 27. *hoc tit.* tum quia is cuius intereſt ſolet exigere cautionem de modo implendo, *l.* 80. *hoc tit.* & Gloſſa in *d. l.* 1. *Cod. de his quæ ſub mod.* Breuiter dicendum hoc euenire, quia modus ad auctoritatem dumtaxat ſcribentis referatur, ideoque obligationem non pariat, *l.* 7. *ſupra, de ann. legat.* in qua hæc proponuntur exempla, *Vtì monumentum mihi facias, certâ pecuniâ: Vtì imagines in municipio ponas*, quæ proculdubio ſunt exempla modi, *d. l.* 17. *in f. hoc tit.* At in conditione aliud eſt, quia inſeritur legato & quaſi cum eo coaleſcit, ità vt conditio vi ipſius legati valeat, hoc eſt legis poteſtate, non ex nuda teſtantis auctoritate. Modus verò vel cauſſa non ità inſeritur, neque cum legato coaleſcit: non inquam cohæret legato, *l.* 72. §. *falſum, hoc tit.* quare legatum purum nihilominùs manet, *l.* 17. §. 1. *infra, de manumiſſ. teſtam.* hoc eſt nullo modo admixtum cum cauſſa vel conditione. Ac conſequenter cauſſa ipſa & modus non participant vim ipſius legati: ideoque ad ſolam teſtatoris auctoritatem referuntur, & neque obligationem pariunt, neque ſi falſa ſint obſunt legato. Nam nec ea mens videtur fuiſſe teſtantis, vt legatum eſſet ſub conditione ſuſpenſum propter illas adiectiones, *l.* 44. *infra, de manumiſſ. teſtam.* Verumtamen quia teſtantis manifeſta voluntas exprimitur, vt hoc vel illud fiat, cogendus erit legatarius, cui ſcilicet multa non fuerit à teſtatore indicta,

vel à quo non fuerit exacta, cogetur, inquã, & cõpelletur officio iudicis modum implere, & teſtatoris iuſſioni parere *d. l.* 17. §. *libertas*, & *l.* 44. *infra*, *de manumiſſ. teſtam.* non ergo ſtricto iure, ſed intuitu voluntatis: cui omnino conuenit, quod de doli exceptione circa falſam cauſſam diximus ex *d. l.* 72. §. *falſam.* Et hoc eſt quod dicitur in *l.* 1. *Cod. de his quæ ſub mod.* in legatis quidem & fideicommiſſis etiam modum adſcriptum pro conditione obſeruari: officio ſcilicet iudicis, non quòd obligationem iuris habeat: quod etiam manifeſtè oſtendit *l.* 2. *eod. tit.* in qua benignè recipitur vt ex modo ſit petitio, veluti fideicõmiſſi: qua de re vide plura apud Dñ. Cujac. ad *d. l.* 71. *hoc tit.* lib. 14. Obſeruat. cap. 25. Quod eſt in fine rubricæ: *Eorum quæ in teſtamentis adſcribuntur*, meritò adijcitur, quia illa quæ in rubrica continentur aliam vim habent in teſtamentis plerumque, quàm in contractibus, vel alijs actibus.

TITVLVS II.

AD LEGEM FALCIDIAM.

HIVS tituli & ſequentium cum ſuperioribus euidens eſt connexio, quùm nihil magis conſentaneum ſit, quàm legatis quidem legis Falcidiæ enarratio, fideicommiſſis autem Senatuſconſulti Trebelliani, *l.* 2. §. *quintus. Cod. de vet. iur. enucl.* Sed & proximè præcedenti titulus hic ſpecialiter coniungitur, quòd vtroque de modo legatorum agatur: illic quidem de modo ſub quo legata relinquuntur à teſtatore: hîc verò de modo & fine quem legatis lex Falcidia impoſuit *l.* 1. *verſic. ſecundo capite*, *hoc tit. & in princ. eiuſdem tit. Inſtit.* Quòd etiam vtroque de conditionibus legatorum diſputetur, illic quidem ex profeſſo, hîc verò oblatâ ſæpius occaſione. Quæritur enim an quæ conditionis implendæ cauſsâ heredi dantur, ei imputentur in Falcidiam, *l.* 21. *l.* 30. §. *tametſi*, & *l.* 76. *hoc tit.* Item quæritur an quæ ſub conditione debentur in bonis teſtatoris debeant computari, *l.* 73. §. 1. *hoc tit.* Quæritur denique, & ſtatim quidem in *l.* 1. §. *ad eos*, *hoc tit.* an lex Falcidia ad eos heredes vel legatarios quibus iuriſiurandi conditio remiſſa eſt, pertineat: cuius quæſtionis tractatio, quoniam ijs, quæ ad finem Parat. ſuper. diſſeruimus, coniunctiſſima eſt, & ex intima conditionum natura pendet, atque ad hunc etiam titulum maximè pertinet, pleniùs hîc à nobis ſuſcipietur. Quæcumque igitur in teſtamentis ſcribuntur, eatenus valent, quatenus lege confirmantur: cuiuſmodi in primis ſunt heredis inſtitutio, quæ vel ſola teſtamentum facit, legati vel libertatis datio, tutoris conſtitutio, & ſimilia quæ verbis l. XII. Tab. nominatim continentur, *l.* 120. *infra*, *de verb. ſign.* Reliqua quæ non ad legis, ſed ad ſolam teſtatoris auctoritatem

referuntur

referuntur, obligationem non pariunt, *l. 7. ſupra, de ann. legat.* Poſſunt tamen & hæc obligationem parere, non propriâ quidem vi, ſed quatenus vni ex ſuperioribus inſeruntur illiſque cohærent & quaſi coaleſcunt: putà inſtitutioni, legato, vel ſimilibus. Quod ſimiliter in pactis & contractibus videre eſt. Nam illæ ſolæ conuentiones quæ iure gentium, vel ciuili proditæ ſunt obligationem pariunt: pacta verò per ſe non pariunt. At ſi contractibus inſerantur, iam vi eorum valent, quia illis inſunt, *l. 7. §. 1. & ſeq. ſupra, de pact.* Conditio ergo vel ſimiles adiectiones, putà temporis, loci, & modi nullam ex ſe obligationem pariunt. Sed cùm inſeruntur inſtitutioni, aut legato, aut ſimilibus, tunc pars eius eſſe cenſentur, ac generaliter eſſe in obligatione quacumque, cui adijciuntur, *l. 44. infra, de obligat. & act.* vt ſcilicet non minùs ipſo iure valeant, quàm ſi ex natura obligationis eſſent. Sola ſeruitutum conſtitutio adiectiones temporis & conditionis non admittit, quò ſcilicet valeant ipſo iure, *l. 4. ſupra, de ſeruit.* quia hoc naturæ ſeruitutum omnino contrarium eſt, vt docuimus ad finem Parat. illius. Hæc verò, quæ de conditione & alijs adiectionibus modò diximus, præter ea quæ iam in f. Parat. ſuper. probauimus, apertè probantur in *l. 55. ſupra, de legib. infra*, quam obiter explicare operæ pretium eſt. In ea igitur duo ſunt perobſcura: primum eſt conſecutio rationis cum propoſitione: alterum explicatio ipſius rationis: in vtroque laborat, atque adeò hæret Gloſſa. Breuiter hic ſenſus videtur. Neminem poſſe cauere in teſtamento, ne leges in eo locum habeant, quia ſinè legum vi & autoritate, obligatio quâ heres adſtringitur legatarijs vel ſimilibus, non poſſet recipere adiectionem temporis, aut conditionis, cùm tamen plerumque teſtatores aliquid horum, aut ſimul omnia adijcere velint, atque adeò ſæpe neceſſe habeant. Conſecutio eſt ab inconuenienti. Adiectiones illæ in teſtamẽtis fere ſunt neceſſariæ; non pariunt verò obligationem, niſi autoritate legum fulciantur: ergo nemo poteſt cauere, ne leges in ſuo teſtamento locum habeant, quia non poteſt ſinè legum ſubſidio illis adiectionibus vti. Ait autem, *finiri obligatio*, hoc eſt definiri & cirumſcribi. Nam cùm lego Titio centum: obligatio heredis, huius legati nomine indefinita eſt; cùm adijcio tempus, diem, vel conditionem, definio & circumſcribo obligationem adiectione illâ. Modum non cõnumerauit ceteris, quia hic non reſpicit obligationem heredis, ſed factum legatarij, imò nullam obligationem continet, vt in f. parat. ſuper. diximus. Obligationibus illa & ſimilia ſolent adijci, *l. 29. ſupra de leg. 1. & d. l. 44. de oblig. & act.* quibus obligationes definiuntur & formantur, non minùs quàm contractus pactis, *d. l. 7. §. 1. ſupra de pact.* Conditio ergo, vt ad inſtitutum redeamus, non valet niſi quatenus inſtitutioni, legato, aut ſimilibus inſeritur: tunc verò ità illis cohęret, vt eâ deficiente, deficiant & illa. Cùm ergo inſtitutio, vel legatum ſub conditione jurisjurandi fit, niſi impletâ conditione

non defertur iure ciuili hereditas vel legatum, vt rectè Gloſſa ad *d. §. ad eos, l. 1. hoc tit.* Quare cùm remittitur conditio iuriſiurandi, non poteſt heres, vel legatarius iure ciuili ſuccedere, Prætor tamen emolumentum hereditatis, vel legati illis conſeruat, *l. 8. ſupra, de condit. inſtit.* emolumentum dico, quia heredem, vel legatarium facere non poteſt: hæc enim iuris ciuilis, non Prætorij poteſtas eſt, *§. 1. de bon. poſſeſſ. Inſtit.* Quare conſequens eſt legem Falcidiam, quæ de herede & legatarijs nominatim ſcripta eſt *l. 1. hoc tit.* ad eos pertinere minimè poſſe. Sed per edictũ Prętoris inducitur poteſtas legis, quò ſcilicet ad eos quoque lex pertineat, *d. §. ad eos.* Atque hæc, & alia de conditionibus hoc tit. tractantur. Non eſt omittendum quòd attinet ad conſequentiam titulorum, ſuperiori agi de die certa, & incerta, vel in ipſa *l. 1.* & iſto ſimiliter de vtraque *l. 73. §. vlt.* & *l. 45. hoc tit.* ſuperiori tamen legatum in diem certum pro præſenti eſt *d. l. 1.* iſto autem non habetur pro puro *d. l. 45.* cuius differentiæ rationem in ſequentibus adferemus. Nam iam ſatîs ſuperque de continuatione huius tituli cum ſuperiori dictum ſit. Nunc de ipſa lege Falcidia dicere incipiamus. Quùm ergo olim l. XII. Tab. libera eſſet legandi poteſtas, vt liceret vel totum patrimonium legatis erogare, quippe eâ lege ità cautum erat: *vti legaſſit ſuæ rei, ità ius eſto*, viſum eſt hanc legandi licentiam coartare, & ſuper hoc tam lex Furia, quàm lex Voconia latæ ſunt, ac nouiſſimè lex Falcidia (inquit Iuſtinianus *in princ. huius tit. Inſtit.*) cuius verba ſi coniunxeris cum *l. 120. infra, de verb. ſign.* veram eius *l. 120.* interpretationem aſſequeris: latiſſimam nempe illam à *l.* XII. Tab. tributam poteſtatem, coanguſtatam fuiſſe interpretatione, vel ſequentium & nouarum legum, putà earum, quæ iam relatæ ſunt, vel eorum etiam interpretatione qui auctoritate iura conſtituunt, hoc eſt, Iuriſconſultorum quos ſimilibus quoque verbis deſignat *l. 16. ſupra, de legib.* hi enim & auctores, & iura conſtituentes dicuntur, quòd eorum interpretatione ius quotidie in melius producatur, & paulatim augeatur, ac ſinè his conſtare non poſſit, *l. 2. §. poſt originem, ſupra, de orig. iur.* & *l. 11. §. ſi rem, infra, de legat. 3.* Neque mirum ſi Prudentum auctoritati, legum interpretationem iungat, nam poſteriores leges priorum interpretandarum gratiâ ſæpe feruntur, *l. 1. & vlt. Cod. de legib.* & ea eſt duplex in ſumma interpretandi iuris ratio, *l. 11. ſupra, de legib.* vt docuimus fuſiùs illo Parat. Quæ ideò pleniùs à me dicta ſunt, cum vt aſſeram vulgatam *d. l. 120.* lectionem, quam nonnulli inuertunt, tum vt refellam eorum ſententiam, qui neglectâ illâ ex ipſo Iuſtiniano petitâ interpretatione aliam adferunt. Verbum nempe, *legandi*, latiſſimam olim habuiſſe ſignificationem, vt etiam pertineret ad heredum inſtitutiones, & libertatum dationes, ac tutelarũ conſtitutiones, ſed id nouarum legum interpretatione & auctoritate fuiſſe coanguſtatum ad ea ſignificanda quæ propriè legata nunc appellamus. Prudẽtes ergo, atque adeò

leges

leges ipſæ poſteriores coarctauerunt per interpretationem latiſſimam illam legandi poteſtatem: & primùm quidem lex Furia & Voconia, de quibus vide pleniùs *Theoph. in princ. huius tit. Inſtit.* & Vlp. tit. 1. lib. reg. & tandem illis non ſufficientibus lex Falcidia. In qua quidem referenda non videtur ſatîs inter auctores ipſos iuris conuenire: Nam Iuſtin. ſcribit *in princ. huius tit. Inſtit.* eâ caueri, ne plus legare liceat, quàm dodrãtem totorum bonorum, id eſt vt pars quarta penès vnum pluréſve heredes inſtitutos remaneat. Idémque diuerſis paulò verbis tradit Vlp. in f. tit. 24. lib. reg. Paulus verò lib. 3. ſent. tit. 8. exhauſtâ legatis, aut fideicommiſſis, vel mortis cauſsâ donationibus hereditate, auxilio Falcidiæ inſtitutum heredem quadrantem retinere poſſe docet. Caius autem tit. de l. Falcid. Inſtit. Lege Falcidiâ conſtitutum eſſe, quemcumque heredem inſtitutum quartam partem totius hereditatis habere. Quod ſi teſtator hereditatem ſuam legatis exinanierit, hoc ſtatutum eſſe, vt Falcidiam ſibi de imminutione legatorum retineat, conſtante nihilominùs teſtamento. Iſidorus lib. 6. cap. 15. ex quo *canon, quædam. 2. diſtinct.* Falcidium Tribunum plebis temporibus Auguſti legem feciſſe, ne quis plus extraneis in teſtamento legaret, quàm vt quarta pars ſupereſſet heredibus. At lex ipſa, quam refert Paulus in *l. 1. hoc tit.* alijs omnino verbis concepta eſt, & quamquam non contrario ſenſu, longè tamen diuerſo. Inter ipſos verò interpretes magna prorſus diſſenſio eſt circa eius legis verba. Nam Antonius quidem Goueanus comment. ad hunc tit. & Antonius Auguſtinus lib. de Legib. & Briſſonius lib. 2. de Formulis, legis verba vtì apud Paulum præſcripta ſunt agnoſcunt, nullâ prorſus abhibitâ cenſurâ. Dñ. Cujacius autem in Parat. Cod. ad l. Falcid. verba hæc tollit, *vſque ad dodrantem*, & hæc, *vt hâc lege ſequenti licebit*, & pro his, *eam pecuniam, eaſq; res* ſubſtituit: *ſam pecuniam, ſaſq; res*, id eſt ſuam & ſuas: quia quæcumque lex (inquit) teſtari permittit, de ſua pecunia nominatim permittit, quod præter ll. ab eo citatas, probat *d. l. 120. infra, de verb. ſign.* Duo autem capita tantùm ibi cum Paulo agnoſcit, quorum præcipuum ſit ſecundum. Sed & alia quoque duo adfert ex *l. 8. §. 1. hoc tit.* & *l. 16. Cod. eod. tit.* Franciſcus Duarenus lib. 1. diſput. cap. 58. ex Æmari Ranconeti ſententia pro verbis à Dñ. Cujacio emendatis reponit, *quam pecuniam quaſq; res*, retinet verò verba illa, *vt hâc lege licebit*, & tollit tantùm, *ſequenti*, & pro, *detur legatum*, legit, *detur legetur*, vt etiam Dñ. Cujacius. Sed quatuor capita legis Falcidiæ eſſe contendit, quorum tria proponuntur *l. 1. hoc tit.* Primum ibi, *Qui ciues Romani ſunt*, &c. Secundum ibi, *Quicumque ciuis Romanus*, &c. Tertium ibi, *Eis quibus quid ità datum*, &c. Quartum ità conceptum fuiſſe arbitratur: *Si quis aliter quàm hâc lege liceat, pecuniam dederit legauerit, heredi quartam partem eius pecuniæ, quæ data legata erit, ex eo teſtamento retinere liceto.* Cuius capitis conjecturam ducit ex vltimis verbis Caij ſupra relatis. Duceret meliùs ex

verbis Pauli iam quoque propositis ex lib. 3. sentent. tit. 8. & ex istis quæ sunt in *l. 1. quor. legat. Cod. Heredi scripto* (inquit) *satis idoneè lege Falcidiâ si exhausta legatis successio probetur, per quartæ retentionem prospectum est.* Probaret etiam non leui isto argumento. Nam si hoc caput non admittamus lex Falcidia imperfecta erit, vt de lege Furia docet Vlp. tit. 1. quatenus vetaret aliquid fieri, & si factum esset, non rescinderet. Præterea quid constituemus, si testator modum legis in legatis excesserit? an nullum omnino esse quidquid legatum est, imò & totum testamentum? quod sanè dicendum videretur illo capite non admisso, *l. 5. Cod. de legib.* Cui dubitationi obuiàm ire Caius voluit loco supra citato illis verbis: *constante nihilominùs testamento.* Franciscus Hotomanus libello quem inscripsit de quarta Falcidiana, *d. l. 1. huius tit.* emendat hoc modo. Lex Falcidia lata est, quæ primo capite liberam legandi facultatem dedit. Secundo capite modum legatis constituit, his verbis: *Quicumque ciuis Romanus post hanc legem*, &c. atque ità interiecta omnia verba prorsus à contextu tollit, quia nihil ab insequentibus diuersum contineant. Quatuor autem capita legis in ipsis verbis quæ retinet, constituit. Primum ibi, *Quicumque ciuis Romanus*, &c. quo testandi libertatem l. XII. Tab. institutam confirmet. Alterum ibi, *Dum ità detur*, &c. quo legatis modum imponat. Tertium ibi, *Eis quibus quid ità datum*, &c. quo impunitatem, si quid contra alias leges Furiam putà & Voconiam, legis Falcidiæ ergo, factum esset, legatarijs daret: Quartum & postremum ibi, *Isq; heres qui eam pecuniam*, &c. quo heredibus soluendi necessitatem quam eædem illæ ll. sustulissent imponeret. Franciscus Husmanus in Paradoxis ad l. Falcid. existimat Paradoxo 1. eam legem non extare integram, sed pleraque adhuc ex ea desiderari. Et omnia quidem quæ in *d. l.* 1. referuntur verba retinenda censet Paradoxo 3. & 4. atque illa præcipuè, *vt hâc lege sequenti licebit*, quæ tamen à Dñ. Cujacio reijci supra docuimus. Sed negat duo esse capita legis Falcidię Paradox. 5. ac cõsequenter vnum esse ostendit Paradox. 6. quo modus legatis imponitur, vt quidquid eâ lege continetur, ad illud vnum sit referendum: siue cùm lex Falcidia dicit, vt testator quadrantem heredi ex testamento relinquat, siue vt ipse heres quadrantem legatis detractum retineat: (nam & hâc quoque nominatim lege fuisse expressum proculdubio censet) siue vt legatarij ad legis modum legata relicta sinè fraude capiant, siue vt heres ipsis ea quatenus æs alienum patitur, præstet atque soluat, siue denique vt hæ vel illæ res extra modum & rationem legis sint. Hæc enim omnia plura & varia quidem esse prædicata, vnius tamen subiecti: illius inquam vnici & singularis capitis. Verba autem illa, quæ pro primo capite à Paulo proponuntur, præfatiunculam quidem quamdam legis esse, quæ ipsius iam subsequentis generalem faciat præmonitionem asseuerat, caput legis neque esse, neque esse posse disputat Paradoxo 3.

doxo 3. Denique legandi libertatem legis Falcidiæ caput esse non posse omnino contendit Paradoxo 4. quùm lex XII. Tab. eam libertatem pleniſſimè dederit, & ipſa lex Falcidia coërcuerit. Quod verò attinet ad Pauli auctoritatem, qui in *l.* 1. *hoc tit.* legis Falcidiæ duo capita esse docet, dubitat Paradoxo 3. vtrùm eorum verborum inſertio Pauli auctoritatem mereatur, an potiùs Tribuniano ſit adſcribenda, & vt vt ſit, non tantùm auctoritati, quantùm veritati tribuendum esse cenſet. In tanta doctorum virorum diſſenſione & pugnantia certi aliquid conſtituere admodùm difficile eſt. Si quid tamen eſt noſtri iudicij, ità cenſemus. Duo esse capita legis Falcidiæ: illa nempe quæ in *l.* 1. *hoc tit.* conceptis verbis proponuntur: reliqua, quæ ſupra commemorauimus, vel ex Caio & ſimilibus locis, vel ex *l.* 81. §. 1. *hoc tit.* vel ex *l.* 16. *Cod. eod. tit.* poſterioris capitis esse adiuncta, niſi etiam illud vltimum ex *d. l.* 16. ſit potiùs ex interpretatione, quàm ex verbis legis. Ac conſequenter non omnia, neque integra legis verba hîc edita fuiſſe, nec fortaſſe ipſa quæ edita ſunt pura puta esse, ſed ſuo iure in his referendis vſum esse Tribunianum, hoc eſt interpolandi poteſtate, aut potiùs communi iure, neque enim ſolent auctores in legibus proferendis verbum verbo reddere, ſed potiùs ſenſum & mentem legis referre, quod luculenter apparet in ea l. XII. Tab. ſupra relata, quæ aliter enunciatur ab Vlp. tit. 1. aliter ab eodem tit. 11. aliter à Iuriſconſulto in *d. l.* 120. *infra*, *de verb. ſign.* aliter à Paulo *l.* 53. *eod. tit.* aliter à Iuſtiniano *in princ. huius tit. Inſtit.* aliter ab eodem *Nouel.* 22. *de nupt. cap.* 2. *coll.* 3. aliter à Cornificio 1. ad Heren. & à Tullio 2. de Inuent. quod & ipſe Tullius in ſuis legibus proferendis apertè profitetur lib. 2. *Leges* (inquit) *à me edentur non perfectæ, nam eſſet infinitum, ſed ipſæ ſummæ rerum ſententiæ*, quod & in hac lege Falcidia proculdubio factum eſt. Duo autem illius esse capita quâ fronte negari poſſit, totidem diſertè esse, ſiue Paulo, ſiue Tribuniano aſſerente? ſupra quos qui ſapere videri volunt, næ illi plerumque deſipiunt. Ac quâ fronte rurſus quis tria, quatuórve capita ibi esse contendat, vbi Iuriſconſultus duo tantùm conſtituit? Variæ quidem ſunt in poſteriori capite clauſulæ, plures etiam esse potuerunt: at vnum idemque caput nihilominùs illud eſt: & hæc de capitum numero. Ad ipſa capita quod attinet ità deinde cenſemus, nihil prorſus in ijs emendandum, niſi illud, *detur legatum:* Nam & Codices alij, & quod plus eſt contextus ipſe legis cogit vt emendemus *detur legetur:* ſic enim paulò antè loquitur *dare legare*, & paulò poſt *datum legatúmve*. Neque verò etſi ſententia primi capitis ſecundo quoque capite comprehenſa videatur: ideò exiſtimandũ eſt ſuppoſititia esse illius primi capitis verba. Nam in veteribus legibus, vt etiam in cautionum formulis, eadem verba ſæpius variiſque locis inculcari & iterari ſolent, quò dubitandi calumniandíve omnis prorſus occaſio tollatur. Et veriſimile

est inter verba vtriusque capitis quæ adhuc exstant, alia pleraque fuisse interiecta, eamque fuisse causſam propter quam quæ primo capite de libertate testandi dicta fuerant, secundo etiam resumerentur, ne fortè videretur lex posteriori illo capite quo modum legatis constituit, prius abrogasse, eíve aliquatenus derogasse. Quod verò ad Baldum attinet, quem Hotomanus suæ sententiæ assertorem facere voluit, ille quidem ad *l.* 24. *Cod. famil. erciſc. in f. num.* 26. posterioris tantùm capitis legis Falcidiæ verba citat, quia illa sola faciunt ad institutam ab eo de vna quarta detrahenda disputationem: sed non asserit ea sola esse, neque negat alia præterea esse. Quinimò neque ibi id agit, vt inquirat quæ verba fuerint legis Falcidiæ, sed ea citat aliorsum, & nonnulla quidem mendosè, & non etiam omnia, sed vsque ad *versic. Ex quibus.* Verum est tamen eum legisse *detur legetur*, vt legendum esse antè constituimus. Neque verò minùs absurdum est prioris capitis verba pro legis præfatione, non pro eius capite accipere. Nam leges quidem sua proœmia habuerunt, vt ex Platone refert Tull. 2. de Legib. At caput illud non suadet, sed iubet, & legis modo, id est imperatiuis verbis omnino conceptum est. Nec obstant vltima eius verba, *vt hâc lege sequenti licebit.* Rectè enim Glossa interpretatur, id est huius legis sequenti: quùm vnumquodque caput legis, lex per se sit, & lex plerumque dici soleat. Exemplo erunt leges XII. Tab. quæ propter capitum varietatem plurali numero leges dicuntur, cùm tamen omnes simul vnam legem constituant, vt videre est in primis verbis *l.* 1. *supra, de orig. iur.* cum ipsius inscriptione collatis. Illa autem verba necessaria fuisse videntur, ne alioqui capita legis inter se pugnarent, si primum legandi potestatem simpliciter & in infinitum concederet, secundum autem intrà certum modum concluderet. Atque eôdem proculdubio respiciunt hæc verba in princ. legis, *vsque ad dodrantem*, quæ ideò retinenda sunt, non abijcienda vt quidam volunt. Quamquam enim primum caput, modum non imposuerit legatis nominatim & disertis verbis, impositum tamen significare apertè voluit, cùm dixit, *vt hâc lege sequenti licebit.* Et videtur Iustinianus ex supradictis verbis Pauli id desumpsisse quod scribit *in princ. eiusdem tit.* lege Falcidiâ caueri, ne plus legare liceat, quàm dodrantem totorum bonorum: id enim verbis legis nequaquam continetur, sed eius mente, cùm quadrantem heredi superesse velit. Dodrantis ergo modus primo capite non exprimitur quidem, sed innuitur: non inquam verbis designatur, sed sensu legis continetur. Eum verò modum quem implicitè primo capite comprehensum explicare voluit ab initio Paulus his verbis, *vsque ad dodrantem*, quæ si quis ad tacitam primi capitis mentem referat, facilè intelliget ea esse genuina Pauli verba, eíque omnino necessarium fuisse ea exprimere. Quid enim si dixisset absolutè, legem Falcidiam primo capite liberam legandi

gandi facultatem dediſſe, non addito illo temperamento? an non apertè repugnaſſet & menti ipſius primi capitis, & verbis ſecundi? quùm hæc lex coanguſtauerit potiùs, quàm dederit legandi poteſtatem. Si igitur dicas ſimpliciter, legem Falcidiam liberam legandi facultatem dediſſe, falſa erit enunciatio: ſed ſi dicas ſub modo liberam legandi facultatem dediſſe vſque ad dodrantem, vera erit. Neque tamen pugnantia ideò dixeris: nam libera legandi facultas manet, licèt modo aliquo concludatur: libera inquam intrà illum modum: vt enim ille ait,

Eſt aliquà prodire tenus ſi non datur vltra.

Et libertas etiam ipſa ex qua liberi vocamur, modo includitur neque infinita eſt, §. 1. *Inſtit. de iure perſon.* Neque etiam ideò lex Falcidia actum egiſſe videbitur; etſi enim lex XII. Tab. latiſſimam teſtandi facultatem dediſſet, ea tamen, interpretatione legum Furiæ & Voconiæ valde fuerat reſtricta, legatis intrà certos fines coanguſtatis. Cùm ergo lex Falcidia nouos legandi fines pangere vellet, nouumque modum conſtituere, neceſſe habuit veteres tollere, & priorem formam abolere, quò nouam induceret. Verbis ergo primi capitis leges Furiam & Voconiam abrogauit, quod omnino neceſſe fuit, eôque verba illa potiſſimùm pertinere videntur, vt etiam hæc in ſecundo capite, *Eis quibus quid ità datum*, &c. vt enim obſeruauit Briſſonius lib. 2. de Formul. fuit hoc ſolemne & tralatitium caput quod legibus aſcribi moris fuit, de impunitate nempe, ſi quid contra alias leges, eius legis ergô quæ promulgabatur, factum eſſet. Quamquam & illa priora verba aliò quoque ſpectant, nempe vt oſtenderetur per hanc non abrogari legem XII. Tab. nec ei derogari, ſed ſubrogari, id eſt adijci, modum ſcilicet dodrantis. Et obſerua liberam teſtandi facultatem l. XII. Tab. inſtitutam, vſque adeò iuſtam ſemper viſam fuiſſe, vt nulla lex eam apertè infringere voluerit, ſed obtentu & colore interpretationis, modoque quodam iniecto tantùm circumſcribere *d. l.* 120. *infra, de verb. ſign.* & vt tandem Iuſtinianus eum reduxerit, Falcidiæ prohibitione ipſis teſtatoribus permiſsâ *Nouel.* 1. *de hered. & Falcid.* Iam quod attinet ad emendationem Dñ. Cujacij ad illa verba, *Eam pecuniam eaſq; res*, eius ratio conuellitur vel huius legis Falcidiæ ſecundo capite, quo libera quidem legandi facultas conceditur, non tamen de ſua pecunia ſpecialiter, ſed indefinitè de quacumque. Et quamquam nouarum legum certa eſſent verba, & paulò antiquiora, quàm ſermo qui tunc in vſu eſſet, quò plus auctoritatis haberent, non tamen ità priſca, vt in veteribus, quod Tullius profitetur lib. 2. paulò ante legum ſuarum narrationem. Neque verò ità abſona videtur ea oratio, *Eam pecuniam, eaſq; res*, vt emendatione opus habeat, quùm plerumque demonſtratiuæ & relatiuæ particulæ vſurpentur non ad vnam certam aliquam rem demonſtrandam, ſed ad quamcumque

generaliter designandam, vt cùm Virgil. sic loquitur, *Nunc hos, nunc illos aditus.* & cùm Catullus sic, *Et circumsiliens modò huc, modò illuc.* Item, *Puluinúsq; peræquè & hîc & illic.* Itẽ, *Ludebat numero modò hoc, modò illoc.* Itaq; cùm dicit, *Eam pecuniã, eásque res quibusque dare legare volet, ius potestásque esto:* perinde est ac si dixisset, vt hoc vel illud quibusque dare legare volet, id est rem quamcumque, siue quantamcumque pecuniam, vt loquitur in secũdo capite. Maneat igitur vtriusque capitis legis Falcidiæ vulgata lectio. Eam autem legem heredis quidem caussâ præcipuè latam fuisse certum est *l.* 71. *hoc tit.* sed & testatoribus quoque ipsis, nec non legatarijs simul prospexisse verba eius apertè demonstrant, & testatoribus quidem, cùm pleniore testandi libertate restitutâ, tum eo prouiso ne eorum testamenta destituerentur, vt Iustinianus exponit *in princ. eiusd. tit. Instit.* legatarijs verò, capacitate vsque ad dodrantem cõcessâ, & herede eis astricto eâ obligatione quam legatorum nomine appellat *lex* 55. *supra, de legat.* 1. Sed cur de his solis meminit, quibus per damnationem legatum esset? Nempe quia si per vindicationem, præceptionem, aut sinendi modum legatum fuisset relictum, id legatarius suo sibi iure olim sumebat, neque à manu heredis capere necesse habebat, vt nos pluribus docuimus parat. de legat. At quo remedio lex heredi prospexit vt quartam consequatur? Dñ. Cuiacius parat. quod legat. infra & Cod. Obser. lib. 8. c. 2. & lib. 29. quæst. Papin. ad *princ. l.* 11. *hoc tit.* existimat per solam retentionẽ, negátque heredi vindicationem fuisse ante *legem penult. Cod. eod. tit.* & exemplis docet quasdam esse caussas ex quibus retentionem habeamus, petitionem non habeamus, *l.* 51. *supra de condict. indeb.* Cuius sententia confirmari potest *l.* 1. *Cod. quod legat.* quæ ait, *Heredi scripto satis idoneè lege Falcidiâ, si ex hausta legatis successio probetur per quartæ retentionem prospectum esse.* Item his verbis Pauli lib. 3. tit. 8. *Exhaustâ*, inquit, *legatis hereditate, auxilio Falcidiæ institutus heres quadrantem retinere potest.* Item his verbis Caij, tit. de lege Falcidia. *Quod si testator* (inquit) *hereditatem suam legatis exinanierit; hoc statutum est, vt Falcidiam sibi de imminutione legatorũ heres retineat.* Item Vlp. in f. tit. 24. & *Iustinianus pluribus locis huius tit. Instit.* dicunt *quadrantem integrum omnimodè apud heredem remanere debere.* Item probatur ex eo quod disertis verbis dicitur, *retentionem iure publico, id est per legem Falcidiam heredi competere l.* 14. §. 1. *l.* 15. §. 1. *hoc tit. quartam per legem Falcidiam retineri l.* 33. *hoc tit.* ídque, *eâ lege concedi* §. *sed quia, Instit. de fideicommiss. heredit.* Vnde frequenter retentionis in hac iuris parte mentio, vt præter ll. iam citatas in *l.* 97. *hoc tit.* & §. *& cùm quæsitum, Inst. eod. tit.* Item non alia de caussa videtur introducta cautio, de qua tit. seq. & interdictum quod legatorum. Nam quùm sola retentio, vt ille vult, heredi competat, non petitio, necesse fuit excogitare cautionẽ, quâ prospiceretur heredi solida legata soluenti: prospiceretur, inquã, in eũ casum quo plus quàm per legẽ Falcidiã liceret, legatarius accepisse deprehẽderetur: vt tit. prox. explicabitur. Necesse itẽ

fuit

fuit propter eamdem rationem heredi succurrere illo interdicto, quo scilicet posset adipisci possessionem rei legatæ, quam legatarius contra eius voluntatẽ occupasset, vt receptâ re legatâ per eius retentionem sibi seruaret Falcidiam, quod ille fusiùs explicat parat. quod legat. Cod. Item Iustinianus in *l. pen. Cod. hoc tit.* videtur nouo iure dedisse vindicationem Falcidiæ heredi: ergo illa iure veteri non competebat. Denique ad Dñ. Cuiacij sententiam confirmandã fortissimũ argumentum duci potest ex *l.* 1. §. *si quis ex mortis, infra, quod legat.* vbi hæc differentia constituitur inter legata & donationẽ caussâ mortis, quòd qui ex legatorum caussâ possideat, habeat interdictum quod legatorum: qui autem possideat ex mortis caussâ donatione, non habeat. Et ratio differentiæ hæc assignatur, *quia in ea donatione portio* (inquit) *legis Falcidiæ apud heredem ipso iure remanet, etsi corporaliter res in solidum translatæ sint:* portio inquam illa corporaliter à defuncto data est, lege autem in patrimonio ipsius permansit, vt in eadem specie loquitur Iustin. *d. l. pen. hoc tit. Cod.* hoc est in hereditate, ac consequenter in dominio ipsius heredis. Ex quibus consequi videtur portionem legis Falcidiæ in legatis non remanere ipso iure in hereditate & patrimonio defuncti, hoc est in dominio: atque ideò vindicationem eius portionis heredi non posse competere. Quia verò in *l. 26. hoc tit.* nominatim dicitur heredem posse eam partem vindicare, respondet Dñ. Cuiacius in d. Parat. quod legat. Cod. id fieri illo casu speciali quo legatarius rei legatæ possessionem non occupasset post mortem testatoris, sed mortis tempore apud ipsum possessio fuisset, vt verbis legis continetur: eo enim casu necessariam esse vindicationem heredi, quòd rei legatæ retinendæ facultatem non habuit, quam in hereditate non inuenit: & hæc de opinione Dñi Cuiacij. Alij verò contrariã sententiam tuentur, heredi nempe generaliter non solùm retentionem, sed etiam vindicationem Falcidiæ iure quoque veteri cõpetere, quam probant ex *d. l. 26. hoc tit.* Probari etiam potest ex eo quòd legatarius per legem Falcidiam, nisi intrà modum & statutam legis portionem capere prohibetur, eamque portionem ipsa lex excipit, ità vt ea legatario non debeatur *l.* 64. & 67. *hoc tit.* Ex quo sequitur eam portionem manere in dominio heredis, atque ideò posse ab eo vindicari si fortè ab alio possideatur, non solùm retineri, cùm res est penès ipsum heredem. Quod similiter probatur ex *l.* 35. §. 1. *supra, de heredib. instit.* Vbi Falcidia interueniens recisionem & imminutionem legatorum facit, ipso scilicet iure, vt apertè dicitur in *l.* 73. §. *vlt. hoc tit.* his verbis: *Quòd si excesserit quis dodrantem* (inquit) *pro rata portione per legem ipso iure minuuntur legata.* Probatur item ex *l.* 49. *hoc tit.* vbi pars propter legem Falcidiam legato decedit, & propter eam portionem quæ decedit, incipit res fieri communis heredis, & legatarijs: quibus verbis nihil illustrius in eam sententiam dici videtur. Nam si res legata incipit esse communis, necessariò se-

quitur heredem pro ſua dominij parte vindicationem habiturum: probatur præterea ex *d. l. pen. Cod. hoc tit.* ex qua apparet vindicationem Falcidiæ in rebus mortis cauſſâ donatis veteri quoque iure competere, quod eſſe non potuit niſi exemplo legatorum, quorum inſtar donationes illæ habentur, *l. vlt. Cod. de donat. cauſ. mat.* Denique id euincitur certiſſimo argumento ducto ex *l.* 21. *infra ad Trebell.* Vbi in hac cauſſa heres negatur ſimilis eſſe illis qui retentiones quas ſolas habent omittunt, quibus verbis apertè demonſtratur heredem pluſquàm ſolam retentionem quartæ habere, in quo præcipua argumenti vis eſt. Neque obeſt quod ibi de ſenatuſconſulto Trebelliano agatur: nam retentio ex eo inducta eſt exẽplo Falcidiæ, §. *ſed quia, Inſtit. de fideicõmiſſ. heredit.* Caue tamen ne in hanc ſententiam vtaris argumento ducto ex *l.* 8. *&* 10. *Cod. hoc tit.* nam ibi, vindicare, non eſt agere in rem, ſed ponitur impropriè pro ſibi ſumere & adrogare. Verius igitur videtur heredem non modò retentionem Falcidiæ, ſed etiam petitionem ſemper habuiſſe. Neque enim quod dicitur in *d. l.* 26. *hoc tit.* rem apud legatarium fuiſſe mortis tempore, eius legis definitionem reſtringit, quia in interdicto, quod legatorum, nihil intereſt ſiue ab herede, ſiue à defuncto, id eſt ſiue ante mortem teſtatoris, ſiue poſt, poſſideri aliquid cœptum eſt, *l.* 1. §. *illud tenendum, quod legat. infra* & in *d. l.* 26. heres nihilominùs habet illud interdictum. Neque obſtant quæ in contrarium allata ſunt, nam quòd pluribus locis dicitur quartæ retentionem per legem Falcidiam heredi competere, veriſſimum quidem eſt, ſed non ideò rectè infertur heredem quartæ petitionem non habere. Imò contrà ex eo ipſo ſequitur eum petitionem quoque habere, quùm lex Falcidia ità recidat & imminuat ipſo iure legatum, vt res legata incipiat eſſe communis, iure ſcilicet dominij, heredis & legatarij. At vindicatio, id eſt in rem actio competit ei qui dominus eſt, *l. in rem, ſupra, de rei vindic.* Non etiam obſtat quod de cautione tituli ſequentis, & de interdicto, quod legatorum, dictum eſt. Nam eius cautionis non ea fuit cauſſa, quòd omiſsâ retentione nõ ſuperſit quartæ petitio, ſed quò magis heredi res in tuto ſit, qui tamen quamquam ſolida legata ſoluerit, nihilominùs emergente deinde Falcidiâ repetitionem habet, *l.* 1. §. *hæc ſtipulatio, tit. ſeq.* conditionem inquam indebiti, quâ id aſſequetur, vt legatarius quod ſupra dodrantem eſt, ei offerat; metuens ſcilicet ne totum legatum ſibi per conditionem auferatur, quò ſcilicet ex eo heres deinde quartam retineat, *l.* 1. §. *ſi quis creditor, verſic. ſi legatarius, hoc tit.* Sed nec interdicti, quod legatorum, ea fuiſſe cauſſa videtur, imò hæc potiùs quòd plus cautionis in re eſt, quàm in perſonam, vt eſt in 25. regula iuris, quòd inquam tutius ſit vti retentione quartæ, legato penès ipſum heredem exſiſtente, quàm illam perſequi contra legatarium poſſidentem. Non etiam obſtat *d. l. penult. hoc tit. Cod.* nam potiùs probat petitionem etiam ante Iuſtinianum fuiſſe: neque

enim

enim illa magis neceſſaria fuit in mortis cauſsâ donationibus, quàm in legatis vt putat Dñ. Cuiacius d.Parat.quod legat. Cod. hâc adductâ ratione, quòd heredi. nunquam fuiſſet in tali donatione facultas retinendæ rei, quam donando defunctus iam corporaliter tranſtulerat in donatarium. Nam idem euenire etiam in legatis poteſt, quod tamen nullam facit differentiam in interdicto, quod legatorum, *l.* 1. §. *illud tenendum, infra, quod legat.* Et Iuſtinianus *in d. l. pen.* inducit quartæ petitionem, non in legatis quidem, in quibus ſcilicet iam obtinebat, ſed in caſu ſpeciali qui illâ lege continetur, de quo meritò potuit dubitari, quia neque legatum eſt, neque mortis cauſsâ donatio, & tamen fiebat fraus legi Falcidiæ. Solus §. *ſi quis ex mortis, l.* 1. *infra, quod legat.* nobis obſtare videtur, de cuius ſenſu non ſatîs liquet. Non enim placet quod Gloſſa cõminiſcitur §. illum loqui de directo interdicto, vtile tamen eo caſu dari: neque etiam quod deinde ſubijcit, ità debere §. illum intelligi, vt interdictum ceſſet in mortis cauſsâ donatione, ſcilicet in totum, quia non res donata in totum reuocetur, ſed eius quarta, *d. l. pen. Cod. hoc. tit.* Nam. *d. l. penult.* loquitur de reuocatione quæ fit per actionem, non de ea quæ fit per interdictum: & quod attinet ad interdictum, idem illud omnino eſſe poterit in legato, quod Gloſſa de mortis cauſsâ donatione ſcribit, vt videre eſt in *d. l.* 1. §. *ſi duæ res.* Neque magis placet interpretatio illius §. quam adfert Dñ. Cuiacius d. parat. Cod. quod legat. propter eas quas mox exponam rationes. Sed vt breue faciam, placet emendatio veteris interpretis quam Gloſſa refert, vt pro, *ceſſabit interdictum*, legamus, *neceſſe habebit*, heres ſcilicet, de quo ſæpe antè meminit. Atque ità planus erit ſenſus, vt ſcilicet in donationibus quoque mortis cauſsâ perinde atque in legatis obtineat interdictum, quia ſcilicet in illis, vt in his portio legis Falcidiæ apud heredem ipſo iure remanet: vt quùm in vtroque ſit par & eadem ratio, idem quoque ius conſtituatur. Si verò legamus, *ceſſabit interdictum*, neceſſariò conſequetur in legatis quoque ceſſare debere propter eamdem rationem, quia nimirum in his quoque verum ſit portionem legis Falcidiæ apud heredem ipſo iure remanere, vt ante probatum eſt. Aut verò fatendum erit in legatis portionem legis Falcidiæ apud heredem ipſo iure non remanere, poſtquàm in his locum habet interdictum, quorum vtrumque abſurdum eſſe ex ſuperioribus ſatis conſtat.

TITVLVS III.

SI CVI PLVS QVAM PER LEGEM Falcidiam licuerit legatum esse dicetur.

STIPVLATIONEM de qua hoc tit. Dñ. Cuiacius ait esse prætoriam, vel communem iuxta diuisionem *l. 5. de verb. obligat.* quod probat ex *l. 32. §. Iulianus tit. præced. & l. 35. §. 1. supra, de heredib. instit.* Et cautio quidem prætoria appellatur *d. l. 32. §. 1.* & ad regulam generalem prætoriarum stipulationum ibi reuocatur: proposita est enim à prætore in edicto *l. 1. §. si in annos, tit. præced. & l. 1. in princ. hoc tit.* At communem eam esse, hoc est non solùm prætoris iussu, sed interdum etiam iudicis interponi, non probat *d. l. 35. §. 1.* cautiones enim quæ ibi interponi dicuntur officio iudicis interponũtur inter ipsos coheredes, & officio iudicis familiæ erciscundæ, vt ex verbis præcedentibus apparet: non autem præstantur heredi à legatarijs officio arbitri Falcidiæ. Quare dicendum est eam esse prætoriam, & ex earum genere, quæ cautionales appellantur, *l. 1. infra, de stipulat. prætor.* in qua nomine stipulationum de legatis, non modò illam, de qua *infra, vt legator. nom. caueat.* sed etiam istam intelligo, quæ Falcidiæ stipulatio appellatur *l. 70. tit. præced.* vel cautio de Falcidia, *l. 11. §. si filio, in f. eod. tit.* quæ de legatis quoque est, ideoque plurali numero stipulationes dixisse videtur, quò plures species designaret, huius autem stipulationis formula variè enunciatur, & sæpe quidem concisâ oratione his verbis: *Quantò amplius quàm per legem Falcidiam ceperit, reddi, l. 1. §. interdum, tit. præced.* vbi vel deest, vel intelligitur verbum *licuerit, l. 31. & l. 84. eod. tit. l. 1. §. 3. in f. & §. 4. & l. 5. hoc. tit.* interdum concisiore, putà: *Quantò amplius accipit reddi, l. 1. §. si in annos, tit. præced. & l. 114. §. apud, supra, de legat. 1.* solemnis verò eius conceptio hæc fuit. *Quod amplius legatorum nomine ceperis, quàm lege Falcidiâ capere licebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dare dolumq; malum abesse abfuturúmque esse spondes? Spondeo.* Vt manifestum est ex *l. 1. in princ. & §. hæc verba.* Et obserua hanc cautionem fideiussorum habere præstationem, *l. 3. §. 1. hoc tit.* ne damnum sentiat heres deficiente eo cui solutum erit, id est lapso facultatibus, *l. 31. tit. præced.* ac consequenter inani factâ indebiti condictione quæ ei iure ciuili competit, quæ fuit præcipua caussa huius stipulationis proponendæ, *l. 1. §. hæc stipulatio, hoc tit.* atque ità subuenit prætor heredi, vt est *in princ. l. 1.* qui scilicet non cogitur præstare legatum, nisi sibi istâ stipulatione caueatur, *d. l 1. §. 2. versic. solet & l. 6. hoc tit.* denegatâ scilicet legati actione, legatarius à petitione

titione legati interim ſubmouetur, nempe ſi iuſta cauſſa eſſe videbitur, non enim ſinè cauſſæ cognitione præſtatur, *l. 4. & 6. hoc tit.* Quod argumento etiam eſt eam non eſſe communem quùm iudex non habeat cauſſæ cognitionem, ſed notionem tantùm, *l. 5. infra, de re iudic.* & interueniat Prætor vbicumque cognitione opus eſt, *l. 105. infra de reg. iur.*

LIBER XXXVI.

TITVLVS I.

AD SENATVSCONSVLTVM Trebellianum.

VIVS tituli cum præcedentibus continuandi ratio vna expoſita eſt ſupra, in princ. tit. ad l. Falcid. Altera hæc afferri poteſt, quòd Senatuſconſultum Pegaſianũ ſit productio legis Falcidiæ ad fideicõmiſſa ſiue vniuerſalia ſiue rerum ſingularum, §. *ſed quia heredes, Inſtit. de fideicommiſſ. hereditatib.* Pegaſianum inquã, quod à Iuſtiniano exploſum quidem eſt, ſed ità tamẽ vt præcipua eius capita Senatuſconſulto Trebelliano adfinxerit & adiunxerit, §. *ſed quia ſtipulationes, eod. tit.* qua de cauſſa in indice Pandectis Florentinis præfixo ad ſenatuſconſultum Trebell. & Pegaſ. hæc rubrica coniunctim concepta eſt. Hodie ergo in hoc tit. & in pleriſque Iuſtinianei iuris locis ſub Trebelliani nomine & obtentu, Pegaſianum ſæpius ingeritur: quæ res magnas difficultates parit, atque adeò tantas, vt Franciſcus Huſmanus, cùm ſe ijs explicare non poſſet, ſcribere veritus non ſit, quartæ retẽtionem in fideicommiſſis non ex Senatuſconſulto Pegaſiano, ſed ex ipſa lege Falcidia fuiſſe introductã. Imò Pegaſianum Senatuſconſultum nullum vnquam re verâ exſtitiſſe, ſed ea omnia, quæ de eo dicerentur, à Iuſtiniano ſeu Tribuniano fuiſſe conficta, quos apertè falſi inſimulare etiam auſus eſt, necnon Theophilum & Vlp. tit. 25. & Paul. lib. 4. ſent. tit. 3. vt videre eſt in eius paradoxis ad l. Falcid. paradoxis 8. 9. & 10. Quare operæ pretiũ erit inter vtrumque Senatuſconſultum ante omnia diligenter diſtinguere: qua in re, ſi Iuſtinianum ipſum ſequamur ducem, minimè aberrabimus. Poſtquàm *igitur in princ. de fideicommiſſ. hereditatib. Inſtit.* fideicommiſſorum, ius & originem, breuiter recenſuit, heredémque directis & ciuilibus verbis

institutum, de hereditate eiusque parte alij restituenda rogari posse docuit, hanc regulam pro fundamẽto ponit. Restitutâ hereditate eum quidem qui restituit heredem nihilominùs permanere, §. *restituta.* Qui enim semel heres exstitit, nunqam desinit esse, *l. 7. ait prætor*, §. *sed quod Papinianus, supra, de minor. l. 88. in f. supra, de heredib. instit.* & *l. 43. §. Iulius, versic. qui in fraudem, supra, de vulg.* Quæ quidem regula vera est, quibuscumque modis adita hereditas in alium transferatur, siue per restitutionem ex fideicommisso, vt antè dictum est, siue per venditionem: nam & hoc casu directæ actiones penès heredem manent, vtilibus tantùm in emptorem translatis, *l. 5. Cod. de hered. vel act. vend.* siue denique per cessionem. Nam vt rectè Dñ. Cuiacius emendat apud Vlpianum tit. 19. is à quo in iure cessa est hereditas semel adita permanet heres, & ob id creditoribus defuncti manet obligatus. Regulæ autem ratio hæc est, quia quùm hereditatis aditio sit actus legitimus, *l. 77. infra, de reg. iur.* fieri non possit vt legis actus, priuati cuiusdam facto rescindatur: quùm ergo is qui hereditatem testituit, heres nihilominùs maneat, consequens est eum cui restituitur nullo casu heredem esse posse, nec olim etiam esse potuisse, sed vt Iustinianus subijcit, aliquando heredis, aliquando legatarij loco habitum fuisse. Malè ergo Dñ. Cuiacius ad *d. §. sed quia heredes, in priorib. not.* scribit potuisse Senatum fideicommissarium heredem facere, quamuis tamen non fecerit, §. *quos autem, Instit. de bonor. possess.* Nam quamquam Senatus heredem facere possit, non tamen fideicommissarium potuit. Aut enim oporteret heredem institutum priùs desinere heredem esse contra regulam iuris; aut verò necesse esset duos in solidum eiusdem hereditatis heredes eodem tempore simúlque constituere, quod non minùs absurdum esset. Sed & frustra quæri videtur, an potuerit Senatus fideicommissarium heredem facere, quùm certum sit totum hoc ius fideicommissorum ex iurisdictione esse, non ex legibus Senatúsve consultis, aut similibus iuris partibus: Hoc est ex iure Prætorio esse, non ex jure ciuili, vt Iustiniani verba apertè ostendunt, *in princ. de fideicom. heredit.* Ac propterea eum cui ex fideicommisso restituitur hereditas inter honorarios successores connumerandum esse, *l. 24. supra, famil. erciſ.* qui heredibus opponuntur *l. 9. §. pen. supra, de interrog. in iur. fac.* quia certum est prætorem non posse heredem facere, *d. §. quos autem.* Quamquam tamen in *d. l. 9. §. penult.* is cui est hereditas restituta distingui videtur cum ab heredibus, tum etiam ab honorarijs successoribus, de quibus dixerat in §. *pen.* & tertij cuiusdam generis constitui. Cuius rei hanc rationem esse puto, quòd quanquam fideicommissarius iure Prætorio succedat, modus tamen quidam huic successioni per senatusconsulta est impositus, ità vt mixti quodammodò iuris illa esse censeatur. Equidem restitutio ipsa fideicommissæ hereditatis ab herede facienda, hoc est quatenus res inter heredem & fideicommissarium

geri

geri debet merè honoraria ſucceſſio eſt, etiam poſt ſenatuſconſulta & cognitionis quidem Prætoriæ non ordinarij iuris, hoc eſt, quæ non ex edicto proficiſcatur, ſed cauſſæ cognitione & decreto in ſingulis quibuſque caſibus opus habeat. Vt enim ſcribit Vlpianus tit. 25. Fideicommiſſa non per formulam petuntur vt legata, id eſt per actionem, ſed cognitio eſt Romæ quidem Conſulum aut Prætoris qui fideicommiſſarius vocatur: in prouincijs verò Præſidum prouinciarum. Quinimò & hodie cùm ex Pegaſiano inuitus heres adire & reſtituere cogitur, id Prætoris cognitione & decreto perficitur, *l. 65. §. cùm Prætor*, & *l. 67. hoc tit.* Fideicommiſſarius ergo quà hereditatem ab inſtituto recipere debet, heres non eſt, imò nec heredis vice: quod certiſſimo argumento conficitur. Quoſcumque enim Prætor velut heredes facit, vtilẽ hereditatis petitionem eis accommodat ad hereditatem à quocumque poſſeſſore vindicandam, hoc eſt bonorum poſſeſſionem ex edicto concedit, per quam tantumdem bonorum poſſeſſor conſequitur, quantum ciuilibus & directis actionibus heres conſequi poteſt, *l. 1. & 2. ſupra, de poſſeſſor. hered. petit.* At fideicommiſſarius nullam habet actionis formulam per quam hereditatem ſibi reſtitui poſtulet, ſed officium Prætoris implorare cogitur, vt antè probatum eſt. Item cùm quis Prætoris beneficio, heredis vice conſtituitur, conſequenter ei & in eum Prætor hereditarias vtiles actiones accommodat, vt nimirum has aduersùs hereditarios debitores exerceat: illis verò aſtringatur ipſe hereditarijs creditoribus, vt videre eſt in §. *cùm igitur, Inſtit. de bon. poſſeſſ.* & apud Vlp. in f. tit. 28. At in fideicommiſſarium mero iure actiones non transferebantur, ſed res, & vt transferrentur actiones opus fuit ſenatuſconſulto Trebelliano. Conſequens ergo eſt fideicõmiſſarium quatenus ei reſtituenda eſt hereditas, heredis loco à Prætore non conſtitui. Imò ſi rem ad viuum reſecare velimus, dicere non verebimur hereditatis ipſam reſtitutionem iure Prætorio non ſucceſſionem, ſed ſolutionem eſſe: ſucceſſionem intelligo iuris ſcilicet vniuerſi, nam rerum quidem ſucceſſio eſt. Fideicommiſſarius enim res ſibi ex voluntate defuncti debitas ab herede precibus obſtricto ſuſcipiebat, in ius autem defuncti vniuerſum nequaquam ſuccedere videbatur. At poſt Senatuſconſultum Trebellianum, cuius beneficio actiones ab herede tranſlatæ, fideicommiſſario & in fideicommiſſarium dantur, non ſolutio eſt hereditatis reſtitutio, vt inquit Paulus, *l. 38. hoc tit.* ſolutio ſcilicet tantùm, ſed & ſucceſſio iuris, ſcilicet vniuerſi, quùm obligetur heres, nempe creditoribus hereditarijs: adde, & obliget viciſſim, nempe debitores hereditarios, vt deinde exponemus. At quæ fuit ratio cur reſtitutio huiuſmodi, non eſſet iure Prætorio ſucceſſio, & fideicommiſſarius heredis vice non cenſeretur, quùm certum ſit ſucceſſiones pleraſque à Prætore fuiſſe excogitatas, & pleroſq; eius beneficio pro heredibus

fuisse constitutos? Si ad fideicommissorum originem respexeris non difficilis erit responsio. Vt enim videre est apud Iustinianum, *in prine. de fideicom. hered.* prima de fideicommissis cura in eo tantùm posita fuit, vt heres rogatus fidem implere cogeretur, atque id de quo rogatus esset tantùm præstare, res ipsas inquam & corpora naturaliter præstare, non autem, vt posteà, ex iuris interpretatione restituere, hoc est non sola corpora, sed caussas, *l. vlt. §. infra, de verb. sign.* Non enim ab initio ità subtiliter hoc ius tractatum est vt hereditariarum actionum transferendarum ratio vlla haberetur, sed hoc posteà per Trebellianum additum est. Solet enim ità ius crescere & quotidie in melius produci, *l. 2. §. 3. post originem, de orig. iur. supra.* Ergo cùm tandem sub Claudio Prætores duo creati fuissent qui de fideicommissis extra ordinem ius dicerent, *d. l. 2. §. 17. capta deinde*, illi vestigia sequuti eorum quæ à Consulibus anteà extra ordinem quoque decreta fuissent, imò etiam fortasse mandatæ sibi iurisdictioni de suo quidquam addere non valentes, de rebus ipsis restituendis tantùm, similiter cognouerunt. Quo igitur remedio heredi tunc succurrebatur, ne hereditarijs actionibus hæreret? Nunquam enim æquum videri potuit heredem emolumenta quidem hereditatis refundere, ipsum verò oneribus hereditarijs obstrictum relinqui, *l. 14. §. vlt. hoc tit.* Et quo etiam remedio fideicommissario vt hereditarias actiones exercere posset, nec earum quoque commodum penès heredem remaneret? Theophilus verò huic quæstioni satisfacit in §. *restituta, Instit. de fideicom. heredit.* Ait enim, præter Iustiniani contextum, primis quidem temporibus fideicommissarium emptoris vice habitum fuisse, hoc est imaginariã venditionem interceſſisse, ità vt heres vno nummo totam hereditatẽ fideicommissario addiceret, atque inter eos stipulationes interponerentur, quæ vocabantur emptæ & venditæ hereditatis. Id autem ità se omnino habuisse facilè mihi persuadeo, & Theophilum ea in re autorem libenter sequor. Nam & in alijs casibus fictio illa imaginariæ venditionis adhibebatur, *l. 16. infra, de reg. iur. l. vlt. de donat. Cod.* & l. 2. Cod. Gregor. eod. tit. Et verisimile est Prætorem quùm vtiles actiones accõmodare non posset, vt qui non tam suam, quàm demandatam iurisdictionem ea in re exerceret, remedio stipulationum æquitatem conseruare voluisse, quod & aliàs sæpe simili cogente necessitate facit, vt *infra, toto tit. de stipul. prætor.* Quinimò & iuris ipsius ratione prohiberi videbatur Prætor, ne vtiles actiones fideicommissario & in fideicommissarium daret. Fideicommissum enim, vt & legatum, est donatio quædam ab herede præstanda. At olim generaliter bonorum portio donari non poterat, id est vniuersitas iuris, ne specie venditionis quidem, imaginariæ scilicet, sed singulæ res nominari debebant quæ donatione tranferrentur l. 2. & 3. de donat. Cod. Gregor. nisi per legatum partitionis. Imò & in eo stipulationũ auxilio opus fuit, vt posteà dicendum

erit. Quare relictâ per fideicommiſſum hereditate eiúſve parte, ſola corpora transferri intelligebantur, non iura, hoc eſt bona, vel pars bonorum, non hereditas vel eius portio; iura inquam vniuerſalia: nam ius ſingularum rerum cum rebus ipſis transferri neceſſe fuit: Atque ità intelligenda videntur hæc verba Trebelliani, *l. 1. hoc tit. In quos ius fructúſque transferretur.* Imò & dominium ex cauſſa fideicommiſſi acquiri dicitur in *l. 42. ſupra, de vſur.* quod deinceps expendendum erit. Sed poſtquam ſenatuſconſultum Trebellianum factum eſt, actiones quoque transferri cœperunt: nam in eam ipſam rem comparatum eſt, vt verba demonſtrant *d. l. 1. hoc tit.* ac conſequenter fideicommiſſarius heredis loco haberi à Prætore cœpit. Nam cùm antea interueniẽtibus, vt dixi, illis ſtipulationibus emptæ & venditæ hereditatis, heres qui ſeſe eâ ratione moleſtijs litium liberare conabatur, in duplices plerumque lites incideret, quoniam & cum creditoribus hereditarijs iudicium accipere cogebatur, vt qui directis actionibus maneret obligatus, & rurſus agere cum fideicommiſſario ex dicta ſtipulatione, vt reciperet quod ſoluiſſet, quemadmodum Theophilus explicat *d. §. reſtituta*, deſtituebantur plerumque defunctorum voluntates, recuſantibus eas litium moleſtias ſubire heredibus, præſertim cùm periculoſa etiam illis eſſet eorum fides, vt eſt in ipſo ſenatuſconſulto *d. l. 1. hoc tit.* ſub incerto cautionis committentibus ſe aditioni hereditatis, *l. 16. §. idem quærit, hoc tit.* fragile enim eſt cautionis remedium, *l. 66. §. 1. hoc tit.* & plerumque eueniebat vt fideicommiſſarius fieret non ſoluendo, ac per hoc inanis eſſet heredi ex ſtipulatione aduerſùs eum actio. Quò igitur ſecuritas heredibus præſtaretur, eóque magis in reliquum confirmarentur ſupremæ defunctorũ voluntates, factum eſt ſenatuſconſultum Trebellianum, vt verbis ipſius continetur *d. l. 1. hoc tit.* Itaque quod fideicommiſſarius iam heredis vice eſt, hoc ab eo ſenatuſconſulto per conſequentias profectum eſt, tranſlatis videlicet actionibus. Hoc enim vnum reſtabat, quò ſucceſſor vniuerſi iuris fieret. Quare poſt id ſenatuſconſultũ Prætor vtiles ei & in eum quaſi heredi & in heredem dare cœpit, *d. §. reſtituta, verſic. poſt quod, Inſtit. de fideicom. heredit.* quòd nempe ea eſſet mens ſenatuſcõſulti. Nam & quodammodò in partem hereditatis Senatus recipi voluit fideicommiſſarium, & haberi heredis loco pro qua parte ei reſtituta eſſet hereditas, inquit eleganter *l. 44. §. 1. inf. hoc tit.* & hic eſt qui dicitur intellectus reſtitutionis *l. 55. §. vlt. hoc tit.* fictio nempe quâ per reſtitutionem hereditas in fideicommiſſarium tranſlata intelligitur: Trebellianum ergo vice heredis conſtituit eum cui reſtituta eſt hereditas, non quidem ratione ſucceſſionis, id eſt reſpectu heredis inſtituti: neque enim ideò magis fideicommiſſarius hereditatem ab eo vindicare poteſt, ſed actionum ratione, id eſt quantum ad debitores & creditores hereditarios attinet. Dicimus verò fideicommiſſarium heredis loco & vice, ac quaſi heredem eſſe, vt *d. §.*

restituta, & *l.* 68. & *d.l.* 44. §. 1. *hoc tit.* Heres enim verè non est, ideóque si quasi heres, id est vt verus heres vendiderit hereditatem, quanti interfit emptoris tenebitur, *l.* 16. *supra*, *de hered. & act. vend.* non quòd venditio nulla sit, vt ibi malè adnotauit Russardus, sed quòd non plenè hereditatem transferat propter Falcidiam putà, vt si verus heres fuisset, quæ est Glossæ sententia. Consequenter etiam hæc fideicommissæ hereditatis restitutio similis esse dicitur hereditatis acquisitioni, similis inquam, vt tamen ab ea distinguatur multúmque differat, vt etiam à bonorum possessione, *l.* 65. *hoc tit.* Fideicommissarium autem nec per senatusconsultum Trebellianum heredem factum fuisse argumento est quòd neque ei competit vlla hereditatis petitio contra institutum, sed Prætoris cognitionem impetrare ei necesse sit: & præterea quòd actiones vtiles non directæ ei & aduersùs eum dentur: ex quo vel solo eum heredem non esse conuincitur. *d. l.* 7. *ait Prætor.* §. *sed quod Papinianus, in f. supra, de minoribus.* Quod & Vlp. luculenter docet in f. tit. 28. in casu consimili his verbis. *Hi quibus* (inquit) *ex successorio edicto bonorum possessio datur, heredes quidem non sunt, sed heredis loco constituuntur beneficio Prætoris. Ideóque seu ipsi agant, seu cum his agatur, fictitijs actionibus opus est in quibus heredes esse finguntur.* Quibus verbis facilè intelligimus quare in *d.* §. *restituta*, dicatur fideicommissario & in fideicommissarium vtiles actiones dari quasi heredi & in heredem. Quùm enim iure ciuili directæ actiones heredi & in heredem competant tantùm, fingit Prætor fideicommissarium heredem esse, vt obtentu illo possit vtiles & fictitias actiones ei, & in eum accommodare. Quo ex loco summè obseruandum, non potuisse Prætorem actiones vtiles dare, nisi colore aliquo ementito & ab ipso iure ciuili emendicato nisi inquam, fictione aliquâ introductâ, vt olim docuimus ad §. *sed istæ, Instit. de act.* Quod in alijs casibus obtinere multò magis par est quùm in ipso obtineat, in quo Prætor senatusconsulto id est iure ciuili adiuuabatur: verbis enim illius continetur placere Senatui his & in eos actiones dari, quibus ex testamento, fideicommissum restitutum fuisset. Sed nec Senatus ipse aliud voluisse videtur, quàm vt fictitiæ & vtiles actiones à Prætore darentur, eiúsque fictionis ansam præbere suo illo consulto. Quinimò nec videtur hoc casu Senatus heredem contra apertam iuris rationem facere potuisse, vt antè dictum est: quamquam enim ambiguum non sit Senatũ ius facere potuisse, non tamen leges & iuris ipsius autoritatẽ cõuellere potuit, vt probauimus sup. parat. de leg. in summa ergo fideicommissarius antequàm sibi restituatur hereditas, heres non est, nec potest eam ab instituto vindicare, sed cognitione Prætoriâ id tantùm consequitur, vt res hereditarias heres sibi restituat. At post restitutionem vice & loco heredis habetur ex Senatusconsulti Trebelliani mente, eíque quasi heredi & in heredem Prætor actiones dat ad

exemplum

exemplum directarum, quas iure ciuili heres habet, & quibus similiter obstrictus est. Quid ergo est dices quòd in *d.l. 42. supra, de vsur.* ex caussa fideicommissi dominium fideicommissario acquiri dicitur? Nam successionis iure vniuersali nemo fit dominus, nisi verè heres §. *item extraneus, Instit. de herèd. qual. & different.* Et inter modos quibus singularum rerum dominia nobis acquiruntur, legatum quidem recensetur, sed non fideicommissum apud Vlp. tit. 19. Neque enim sub traditionis genere id posse contineri rectè dixeris: ea enim demum traditio dominium transfert, quæ ex iusta caussa fit, vt idem Vlpianus scribit; ex iusta inquam caussa, id est iure ipso cognita: nam & solo iure ciuili dominium quæritur, non Prætorio: dominium inquam propriè dictum, quod olim iure Quiritium nuncupabatur, vt *& l. 1. supra de rei vindic.* Nam dominium naturale, quod & in bonis appellatur iure Prætorio acquiri potest, vt docet Theophilus §. *& deditittios, de libertin. Inst.* & Vlp. tit. 1. & d. tit. 19. Quibus consequens esse videtur fideicommissario in *d. l.* 42. dominium acquiri, non ciuile & iure Quiritium, sed in bonis, hoc est quasi dominium, seu naturale dominium. Quam sententiam confirmare videtur *l. 63. hoc tit.* vbi factâ in fideicommissarium restitutione, statim omnes res in bonis fieri eius dicuntur, & si nondum earum nactus fuerit possessionem. Fideicommissarius ergo ne post restitutionem quidem heres est, sed quasi heres. Restitutio enim nequaquam heredem facit. Ideóque Senatus rectè censuit rogari institutum vt aliquem heredem faceret non posse, verùm testatorem videri per hoc rogasse, vt hereditatem suam, id est testatoris ei restituat, *l. 17. hoc tit.* quòd si fideicommissarius per restitutionem heres fieret, videretur semper de eo rogatus institutus vt eum heredem faceret. Quinimò per senatusconsultum Trebellianum fideicommissarius non per omnia fit quasi heres, sed quantum ad translationem actionum attinet, de solis enim actionibus transferendis conscriptum est: qua de caussa heres institutus in hoc tantùm tenetur, vt hereditatē restituendo transferat actiones, & quas habet & quibus est obstrictus, *l. 59. supra, de iur. dot.* In reliquis autem fideicommissarium non fuisse loco heredis manifestum est ex *l. 1. Cod. de inoff. testam.* vbi dubitatur an querela inofficiosi aduersùs fideicommissarium rectè intendi possit, ità vt rescripto ea in re opus fuerit, quo constitutum est æquitatis ratione hoc ei qui de inofficioso agere velit accommodari, vt perinde fideicommissarius teneatur ac si pro herede aut pro possessore possideret. Quibus verbis ostenditur fideicommissarium ea in re heredis loco ante rescriptum non fuisse. Quid ergo est quòd restitutio huiusmodi, hereditas fideicommissaria appellari frequenter videtur? Vt in ipso senatusconsulto *l. 1. hoc tit.* & *apud Iustin. proprio tit. Instit. de fideicommiss. heredit.* & *apud Iulianum Nou.* 101. Quid etiam quòd passim hereditatis ex fideicommisso restitutæ restituendæve fit mentio, si non ipsa

hereditas, neque fideicommissarius heres fiat? Breuiter, quòd ad primum attinet fideicommissaria hereditas dici videtur non respectu fideicommissarij, sed heredis instituti, vt scilicet fideicommissariam intelligamus non quatenus fideicommissario restituitur, sed quatenus heredi sub fideicommisso relinquitur, quasi fideicommissam hereditatem dixeris, vt *l.* 70. §. 1. & *l.* 79. *hoc tit.* Quamquam enim fideicommissarium frequentiùs dicimus eum cui hereditas restituitur, seu coniunctim Trebellianum fideicommissarium, vt *l.* 15. §. 1. *supra, vt legator. nom. caueat.* Ipsum verò institutum, aut simpliciter heredem appellare solemus, aut verò heredem fiduciarium, quasi contractâ restituendi fiduciâ institutum, *l.* 46. & 67. *in f. hoc tit.* Tamen quandoque heredem ipsum, dici fideicommissarium videmus, vt *l.* 51. *supra, de iudic. iunctâ Glossâ, & Nouel.* 108. *de restit. sub finem coll.* 8. quod & ibi notauit Dñ. Cuiacius. Ad secundum verò, quo obijciebatur hereditatis ex fideicommisso restitutæ restituendæve frequentem esse mentionẽ: respondendum est, hereditatis verbum tunc sumi impropriè, & quasi hereditatem intelligi debere, quùm & ipse fideicommissarius quasi heres esse dicatur. Quamquam enim testator qui rogat de restituenda hereditate, sentiat de vniuersitate, *l.* 16. §. 1. *hoc tit.* iuris tamen ratio antè exposita obstat quo minùs vniuersitas iuris quod defunctus habuit, id est hereditas propriè dicta transferatur. Atque ideò videtur testator cùm rogat vt hereditatem suam heres alteri restituat, per hoc rogasse vt quidquid ex hereditate sua consequutus est ei restituat, *l.* 17. *hoc tit.* id est non ipsam hereditatem, quæ est successio in vniuersum ius defuncti, sed res quæ in hereditate continentur. Nam quod dicitur in *l.* 59. §. 1. *supra, de iur. dot.* heredem rogatum in hoc teneri vt hereditatem restituendo transferat actiones, ope senatusconsulti Trebelliani fit, non ex defuncti auctoritate. Atque ità heredis nomen accipiendum, si fortè fideicommissario quandoque tribuatur, necnon etiam possis fideicommissarias hereditates impropriè similiter accipere pro restitutionibus & ad ipsum fideicommissarium referre: Quâ formâ Iulianus *d. Nouel.* 101. inscribit, *de fideicommissar. hereditat.* quæ apud Iustinianum est 108. περὶ τῶν ἀποκαλάσεων id est de restitutionibus inscripta. Illius ergo Senatusconsulti occasione fideicommissarius pro herede haberi demum cepit: occasione dico, non enim eius verbis id continetur, verùm ex eo quòd actiones ab herede in fideicommissarium tranferendas censuit, commodum esse Prætori visum est, vt loco heredis fideicommissarius constitueretur: neque enim potuit commodiori ratione Senatusconsultum exsequi, & actiones hereditarias ei & in eum accommodare, quàm illo colore adhibito. Cùm igitur ante Senatusconsultum corpora tantùm tranferrentur, post Senatusconsultum actiones quoque in restitutione hereditatis esse ceperunt, ac per hoc transferri in fideicommissarium, ità Senatus-

consulti

consulti mẽtem interpretante Prætore, qui potuisset alijs etiam modis, sed non ità commodè illud exsequi, interpositis putà stipulationibus, vel actionibus cessis aut mandatis. Quare quod iam retulimus ex *l.* 59. §. 1. *supra, de iur. dot.* heredem institutum in hoc teneri vt hereditatem restituendo, transferat actiones in fideicommissarium & quas habet & quibus est obstrictus. Itémque illud quod est in *l.* 2. *hoc tit.* heredem hoc rogatum intelligi vt fideicommissarium suo loco constituat, ità est intelligendum, vt in ipsa hereditatis restitutione, actionum quoque translatio vi & potestate Trebelliani contineatur, non quòd heres teneatur actiones cedere vel mandare. His consequens est, ad hanc actionum translationem duo esse necessaria. Primum est, vt heres ipse nanciscatur actiones, quò scilicet restitutâ hereditate transferat eas ex Senatusconsulto, hoc est vt ipse priùs iure ciuili vel Prætorio, hereditatem sibi acquirat, *l.* 63. §. *si dandæ*, & §. *seq. hoc tit.* Alterum est, vt hereditatem deinde restituat, & eo quidem modo quo iussus est: aliter enim restituens non transfert actiones, *l.* 10. *hoc tit.* duobus tamen casibus transeunt ad fideicommissarium ipso iure actiones, id est etiam si non fuerit ei restituta hereditas. Primus est in specie §. 1. *sed & quoties, l.* 1. *hoc tit.* secundus est iuris noui & continet plures species *l. pen.* §. *vlt. Cod. eod. tit.* Tertius videri posset *in princ. l.* 67. *hoc tit.* vbi vel restituitur fideicommissario hereditas, vel ipse se bonis immiscet. Sed obseruandum est duplicem in summa esse restitutionis modum, qui in *d. l.* 67. significatur. Primus est cùm quis verbo restituit, siue id verbo tenus fiat, vt *l.* 44. §. 1. *hoc tit.* siue etiã verbo & re simul. Alter est cùm re ipsâ & absque verbis restitutio fit, hoc est cùm eâ mente patitur heres res hereditarias à fideicommissario possideri, *l.* 37. *hoc tit.* qui eo casu dicitur se bonis immiscere, *d. l.* 67. Non potest autem heres actiones transferre ad alium quàm cui debet fideicommissum, quantumuis ab ipso fideicommissario iussus, *l.* 59. §. 1. *supra, de iur. dot.* quia non de alio quàm de fideicommissario Senatusconsultum loquitur. In procuratorem tamen fideicommissarij potest eo volente, quia tunc in ipsum transferre videtur, *l.* 37. *in princ. versic. sed & si voluntate*, & *l.* 66 §. 1. *hoc tit.* Postquam verò transtulerit, id est, post restitutionem hereditatis, quamquam postea de hereditate controuersiam passus victus fuerit aut cesserit, durant tamen actiones in fideicommissarium semel translatæ *l.* 63. §. *si heres, hoc tit.* quia iuri publico, id est, auctoritati Senatusconsulti facto iudicis vel heredis derogari non potest. Nam & ità efficaciter acquiruntur fideicommissario actiones, vt etiam aduersus heredem ipsum, si opus est ei competant, *l.* 27. §. *si ex Trebelliano, hoc tit.* Quod tamen de vtilibus est intelligendum vt antè dictum est: nam directæ penès heredem semper remanent. Et ideò in *l.* 70. *hoc tit.* si heres institutus, Titio rogatus fuerit restituere hereditatem, & rursus Titius heredi post tempus, sufficiunt directæ actiones heredi, nec opus habet

vtiles à Prætore impetrare, quamuis ea in parte ipse quoque fideicommissarius sit. Quod etiam verba Senatusconsulti satis demonstrant, *in princ. l. 1. hoc tit.* ibi: *Actiones quæ in heredē, heredibúsque dari solent, eas neque in eos, neque his dari.* Quasi diceret eas quidem penès heredes remanere, sed tamen eis & in eos denegari, ope scilicet exceptionum, vt est in §. 1. *d. l.* 1. quæ exceptiones restitutæ hereditatis dicuntur, quibus scilicet adiuuatur, vel submouetur heres, *l.* 27. §. *qui ex Trebelliano, hoc tit.* quas etiam significari quidam cum Glossa putant in *l.* 28. *supra, de iudic.* quod tamen verum esse non potest propter eas rationes, quas ipsa Glossa adfert in verbo (*quia hoc*) sed potiùs exceptio Trebelliani ibi accipienda pro ea quæ est aduersùs ipsum Senatusconsultum. Nam ex eo Senatusconsulto competunt actiones fideicommissario & in fideicommissarium. Legatus tamen hoc habet priuilegium, vt si tempore legationis restituatur ei hereditas, non possit conueniri ex Senatusconsulto, ac consequenter tutus sit interim exceptione aduersùs Senatusconsultum quò transferantur in fideicommissarium actiones. Quod si ipse heres institutus alteri restituerit, non poterit fideicommissarius tueri se eâ exceptione Trebelliani, id est quâ remouetur interim Trebellianum, quia hoc Legati priuilegium est, vt est in *d. l.* 28. Quod ergo significatur in *l.* 13. *hoc. tit.* eum qui hereditatem restituit non hærere actionibus, ità oportet accipi, vt iure quidem ciuili nihilominùs hæreat, sed tutus sit ope Senatusconsulti exceptionibus à Prætore accommodatis: quemadmodum è contrario, iure quidem ciuili agere potest, sed exceptionibus repellitur. Itaque cùm pro parte tantùm restituitur hereditas, diuiduntur quoque hereditariæ actiones, & in vtrumque pro rata parte dantur: in heredem quidem iure ciuili, in eum verò qui receperit hereditatem ex Senatusconsulto Trebelliano per Prætorem, tamquam in heredem §. *ergo. Instit. de fideicom. hered.* Quinimò & familiæ erciscundæ iudicium inter heredem & fideicommissarium datur, *l.* 27. §. *si ex Trebelliano, hoc tit.* Sed videtur aduersari, *l.* 1. §. *si is qui quadringenta, hoc tit.* nam ibi fideicommissarius omnibus oneribus hereditarijs summo iure subijcitur, & heres ipse pro rata parte non tenetur, nisi æquitatis ratione, vt & Glossa docet in verbo *daturum.* Respondendum est in *d.* §. heredem rogatum fuisse vniuersam hereditatem restituere ducentis sibi deductis: cùm ergo nulla hereditatis portio, sed summa tantùm pecuniæ penès eum remaneret, mirum non est si nullis oneribus summo iure manet obligatus: aliud est enim quantitas, aliud portio hereditatis, *l.* 61. *hoc tit.* At in *d.* §. *ergo*, rogatus fuerat de dodrante tantùm restituēdo, ità vt reliquum hereditatis nomine penès eum remaneret: ideóque actiones eo casu diuiduntur, *l.* 30. §. *multum*, *l.* 64. §. *si qui rogatus, hoc tit.* & *l.* 1. & 2. *Cod. eod. tit.* quæ de re vide Glossam, *vlt. l.* 1. *hoc tit.* Quare quod dicitur in *l.* 59. §. 1. *supra, de iur. dot.* fideicommissum & onera eius ad fideicommissarium pertinere,

nere,intelligẽdum eſt pro rata portione fideicõmiſſi. Eôdemq; pertinet quod Paululus ſcribit lib.4. ſentent.tit.2.Senatuſconſulto Trebelliano proſpectum eſſe ne ſolus heres hereditarijs actionibus oneretur, quia nempe pro rata diuiduntur. Quemadmodũ autem heres qui non portionẽ hereditatis,ſed rem vel pecuniam retinet,non manet actionibus obnoxius,*d. §. multum.* Sic è contrario fideicommiſſarius cui non portio hereditatis ipſius defuncti relinquitur,ſed res vel quantitas,imò etiam vniuerſitas quædam bonorũ,non ſubijcitur oneribus hereditarijs, quia non ei reſtituitur hereditas,*l.16.§.ſed ſimiles hoc tit.* Nec obſtat quod dicitur *in §.ſed,& ſi eâd. l.* Nam ibi quamquam non portio hereditatis ipſius defuncti relicta ſit, tamen eius occaſione tota eius hereditas reſtituitur,quia reſtituitur ab eo qui coactus adiuit.Generaliter enim Trebellianum locum habet quoties quis ſuam hereditatem vel totam, vel pro parte fidei heredis committit, non ſi alienam, id eſt quæ ſibi ab alio obuenit, vt videre etiam eſt in *l. 27. §. Trebellianum, hoc tit.* Adde non ſufficere de hereditate rogatum eſſe heredem, vt Trebelliano locus ſit, niſi etiam quaſi heres rogatus ſit, hoc eſt vt nomine hereditario reſtituat & transferat, *l. 22. inf. hoc tit.* Non eſt omittenda regula circa hanc actionum tranſlationem, quæ traditur in *l. 66. §. ſi damnum,* & *l. 73. hoc tit.* has nempe demum actiones tranſire quæ ex bonis defuncti pendent, id eſt hereditarias, *§. ſed ſi recuſabat, Inſtit. de fideicom. heredit.* quæ enim hereditariæ non ſunt non tranſeunt. Quinimò nec omnia hereditaria iura transferuntur, putà iura ſepulcrorum, *l. 42.§. 1. hoc tit.* quæ penès heredem remanent etiam ſi coactus adiuerit, *l. 55. §. qui fideicommiſſam, verſic. nec ignoro, hoc tit.* Remanet etiam operarum actio, ſi patroni filius extrario reſtituerit ex Trebelliano hereditatem, quia transferri ea actio non potuit, nec heredi nocebit exceptio hereditatis reſtitutæ, *d. l. 55.* in qua generatim definitur non ſubmoueri heredem neque liberari ex his cauſſis quæ non pertinent ad reſtitutionem: nempe quia vel reſtitui & transferri non poſſunt, vel quia non pendent ex bonis defuncti: ideóque de ijs rogatus non videtur, *l. 63.§. ſi heres, hoc tit.* Facilè autem ex ſuperioribus intelligi poteſt poſt Senatuſconſultum Trebellianum nullis ſtipulationibus opus fuiſſe, quia ſimul & heredi qui reſtituit ſecuritas datur,& actiones hereditariæ ei & in eum transferuntur qui recipit hereditatem, transferuntur inquam pro rata portione vt alio in caſu dicit *§. ſed ſi recuſabat, Inſtit. de fideicomiſſ. heredit.* Sed obſeruandum Senatum quidem de his actionibus transferendis loqui quæ iure ciuili heredi & in heredem competunt, vt ait, *l. 40. hoc tit. & Iuſtinianianus, §. reſtituta, de fideicom. heredit.* (quod tamen verbis ipſius Senatuſconſulti non videtur contineri in *l. 1. hoc tit.* ex quo veriſimile fit ſummam eius pleriſque reciſis ibi ſtrictam referri) Verumtamen honorariæ quoque actiones tranſeunt, quùm nulla ſit ſeparandi hac in re ratio. Quinimò & cauſſa naturalium obligatio-

num transit *d. l.* 40. & *l.* 64. *hoc tit.* meminisse item oportebit de herede instituto Senatum loqui, testamenti enim mẽtionem facit, vt ex verbis apparet, *l.* 1. *hoc tit.* sed per interpretationem ad heredem ab intestato, bonorum possessorem, & quemcũque alium successorẽ Senatusconsultum producitur, *d. l.* 40. & *l.* 6. §. 1. *& seqq. l.* 1. §. *hoc autem, & seqq. l.* 63. §. *si quis bonorum, l.* 64. §. *si quis, hoc tit. & l.* 3. 4. & 5. *Cod eod. tit.* Ità vt fideicommissario etiam ipso, alij restituere rogato fiat restitutio ex Senatusconsulto Trebelliano, *l.* 55. §. *qui fideicommissa, l.* 1. §. *de illo, hoc tit.* & *l. pen.* §. *vlt. Cod. eod. tit.* nec enim verba Senatusconsulti spectantur, sed sententia, *l.* 19. §. 1. *hoc tit.* & *l.* 5. *Cod. eod.* Denique obseruandum verba Senatusconsulti in *l.* 1. *hoc tit.* de fideicommissarijs hereditatibus indefinitè loqui, & tam ad partem hereditatis, quàm ad totam hereditatem posse referri: ideóque Senatusconsultum vtroque in casu locum habere: quamquam Iustinianus in *d.* §. *restituta*, primâ fronte videri possit huic Senatusconsulto locum dare restitutâ hereditate totâ. Sed eius verba intelligenda sunt siue totâ restitutâ, siue pro parte, vt euidenter ostendit in §. *sed quia*, ibi: *Cùm aut totam hereditatem, aut penè totam*, & ibi: *Ob nullum vel minimum lucrum*, & in §. *ergo, eod. tit. de fideicom. hered.* Atque hactenus de Senatusconsulto Trebelliano. Nunc de Pegasiano dicamus Iustiniani vestigia sequuti, *d. tit. de fideicom. heredit. Instit.* §. *sed quia heredes.* Cuius Senatusconsulti quamquam duo tantùm præcipua capita in d. tit. recensеat, tamen alia quoque fuisse, aut certè duorum illorũ appendices, apparet ex *l.* 16. §. *si quis heres*, & §. *sed & si*, & *l.* 17. & *l.* 44. *hoc tit.* Quia enim heredes scripti cùm aut totam hereditatem aut penè totam plerumque restituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimum lucrum recusabant, atque ob id extinguebantur fideicommissa: Senatus censuit vt ei qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartã partem retinere, atque lege Falcidiâ ex legatis retinere cõceditur, vt est in *d.* §. *sed quia heredes.* Quibus ex verbis manifestum est quartã in fideicõmissis hereditatibus Senatusconsulto Pegasiano primùm inductã fuisse, idque legis Falcidiæ exemplo. Nam primæuo fideicõmissorum iure nulla heredis ratio habita est, sed solius defuncti, quò eius voluntas impleretur & cõsequenter fideicõmissarij, quò fideicõmissum ex voluntate defuncti consequeretur, vt videre est in *princ. d. tit. de fideicom. heredit.* Sed & postea per Senatusconsultũ Trebellianũ defũcti similiter ratio præcipuè habita est, illis verbis: *Quò magis in reliquum confirmentur supremæ defunctorum voluntates, l.* 1. *in princ. hoc tit.* ac per hoc fideicõmissarij §. 1. *eiusd. l.* At heredi eatenus tantùm prospectũ est, ne ei periculosa esset fides sua, vt verbis Senatusconsulti continetur & in *d.* §. 1. *l.* 1. Securitati, inquam, heredis prospectum est actionibus trãslatis, & datis exceptionibus, §. *sed si recusabat, Instit. d. tit.* Vtilitati nequaquam. At Senatusconsultũ Pegasianum quamquam ad defunctorum voluntates tuẽdas potissimùm respexerit, quò pertinent Iustiniani

relata

relata iam verba hæc: *atque ob id extinguebantur fideicommissa.* Tamen vnâ eadémque operâ heredibus etiam prospexit, quò idoneum emolumentum ex hereditate sentirent, neque heredis inane nomen penès eos remaneret, idque etiam quasi ipsorum defunctorum gratiâ, ne eorum voluntates destituerentur, vt antè ex Iustiniano retulimus, qui eodem omnino sensu, ac penè ijsdem verbis legis Falcidiæ rationem exponit, *in princ. de l. Falcid. Instit.* Dico quasi defunctorum gratiâ: est enim color quæsitus potiùs quàm vera & certa ratio. Nam si defunctorum voluntati consulere tantùm voluisset, id absque vlla retentione quartæ perficere potuisset, herede nempe coacto adire & restituere absque vllo emolumento, vt illo capite de quo *d. §. sed si recusabat, de fideicommiss. heredit.* sed hoc nimis durũ, atque adeò iniquum visum est. Neque verò mirum si huius Senatusconsulti eadem prorsus quæ legis Falcidiæ ratio referatur à Iustiniano: vt enim ab initio admonuimus, nihil est aliud quàm productio illius legis *d. §. sed quia heredes.* Vt enim per edictũ Prætoris inducitur potestas legis Falcidiæ ad plerosque casus qui verbis legis non continentur, *l. 1. §. ad eos sup. ad l. Falcid.* Sic etiam per Senatusconsultum Pegasianum ad fideicommissa est inducta. Quare mirum etiam non est si quartam ex eo Senatusconsulto introductam iure Falcidiæ retinere fideicommissarius dicatur, *l. 55. §. qui fideicommissam*, & *l. 58. §. acceptis, hoc tit.* & si eius retentio, commodum Falcidiæ appelletur, *l. 30. l. 27. §. Trebellianum Senatusconsultum, hoc tit.* & *l. 2. in f. supra, si quis aliq. test. prohib.* Si denique non alio nomine quàm Falcidiæ ea quarta nũcupetur, *vt l. 1. §. denique* & *l. 22. §. si heres, hoc tit.* Ex qua apparet arctissima huius tit. cum superioribus coniunctio, quùm in isto de l. Falcidia agatur. Atque hâc ratione fit vt *sub tit. ad l. Falcid. Cod. l.* 10. & 11. agatur de quarta quæ ex fideicõmissis per Senatusconsultum Pegasianum detrahitur, quæ & ibi Falcidia dicitur, à Glossa verò Trebellianica eadem scilicet ipsa, quæ portio legis Falcidiæ dicitur in *l. 6. in princ.* & *§. vlt. Cod. ad Trebell.* de qua etiam sub ipso nomine Falcidiæ agitur *supra, ad l. Falcid. l.* 13. 86. *iunctâ Glossâ l.* 90. & 93. Neque verò ad fideicommissa solùm lex Falcidia inducta est, sed & ad alios plerosque casus Videntur enim omnes quotquot sunt quartæ ab ea lege modum & nomen accepisse, ac præsertim illa quæ quarta legitima, vel simpliciter legitima vulgò appellatur. Portio nempe illa quæ liberis in parentum suorum bonis debetur, quod omnium apertissimè ostendit Iulianus, *in princ. Nouel.* 34. vbi portionem illam liberorum, quantumuis à Iustiniano ad trientem vel semissem vsque pro numero liberorum adauctam, nihilominùs ad Falcidiam legem refert, eiúsque nomine deberi apertè testatur, quo sensu ille idem, *in princ. Nouel.* 37. scribit deductionẽ legitimæ Falcidiæ partis in solis liberis locum habere. Sed & Vlp. Falcidiã similiter appellat, *l.* 8. *§. quarta autem*, & *§. vnde si quis, supra, de inoffic. testam.* & *Iustin. l.* 31. *Cod. eod. tit.* Quinimò & ipsum legitimæ nomen propter legem Falcidiam illi portioni est

inditum. Legitimum enim non tantùm quod lege nominatim continetur, sed illud etiam ad quod lex per interpretationem inducta est, *tit. de legit. par. tut. Instit.* Quâ etiam ratione quarta, quæ ex fideicommissis beneficio Pegasiani deducitur, pars legitima similiter appelletur *in princ. Nouel. 39. de restitut. & ea quæ par. in vnd. mens. collat. 4.* ibi enim de quocumque herede restituere rogato generaliter agitur. Quamquam tamen propriè quarta quæ ex legatis detrahitur legitima dici possit, quòd neque verbis ipsis legis introducta sit: reliquæ autem minùs propriè, quia non ex verbis, sed ex interpretatione veniunt. Hoc verò colore lex Falcidia, ad liberos inducta est, quia ratio naturalis, quasi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, propter quod & in iure ciuili suorum heredum nomen eis indictum est, *l. vlt. infra, de bon. damnat. l. 15. supra, de inoff. testam.* Quare si parentes ijs neglectis alios heredes instituere cupiant, necesse est vt illis quasi naturâ ipsâ heredibus quartam relinquant quam heredibus saluam esse lex Falcidia voluit, alioqui per inofficiosi querelam testamenta subuertunt. Atque hinc duci argumentum potest, præter alia quæ afferri solent, quo probetur filium heredem institutum vnam tantùm quartam iure ciuili posse detrahere, non duas, vt contra iuris ciuilis rationem receptum est in *cap. Raynutius, extra, de testam.* quo vna quasi filio, altera quasi extraneo tribuitur. Nam quùm & legitima portio, & ea quæ detrahitur ex fideicommissis à lege Falcidia per interpretationem descendant, absurdum videtur vtramque ab eodem & ex eadem hereditate simul detrahi, cùm ipsa lex vnã tantùm quartam heredi concesserit. Illud verò, præter vulgata testimonia apertè demonstrat Paulus lib. 4. sent. tit. 5. his verbis, *Filius ex asse heres institutus* (inquit) *inofficiosum dicere nõ potest: nec interest exhausta nec ne sit hereditas, quùm apud eum quarta aut legis Falcidiæ, aut Senatusconsulti Pegasiani beneficio sit remansura.* Ecce enim vnam tantùm quartam quocũque casu detractam iri palàm ostẽdit, legis Falcidiæ beneficio nempe, si legatis exhausta sit hereditas, vel Senatusconsulti Pegasiani si fideicommissis: neque posse concurrere Pegasianum cum ipsa lege Falcidia. At si iuri ciuili consentanea esset ratio *d. cap. Raynutius*, sequeretur filium vtroque casu duas quartas detrahere: quia & legatis exhaustâ hereditate dicendum esset eum vt filium vnam detrahere, & alteram ex legatis vt extraneum. At quæret aliquis, cur quartam legis Falciæ Paulus ab ea separet quæ beneficio Pegasiani detrahitur, quùm anteà dictum sit hanc quoque iure legis Falcidiæ retineri, atque adeò Falcidiam appellari? Dicendum autem est ideò distingui quòd quæ ex legatis retinetur ex lege ipsa nominatim descendit: quæ verò ex fideicommissis per Pegasianum, ex legis interpretatione. Solent etiam illud quod de vna quarta à filio instituto & rogato detrahenda ante diximus probare ex *l. 6. Cod. ad Trebell.* quæ vnius tantùm quartæ pro auctoritate Senatusconsulti Trebelliani retinendæ meminit. Sed illud valde mirum quòd eius quartæ

detractio-

detractionem ad Senatusconsultum Trebellianum referat, quùm certissimùm tamen sit quartæ ex fideicommissis detractionem non illo Senatusconsulto, sed Pegasiano permissam fuisse inductâ ad id lege Falcidiâ. Facilè quis dixerit, quod in promptu est, ea verba interpolata ex nouo iure fuisse, quo Iustinianus voluit omnem auctoritatem Senatusconsulto Trebelliano præstare, vt ex eo quarta etiam apud heredem remaneat, §. *sed quia stipulationes*, *Instit. de fideic. hereditat.* Id verò confirmari ex eo potest, quòd quartam, quam ex auctoritate Senatusconsulti Trebelliani retineri dixit, legis Falcidiæ portionem nuncupat paulò post, & §. *vlt.* eamdem proculdubio quartam intelligens, vt rectè sentit Glossa in verbo, *Falcidiæ portione*, & probat *d.* §. *vlt.* Adde quòd post Senatusconsultum Pegasianum, nunquam ex Trebelliano fiebat restitutio nisi cum non plùs, vel etiam minus quàm dodrantem hereditatis scriptus heres rogatus esset restituere, §. *ergo Instit. de fideicom. hereditat.* hoc est cùm ex voluntate testatoris quarta penès heredem remanebat. At in *d. l. 6.* nullo casu fit retentio quartæ ex defuncti voluntate, imò potiùs contra eius voluntatem expressam, eo casu quo rogauit vel iussit quartæ retentionẽ fieri per imputationem redituum quùm nihilominùs de ipsis rebus hereditarijs tunc fiat. Obseruandum interim ex *d. l. 6.* filium institutum & rogatum restituere, quartam sibi retinere non iure legitimæ, sed ex Pegasiano Senatusconsulto. Cuius rei hæc videtur ratio, quòd quamquam vtraque quarta iure legis Falcidiæ retineatur, vt antè dictum est, hæc tamen certo iure sit prodita, nempe Senatusconsulto, illa verò ex sola Prudentum interpretatione & rescriptis, non ex certa lege descendat, vt videre est, *in princ. Nouel.* 18. *de trien. & semiss. coll.* 3. Quod enim ex aliqua certa iuris parte venit, præfertur semper illi quod ex tacita mente per interpretationem deducitur, vt in actionibus videre est. At postquàm legitimam liberorum portionem Iustinianus adauxit *d. Nouel.* 18. iam hæc retinetur à filio rogato, non illa antiqua ex Pegasiano, quod tamen non probat principium *Nouel.* 39. *de restit. collat.* 4. nam ibi legitimam partem appellat, quam heres quilibet rogatus, ex Pegasiano retinet, vt supra exposuimus. Sed probat potiùs, *cap.* 1. *eiusdem Nouel.* Nec mirũ si noua illa portio hodie retineatur nõ vetus, vt quæ sit longè pinguior & vberior, & quæ iã suo ac proprio iure subsistat, Iustiniani nempe lege prædictâ. Quinimò dici possit filium rogatum etiam hodie retinere legitimam portionem iure & auctoritate Senatusconsulti, sed auctam à Iustiniano in persona liberorum: liberorum dico, quia in personis parentum aucta non est, si Iuliano credimus in scholijs *Nouel.* 34. Vt scilicet non ideò minùs propter augmentũ ea portio Senatuscõsulto tribuatur, quemadmodum & in *d. l. 6.* non minùs eidem Senatusconsulto adscribitur quod in corporibus hereditarijs, non in fructibus singulari iure à filijs retinetur. Nam Iulianus, *d. Nouel.* 34. *quæ respondet*, *d. Nouel. Iustiniani* 18. augmentum illud portionis liberorum legi Falcidiæ,

per Senatusconsultum Pegasianum scilicet ad hunc casum inductæ nominatim abscribit: ait enim legem Falcidiam hoc casu tertiam vel dimidiam substantiæ partem pro numero liberorum continere. Et rursus *Nou.* 37. eam portionem ità audactam legis Falcidiæ modum appellat. Vt meritò possimus concludere liberorum portionem iure & auctoritate Senatusconsulti retineri quamdiu Senatusconsulto locus esse potest, à filio nempe, quasi ab herede fiduciario & rogato restituere, non autem quasi à filio simpliciter & nudo iure filij, nisi cùm Senatusconsultum deficit. Quarta ergo per Senatusconsultum Pegasianum inducta primùm est, quam scilicet heres ex fideicommissis siue generalibus, vt Iulianus vocat, *Nou.* 101. siue rerum singularum retinere potest, sed ità tamen, vt ipse onera hereditaria sustineat, & quidē vniuersa §. *post quod.* & §. *ergo, versic. at si plus, Instit. de fideicom. heredit.* Qua in re ius Senatusconsulti Trebelliani valde immutatum est: nam ex eo nullam retentionem heres habebat, neque etiam oneribus subijciebatur, sed vt hereditas, ità & onera in fideicommissarium transferebantur. An igitur quemadmodum Trebellianum onera ab herede transferri: ità à contrario Pegasianum ipsa penès heredem remanere nominatim iussit? Et sanè non arbitror quidquam ea de re verbis Senatusconsulti fuisse præscriptum, sed ex eo ipso necessariò consecutum quòd de oneribus transferendis nihil nominatim Senatus cauisset, quùm heredē onera hereditaria ipso iure, velut vmbra corpus consequantur, quod Iustinianus apertè innuit his verbis: *Post quod Senatusconsultum ipse heres onera hereditaria sustinebat, d.* §. *post quod*, illud nēpe non ad ipsum Senatusconsultum referens, sed ad consequentias eiusdem. Quid igitur, heres vniuersa onera hereditaria sustinebat quùm tamen solam hereditatis quartam retineret, dodrante in fideicommissarium translato? Minime verò: nam lucrum & damnum inter heredem & fideicommissarium pro rata parte communicabantur, ope stipulationum quæ quasi partis & pro parte appellabātur, *d.* §. *post quod*, & §. *ergo, versic. sed quarta quidem*: damnum inquam, id est onera, vt rectè Glossa in *d.* §. *post quod* in verbo *commune*: quas quidem stipulationes ipso Senatusconsulto Pegasiano introductas sentire videtur Dñ. Cuiacius in hoc parat. Sed verius est eas fuisse aptatas & inductas à Iurisconsultis post ipsum Senatusconsultū, vt verba ipsa Iustiniani satîs innuunt, *d.* §. *post quod*, & inductas ad exemplum earum, vt inquit Vlpianus tit. 25. quæ inter heredem & partiarium legatarium solebant interponi, vt est *in eodem* §. Innuit etiam §. *sed quia stipulationes, eod. tit.* dum dicit, stipulationes ex Senatusconsulto Pegasiano descendentes: dixisset enim introductas, vel quid aliud simile, quemadmodum in *l.* 44. §. 1. *hoc tit.* dicit actiones ex Senatusconsulto Trebelliano cōpetentes Partiarium autem legatarium in *d.* §. *post quod*, Iustinianus ait eum fuisse, cui pars bonorum legabatur, eámque legati speciē, partitionē vocatam fuisse scribit,

ſcribit, quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem: vt meritò Theophilus in *eod.* §. quintum genus legati hoc eſſe dixerit. Sicut enim ſingulæ res legari poſſunt, ità vniuerſarum quoque ſumma legari poteſt, hoc nempe genere legati inquit Vlp. tit. 24. quod Iuriſconſultorum iuuentum fuiſſe argumento eſt verbum *placet*, *l.* 22. *in f. hoc tit.* quo ex loco apparet legari hodie quoque poſſe portionem hereditatis, quamuis illo genere legati ſublato: ex quo tamen id profectum fuiſſe quod eſt in f. d. l. 22. non dubito. Quamquam & abſque partitione, portionem hereditatis etiam olim legari potuiſſe oſtendit, *l.* 76. §. 1. *de legat.* 2. *ſupra*: licèt Dñ. Cuiacius in not. ad Vlp. d. tit. 24. cenſeat illum §. ad partitionis legatum eſſe referendum. Ex quo genere legati videtur etiam profluxiſſe formula hæc fideicommiſſi. *Te rogo L. Titi hereditatem meam cum Attio partiaris, l.* 19 §. 1. *hoc tit.* vbi Gloſſa exiſtimat dimidiam tantùm hereditatis partem reſtitui debere ex *l.* 164. §. *partitionis*, *infra*, *de verb. ſign.* Sed videtur magna hac in re eſſe differentia inter illam fideicommiſſi formulam & legatum partitionis. In hoc enim dimidia pars debetur, ſi non fuerit portio adiecta. At in fideicommiſſaria hereditate reſtrictior fit interpretatio in fauorem fideicommiſſarij & contra heredem, nempe vt is ſolam quartam retineat & integrum dodrantem reſtituat. Nempe quia, vt antè dictum eſt, Trebellianum heredi conſuluit, vt indemnis præſtetur, non vt aliquid retineat: & Senatuſconſultum Pegaſianum vt quartam tantùm retineat. Quare teſtator qui de partienda hereditate rogauit, nihil aliud intelligitur voluiſſe heredem retinere, quàm quod ei Senatuſconſulto tributum eſt. Ideóque in *d.* §. 1. ſubijcitur dictam formulam pro hoc accipiendam eſſe, ac ſi dixiſſet. Rogo hereditatem illam reſtituas. Sed mirum eſt quod Theophilus in *d.* §. *ſed quia heredes*, ſcribit partitionis legatum tum demũ fuiſſe, cùm pars dimidia hereditatis legatario relinqueretur, cùm tamen Vlp. d. tit. 24. auctor ſit poſſe & aliam partem velut tertiam vel quartam eo genere legari, quod etiã probat, *d. l.* 164. §. *partitionis, infra, de verb. ſignif.* neque minùs tunc onera inter heredem & legatarium interpoſitis ſtipulationibus diuiduntur quàm ſi dimidia hereditatis portio legata fuiſſet, *l.* 8. §. *vlt. ſupra, de legat.* 2. Poſt Senatuſconſulum Pegaſianum ergo fideicommiſſarius legatarij partiarij loco fuit, non loco heredis vt ex Trebelliano, & ad exemplum eius interponebantur ſtipulationes inter heredem & fideicommiſſarium quaſi partis & pro parte, quarum remedio onera & lucra communicabantur, *d.* §. *ergo*, *verſic. ſed quarta quidem, de fideicom. hereditat.* Quæri iure poteſt quare Senatus non iuſſerit transferri in fideicõmiſſarium pro portione actiones, vt in Trebelliano, & vt etiam iuſſit in ipſius Pegaſiani cap. 2. §. *ſed ſi recuſabat Inſt. de fideic. hered.* vt nullis omnino ſtipulationibus opus eſſet? Certè huius varietatis non alia videtur fuiſſe ratio, quàm quòd Trebelliano Senatuſconſulto de

illo tantùm casu videtur fuisse comprehensum qui primis temporibus frequentior fuit, nempe cùm vniuersa hereditas restitueretur, quamquam deinde ad partis quoque restitutionẽ productum fuerit, vt antè docuimus. Illud verò probatur tum quòd indefinitè de fideicõmissarijs hereditatibus loquatur, tum quòd de transferendis actionibus caueat tantùm, non autem de diuidendis, vt postea factum est, per interpretationem scilicet. Frequentiorem verò illum casum fuisse quo tota hereditas restitueretur ostendit Iustinianus §. *sed quia heredes*, in verbo, *plerumque*, *de fideicom. heredit.* Ius autem aptari solet ad ea quæ frequentiùs eueniunt, *l. 3. & tribus seqq. supra, de legib.* cuius rei illustre est exemplum in ipso Pegasiano, *l. 44. in princ. hoc tit.* At Pegasianum cùm quartam hereditatis penès heredem omnino remanere voluisset, atque ità effecisset vt institutus non tãtùm nomine tenus, sed etiam re & effectu heres perseueraret, consentaneum putauit nihil hoc casu de transferendis actionibus cõstituere ne eiusdem hereditatis duos tam diuerso iure heredes palàm efficeret, nullâ præsertim vrgente causâ, cùm intelligeret institutos, si onera prægrauarent, satîs sibi ope stipulationum prospecturos. Hanc verò fuisse Senatusconsulti Pegasiani rationem ex eo liquet quòd 2. cap. quo vniuersa hereditas restituitur, de transferendis quoque actionibus velut ex Senatusconsulto Trebelliano nominatim cauit, *d. §. sed si recusabat, de fideicom. hereditat.* quod etiam argumentum est, verba ipsius Trebelliani ad eum solum casum quo tota hereditas restituitur, pertinuisse. Si enim & cùm pro parte restituitur, propriè actiones pro portione trãsferendas cẽsuissẽt, manifestũ est Pegasianum eius quoque auctoritatem in eo secutum fuisse, vt 2. cap. secutũ est. Nec obstat quòd Trebellianũ ad eos quoque casus inductum fuerit quibus pars hereditatis restituitur, ac consequenter actiones pro portione fuerint ex ipso trãslatæ. Nam id ex interpretatione, & per consequentias factum est, non verbis Senatusconsulti. Atque hæc de primo Pegasiani capite, quo legem Falcidiã ad fideicommissa induxit, hoc est quo quartam iure Falcidiæ ex illis retinere heredi permisit. Altero verò capite quod à Iustiniano expressum est, iussit vt si recusaret scriptus heres adire hereditatẽ ob id quod diceret eam sibi suspectam esse quasi damnosam (licèt enim onera stipulationibus interpositis diuiderentur, poterat tamen timere ne æs alienum absorberet hereditatem) iussit, inquam, vt eo casu, desiderante fideicommissario, heres iussu Prætoris adiret & restitueret hereditatem: proindeque ei & in eum qui recepisset hereditatem, actiones darentur: ac iuris est ex Trebelliano Senatusconsulto, quo casu nullis stipulationibus est opus, quia simul & heredi securitas datur, & actiones hereditariæ in fideicõmissarium transferuntur vtroque Senatuscõsulto in hac specie concurrente, vt docet Iustin. §. *sed si recusabat, d. tit. de fideicom. hereditat.* Nam quòd heres adire cogitur, hoc ex Pegasiano venit: quòd autem restitutâ hereditate actiones transferuntur, id ex Trebelliano est: licèt enim Trebellianum

bellianum in hunc casum fuerit à Pegasiano inductũ, & vt Vlp. scribit tit. 25. licèt vt ità fiat Senatusconsulto Pegasiano cautum est, tamen ex ipso Trebelliano restituere videtur heres non quasi ex Trebelliano, vt elegãter dicit, *l. 45. hoc tit.* id est ex Trebelliano propriè. Ceterùm postquam Senatuscõsultum Pegasianum factum est, vsus Trebelliani valde coangustatus fuit, atque (vt ità dixerim) propriâ suâ sede motus propter illum quo heres adire coactus totam hereditatẽ restitueret. Nam si heres rogatus esset totam hereditatem restituere, vel certè vltra dodrantem, Pegasianum partes suas interponebat, & quartam iure Falcidiæ heredem retinere permittebat, ac consequenter Trebellianum excludebat. Huic verò tum demum locus relictus est, cùm non plus quàm dodrantem hereditatis, vel etiam minùs scriptus heres rogatus esset restituere, hoc est cùm haberet heres ex voluntate defuncti quartã, siue plus: tunc enim ex Senatuscõsulto Trebelliano restituebatur hereditas, & in vtrumque actiones hereditariæ pro rata dabantur, vt docet *Iustin. d. §. ergo, de fideicõ. hereditat.* Hinc petenda est interpretatio quorumdam locorum, qui alioquin non obscuri modò, sed & absurdi videri possint. Qualis est ille Theophili in *d. §. ergo*, cùm ait cessare Senatusconsultum Trebellianum eo casu quo quartam hereditatis, ex voluntate defuncti apud heredem non videret remanere. Quid enim absurdius si hoc ad ipsum Trebellianũ referas, quo nulla quartæ vel alterius retentionis ratio vel etiam mentio habita est. At verissimum tamen est si tempora Pegasiani respicias, quod eo casu sibi locum vindicauit inductâ quartâ Falcidiâ, & Trebelliano excluso: eo inquam casu, quo quarta salua non manet ex voluntate defuncti. Nec absimile est quod Vlpianus scribit tit. 25. heredem, lege quidem Falcidiâ locum non habente, ex Trebelliano Senatusconsulto restituere: lege autem Falcidiâ interueniente ex Pegasiano Senatusconsulto restituere, *vt deductâ parte quartâ*, sic legendum puto cum Dñ. Cuiacio, *ipse qui scriptus est heres hereditatem restituat.* Nã hîc duo valde absurda videri possint. Primum quòd Trebellianum aliquam legis Falcidiæ rationem habuisse significare videtur. Alterum quòd legẽ Falcidiam in fideicommissis locum habuisse ante Pegasianum innuere videtur, quinimò nec huic locum esse, nisi illâ interueniente. Sed cùm vtroque loco legis Falcidiæ meminit, non ipsam legem Falcidiam debemus intelligere, sed eius productionem per Senatusconsultum Pegasianum factam, vt tandem hic sit sensus: Lege Falcidiâ per Pegasianum ad fideicommissa inductâ, locum non habente, quoniam non plus aut etiam minus quàm dodrantem restituere rogatus est heres, ipsum ex Senatusconsulto Trebelliano restituere: Lege autem Falcidiâ ità vt dictum est inductâ, quoniam plus quàm dodrantem, vel etiam totam hereditatem restituere rogatus sit, ex Senatusconsulto Pegasiano restituere. Potest etiã superioribus locis adiungi *l. 45. hoc tit.* in qua qui totam hereditatem restituere rogatus, quartam retinere non vult, fidúmque obsequium precibus defuncti

præbere desiderat suâ sponte debebit adire hereditatem, quasi ex Trebelliano eam restituturus. Nec enim minùs absurdum videri possit, quod dicit, *quasi ex Trebelliano*, quùm ex iam dictis constet tunc propriè locum fuisse Trebelliano cùm heres rogatus esset totam hereditatem restituere, atque adeò in eum solum casum verba ipsius Senatusconsulti fuisse concepta. Sed dicendum Pegasianum sibi locum vindicare quotiescumque locus esse posset retentioni iure Falcidiæ, ac per consequens Trebellianum excludi: Quare & si heres retentione vti nollet, sed vniuersam hereditatem restitueret, non iam propriè ex ipso Trebelliano, sed quasi ex Trebelliano restituere videri, quòd ille casus desijsset esse proprius Trebelliani postquam semel Pegasiano locus in eo esse potuisset. Atque ideò plerique existimauerunt nec quasi ex Trebelliano restitutionẽ illo casu posse fieri, ac propterea heredem quantumuis totâ hereditate restitutâ nihilominùs tamen vniuersa onera sustinere, nec actiones hereditarias à se in fideicommissarium transferre: quorum sententiã Iustinianus secutus est, *d. §. ergo, de fideicom. hereditat.* in quo etiam docet stipulationes emptæ & venditæ hereditatis interponi eo casu consueuisse, quò scilicet heredis securitati illo saltem modo aliquatenus consuleretur, quemadmodum olim ante Senatusconsultum Trebellianum fuisse factitatum antè docuimus. Quod explicans Theophilus in *d. §. ergo.* ostendit eo casu cessasse Trebellianum, quia quartam hereditatis ex voluntate defuncti apud heredem esse non videret: cessasse & Pegasianum, quoniam heres quartam retinere noluisset: atque adeò cessante omni alio auxilio deueniendum fuisse ad stipulationes illas emptæ & venditæ hereditatis. Cui consequens est illo quoque casu adhibitam fuisse vt olim imaginariam venditionem, de qua præter locos supra citatos vide *l. 66. supra, de iur. dot.* At Modestinus in *d. l. 45. hoc tit.* tentare videtur hereditatem illo quoque casu quasi ex Trebelliano restitui posse, vt antè dictum est. Non dixit absolutè, ex Trebelliano, propter eam quam ex Theophilo retulimus rationem, sed quasi ex Trebelliano. Imò certè potuisset dicere ex Trebelliano propriè, quùm hic sit peculiaris eius locus, nisi Pegasianum subsequens de eo gradu illud deturbasset. Quasi ex Trebelliano ergo dixit, indicãs restitutionem hoc casu fieri ad eius exemplum, vt nempe locus sit exceptionibus restitutæ hereditatis, de quibus nos antea, sed vtilibus, non directis, quia non ex ipso Trebelliano, sed quasi ex Trebelliano. In hoc tamen inclinat tandem Modestinus, vt heres suspectã potiùs dicat hereditatem coactúsque à Prætore restituat: vt ex ipso Trebelliano restituere videatur, in id scilicet per Pegasianum inducto, vt antè diximus, atque ità citra vllam ambiguitatẽ vniuersas actiones in eum qui recipit hereditatem transferat vt in *d. l. 45. hoc tit.* Heredi ergo triplici viâ succurritur, cum totam hereditatem, sicuti rogatus est, restituit. Prima est vt sponte adeat & restituat, sibique prospiciat emptæ & venditæ hereditatis stipulationibus interpositis, *d. §. ergo, vers. sed quarta quidem.* Secunda, vt sponte etiam

etiam adeat & reſtituat, ſed quaſi ex Trebelli[illegible] terpoſitis ſtipulationibus. Vltima, quæ omnium recurior, vt co[illegible] adeat & reſtituat ex ipſo Trebelliano nullis ſimiliter interpoſitis ſtipulationibus, vt in *d. l.* 45. Atque hanc vltimam viam vt tutiorem iuríque magis conſentaneam præire videtur Paulus lib. 4. ſent. tit. 3. his verbis: *Totam hereditatem reſtituere rogatus* (inquit) *ſi quartam retinere nolit, magis eſt vt eam ex Senatuſcõſulto Trebelliano debeat reſtituere*, coactus nempe: ſic enim intelligendum puto ex *d. l.* 45. *Tunc enim*, vt idem Paulus ſubijcit, *omnes actiones in fideicommiſſarium dantur.* Ad quem locum, probare non poſſum Dñ. Cuiacij ſententiam cùm ait, poſſe hoc caſu & ex Senatuſconſulto Pegaſiano reſtitutionem fieri ſinè coactione ſcilicet, ídque interpoſitis emptæ & venditæ hereditatis ſtipulationibus. Nam vt antè ex Theophilo docuimus, ceſſat hoc caſu Pegaſianum, ſi modò ſuâ voluntate heres adierit, vt eſt in *d.* §. *ergo.* Et certum eſt nullas alias ſtipulationes ex Senatuſconſulto Pegaſiano deſcendere, quàm partis & pro parte, vt ſupra docuimus, & illas quæ dicuntur emptæ, & venditæ hereditatis, ſubſidiarias eſſe omni alio deficiente remedio, vt idem Theophilus ait, ac ſolo colore imaginariæ venditionis induci. Sed & dici poteſt Paulũ in d. loco dum ſcribit ex Senatuſcõſulto Trebelliano reſtitutionem fieri debere, intelligere de ipſo puro puto Trebelliano, cùm heres ſponte ſuâ hereditatem adit & reſtituit: vt quamquam Pegaſianum ſibi locum vindicauerit quoties quarta relicta non eſt, & Trebellianum excluſerit: tamen voluntas heredis qui fidem, obſequium plenámque fidem defuncto præſtare vult, ac conſequenter beneficio Pegaſiani renũciare, magis attendatur, vt & Pegaſianum ceſſare faciat, & ipſi Trebelliano ſuum reſtituat locum. Atque ità tribus iam expoſitis modis reſtituendi, quartus hic erit adiungendus valdéque obſeruandus. In quo tamen varietas opinionum inter Prudentes circa hunc caſum maximè cernitur. Supereſt nunc de vtriuſque Senatuſconſulti commixtione diſpiciamus quam ità Iuſtinianus effecit, vt exploſo Senatuſconſulto Pegaſiano omnem auctoritatem Trebelliano præſtaret, §. *ſed quia ſtipulationes, de fideicom. hereditat.* Sed cur Trebelliano potiùs quã Pegaſiano dixerit aliquis? Duplici certè ratione. Prima eſt, quia Trebellianum antiquius fuit, & Pegaſianum poſtea ſuperuenit, quam Iuſtinianus aſſignat *d.* §. *ſed quia ſtipulationes.* Altera quia Pegaſianum ipſum Trebelliani auctoritate vſum eſt cùm ſecundo capite herede adire coacto, reſtitutionem fieri voluit ex ipſo Trebelliano, quod præter locos ſupra citatos probat *l.* 68. *in princ. hoc tit.* Cauſsã verò huius commixtionis duplicem Iuſtinianus adfert *d.* §. *ſed quia.* Prima eſt, quia ſtipulationes ex Senatuſconſulto Pegaſiano deſcendentes ipſi antiquitati diſplicuerunt, ità vt quibuſdam caſibus captioſas eas Papinianus appellauerit. Cuius rationis non alia occurrit explicatio, quàm illa ipſa quæ ſupra allata eſt, cùm de ſtipulationibus emptæ & venditæ heredi-

natusconsult. Trebell.

onsultum Trebellianum auctore Theophilo
pabantur agerémus. Cautionis nempe incertum & fragilitas. Cùm enim heres etiam post restitutionem oneribus subijceretur, & à creditoribus hereditarijs conueniri nihilominùs posset, in captionem plerumque incidebat, putà si fideicommissarius fieret non soluendo, atque ità ab eo quod ipse præstitisset recuperare non posset, inani manente ex stipulationibus illis actione quam excluderet inopia debitoris, id est fideicommissarij. Altera verò causa est, quia in legibus magis simplicitas quàm difficultas Iustiniano placuit, quod & in alijs plerisque locis contestatus est, & re ipsâ comprobauit. Difficultatem intelligit circuitus & ambages stipulationum quæ hinc inde interponebantur, & varietates earum pro varietate casuum & litium quæ ex vtraque parte ex ijs proficisci solebant. Simplicitatem verò cùm rectâ viâ & iure directo, actiones, vtiles scilicet ab herede in fideicommissarium transferuntur, & plena securitas heredi præstatur nullis litium molestijs obnoxia. Voluit ergo Iustinianus vt ex solo Trebelliano hereditates quocumque casu restituãtur, siue habeat heres ex voluntate testatoris quartam, siue plus, quibus solis duobus casibus fiebat & ante ex Trebelliano restitutio, postquam scilicet Pegasianum Senatusc̃osultum factum est: siue minùs, siue nihil penitus heres habeat, quibus tamen duobus casibus ex ipso Pegasiano non iam ex Trebelliano, restitutio fieri poterat, vt in superioribus satis ostendimus. *Vt tunc quando vel nihil, vel minus quartâ apud heredem remanet*, inquit Iustinianus *in d. §. sed quia stipulationes, liceat ei vel quartam, vel quod deest ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solutum quasi ex Senatusconsulto Trebelliano.* Rectè dicit, *ex nostra auctoritate*, & *quasi ex Trebelliano*, quia quùm quarta non veniat ex Trebelliano sed ex Pegasiano, nõ potuisset quartæ retẽtio vel repetitio fieri sublato Pegasiano, & quasi ex Trebelliano nisi accessisset Principis auctoritas, qui quod illius fuit in hoc potuit transfundere, & vt sic dixerim, trãsuasare. Quòd verò subijcit pro rata portione actionibus tã in heredem quàm in fideicõmissarium cõpetentibus, hoc ipsius Trebelliani propriũ citra dubitationem vllã semper fuit. Quapropter errare videtur Theophilus, qui in *d. §. sed quia stipulationes*, verba hæc Iustiniani, *quasi ex Senatusconsulto Trebelliano* loco suo mouens ad diuisionẽ actionũ refert, sublatâ etiã particulâ, *quasi*, quùm tamen ea verba eò quò dixi supra referenda sint, & particula illa necessariò retinẽda, quia retentio vel repetitio quartæ non ex ipso Trebelliano fit, sed quasi ex Trebelliano, quatenus nẽpe Iustiniano placuit id ei aliunde tribuere, quod eius nunquam proprium fuerat. Sed quod Iustinianus dicit de quartæ non retentæ repetitione tunc quando vel nihil, vel minus quartâ penès heredem ex defuncti voluntate relinquitur, explicatione indiget: nam repugnare videtur *l. 5. §. si quis rogatus, supra, de donat. inter vir & vxor. l. 1. & vlt. Cod. ad l. Falcid.* & Paulus lib. 4. sent. tit. 3. in f. Nec enim placere nobis potest Dñ. Cuiacij ad illum

Pauli

Pauli locum distinctio inter Senatusc̃ofultum Pegasianum & Trebellianũ, vt nempe qui restituit ex hoc, quartæ non retentæ repetitionem habeat, quia ignorans soluit: qui ex illo nõ habeat, quia sciens restituit. Cùm enim ex solo Pegasiano fieret quartæ retentio, ex Trebelliano verò olim nulla, frustra hac in re inter hæc duo Senatusconsulta Dñ. Cuiacius distinguit, & frustra agit de condictione quartæ restitutâ hereditate ex Trebelliano. Adde non esse perpetuò verum restituentem ex Pegasiano, omittere scienter retentionem: potest enim & per errorem omisisse, *d. §. si quis rogatus, in f.* Nec verò alia distinctio videtur nobis inquirenda, quàm quæ ab ipsis iuris auctoribus proponitur, cum quibus duas constituo regulas. Prima est: Id quod ex caussa fideicommissi indebitum datum est, si per errorẽ facti solutum est, repeti posse, si per errorem iuris, non posse, *l. 9. ad l. Falcid. l. 7. Cod. de condict. indeb. l. 9. §. pen. & vlt. supra, de iur. & fac. ignor. & d. §. si quis rogatus in f. & d. §. sed quia stipulationes*, quem Dñ. Cuiacius in posteriorib. Glossam secutus intelligit secundum prædictam regulam. Altera regula est: Eum qui sciens se posse quartam retinere vniuersum fideicommissum restituit, repetitionem non habere, *d. l. 9. & l. 1. Cod. ad l. Falcid.* Ad quam regulam referenda esse vltima Pauli verba lib. 4. sent. tit. 3. non dubito. *Qui totam*, inquit, *hereditatem restituit, cùm quartam retinere ex Pegasiano debuisset, repetere eam non potest.* Quamquam indefinitè & sinè distinctione loquatur, vt & Iustinianus in *d. §. sed quia stipulationes.* Generalia enim illa verba secundum cõmunes iuris regulas circa indebiti cõdictionẽ accipienda sunt, *l. 10. Cod. de iur. & fact. ignoran.* Quod Paulus ipse satîs demõstrat his verbis, quæ cõtinuò subijcit: *Nec enim indebitũ soluisse videtur, qui plenã fidem defũcto præstare maluit.* Quid enim aliud significat particula, *maluit*, quàm volentem & certo animi iudicio hoc potiùs quàm illud eligentem? Ad eamdem quoque regulam referenda est *d. l. vlt. Cod. ad l. Falcid.* quod & hæc illius verba innuunt: *Qui plenam fidem testatori exhibet*, quamquam tamen ista quæ paulò post sequuntur, *quia videtur voluntatem testatoris sequi*, inducere videntur præsumptionem quamdam generalem contra heredem, vt nempe volens quartæ retentionem omisisse semper intelligatur, quòd scilicet plenam fidem testatori exhibeat: quod si sit, frustra adhibebitur hoc quidem in casu prædicta distinctio inter scientem & errantem, si inquam heres velle ac per hoc scire semper præsumatur. Sed illa verba longè aliò spectare nobis videntur. Vt nempe indebiti fideicommissi soluti non eadem sit interpretatio, quæ alterius indebiti. Nam generaliter qui indebitum consultò & volens soluit, donare intelligitur, *l. 53. infra, de reg. iur.* At qui sciens quartam omittit & totum fideicommissum soluit non intelligitur donare, sed videtur voluntatem defuncti sequi, ac pleniorem fidem exhibere, vt est in *d. l. vlt. & l. 1. Cod. ad l. Falcid.* Cuius differentis interpretationis effectus duplex cerni potest. Primus est circa proba-

tiones. Nam in alijs causſis faciliùs præsumitur error & ignorantia in eo qui se indebitum soluisse contendit, quàm in fideicommissis. Licèt enim in *l.* 25. *supra*, *de probat.* onus probandi fere semper incumbat ei, qui dicit se indebitum soluisse, tamen verisimile est non id olim ità indistinctè processisse, quùm certum sit eam *l.* 25. Iustiniani totam esse, solo Pauli nomine prolato, vt docet Dñ. Cuiacius ad *Nouel.* 1. & fusiùs ad Paulum lib. 3. quæst. illam ipsam *l.* 25. exponens. Nec mirum si ius diuersum circa fideicommissa, hac in re constitueretur. Nam & in *d.l.* 25. *in f.* si indebitum quidem solutum sit, sed cautio super eo exposita, tunc probatio reijcitur in eum in cuius vtilitatem cautio exposita est. At in fideicommisso onus probandi in hoc etiã casu heredi incumbit *d.l. vlt. Cod. ad l. Falcid.* quod non aliunde pendere videtur, quàm ex prædicta varietate, præsumptionis & interpretationis facti, indebiti soluti vel promissi. Nec verò sententię argumentum præbet, *l.* 68. §. 1. *hoc tit.* quæ difficilè credit per ignorantiam magis heredem soluisse, non explendi fideicommissi caussâ hoc fecisse, ac consequenter onus probationis in ipsum indistinctè reijcit. Sed animaduertẽdum speciẽ in *d.* §. poni cùm heres totam hereditatem restituere rogatus est: nam si cum aliqua deductione rogatus sit, non videtur eadem præsumptio contra heredem inducenda. Nam hoc casu non potest intelligi voluntatem defuncti secutus si totam restituat, quùm defunctus ipse eum aliquid retinere voluerit: quare præsumẽdus erit potiùs heres donasse quatenus indebitum soluit, vt scilicet non ità probationis onere absolutè grauetur. Cuius interpretationis probationem duco ex *d.l.* 5. *si sponsus*, §. *si quis rogatus*, *supra*, *de donat. int. vir. & vxo.* Licèt enim in eo §. vterque casus exæquari aliquatenus videatur, apertè tamen propter eam quam dixi rationem alter ab altero distinguitur illis verbis: *Quæ sententia habet rationẽ magis in eo, qui non erat deductâ quartâ rogatus restituere:* quibus euidenter ostendit posse de primo casu dubitari, cùm nempe quis rogatus est cum aliqua deductione restituere, quia scilicet non potest hic propriè dici fidem exsoluere qui plus restituit quàm rogatus sit. At cùm totum restituere rogatus est, hic verè fidem exsoluit, vt conceptis verbis ibidem dicitur. Alter effectus cernitur in specie *d.* §. *si quis rogatus*. Nam cùm indebiti solutio à sciente facta pro donatione generaliter accipiatur, sequitur eum cui indebitũ solutum est, si donationis incapax sit, nihil sibi acquirere. Finge maritum constante matrimonio vxori indebitum soluisse. At quia indebiti fideicommissi solutionem non accipimus pro donatione, sed pro pleniori obsequio defuncti voluntati præstito, mulier hoc casu sibi acquiret, nec cõdictioni erit obnoxia, si non per errorem facti solutum sit. Nec mirum si in *d.* §. specie idem statuatur, etiam si rogatus sit maritus cum deductione restituere. Nam id fit fauorabiliter: nec enim hoc ius prohibitæ inter coniunges donationis amarè tractandum est, sed benignè, vt nos ad illum tit. do-

cuimus. Adde quod & Iurisconsultus ipse satîs innuit dubitationem etiam aliquam in illo casu subesse. Cetera quæ restant de commixtione vtriusque Senatusconsulti ex verbis Iustiniani facilè intelliges.

TITVLVS II.

QVANDO DIES LEGATORVM VEL fideicommissorum, cedat.

TITVLVS III.

VT LEGATORVM SEV FIDEICOMMISsorum seruandorum caussâ caueatur.

TITVLVS IV.

VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM vel fideicommissorum caussâ esse liceat.

PROXIMI superiores tituli vtilitati heredis consulunt: hic verò cum duobus sequentibus vtilitati legatarij vel fideicommissarij: Atque his tribus titulis cõcluditur tandem disputatio de legatis & fideicommissis, atque adeò totius testamẽtariæ successionis tractatio: qui ordo similiter in Codice omnino obseruatur, nisi quòd pro duobus vltimis titulis, vnus qui ambos complectitur ibi proponitur. Sunt verò inter se coniunctissimi. Nã primo quidẽ distinguitur vtrùm legatũ sit purum, aut in diem certum, vel incertũ, vel conditionale, vt ex eo intelligatur quando dies legatorũ vel fideicommissorũ cedat, quæ est illius propria quæstio. Secundo eædem quoque distinctiones adhibẽtur vt sciatur in legato puro & præsenti cessare cautionem illius tituli, nisi litigiosum sit, in reliquis verò locũ habere, *l.* 14. & 15. *iunctâ Glossa* 2. *tit. seq.* Vltimo denique tit. si heres legatarijs nõ satisfecerit ex secundo, in possessionem bonorum defuncti legatarios venire Prætor voluit, *l.* 1. §. 1. *tit. seq.* Cedere autem diem, vt ad hunc titulum redeamus, significat incipere deberi legatum vel fideicõmissum, licèt nondum peti possit, cùm enim iam peti potest, tunc diem venisse dicimus, *l.* 213. *infra, de verb. sign. l.* 21. *hoc tit. l.* 8. *&* 9. *tit. seq.* Et de cessione quidem diei præcipuè hoc tit. quæritur propter legatarij securitatẽ, *l.* 7. *hoc tit.* hoc est vt decedens legatum ad heredem trãsferat *l.* 3. *hoc tit.* quasi iam sibi debitum. Rectè enim sic concluditur, dies legati vel fideicõmissi cessit, ergo per hoc ad heredem legatarij pertinere legatum potest, *l.* 26. *supra, de vs. & vsufr. lega.* legati inquam vel fideicommissi actio acquiri, *l. vlt. Cod. hoc tit.* siue quod idem est, petitio ad heredem transit *l.* 2. *hoc. tit.* legatũ transit, *l.* 5. *l.* 7. *inf. l.* 13. *hoc tit.* siue trãsfertur, *l.* 4. 5. 7. 12. §. *pen. l.* 14. §. 1. *hoc tit.* siue denique transmittitur, *l.* 4. 6. 14. §. 1. *l.* 20. 26. *hoc tit.* Dicitur etiã dominium legati vel

fideicommissi transmitti,& petitio siue actio,*l.* 2. 3. *&* 5. *Cod. eod.tit.* & *l.* 19. *inf. hoc tit.* Ex quo transmissionis verbum ab interpretibus vsurpatum est ad hoc ius legati vel fideicommissi in heredem transferendi significandum.Dixi autẽ,diei cessionem hoc efficere vt legatum fideicommissúmve ad heredem pertinere possit,siue vt eorum actio heredi acquiri possit ex *d. l. 26. de vs. & vsufr.leg.* & *d. l.vlt.Cod.hoc.tit.* non enim heredi acquiritur inuito , sed ità demum si velit, vt nec ipsi legatario vel fideicommissario. Nam quod dicitur *in f. l. 64. de furt. infra*, ea quæ legantur rectâ viâ à testatore ad legatarium transire, intellligendum est,postquam legatum fuerit agnitum. Obseruandum autem ex *d. l. 26.* verbum,*pertinere*, non esse idem quod,*deferri*, vt vult Dñ. Cuiacius in hoc parat. nam legatum non defertur nisi post aditam hereditatem , vt ille ait : at pertinet ad heredem statim atque dies cessit *d. l. 26.* Pertinere verò idem videtur quod acquiri vt ex collatione *d.l. vlt. Cod. hoc tit.* potest intelligi, vt scilicet legatum postquam dies cesserit ad heredem pertinere possit, id est heredi acquiri.Quo sensu accipi etiã videtur in *l.21.hoc tit. Si dies* (inquit) *apposita legato non est,præsens debetur,aut confestim ad eum pertinet cui datur.*Debetur inquam,si per damnationem relictum fuerit, quia non trãsfertur dominium nisi post traditionem : pertinet autem,id est acquiritur,si per vindicationem,tunc enim dominium statim transit, si non repudietur legatum. Quibus in verbis obiter obserua vestigium priscæ legatorum differentiæ, nisi pro, *aut confestim*, malis legere,*& confestim* , vt in nonnullis Codicibus, quod magis placet , vrpote adius nouum aptatum , vt sensus sit legati puri diem simul cedere & venire. Ceterùm quòd ad cessionem diei attinet, in stipulationibus quidem ius semper certum fuit , at in legatis variauit. Nam si quis purè stipulatus fuit, & cessit & venit dies,hoc est nata est obligatio & actio simul : vbi in diem,scilicet certũ, cessit dies, sed non venit, hoc est obligatio quidem nata est , sed petitio nondum. Vbi sub conditione,neque cessit,neque venit dies pendente adhuc cõditione *d.l.213.de verb.sig.infra*,quia interim nihil debetur,ac consequẽter multóque magis nihil peti potest.Idem intellige de die incerto,qui conditioni comparatur.In legatis verò primis quidem temporibus simile ius quoque fuit.Sed deinde legibus caducarijs hoc immutatũ est, vt nempe legatorum vel fideicommissorum dies non cederet nisi ab adita hereditate,& vt si interim decederet legatarius,nihil ad heredem transmitteret, sed legatum fideicommissúmve caducum fieret & fisco vindicaretur. At Iustinianus sublatis caducis *tit. de caduc.toll.Cod.* ius antiquum reuocauit , vt scilicet hodie idem sit cessionis dies in legatis & fideicõmissis,qui & in stipulationibus. Reliqua quæ ad explicationem huius tit. & duorum sequentium desiderari possunt, pete ex parat. nostro quan. dies vsufr. leg. ced. & ex tractatu nostro de transmissionibus ad *l.vnic.Cod.de his qui ant apert. tab.* & ex parat.Cuiac.in hos titt.ff.& Cod.

DIGESTORVM,
SEV PANDECTARVM
PARS SEXTA.

LIBER XXXVII.
TITVLVS I.
DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

QVAMQVAM partium huius operis inter se coniunctionem non anxiè quærendam esse supra docuerimus in prolegomenis cap. de titulorum serie & connexione, quando vt plurimùm distinctos & separatos soleant habere tractatus. Tamen istius sextæ partis cum superiori euidens & arta continuatio est: illa nempe quam affert Glossa, vt quùm præcedenti dictum sit de successionibus testamentarijs ex iure ciuili vniuersalibus & singularibus. Nunc ordinarium sit parte istâ de successionibus honorarijs subijcere, *l. 1. supra, de possessor. hered. pet.* Successio enim omnis vel legitima vel honoraria, quod licèt de successione intestati dicatur *l. 6. §. 1. supra, ad Senatusconsult. Trebell.* tamen & ex testamento quoque verum est. Quicumque enim in vniuersum ius defuncti, siue ex testamento, siue ab intestato succedunt, aut sunt heredes, aut honorarij successores, *l. 9. §. pen. de interrogat. in iur. facien. l. 1. §. non solùm, supra, vt legat. nom. caueat.* Inter honorarios verò referuntur potissimùm bonorum possessores, *l.*

24. §. 1. *supra, famil. erciſc.* Obſeruandum tamen in præcedenti parte non ſolùm de ſucceſſionibus ex teſtamento agi, quamquam de ijs potiſſimùm, ſed etiam de ſucceſſionibus tit. ſi quis omiſſ. cau. teſtam. de iure codicill. de legat. & fideicommiſſ. & ſimilibus. Vt etiam in hoc viciſſim de ſucceſſionibus ex teſtamẽto vt tit. de bonor. poſſeſſ. ſecund. tab. Itémque in præcedenti parte nonnihil immiſceri de ſucceſſoribus Prætorijs, vt mox dicemus. Vt retrò in iſta de ſucceſſoribus ex iure ciuili, titt. de ſu. & legit. & ad Senatuſconſ. Tertyll. & Orphitian. Neque enim hæc inter ſe ità diſtingui potuerunt, quim aliquando propter ſimilitudinem & neceſſariam rerum conſecutionem inter ſe permiſceantur. Sed nihilominus verum manet hanc partem in ſucceſſionibus iuris Prætorij, ijsque ab inteſtato potiſſimùm occupari: illam verò in ſucceſſionibus iuris ciuilis teſtamentarijs. Quod verò ad huius tituli cum ſuperioribus coniunctionem attinet, ea multiplex eſt. Nam pleriſque titulis quintæ partis de honorarijs ſucceſſionibus tractatum iam eſt. Vt tit. de cond. & demonſtr. Cùm enim Prætor conditionem inſtitutionis remittit, putà iurisjurandi, tunc heres non iure ciuili, ſed iure Prætorio ſuccedere intelligitur, quod pleniùs tractauimus ſupra in princ. parat. ad l. Falcid. & apertè probatur ex *l. 63. §. ſi dandæ, & §. ſi verò, ſupra, ad Senatuſc. Trebell.* vbi remiſsâ conditione heres nanciſcitur Prætorias & vtiles actiones, non ciuiles. Cuius rei ratio petenda ex *f. §. ſi ſub conditione, eâd. l.* Itẽ de honorarijs ſucceſſionibus antea dictum eſt quibuſcumque locis de fideicommiſſis dictum eſt. Itémque ſub tit. ad Senatuſconſ. Trebell. Vt enim in eius parat. princ. ſupra docuimus, is cui ex Senatuſconſulto Trebelliano reſtituitur hereditas, inter honorarios ſucceſſores connumeratur *d. l. 24. ſupra, famil. erciſc.* & quod propiùs ad hanc ſextam partem accedit, ille heres non eſt, ſed pro herede habetur, ac proinde ciuile dominium non habet, ſed quaſi dominium, quod in bonis appellatur, vt eod. parat. attigimus, quæ omnia de bonorũ poſſeſſore non minùs vera ſunt, vt deinde oſtendemus. Denique poteſt certiſſima & artiſſima coniunctio peti à tit. vlt. ſuperioris partis: Nã in eo agitur de miſſione in poſſeſſionẽ legatorum vel fideicõmiſſorũ ſeruãdorum cauſsâ, vt rubrica ipſa præ ſe fert. Quinimò occaſione illius poſſeſſionis agitur & de alijs miſſionibus in poſſeſſionẽ, vt putà ex cauſſa damni infecti ſi non caueatur, item de ea quæ conceditur creditoribus vt ſuũ debitũ ſeruent, earúmque inter ſe differentię exponuntur, *totâ l. 5. ſupra, tit. prox.* in cuius etiam, *l. §. 6.* explicatur quid bonorũ appellatione ibi veniat quod ſimiliter fit *l. 3. hoc tit.* Non potuit igitur pars hæc quæ de bonorum poſſeſſionibus eſt, cõueniẽtiori loco proponi. Hoc verò inter ſe cõmune habent hi tituli, quòd in ſuperiori fit miſſio non ex edicto ſolùm, ſed etiam ex decreto extra ordinem quandoque, *l. 12. illo tit.* Nam bonorum quoque poſſeſſio, de qua hac parte, alia edictalis & ordinaria, alia decretalis & extraodinaria, §.

ſeptima

ſeptima de bon. poſſeſſ. Inſtit. Sed in hoc potiſſimùm differunt, quòd ex ſuperiori miſſus in poſſeſſionem, nunquam pro domino eſſe incipit, nec tam poſſeſſio rerum ei, quàm cuſtodia datur, vt eſt in princ. *d. l. 5. illo tit.* At bonorum poſſeſſor, de quo in hac parte, heredis loco conſtituitur à Prætore, ac conſequenter domini, §. *quos autem, Inſtit de bon. poſſ.* ac proinde non modò rerum poſſeſſionẽ habet, ſed etiam iuris. Duplex enim poſſeſſio: facti ſiue corporum, & iuris, Nou. Valent. 2. de teſtam. & *l.* 35. *iunctâ Gloſsâ, ſupra ad Senatuſconſ. Trebell.* Item in eo differunt, quòd tit. ſuperiori continuũ tempus computatur. At in bonorum poſſeſſionibus vtile. Quæ differentia cõtinetur in *d. l.* 5. §. *ſatisfactionis*, his verbis: *Sex autem menſium puto continuum tempus, non poſſeſſionum computandum.* Vbi quidam malè emendant, *non ſeſſionum*, pro, *non poſſeſſionum*, cùm nihil mutandum ſit, ſed omnino intelligẽdum de bonorum poſſeſſionibus, quæ non continuos, ſed vtiles dies habent, vt ibi rectè Gloſsâ ex *l.* 2. §. *dies, infra, quis ord. in poſſ. ſeru.* Hoc ius autem bonorum poſſeſſionis introductum eſſe à Prætore veteris iuris emendandi gratiâ Iuſtinianus profitetur, *in princ. tit. de bon. poſſ. Inſt.* quod deinde ſic explicat *in* §. *adhuc autem*: *Nam anguſtiſſimis finibus* (inquit) *conſtitutum per legem* XII. *Tab. ius percipiendarum hereditatum*, quæ ſuos ſcilicet & adgnatos dumtaxat ad ſucceſſionẽ inteſtati vocabat, *Prætor ex bono & æquo dilatauit, dum id ageret ne quis ſinè ſucceſſore moreretur*: hoc enim defunctorum intereſt vt habeant ſucceſſores, *l. 6. ſupra, de interrog. in iur. faciend.* ex quo ſerui neceſſarij heredis inſtituendi ius inductum eſt, §. 1. *Inſtit. qui & quibus ex cauſ. manumit. non poſſ.* & *in l.* 42. *ſupra, de acquir. heredit.* impugnare vtilitatem pupilli dicitur qui ei ſucceſſionem adimit. Sed videamus quâ ratione Prætor iuris ciuilis emendandi poteſtatem habuerit. Emendaſſe enim conſtat non modò in bonorum poſſeſſionibus, ſed & in alijs iuris partibus. Nam in *l.* 7. *de iuſt. & iu. ſupra*, generaliter dicitur ius Prætorium Prætores introduxiſſe adiuuandi, vel ſupplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratiâ propter vtilitatem publicam, quod etiam probatur ex §. *media, Inſtit. de legitim. agnat. ſucceſſ.* Quinimò & impugnandi veteris iuris auctoritatem eos ſibi aſſumpſiſſe Iuſtinianus oſtendit. *in princ. de bonor. poſſeſſ. verſic. aliquando.* Vbi vetus ius pro lege XII. Tab. dicere videtur, ſi conferas prima verba *d. tit.* & *d. verſic. aliquando, cum d.* §. *adhuc*, vt & Theophilus apertè explicat: ſic enim vetus ius plerumque vſurpatur, vt *l.* 1. *ſupra, de heredit. petit.* quod dubitationis rationẽ magis auget. Nam leges corrigere pars eſt ſummi iuris in ciuitate, *l.* 2. §. *exactis ſupra, de orig. iur.* hoc eſt ſupremæ & regiæ poteſtatis. Prætor verò iuris reddendi dicendíque gratiâ creatus, *d. l.* 2.. §. *cúmque Conſules*, nempe vt ius quale eſſet repræſentaret, vt loquitur *l.* 1. *Cod. ſi pign. pigno.* hoc eſt exponeret quaſi eius viua vox & interpres, *l.* 8. *ſupra, de Iuſt. & iur.* non vt ius nouum conderet. Quod enim dicitur in *l.* 1. *ſupra, quod quiſque iur.* de iure nouo à Prætore conſtituto, intelligendum eſt de eo quod ſit

contra proprium Prætoris edictum, quod ius iniquum ad edictum appellat ibidem *l.* 3. non quòd sit contra iuris propriè dicti partem aliquam, vt exposuimus illo parat. Quare Prætor non potest contra leges facere, *l.* 5. §. *pen. supra, de Publicia. in rem act.* quod & in hac iuris parte videre est. Nam vbicumque lex. vel Senatus, vel constitutio capere hereditatem prohibet, & bonorum possessio cessat *l.* 12. *hoc tit.* Et si Prætor contra manifesti iuris formam sententiam tulerit, ea nulla est ipso iure *l.* 2. *Cod. quando prouoc. non est necess.* neque enim Prætoris factum iuri derogare oportet *l.* 1. *supra, de fer.* Videtur ergo nihil aliud potuisse Prætor, quàm ius iam constitutum reddere & subsequi, *l.* 14. *supra, de testib.* vel ad summum, iuris potestatem inducere, *l.* 1. §. *ad eos, supra, ad l. Falcid.* id est producere ad alios casus & iurisdictione suâ supplere interpretationis genere quodã, quasi ex tacita iuris ipsius mente, *l.* 11. 12. 13. *supra, de legib.* qua de re diximus in illo parat. & alijs plerisque locis: atque ità quidem quod verbis iuris deerat supplere, siue implere, *d. l.* 7. *supra, de iust. & iur.* & *d.* §. *media, Instit. de legit. agnat. success.* Legem certè abrogare non potuit, id est tollere, nec ei derogare, quod est partem eius tollere, nec subrogare, quod est ei aliquid superadijcere, nec denique obrogare, quod est aliquid ex ea immutare: sic enim ea verba interpretatur Vlpianus tit. 1. Nam aliquid eorum efficere non nisi lex potest, vel ea iuris pars quæ legis vicem obtinet, id est Senatusconsultum, vel constitutio principalis, *l.* 35. *infra, de reg. iu.* Prætoris enim edictũ longè viribus impar §. *quos autem, de bonor. poss. &* §. *hæc exempli, de except. Instit.* ac consequenter magna differentia inter ea quæ sunt iuris, & quæ sunt iurisdictionis, *l.* 36. *supra, de administra. tutor. & l.* 13. *Cod. de testam.* & iurisdictioni tantùm præest Prætor, aliúsve magistratus, *l.* 1. §. 1. *iuncto*, §. *ait Prætor, de postulan.* & *l.* 2. *supra, si quis in ius vocat. non ier.* iuri inquam dicendo, non autem ferendo. Itaque qualis lex scripta est, & si perquàm dura, talis ferenda est, *l.* 12. *in princ. infra, qui & à quib. manumiss.* solíque Principi reseruatum eius asperitatem interpretationis æquitate lenire, *l.* 1. *& vlt. Cod. de legib.* Quid est igitur quòd dicitur Prætor ius emẽdare & corrigere, atque adeò vetus ius: quinimò & impugnare? Id verò vt intelligatur scire priùs necesse est quid illis verbis significetur. Glossa autem *in princ. de bonor. possess. Instit.* emendandi verbum generaliter accipit, vt propriè quidem significet impugnare, siue corrigere, hæc enim duo confundit: sed præterea etiam accipiatur pro supplere. Dñ. Cuiacius quoque in priorib. not. ad eumd. tit. apertè innuit emendare idem esse quod impugnare, vt tamen is etiam emendare dici possit qui supplet. Iustinianus tamen ipse *in princ. eiusd. tit. versic. aliquando*, emendare & impugnare quasi diuersa ponit, quod Theophilus magis etiam exprimit, nempe vt emendare sit erratum tollere: impugnare verò quasi ex aduerso pugnare. Cùm igitur Prætor ius ciuile emendare dicitur, nihil aliud significatur, quàm Prætorẽ mendum

è iure ciuili tollere, quod scilicet legislatori nec opinanti exciderat, atque ideò tollere ex mente auctoris, seruataque eius sententiâ, *l. 46. infra, de re iudica.* Sic prudentes testamentum defuncti emendant, cùm benignâ interpretatione fingunt, impossibilem conditionem quæ summo iure alioqui vitiaret testamẽtum, per mendum obrepsisse, non autem animo destinato, & ex testantis sententia adscriptam fuisse, vt ostendit *l. 1. supra, de condit. instit.* quam ità Dñ. Cuiacius rectè accipit ad *l. 7. infra de verb. obligat.* quod nos supra retulimus illo parat. Sic etiam alio in casu Prætor rem emendare dicitur, *l. 10. §. 1. supra, commu. diuid.* Emendare ergo longè aliud est quàm impugnare. Non negauerim tamen Iustinianum *in princ. de bonor. poss.* emendãdi verbo cõprehendisse eos etiam casus, quibus ius ciuile Prætor impugnat, quod ostendit *versicul. aliquando*, in quo emendare & impugnare dicit pro eo quod *in princ.* generaliter dixerat emendare, hâc scilicet ratione, non quasi palàm aduersetur, sed quia impugnare solet, quasi emẽdet, hoc est mendi colore & prætextu. Sic emendandi verbum idem Iustinianus vsurpat §. 1. *de success. libertor.* in quo tamen de bonorum possessione contra tabulas agit, quæ re verâ impugnat potiùs, quàm emendat ius ciuile, vt postea dicemus. Corrigere quoque multùm differt ab eo quod est impugnare, & effectu idem est quod emendare, *l. 1. collatâ cum rubrica, Cod. de emendat. propinqu.* Sic quod Iustinianus in §. *media, de legit. agnat. success.* dixerat Prætorem iuris ciuilis asperitatem corrigere, postea in *d. §. 1. de success. libertor.* ità effert: Prætorem iuris iniquitatem emendare. Et corrigere propriè nihil est aliud, quàm id quod in prauum detorqueri cœpit, dirigere & rectum facere. Quâ formâ in *l. 2. §. post originem, supra, de orig. iur.* magistratus iura regere dicuntur, vt & apud Claudianum lib. 2. in Rufin. *Ausonios currus & iura regentem.* Ex quo Rector prouinciæ Corrector frequenter appellatur, imò ex tribus generibus ordinariorum iudicũ, id est eorum qui prouincijs sub Imperatoribus præerant, vnum fuit eorum qui proprio nomine Correctores dicebantur, *l. vn. in princ. Cod. vt omn. iudic.* Sic mensores fines regere dicuntur, cùm deprauatos restituunt & reformant, & hinc titulus fin. regun. Sic denique & ipsi Iurisconsulti iura regunt, cùm regulas iuris constituunt, & cùm illud ad æquitatis normam suis interpretationibus dirigunt. Prætor igitur cùm ius ciuile corrigit, non est intelligendus illud abrogare, aut quid simile contra eius auctoritatem moliri, sed potiùs suam rectitudinem ei conseruare. At impugnare ius ciuile, est re verâ illi aduersari & contradicere, quod tamen facit etiam Prætor *d. versic. aliquando, in princ. de bonor. poss.* quod mirum certè videri possit, propter rationes supra in contrarium adductas. An igitur ius ciuile ibi accipiemus pro interpretatione Prudentum, quæ ius ciuile specialiter est appellata, *l. 2. §. his legibus, supra, de orig. iur.* nam de ea loquitur §. *media, de legit. agnator. success.* vt nihil mirum sit magistratum contra eam

aliquid constituere. Sed antè iam ostendimus de ipsa lege XII. Tab. ibi agi, quam non modò ius ciuile, sed etiam ius vetus ideò appellat. Quare negari non potest, quin Prætor leges quoque ipsas impugnet, sed ità tamen vt quæsito colore aliquo, aliud agere videatur. Neque enim fieri potuit, vt palàm & quasi aperto marte impugnaret. Quò fit vt Theophilus *in princ. de bonor. possessionib.* nõ satis videatur intellexisse, aut certè malè explicasse quæ fuerit Prætoris potestas, dum ait, eum difficilem & contentiosum non fuisse, quoniam ius ciuile non emendaret aut impugnaret, sed confirmaret potiùs suâ iurisdictione, cùm illud probari in vulgus videret: eo enim genere loquendi videtur Prætorem quasi legislatorem ac supra leges ipsas constituere. Colorem verò hunc affert Prætor, quasi scilicet emendet & corrigat, non quasi ex aduerso pugnet, vt supra dictum est. Nam & Iurisconsulti quorum longè inferior auctoritas multa in iure ciuili contra rationem disputandi, id est strictam iuris rationem pro vtilitate cõmuni innumerabilibus casibus receperunt, *l.* 51. *ad l. Aquil. l.* 28. *de noxal. act. d. l.* 10. §. 1. *cõmu. diuid. supra*, contra legis subtilitatẽ adhibito humanitatis temperamento respondere non dubitãtes, quasi scilicet ea mens legis fuerit, non quæ verbis exprimitur, *l.* 16. §. *si plures, supra, de pignorib. & hypoth.* & quasi minùs scriptum plus intellectum videatur. Quod tamen non est ità accipiendum quasi aut Iurisconsultis respondere, aut etiam Prætori edicere liceat, contra id ipsum quod diserte & literatè verbis iuris continetur, sed contra id quod ex ijs per consequentias disputando certâ ratione conficitur. Alioqui enim si lex aliquid nominatim interdicat, aut iubeat, necessariò parendum, neque eo casu auderet Prætor bonorum possessionem contra ius polliceri, vt probat *l.* 12. §. 1. *hoc tit.* Quod etiã alio in casu probat. *lex* 1. §. 2. *infra, quæ sent. sin. appell. rescind.* vbi sentẽtia cõtra sacras cõstitutiones lata, ipso iure nulla est, ità vt appellatione opus non sit, quod multò magis de antiquioribus iuris partibus intelligendum, lege scilicet & Senatusconsulto. Sed contra constitutiones lata dicitur tunc demum, cùm directò ipsam constitutionem impugnat, non si per consequentias, cùm nempe contra ius litigatoris pronunciata est, tunc enim non est ipso iure nulla, quãtumuis iniusta. Quare quod dicitur in *l.* 35. *infra, de obligat. & action.* Publicianam, quæ Prætoria est actio, contra ius ciuile dari, ità similiter intelligendum est, vt sit contra ius ciuile, id est contra iuris disputationem, non contra ipsa verba, vt olim exposuimus in explicando tit. de act. Instit. *ad* §. *sed istæ, & duos sequẽtes.* Illud verò faciliùs etiam intelligetur, si ostendamus quomodo in bonorum possessionibus ius ciuile Prætor impugnet. Eius autem rei exemplum ponit Theophilus in bonorum possessione quæ patrono datur contra tabulas liberti sui, *in princ. de bon. possess.* Dñ. Cuiacius quoque idem ponit exemplum in prioribus Notis, & præterea in bonorum possessione contra tabulas quæ liberis

emanci-

emancipatis datur contra patris testamentum. Neutro enim casu vlla iuris pars rectâ viâ impugnatur, quia nulla nominatim prohibet patronum aut emãcipatos his casibus capere hereditatẽ. Sed ius tantùm legis XII. Tab. impugnatur, per consequentias, cùm testamentum impugnatur, quandoquidem eâ lege testamentorum constat & consistit auctoritas, *l.* 120. *infra, de verb. sign.* ideóque testamenti factio iuris publici, non priuati esse dicitur, *l.* 3. *supra, qui testam. fac. poss.* Non ergo lex ipsa impugnatur, sed testamentum, neque hæc bonorum possessio nuncupata est contra legem, sed contra tabulas, vel contra testamentum, *l.* 4. *infra, illo tit.* Ità vt non de iure legis aliquid decernat, sed potiùs de iure priuati hominis, testatoris scilicet, quasi nempe is aut non iure testatus sit, aut etiam ius testandi omnino non habuerit: non enim illâ, aut simili fictione adhibitâ Prætor testamentum iure perfectum impugnare posset. Generaliter enim cùm Prætor ius ciuile impugnat, imò & cùm emẽdat corrigítque colorẽ aliquem quærit & figmentum aliquod adhibet, ex ipsa iuris ratione petitũ, quod scilicet ius nouum quod inducendum putat, non tam propriâ iurisdictione, quàm iuris ipsius auctoritate fulciat. Quod cùm antea pluribus locis occasione oblatâ fuerit demonstratum, in bonorum possessionibus maximè perspicuũ est. In ijs enim Prætor in vniuersũ fingit eos quos ad successionem vocat, esse heredes, iure scilicet ciuili, ac proinde illos quasi iustos heredes in bonorum possessione tuetur, quod est suæ iurisdictionis. Quam fictionem Vlp. in f. tit. 28. palàm exprimit his verbis: *Hi quibus ex successorio edicto bonorum possessio datur, heredes quidem non sunt, sed heredis loco constituuntur beneficio Prætoris. Ideóque seu ipsi agant, seu cum his agatur, fictitijs actionibus opus est, in quibus heredes esse finguntur.* Quod innuit, *l.* 2. *hoc tit.* cùm ait bonorum possessores in omnibus vice heredum haberi, & *l.* 1. *supra, de possessor. heredit. petit.* cùm ait Prætorem, bonorum possessores velut heredes facere, & Iustinianus in §. *cùm autem, de bonor. possess. & initio, de perpet. & temporal. action.* eos loco heredũ constitutos esse dicens. Fictitias autem actiones Vlp. dicit, quia vtiles dantur ad exemplum ciuilium, quasi ex mente iuris ciuilis, vt exposuimus supra parat. ad Senatusconsult. Trebell. Nam bonorum possessio ipsa nihil aliud est, quàm vtilis petitio hereditatis, *toto tit. supra, de possess. heredit. petit.* quam idcircò perpetuam fecit Prætor, non temporariam vt in ijs actionibus solet, quæ ex propria eius iurisdictione proficiscuntur, quasi scilicet possessoria hereditatis petitio sit potiùs ex iure ciuili, quod similiter facit in omnibus, quos ipse heredis loco habet, vt est *in princ. d. tit. de perpet. & temporal. action.* Ideóque successio ex bonorum possessione, hereditas etiam appellatur, vt in *d. rubrica de possess. heredit. petit. supra,* & *l.* 63. §. 12. *si quis bonorũ, supra, ad Trebell.* vbi bonorum possessoris fidei committitur vt hereditatẽ restituat, quam eum consequenter habere necessariò infertur. Ex quo apparet cõiunctio huius

partis cum superiori, quùm in vtraque de hereditatibus agatur, in hac de fictitijs, seu vtilibus, id est de Prætorijs, in illa de directis & ciuilibus. Imò & in vtraque de vtrisque permixtim. Ceterùm obiter obserua Prætoris potestatem ità paulatim creuisse, vt cùm ab initio iuris tantùm reddendi caussâ creatus esset, cæperit tamen deinde illud etiam emendare & corrigere, imò & re ipsâ impugnare, æquitatis scilicet tuendæ conseruandæque caussâ, quem progressum Iustininianus indicat, *in d. §. media, de legit. agnat. succeſſ.* Imò paulatim ius Prætorium ità factum est populare, vt tam ex vsu hominum, quàm ex constitutionum emendationibus cæperit in vnam consonantiam cùm iure ciuili iungi, ac quasi simul in vnum coalescere, vt Iustinianus docet §. *sed cùm paulatim, Instit. de testam. ordinand.* Ità vt tandem Digestorum corpus ex Prætoris edicto, vel certè ex Prudentum commentarijs ad edictum conflatum compositúmque fuerit, vt ante docuimus in prolegomenis cap. de Pandect. compos. Iam verò ex superioribus facilè potest intelligi, quod dicitur in *d. §. quos autem, de bon. possess.* eos quos Prætor solus vocat ad hereditatem, heredes quidem ipso iure non fieri (nam Prætorem heredem facere non posse: per legem enim tantum, vel per Senatusconsultum aut per principales constitutiones heredes fieri: sed qùum eis Prætor det bonorum possessionem, loco heredum constituit & vocari bonorum possessores. Heres namque dominum significat, §. *vlt. de hered. qualit. & different.* dominium autem propriè dictum, id est ciuile, siue iure Quiritium, *l. 1. §. 1. supra, de rei vindicat.* non nisi ex lege proficisci potest, aut simili iuris parte, quia legis virtus est imperare, *l. 7. supra, de legib.* atque ideò imperij siue dominij ius in aliquem illa sola transfert. At Prætoris iurisdictio longè abest à potestate legis. Ergo Prætor heredem ipso iure efficere non potuit nec dominum, *l. 3. supra, si vsufr. pet.* ideóque in dominio pignoris addicendo auctoritate principis opus est, *l. 24. de pignerat. act.* & *l. 59. supra, ad Trebell.* & in acquirendo eius rei dominio quam Prætor possidere iussit, vsucapione, *l. 5. 12. & 15. §. Iulianus, & §. si de vectigalibus infra, de damn. infect.* Sed quùm præter ciuile dominium, sit etiam dominium iure gentium, *l. 23. supra, de rei vindicat.* siue dominium naturale, *l. 1. & 3. infra, de acquir. rer. domin. & l. 5. supra, de iust. & iur.* Prætor qui æquitatis naturalis custos est, huiusmodi dominium in hac parte & alijs plerisque concedit, quùm illud iure Quiritium, non possit. Iuris gentium autem dominium nihil aliud est quàm bonorum ipsa possessio, *l. 1. infra, de acquir. vel amitt. possess.* ideóque dominium in bonis appellatur ad differẽtiam dominij ciuilis seu iure Quiritium vt videre est apud Vlp. tit. 1. & 19. & Theophilum §. *libertinorum, de libertin.* quâ ratione videtur *l. penult. supra, tit. prox.* dicere, in bonis esse, pro in possessione bonorum, quamquam ibi non de vera possessione, sed de custodia potiùs agatur, *l. 5. eod. tit.*

Prætor

Prætor ergo bonorum poſſeſſorem facit quùm non poſſit heredem ſiue dominum facere, & bonorum peſſeſſionem concedit, quùm non poſſit dominium. Nam quod eſt in *l. 1. hoc tit.* bonorum poſſeſſionem admiſſam, commoda & incómoda hereditaria, itémque dominium rerum quæ in his bonis ſunt tribuere, de dominio naturali ſiue vtili intelligendum videtur cum Gloſſa. Vel etiam de ciuili, vt tamen intelligamus non directò quidem poſſeſſionem admiſſam dominium quoque rerum tribuere, ſed per conſequẽtias & acceſſionem quaſi adiunctum eorum quæ bona conſequuntur, vt eſt *in f. l.* Sed videamus quatenus in bonorum poſſeſſionibus ius ciuile emendet & corrigat Prætor, quùm oſtẽſum ſit quomodo impugnet ſiue id faciat in inteſtatorum hereditatibus, ſiue in eorum qui teſtamento factò deceſſerunt. Primi caſus exemplum ponit Theophilus in agnatis, qui per capitis minutionem ius agnitionis amiſerunt, eorúmque liberis & in reliquis cognatis, id eſt per fœminas nobis coniunctis, non per virilem lineam. Illos enim omnes lex XII. Tab. prætermiſerat, quæ ſuos tantùm & agnatos ab inteſtato vocabat. Sed Prætor eis bonorum poſſeſſionem. Vnde cognati tertio ordine propoſuit, §. *media, de legit. agn. ſuc. Inſt.* Dñ. Cuiacius autem in poſter. not. aliud præterea exemplum adfert. In patrono nempe cui Prætor liberto mortuo inteſtato dabat partis dimidiæ bonorum poſſeſſionem contra ſuum liberti heredem, quùm tamen lex XII. Tab. patronum non vocaret, niſi cùm nullo ſuo herede relicto, libertus inteſtatus deceſſerat, *vt eſt in princ. de ſucceſſ. libertor. Inſtit.* Item adfert *l. 10. ſupra, famil. erciſc.* ſed illa nihil prorſus ad rem facit, quare videtur voluiſſe citare, *l. 10. ſupra, comm. diuid.* cuius ſimile initium eſt, vbi quidem exemplum eſt emendati iuris à Prætore, ſed non in bonorum poſſeſſionibus. Secundi autem caſus, id eſt ex teſtamento exemplum Iuſtinianus ipſe proponit in alieno poſtumo, cuius inſtitutio vt incertæ perſonæ iure ciuili non valebat, non quòd à iure nominatim prohiberetur, ſed quòd iuris regulis minùs conueniret, Prætor tamen ei bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, vt alij cuicumque heredi ſcripto accommodauit. Ad ius ergo Prætorium referẽdum eſt quod dicitur *infra de bonor. poſſeſſ. ſecund. tab.* verum eſſe omnem poſtumum qui moriente teſtatore in vtero fuerit, ſi natus ſit, bonorum poſſeſſionem petere poſſe. Sed iam ad definitionem veniamus. Bonorum igitur poſſeſſionem ità rectè definiemus: *Ius perſequendi retinendíque patrimonij, ſiue rei quæ cuiuſque cùm moritur fuit*, vt eſt *in l. 3. §. bonorum, hoc tit.* Ait, *ius*, quia quùm poſſeſſio, alia ſit iuris, alia corporis ſiue rerum, §. 1. *d. l. 3.* & *l. 10. Cod. de acq. poſſ.* qualis eſt illa de qua proximo tit. *ſupra, l. 5. in princ. illo tit.* & alijs caſibus, *l. 3. §. vlt. infra, de acq. poſſeſſ.* quæ hac parte datur, iuris magis quàm corporis poſſeſſio eſt, *d. §. 1. l. 3. hoc tit.* Ait, *ius perſequendi*, quod generis loco in actionis definitione ponitur, *initio de action. Inſtit.* hæc

enim bonorum possessio actio est, *initio de perpet. & temporalib. action.* vtilis nempe hereditatis petitio *supra, de possessor. hereditat. petit.* aut certè proxima caussa illius actionis, vt Glossa explicat. Ait, *retinendíque*, quia vt vulgatum est cui damus actionem multò magis exceptionem si possideat, atque ità retinendi verbum Glossa intelligit. Nisi fortè ità accipere velis, vt ea demum verè sit bonorum possessio, quæ cum effectu retinendi est, & cum re: sic enim appellatur, vt deinde docebimus. Non enim quicumque ad bonorum possessionem admittitur, continuò retinet bona, sed plerumque vincitur, ac tunc huiusmodi bonorum possessio sinè re nuncupatur apud Vlp. tit. 28. Ait, *patrimonij siue rei*, hoc est siue vniuersæ successionis, siue rei singularis, vt vult Glossa. Sic enim & ciuilis hereditatis petitio vel pro vniuersitate iuris, vel pro re quacumque hereditaria competit, *l. 9. & 10. supra, de petit. hereditat.* Nisi *patrimonij siue rei*, pro eodem accipiamus, quæ est prima Glossæ sententia. Rei enim verbum valde generale *in f. l. 1. supra, de reb. cred.* & hinc bonorum possessio cum re, vel sinè re, sicque rei verbum pro patrimonio accipitur in l. 120. *infra, de verb. sign.* Et hanc interpretationem iuuat quod dicitur in §. 1. *l. 3. hoc tit.* bonorum possessionem non vtî rerum possessionem accipiendam esse, vt nempe sit iuris magis quàm corporis: quibus verbis admonemur verbum, *rei*, in definitione non pro corpore singulari, sed pro vniuersitate patrimonij esse accipiendum. Quamquam enim bonorum possessio vt petitio hereditatis res etiam singulares persequatur, non in id tamen comparata aut concepta est, neque id verbis intentionis continet, sed officio iudicis id perficitur: actor enim successionis vniuersitatem etiam à rei singularis possessore petit, vt explicat *d. l. 10. supra, de hereditat. petit.* Neque est verisimile in definitione id fuisse comprehensum, quod non ex vi & natura bonorum possessionis venit, sed extrinsecùs, officio nempe iudicis, quod maximè confirmatur ex *l. 208. infra, de verb. signific.* vbi bonorum appellatio sicut hereditatis, vniuersitatem quamdam ac ius successionis, & non singulares res demonstrat. Ait, *quæ cuiusque cùm moritur fuit*, sic in definitione hereditatis jus quod defunctus habuit, *l. 24. de verb. sign. & l. 62. de reg. iur. infra*, in qua definitione obseruandum fieri tantùm mentionem successionis in vniuersum ius, non in res singulares: quod argumentum est definitionem bonorum possessionis de vniuersitate patrimonij tantùm, non de corporibus intelligendam esse. Bonorum enim possessio hereditati compar, *l. 2. supra de possessor. hereditat. petit.* ideóque hereditas etiam dicitur *initio*, §. *quos autem, Instit. de bonor. possess.* & *l. 3. §. 1. hoc tit.* hereditatis bonorúmve possessionis verbum promiscuè vsurpatur, nisi fortè hereditatis ibi meminerit propter eos qui iure quoque ciuili sunt heredes: *& l. 1. eod. tit.* bonorum possessio dicitur afferre commoda & incommoda hereditaria. Vt non mirum sit

si domi-

ſi dominium quoque rerum quæ in bonis ſunt tribuere ibidem dicatur quùm hereditas dominium ſit, & heres dominus vt antè probatum eſt. Quod tamen ità diximus eſſe intelligendum, vt Prætor quidem bonorum poſſeſſionem tantùm det non dominium: ſed vt poſtquam bonorum poſſeſſionem dederit, illa ipſa bonorũ poſſeſſio dominium quoque tribuat, per conſequentias ſcilicet, quia hoc caſu dominium cum bonis coniunctum eſt, vt eſt *inf. l.* atque ità quaſi bonorum ſequela ſimul acquiritur, quod à ſimili faciliùs intelligetur. Nam procurator quoque dominium nobis acquirere non poteſt, ſed poſſeſſionem tantùm, *l. 1. Cod. per quas perſon. nob. acquir.* Sed ipſa poſſeſſio per eum parta dominium nobis acquirit, illis ſcilicet caſibus quibus à poſſeſſione ſeparari non poteſt. Atque ità intelligenda eſt, *l. 8. Cod. de acq. vel retin. poſſeſſ.* vt euidentiſſimè probat *l. 20. inf. infra, de acquir. rer. dom.* & *§. ex his itaque, Inſtit. per quas perſon. nob. acquir.* vbi dicitur per liberam perſonam, veluti per procuratorem nihil nobis acquiri poſſe præter poſſeſſionem, ſed ipsâ poſſeſſione etiam dominium acquiri, quamuis Gloſſa aliter ſentiat in *d. l.* 8. cui videtur abſurdum vt poſſeſſio dicatur acquirere dominium, quod tamen diſertè dicitur, *d. l.* 20. & *d. §.* vt etiam *in l. 1. hoc tit.* dicitur tribuere dominium, nec non in definitione vſucapionis cùm dicitur adeptio dominij per poſſeſsionem, *l. 3. infra, de vſurp. & vſucap.* quod & Horatius hoc verſu oſtendit

Quædam ſi credis conſultis mancipat vſus:

Mancipare enim, eſt dominium & quidem ciuile transferre, vt videre eſt apud Vlp. tit. 19. & vſus pro poſſeſsione accipitur. Prætor itaque ipſe bonorum poſſeſſorem tantùm facit, non heredem ſiue dominum, ſed occaſionem tamen præbet dominij acquirendi. Nam quùm in ipſa vniuerſitate bonorum contineantur iura rerum, quæ in bonis ſunt quaſi qualitates & adiuncta, ipſa bonorum poſſeſsio transfert ius dominij in rebus ſingulis, vt & reliqua iura actiua vel paſsiua quæ in bonis coniuncta ſunt, vt eſt *inf. d. l. 1. hoc tit.* Non eſt omittendum poſſeſsionem quoque dominium naturale appellari l. 2. Cod. Theodoſ. de bon. matern. & abſque ea dominium plenum dici non poſſe, quod pluribus diſſeruimus ſupra de acquir. vel omitt. hereditа. vbi etiam oſtendimus hanc eſſe præcipuam differentiam inter hereditatem & bonorum poſſeſsionem, quòd illa ſit ſucceſsio in ius, atque ideò etiam ſinè vllo corpore, ſolo iuris intellectu conſtet: hæc verò ſit ſucceſsio in patrimonium & res ipſas ſiue corpora, vt verba definitionis oſtẽdunt. Nunc ad ſpecies bonorum poſſeſsionis tranſeamus. Vlpianus itaque tit. 28. hanc diuiſionem tradit. *Bonorum poſſeſſio datur* (inquit) *aut contra tabulas teſtamenti, aut aduersùs tabulas inteſtati*: quæ verba videntur abſurda, inteſtati enim nullæ tabulæ ſunt. Quare Dñ. Cuiacius legit, *aut inteſtati*, deletis ſcilicet intermedijs verbijs, *aduersùs tabulas*. Sed & ità diuiſio manca erit, quæ contineat

tantùm bonorum possessionem contra tabulas, & bonorum possessionem intestati, omissâ nempe bonorum possessione secundùm tabulas: Quare procul dubio ità legendum: *bonorum possessio datur aut contra tabulas testamenti, aut secundùm tabulas, aut intestati*, quod ex seriè contextus manifestò apparet, vbi triplex illa diuisio per partes proponitur & exemplis illustratur, §. *contra tabulas*, §. *secundùm tabulas* & §. *intestati*. Aliam diuisionem Paulus instituit, *l. 6. §. 1. hoc tit.* vt aliæ competant contra voluntatem, nempe contra tabulas, quædam secundùm voluntatem defunctorum, nempe secundùm tabulas: & hæ cùm exstant tabulæ testamenti. Præterea ab intestato habentibus ius legitimum, quibus verbis etiam suos intelligit, vt ex sequentibus verbis videre est, hoc est omnes quos lex XII. Tab. vocat, quamquam alioquin legitimi & sui distinguantur vt *infra, de sui & legitim.* Item ab intestato non habentibus ius legitimum propter capitis deminutionem, ità tamen vt fingantur legitimi: quamuis enim (inquit) iure ciuili deficiant liberi qui propter capitis deminutionem desierunt sui heredes esse, propter æquitatem tamen rescindit eorum capitis deminutionem Prætor: rescindit, inquam, quasi numquam illa interceſſerit, atque ità ius sui heredis non amiserint, quali genere fictionis, per rescissionem nempe eius quod re verâ factum est, quasi factum non sit, aliàs quoque Prætor vtitur, §. *rursus, Instit. de action.* Nam & ipsos emancipatos Prætor suorum loco habet, rescisâ scilicet emancipatione quasi ea facta non fuerit, §. *emancipati, de hereditatib. quæ ab intesta. deferunt.* & §. *sunt autem, versic. & primò, & ibi Theophilus, Instit. hoc tit.* Atque ità perspicuum fit, quod antea generaliter docuimus, Prætorem fingere eos quos ad bonorum possessionem vocat, esse heredes iure ciuili, ac proinde eos quasi iustos heredes tueri, etiam tunc cùm ius ciuile effectu ipso impugnat, vt in bonorum possessione contra tabulas quam liberis emancipatis accommodat, petit enim colorẽ ab ipso iure ciuili, quasi scilicet hi non sint emancipati sed sui remanserint, atque ità ipso iure tabulæ impugnari potiùs videantur, quàm ex edicto Prætoris. Denique in *d. §. 1. l. 6. hoc tit.* adjcitur, legum quoque tuendarum causâ bonorum possessionem à Prætore dari. Atque ità omnes omnino bonorum possessionis species Paulus in illo §. 1. generatim complectitur. Sed Iustinianus easdem diuisiones distinctiùs & explicatiùs exponit, *eod. tit. Instit. §. sunt autem*, & deinceps. Vt nempe duæ sint bonorum possessiones ex testamento, & ab intestato octo, atque ità simul omnes sint numero decem. Ex quo varia numerandi ratio nascitur: nam illam bonorum possessionem, quæ Vnde decem personæ dicitur, tertio loco connumerat Iustinianus *d. §. sunt autem*, inter eas scilicet quæ sunt ab intestato: deinde verò eamdem quinto loco in Prætoris edicto positam fuisse dicit §. *quæ autem*, connumeratis scilicet omnibus bonorum possessio-

nibus

nis ſpeciebus ex teſtamento & ab inteſtato, vt ibi rectè Gloſsâ. Et ex teſtamento quidem ſunt contra tabulas, & ſecundùm tabulas, de quibus ſuis titulis deinde dicemus. Vtraque dicitur ex teſtamento, quamuis prima ſit contra ipſum teſtamentum, quia niſi illud exſtet, competere non poteſt, vt & Gloſſa docet, quod oſtendit titulus ſequens vtrique generalis, *ſi tab. teſtam. exſtab.* Ab inteſtato autem prima, Vnde liberi: ſecunda, Vnde legitimi: quarta, Vnde cognati: & ſeptima, Vnde vir & vxor, proprios quoque titulos habent, ad quos ſingulæ ordine explicabuntur. At tertia, Vnde decem perſonæ: quinta, Tamquam ex familia, ſeu, vt alijs placet, Tum quem ex familia: ſexta, Vnde liberi patroni patronæque & parentes eorum: & octaua, Vnde cognati manumiſſoris, quia fuerunt à Iuſtiniano ſublatæ, in ff. vel Cod. non habentur, ideóque hîc erunt à nobis explicandæ. Atque in primis illa quæ, Vnde decem perſonæ appellatur, *quæ autem, Inſtit. hoc tit.* Sunt autem decem illæ perſonæ, quæ ſigillatim enumerantur *in* §. *ſunt autem*, & quas extraneo manumiſſori præferebat Prætor, quod intelligi non poteſt, niſi repetito veteri emancipationis ritu, quod faciam libentiùs, quia is non eſt à me antea ſuo loco explicatus, id eſt tit. de adopt. & emancipat. & quia etiam vulgò non ſatîs perſpicuè & diſtinctè explicari ſolet. *Mancipatio* ergo, *id eſt manus traditio* (inquit Caius tit. 6.) *quædam ſimilitudo venditionis eſt*, quod non ſolùm de emancipatione liberorum, ſed in vniuerſum intelligendum eſt, vt explicat Dñ. Cuiacius parat. de emancipat. liberor. Cod. Nam generaliter mancipatio propria ſpecies alienationis olim fuit earum rerum quæ ideò dicebantur mancipi, hoc eſt mancipij, vt videre eſt apud Vlpianum tit. 19. Similitudinem autem venditionis rectè Caius dixit, quia imaginaria fuit venditio, pretio abſcedente, vt ipſe oſtendit, & Dñ. Cuiacius, d. parat. vbi etiam docet eam in alijs pleriſque cauſſis ſolitam olim adhiberi. Hunc ergo alienandi ritum ad liberos à parentum ſuorum poteſtate liberandos prudentes accommodauerunt: quamquam enim emancipatio liberorum inter actus legitimos referatur, *l. 77. infra, de reg. iur.* tamen veriſſimum eſt nullum lege, aut aliâ ſimili iuris parte, fuiſſe proditum proprium modum, quo pater volens filium è ſua poteſtate dimitteret, quod ſummè eſt obſeruandum, idque videtur omnino ſignificare *l. 6. Cod. de patr. poteſt.* in qua abdicatio, quâ nempe Græco more liberi alienabantur, id eſt deſinebant eſſe liberi, cùm pater ſcilicet patrium ius, nomenque à ſe abijceret Romanis legibus non comprobatur: nam quod ad emancipationẽ attinet, ea non fuit in id inſtituta, ſed generaliter ad quamlibet alienationẽ rerum mancipi vt ſupra dictum eſt. Verùm cùm parentes plerumque optarent liberos ſuos à ſua poteſtate dimittere, idque è re liberorũ etiam videretur, prudentes hunc alienandi ritum ad eam rem induxerunt: occaſione ſcilicet & obtentu ex ipſa lege petito, ex quo emancipatio liberorum actus

legitimus facta est. Nam cùm lex XII. Tab. ità esset scripta: *Si pater filium ter venundauit, filius à patre liber esto*, vt auctor est Vlpianus in princ. tit. 10. quò scilicet modum aliquem imponeret, huic tantæ & prope infinitæ potestati, cœperunt prudentes actum excogitare & componere, in quo trinâ mancipatione, id est venditione à patre factâ filius iuris sui fieret: filium dico, quia in ceteris liberis laxius videbatur potestatis vinculum, atque ideò faciliùs, id est vnâ mancipatione soluebatur, vt est apud eumdem Vlpianum tit. 10. Caium d. tit. 6. & *Theoph. §. præterea, quib. mod. ius potest. soluit.* & §. *sunt autem, hoc tit. Instit.* Cùm autem trina venditio adhiberetur, consequens quoque fuit emptorem cui fieret adhibitum fuisse, atque illum emptorem etiam filiumfamilias alienum sibi in mancipium ità datum manumisisse tamquam seruũ suum primò & secundò & denique tertiò. Et cùm post primam & secundam manumissionem recidisset in potestatem patris sui, tamen tertiò venditus ab ea liberaretur, vt lex XII. Tab. ferebat, atque demum ab emptore tertiò manumissus omnino sui iuris fieret, non iam ampliùs filiusfa. patri, aut seruus emptori, sed sibi homo liber, suæque potestatis. Id verò Theophilus luculenter docet *d. §. præterea*, cùm ait filium ideò vendi, vt in seruitutem redigi videretur, & ità commodè ei libertas daretur, quasi scilicet non potuerit aliter, quàm eo commento sui iuris à patre effici. Emancipatio autem vel tribus mancipationibus & totidem manumissionibus perfici solebat, vt supra probatum est ex *Theoph. §. præterea, quib. mod. ius potest. sol. & §. sunt autem, hoc tit. Instit.* & Vlp. tit. 10. & Caio tit. 6. vel quatuor mancipationibus & tribus manumissionibus: Primo modo cùm fiebat emptor qui adhibebatur ad imaginariam venditionem, quem Vlp. tit. 11. coëmptorem appellat, ipse quasi patronus efficiebatur, nam emancipatio, datio libertatis, *l. pen. infra, si à parent. quis manumis. sit* & l. 1. de bon. mater. Cod. Theod. ac propter libertatis dationem iura legitimæ successionis in eo manumisso habebat quasi patronus, vt inquit *Theoph. d. §. sunt autem*, rectè dicit, *quasi*, quia vt imaginaria venditio, sic & quæ ex ea consequebantur manumissio & ius patronatus iuris fictione consistebant. Ideóque Caius tit. 6. coëmptorem illum, non quidem dominum, sed patrem fiduciarium appellat, quasi per eam venditionis similitudinem non tam dominica quàm paterna iura, sibi acquireret, vt pote qui non à Domino etiam, sed à patre acquireret. Altero verò modo cùm fiebat manumissio, non coëmptor, sed pater ipse quasi patronus ac per hoc legitimus quoque successor efficiebatur, nempe quia coëmptor non manumittebat tertiò, sed loco tertiæ manumissionis filium patri remancipabat, hoc est in mancipio ei dabat, quò scilicet pater deinde manumittens ipse quasi patronus legitima successionis iura sibi conseruaret: itaque cùm tertiò manciparet filium pater naturalis, hoc agere debebat, vt ei à fideiciario patre id est

coëmptore

coëmptore remanciparetur, ab ipso scilicet patre naturali manumittendus, vt si filius ille deinde moreretur, & in hereditate naturalis pater non fiduciarius succederet, vt ijsdem fere verbis scribit Caius d. tit. 6. & hoc dicebatur contractâ fiduciâ emancipare, §. *vlt. de legit. agn. succes.* id est interpositâ fide remãcipationis, quod omnino patri si iura legitima sibi seruare vellet necesse fuit, nam per tertiam mancipationem ipse ius omne paternum amittebat, & coëmptor non tenebatur ei remancipare, nisi specialiter contractâ fiduciâ parens manumisisset, vt est in *d.* §. *vlt.* Ex quo dici fortè possit, emptorem tunc demum fuisse appellatum patrem fiduciarium, cùm fiducia interponebatur: aliàs verò coëmptorẽ, vt apud Vlp. d.tit. 11. verisimilius tamen est generaliter & vtroque casu patrem fiduciariũ fuisse appellatum, vt apud Caium d. tit. 6.quia & si fiducia remancipandi non fuisset interposita, tamen fiducia manumittendi aut interponi semper debuit, aut pro interposita haberi: alioqui enim in potestate coëmptoris *fuisset* filium alienum sibi à patre mancipatum retinere in mancipio quasi seruum. Ex his verò perspicuum est quis dicatur extraneus manumissor in illa bonorum possessione, *Vnde decem personæ*, coëmptor nempe, qui ipse vltimò manumittens fiebat patronus, fiduciâ scilicet non contractâ, ad differentiam parentis manumissoris, qui fiduciâ contractâ mancipasset, ac tandem manumisisset. Ceterùm quicumque manumissor exstitisset, siue pater, si coëmptor, ille legitimus successor fiebat: nam per legem XII. Tab. ad successionem intestati liberti patronus vocatur, vt docet Iustinianus *tit. de legit. patron. tut.* quod nescio an ità sit intelligendum quasi nominatim vocetur, an potiùs quasi per interpretationem. Nam lex XII. Tab. suos tantùm & agnatos ab intestato vocasse videtur *in princ. de hereditat. quæ ab intesta. deferunt. & in princ. de legit. agnat. succes. Instit.* quod apertè & ipsis verbis legis probatur apud Vlpianum tit. 20. Sed lex illa per interpretationem accepta videtur, quasi patronus sit agnatus, vt cùm is qui manumittitur, nullum agnatum habere adhuc possit, lex in agnati locum patronum subiecerit, vt scribit Theophilus *in princ. de succes. libertor.* & hoc est quod ait *lex* 4. *Cod. de bon. libertor. & iur. patronat.* quam restituit Dñ. Cuiacius lib. 20. Obseruat. cap. 34. libertos patronis cognatos esse videri, id est agnatos, vt ibi Dñ. Cuiacius interpretatur, & *l.* 72. *supra, de condit. & demonstrat.* libertos esse coniunctos patroni liberis. Ceterùm patronus ideò videri potest agnatus, imò quasi pater, quia qui manumittitur fit nouus homo *l.* 27. *supra, de adimend. legat.* cùm antea pro nullo aut mortuo haberetur. Vt vt sit certum est manumissorem siue extraneum, siue parentem iura legitima quasi patronum habuisse. Sed quia iniquum erat extraneum manumissorem propter imaginariam illam patroni similitudinem, per occasionem inquam iuris ciuilis, sanguinis necessitudinem vincere, vt pluribus illustrat Dñ. Cuiacius ad §. *sunt autem,*

hoc tit. in posteriorib. not. idcircò Prætor decem personas extraneo manumissori prætulit, propositâ illâ bonorum possessione, quam ex eo Vnde decem personæ appellauit, *d. §. sunt autem, & ibi Theophilus.* At eam Iustinianus suâ constitutione sustulit, nempe *d. l. 4. Cod. de bon. libertor.* quia scilicet voluit vt emancipationes liberorum semper videantur contractâ fiduciâ fieri, etiam si specialiter id actum non sit, *d. §. vlt. de legit. agnat. succeff. Instit.* Itaque quùm nullus post eam constitutionem extraneus manumissor intelligeretur, sed ipse parens semper, manifestum est prædictam bonorum possessionem superuacuam factam fuisse, vt est *in §. quæ autem in Prætoris edicto, Instit. hoc tit.* Intellectũ autem contractæ fiduciæ videtur Iustinianus induxisse primùm non *d. l. 4. de bon. libertor.* quamquam ità sentiat Dñ. Cuiacius d. cap. 34. & ad *d. §. vlt. in posteriorib.* sed aliâ de *emancipat. liber.* quam ipse distinguit à *d. l. 4.* quæ est de iure patronatus, vt videre est in *d. §. quæ autem,* & *§. cumq; antea.* Illa autem non videtur *lex vlt. de emancipat. liber. Cod.* vt existimat Glossa *d. §. quæ autem,* quia nullam fiduciæ mentionem facit. Quare videtur, eam constitutionem dicto titulo deesse, nisi fortè ex illa *l. vlt.* fuerit sublata mentio fiduciæ. Meritò autem Iustinianus fiduciam contractam voluit semper intelligi, quùm & antea solemne esset eam interponere. Qua de caussa Vlpianus ad id quod sæpius fieri solebat respiciens tit. 28. intestati septem tantùm bonorum possessiones facit, omissâ illâ, Vnde decem personæ, ac proinde, consequentes citeriori numero reponit, quàm Iustinianus, quod annotauit Dñ. Cuiacius d. cap. 34. Atque hactenus de ea bonorũ possessionis specie, quæ Vnde decem personæ dicebatur. Sequitur quinta, in cuius appellatione variant veteres manuscripti libri, vt annotatum est *§. sunt autem, Instit. hoc tit.* in editione Russardi & Charõdæ, & à Dñ. Cuiacio *ad eumd. §. in prioribus Notis* in quibus, vt etiam in posterioribus, & etiam apud Vlpianum tit. 28. asserit legendum, Tum quem ex familia, quasi ea fuerint prima edicti verba, argumento *l. 1. & 4. vnd. legit. & l. 227. de verb. sign. infra.* Quamquam vulgò & apud Theophilum legatur, Tanquam ex familia. Vnde & ipse Dñ. Cuiacius d. cap. 34. lib. 20. Obseruat. videtur dubitasse quæ potior esset lectio, illudque in medio reliquisse. Ego verò existimo à Theophili & vulgata lectione non esse recedendum. Nam si à primis edicti verbis esset denominata: *Tum quem ex familia,* quare potiùs illa, *Vnde legitimi,* non fuisset appellata, *Tum quem ei heredem,* ab ipsis scilicet primis edicti verbis, quæ in eo certè talia fuerunt, vt apparet ex *dd. ll.* quas ex Dñ. Cuiacio modò retulimus. Nam quamquàm ità appelletur in *d. l. 4. infra, vn. legit.* id tamen semel factum est loco illo, vt opinor, singulari. At passim & generaliter in omnibus libris iuris non aliter quàm Vnde legitimi solet nominari. Deinde Dñ. Cuiacij lectio nullâ manuscriptorum codicum auctoritate confirmatur. At vulgata lectio in plerisque codicibus

cibus habetur, & apud Theophilum Latinis Græciſque verbis. Denique nihil omnino opus illâ Dñ. Cuiacij emendatione, quùm nihilominus eadem maneat ſentẽtia. Ceterùm non eſt dubium, quin ex hac parte familia ipſius patroni vocetur, id eſt eius agnati. Sed dubitari meritò poteſt, an tamquam ipſius familia vocetur, an potiùs intelligatur vocari quaſi familia ipſius liberti, quod non ſinè ratione dici poſſe videretur. Nam in primis particula hæc, *Tanquam*, fictionem & imaginem magis, quàm veritatem ſignificare videtur. Deinde, patroni ipſi videntur eſſe cognati libertorum ſuorum, vt eſt *in d. cõſtit. Græca de bon. libertor. Cod.* apud Dñ. Cuiacium lib. 20. Obſeruat. cap. 34. nam cùm libertus multos agnatos habere poſſit re ipsâ, lex XII. Tab. patronum in ordine agnatorum commenta eſt, vt ſcribit Theophilus *in princ. de ſucceſſ. libertor.* Imò videri poſſit patronum ipſius liberti quaſi parentem eſſe, quia qui manumittitur fit nouus homo, *l.* 27. *ſupra*, *de adimend. legat.* quùm antea pro nullo, aut mortuo haberetur. Conſentaneum ergo videtur & ipſos patroni agnatos ipſius liberti agnatos videri, atque ideò vocari tamquam ex familia liberti, eóque pertinere quod dicitur in *l.* 72. *ſupra*, *de condition. & demonſtrat.* libertos eſſe coniunctos patroni liberis, & quod in *d. conſtit. Græca*, Iuſtinianus generaliter ait, cognationis iure libertis ſuccedi. Denique ſi non intelligamus tamquam ex familia liberti, ſed patroni, hoc abſurdi conſequi videbitur, quòd ordine præpoſtero patronus poſt familiam ſuam vocabitur, id eſt ſexto ordine, quùm antea nominatim non vocetur, quod minùs abſurdum videbitur eo colore adhibito, quaſi ipſius liberti familia ſit, non patroni. Nam quamquam patronus vocetur ſecundo loco ex illa parte Vnde legitimi, tamen, non vt patronus, ſed vt legitimus tunc vocatur: ideóque nihilominùs verum erit familiam eius ante ipſum vocari, vt etiam ante liberos eius, qui ſimiliter non vocãtur nominatim, niſi ſexto demum loco. Verius tamen eſt agnatos patroni venire tamquam familiam ipſius, nõ tanquam familiam liberti. Primò quia libertus re verâ agnatos habere non poteſt, vt docet Theophilus, *in princ. de ſucceſſ. libertor.* quare abſurdũ eſſet ei adfingere. Nam quod in contrarium ſupra dictũ eſt, non ità eſt intelligendum quaſi patronus agnatus eſſe fingatur vel à Prætore, vel prudentũ interpretatione, vt eo colore, & obtentu vocetur ad liberti ſucceſſionẽ, quandoquidem ipſe nominatim lege XII. Tab. vocetur, ac per hoc ſuo iure vt legitimus veniat, vt paulò poſt oſtẽdemus. Verùm quia lex patronum eo loco conſtituit quo in ſucceſſione ingenuorum ſolent agnati, hoc eſt ſecundo ordine, quandoquidem libertus nullos agnatos habere poſſit, dici poteſt patronum pro agnato habitum videri, quatenus ſcilicet in agnatorum locum ſuffectus eſt. Eóque ſenſu accipiendum eſt, quod ex *d. conſtit.* retulimus patronos videri cognatos libertorum ſuorum. Item libertis cognationis iure ſuccedi, non quod re verâ fingantur eſſe

agnati. Quinimò & illa vltima verba de ea cognatione potiùs accipiẽda sunt quæ cum patrono ipso intercedit, non cum liberto, vt proinde intelligamus extraneos, quantumuis patroni heredes, libertis non succedere, quia scilicet non sunt cognati patroni. Quod verò ex priori dicto subinfert constitutio, propter hoc, id est propter illam similitudinem agnationis, patronos vocari ex bonorum possessione, Vnde legitimi, non potest ità accipi vt verba sonare videntur. Nam vocantur patroni ad Vnde legitimi, non propter similitudinem aliquam agnationis, sed quia verbis ipsis legis XII. Tab. sunt nominatim vocati, vt iam dictum est. Sed hoc vult constitutio patronos vocari, pro Vnde legitimi, quia à lege sunt vocati eo gradu quo solent agnati, atque ità illis quadamtenus sint facti similes. Hanc verò qualem qualem similitudinem cum agnatis Iustinianus ibi libenter arripuit, vt ex ea quæreret colorẽ iuris noui, quod illâ constitutione introduxit. Nempe vt postquã patroni videntur genere quodam libertorum agnati, quia eodẽ gradu positi, consequens sit cognatos patronorum ad liberti successionẽ vocari, vt in ingenuis fit, in quibus non vnus tantùm, sed omnes, qui sunt ex cognatione, suo gradu & ordine vocantur, quod tamen in libertis ad quintum vsque gradũ coartatum est, vt esset aliqua inter eos & ingenuos differentia. At, quod magis vrgere videtur ex *d. l. 72. supra, de condit. & demonstrat.* cùm dicitur libertos esse cõiunctos patroni liberis, quamquã eo sensu quo relatũ est intelligatur à Dñ. Cuiacio d. cap. 34. & à Glossa eiusdem l. tamen longè alium sensum habet, nempe quòd patronus liberto certã pecuniam legasset, si à liberis eius non discessisset, atque ità eum liberis suis coniunxisset, quia vnà morari eos voluisset. Restat ergo patronum non esse fictitium liberti agnatum. Altera ratio est, quòd consentaneum sit de familia & agnatis ipsius patroni intelligi illam bonorum possessionem, Tamquam ex familia, postquam & eius cognati nominatim vocantur ex ea parte quæ dicitur, *Vnde cognati manumissoris.* His verò rationibus possunt addi certissima testimonia. Nam Vlpianus tit. 28. scribit intestati bonorum possessionem dari familiæ patroni, vt ex ipso originali Dñ. Cuiacius restituit d. cap. 34. lib. 20. Obseru. Et rursus idem Vlpianus lib. 2. Instit. vt ibidem refert Dñ. Cuiacius, disertè ait post familiam patroni ipsum patronum vocari. Denique Theophilus etiam *in d. §. sunt autem, Instit. hoc tit.* ait agnatos patroni ad bona liberti venire per bonorum possessionem Tamquam ex familia. Relinquitur ergo eos ex illa parte venire quasi familiam & quasi agnatos ipsius patroni, non autem liberti. Nihil verò mouet, quod ante de præpostero ordine dictum est, patronum scilicet demum post familiam suam vocari nominatim. Quid enim hoc refert, quùm secundo loco vocetur ex ea parte? Vnde legitimi Nam nec agnati ipsi aliter vocantur, quàm generaliter inter legitimos, quùm tamen cognati specialiter & nominatim

vocentur. Olim ergo ità se habuit hæc species bonorum possessionis. Sequebatur illa, quam ab intestato patrono, patronæ, liberísque & parentibus eorum sexto loco dari Iustinianus scribit *d. §. sunt autē, Instit. hoc tit.* Quæ in patronis quidem eorúmque liberis superflua videri possit, quùm secundo loco inter legitimos iam ante fuerint vocati. Neque enim dici potest ibi eorum rationem haberi non quòd patroni sint, sed quòd agnati fingantur liberti. Quùm satîs iam probatum sit nullam talem fictionem adhibitam fuisse, quod & aliâ ratione eaque certissimâ confici potest. Nam legitima hereditas & legitima tutela quæ agnatis defertur lege XII. Tab. tollitur capitis deminutione, quia & ipsa agnatio tollitur, *l. 7. supra, de cap. minut. l. 11. infra, de suis & legitim.* At legitima hereditas & legitima tutela quæ patrono defertur eâdem lege XII. Tab., capitis deminutione non tollitur, quia nec ius patronatus, *l. 23. infra, de bon. libertor.* & apud Vlpianum tit. 11. & tit. 27. in f. Consequens ergo est manifestissimo argumento patronum inter agnatos non censeri, atque ideò non vocari ad successionem quasi agnationis iure. Quinimò eum proprio iure, atque nominatim per legem XII. Tab. eiusque liberos similiter vocari certissimum est, vt videre est apud Iustinianum *de legit. patron. tut.* & apud Theophilum apertiùs, qui illud ibi planè asserit, vt & *in §. sunt autem, Instit. hoc tit.* idque vel ex eo potest intelligi, quòd legitima tutela per consequentias hereditatis ex interpretatione patronis delata sit *d. tit. de legit. patronor. tut.* hoc enim certissimum est argumentum eos ad hereditatem nominatim vocatos fuisse. Atque eò videntur procul dubio referenda illa legis XII. Tab. verba quæ habentur in *l. 195. §. 1. infra, de verb. signific.* quæ quidem de patrono & liberto fuisse Iurisconsultus ibi scribit. Nec obest quod Theophilus, *in f. princ. de bon. possess.* ait ius ciuile (legem XII. Tab. intelligit) suos & agnatos vocare ab intestato, vt Iurisconsultus similiter in *l. 11. infra, de suis & legit.* quod ex ipsis verbis legis intelligi potest, quæ referuntur ab Vlp. tit. 26. & partim etiam in *d. l. 195. §. 1.* nam omnibus illis in locis agitur de successione ingenuorum, in qua hoc verum est suos & agnatos vocari, & quidem solos. Sed non ideò negatur legem XII. Tab. alia ex parte vocare patronos liberósque eorum. Imò id apertè Vlpianus docet tit. 27. cùm ait libertorum intestatorum hereditatem primùm ad suos heredes pertinere, deinde ad patronos eorúmve liberos, quod satîs etiam supra probatum est. Quùm igitur nominatim per legem vocentur, ac per hoc iure suo inter legitimos veniant ex secunda parte, verum videri possit, quod ab initio dictum est sextam speciem bonorum possessionis in eorum persona esse superfluam. Sed dicendum est eos venire diuerso nomine, ex secunda quidem parte vt legitimos, ex sexta vt patronos: & verò ex secunda parte vocatos fuisse non nominatim & specialiter, sed inter ceteros le-

gitimos, ideóque æquum fuisse istam bonorum possessionem proponi in qua eorum ratio nominatim haberetur propter reuerentiam iuris patronatus. Mirum verò non esse vnum & eumdem ex varijs edicti partibus ad bonorum possessionem admitti posse, diuerso nempe respectu. Sed dicamus tandem de nomine huius sextæ bonorum possessionis, quam quùm certum sit patrono & patronæ non minùs quàm liberis eorum & parentibus dari ex §. *sunt autem*, *Instit. apud Iustin. & Theophilum hoc tit.* imò & patronum patronámque ad eam nominatim à Prætore vocari ex his verbis Vlp. lib. Instit. relatis à Dñ. Cuiacio ad *d. §. sunt autem*, *in posteriorib. not. hoc tit. Post familiam patroni*, inquit, *vocat Prætor patronum & patronam, item liberos & parentes patroni & patronæ*, quùm inquam, omnibus illis ex æquo detur, mirum est eam appellari *Vnde liberi patroni patronæque & parentes eorum* à Theophilo in *d. §. sunt autem* & §. *cúmque antea*. Imò & à Iustiniano in *eodem* §. *cúmque antea*, si editioni Cuiacianæ credamus & Ludouico Russardo, qui ità legi in omnibus manuscriptis codicibus testatur, quamquam ipse aliter ediderit, nempe, Vnde patroni patronæque & parentes eorum: quo etiam modo Antonius Contius edidit, nullâ lectionis varietate ex suis manuscriptis codicibus in eum locum annotatâ. Atque ità apud hos liberorum mentio prætermissa est: vt contrà in Vlpiano, parentum tit. 28. & in editione Dñ. Cuiacij patronorum. Quare in tanta lectionis varietate dici fortasse possit verbo vno transposito ità legendum: Vnde patroni, patronæque, liberi & parentes eorum, vt nempe illud *patroni*, *patronæque*, nominandi casu accipiatur. Quamquam repugnat contextus Theophili, apud quem illa verba gignendi casu ponuntur. Sed & dici etiam possit hæc nomina, quibus bonorum possessiones appellari solent, non fuisse edictis ipsis prodita, sed vsu vulgi facta, ideóque non semper ad rectã rationis normam imposita. Atque hinc factum esse puto vt vnius & eiusdẽ varia fuerint nomina, vt videre est in illa Quibus ex legibus apud Theophilũ §. *septima*, *hoc tit.* itemque in illa: Vnde legitimi, *l. 4. illo tit.* & *l. 1. vt ex legib. infra*, Restat vltima species bonorum possessionis, earum quidem, quas hîc explicãdas suscepimus, quæ appellatur, Vnde cognati manumissoris, §. *aliam verò*, *Instit. hoc tit.* cuius explicatio facilis. Nam vt agnati patroni quinto ordine vocabantur, sic etiam cognati octauo. Has verò tres bonorum possessiones, *Tanquam ex familia*, *Vnde liberi patroni*, & *Vnde cognati manumissoris*, sustulit Iustinianus *d. constit. Græcâ*, *Cod. de bon. libertor.* vt etiã illã, *Vnde decem personæ*. Cuius rei ratio in illis tribus inquirenda est, vt ante in hac factum est: Iustinianus autem in §. *cúmque antea*, *Instit. hoc tit.* non aliã adfert, quàm quòd ad similitudinẽ successionis ingenuorũ, libertinorũ successiones posuerit, ad quintum vsque gradum tamen coartatas, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia, constitutione suâ illâ scilicet Græcâ iam dictâ. Quod de successione liber-

torum

torum est intelligendum, non solùm ratione liberorum & parentum suorum, quibus succedendi ius, vt in ingenuis datum est *d. constit.* sed potissimùm quatenus illis succeditur vt libertis, hoc est à patronis & liberis, agnatis, cognatísque patronorum: de ijs enim tantùm agitur *d. §. cúmque antea*, & *§. multis*, *Instit. de succeff. libertor.* vbi similiter scribit Iustinianus penè consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus se fecisse. At in ingenuis illud obtinet, vt ad defuncti successionem post liberos ipsos agnati secundo ordine vocentur, deinde cognati tertio. Idem igitur esse voluit in libertinis, vt secundo itidem loco veniant patroni liberíque eorum: & quia hi videntur qualiter qualiter agnati ipsius liberti, quatenus nempe secundo loco, qui est agnatorum, sunt vocati, vt eo obtentu veniant tertio gradu cognati patroni, videlicet quasi & ipsi liberto cognatione juncti sint. Hoc enim colore Iustinianus eos *d. constitutione Græcâ* tertio loco ex ea parte vocauit, quæ, Vnde cognati præcisè dicitur, quùm antea vocarentur ex octaua, quæ dicebatur, Vnde cognati manumissoris. Vt certè ipse eos vocauerit non iam vt cognatos patroni, sed magis quasi quodammodo cognatos ipsius liberti, per mediam personam patroni. Hunc enim colorem istius noui iuris constituendi Iustinianus quæsiuit, & velut ex ipsa lege XII. Tab. deduxit, vt ante diximus, quasi scilicet illa patronos pro agnatis habuisset liberti, quatenus eos in agnatorum ordinem & locum vocasset. Nam si patroni sunt habiti pro agnatis liberti, vt ille ponit, consequens est vt eodem prætextu cognati ipsius patroni habeantur pro agnatis liberti, atque ità ex tertio ordine succedant. Meritò igitur Iustinianus prædictas quoque tres bonorum possessiones, *Tanquam ex familia*, *Vnde liberi patroni*, &, *Vnde cognati manumissoris* sustulit, quia vt ipse loquitur, *d. §. cúmque antea*, eas penitus vacuauit, id est superuacuas esse ostendit, non minùs quàm illam *Vnde decem personæ* in *§. sed eas quidem*, *hoc tit. Sufficit enim ijs*, inquit, *quibus scilicet tres illæ antea competebant, nunc tam contra tabulas bonorum possessio, quàm Vnde legitimi, & Vnde cognati, ex quibus possint sua iura vindicare. Nam quòd ad patronos eorúmque liberos attinet, ex testamento quidem per contra tabulas venire possunt, si fuerint prætériti: ab intestato verò, vel ex Vnde legitimi, vel etiam si ab ea tempore excluſi sint per Vnde cognati.* Meritò autem vsus est verbo, *sufficit*, quia antea poterant præterea venire per *Tanquam ex familia*, per *Vnde liberi patroni*, nec non per *Vnde cognati manumissoris*, sed illas duas sufficere satísque esse Iustinianus censuit, vt re verâ satis sunt. Iam quòd attinet ad agnatos patroni, habent illi quoque *ab intestato*, & *Vnde legitimi*, & *Vnde cognati*, quæ etiam sufficere possunt, præsertim quùm cognationis nomine, tertio iam loco venire possint, quùm olim non nisi vltimo possent. Horum igitur cõditio melior omnino effecta, quùm citeriori gradu vocẽtur, & ex duobus gradibus vt antea, neque enim ex pluribus

veniebant, nisi fortè essent parentes patroni, qui & ex *Vnde liberi patroni* venire quoque poterant. Quòd verò spectat ad cognatos manumissoris, illorum etiam melior effecta conditio qui tertio vocentur loco, quùm antea post omnes venirent. Atque ex his planissima fit Iustiniani ratio, quare tres illas veteres bonorum possessiones sustulerit, quia nempe ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuit, vti iam expositum est. Adfert & aliam rationem Dñ. Cuiac. d. cap. 34. lib. 20. Obseruat. & ad *d. §. cúmque antea, num. 7. hoc tit. in posterior.* quia nempe in legitimis hereditatibus hodie est successio *constit. illâ Græcâ, Cod. de bon. libertor.* quam quidem rationem expendere operæpretium est, nam pertinet etiam ad interpretationem tituli de successor. edic. infra. De hereditatibus ergo legitimis, ingenuorum scilicet, lex XII. Tab. his verbis conscripta fuit: *Si intestatus moritur, cui suus heres nec exstabit, agnatus proximus familiam habeto*, vt est apud Vlp. tit. 26. ex emendatione Dñ. Cuiacij, quam omnino confirmat *l.* 195. §. 1. *infra, de verb. sign.* Quare si plures sint gradus agnatorum, apertè lex XII. Tab. proximum vocat, vt exponit Iustinianus §. *si plures, Iust. de leg. agn. succes.* & proximum intelligimus qui proximus est tempore mortis, vel cùm destituitur testamentum, §. *proximus eod. tit. Placebat autem*, inquit Iustinianus, *in eo genere percipiendarum hereditatum successionem non esse.* Placebat inquam, Iurisconsultis scilicet, legem interpretantibus: ex quo apparet regulam esse iuris, cuius sensum ità explicat Iustinianus, vt quamuis proximus gradus aut spreuerit hereditatẽ, aut antequàm adeat decesserit nihilomagis iure legitimo sequentes admitterentur, §. *placebat, eod. tit.* id est vt ad insequentes gradus, ex lege hereditas non transmitteretur, vt scribit Vlp. d. tit. 26. §. si plures additâ regulâ prædictâ, *quoniam* (inquit) *in legitimis hereditatibus successio non est.* Cuius ratio, quia vt ait Paulus lib. 4. tit. 8. recept. sent. omnis successio proximiori defertur, & Iustinianus similiter *d. §. si plures.* An verò idem etiam obtinuit in legitimis hereditatibus libertinorum, quæ ex eadem lege XII. Tab. deferebantur? Et obtinuisse quidem certissimum est, vt deinde docebimus. Sed an ex ipsis verbis an potiùs ex interpretatione? vt quod prudentibus placuerat in successionibus ingenuorum propter verba ipsa legis, placuisset etiam in successionibus libertinorum propter similitudinem rationis, quam etiam secuti sunt in legitima tutela, *Instit. de legit. patron. tut.* Certè ità obtinuisse apparet ex *d. constit. Græca, Cod. de bon. libertor. & iur. patron.* Sed an inter liberos tantùm patroni, vt scilicet ab vno eorum gradu, putà filiorum, non transmitteretur hereditas ad alium, putà nepotum. An verò etiam inter patronum & liberos ac parentes ipsius, vt voluit Dñ. Cuiacius *ad. d. §. sunt autem, n. 7. hoc tit. in posterioribus*, At in parentibus quidem erratum manifestum videtur, quùm certum sit solos patronos liberósque eorum ad legitimam libertorum successionem

fuisse

fuisse vocatos, *tit. de legit. patron. tut.* parentes autem eorum ex illa parte edicti, *Vnde liberi patroni.* In liberis quoque erratum videtur, quia quùm ipsi per se non minùs quàm patroni à lege XII. Tab. nominatim vocentur, non videntur ab hereditate legitima excludendi, quantumuis patronus fuerit exclusus. Nisi fortè quia liberi non vnà cum patrono, sed altero post eum gradu vocarentur, in illis quoque olim cessaret successio, id est hereditatis legitimæ transmissio. At Prætor ità rem emendauit, vt agnatos agnationis iure vt dictum est exclusos vocaret ex cognatorum ordine: per *Vnde cognati*, nempe quòd in libertorum quoque successionibus obtinuisse putò, vt liberi suo gradu excluſi venire possent etiam per *Vnde cognati manumissoris*, non solùm per, *Tanquam ex familia*, vel per *Vnde liberi patroni.* Tandem Iustinianus generaliter sanciuit successionẽ in agnatorum hereditatibus non esse denegandam, constitutione scilicet quam de iure patronatus edidit, vt ipse profitetur *d. §. placebat*, vbi Dñ. Cuiacius in posteriorib. not. intelligit *d. sæpe*, *constitutionem Græcam*, *quæ est l. 4. Cod. de bon. libert. & iur. patron.* quamquam certè subsit ea de re non leuis dubitationis ratio. Nam in libertorum quidem hereditatibus admisit successionem Iustinianus constitutione illâ, sed ità vt ad exemplum ingenuorum id fecisse videatur, quasi in illis idipsum iam obtinuisset. Sed quis sequitur effectus huius noui iuris in successione libertinorum circa bonorum possessionem? Nempe vt vnus gradus agnatorum alium non excludat, sed vt successioni locus sit, & legitima hereditas gradatim transmittatur, quùm olim posteriores gradus per primum excluſi cogerentur descendere ad bonorum possessionem, *Tamquam ex familia*, vel, *Vnde liberi patroni*, vel, *Vnde cognati manumissoris.* Ergo post admissam successionem in hereditatibus libertorum manifestum est suffecisse liberis bonorum possessiones tam, *contra tabulas*, quàm *Vnde liberi*, & *Vnde cognati*, & veteres illas tres vt superuacuas meritò sublatas fuisse. Hæc est igitur illa altera ratio quæ ad liberos specialiter pertinet, vt prima ad cognatos: & vtraque continetur sub ea quam ex Iustiniano retulimus, vtrobique enim cernere est, ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones positas fuisse. At quid fiet de agnatis patroni? Et in promptu est dicere eos venire posse per *Vnde cognati.* Sed videretur illata illis iniuria, quùm antea vt agnati per, *Tamquam ex familia*, venire potuissent. Quare libenter dixerim eis hodie dari, *Vnde legitimi*, non quòd à lege XII. Tab. sint vocati ad successionem libertinorum, sed quòd Iustinianus id effecerit illâ suâ constitutione, quâ voluit libertinorum successiones, successionibus ingenuorum assimilari. Ergo tollendarum veterum bonorum possessionum ratio generalis ex illa succedendi similitudine rectè petitur à Iustiniano, quæ tam in libertis, quàm in ingenuis, & tam in agnatis,

quàm in cognatis locum habet, quamuis vario respectu, vt expositum est. Sublatis itaque quatuor ante dictis bonorum possessionibus ab intestato, restant tantùm aliæ quatuor, de quibus ideò solis dantur tituli ff. & Cod. & ad hanc iuris noui emendationem aptata sunt Vlp. verba in *l.* 1. *infra*, *vn. libe.* vbi in successione intestati quatuor tantùm gradus constituuntur, primus liberorum, secundus legitimorum, tertius agnatorum, vltimus viri & vxoris. Quod similiter in Modestino factum est, *l.* 1. *infra*, *quis or. in possess. seruet.*

TITVLVS II.

SI TABVLÆ TESTAMENTI exstabunt.

POSTQVAM de bonorum possessionibus tit. super. in vniuersum dixit auctor Pandectarum, sequitur vt singulas earum species ordine proponat, Prætorem in edicto perpetuo imitatus. Nam quùm hæc sit summa earum diuisio, vt aliæ sint ex testamento, aliæ ab intestato, de testamentis priùs locutus est Prætor, deinde ad intestatos transitum fecit §. *sunt autem, Instit. de bon. possess.* De testamento inquam, hoc est de bonorum possessione eorum qui testati sunt, *l.* 1. *si tab. testam. null. exstab.* Ità enim primùm edixit, *si tabulæ testamenti exstabunt*, vt est in hac rubrica. Et tabulis quidem exstantibus duas bonorum possessiones proposuit, Contra tabulas, & Secundum tabulas, quæ ex testamento ambæ appellantur *d.* §. *sunt autem*, quòd nempe ijs esse locus, nisi testamento exstante non possit, licèt illa impugnandi, vt hæc adiuuandi testamenti gratiâ comparata sit, vnde & illis nomen. Ex quibus manifestum est, hunc titulum ad vtrumque generale esse, vt rectè Glossa ad hanc rubricam, quod etiam agnoscit Dñ. Cuiacius in hoc parat, sed ità tamen vt nullum alium fuisse opinetur in edicto perpetuo talem : quamquam deinde agnoscit infra illo tit. si tab. testam. nullæ exstab. qua de re initio huius operis à nobis dictum est satîs. Certè quidem lex huius tit. si verba spectes, non pertinet nisi ad bonorum possessionem secundum tabulas, vt rectè Dñ. Cuiacius in hoc parat. si tab. testam. nul. exstab. Ideóque quod dicitur in contextu, heredi cuius nomen inconsultò ità deletum sit, vt penitus legi non possit, dari bonorum possessionem non posse malè pro subiecta specie Glossa tam de bonorum possessione contra tabulas, quàm de ea quæ est secundum tabulas,

interpre-

interpretatur. Heredi enim ſcripto quò bonum eſt dari contra tabulas bonorum poſſeſſionem, *l.* 3. §. 10. *ſi quia ex liberis, infra, de bon. poſſ. cont. tab.* niſi cùm præteriti committunt edictum, vt tit. 4. infra dicetur, vel cùm olim patrono ex minori parte heredi ſcripto dabatur contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſio partis dimidiæ §. 1. *Inſtit. de ſucceſſ. libert.* qui ſunt ſpeciales caſus. Verũtamen ſi mentem huius tituli ſpectes, quod de vna ſpecie verbis legis continetur, ad alteram erit transferendum: vt nempe in petenda quoque bonorum poſſeſſione contra tabulas perinde opus ſit tabulas teſtamenti exſtare, & vt illæ exſtare vel non exſtare intelligantur ijſdem caſibus qui in contextu exprimuntur: neque enim reſcindi tabulæ per hanc bonorum poſſeſſionem poſſunt, ſi nullæ exſiſtant, *argum. l.* 5. *ſupra, de lib. & poſtum.* Hoc ergo vnum huius tituli propoſitum eſt quærere, quid ſit tabulas teſtamenti exſtare. Et generaliter quidem ſi heredis nomen ità deletum ſit vt dictum eſt, tabulæ teſtamenti exſtare non intelliguntur: & ſi enim hoc caſu tabulæ exſtent cùm in rerum natura ſunt, *l.* 84. §. *ſi ità cui, ſupra, de lega.* 1. non tamen dici poteſt, tabulas teſtamenti exſtare, in quibus heres non propriè, ſed ex coniectura, ſcriptus eſſe videtur, vt lex noſtra ait: quandoquidem heredis inſtitutio ſit caput & fundamentum teſtamenti, quod abſque ea non poteſt intelligi, §. *ante heredis, Inſt. de legat. l.* 3, *ſupra, de his quæ in teſt. delent.* Et propriè ſcriptum intelligit, cùm oculis eius nomen perſpicitur. Ex coniectura autem cùm extrinſecus intelligitur, non ex ipſis literis & ſcriptura, *l.* 1. §. *legi, eodem tit.* Ait lex, *inconſultò deletum*, quia ſi conſultò teſtator heredis nomen deleuerit, dubium non eſt quin voluerit inteſtatus mori, ideóque locus fit ſucceſſioni ab inteſtato, *l. vlt. ſupra, eod. tit. l.* 1. §. *pen. infra, ſi tab. teſtam. null. exſtab.* non tamen fiſco, etiam ſi maximè deleuerit quaſi heredem indignum iudicans, quidquid dicant Gloſſa & interpretes hîc & in *l.* 30. *Cod. de teſtam.* Nam in *d. l. pen. ſupra, de his quæ in teſtam. delent.* bona fiſco vindicantur, quia caduca vt lex ipſa præ ſe fert, non quia heredum nomina fuiſſet inducta. Et ex ipſis quoque verbis l. apparet teſtatorem nomina deleuiſſe vt inteſtati exitum faceret, quo caſu Gloſſa etiam fatetur in *d. l.* 30. agnatos venire, non fiſcum. At in *l.* 4. *Cod. de his quæ vt indign.* quæ ſimul cum *d. l. pen.* in contrariam ſententiam adducitur, fiſco hereditas vindicatur, non propter hoc ſolum quia teſtatrix voluntatem ſuam non mereri vnum ex heredibus ſuis declarauit, ſed quia alioqui hereditas eſſet penès ipſum indignum heredem remanſura, nec poſſet eſſe locus venientibus ab inteſtato, vt ex verbis ipſius l. liquidò conſtat. Quod deinde ait Gloſſa, deletum nomen ante mortem teſtatoris intelligi oportere, nam poſtea deletum nõ nocere, non omnino verum eſt. Et ſi enim lex de litura à teſtatore facta loquatur, quia in alio fruſtra diſtingueretur conſultò an inconſultò, quomodocumque enim alius deleuerit pro

nihilo est, pro non facto sinè distinctione *l.* 1. *in princ. supra, de his quæ in testam. delent.* Nam quod est in §. *legi, versic. sufficit, d. l.* non de litura, sed de lectura accipi oportet, vt nempe sufficiat si inconsultò deleta; à testatore scilicet, legi possint, siue ab ipso, cui scilicet relicta sunt, siue ab alio, quod Glossa ibi non intellexit. Et si inquam lex nostra de litura à testatore facta loquatur. Tamen si post eius mortem, heredis nomen quoquo modo ità deletum sit vt legi non possit, & testatoris voluntas aliunde probari nequeat, manifestum est tabulas testamenti exstare non videri. Neque obstat quod affert Glossa ex *l.* 1. §. *sufficit*, aut potiùs ex §. *semel, infra, de bon. possess. secund. tab.* semel exstitisse tabulas mortuo testatore desiderari, tametsi exstare desierint: quia illud ità intelligendum est, si modò alioqui constet quid testamento contineretur: nisi enim id sciatur tabulæ mortuo testatore exstitisse non videbuntur, quùm certus esse debeat heres delatam sibi bonorum possessionem, vt est *in versic. scientiam, d. l.* 1. Ex illis autem autem verbis (*mortuo testatore*) apparet omnino necesse esse vt post mortem ipsam exstent tabulæ: quare in *l. huius tit.* mortis tempus intelligere debemus, non mortis instantis, sed iam sequutæ. Quod verò subijcit Glossa aliud ius esse in legatis, vt nempe & si deleta sint viuo testatore, atque etiam ità vt legi non possint, nihilominus rectè petantur, mirum certè videri potest, quamquam probari videatur apertis verbis *l.* 1. §. *sed consultò, supra, de his quæ in testam. delent.* mirũ inquam, quùm *in princ. eiusd. l.* & præsertim §. 1. *versic. sed si legi*, cui statim subnectitur *d.* §. *sed consultò*, disertè scriptum sit, inconsultò deleta si legi non possunt, non deberi. Hæc autem ità ex aduerso & cominùs pugnantia, vt conciliet Glossa ait *d. versic. sed si legi*, loqui si ante consummationem testamenti litura facta sit, vt verba ipsa ferunt, hoc est ante impletum testamentum, vt loquitur *l.* 14. *supra, de legat.* 1. cuius rei optimam rationem Glossa adfert, nempe quia tunc facile est rescribere quod deletum est, quod si testator non fecerit, videtur tacitè ademisse & casum lituræ, voluntate suâ confirmasse. Non autẽ ità semper in promptu est testamentum alterum ex integro condere. At §. *sed consultò*, ait esse intelligendum contrario casu, hoc est post consummationem testamenti. Sed quùm *d.* §. indefinitè loquatur, nimis profectò à contextu verborum aliena, diligẽter attendenti, ea interpretatio esse videbitur. Dixerim verò audẽter verba esse transposita, & reponẽda hoc modo. *Sed consultò quidem deleta, exceptione petentes repelluntur, siue legi possunt, siue non possunt: inconsultò verò non repelluntur, quoniam si totum testamentum non exstet, constat valere omnia quæ in eo scripta sunt.* Atque ità planissimus erit & sibi cohærens eorum & præcedentium verborum sensus, cuius à principio l. hæc est summa. Inconsultò quandocumque deleta, si legi possint, deberi, sed si legi non possint, non deberi, hoc ità quidem, si ante consummationem testamenti deleta sint. Sed consultò deleta indefinitè

& quocumque tempore non deberi, non solùm si legi non possint, sed etiam si possint. Inconsultò verò deleta ità vt legi possint, deberi, argumento à maiori ad minus, quoniam & si totum testamentum non exstet, id est, & si omnino non exstet, constat valere omnia quæ in eo scripta sunt: quo etiam argumento vtitur *lex huius tit.* Atque ità idem omnino hac quidem in re ius erit in legatis & in institutione, vt nempe heredis nomine consultò deleto, bonorum possessio non detur: inconsultò deleto, si legi possit, detur: si non possit, non detur. Nisi fortè quod hoc vltimo casu distinguendum non sit vt in legatis ante vel post consummationem testamenti, quia testamentum intelligi non possit, in quo mortis tempore nullus heres scriptus inueniatur, vt *l. 1. hoc tit. & l. vlt. supra, de iu. codicill.* Quamquam enim *d.l. 1. supra, de his quæ in testam. delent.* generaliter loquatur, atque ideò intelligi etiam possit de nomine heredis deleto, quùm titulus ille non solùm ad legata pertineat, sed etiã ad institutiones vt *d. l. 1. §. pen & l. 2. & vlt. ac præsertim l. pen.* quæ est de litura siue inductione nominis heredum. Tamen quùm *lex huius tit.* generaliter definiat heredis nomine inconsultò ità deleto, vt legi non possit, dari bonorum possessionem minimè posse, non videtur hîc adhibenda vlla distinctio. Quid igitur si post impletum testamentum heredis nomen testator inconsultò ità deleuerit, vt penitus legi non possit, & alioqui legitimis probationibus de persona heredis constet, an non admittetur ab bonorum possessionem, vt legatarius legato deleto simili casu admitteretur ad petitionem legati? Et videtur non admitti: quia necesse sit tabulas post mortem exstare, quod intelligi non potest si nullus in ijs heres scriptus legi possit, *d. l. 1. hoc tit. d. l. vlt. supra de iu. codicill.* Ideóque Glossa in *d. §. sed consultò, d. l. 1. de his quæ in testam. delent.* differentiam constituit inter ius ciuile & Prætorium, quia iure ciuli heres admittitur siue testamentum perierit post mortem testatoris, siue eo viuo: Qua tamen in re parum sibi constat nam in *l. 2. Cod de testam.* heredem amisso testamento admitti ait si modò priùs publicatum fuisset, quod viuente testatore fieri posse negat: quod similiter sentit in hoc tit. in verbo *prolatas.* Nos verò de hac tota re sic definiendum arbitramur, vt etiam si viuo testatore perierit testamentum semel consummatum, heres nihilominus iure ciuili admittatur: id enim apertè probatur in *d. §. sed consultò*, qui est de testamẽto viuo testatore conscisso, & tamen definit omnia quæ in eo scripta sunt nihilominus valere. Neque obstat *d. l. 2. Cod. de testam.* nam quamquam publicari testamẽtum dicatur cùm post mortem testatoris apud officium censuale referatur, *l. 18. Cod. de testam.* Tamen statim in *l. 19. eodem tit.* publicari etiam viuo testatore dicitur quando vel auribus priuatorũ, nempe testium insinuatur. Nam quùm testamenti factio sit iuris publici non priuati, *l. 3. supra, qui testam. fac. poss.* publicari etiam dicitur testamentum cùm impletum & consummatum est, quod tunc intelligitur cùm suprema contestatio peracta

est, *l.* 20. §. *vlt. supra*, *eod. tit*, hoc est cùm apud testes voluntatem suam contestatus est testator, cuius priscam formulam vide apud Vlp. tit. 20. Quare de hac quoque publicatione testamenti intelligenda est *d. l.* 2. *Cod. de testam.* non tantùm de illa quæ fit post mortem, vt Glossa intellexit. Verum ergo manet heredem iure ciuili admitti etiam si viuo testatore eius nomen inconsultò deletum sit, imò & si totum testamentum perierit. Sed an iure Prætorio ad bonorum possessionem his casibus admitti poterit? Et probo Glossæ sententiam, vt non possit: quod apertè confirmat *lex nostra in princ. & in versic. quamuis*, & apertissimè *l.* 1. §. *semel, infra, de bonor. possess. secund. tab.* cùm ait, semel exstitisse tabulas viuo testatore desiderari: Sed hoc summo iure verum est, vt ex edicto quidem bonorum possessio non detur, quandoquidem in hæc verba fuerit conceptum: *Si tabulæ testamenti exstabunt.* At ex mente edicti & benigna interpretatione putauerim ad bonorum possessionem heredem admitti posse, postquam iure ciuili admittur ad hereditatem, quod probo hoc argumento. Nam & si tabulæ testamenti nullæ factæ vnquam fuerint, si inquam testamentum non scripturâ sed verbo & nuncupatione factum sit, quamuis ex edicto quidem, id est ex edicti verbis bonorum possessio non detur, tamen ex eius mente vtilis conceditur, hâc nempe ratione, quia testamentum iure ciuili valet, & conceditur tam aduersùs, quàm secundùm voluntatem, appellatúrque bonorum possessio contra vel secundùm nuncupationem, *l.* 2. *de bonor. possess. secund. tab. l.* 1. *de bonor. poss. cont. tab. libert. Cod.* vt rectè Dñ. Cuiacius in parat. de bonor. possess. secund. tab. Cod. Ceterùm quod edictum tabulas exstare desiderat, ità est accipiendum, vt sufficiat eas exstare, & si non proferantur apud iudicem, si certum sit eas exstare, vt est in *l.* 1. §. 1. *de bonor. possess. secund. tab.* hâc additâ ratione, quia opus non sit eas aperire quò bonorum possessio detur, modò heres certus sit eam sibi esse delatam, *d. l.* 1. §. *semel*: vt opus est aperire, quò iure ciuili hereditas adeatur, vt *Cod. de his qui ant. apert. tab.* Quare quod in nostra l. prolatas tabulas dicit, vel referendum est ad id quod plerumque fieri solet, non quòd proferri apud iudicem necesse sit: vel generaliter cum Glossa intelligendum siue apud iudicem, siue apud quoscumque. Certè olim iudicialiter proferri necesse fuit, cùm videlicet ità ediceretur: *Si tabulæ testamenti proferentur*, vt Dñ. Cuiacius hîc ait in parat. quod probat ad Vlp. tit. 28. ex edicto tralatitio Verris: sed postea edici cœpit, *si exstabunt*: hoc enim sufficere visum est. Quæ variatio non debet mira videri, nam edictum Prætoris in dies emendari & in melius produci solebat *l.* 1. *in princ. supra, quod met. cau. l.* 5. *de re iudica. l.* 6. *de lega. præst. infra.*

TITVLVS III.

DE BONORVM POSSESSIONE FVRIOSO, infanti, muto, ſurdo, cæco competente.

TITVLVS hic reſpondet titulo Cod. qui admit. ad bon. poſſeſſ. poſſ. & videtur omnes titulos ſpeciales de bonorum poſſeſſionibus præcedere debuiſſe, vt ille alter in Cod. omnes præcedit. Neque enim huic magis locus eſt ſi tabulæ teſtamenti exſtabunt, quàm ſi non exſtabunt. Quare neſcio an ſuo loco motus ſit, & poſt titulum generalem reponi ſtatim debeat. Quæritur ergo hîc de furioſo, infante, muto, ſurdo, cæco, an, & quo tandem modo ad bonorum poſſeſſionem admitti poſſint. Quæri ſimiliter idem potuit de ventre, hoc eſt de eo qui eſt in vtero, item de eo qui captiui bonorum poſſeſſionem petit: hos enim in ſimili cauſſa cum furioſo coniungit *l.* 12. *ſupra*, *de bonor. poſſ.* vbi traditur, non eſſe ambigendum quin plerumque & contra fiſcum & contra Rempublicam admitti debeant quidam in petenda nempe bonorum poſſeſſione, vt putà venter, item furioſus, item is qui captiui bonorum poſſeſſionem petit: quæ verba ad hunc noſtrum titulum maximè pertinent, & interpretatione certè egent, quùm peſſimè à Gloſſa accipiantur, quæ bifariam peccat: primùm quòd fiſcum & Rempublicam idem eſſe putet, deinde quòd ad omnes vel ex teſtamento, vel ab inteſtato venientes illud trahi velit, quod tamen de quibuſdam ſpecialiter lex effert: quâ interpretatione ſenſus legis valde obſcuratur. Fiſcus ergo, id eſt principis ærarium, eorum qui ſinè legitimo herede inteſtati decedunt, bona quaſi vacantia occupat, *l.* 1. *de bon. vacantib. lib.* 10. *Cod.* vbi legitimus heres paulò liberiori ſignificato dicitur qui ex qualibet linea ſanguinis, vel iuris titulo venit, atque ideò honorarium quemcumque ſucceſſorem comprehendit vt *l.* 4. *eod. tit. iunctâ Gloſsâ d. l.* 1. quamquam propriè legitima ſucceſſio Prætoriæ opponatur quam naturalem appellat, *l.* 1. *Cod. vnd. vir & vx.* Simile ius in bona vacantia vindicarunt ſibi aliquando ciuitates ex priuilegio & permiſſu *d. l.* 1. *de bon. vacant.* quæ tale ius illis in vniuerſum deinceps adimit: atque ità proculdubio accipiendum quod in *d. l.* 12. *ſupra*, *de bon. poſſ.* de Republica dicitur, quam ea in re cum fiſco ideò coniunxit: Rempublicam enim accipere debemus non Romanorũ, vt Gloſſa, ſed

ciuitatis cuiuſque, quæ interdum abſolutè Reſpublica dicitur, vt *l. 2. §. ad frumenti*, & *l. 3. §. 1. de adminiſtrat. rer. ad ciuit. pertinent. infrà*, interdum, Reſpublica ciuitatis, *vt l. 5. de ſerù. fugit.* & *l. 10. Cod. de crim. ſtellion.* & alijs in locis. Fiſcus ergo inteſtatis quandoque ſuccedit, ſed vltimus, §. *vlt. Cod. de caduc. toll.* ac conſequenter poſt omnes gradus bonorum poſſeſſionis qui illi præferuntur, *d. l. 1. Cod. vn. vir & vx.* quod videtur ità intelligendum, ſi qui ad bonorum poſſeſſionem vocantur eam agnouerint. Quid igitur ſi is, cui defertur bonorum poſſeſſio, ſit vel in vtero, vel infans, vel furioſus, vel denique ex eorum numero qui in hac rubrica & *d. l. 12. de bon. poſſeſſ. ſupra*, recenſentur, an is quoque fiſcum excludet? Dubitandi ratio hæc eſſe olim potuit, quòd huiuſmodi perſonæ bonorum poſſeſſionis petendæ non viderentur eſſe capaces. Nam quamquam tandem conſtitutionibus principum prouiſum fuerit, ne quis pro petenda bonorum poſſeſsione ſolicitus ſit, ſed vt ſufficiat quocumque modo eius admittendæ iudicium oſtendere, §. *vlt. Inſt. de bonor. poſſeſſ.* Tamen antea neceſſe omnino fuerat Prætorem adire & bonorum poſſeſsionem nominatim ab eo petere vt eſt *apud Theophilum eodem* §. *vlt.* Petere, inquam ſolemniter, *l. 1. & 2. Cod. commun. de ſucceſſ.* vtpote Prætoris beneficium l. 1. de legitim. heredib. Cod. Theod. Nam beneficij loco bonorum poſſeſsiones haberi apparet etiam ex *l. 6. §. 1. ſupra, de bonor. poſſeſſ. & ex d. §. vlt. Inſtit. eodem, tit.* in quo tamen pro, *earũ beneficium*, Dñ. Cuiac. in priorib. & Ruſſardus maluerunt lege *eorum beneficium*, hoc eſt principum, contra vulgatam & Theophili lectionẽ, quam tandem Dñ. Cuiacius ſecutus eſt in editione Inſtitutionum. Illam autem bonorum poſſeſſionis petendæ neceſſitatem conſtitutionibus principum relaxatam fuiſſe Iuſtinianus oſtendit *d. §. vlt.* Quamquam tamen ipſe eius rei auctorem ſolum facit *Conſtantinum*, cuius lege petitionem bonorum poſſeſſionis ſublatam, & ab eo introductam obſeruationem pro antiqua petitione fuiſſe, ſcribit *in l. vlt. §. ſin autem ex alia, Cod. de curat. furioſ.* Vbi Gloſſa intelligit, *l. vlt. Cod. qui admitt. ad bon. poſſeſſ. poſſ.* quæ tamen Conſtantio inſcripta eſt, vt neceſſe ſit vel mendum eſſe in ea inſcriptione, & pro *Conſtantio Conſtantinum* reponendum, vt quibuſdam placuit: vel in *d. §.* pro *Conſtantiniana lege, Conſtantiana* legendum. Certè quidem Conſtantius eius petitionis neceſſitatem matri primùm in filij ſucceſsione & agnatis quibuſdam remiſit l. 1. Cod. Theod. de bon. matern. Eius verò deinde exemplo idem in patre conſtituerunt Theodoſius & Valentinianus l. 1. de cret. vel bonor. poſſ. Cod. Theodoſ. in reliquis ſcilicet remanente illâ poſtulandi neceſsitate l. 7. de teſtam. Cod. Theodoſ. quam tamen generaliter omnibus relaxauerunt tandem, vt ipſi apertis verbis profitentur Nouel. 1. de teſtam. Ex quo veriſimile ſit prædictas conſtitutiones Conſtantinianam & Conſtantianam, quibus illud idem continebatur aut minimè fuiſſe obſeruatas, aut in deſuetudi-

nem abijſſe, alioqui enim Nouellâ illâ nihil opus fuiſſet. Ex his ergo manifeſtum eſt neque furioſum, neque eum qui eſſet in vtero bonorum poſſeſſionem petere potuiſſe, ſed neque infantem, non ſolùm quia nullum quoque eius eſt animi iudicium §. *præterea, Inſtit. quibus non eſt permiſſ. fac. teſtam.* ſed etiam quia fari non poteſt, vel non poſſe intelligitur vſque ad ſeptennium quâ ætate etiam hoc caſu infantia definitur l. 8. Cod. Theod. de matern. bon. *l. 18. de iur. delib. l. 3. Cod. qui admit. ad bon. poſſeſſ. poſſ. l. 65. §. ſi pupillo, ſupra, ad Senatuſc. Trebell.* At in antiqua illa petitione bonorum poſſeſſionis, verbis omnino ijſque certis & ſolemnibus opus fuit *d. l. vlt. Cod. qui admit. ad bon. poſſeſſ. poſſ.* quod etiam agnoſcit Gloſſa in *d. §. ſin autem ex alia.* Quæ ratio mutum ſimiliter repellebat: nec non etiam ſurdum, quòd nempe Prætorem viciſſim exaudire non poſſet ſolemni petitioni ſolemniter contrà reſpondentem, vel decretum pronunciantem, *l. 1. §. 2. ſupra, de poſtul.* quod olim hac in re ſemper interponebatur *d. §. ſin autem ex alia.* In cœco autẽ qui ſuperioribus in hac rubrica connumeratur, hæc fuit ratio quòd Prætoris *inſignia quẽ adire* omnino oportebat, videre & reuereri non poſſet, *d. l. 1. §. ſecundo loco ſupra, de poſtul.* At in eo qui captiui bonorum poſſeſſionem petit, hæc quantum opinor, ratio dubitandi fuit, quòd nempe eius qui ab hoſtibus captus eſt, vtpote ſerui, nulla intelligatur ab inteſtato eſſe ſucceſſio. Nam fictio legis Corneliæ eorum qui apud hoſtes decedunt teſtamentariam tantùm ſucceſſionem confirmat, vt videre eſt apud Vlp. tit. 23. & *l. 12. ſupra, qui teſtam. fac. poſſ. & §. vlt. Inſtit. quib. non eſt permiſſ. fac. teſtam.* Cùm igitur illi quos ennumerauimus bonorum poſſeſſionem olim petere non poſſent, eueniebat vt neque ipſi ſuccederent, neque etiam à bonorum poſſeſſione temporis vllius decurſu propriè excluderentur: atque ideò vt ijs qui eſſent in ſequentibus gradibus obſtarent. Nam in petenda bonorum poſſeſſione ità tempus vtile intelligitur, vt ſcilicet per ſingulos dies & ſcierit & potuerit quis admittere, *l. 2. infra, quis ord. in poſſeſſ. ſeruet.* Ad exemplum fortaſſe cretionis vulgaris, in qua idem olim obtinuit, vt eſt apud Vlp. tit. 22. At illi quos enumerauimus bonorum poſſeſſionem petere non poterant, & in pleriſque etiam eorum ſcientia. Quare quùm ipſi non excluderentur ſequentibus moram faciebant, quod de eo quidem qui in vtero eſt dicitur in *l. 30. § 1. ſupra, de acquir. vel omit. hered.* & *l. 2. §. ſi venter, infra, quis ord. in poſſ. ſeruet.* & generaliter in *l. 9. ſupra, de bonor. poſſeſſ.* Neque obſtat quod dicitur in *l. 1. de ſucceſſor. edict. Cod.* inferiores ex eo edicto admitti, ſi furioſus propter furorem bonorum poſſeſſionem non acceperit. Nam hoc intelligendum eſt poſt mortem demum furioſi, vt optimè ibi Gloſſa docet. Quùm igitur hæc ità ſe haberent, & bona ſinè domino vacua iacerent, conſequens fuit fiſcum ea vt vacantia ſuo iure ſibi vindicare: eiúſque exemplo Reſpublicas quoque ciuitatum quibus permiſſum

eſſet ius vacantium bonorum capiendorum : quod ſinè cuiuſquam iniuria fiebat, quùm negari non poſſet bona illis caſibus eſſe vacantia. Æquitatis tamen ratione hoc ſummum ius temperatum eſt, & locus prædictis perſonis ante fiſcum datus, quemadmodum deinde dicemus, vt meritò dixerit Vlpianus *d. l.* 12. *ſupra*, *de bon. poſſeſſ.* quod plerumque & contra fiſcum & contra Rempublicam admitti debeant quidam, nempe quos ante commemorauimus. Admitti inquam, ad bona ſcilicet quantumuis vacantia. Ex quo apparet veram dubitandi rationem eſſe, quòd ibi agatur de bonis vacantibus, quæ certum eſt generaliter pertinere ad fiſcum, & interdum ad Rempublicam, ex priuilegio ſcilicet. Et *d. l.* continere ius ſingulare, quo plerumque quidam ad bona vacãtia admittuntur & contra fiſcum & contra ciuitates. Neque enim quod ibi dicitur trahendum eſt ad omnes venientes ex teſtamento, vel ab inteſtato, quaſi ſenſus ſit fiſcum poſt omnes illos vltimo demum loco ſuccedere, vt voluit Gloſſa. Nam præterquàm quòd de eo ambigi nõ potuit, ſenſus eſſet perabſurdus duplici ratione. Prima ducitur ex verbo, *plerumque*, quùm certùm ſit eos qui aliquâ edicti parte ad bonorum poſſeſſionem vocantur, non plerumque, ſed ſemper fiſco præferri, ac multò magis Reipublicæ. Altera ex verbo, *quidam*, quia id non in quibuſdam tantùm eorum, ſed in omnibus verum eſt. Quâ ratione permota Gloſſa mutauit ſententiam ad *l. vlt. §. ſin autem ex alia*, *Cod. de curat. furio.* vt nempe *d. lex* 12. intelligatur non de poſſeſſione iuris, ſed de poſſeſſione facti : *nam ſi de poſſeſſione iuris*, *intelligeretur* (inquit) *multi alij quàm qui ibi exprimuntur*, *fiſco præferrentur*. Sed hic quoque ſenſus abſurdus. Quò enim bonum eſſet eis qui ibi nominantur fauere, vt bonorum poſſeſsionem facto ipſo acciperent, nihil habituri? *l.* 5. *§. liberi infra*, *de bonor. poſſeſſ. cont. tab.* Inane certè eſſet, eam bonorum poſſeſsionem obtinere quæ ſinè effectu ſiue re foret *l.* 19. *in f. eod. tit.* Sed iam ſigillatim oſtendendum quibus tandem rationibus admiſſum ſit bonorum poſſeſsionem illis perſonis poſſe competere, quod eo ordine exſequemur qui in hac rubrica, & *d. l.* 12. proponitur. In primis ergo circa furioſum magna & inextricabilis fuit olim dubitatio an per ſe, vel per curatorem ſaltem, ad bonorum poſſeſsionẽ admitti poſſet, quod plerique negabant propter rationes ante dictas, *d. l. vlt. §. ſin autem ex alia*, *Cod. de curat. fur.* Nam verum certè eſt furioſo bonorum poſſeſsionem necdum delatam eſſe, *necdum*, id eſt quamdiu eſt in furore, *l.* 1. *in f. princ. infra*, *de ſucceſſor edict.* quia tempus eam petendi ſcientibus præfinitum eſt, *l.* 1. *hoc tit. l.* 1. *§. ſemel de bonor. poſſeſſ. ſecund. tab. l.* 2. *in princ. infra*, *qui ord. in poſſeſſ. ſeruet.* ex quo ſequitur eam peti eius nomine non poſſe, vt rectè argumentatur Gloſſa prima in *d. §. ſin autem ex alia*, nec eam à contrario repudiari *d. l.* 1. *in f. princ. infra*, *de ſucceſſor. edic.* is enim repudiare poteſt qui & acquirere, *l.* 18. *ſupra*, *de acquir. vel omitt. hereditat.* Et

hæc

hæc quidem ſecundum ſtrictam iuris rationem vera ſunt. Benignè tamen receptum eſt vt curator furioſi, bonorum poſſeſſionem petere poſſit non tamen repudiare, quia repudiatio non eſt fauorabilis vt petitio. Vt ergo repudiare palàm nõ poteſt, ſic nec tacitè, nec enim ſi curator furioſi nomine poſſeſſionem accipere poteſt, idcircò ſpatium temporis, quod præfinitum eſt ſcientibus, videbitur cedere, vt inquit *l. 1. hoc tit.* cedere inquã, quò ſcilicet per ceſſationem curatoris furioſus ſi quãdoque reſipuerit excludatur. Attamen cedit eatenus vt ſequentibus gradatim locus interim fiat: *ſi enim curator accipere nolit, nónne iuſtius atque vtilius erit*, inquit *d. l. 1. ad eumdem modum proximo cuique poſſeſſionem dari ne bona iaceant*? proximo inquam, putà ſubſtituto, vt in propoſita *d. l.* ſpecie, vel venientibus ab inteſtato, ſi teſtamentum factum non ſit. Sequitur deinde in ea *l. Quo admiſſo ſubſtitutus cautionem præſtare cogitur*, &c. *quo admiſſo*, id eſt quâ ſententiâ admiſsâ & receptâ à prudentibus nempe, quorum interpretatione hæc contra iuris rigorem inducta ſunt: neque enim cum Gloſſa dixeris, *quo admiſſo*, id eſt quo ſubſtituto admiſſo: hoc enim perabſurdum eſt. Quod autem de curatore furioſi diximus, illud etiam in tutore pupilli admiſſum eſt: huic enim quoque bonorum poſſeſſionem pupillo competentem petere permiſſum eſt, non etiam repudiare, inquit *l. 8. ſupra, de bonor. poſſeſſ.* vbi obſerua verbum, *permiſſum*, quo plerumque ſtricti iuris indulgentia & laxamentum ſignificatur. Non inquam repudiare, vt probatur quoque *in prin. l. 1. verſic. tutor impuberis, infra, de ſucceſſor. edict.* quod intelligendum etiam vt ne tacitè quidem ità repudiare poſſit, vt propter ceſſationem pupillus excludatur. Id enim de patre circa bonorum poſſeſſionem filio ſuo infanti competentem apertè dicitur in *l. 1. hoc tit.* pater autem & tutor hac in cauſſa coniunguntur in *f. l. 7. ſupra, de bonor. poſſeſſion.* vt etiam curator furioſi & tutor pupilli *l. 11. ſupra, de auctorit. & conſen. tut.* Vtriuſque tamen ceſſatione, tutoris ſcilicet & patris, tempus petendæ bonorum poſſeſſioni præfinitum eatenus cedet, vt proximo cuique bonorum poſſeſſio non denegetur, ſicut in curatore furioſi dictum eſt. Et hoc ſignificat *d. l. 7. in f. ſupra, de bonor. poſſeſſion.* his verbis: *Quia tutor pupillo* (inquit) *& pater infanti filio bonorum poſſeſſionem petere poſſunt, dies quibus tutor aut pater ſcit cedere placet.* Quaſi diceret æquum & bonum eſſe proximum quemque admitti ſi pater aut tutor accipere nolint, poſtquam illis benignè permiſſum eſt vt petere poſſint. Et obſerua verbum, *placet*, quo vt plurimum prudentum placita denotantur. Obſerua item, verba illa vno eodémque contextu vti dictum eſt legenda eſſe, vt ſit vnica tantùm periodus quùm in omnibus editionibus peſſimè in duas diſcerpta ſint, ſenſu prorſus abſurdo: nam illa ratio, *Quia tutor*, &c. præcedentibus verbis quibus vulgò ſubnectitur nullo pacto conſequens eſt: ſequẽtibus verò optimè cohæret. Sed videtur tutorem pupilli & curatorem furioſi non minùs repudiare

quàm petere bonorum poſſeſſionem poſſe, atque ideò malè inter hæc diſtinctionem à nobis ſupra adhiberi. *Nam & in agnoſcenda, & in repudianda bonorum poſſeſſione voluntatem tutoris curatoríſque ſpectari debere placuit*, inquit *l.* 11. *ſupra de auctor. & conſen. tutor.* ex quibus verbis pugnantia fuiſſe de hac re prudentum placita facilè quis ſibi perſuadere poſſit. Sed dicendum illius l. longè alium eſſe ſenſum. Vt enim ad illum tit. de auctor. & conſen. tutor. ſupra docuimus, tutor vel curator aut ipſe non adhibito pupillo vel adulto, proſpectu tamen officij negotium gerit aut verò pupillum vel adultum adhibet cuius actus interueniat *l.* 5. *Cod. de iur. delib.* hoc eſt cuius interuentu negotium geratur, intercedente tamen tutoris vel curatoris auctoritate. Quod ergo ad bonorum poſſeſſionem attinet, certiſſimum eſt tutorem pupilli, vel curatorem furioſi repudiare per ſeipſos non poſſe: imò nec petere ſummo iure, ſed tantùm æquitatis ratione. Iure verò ciuili nullo modo adire poſſunt, *d. l.* 5. *Cod. de iur. delib.* At poſſunt efficere vt ipſis auctoribus pupillus vel furioſus tam repudiet, quàm petat bonorum poſſeſſionem *l.* 1. *in princ. verſic. tutor, de ſucceſſor. edict. infra*, quia tunc non tutor ipſe vel curator, ſed potiùs pupillus aut furioſus id facere intelliguntur. At quî poſſit fieri dices, quùm in petenda vel repudianda bonorum poſſeſsione ſcientia deſideretur, quæ in furioſum nullo modo, in pupillum vix cadit, præſertim infantem *l.* 65. §. *ſi pupillo ſupra, ad Senatuſc. Trebell*? Huic dubitationi reſpondet *d. l.* 11. *ſupra, de auctorit. tutor.* nempe expediendarum rerum gratiâ voluntatem tutoris curatoríſque ſpectari debere placuiſſe. Adhibetur ergo furioſus vel pupillus, quaſi ipſi petant, vel repudient, ſed quia voluntatem propriè non habent, tutoris curatoríſque voluntas ſpectatur, quod etiam benignè receptum eſt, expediendarum, vt inquit, rerum gratiâ, hoc eſt vtilitatis cauſsâ, quæ vt ille ait iuſti & æqui propè mater eſt, cuiúſque reſpectu multa in iure contra ſubtilem diſputandi rationem recepta fuiſſe innumerabilibus exemplis probari poteſt, dictam autem l. 11. de repudiatione non à tutore vel curatore, ſed à pupillo vel furioſo illis quidem auctoribus facta vel rubrica ipſa facilè demonſtrat, atque ità ibi rectè accipitur à Gloſſa. Malè autem in *d. l.* 8. *ſupra, de bon. poſſeſſion.* cùm dicit tutorem in ea l. 11. repudiare cum pupilli conſenſu, quùm, vt dictum eſt pupillus ipſe repudiet, voluntate non quidem ipſius, ſed tutoris ſpectatâ. Ex his autem alia ſequitur differentia, nam cùm auctore tutore vel curatore fit petitio vel repudiatio, ſi quid eorum contra commodum pupilli furioſíve fecerint, tutelæ curationíſve iudicio tenebuntur, vt eſt in *d. l.* 11. vt ſcilicet quod geſtum eſt ratum maneat, niſi pupillus vel furioſus in integrum reſtituantur. At ſi ipſe tutor vel curator bonorum poſſeſsionem petierit, aut contrà in ea petenda ceſſauerit, ſinè reſtitutione ius ſuum pupillo vel furioſo ſaluum erit. Nam hoc caſu non acquiritur vel amittitur bonorum poſſeſsio, vt ſuperiori. Et non amitti quidem docet *l.* 1. *hoc tit.* & ſatîs iam probatum eſt. At non acquiri

quiri apparet ex *l. vlt. §. ſin autem in furore, Cod. de curat. furio. & l. 1. verſic. quo admiſſo, hoc tit.* in quibus & ſi curator bonorum poſſeſſionem petierit, ſi tamen furioſus in furore deceſſerit, ſucceſſio non ad eius ſucceſſores, ſed ad eos ad quos ſi furioſus in medio non fuiſſet erat peruentura, defertur: quod ſi ad ſanitatem peruenerit, poterit ipſe repudiare, ac ſi nunquam bonorum poſſeſſio petita fuiſſet. Ità vt eiuſmodi bonorum poſſeſſio quam interim petit curator, videatur eſſe potiùs ſimilitudo quædam bonorum poſſeſſionis, vt eſt in *d. l. vlt. §. ſin autem ex alia, Cod. de curat. furioſ.* quò videntur pertinere hæc verba: *ad eumdem modum l. 1. verſic. quid ergo, hoc tit.* quibus innuitur neque curatori, neque eo ceſſante proximo cuique dari abſolutè bonorum poſſeſſionem, ſed ad certum modum, hoc eſt vt interim eius emolumentum habeatur, non vt ſit plenè acquiſita. Obſeruandum verò eſt Iuſtinianum *d. l. 11. ſupra, de auctorit. tut.* in furioſo quidem ſuſtuliſſe, quia in eo abſurdior ſit voluntatis intellectus. Nam quùm duæ eſſent inter antiquos prudentes quæſtiones, vtrùm furioſus bonorum poſſeſsionem petere ipſe poſſet, curatore videlicet auctore, & an ipſe curator ad eam petendam admitti poſſet, Iuſtinianus *in d. §. ſin autem ex alia,* ſanciuit furioſum quidem nullo modo poſſe vel hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem agnoſcere: ſed curatori eius non iam licentiam vt olim eius petendæ dari, imò neceſsitatem imponi, ſi id è re furioſi eſſe putauerit. Sed an in pupillo infante id quoque ſublatum eſt, ne tutore auctore ipſe iam poſſit bonorum poſſeſsionem petere, ſed tutor eius nomine tantùm? quod magis videtur: nam in *l. 18. Cod. de iur. delib.* quæ de infante tota eſt hoc tantùm permittit, vt tutor pro eo petat. Et in *l. vlt. hoc tit.* cùm dicitur mutum, ſurdum, cœcum bonorum poſſeſsionem admittere poſſe, ſi quod agatur intelligant, reliqui quos rubrica ſimul complectitur, id eſt furioſus & infans, tacitè videntur excludi, quos etiam pari iure hac quidem in re eſſe innuit ſatîs *l. 1. hoc tit.* quæ vtrumque ſimul coniunxit. Quinimò id apertè probatur *d. l. 18. §. vlt. Cod. de iur. deliber.* Vbi poſt impletos demum ſeptem annos pupillus bonorum poſſeſsionem petit. Itemque l. 8. de matern. bon. Cod. Theod. in qua vſque ad ſeptennium infantis filij nomine pater bonorum poſſeſsionem implorat: eâ verò ætate finitâ filius ipſe edicti beneficium petit, id eſt bonorum poſſeſsionem. Et fortean in *l. 65. §. ſi pupillo, ſupra, ad Senatuſc. Trebell.* ad huius noui iuris emendationem verba fuerunt aptata, cùm dicitur, pupillum quantumuis infantem, non dubiè pro herede tutore auctore gerere poſſe videri: at bonorum poſſeſsionem peti ei per tutorem, quaſi ſcilicet id per ſe ipſe non poſsit. Supereſt vt de infante & reliquis dicamus. Sed de infante, multa quoque iam dicere præoccupauimus. Sed & pleraque eorum, quæ de eo, vel de furioſo dicta ſunt, in muto, ſurdo, cœco locum habent, niſi quòd in iſtis adhibenda ſit diſtinctio, an quod agatur in-

telligant, vel non. Nam ſi intelligant admittere ipſi bonorum poſſeſſionem poſſunt *l.vlt.hoc tit.* quia ſublatâ priſcâ illâ & ſolemni petitionis neceſſitate ſufficit qualecumque iudicium, qualiſcumque voluntas & ſignificatio poſſeſſionis agnoſcendæ §. *vlt. de bonor. poſſeſſion. Inſtit.* vt in cretione quoque qualecumque iudicium ſufficere tandem viſum eſt remotis ſolemnibus, l. 1. de cret. Cod. Theodoſ. ex quo Dñ. Cuiacius ad *d.* §. *vlt. in poſter.* adnotauit Tribunianum pro, *petendi* verbo, verbum *admittendi*, locis innumeris repoſuiſſe. Quod tamen non tam ſolicitè ab eo factum eſt, quin in Cod. locis pleriſque, *petendi*, verbum retinuerit, vt *l.* 19. *de teſtam. l.* 18. *de iur. delib. & in rubrica ipſa, quan. nonpetent. part.* atque in ff. tam ſæpe & frequenter vt de ea Dñ. Cuiacij obſeruatione meritò dubitari poſſit. Poſtquam autem bonorum poſſeſſionem eæ perſonæ poſſunt admittere, cõſequens eſt vt bonorum poſſeſſionis tempus eis procedat, & vt ijs ceſſatione ſuâ excluſis, proximo cuique bonorum poſſeſſio detur. At ſi non intelligant quid agatur, idem omnino de ijs dicendum erit, deque ijs qui poſt eos veniunt, quod dictum eſt de furioſo & infante ex *l.* 1. *hoc tit.* Quod ſimiliter in ventre, hoc eſt in eo qui in vtero eſt, locũ habet, quia nondum ei delata eſt bonorum poſſeſſio *l.* 2. §. *pen. infra, quis ord. in poſſeſſ. ſeruet.* ideóque neque ipſi, neque ſequentibus quibus interim moram facit dies cedit *l.* 30. §. 1. *ſupra, de acquir. heredit.* & *d.* §. *pen.* Intelligere autem quod agitur vel ad rei, vel ad verborum quoque intellectum refertur, quod in *l.* 65. §. *pen. ad Senatuſc. Trebell. ſupra*, expreſſum eſt his verbis: *Nam ſi auditus capaces ſint* inquit, *vel interrogati nutu poſſint ſignificare*, vbi interrogatos nutu, eos intelligo qui quùm verba exaudire & intelligere nõ poſſint, quùm nõ ſint auditus capaces, poſſunt tamen rem ipſam intelligere, & ſi de ſua voluntate nutu rogentur, id eſt ſignis, poſſunt ſignis viciſſim redditis mentem ſuam patefacere. Nam & hoc in legatis admiſſum eſt *l.* 21. *ſupra, de legat.* 3. non tamen in inſtitutione, quùm neceſſe ſit literis ſaltem nomen heredis exprimere ei qui nuncupare non poſſit, *l.* 29. *de teſtam. l.* 10. *Cod. qui teſtam. fac. poſſ.* Sed tamen Gloſſam illa verba aliter interpretari vt ſenſus ſit, auditus eos capaces videri, qui vel nutu ſaltẽ ſignificare interrogati poſſint, quaſi verò minùs exaudiant, qui nutu mẽtem ſuam ſignificant, quàm qui aliter, putà ſcripturâ. Facilè autem videre eſt cur in ſurdo illa differentia adhibeatur, an vllo modo intelligat quid agatur vel contrà. Imò & in muto, quia mutus plerumque & ſurdus eſt *d. l.* 10. *Cod. qui teſtam. fac. poſſ.* & *l.* 65. §. 1. *ſupra, ad Senatuſc. Trebell.* At in cæco nõ eſt facile aſſequi quo tandem pacto illa diſtinctio locum habere poſſit. Quid enim obſtat cœcitas, quo minùs quis auditus capax ſit? Quare in cœco diſtinguendum non videtur.

TITV-

TITVLVS IV.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS contra tabulas.

BONORVM possessio contra tabulas duplex est : vna quam Prætor liberis pollicetur, altera quæ patronis vel liberis eorum datur: quæ seorsim suis titulis explicantur lib. 6. Cod. hoc est tit. 12. & 13. vt etiam in ff. Nam hoc tit. vt nõnullis sequentibus de prima agitur, de secunda verò postea tit. si à paren. quis manumiss. sit, & tit. de bonis libertor. Quod similiter in Instit. videre est: Nam in §. *sunt autem, de bonor. possess.* exemplum bonorum possessionis contra tabulas in liberis præteritis ponitur, non etiam in patronis præteritis, vt similiter apud Vlp. tit. 28. nempe quia separatim proprio tit. de ea dictum fuit, videlicet tit. de succeſſ. libertor. Primo autem loco bonorum possessionem contra tabulas Prætor præteritis liberis pollicitus est : mox si inde non sit occupata scriptis heredibus secundum tabulas, *l. 2. infra, de bonor. possess. secund. tab.* Ideóque illa ex primo edicto, siue ex prima parte edicti peti dicitur, *l. 2. de bon. libert. l. 4. & 12. infra, de Carbon. edic.* vt rectè Glossa illis locis interpretatur, nisi quòd in *d. l. 4.* vacillat. Exspectandi agitur liberi erunt quamdiu bonorum possessionem petere possunt *d. l. 2. infra, de bonor. possess. secund. tab.* vt scilicet heredes scripti petere bonorum possessionem interim non possint, *l. 4. §. si quis eum, hoc tit. l. 2. Cod. de bon. possession. contra tab.* & *d. l. 12. infra, de Carbon. edict.* Nam quamquam heredes scripti interdum adire hereditatem iure ciuili nihilominus posse videantur (vt vult Glossa *l. 4. hoc tit.*) *l. 15. §. sed si scriptus infra, de legat. præst.* & *l. 2. infra, de except. rei iudic.* non quidem omnes, *l. 4. §. vlt. hoc tit.* Tamen vtraque bonorum possessio, simul concurrere non potest, nisi cùm patrono contra tabulas datur, *l. 6. supra, de bon. possess.* quia tunc est ratio specialis, vt rectè Glossa vlt. in *d. l. 2. Cod. de bon. poss. cont. tab. quam Præt. liber. poll.* Illum autem edicti ordinem æquissimum dicit *d. lex 2. infra, de bon. poss. secund. tab.* vt re verâ est. Nihil enim æquius, quàm liberis præteritis per bonorũ possessionẽ contra tabulas ante omnia prospicere, præsertim quùm id fiat sinè aliorum, qui fortè instituti sunt, liberorum iniuria, *l. 17. infra, de legat. præst.* Prætori enim propositum est cùm hanc bonorũ possessionem dat, eas partes vnicuique liberorum tribuere, quas intestato patre mortuo in hereditate habiturus esset si in potestate mansisset: hoc est viriles, vt est *in f. l. 8.*

hoc tit. Si verò liberi præteriti non fuerint, aut aliqua de cauſſa ad hanc bonorum poſſeſſionẽ admitti non poſſint, æquum eſt tum demum iudicium defuncti ſequi, & bonorum poſſeſſionem ad ſcriptos reuerti, *d. l. 2. infra, de bonor. poſſeſſ. ſecund. tab.* Quare ergo in compoſitione Codicis edicti ordo non eſt ſeruatus, vt hîc, ſed contrario prorſus ordine primùm de bonorum poſſeſſione ſecundùm tabulas dictum eſt, poſt de ea quæ eſt contra tabulas? Dñ. Cuiacius in parat. 11. lib. 6. Cod. ordinem quidem illum in titulis illius libri interturbari ait, ſed nullam eius rei adfert rationem. Gloſſa verò tit. 12. eiuſdem libri hanc reddit, quòd in Digeſtis ordo reddendarum bonorum poſſeſſionum ſit ſpectatus: in Codice verò ordo dignitatis, vt nempe dignior ea ſit, quæ eſt ſecundum voluntatem, quàm quæ contra. Sed neſcio an illa potiùs ſit dicenda dignior quæ æquitatis ratione prior decerni debet, & quæ ipſo teſtamento potentior eſt. Quare malim dicere bonorum poſſeſſionem contra tabulas poſteriori loco in Cod. fuiſſe propoſitam, quia propiùs accedit ad bonorum poſſeſſiones inteſtati, quæ ſtatim ſubijciuntur: nam quamquam dicatur ex teſtamento, quia niſi eo ſtante locum non habet, qui tamen in ea obtinet rem habet ab inteſtato *l. 16. infra, de legat. præſt.* Poteſt etiam dici bonorũ poſſeſſionem ſecundum tabulas priori loco fuiſſe propoſitam, quia ius ciuile adiuuat: contra tabulas poſteriori, quia id impugnat. Denique illam præceſſiſſe vt frequentiorem, nam tabulis exſtantibus ſemper illi locus eſſe poteſt: alteri verò non aliter quàm ſi liberi ſunt præteriti & eam petere velint, vt eſt apud Vlpian. tit. 28. Certè Codicis alius plerumque eſt ordo quàm Digeſtorum, vt in hac parte: nam bonorum poſſeſſiones teſtamentarijs ſucceſſionibus in eo præponuntur, vtriuſque tamen ordinis ſua & certa ratio eſt. Sed iam videamus quibus hæc bonorum poſſeſſio propoſita ſit. Et liberis dari generaliter conſtat vel ex rubrica illa de bonor. poſſeſſ. cont. tab. quam Præt. lib. pollic. Cod. præteritis ſcilicet, §. *ſunt autem, Inſtit. de bonor. poſſeſſ.* Et ijs quidem ſolis, *l.* 8. §. *vt autem, l.* 1. §. *& ſui iuris, hoc tit.* Liberos autẽ præteritos accipere hîc debemus ſiue naturales ex iuſtis ſcilicet nuptijs, ſiue adoptiuos, ſi neque inſtituti neque vt opportet exheredati ſunt, id eſt nominatim *l.* 1. *in princ. hoc tit.* §. *eadem, Inſtit. de heredit. quæ ab inteſt. deferunt.* & *l.* 2. *Cod. de bonor. poſſeſſ. cont. tab.* Sed quùm *lex* 1. §. 1. *hoc tit.* liberos ad hãc bonorum poſſeſſionem vocari dicat, eo iure eóque ordine quo vocantur ad ſucceſſionem ex iure ciuili: certum autem ſit liberos iure ciuili eos tantùm qui ſui ſunt, vel in ſuorum locum ſucceſſerunt, vocari, concludi rectè poteſt, hanc bonorum poſſeſſionem liberis ſuis tantùm competere: quod tamen duplici ratione valde mirum, ne dicam abſurdum videri poſſit. Prima eſt, quòd quùm ſuorum præteritione teſtamentum ſit ipſo iure nullum, neceſſe autem ſit in hac bonorum poſſeſſione valere teſtamentum quod ipſa reſcindat, *l.* 19. *hoc tit.* conſequens ſit eam liberis

ſuis præteritis non poſſe competere quæ fuit opinio Martini, vt refert Gloſſa *in §. eadem, de hered. quæ ab inteſt. defer. Inſtit.* Altera eſt, quòd emancipatos quoque ad eam à Prætore vocari certiſſimum ſit, *d. §. eadem*, & *l. 1. §. & ſui iuris, hoc tit.* imò eorum gratiâ potiſsimùm excogitatam fuiſſe, quas rationes diligenter excutere operæpretium eſt, hinc enim pendet præcipuè huius tituli interpretatio. Ergo verum quidem eſt, ſuos ad hanc bonorum poſſeſsionem admitti, vt voluit Ioannes contra Martinum, vt eſt in Gloſſa *d. §. eadem.* Imò non alios quàm ſuos, aut qui pro ſuis habeantur poſtquam (vt dictum eſt) eo iure ad eam liberi vocantur, quo vocantur ad ſucceſsionem ex iure ciuili *d. §. 1. l. 1. hoc tit.* Atque ideò ad teſtamenta fœminarum edictum hoc contra tabulas bonorum poſſeſsionis non pertinere dicitur, *in d. l. 4. §. 2.* hâc nominatim additâ ratione, quia ſuos heredes non habent: quibus verbis manifeſtè euincitur eam non niſi ad ſuos pertinere. Sed quia id falſum eſſe in emancipatis videtur, Gloſſa ea verba ad aliũm ſenſum detorquet in *d. §. 2. & in l. 2. de bon. poſſ. cont. tab. Cod.* & aliam confingit rationem, nempe quòd præteritio fœminarum pro exheredatione habetur, & exheredatos ad hãc bonorum poſſeſsionem non admittit Prætor. Quæ ratio neſcio an ſatîs per ſe firma foret, quùm de exheredatione expreſſa quæ certo iudicio liberos vocat, & à parentum ſucceſsione remouet, Prætor intellexiſſe videatur *l. 8. in princ.* & *l. 18. hoc tit.* Et vt demus veram eſſe Gloſſæ rationem, vera quoque nihilominus erit ratio Iuriſconſulti, ex qua id quod dictum eſt apertè conficitur. Suis igitur tantùm aut ijs qui ſuorum loco ſunt hæc bonorum poſſeſsio competit, eoque etiam pertinet quod quæritur vtrùm is qui eam petit in poteſtate, & familia fuerit *l. 6. §. vlt. l. 17.* & *l. vlt. hoc tit.* Neque nos mouere debet quod obiectum eſt, teſtamentum in quo ſuus præteritus ſit ipſo iure non valere, *l. 7. ſupra, de liber. & poſt.* nullius eſſe momenti, *l. 1. ſupra de iniuſt. rupt.* atque ideò per bonorum poſſeſsionem contra tabulas non poſſe reſcindi teſtamentum quod ex ſe iam nullum eſt. Nam vt optimè reſpondet Gloſſa penult. *l. vlt. Cod. de bonor. poſſeſſion. cont. tab.* licèt ſit reſciſſum iure ciuili teſtamentum, æquitate tamen Prætoriâ eſt aliquid, vnde infirmatur eo iure quo ſubſiſtere fingitur. Quâ reſponſione nihil aptius dici poteſt, quamquã Gloſſa ipſa dubitet *in l. 19. hoc tit.* quaſi quod in ea *l. vlt.* dicitur ſit priuilegium poſtumi, atque paſsim interpretes eam reijciant, quòd exiſtiment vtroque iure tale teſtamentum non valere. Sic enim Vlp. tit. 28. *Etiam ſi iure ciuili, non valeat teſtamentum fortè quòd familiæ mancipatio, vel nuncupatio defuit, ſi ſignatum teſtamentum ſit, non minùs quàm ſeptem teſtium ciuium Romanorum ſignis, bonorum poſſeſſio datur.* Et tit. 23. propiùs ad hunc ipſum noſtrum caſum. *Si ſeptem teſtium ſignis* (inquit) *ſignatum ſit teſtamentum, licèt iure ciuili ruptum, vel irritum factum ſit, Prætor ſcriptis heredibus iuxta tabulas bonorum poſſeſſionem dat, ſi teſtator & ciuis Romanus & ſuæ poteſtatis cùm moreretur fuit*

quæ bonorũ poſſeſſio cum re, id eſt cũ effectu habetur, ſi nemo alius iure heres ſit, iure ciuili ſeu iure legitimo intellige, vt eſt apud eumdem Vlp. tit. 28. in f. Eadem autẽ probantur in §. *non tamen, Inſtit. quib. mod. teſtam. infirm.* & *l.* 12. *ſupra, de iniuſt. rup.* Quibus omnibus ex locis hoc conficitur, aliam eſſe formã teſtamentorũ iure ciuili, aliã ex edicto Prætoris §. *ſed illa quidem, Inſtit. de teſtam. Theophilus, d.* §. *non tamen*, ac cõſequẽter licèt teſtamentum iure ciuili non conſtet, modò conſtet iure Prætorio, Prætorem dare ſcriptis heredibus bonorũ poſſeſſionẽ ſecundum tabulas: quod quùm in alijs caſibus verum ſit *d.* §. *non tamen*, tum etiam in hoc de quo nunc diſputamus quando nempe ſui præteritione teſtamentum iure ciuili nullum eſt, *l.* 17. *ſupra, de iniuſ. rupt.* Non tamen hoc ità accipiendum eſt quaſi ſtatim bonorum poſſeſſionem ſcriptus heres poſſit accipere, vt vult Dñ. Cuiacius parat. de bonor. poſſ. contra tab. Cod. ad Vlp. tit. 23. ad *l.* 4. *hoc tit.* & *l.* 15. *de legat. præſt. infra, lib.* 41. *Pauli ad edict. & in princ. de exheredat. liberor. in priorib. not.* Qui conſequenter exiſtimat bonorum poſſeſſionem contra tabulas non eſſe inutilem filio ſuo præterito, quò ſcilicet heredi ſcripto anteuertat, eumque impediat ne admittatur ad bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, quam tamen ſinè re, id eſt ſinè effectu eſſe agnoſcit, præterito contra tabulas petente. Nam vtramque bonorum poſſeſſionem non poſſe concurrere iam apertè ſupra probatum eſt. Quare quod illis locis dicitur ità intelligendum eſt, tum demum dari bonorum poſſeſſionem ſcriptis heredibus, cùm ij quibus contra tabulas competit id eſt præteriti petere nolint, vt ſcribit Vlpianus tit. 28. aut verò ius illius petendæ aliter amiſerint, vt liquidò conſtat ex *l.* 2. *in princ. infra, de bonor. poſſeſſ. cont. tab.* Interim enim eos eſſe exſpectandos, neque ante ad ſcriptos heredes poſſeſſionem aliter reuerti quàm ſi à præteritis non fuerit occupata diſertè dicitur in *d. l.* 2. Et inane eſſet ſecundum tabulas ab ſcriptis ante peti, quæ ſinè effectu foret, vt ille fatetur: illis nempe nihil habituris, ſi præteriti contra tabulas deinde petant, *argum. l.* 10. §. *liberi*, & *l.* 19. *in f. hoc tit.* Neque verò Dñ. Cuiacij ſententia ijs probatur locis quos ipſe in teſtimonium adducit. Nam in §. *non tamen, Inſtit. quib. mod. teſtam. infirm.* nihil mirum ſi ſcriptis heredibus bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas detur, quia ibi non eſt locus bonorum poſſeſſioni contra tabulas: Neque enim teſtamentum nullum eſt præteritione, ſed minimâ capitis diminutione irritum eſt. In *l.* 12. *de iniuſt. rup. ſupra*, poſtumus præteritus cuius agnatione ruptum fuerat teſtamẽtum, viuo teſtatore deceſſerat, ex quo manifeſtum eſt eum non obſtare ſcriptis heredibus quò minùs bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas accipiant. *In l.* 2. *de bonor. poſſeſſ. con. tab. Cod.* apparet ſecundum tabulas ſcripto heredi non poſſe dari, ſi contra tabulas infantis nomine à tutore petita eſt. Nam ſi tutor petere ceſſet, æquum eſt ſcripto ſecundum tabulas dari ad eum modum qui dicitur in *l.* 1. *ſupra, de bonor. poſſeſſion. furioſ.* Magis

vrget

vrget *l.* 19. *hoc tit.* in qua innui videtur testamento quantumuis præteritione rupto, tamen aliquando vel adiri iure ciuili hereditatem, vel secundum tabulas bonorum possessionem peti, antequàm præteritus contra tabulas petat. Sed dicendum illud tunc euenire posse cùm aut vulgò creditur nullum exstare qui contra tabulas petere possit, putà præterito illo quem peregrè degentem pater decessisse putabat: Aut verò cùm Prætor ipse ignorat aliquẽ esse præteritum: his enim casibus cur denegaret secundum tabulas scriptis petentibus? Quinimò si d. l. sensum pressiùs attendamus, videbimus eam nihil obstare: nam hæc verba, *quamuis neutrum eorum posteà secutum sit, vel sequi potuit*, ità sunt explicanda, quamuis neque bonorum possessio secuta sit, quia scilicet exspectandi sunt præteriti qui interim obstant, neque sequi potuit nempe & si præteriti non obstarent: Et quamuis hereditas adita non sit, vel etiam adiri non potuit, aliquo alio obstante impedimento. Nam præteritio sola additionem non videtur interim impedire, vt diximus, supra, & Glossa docet *ad princ. l.* 4. *hoc tit.* Verum ergo manet scriptum heredẽ non posse habere bonorum possessionem secundum tabulas, nisi filio qui præteritus est priùs amoto & excluso, quod etiam euidenter probat *l.* 12. §. 1. *hoc tit.* Quamquam enim testamentum nullas habeat vires quod destitutum est, id est cùm nemo ex eo heres extiterit §. 1. *inf. quib. mod. testam. infirm. Inst.* tamẽ vt bonorum possessio contra tabulas competat, satis est si modò tales sint tabulæ vt ex ijs vel adiri hereditas, vel secundum eas bonorum possessio peti potuit, quamuis neutrum eorum posteà secutum sit vel sequi potuit, *d. l.* 19. *hoc tit.* Hæc enim bonorum possessio contra tabulas, quæ liberis promittitur, locum habet siue quis heres exstiterit, siue non: & hoc est quod vulgò dicitur contra ipsum testamentum liberis competere bonorum possessionem, *l.* 4. *hoc tit.* hoc est etiam si nullus heres exsistat, vt *in l. penult. hoc tit.* siue contra lignum esse *d. l.* 19. *hoc tit.* vbi Glossa *contra legem*, pro, *contra lignum* malè legit: cuius locutionis hæc est ratio, quòd olim non in alia materia quàm in tabulis testamenta conscribi ius esset, vt innuit §. *nihil autem interest, de testam. ordinan. Inst.* & *l.* 19. *in f. Cod. eod. tit.* & *l.* 1. *infra, de bonor. possession. secund. tab.* quod nos tractauimus supra parat. qui testam. fac poss. Prædicta verò regula eodem quidem sensu, sed alijs verbis enunciatur in *l.* 12. §. 1. *hoc tit.* nempe, Ità ius habere, ità ius esse, vt cùm is contra quem filius petit bonorum possessionem, amoto filio, id est vel omnino non exsistente, vel excluso possit obtinere hereditatem, filius quoque rectè videatur petere bonorum possessionem: si verò ille non possit obtinere hereditatem, filius quoque excludatur. Quibus ex verbis liquidò apparet non attendi vtrùm qui scriptus est exstiterit heres, sed vtrùm esse potuerit. At quùm testamentum sui heredis præteritione nullius sit momenti iure ciuili, quò bonum fuit liberos petere bonorum possessionem contra

tabulas quùm ipſo iure poſſent hereditatem adire, & ſe liberare Prætoris adeundi neceſſitate, ac petitionis illius moleſtiâ? præſertim quùm olim certo ritu, & adhibitis ſolemnibus ea eſſet peragenda. Dicendum ſuos heredes non eodem iure olim omnes fuiſſe, neque cuiuſcumque ſui heredis præteritione teſtamentum olim nullius momenti exſtitiſſe. Nam filij ſolius præteritione tale quidem fuit, non autem præteritione aliorum liberorum, filiarum nempe, & aliorum per virilem ſexum deſcendentium vtriuſque ſexus. His enim perſonis quantumuis præteritis valebat nihilominus teſtamentum, ſed ſcriptis heredibus illæ iure ciuili accreſcebant, ſuis quidem in partem virilem, extraneis autem in partẽ dimidiam, vt docet Iuſtinianus *in princ. de exhered. liber. & in princ. l. vlt. Cod. de liber. præt.* & Vlpianus tit. 22. Ex Prætore autem habebant contra tabulas bonorum poſſeſſionem in totum, vt eſt *in princ. d. l. vlt.* Prædictis ergo perſonis valde vtilis fuit bonorum poſſeſſio contra tabulas, ſi extranei fuiſſent heredes inſtituti, nam ſuis quidem inſtitutis nõ amplius iure ciuili quàm Prætorio conſequebantur, virilem nempe portionem, ad eam enim Prætor liberos omnes per hanc bonorum poſſeſſionem reuocat *l. 8. in f. hoc tit.* vt antea dictum eſt. Sed obijci adhuc poteſt, eam bonorum poſſeſſionem quam Prætor in totum dabat fuiſſe coartatam conſtitutione magni Antonini in quantum ius accreſcendi competebat, hoc eſt in ſemiſſem ſubſtantiæ extraneis ſcilicet heredibus inſtitutis *d. l. vlt. in princ. & circa medium verſ. cum enim per contra tabulas.* Atque ideò eam fuiſſe inutilem factam, quia non magis eius beneficio, quàm iure ciuili præteriti conſequerentur. Quâ etiam ratione ſimiliter poteſt obijci, hanc bonorum poſſeſſionem contra tabulas hodie omnino eſſe inutilem. Nam cùm omnium ſuorum heredum, ſimile ius eſſe voluerit Iuſtinianus, ſublatis priſcis illis differentijs *d. l. vlt. §. ſancimus itaque*, cuiuſcumque præteritione, teſtamentum ex æquo nullius fit momenti. Cùm ergo abſque Prætore ſuus quicumque præteritus, hereditatem adire ipſo iure poſſit, fruſtra quantùm quidem ad ſuos, bonorum poſſeſſio contra tabulas hodie videtur eſſe. Sed dicendum eam & olim fuiſſe ſemper & adhuc quoq; eſſe valde vtilem, ne dicam neceſſariam etiam ſuis quibuſcumque heredibus: non quidem quòd vllum periculum ſit, ne ſcriptus heres occupet primus ſecundum tabulas, ſi præteritus non præoccupauerit contra tabulas. Nam quamdiu præteritus ad hanc admitti poteſt, ſcriptus non admittitur ad illam, vt ſatis iam probatum eſt. Sed quòd ſi præteritus adierit hereditatem iure ciuili, teſtamẽtum iure Prætorio nihilominus ſubſiſtat, vt ante demonſtratum eſt, & poſſ. ſcriptus heres tum demum bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas ex eo petere, atque ità moleſtiam creare præterito, eumque lite & ſumptibus vexare. Nam ſemel atque præteritus ius ciuile elegit, intelligitur perdidiſſe ius bonorum poſſeſſionis, licèt eius petendæ tempus non ſit elapſum.

elapsum. Vbi enim noluit, iam cæpit ad alios pertinere bonorum possessio, *l.* 1. §. 1. *de succes. ed. infra.* Quamquam enim liberi præteriti exspectandi sint, quamdiu bonorum possessionem contra tabulas petere possunt: si tamen tempus fuerit finitum, aut antè decesserint, vel repudiauerint, vel etiam ius petendæ bonorum possessionis amiserint, vt hoc casu tunc reuertitur possessio ad scriptos heredes *l.* 2. *in princ. infra, de bon. poss. sec. tab.* Amittunt autem casu isto beneficium bonorum possessionis liberi præteriti, quia cõtraria remedia sunt, adire hereditatem iure ciuili, & bonorum possessionem contra tabulas petere. Nam præteriti adeuntes, euertunt ipso iure testamentum: accipientes verò bonorum possessionem contra tabulas, testamentum stare non patiuntur *d. l. vlt. in princ & d.* §. *sancimus itaque, Cod. de liber. præt.* hoc est rescindunt, *l.* 1. *de legat. præst. infra*, quod scilicet alioqui staret. Iure enim ciuili testamentum ab initio non constitit, vt est *in princ. de exhered. liber. Inst.* iure autem Prætorio cõsistit donec rescindatur. Ergo ne testamentum vllo iure subsistat, & ne obtentu iuris Prætorij scriptus heres, post aditam à præterito hæreditatem, petat nihilominus bonorum possessionem secundum tabulas, vtile erit & suis præteritis, bonorum possessionem contra tabulas petere, eiúsque beneficio testamentum iure quidem ciuili nullum, iure quoque Prætorio rescindere, atque ità omnem litigandi & tergiuersandi viam scriptis heredibus præcludere. Nam quamquam illa bonorum possessio secundum tabulas sinè re & effectu tandem futura sit, obtinente scilicet præterito apud Prætorem: tamen caussæ cognitione & sententiâ quâ id decerneretur opus foret: interim verò in ipsa possessione potior esset scriptus heres: quantumuis ipse præteritus adiuisset hereditatem, vt docui pluribus supra parat. de acquir. vel omitt. hered. nam Prætor interim tuetur possessionem quam ex sua iurisdictione dedit. Quinimò cum iustè possideat, qui auctore Prætore possidet *l.* 11. *de acquir. vel amitt. poss. infra*, verendum etiã foret ne interim scriptus heres fructus consumptos quasi bonæ fidei possessor suos faceret. Vt vt sit magni interest eius qui præteritus est, litibus & sumptibus non vexari *l.* 6. *supra, de minor.* Atque hic mihi videtur præcipuus quidem hodie vsus huius bonorum possessionis in suis heredibus. Quamquam possit etiam plerumque casus incidere quo eius beneficium illis sit omnino necessarium vt in specie *l.* 12. §. 1. *hoc tit.* quam ità ponendam arbitror, quidquid Glossa & interpretes sentiant. Finge prius testamentum exstare iure factum quo filius exheredatus est. Iure factum intelligo, in quo omnia rite facta sunt *l.* 6. *in f. princ. ad l. Cornel. de fals. infra, l.* 2. *de iniust. rupt. supra*, hoc est in quo solemnia iuris adhibita sunt, *l.* 1. *eod. tit.* quo nomine institutio quoque vel exheredatio sui heredis continetur: nam sinè alterutra testamentum iure factum dici non potest *l.* 13. *d. tit.* quia nempe ex solemnibus sunt vt ostendit *Theophilus in princ. quib. mod. test. infirm. l.* 30.

de liber. & poſt. ſupra, ideóque ſufficit quæcumque exheredatio quantumuis iniuſta : nihilominus enim teſtamentum iure perfectum dicetur, *l.* 16. *Cod. de inoff. teſt. l.* 5. *in princ. infra*, *de his quæ vt indign.* neque vllo iure ciuili vel Prætorio poterit ideò conuelli : ſola enim ſupereſt inofficioſi querela *l.* 8. *hoc tit.* Fingamus ergo prius teſtamentum exſtare iure factum quo filius exheredatus eſt : meritò, an indignè & iniquè nihil hîc intereſt. Fingamus item ſequens teſtamentum exſtare imperfectum in quo præteritus ſit filius. Imperfectum nunc intelligo non ſolùm propter præteritionem quæ nominatim exprimitur, ſed etiam propter reliqua ſolemnia iuris quæ defuerunt : hoc eſt iure imperfectum, ſiue ſolemnibus iuris imperfectum *l.* 3. *Cod. de teſta.* & *d. l.* 6. *ad l. Cornel. de falſ. infra.* Hîc enim rectè opponitur imperfectum priori iure facto, quod rite perfectum dicit *l.* 2. *de iniuſt. rup. ſupra.* Poſterius ergo teſtamentum duplici vitio laborat, præteritione nempe quæ palàm exprimitur, & præterea aliorum ſolemnium defectu, cuius ratione potiſſimùm hîc dicitur imperfectum. His ità poſitis videamus an aliquod ſuperſit iuris remedium huic filio indignè & immerenter fortaſſe exheredato & præterito. Intelligo iuris remedium certum & proditum quo teſtamentum palàm & aperto marte, atque cum effectu poſſit impugnari, vt *toto tit. de iniuſ. rup. ſupra* ; nam inofficioſi querela anceps & periculoſum remedium eſt, quo quis non quaſi ſuo iure ſed verecũdè & colore quæſito vti poteſt quùm in arbitrio iudicãtium fere totum poſitum ſit *l.* 2. & *l.* 10. *de inoff. teſt. ſupra*, atque ideò vltimum adiutorium, eorum ſcilicet quibus nulla certa ſpes, nullum aliud præſidium ſupereſt, eſſe dicitur in *d. l. vlt. circa med. de liber. præt. Cod.* qua de cauſſa in Inſtitutionibus titulus de inoff. teſt. diſtinguitur à tit. quib. mod. teſt. infir. Equidem quod ad prius teſtamentum attinet in quo filius exheredatus eſt, certum eſt illud iure ciuili turbari non poſſe: neque etiam per bonorum poſſeſſionem contra tabulas iure Prætorio reſcindi, *d. l.* 8. *in princ. hoc tit.* Sed neque exiſtimandum eſt poſteriori teſtamento prius ruptum eſſe : hoc enim contingit cùm poſterius iure quoque perfectum eſt, §. *poſteriore quoque*, *Inſtit. quib. mod. teſt. infir.* iure ſcilicet ciuili : tunc enim ipſo iure tollit prius *l.* 27. *Cod. de teſta.* cùm nihil tam naturale ſit quàm eo genere quidque diſſoluere quo colligatum eſt *l.* 35. *de reg. iur. infra.* At poſuimus poſterius teſtamentum iure imperfectum eſſe. Adde filium in eo fuiſſe præteritum, ità vt vel ex eo ſolo teſtamentum non valeat, nec ſuperius rumpat *l.* 7. *de liber. & poſt. ſupra.* At huic filio, iure ciuili prorſus deſtituto ſuccurrit quandoque Prætor : vt nempe præteritus rectè petat bonorum poſſeſſionem contra tabulas, atque ità reſciſſo poſteriori teſtamento viam ſibi faciat ad ſucceſſionem ab inteſtato quæ eſt ſpecies *d.* §. 1. *l.* 12. *hoc tit.* Ecce igitur caſum valde obſeruãdum, in quo hæc bonorum poſſeſſio hodie etiam ità neceſſaria eſt, vt abſque ea filius præteritus nullum certum

aditum

aditum habeat ad bona parẽtis. Dixeris, At quùm posterius testamentum & iure sit imperfectũ defectu solemniũ: & præteritione sit inutile & nullius momenti *d. l.* 30. *de liber. & post. d. l.* 1. *de iniuſ. rup. ſupra*, non inquam valeat *d. l.* 7. *de liber. & post.* quid prodest præterito illud rescindere, priori manente quod iure perfectum est. Et rursus quî fieri potest vt Prætor suæ iurisdictionis oblitus det bonorum possessionem contra tabulas eius testamenti quod nullum sit *l.* 19. *hoc tit.* Interpretes tam noui quàm veteres, his se difficillimis nodis expedire crediderunt, si dicerent, in specie illius §. venientes ab intestato posteriori testamento heredes scriptos fuisse: hâc inducti ratione, quòd eo solo casu iure quidem communi, posteriore testamento non perfecto, superius rite perfectũ rumpatur *l.* 2. *de iniuſ. rup. ſupra*, & *l.* 21. §. *ſi quis autem, Cod. de teſta.* Atque ità accipiunt *d.* §. verba hæc, *ſi remoto quoque filio potiores ſunt in ea hereditate, posteriore teſtamento ſcripti heredes.* Qua tamen in re plerique eorum vulgò ità distingunt vt si posterius sit imperfectum solemnium prætermissione, superius quidem nihilominus rumpat: si verò nullum sit præteritione sui, non rumpat *l.* 7. *de liber. & poſt. ſupra.* At Viglius ad §. *ex eo autem ſolo, quib. mod. teſt. infir. Inſtit.* post Bartolum in *d. l.* 12. §. 1. *hoc tit.* hoc quoque casu non minùs quàm illo prius testamentum rumpi existimat, modò tamen in posteriore instituti sint venientes ab intestato vt dictum est: quod probari putat ex *d.* §. 1. quos Dñ. Cuiacius etiam sequutus est ad *d. l.* 7. *de liber. & poſt. ſupra*, sic enim ibi *d.* §. 1. accipit vt testamentum imperfectum, in eo velit intelligi ob præteritionem filij. Nos verò certissimis argumentis probabimus, nihil referre quicumque posteriore testamento fuerint scripti heredes, neque speciem eius §. ad solos venientes ab intestato vllo modo debere coartari: sed neque dubitandi rationem in eo esse quòd filius præteritus sit, sed quòd testamentum in quo præteritus est, solemnibus sit imperfectum. Primò, quia si de venientibus ab intestato Iurisconsultus ibi sensisset, promptius fuerat id nominatim dicere quàm ambiguâ & longâ circumlocutione vti, sicuti dicitur nominatim in *d. l.* 2. *de iniuſ. rup. ſupra*, & *in d. l.* 21. §. *ſi quis autem*, *Cod. de teſta.* Secundò, quia quod de venientibus ab intestato interpretes adferunt, in ijs solis iure singulari locum habet: & eo quidem tantùm casu quo quæritur an duobus testamentis factis, superius posteriori quo illi scripti sunt rumpatur. Si igitur de ijs solis §. ille sensisset, specialem illũ casum special iter & semel tantùm definiuisset: At primùm quidem propositæ de duobus testamentis hypothesi satisfacit his verbis, *posteriore teſtamento præteritus, &c.* Deinde verò rem ad thesim deducit, & generaliter definit, quid iuris sit quocumque casu quæratur an filius præteritus testamento imperfecto, id est minùs solemni rectè petat bonorũ possessionem cõtra tabulas illis verbis, *& ità ius habet*, pro quibus in Basilico est, vt refert Viglius loco citato καθόλου γάρ hoc est vni-

uerſaliter, ſiue ſcilicet duo teſtamenta exſtent, ſiue vnum tantùm: neque enim ibi dicit: *Si potiores ſint, &c.* vt dixerat in definienda hypotheſi, ſed ſimpliciter ſi poſſint obtinere hereditatem. Atque ità manifeſtè oſtendit regulam in quibuſcumque perſonis locum habere neque vim eius ex earum qualitate pendere, ſed potiùs ex qualitate teſtamenti. Tertiò ius illud ſingulare *d. l. 2. de iniuſ. rup. ſupra*, quo ſecundum teſtamentum in quo venientes ab inteſtato ſint ſcripti heredes, rumpit ſuperius, non aliâ ratione niti videtur, quàm quòd hoc caſu voluntas teſtatoris ſecunda non ſatîs alioqui per ſe firma ad primam conuellendam legis adiumento fulciatur & roboretur: quia ſcilicet teſtator eoſdem vocauerit quos & ipſa lex ad ſucceſſionem vocaſſet teſtamento non facto. Ex quo ſequitur neceſſe eſſe vt teſtator omnes inſtituat quos lex vocat, id eſt omnes qui ſunt in propinquiori gradu, neque ſatîs eſſe ſi vnum aut alterum ex ijs inſtituerit aliquo prætermiſſo, quod etiam ſequenti ratione deinde confirmabitur. Nam quod *d. l. 2.* ſingulariter dicit, *qui ab inteſtato venire poteſt*, accipiendum eſt pro, omnis qui, vel quicumque, ab inteſtato venire poteſt, plurali enim numero loquitur *d. l. 21. §. ſi quis autem, Cod. de teſta.* quod non aduertens Conſtantinus ità *d. l. 2.* accipit lib. 5. tit. 5. de imperf. teſtam. quaſi ſufficiat aliquem eorum qui ab inteſtato venire poſſunt, poſteriore teſtamento inſtituere. At cùm filius præteritus eſt euidẽs eſt voluntatẽ poſteriorem defuncti non eſſe iuri conſentaneam, neque omnes ab inteſtato venientes fuiſſe inſtitutos, cùm is præteritus ſit quem ius præteriri vetat, & quem ab inteſtato primum vocat: quare eo caſu *d. l. 2.* locum habere non poteſt, vt ſcilicet prius teſtamentum poſteriori infirmetur quaſi in hoc inſtitutis his qui ab inteſtato venire poſſunt. Quartò effectus, *d. l. 2.* hic eſt tantùm, vt ſuperius teſtamentum rumpatur, & vt locus fiat ſucceſſioni ab inteſtato: non autem vt poſterius vllo modo valeat: quo etiam argumento confirmatur quod antè dictum eſt, neceſſe eſſe omnes qui ſunt in proximiori gradu eſſe inſtitutos, poſtquam non alius eſt huius priuilegij effectus quàm vt res ad cauſſam inteſtati decidat, vt etiam in ſimili aliquatenus ſpecie videre eſt in *l. 27. §. ſin autem teſtator, Cod. de teſta.* Id verò probatur ex eo quòd in *d. §. ſi quis autem, d. l. 21. Cod. de teſta.* nouo iure ad *d. l. 2.* additũ eſt, vt poſterius teſtamentum valeat quaſi voluntas vltima inteſtati, quod argumentum certiſſimum eſt id antea non obtinuiſſe: Ex quo breuiter obſerua quid inter vtramque illam l. interſit. Ne fortè exiſtimes cùm Gloſſa Tribunianum verbis *d. l. 2.* aliquid ex nouo iure admiſcuiſſe, quod etiam exiſtimaſſe videtur Dñ. Cuiacius ad *d. l. 2.* Ergo ante *d. l. 21. Cod. de teſta.* poſterius teſtamentum ad hoc tantùm valebat, vt prius rumperet, non autem vt ipſum poſterius vllo modo ſubſiſteret. At bonorum poſſeſſio contra tabulas locum habere non poteſt, niſi teſtamẽtum aliquatenus valeat. Manifeſtum ergo eſt in *d. §. 1. l. 12. hoc tit.* non agi de caſu *d. l. 2.* poſt-

quam

quam ibi dicitur eam bonorum possessionem rectè peti. Denique etiam hodie ex *d.§.si quis autem*, posterius testamentum iure nouo valet quidem quasi voluntas intestati, sed nullo modo quasi testamentum, vt ibidem disertè scriptum est. Ex quo necessariò consequitur illo casu non posse esse locum bonorum possessioni ex testamento: cuius argumenti vim Glossa præsentiens *in d. §. 1. l. 12. hoc tit.* fatetur eam consecutionem: & in eo §. bonorum possessionem contra tabulas impropriè sumi vult, quod certè valde absurdum est. Nam admissum quidem est vt & si tabulæ testamenti numquam fuerint, si tamen testamentum factum sit, detur bonorum possessio secundum vel contra nuncupationem, vt supra, tit. 2. probatum est. At vt testamento nullo modo exstante detur bonorum possessio contra tabulas, quî fieri potest cùm hæc vna sit earum quæ ex testamento esse dicuntur? *§. sunt autem, Instit. de bon. poss.* Quinimò confici etiam potest ex *d. §. si quis autem*, quod antea dictum est necesse esse vt in illius specie omnes qui sunt in proximiori gradu ab intestato venientes, scripti sint heredes posteriori testamento: alioqui hoc consequetur, vt si ex pluribus filijs vel vnus fuerit posteriori testamento scriptus, valeat iure ciuili illa voluntas licèt reliqui filij fuerint præteriti, quia verum sit aliquem ex veniẽtibus ab intestato fuisse scriptum, quo nihil absurdius aut iniquius dici potest. Aut igitur admittendum est omnes ab intestato venientes qui sunt in eodẽ gradu, debere scribi heredes posteriore testamento: aut si vnum ex his scribi satîs est, vt putauit Cõstantinus, fatendum erit necessariò *d. §. si quis autem*, & *d. l. 2* habere tantùm locum in reliquis ab intestato venientibus, non autem in liberis. Vtrolibet verò argumento conficitur *d. l. 2.* non posse habere locum in *d. §. 1. l. 12. hoc tit.* Ex his ergo manifestissimum est in *d. §. 1.* posterius testamentum prius elidere aliquâ aliâ ratione quàm quòd in eo sint instituti venientes ab intestato, vt putauerunt interpretes, quos in eum errorem induxit *l. 7. supra, de liber. & post.* in qua si filius qui in potestate est præteritus sit, & viuo patre decedat testamentum non valet, nec superius rumpetur: quod quidem multò magis obtinere putant si filius mortuo iam patre decedat, quasi cùm lex dicit, *viuo patre*, difficiliorem casum ponat, vt vult Dñ. Cuiac. ad eam l. Cùm igitur viderent in *d. l. 12. §. 1. hoc tit.* filio in potestate præterito testamentum nihilominus valere, & superius rumpere, vt pugnantes illas ll. conciliarent confinxerunt, in *d. §. 1.* venientes ab intestato intestatos fuisse posteriore testamẽto institutos heredes: qua de re dicemus postea. Sed priùs respondendum est ijs obiectionibus quibus interpretes minimè satisfeciisse ostendimus hactenus. Vt ergo quod antea obiecimus frustra filium præteritum in *d. §. 1.* petere contra tabulas aduersùs testamentum alioqui imperfectũ manente primo iure perfecto in quo exheredatus est: & Prætorem etiam non posse dare eam bonorum possessionem aduersùs testamen-

tum quod nullo modo ſubſiſtat: vt inquam hæc diluamus dicendum eſt teſtamentum quandoque omni iure perfectum eſſe, tam ciuili quàm Prætorio *l.* 23. *qui teſt. fac. poſſ. ſupra*, aliquando nullo, *l.* 29. *eod. tit.* quandoque altero tantùm, §. *non tamẽ quib. mod. teſt. infir. Inſtit. & plenius apud Theophilum.* Quare & ſi teſtamentum iure ciuili quocumq; modo imperfectũ eſt, ſi tamen iure Prætorio cõſtet, Prætor ſcriptis heredibus bonorum poſſeſſionem dabit, qui ſucceſſionem quoque obtinebunt, ſi nõ exſiſtat qui petere cõtra tabulas poſſit aut velit, vt pluribus ſupra probatũ eſt. Quòd ſi ſcripti heredes ſecũdum tabulas habere poſſunt, habebunt etiã præteriti contra tabulas quùm teſtamentũ aliquatenus exſtet quod per eã reſcindi poſſit. Atque hâc ipsâ ratione in *d.* §. 1. *l.* 12. *hoc tit.* quantumuis teſtamentum imperfectum ſit iure, ſcilicet ciuili, quùm tamen ſcripti poſſint ex eo bonorũ poſſeſſionem ſecundum tabulas petere, filius præteritus rectè etiam petet contra tabulas, quam rationem diſertis verbis exprimit *d.* §. primùm in hypotheſi illis verbis, *poſteriore teſtamento præteritus, &c.* ad finem vſque periodi: deinde in theſi illis verbis, *& ità ius habet, &c.* ad finẽ vſque l. Quod igitur in eo §. ſcriptum eſt, *ſi remoto filio potiores ſunt in ea hereditate, &c.* Itẽ, *vt quùm amoto filio poſſit obtinere hereditatem, &c.* nihil aliud ſignificat, quàm ſi poſterius teſtamentum, iure quidem ciuili imperfectum, tale tamen ſit vt nihilominus iure Prætorio ſuſtineatur, & ſcripti heredes poſſint ex eo hereditatem id eſt ſucceſſionem apud Prætorẽ obtinere. Aliquando enim ità eſt imperfectum teſtamentum vt nullo modo obtineri ex eo hereditas poſſit, vt cùm neutro iure ſubſiſtit: quo caſu nec rectè petetur bonorum poſſeſſio contra tabulas non enim reſcindi poteſt, quia nullum eſt argum. *l.* 5. *de iniuſ. rup. ſupra.* Aliquando verò ità eſt imperfectum vt tamen hereditas obtineri ex eo poſſit, vt cùm ſolo iure Prætorio ſubſiſtit: quo caſu quùm nõ ſit omnino nullum, peti poterit bonorum poſſeſſio contra tabulas quò reſcindatur. Ceterùm *remoto ſiue amoto filio*, Græci in Baſilico interpretantur, *filio non ſubſiſtente*, vt refert Viglius ad *d.* §. *ex eo autem ſolo, quib. mod. teſt. infir. Inſtit.* Sed verius eſt vt generaliter interpretemur, ſiue non ſubſiſtente, ſiue alioqui excluſo: veluti repudiatione, tempore, aut alio quocumque modo *l.* 4. *de bon. poſſ. ſupra*, & *l.* 2. *in princ. de bon. poſſ. ſec. tab. infra*, quinimò, & exheredatione: nam & illâ liberi dicuntur ſubmoti *l.* 5. §. *vlt. ſupra, de inof. teſt.* ſiue remoti *l.* 8. *hoc tit.* In ſumma, dictorum verborum hic ſenſus eſt, quem Vlpianus tit. 28. generaliter expreſſit, his verbis: *Secundum tabulas*, inquit, *bonorum poſſeſſio datur ſcriptis heredibus, ſcilicet ſi eorum quibus contra tabulas competit, nemo ſit aut petere nolint.* Conſtat itaque iam ex ſuperioribus filium præteritum poſteriore teſtamento imperfecto, rectè petere bonorum poſſeſſionem contra tabulas ſi id teſtamentum iure Prætorio ſubſiſtat, atque hunc eſſe verum ſenſum *d. l.* 12. §. 1. *hoc tit.* Sed inſtabis adhuc & dices eo caſu non poſſe dari bonorum poſſeſſionem

nem ſecundùm tabulas ſcriptis heredibus quia Prætor nõ minùs quàm ius ciuile præteritionem liberorum improbat, imò etiam emancipatorum §. *eadem Inſt. de hered. quæ ab inteſt. defer.* & apud Vlpia. tit. 22. Quòd ſi ſcriptus non poſſit habere ſecũdum tabulas nec præteritus rectè per contra tabulas *d.* §. 1. *inf.* qua de re licèt antea dictum ſit, tamen hîc pleniùs dicendum eſt. Dñ. Cuiacius ergo ad *l.* 4. *hoc tit.* lib. 41. Pauli ad edictum ſic ſcribit: *Liberis ſuis præteritis*, inquit, *ipſo iure teſtamentum non valet, atque ideò non poteſt adiri hereditas ex teſtamento quod nullum eſt: bonorum tamen poſſeſſio ſecundum tabulas peti poteſt, ſi modò obſignatæ fuerint non minùs quàm ſeptem teſtium ſignis* (quod etiam ſcribit parat. de bon. poſſ. cont. tab. Cod.) ſubijcit deinde, *ſigna teſtium ſunt ex iure Prætorio, & Prætor non ſeruato iure ciuili ſemper dat cuilibet petenti bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas ſi animaduertat eas eſſe obſignatas ſeptem teſtium ſignis, etiam ſi iure ciuili ſit iniuſtum, nullum, vel ruptum, vel irritum teſtamentum. Quæ tamen bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas poſtea ſinè re conſtituetur ſi petatur bonorum poſſeſſio contra tabulas.* Idémque omnino ille ſcribit ad Vlpia. tit. 23. & ad *l.* 15. *de legat. præſt. infra*, eodem lib. Pauli, vbi etiam addit, *ſi falſum ſit teſtamentum*, & ad totius ſuæ ſententiæ probationem citat *l.* 12. *de iniuſ. rup. ſupra*, *l.* 1. *Cod. de his qui ſibi aſcrib.* §. *non tamen, Inſtit. quib. mod. teſt. infir.* & Vlpia. tit. 23. quem potuit etiã addere tit. 28. quæ omnia diligenter ſunt expendenda & exploranda, quia eorum explicatione huius tit. interpretatio præcipuè continetur. Et de nullo quidem teſtamento, hoc eſt quod ſui heredis præteritione nullius ſit momenti, id ſatîs iam probatum eſt vel ex eo quòd ſuo præterito datur contra tabulas, quod argumentum certiſſimum eſt ſcripto ſecundũ tabulas dari poſſe *d. l.* 12. §. 1. *hoc tit.* & præterea probatur apertè in ſpecie *d.* §. 1. vbi præteritus contra tabulas bonorum poſſeſſionẽ rectè petere dicitur. De iniuſto in *d. l.* 12. *de iniuſ. rup. ſupra*, in qua iniuſtũ intelligo, non iure ciuili factum, id eſt ſolemnibus imperfectũ, vt facit *Theophilus in princ. quib. mod. teſt. infir.* Quãquam enim iniuſtũ quandoque dicatur quod præteritione nullũ eſt, *l.* 3. §. *ex his, l.* 6. §. *ſed ſi pater, de iniuſ. rup. ſupra*, tamen non poteſt ità accipi in *d. l.* 12. quod tamen exiſtimauit ibi Gloſſa: nã heredi ſcripto bonorum poſſeſſio ſecundũ tabulas cum re datur & legata ac fideicõmiſſa ſeruantur. Idem etiã apertè probatur his verbis Vlpiani tit. 28. *Etiã ſi*, inquit, *iure ciuili non valeat teſtamentum, fortè quòd familiæ mãcipatio vel nuncupatio defuit, ſi ſignatum teſtamentũ ſit, non minùs quàm ſeptem teſtium ciuium Romanorum ſignis, bonorum poſſeſſio datur.* De rupto & irrito teſtamento probatur diſertis Vlp. verbis tit. 23. ibi. *Si ſeptem ſignis teſtium ſignatum ſit teſtamẽtum, licèt iure ciuili ruptum vel irritum factum ſit, Prætor ſcriptis heredibus iuxta tabulas bonorum poſſeſſionem dat, &c.* De rupto item probatur in *l.* 2. *Cod. de bonor. poſſeſſ. con. tab.* argumento ducto à contrario: probatur etiam in *d. l.* 12. *de iniuſ. rup. ſupra*, in qua quod ſcripto heredi ſecundum tabulas datur non eſt ex conſtitutione Adriani quæ ibi citatur, ſed ex iure Prætorio. Conſtitutio enim

aliò spectat vt deinde dicemus. De rupto verò hîc intellige, non quidem posteriori testamento sed agnatione sui heredis vt in ll. supra citatis. De irrito similiter probatur in d. l. 12. de iniuſ. rup. Irritum enim ibi non est accipiendum vt *in f. l. 1. eodem tit.* destituto testamento vt quidam malè sentiunt, quandoquidem in *d. l. 12.* scripto heredi detur secundum tabulas cum effectu, & legata ac fideicommissa præstentur vt dictum est: sed irritum ibi est intelligendũ capitis minutione testatoris, vt apertè probatur *ex §. non tamen, Instit. quib. mod. test. infir.* & ex d. Vlp. loco tit. 23. Denique de falso testamento idem quod de superioribus probatur aliquatenus *d. l. 1. Cod. de his qui sibi aſcrib.* nam quamuis ibi testamentum videatur falsum iure ciuili ex interpretatione prudentum, tamen datur bonorum possessio secundum tabulas. Dico *aliquatenus*, quia ibi propriè non est falsum, si enim tale re verâ esset, non daretur bonorum possessio cum effectu, vt ibi datur. Non tamen dubito quin ex falso testamento, vt ex superioribus detur interim scripto heredi bonorum possessio secundum tabulas. Nam quemadmodum ex edicto D. Adriani heres mittitur interim in possessionem hereditariorum corporum, siue testamentum dicatur præteritione nullum, siue falsum, seu alij vitio subiectum, imò etiam si testator seruus fuisse dicatur *l. 2. Cod. de ed. D. Adr. toll.* quia, vt loquitur Iustinianus, *l. vlt. eod. tit. sufficit si testamentum iudici ostendatur legitimè formatum, hoc est non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacumque suæ formæ parte vitiatum, sed quod in prima figura sinè omni vituperatione appareat, & depositionibus testium legitimi numeri vallatum sit.* Ità etiam bonorum possessio secundum tabulas scripto heredi interim datur ex qualicumque testamento dummodò formã iuris Prætorij præ se ferat, hoc est non minùs quàm septem testium signis signatum sit, quocumque tandem vitio id laboret. Ideóque ità edixisse videtur Prætor, *Si tabulæ testamenti exstabunt*, quia nempe solam tabularum figuram quæ se primùm oculis offert, attendit, neque penitiùs introspicit vitia quæ subesse possunt in concedenda illa bonorum possessione secundum tabulas. Neque enim ea in re curat Prætor vtrùm testamentum iure ciuili consistat modò eo iure quod ipse introduxit perfectum appareat. Et hoc est quod Theophilus scribit §. *non tamen, quib. mod. test. infir.* vitia iniusti, rupti, & irriti testamenti ad testamentum iure Prætorio confectum non pertinere, neque illud dissoluere. Non tamen hæc ità accipienda sunt quasi testamenta nulla, iniusta, rupta, irrita, & falsa Prætor absolutè tueatur. Quorsum enim tam diligens & anxia obseruatio in testamentis ordinandis iure ciuili præscriberetur, & quorsum vitia testamentorum tam accuratè describerentur, si ex tabulis testamenti successio nihilominùs posset obtineri, ad Prætorem quasi ad asylum dato perfugio? Et quâ fronte Prætor qui viua vox iuris ciuilis esse dicitur *l. 8. de iust. & iu. supra*, testamentum illud tueretur, quod aliquis

apud eum iure ciuili impugnaret, vt pote alicui ex dictis vitijs obnoxium? Ità igitur se gerit Prætor, vt petenti quidem heredi bonorum possessionem ex qualicumque testamento non deneget, si quidem nullus iure ciuili heres exsistat, vt bonorũ possessionem in successione cum effectu tueatur: quare enim stare prohibeatur testamẽtum quod nullus impugnet, quod nullus subuertat, & quod ad iuris Prætorij normam formatum sit? At si exsistat aliquis qui iure ciuili possessionem sibi vindicet, atque testamentum impugnet, quasi nullum, iniustum, ruptum, irritum, aut falsum, tum ea bonorum possessio quam secundum tabulas Prætor dederat, efficitur inanis & sinè re effectúque. Hæc verò probantur verbis Vlp. qui d. tit. 23. postquam dixit ex testamento iure ciuili rupto vel irrito facto, Prætorem scriptis heredibus iuxta tabulas bonorũ possessionem dare, sic tandem concludit: *quæ bonorum possessio*, inquit, *cum re, id est cum effectu habetur, si nemo alius iure heres sit*: vbi Dñ. Cuiacius heredem iure legitimo siue ab intestato quod idem est interpretatur, quod desumpsit ex f. tit 28. Verius tamen est vt heredẽ iure intelligamus siue ex testamẽto, siue ab intestato: nam quod est in f. d. tit. 28. exẽpli loco non pro regula ponitur: & testamentarius heres nõ minùs quàm legitimus potest eam bonorũ possessionem sinè re efficere. Æquius enim est heredẽ quemcumque qui iure ciuili subnixus sit, potiorem esse illo qui solo & mero iure Prætorio nititur, iure ciuili omninò destitutus. Pone filium priori testamento iure perfecto exheredatum, secundo præteritum viuo patre decessisse: quamquam scriptus testamento posteriore, bonorum possessionem secundum tabulas obtinuerit, vt potest, tamen ea sinè effectu erit, propter eum qui ex priori testamento heres ciuili iure est *l. 7. de liber. & post. supra*, idem erit si ponas iure perfectum prius testamentum, posteriùs imperfectum: nam hoc casu legitimus heres non turbabit bonorum possessionẽ secundum tabulas quàm posteriori testamento scriptus heres accepit: sed heres scriptus in priori turbat, quia non est locus legitimæ successioni priori manẽte testamẽto. Quod verò Vlp. palàm verbis expressit id Iustinianus significauit *d. §. non tamen, quib. mod. test. infir.* neque enim ait absolutè, scriptum heredẽ bonorum possessionem secundum tabulas habiturũ, ex testamento irrito, sed posse habere: posse inquam, scilicet si nemo alius iure heres sit, intelligit enim de bonorum possessione cum effectu. Legitimi autem heredis nomine Vlp. d. tit. 28. intellexit eos quos lex aut similis iuris pars ad successionem ab intestato vocat, vt infra, tit. de su. & leg. her. quo etiam numero habendi sunt ij quibus Prætor quasi suis successionem defert, hoc est emancipati *§. emancipati, de hered. quæ ab intest. & in princ. de succes. cogn. Inst. & apud Theoph. §. sunt autem, de bon. poss.* & l. 1. Cod. Theod. famil erciſc. Quod verò ad cognatos attinet quia ij sunt iure ciuili incogniti, & solo iure Prætorio subnixi, vt est *in princ. d. tit. de succes. cog.* non possunt turbare

bonorum poſſeſſionem quam ſecundum tabulas ſcriptus heres acceperit, ex teſtamento iure ciuili aliquo modo vitiato. Nam cùm hic ſcriptus heres, & cognati ſolo iure Prætorio inuitantur, certum eſt cauſſam teſtati ſemper potiorem eſſe debere *l. 39. de acquir. vel omitt. her. ſupra.* Sed quia in ſucceſſionibus ab inteſtato exæquati ſunt hodie agnatis cognati. *Nou. 118. de hered. ab inteſ. venien. coll. 9.* idem dicendum erit de cognatis quod antea de legitimis dictũ eſt: nempe vt ſi exſiſtat etiam aliquis eorum poſſit bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas quam ſcriptus heres in prædictis caſibus accepit ſinè re conſtituere & inanem reddere. Ideóque quod Vlp. d. tit. 28. de legitimo herede tantùm extulit & d. tit. 23. de herede ſimpliciter, ità eſt hodie efferendum. Vt ſcilicet ſcriptus heres habeat bonorum poſſeſſionem cum effectu, ſi nemo alius iure heres exſiſtat, vel teſtamentarius, vel ex eorum numero qui rem ab inteſtato auferre poſſunt tam cognati quàm agnati. Atque ità veniẽtes ab inteſtato latiſſimè accipiendos hodie puto & in *l. 2. & in l. 12. de iniuſ. rup. ſupra.* Quamquam Iuriſconſulti ipſi de ſuis & legitimis qui ſoli olim iure ciuili ab inteſtato venire poterant, tantùm ſenſerint. Quia verò vix accidit, vt teſtator non habeat aliquem cognatum, qui ab inteſtato ſuccedere ei poſſit, ideò *d. l. 12.* ad eum caſum qui frequentior eſt, reſpiciens, ait ex iniuſto & irrito teſtamento ſucceſſionem obtineri, & legata ac fideicommiſſa præſtari, ſi bonorum poſſeſſio data fuerit ei qui rem ab inteſtato auferre poſſit: hoc eſt ſi is heres ſcriptus ſit, qui ab inteſtato venire poteſt: quibus verbis illud idem ſignificat quod ex Vlp. ſupra retulimus, nempe bonorum poſſeſſionem quam ſcriptus heres obtinuit cum re haberi, ſi nemo alius iure heres ſit. Eo enim caſu quo teſtator aliquem cognatum habet, tum demum verè dici poteſt, neminem alium iure heredem exſiſtere, cùm ipſe cognatus heres teſtamento ſcriptus eſt. At ſi nullum cognatum habet, tunc ſcripto heredi dabitur bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas cum effectu, quùm nullus ſit qui ius teſtamẽti impugnãdi habeat. Ex ſupradictis verò facilè poteſt intelligi quare in ſpecie *l. 1. Cod. de his qui ſibi aſcri.* dicatur ſucceſsionẽ beneficio bonorum poſſeſsionis poſſe obtineri, ex eo teſtamento quod iure ciuili in cauſſa falſi ideò ſit, quia filius emãcipauis ſe in eo heredem patre dictante ſcripſerat: poſſe inquam obtineri, ſi modo emancipatus iuſtus ſucceſſor ab inteſtato futurus eſſet. Nam ſi non futurus ſit, putà quia in aliam familiam per arrogationem tranſierit *l. 3. §. ſi emancipatus, hoc tit.* bonorum poſſeſsio non habebitur cum effectu, vt *d. l. 1.* innuit à contrario: ſed is qui ab inteſtato proximior eſt teſtamenti vitium arguet, rémque ſibi auferet. Idémque etiam dicendum erit ſi præter eum qui aliquo ex ſupradictis teſtamentis heres ſcriptus eſt, ſint etiam alij venientes ab inteſtato. Tunc enim iſti efficient ne ſcriptus bonorum poſſeſsionem ſecundum tabulas cum effectu habere poſsit. Hoc enim exigitur, vt nemo alius

iure

iure heres sit, vt scribit Vlp. d. tit. 23. qui scilicet testamentum vitiosum impugnare possit. Cui consequens est idem his casibus obtinere quod ante diximus de *l. 2. de iniuſ. rup. ſupra*, nempe vt omnes qui sunt in proximiori gradu sint instituti, quod etiam à simili probatur ex *l. vlt. Cod. fam. erciſ.* vbi omnes liberi dispositione paternâ debent comprehendi. Ergo si nemo alius iure heres sit, bonorum possessionem cùm effectu scriptus heres obtinebit, testamento quantumuis iure ciuili vitioso, modò tamẽ obsignato vt satîs iam probatum est. Idem erit etiam si alius iure heres sit, si tamen ipse heres esse nolit, & iuri suo tacitè vel expressè renunciauerit, vt in rupto testamento videre est in *l. 2. de bon. poſſ. cont. tab. à contrario*: nẽpe vt si postumus præteritus non petat contra tabulas quò sibi hereditatem ab intestato vindicet, scriptus hères secundum tabulas cum effectu obtineat. Item in testamento nullo si filius præteritus patris se bonis abstineat: nam tũc etiam scriptus heres bonorum possessionem similiter obtinebit *l. 17. de iniuſ. rup. ſupra*, vbi summè notandum quod ait Glossa vltima: testamentum filij præteritione nullum intelligi, si ipse velit dicere nullum, non si taceat, hoc est ius suum spernat. Illi igitur licèt subtilitas iuris ciuilis refragari videatur, attamen voluntas testatoris ex æquo & bono tuebitur inquit *d. l.* nempe beneficio bonorum possessionis secundum tabulas quod etiam existimauit rectè Dñ. Cuiacius ad illam l. in commentarijs illius tit. de iniuſ. rup. Qui tamen sententiam mutauit lib. 5. Responſ. Papiniani ad eamdem l. Ibi enim existimat intelligendum voluntatem sustineri iure ciuili: *quia iure Prætorio dubium non eſt*, inquit, *quin hæredi ſcripto detur bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas etiam ſi filius præteritus ſit, modò teſtamentum ſit obſignatum ſeptem teſtium ſignis*. Sed prior sententia videtur verior. Ratio autem dubitandi hæc esse potuit, an ea bonorum possessio competeret, quia bonorum possessio secundum tabulas comparata est à Prætore non impugnandi iuris ciuilis, sed magis confirmandi gratiâ, ideóque illis propriè competit qui rectè & iure facto testamento heredes instituti sunt, vt est *in princ. de bon. poſſ. Inſt.* Directo igitur iure illa nititur, non solâ æquitatis ratione, vt de quibusdam quæ sunt ab intestato dicitur §. *quos autem*, *Inſt. de bon. poſſ.* Quare illis casibus quibus iure ciuili imperfectum est testamentum non videtur ea bonorum possessio dari posse. Et hæc dubitandi ratio ad illos omnes casus generalis est, non autem *d. l.* 17. peculiaris. Vt etiam definitio ad omnes generalis: nempe in huiusmodi casibus dari quidem bonorum possessionem secundum tabulas, non tamen eam quam verbis edicti Prætor proposuit, sed ex æquo & bono ad eius similitudinem: nam iuris quidem subtilitas refragatur, quia testamentum iure ciuili non subsistit. Quæ ratio dubitandi multò fortior est in casu *d. l.* 17. quia testamentum ab initio non constitit vitio præteritionis, & quia Prætor quoque non minùs quàm ius ciuile præteritionem improbat, vt ante

dictum est. Alteram dubitādi rationem quis fortasse adferre velit, quia videri possit filio qui ius suum spreuit excluso, proximiorem posse testamentū quasi nullum impugnare, & rem sibi ab intestato auferre. Sed hæc dubitatio in hunc locum cadere non potest, quia in ea *l.* 17. reliqui filij præter vnum præteritum, testamento heredes scripti sunt, hoc est ij ipsi qui ab intestato sunt proximiores. Sed & si proponatur extraneos fuisse institutos, tamen cùm præteritus ius suum spreuerit, proximioribus non fit locus ad impugnandū testamentum & ad successionem intestati: quia nec olim fuit successio in agnatis §. *placebat, Inst. de legit. agn. succes.* qua de re supra, tit. de bon. poss. nec hodie esse posset, quia hoc casu non est propriè locus successioni legitimæ, cùm exstet qualequale testamentum, & quod Prætor tueatur. At prædicta dubitandi ratio propria quidem est in specie *l.* 12. *de iniuf. rup. supra*, in qua si postumus præteritus viuo testatore natus decesserit, quæritur an bonorum possessio secundum tabulas scripto heredi competat, & de viribus totius testamenti. Hoc enim casu videri possit bonorum possessionem sinè effectu futuram, & venientes ab intestato rem ablaturos: quia cùm testator decedit filius non est in rerum natura, qui eis obstare possit, vt in *d. l.* 17. *Et certè iuris scrupulositate & nimiâ subtilitate testamentum ruptum videtur*, inquit lex: hoc est vt liceat venientibus ab intestato tale dicere. *Attamen si signatum fuerit, bonorum possessionem secundum tabulas accipere heres scriptus potest rémque obtinebit, vt DD. Adrianus & Antoninus rescripserunt*, vt est in eadem l. Ait, *rémque obtinebit*, quia dubium esse non potuit quin scriptus bonorum possessionem obtinere posset, ex qualicumque testamento modò signato: sed ea sinè effectu futura erat, venientibus ab intestato, rem stricto iure scilicet obtinentibus. At constitutionibus illis iuris rigor benignè relaxatus est, & fauore testamenti factum, vt ea bonorum possessio sit cum re & effectu, quæ alioqui summo iure debuerat esse inanis. Sed quare eâdem ratione testamentum non sustinetur in specie *l.* 7. *de liber. & post. supra*, in qua contrario prorsus iure, Si filius qui in potestate est, præteritus sit, & viuo patre decedat, testamentum non valet, nec superius rumpetur? Facilis erit responsio si eam speciem ponamus quam ponunt Glossa & Viuianus, & quā verba ipsa præseferunt. Nam dicemus ibi esse duo testamenta quorum prius sit iure perfectum, sequens præteritione nullum, ideóque nec valere vllo modo, priore obstante, nec ipsum prius rumpere. Sed verius videtur eam l. duos casus comprehendere: nempe, vt siue solum sit testamentum in quo filius præteritus sit, ipsum non valeat, siue sit aliud prius, vt nec illud rumpat. Nam Iustinianus similiter *in princ. de exhered. liber.* scribit filio qui est in potestate præterito, & viuo patre decedente, inutile nihilominus esse testamentum. Illo ergo casu quo solum est testamentum in quo filius præteritus est: meritò quæri potest quare non idem sit ius quod in

d. l. 12. de iniuſ. rup. ſupra, vt ſcilicet teſtamentum ex æquo & bono, & ope earumdem conſtitutionum, aut certè earum exemplo ſuſtineatur, filio præmortuo, vt excludantur venientes ab inteſtato. Dicendū maiorem eſſe æquitatis rationem ad tuendum teſtamentum in *d. l. 12.* quàm in *d. l. 7. de liber. & poſt.* quia poſtumo præterito, nihilominus valet teſtamentum, & ab initio conſiſtit, ac eoúſque donec agnatione poſtumi rumpatur. At filij præteritione teſtamentum ità nullum eſt, vt ne ab initio quidem conſiſtat, vt eſt *in princ. de exher. liber. Inſt.* quare nullo colore poteſt ſuſtineri, ſed locus eſt veniētibus ab inteſtato quibus ea ſucceſſio ſinè ſumma iniuria auferri non poſſet, & ità illas duas ll. conciliat optimè Dñ. Cuiacius in commentarijs ad *d. l. 7.* At cum *d. l. 7.* pugnare videtur ex aduerſo, *d. l. 12. §. 1. hoc tit.* nā in eo §. valet poſterius teſtamentum in quo filius præteritus eſt, ità vt amoto filio heredes in eo ſcripti poſſint obtinere hereditatem, id eſt bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas cum effectu habere: poſſit etiam præteritus ſi velit bonorum poſſeſſionem contra tabulas rectè petere, per quas reſcindat id teſtamentum & viam ſibi ab inteſtato faciat. Ac conſequenter prius teſtamentum quod ibi iure perfectum proponitur, poſteriori etiam ſolemnibus imperfecto, & præteritione nullo rumpi videtur. Difficillimus certè nodus & dignus vindice, ſi quis alius in iure. Breuiter dicendum videtur, aliud iuris eſſe cùm viuo teſtatore moritur filius præteritus, vt in *d. l. 7. de liber. & poſt.* aliud cùm patri ſuperſtes eſt vt in *d. l. 12. §. 1. hoc tit.* Nam quod Dñ. Cuiacius putat, in commentarijs ad tit. de liber. & poſt. hæc verba in *d. l. 7. & viuo patre decedat*, difficiliorem caſum demonſtrare, idémque multò magis eſſe ſi filius mortuo demum patre deceſſerit, probari nobis non poteſt, propter *d. l. 12. §. 1. hoc tit.* quæ eo modo pugnaret implacabiliter. Vt nec etiam quod *in princ. de exher. liber. Inſt.* ille & A. Contius ediderint, *vt & ſi viuo patre*, quâ copulâ caſus præmortui patris includitur. Nam quāquam ea lectio pleriſque manuſcriptis codicibus confirmetur, & Theophili verba in eumdem ſenſum concepta ſint, tamen lectio vulgaris retinenda nobis videtur hoc modo, *vt ſi viuo patre*, copulâ ſcilicet non additâ. Sic enim ille locus optimè quadrabit cum *d. l. 7.* ex qua etiam videtur depromptus. Ratio autem differētiæ vtrùm viuo teſtatore decedat præteritus filius, vel patri ſuperſtes ſit, in eo poſita eſt, quòd primo caſu nihil intereſt filij præmortui, teſtamentum patris vllo modo ſuſtineri: at altero caſu cùm ipſe patri ſuperſtes eſt, maximè illius intereſſe poteſt, & tum præcipuè cùm ſuperius teſtamētum exſtat iure perfectum in quo ipſe exheredatus ſit, vt in ſpecie *d. l. 12. §. 1. hoc tit.* Tunc enim filius à ſucceſſione paterna prorſus excludetur, omni iuris remedio deſtitutus vt ſupra fusè docuimus, niſi poſterius teſtamentum aliquatenus ſuſtineatur: eo ſcilicet fine, vt filius præteritus illud per bonorum poſſeſſionem contra tabulas reſcindere poſſit, atque adeò viam ſibi patefacere

ad ſucceſſionem inteſtati. Ergo quod dicitur in *d.* §. 1. fauorabiliter fit, & iure tandem ſingulari: quod verò dicitur in *d. l.* 7. ſecundum communes iuris regulas fit. Ius ſingulare in eo cernitur quod poſteriore teſtamento imperfecto prius iure perfectum rumpatur effectu ipſo, & ſi non iuris ſubtilitate. Benigniorem hanc ſententiam fauor filij expreſſit, cui hæc ſola certa via ſupereſt quâ ad patris ſucceſſionem poſſit peruenire At dices, ſi hoc eſſet filij priuilegium, eius perſonam non egrederetur. Egreditur autem, & ad ſcriptos quoque heredes pertinere poteſt, qui ſcilicet amoto filio bonorum poſſeſſionem ſecundũ tabulas cum effectu obtinebunt, vt verba illius §. demonſtrant. Ergo illo caſu poſterius teſtamentum non videtur ſuſtineri fauore ipſius filij. Dicendum, ſolius quidem filij fauore ſuſtineri, ſed poſtquam eius occaſione ſuſtineri cœptum eſt & ſemel conſtitit, durare heredéſque ſcriptos bonorum poſſeſſionem poſſe ex eo obtinere, amoto ſcilicet filio, *argumento l.* 8. §. *à primo gradu*, *hoc tit.* vbi bonorum poſſeſſio ſemel nata, durat, & ſi cauſſa eius ceſſauerit. Quia ergo differt caſus quo viuo teſtatore filius præteritus deceſſit, ab eo quo patri teſtatori ſuperuixit, ideò *in f. d. l.* 7. *de liber. & poſt.* hæc verba apponuntur, *& eo iure vtimur*, quibus innuitur, alio in caſu vti nos alio iure. Quemadmodum autem in *d. l.* 12. §. 1. *hoc tit.* fauore filij ſuſtinetur poſterius teſtamentum, vt nempe contra illud bonorum poſſeſſionem rectè petat: ſic etiam in *d. l.* 8. §. *à primo*, ſi filius priori teſtamento præteritus ſit, poſteriori exheredatus, prius iure Prætorio ſuſtinetur, non alio fine, quàm vt bonorum poſſeſſio contra tabulas filio præterito naſcatur, quæ illo quoque caſu in filio neceſſaria eſt, vt abſque ea nullo certo remedio adiuuetur. Filio verò amoto, putauerim hoc quoque caſu id quod in eius fauorem inductum eſt, ſcriptis quoque heredibus proficere, nempe vt bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas cum effectu ex eo teſtamento poſſit obtinere. Atque ità hoc etiã caſu teſtamentum imperfectum, imò iure ciuili nullum præteritione potius eſſe teſtamento iure perfecto. Hinc verò valde obſeruandum duplex eſſe genus bonorum poſſeſſionis ſecũdum tabulas. Vnum quod dictis caſibus ex æquo & bono ſingulari quodam iure: Aliud quod iure communi datur omnibus qui rectè teſtamento heredes inſtituti ſunt. Vtroque genere voluntas defuncti in omnibus ſeruatur, vnde & poſſeſſio nomen habet ſecundum tabulas, ſiue iuxta tabulas. Nam & cùm ex æquo & bono datur, legata & fideicommiſſa conſeruantur, per conſequentias inſtitutionis, *d. l.* 12. *de iniuſ. rup. ſupra*, *verſ. idcircóque*, & *in d. l.* 17. *eod. tit.* in qua tamen de libertatibus & legatis præcipua quæſtio eſt. At in bonorum poſſeſſione contra tabulas legata & fideicommiſſa non ſeruantur, niſi exceptis perſonis de quibus tit. ſequenti. Ceterùm mirum videri non debet ſi in duobus caſibus ſupra expoſitis teſtamentum iure imperfectum præualeat teſtamento iure perfecto,

& ſi po-

& si posterius sit illud etiam rumpat: quia si id admissum est fauore venientium ab intestato, *l. 2. de iniuſ. rup. ſupra*, quantò magis admittendum est fauore liberorum, quoties id è re ipsorum est: vt in duobus casibus supra expositis vel similibus. Et hactenus dictum sit de suis præteritis. Sequitur vt de emancipatis breuiter dicamus. Nam cùm ab initio huius parat. propositum fuisset, bonorum possessionem contra tabulas non alijs dari quàm suis, aut qui iure suorum venirent posse competere: Obiectum est primò suis eam non posse competere quùm eorum præteritione testamentum sit ipso iure nullum. Secundò eam emancipatis non minùs quàm suis competere, imò emancipatorum gratiâ fuisse potissimùm comparatam, vt vult Glossa in *l. 6. §. 1. in verbo nepotem, hoc tit.* Discussâ ergo primâ obiectione, superest vt hanc diluamus. Vt ergo verum est emancipatis quoque hanc bonorum possessionem competere, ità etiam falsum est eorum gratiâ potissimùm fuisse comparatam, vt putauerunt interpretes. Nam *l. 1. hoc tit.* euidenter ostendit suorum eam esse propriam, quùm dicat liberos ad eam vocari, eo iure, eóque ordine quo vocantur ad successionem ex iure ciuili: sed tamen emancipatis quoque accommodari postea ostendit §. 4. his verbis, *Et sui iuris factos liberos inducit in bonorum possessionem Prætor: siue emancipati sunt, siue aliàs exierunt de patris potestate.* In suis ergo præteritis propria illius sedes: sed ab his ad emancipatos alióque qui sui iuris effecti sũt, producta. Ergo falsum erit dices quod initio posuimus eam illo tantùm iure competere quo quis suus est, vel habetur. Imò verissimum. Nam qui sui iuris sunt suorum loco habentur à Prætore, & sui esse finguntur in hac bonorum possessione, ex quo etiam apparet eam illis non proprio quidem iure, sed benignâ interpretatione competere. Pro suis autem à Prætore fingi, & ex eius edicto inter suos naturali æquitate connumerari, perinde ac si in potestate parentis mortis tempore fuissent, gradúmque liberorum retinuissent, nec per emancipationem extranei fuissent effecti, ac proinde ad easdem bonorum possessiones, atque ideò ad hanc ipsam contra tabulas cum suis vocari docet Iustinianus §. *sunt autem, & ibi Theophilus pleniùs de bon. poſſ. §. emancipati §. minùs & §. eadem, de hered. quæ ab inteſt. def. Inſtit.* docet etiam lex 1. fam. ercis. Cod Theod. his verbis. *Filijs ac nepotibus*, inquit, *ciuili iure vel auxilio Prætoris, vt ſuis heredibus defuncti ſucceſſio defertur.* Ea autem fictio nihil est aliud quàm emancipationis vel alterius capitis minutionis quâ aliquis ex liberis desijt esse in potestate rescissio, vt eleganter docet *lex 6. inf. de bon. poſſ. ſupra*, atque ità rescissionem intellige in *l. 3. §. ſi emancipatus, hoc tit.* non testamenti, vt ibi malè Glossa (quamuis tamen verum sit bonorum possessionem contra tabulas rescindere quoque testamentum *l. 1. de legat. præſt. infra.*) Ea inquam fictio nihil est aliud quàm rescissio quasi scilicet numquam è potestate exierit qui tamen re verâ exijt, quò scilicet Prætor eo colore possit admittere ad hãc bo-

norum posseſſionem etiam eos qui ſunt ſui iuris: admittere ſcilicet velamento & obtentu iuris ipſius ciuilis, quaſi & hi quoque in numero liberorum & ſuorum ſint. Hoc enim ſtudet in tota ſua iuriſdictione, ne aliquid ex ſeſe moliri videatur, ſed perpetuò inniti & inhærere præceptis iuris ciuilis cuius ipſe nihil aliud quàm viua vox & interpres *l.* 8. *de iuſt. & iur. ſupra*, vt non immeritò ſcripſerit Vlp. tit. 28. circa bonorum poſſeſſores fictitijs actionibus opus eſſe, ſeu ipſi agant ſeu cum his agatur. Ex his verò maximè illuſtratur quod expoſuimus ſupra tit. de bon. poſſ. quomodo nempe intelligendum ſit Prætorem ius ciuile impugnare in bonorum poſſeſſione contra tabulas. Eâ igitur fictione liberis qui non ſunt in poteſtate ea bonorũ poſſeſſio accommodatur quaſi ſuis. Ex quo intelligitur eos nõ minùs quàm ſuos inſtituendos eſſe heredes vel exheredandos, vt docet Iuſtinianus §. *emancipatos, de exher. liber. Inſt.* & Vlp. tit. 22. & exempla ſunt, in *l. vlt. de liber. & poſt. ſupra*, *in l.* 3. §. *ſi emancipatus in f. & in l.* 8. §. *ſi quis emancipatum, hoc tit.* Nam quamquam exheredatio in extraneo res inepta eſſe dicatur *l.* 132. *de verb oblig. infra*, & liberi qui non ſunt in poteſtate, extranei ſint iure ciuili, tamen non ineptè imo neceſſariò exheredantur, ſi non fuerint inſtituti quia iure Prætorio non ſunt extranei ſed pro ſuis habentur, vt dictum eſt. Verum ergo eſt bonorum poſſeſſionem contra tabulas competere ſuis & emancipatis *l. vlt.* §. *ſancimus itaque*, *Cod. de liber. præt.* vt rectè Gloſſa *in princ. l.* 1. *hoc tit.* vt tamen intelligamus ipſos emancipatos ea in re pro ſuis haberi. Rectè ergo concludemus quod ab initio conſtituimus ex *d. l.* 1. liberos ad hanc bonorum poſſeſſionem vocari eo iure eóque ordine quo vocantur ad ſucceſſionem ex iure ciuili, hoc eſt quatenus ſui ſunt vel eſſe finguntur: cui conſequens eſt quod dicitur in *l.* 11. §. 1. *hoc tit.* exemplo iuris legitimi & bonorum poſſeſſionem contra tabulas diſtribui. Conſequens etiam eam liberis exheredatis non dari *l.* 8. *in princ. hoc tit. l.* 9. §. *ſi filium ſupra, de liber. & poſt.* quod de nominatim exheredatis eſt intelligendũ *l. pen.* §. *videamus, hoc tit.* quia exheredati remouẽtur à gradu liberorum, ac per hoc in totum extranei ſunt, *d. l.* 8. *in princ. &* §. *in adoptionem*, quia inquam exheredatio ius ſui abſcindit *d.* §. *ſi filium*, & exheredatus nomen ſui heredis amittit, *d. l. pen.* §. *videamus*, *in f. hoc tit. à contrario*, quo tamen ſolo hæc bonorum poſſeſſio nititur. Quòd ſi exheredatio irrita fiat non aditâ hereditate, tunc quia nomen ſui heredis adipiſcitur, nihil obſtabit quò minùs hanc bonorum poſſeſſionem contra tabulas accipiat *d.* §. *videamus, in f.* Præteritis ergo tantùm datur ſiue ſuis ſiue emancipatis *in princ. l.* 1. *hoc tit.* & §. *emancipatos, de exher. liber. Inſt.* ex quo præteriti querela appellatur *Nou.* 1. *Valent de teſtã.* Liberis verò ſcriptis heredibus non datur *l.* 18. *hoc tit.* niſi ſi alius cõmittat edictũ, id eſt niſi præteritus aliquis bonorũ poſſeſſionẽ contra tabulas petens viã eis ad eamdẽ patefaciat: eo enim caſu & ipſe ſcriptus ad eam quoque admittitur *l.* 3. §. *ſi qui ex liberis*,

liberis, & duob. seqq. l. 4. §. vlt. & *l. 10. §. 1. hoc tit.* Sed & si filius sub ea conditione quæ non sit in eius potestate heres scriptus sit, nihilomagis eam bonorũ possessionẽ petere poterit, sed secundũ tabulas petere debebit. Verùm si defecerit cõditio, tuendus erit à Prætore ac si contra tabulas bonorum possessionẽ acepisset, *d. l. 3. §. pen. hoc tit.* & *l. 5. de bon. poss. sec. tab. infra, atque etiã l. 2. §. 1. eodem tit.* vbi hæc tuitio ei qui emancipatus est necessaria esse dicitur quod non satîs explicat Glossa. Necessaria verò est quia per secundum tabulas venire non potest cùm defecerit conditio institutionis, nec ab intestato quia coheres illius sustinet testamẽtum. At filio qui suus est non erit eo casu necessaria, quia potest ab intestato succedere: testamentum enim iure ciuili ratum non est cùm conditio non fuit in eius potestate *l. vlt. de condit. instit. supra.* Et videtur vtrosque posse eam petere etiam si præteritus nondum petierit: nam satîs est testamentum in ea caussa esse, vt peti possit à præterito ea bonorum possessio *l. 4. §. vlt. l. 10. §. vlt. hoc tit. l. 14.* & *l. 6. de legat. præst. infra,* atque ità intelligendum est quod dicitur in *l. 15. §. 1. vers. sed si solus, de leg. præst. infra*, etiam solum heredem institutum posse petere contra tabulas quo casu si præteritus deinde eam omiserit, illa bonorum possessio contra tabulas induet naturam bonorum possessionis secundum tabulas, *l. 14. eodem tit.* Vt contrà bonorum possessio secundum tabulas induit naturam bonorum possessionis contra tabulas in casu *l. 2. §. 1. l. 5. de bon. poss. sec. tab.* & *l. 3. §. pen. hoc tit.* His addendum edicto cõmisso, scriptos heredes virilem portionem habere cum præteritis, etiam si fortè ex minori parte fuissent scripti heredes *l. 8. in f. hoc tit.* nisi fortè scripti aditione iudicium defuncti comprobauerint, tunc enim eos tuetur Prætor, quatenus scripti sunt, *l. 14. hoc tit.*

TITVLVS V.

DE LEGATIS PRÆSTANDIS CONTRA tabulas bonorum possessione petitâ.

PER contra tabulas bonorum possessionem testamentum rescindi ait *l. 1. hoc tit. statim, in princ.* Quæ igitur sit illius sententiæ vis & potestas ante omnia videndum est, & an ità rescisso testamento fiat locus successioni ab intestato: hoc enim primâ fronte videri possit. Nam & in *l. 17. Cod. de collat.* tres modi intestatæ successionis proponuntur, his verbis, *aut testamento penitus non condito, aut si factum fuerit contra tabulas possessione petitâ, vel inofficiosi querelâ motâ rescisso.* Vt minùs verè dictum videatur à Dñ.

Cuiacio *ad l. 21. hoc tit. lib. 13. quæstionum Papin.* rescisso testamento per bonorum possessionem contra tabulas non tamen sequi testatorem fieri intestatum ipso iure, nec etiam iure Prætorio. Quamquam tamen à contrario notum sit bonorum possessionem contra tabulas ex earum esse numero quæ ex testamento appellantur, ac consequenter opponi eis quæ sunt ab intestato §. *sunt autem, de bon. poss. Inst.* & opponi quidem non solo nomine sed etiam re ipsâ. Neque enim qui per eam bonorum possessionem venit, succedit ab intestato, vt liquidò apparet ex *l. pen. §. videamus, supra, tit. prox.* his verbis, *quia etsi fratrum* (inquit) *ab intestato heres sit emancipatus tamen* (qui scilicet acceperat contra tabulas) *non inde accepit bonorum possessionem*, id est non accepit ab intestato. Quinimò in *l. 6. §. pen. supra, si quis omiss. caus. test.* qui omittit bonorum possessionem contra tabulas dicitur omittere caussam testamenti & incidere in edictum tanquam contraria ibi opponuntur eam bonorum possessionem accipere, & ab intestato possidere hereditatem. Testamenti enim caussam aliquatenus durare, quantumuis eâ bonorum possessione acceptâ, vel ex eo apparet quòd exheredationis nota nihilominùs manet, ideóq; exheredatus non potest petere bonorum possessionem contra tabulas, licèt præteritus eam petierit *l. pen. in princ.* & apertiùs duobus in locis §. 2. *videamus, supra, tit. prox.* Apparet etiam ex eo quòd exheredato datur inofficiosi querela aduersùs testamẽtum quantumuis per contra tabulas rescissum, quùm tamen ipsa querela ad rescindendum testamentum comparata sit *l. 17. de inof. test. supra*, ità vt actum agere videretur nisi aliquatenus subsisteret testamentum, quod Glossa etiam notat in *d. l. 16. §. 1.* in verbo, *pertulit.* Dari autem eo casu nihilominùs querelam apparet ex *d. l. pen. §. 1.* & *l. 10. §. pen. eodem tit.* & *l. 16. §. 1. de inof. test. supra.* Hæc verò ità sunt breuiter concilianda vt dicamus bonorum possessionem contra tabulas non quidem euertere & rescindere testamentum ipso iure, hoc est iure ciuili, sed euertere & rescindere iure Prætorio, nec pati illud stare *l. vlt. §. sancimus, Cod. de lib. præt.* quod fusiùs tractatum est supra tit. prox. Et hac in re obseruanda est differentia inter querelam inofficiosi & bonorum possessionem contra tabulas, præter alias multas quas eleganter tradit Dñ. Cuiacius ad *d. l. 21. hoc tit. lib. 13. quæstionum Papiniani.* Nam querela testamentum ipso iure rescindit *l. 8. vlt. de inof. testam. supra*, ratio differentiæ quia in iudicio querelæ quæritur de iure testamenti: at in bonorum possessione contra tabulas de iure eius qui præteritus est, non de iure testamenti *l. 16. §. 1. eodem tit. supra.* His consequens est, vt bonorum possessione contra tabulas acceptâ, heredes scripti possint nihilominùs ex testamento iure ciuili succedere: præteriti verò succedant ab intestato iure Prætorio. Nec absurdum videatur eumdem pro parte testatum, pro parte intestatum videri, quùm id diuerso iure fiat: & quùm etiam idem ipsum vno eodémq; iure querela sæpè contingat *l. 15. in f. l. 24. de inof. test. supra.*

Præteritos

Præteritos autem ſuccedere ab inteſtato iure Prætorio per contra tabulas ità diſertè ſcriptum eſt in *d. l.* 17. *Cod. de collat.* vt negari nequaquam poſſit. In qua etiam l. ea iuris diuerſitas ſignificatur illis verbis, *quocumque iure inteſtatæ ſucceſſionis:* ex quibus facilè intelligitur inteſtatum ibi non vno eodémque iure fieri, ſed diuerſo. Id verò agnoſcit etiam Gloſſa in *d. l.* 17. ſed peſſimè diſtinguit, vt ſi bonorum poſſeſſio contra tabulas petita ſit ante aditam hereditatem, defunctus fiat omnino inteſtatus: ſi verò poſt aditam, non fiat inteſtatus iure ciuili, ſed iure Prætorio. Meliùs verò in *l.* 4. *filiæ dotem, eod tit.* vbi abſolutè & indefinitè ait, petitâ bonorum poſſeſſione contra tabulas iure quidem ciuili non ſuccedi ab inteſtato, ſed iure Prætorio ità ſuccedi: qua in re malè repræhenditur ab interpretibus quos ſecutus Dñ. Cuiacius in *d. l.* 21. *hoc tit.* malè etiam negauit defunctum fieri inteſtatum, ne iure quidem Prætorio. Eos in errorem induxiſſe videtur *d. lex* 4. quę etiam prædictam diſtinctionem extorſit Gloſſæ. Nam in ea *l.* 4. ab inteſtato ſuccedere, & contra tabulas petere, tanquam aduerſæ ſpecies opponũtur, vt rectè ex eo Gloſſa inferat, ſi bona ſit ibi diuiſio, eum non ſuccedere ab inteſtato qui per bonorum poſſeſſionem contra tabulas ſuccedit: & tamen in ea *l.* 4. vt & in toto illo tit. agitur de collatione quæ eſt iuris Prætorij. Ità vt dici poſſit ne iure quidem Prætorio ſuccedi ab inteſtato per bonorum poſſeſſionem contra tabulas. Breuiter dicendum eſt per eam bonorum poſſeſſionem ſuccedi ab inteſtato *d. l.* 17. *de collat.* ſcilicet ſi euentum reſpicias, quia teſtamentum reſcindit & ſtare non patitur *d. l. vlt.* §. *ſancimus. Cod. de liber. præt. & l.* 1. *in prin. hoc tit.* Et rurſus non ſuccedi ab inteſtato, *d. l.* 4. *Cod. de collat.* ſi modum per quem ſucceditur reſpicias, hoc eſt ipſam bonorum poſſeſſionem, quæ quatenus locum habere non poteſt, niſi exſtent tabulæ, dicitur ex teſtamento eſſe, reſpectu ſcilicet bonorum poſſeſſionis vnde liberi, quæ abſolutè eſt ab inteſtato, hoc eſt & effectu, & modo ſuccedẽdi. Quùm ergo per bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamentum reſcindatur & ſubuertatur, quemadmodum dictum eſt, ſequitur vt quid iuris futurum ſit de liberis heredibus inſtitutis, nunc videamus. Gloſſa verò in *l.* 23. *ſi filius ſup. ſi quis omiſ. cauſ. teſt.* ait ſuum inſtitutum præterito emancipato & petente contra tabulas habere tria remedia: nam *poteſt adire ab inteſtato*, inquit: item *poteſt adire ex teſtamento*, vtrumq; ſcilicet iure ciuili: *& denique poteſt bonorum poſſeſſionem cõtra tabulas petere.* Ab inteſtato autem adire poſſe, ait quoque Gloſſa in *l.* 6. *quia autem.* §. *pen. ſup. eod. tit.* quod probatur ex illo §. cuius ſpeciem rectè ibi Gloſſa fingit ex *l.* 15. *is qui, in prin. verſ. vbi verò, hoc tit.* nempe in ſuo ſcripto herede qui omiſsâ bonorum poſſeſſione contra tabulas quam accipere potuerat edicto commiſſo à præterito, ab inteſtato poſſidet hereditatem. Probatur item ex *d. l.* 23. in qua tamen obſeruandum, bonorum poſſeſſionem contra tabulas non fuiſſe petitã à præterito, vt ibi ponit

Glossa, sed potuisse peti, vt est in contextu, quod tamen sufficit vt edictum committatur *l. 16. si duo, hoc tit. & l. 4. §. vlt. sup. tit. prox.* Ex testamento quoque scriptum adire posse quamuis edicto ab alio commisso, probatur ex *l. 14. si duobus*, aliàs, *si ex duobus, in prin. vers. sed illud. sup. tit. prox. ex l. 8. virilis. §. 1. vers. si adierit. & ex l. 15. is qui §. 1. vers. sed si scriptus, hoc tit.* De vtraque autem aditione siue ab intestato, siue ex testamento videtur posse intelligi *lex 16. si duo, hoc tit. in vers. proinde*, licèt Glossa de aditione ex testamento aut secundum tabulas possessione intellexerit tantùm. Denique posse suum scriptum heredem edicto ab alio commisso, accipere bonorum possessionem contra tabulas probatur *l. 3. §. 10. si quis ex liberis & duobus seqq. l. 4. §. vlt. & l. 10. si post. §. 1. sup. tit. prox.* nisi scilicet ex testamento iam hereditatem adijt, tunc enim ab ea bonorum possessione repellitur, non quidem edicti verbis sed ex interpretatione, quia scilicet iudicium patris secutus sit, quod ideò non possit iam rescindere. *l. 14. si duobus, in prin. hoc tit.* ex quo intelligitur ratio dubitandi in *eadem l. vers. quod si is*, vbi agitur de suo herede instituto. Nam quia necessarius heres exsistit absque aditione vlla, videri posset, eum ab ea bonorum possessione repelli. Definitur tamen eam sui heredis existentiam, quæ fit iuris potestate, non impedire bonorum possessionem contra tabulas, sed immixtionem quæ fit voluntate eam impedire Tribus autem antè dictis remedijs addi potest & quartum, quo & absque aditione vlla, & absque bonorum possessione contra tabulas suus institutus heres potest se tueri, beneficio nempe edicti quod hoc tit. proponitur, vt infra dicemus, quod & alijs quibusdam personis commune est. Sed quùm bonorum possessio contra tabulas testamentum rescindat parum prodesse potest filio heredi instituto aditio ex iure ciuili: hæc enim ius tantùm transfert in heredem vt ex definitione hereditatis intelligitur. At bonorum possessio emolumentum & fruitionem rerum, vtpote quæ est naturale dominium, *l. 1. inf. de acquir. vel omitt. poss.* & l. 2. de bon. matern. Cod. Theod. Quinimò huius beneficio scriptus heres cogitur res hereditarias præstare agenti præterito contra tabulas: omne enim ius trãsferri æquum est quod per caussam hereditariam scriptus heres nanciscitur, ad eum quem Prætor heredis loco constituit *l. 13. cùm emancipatus, sup. tit. prox.* Æquitas autem illa ex eo nascitur quòd iustè possideat qui auctore Prætore possidet *l. 11. iustè, inf. de acquir. vel omitt. poss.* & quòd is heres esse intelligatur nõ qui scriptus est, sed quem Prætor heredis loco cõstituit. Bonorum ergo possessio à præterito accepta, potior erit scripti heredis aditione: qua de re nonnihil dictum est. tit. prox. & plenius *sup. de acquir. vel omitt. hered.* Neque dixeris scriptum heredem rescisso testamento bonorum possessione contra tabulas à præterito acceptâ debere saltem cum eo admitti ad intestati successionem. Nam per eam bonorum possessionem non succeditur absolutè ab intestato

vt antè probatum est, & quantumuis scriptus veniat ab intestato iure ciuili, tamen solus præteritus bonorum possessionem habebit vt est *in prin. l. pen. sup. tit. prox.* Nam licèt & scriptus ipse potuisset eligere bonorum possessionem contra tabulas, ex quo tamen eam sibi dari noluit, defuncti iudicio per aditionem probato, soli præterito ea competit perinde ac si scriptus eam petere numquam potuisset. *l. 1. §. 4. quibus inf. de succes. edict.* Nihil igitur proderit scripto heredi, iure ciuili munitum esse & hereditatem adiuisse, quùm Prætor alium in ipsa possessione & emolumento rerum tueatur: vt quod de nuda proprietate dicitur *in prin. de vsuf. Inst.* commodè huc transferri possit, inutile scilicet fore nudum heredis scripti dominium semper abscedente possessione, hoc est fruitione ipsâ. Et hoc certè in extraneis heredibus verum est. At si heres scriptus, sit ex numero suorum & omissâ bonorum possessione contra tabulas adierit ex testamento hereditatem, eum tuetur Prætor non quidem vi aditionis, sed hac ratione quòd ex liberis est, qui contra tabulas petere potuerunt *l. 15. is qui §. 1. vers. sed si scriptus. & l. 16. si duo vers. proinde. hoc tit.* Sed si is qui heres institutus est adierit, quamuis tuitione Prætoris muniatur, deteriori tamen conditione est, *quàm si bonorum possessionem contra tabulas accepisset*, vt docet *d. lex 14. sup. tit. prox. in prin. vers. sed illud. vt hactenus*, inquit, *deteriorem causam suam fecerit, quòd si ex minore parte sit institutus eam dumtaxat retinere possit, & quòd extraneis quoque legata præstare cogatur.* Quæ verba ità vt retuli vnius periodi contextu sunt legenda: quùm tamen post verbum, *accepisset*, punctum apponatur in omnibus editionibus, quasi deinde à sequentibus verbis noua periodus incipiat: ex qua vitiosa interpunctione, sensus conturbatur, & hinc Glossæ dubitatio, in verbo *deteriorem*. Ex minori ergo parte quàm virili institutus eam solam retinet: *quâ enim ratione maiorem partem habere potest, cùm nec bonorum possessionem accepit, nec ex maiori parte institutus est?* inquit, *lex 15. is qui. §. 2. ità autem hoc tit.* Deteriorem etiam causam suam aliâ ratione nonnumquam facit, qui adierit hereditatem, quia libertates competent ex necessitate per aditionem, quæ alioqui intercidissent, *l. 8. virilis §. 1. hoc. tit. vers. si adierit*, de dolo enim actione tenebitur si denunciante eo qui præteritus accepit contra tabulas possessionem, & pollicente portionem virilẽ hic adijt hereditatem, vt est in *eodem vers.* Quatenus ergo suum scriptum heredem qui ex testamento adiuit Prætor tuetur, dici potest, ipsum scriptũ effectu rem fratris qui bonorum possessionem contra tabulas accepit auferre. Nam per eam bonorum possessionem tota successio ipsi præterito qui solus contra tabulas accepit acquisita est, vt antè probatum. At cùm suus heres siue scriptus fuerit, siue etiam ipse præteritus, hereditatem ab intestato adiuit, vel etiam bonorum possessionem contra tabulas accepit, tunc contrariâ ratione, præteritus emancipatus qui petit contra tabulas, effectu rem fratris aufert, vt est *in dd. ll. 15. in prin.*

& seq. hoc tit. quia scilicet suus rem ab intestato iure suo & mero quidem iure ciuili solus habet, cùm nempe adiuit ab intestato, aut etiam habere intelligitur cùm petijt contra tabulas, quia & sinè hac rem suo iure habiturus esset *dd. ll.* 15. *in princ. & seq. & l. pen. in prin.* ibi, *filius ab intestato patris suus heres deprehendetur & in f. princ. vers. si autem & §. pen. sup. tit. prox.* Ideóque sicut cùm suus ex testamento adiuit opus habet tuitione Prætoris aduersùs præteritum qui contra tabulas accepit, sic emancipatus ipse simili tuitione Prætoris opus habet aduersùs suum qui vel ab intestato adiuit, vel petijt contra tabulas, *vt aduersùs filium suum ex asse heredem ab intestato patre, emancipatum Prætor in parte tueatur,* inquit, *d. lex pen. in princ. sup. tit. prox.* Ratio differentiæ hæc videtur, quia bonorum possessio contra tabulas quam præteritus accepit impugnat & rescindit testamentum: ideóque bonorum possessor iste potior erit herede qui adiuit ex testamento, cui ob id necessaria est Prætoris tuitio. At bonorum possessio contra tabulas non impugnat successionem ab intestato, neque enim in id directa aut comparata est. Ideóque suus qui iure suo venit, id est mero iure ciuili ab intestato potior est præterito qui petijt contra tabulas, cui idcircò similis Prætoris tuitio necessaria est. Bonorum ergo possessio contra tabulas rescindit & subuertit testamentum, & ità quidem vt nec libertates valeant, nisi fortè adita fuerit ex testamento hereditas *d. l.* 8. §. 1. *vers. si adierit, hoc tit.* tunc enim libertates competunt ex necessitate per aditionem, vt ibi scriptum est: hoc enim fauor libertatis extorsit, eo scilicet colore, quòd iure ciuili testamentum subsistat, quamuis nulla alia relicta valeant. At rescisso testamento per inofficiosi querelam nec libertates valent, quia nullo iure testamentum subsistit *d. l.* 8. §. *vlt. sup. de inof. test.* Et certè verum est quod in *eadem l.* §. *sed nec impuberis,* alio modo rescindi testamentum per querelam, alio verò per bonorum possessionem contra tabulas. Nam per querelam ità rescinditur, vt & ipse qui agit agat ab intestato, & fiat heres ab intestato siue legitimus, siue honorarius *d. l.* 8. §. *vlt. l.* 20. *sup. de inoff. test. l.* 15. *nam etsi, in f. & l.* 19. *mater, in prin. eod. tit.* & alijs etiam legitimis viam ab intestato aperiat *d. l.* 19. *vers. ceterùm, & l.* 17. *qui repudiantis eod tit.* nam intestatum prorsus patremfamilias facit, ideóque eius victoria omnibus qui ab intestato successionem habent proficit *l.* 6. *postumus* §. 1. *eod. tit.* Nec obest quod testamentum aliquãdo pro parte tantùm rescindat, nam intentione quidem & vi ipsius querelæ totum testamentum rescinditur *d. l.* 19. *in prin. vers. itaque.* sed potestas eius inhibetur quandoque, putà aduersùs eum heredem scriptum qui non minùs ab intestato ipse heres venire potest, vt in *d. l.* 19. *in prin. vers. sed non est admittendum, & d. l.* 17. *vers. & ideò eod. tit.* Vel etiã eius potestas pro parte impeditur propter diuersas iudicum sententias *d. l.* 15. §. 1. *& l.* 24. *circa. sup. eod. tit.* At per bonorum possessionẽ contra tabulas ità rescinditur testamentum, vt nec ipse qui agit veniat

propriè ab inteſtato, nec legitimis viam ad inteſtati ſucceſſionem faciat, neque eius victoria illis quidquam proficiat niſi & ipſi contra tabulas ſimiliter petierint, aut tuitione Prætoriâ muniti fuerint, vt ante dictum eſt. Neque tamẽ euenire poteſt, vt per bonorum poſſeſſionem contra tabulas quis eodem iure & gradu partim teſtatus, partim inteſtatus decedat, vt in querela. Dixi, *eodem iure*, propter ea quæ ſupra dicta ſunt de herede inſtituto, qui & ipſe nihilominùs heres eſt, ſed iure ciuili: & ità eſt intelligenda Gloſſa *in d. §. ſed nec impuberis. l. 8. ſup. de inof. teſt.* cùm ait per bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamentum non poſſe reſcindi niſi in totum, vt nec etiam poſtumi agnatione *l. pen. ſup. de iniuſt. rup. iunctâ Gloſſâ, l. 47. ſi pater duos. inf. de fideic. libert.* Dixi verò, *eodem gradu*, quia per bonorum poſſeſſionem contra tabulas is tantùm gradus reſcinditur aduersùs quem petita eſt, non alij *d. l. 10. §. per omnia. hoc tit.* atque ità eſt intelligendum quod dicitur in *l. pen. §. vlt. ſup. tit. prox.* hanc bonorum poſſeſſionem contra partem teſtamenti accipi, hoc eſt contra vnum aliquem gradum, non contra partem gradus, quod in querela inofficioſi omnino contrà accidit, in qua contra partem quidem vnius gradus agitur, quemadmodum ſupra docuimus, non contra vnum aliquem gradum ſaluis alijs. Ratio differentiæ, quia in querela de iure teſtamẽti quæritur, & defuncti iudicium vniuerſum quaſi furioſi damnatur. At in bonorum poſſeſſione contra tabulas quæritur de iure eius qui præteritus eſt *l. 16. filio & d. l. 19. ſup. de inoffic. teſt.* Quare eatenus reſcindit teſtamentum, quatenus ſuo iure vtitur, hoc eſt pro eo gradu contra quem agit. Quibus conſequens eſt per querelam inofficioſi etiam tabulas pupillares ſubuerti, quia principale teſtamentum reſciſſum eſt *d. l. 8. §. ſed nec impuberis*, quod etiam accidit agnatione poſtumi *d. l. pen. ſup. de iniuſ. rup.* At per bonorum poſſeſſionem contra tabulas quamuis reſciſſo patris teſtamento manere tamen tabulas pupillares *l. 34. ex duobus. §. vlt. & l. 35. & ſi contra, ſup. de vulg. & l. 5. in prin. hoc tit.* Et ratio eſt, quia iure ciuili non infirmatur teſtamentum patris per contra tabulas, vt antè probatum eſt, & hanc rationem aſſignat Gloſſa *in d. l. 34. §. vlt. d. l. 8. §. ſed nec impuberis & d. l. 5.* Neſcio verò quo ex loco Dñ. Cuiacius hauſerit quod ſcribit parat. de bon. poſſ. con. tab. Cod. ſuos petentes contra tabulas ſubuertere etiam tabulas pupillares: nec eius ſententiæ video rationem vllam iuris. Imò contrarium probatur *in d. l. 35. ſup. de vulg.* vbi ſubſtitutio manet, licèt pupillus ipſe cui facta eſt petierit contra tabulas. Ceterùm quùm bonorũ poſſeſſio contra tabulas reſcindat & ſubuertat omnino teſtamentum, quemadmodum iam probatum eſt, conſequens eſt vt legata & alia teſtamento relicta non valeant, ac ne ipſæ quidem libertates *d. l. 8. §. 1. verſ. ſi adierit, hoc tit.* quod ſimiliter accidit teſtamento per querelam inofficioſi reſciſſo *d. l. 8. §. vlt. ſup. de inof. teſt.* aut poſtumi agnatione. *l. 47. ſi pater duos. inf. de fideic. libert.* Sequitur ergo vt legata

& alia relicta quæ hoc tit. præſtari dicuntur bonorum poſſeſſione cõtra tabulas petitâ, non actione legatorum & quaſi iure ſuo à legatarijs peti poſſint, ſed præſtentur beneficio Prætoris, & ſolâ eius tuitione cõſeruentur. Cuius tuitionis tam frequens ideò in hoc tit. mentio vt *l.* 3. *l.* 5. §. *pen. l.* 7. *l.* 20. *& l. vlt. hoc tit.* Malè igitur Dñ. Cuiacius ad *d. l.* 21. *hoc tit.* ſcribit, talia legata & relicta non reſcindi à Prætore. Nam reſcinduntur omnia generaliter per contra tabulas, ſed tamen iſta conſeruantur, hâc parte edicti, quam *lex* 1. ait æquitatem quamdam habere naturalem & ad aliquid nouam. Æquitatem ad aliquid nouam dicere videtur, quòd eius veſtigia in iure ciuili nulla appareant. Illo enim iure reſciſſo teſtamento vel per querelam inofficioſi, vel agnatione poſtumi, relicta in teſtamento nullo modo valent, vti iam dictum eſt. Hincq; eſt quod hoc edictum reſtrictè accipitur *l.* 3. §. 2. *&* 5. *hoc tit.* Et nouitas æquitatis in eo apparet quòd qui iudicium patris per hanc bonorum poſſeſſionem reſcindunt, tamen ex eius iudicio quibuſdam perſonis legata præſtent vt eſt in prin. *l.* 1. *hoc tit.* Quare verò non abſolutè dixit æquitatem naturalem, ſed *quamdam*? An quia incidunt caſus nonnulli in quibus huius edicti æquitas vacillat, quod ideò dicitur habere nonnullas reprehenſiones, *l.* 6. *Saluius, hoc tit.* An quia non continet plenam æquitatem, quia certis tantùm perſonis proſpicit non omnibus. An potiùs quia hæc æquitas non ità neceſſaria ſit, vt eâ non ſeruatâ ius naturale vlla ex parte violari videretur: quamquam ſit tamen iuri naturali conſentanea, quùm eas perſonas tueatur quæ ſunt nobis naturâ chariores, liberos nempe & parentes. Eas verò perſonas hâc parte tuetur Prætor honoris potiùs quàm emolumenti cauſsâ *l.* 3. §. 2. *hoc tit.* Dico *potiùs*, quia etiam emolumentum attenditur *d. l.* 3. §. 3. ſed honor tamen potiſſimùm. Hinc petenda explicatio cõſecutionis in *l.* 5. *filiũ.* §. 6. *ſed & ſi. hoc tit.* vt quùm legata cõſeruentur honoris cauſsâ, hereditariæ quoque portiones exceptis perſonis debeant conſeruari, quia hereditates non modò honeſto titulo, ſed & pleniore honore tribuantur, hoc eſt quia in hereditate relinquenda non modò habeatur honor, ſed etiam plenior habeatur quàm in legatis. Vnde patet eorũ hallucinatio qui, *onere*, pro, *honore*, eo loco legere voluerunt. Liberis autem & parentibus tantùm Prætor proſpexit, vt eſt in *l.* 3. §. 1. *hoc tit.* ideóque illis ſolis legata præſtari ſecundùm edictum debere rectè ait *lex* 1. *Cod. de bon. poſſ. con. tab.* quod confirmatur *d. l.* 6. *hoc tit.* cùm ait hâc parte edicti quâ emãcipatus acceptâ contra tabulas bonorum poſſeſſione liberis & parentibus legata præſtare eum iuberi. Non ergo in *d. l.* 1. *Cod.* ſupplendum eſt, *& alijs quibuſdam perſonis*, vt ibi facit Gloſſa. Nam alijs proſpectum videtur, non edicti verbis ſed interpretatione. Hinc liberorum & parentum ſolùm in hoc tit. frequens mentio *l.* 1. §. 1. *l.* 8. §. 1. *l.* 16. *& paſſim. & l.* 6. §. *pen. ſup. ſi quis omiſ. cauſ. teſt.* Liberorum verò nomen per interpretationem

productum videtur ad nurum & vxorem in dotis prælegato, vel eo quod pro dote relictum fuerit *l. 1. in prin. d. l. 8. §. pen. & vlt. & duab. ll. seqq. hoc tit.* quia nurus filiæ loco habetur : Vxor verò quæ in manum conuenerit, & ipsa quoque nurus quæ in manu filij est quem in potestate habemus, inter suos heredes connumerantur ab Vlpia. tit. 22. Verius tamen videtur, vt nurum & vxorem Prætor edicto nominatim complexus fuerit : id enim apertè probare videtur *d. lex 8. §. vlt. & lex 1. in prin. hoc tit.* Quare quod antè dictum est solis liberis & parentibus secundùm edictum legata præstari, ità erit intelligendum, vt illis solis præstentur absolutè. Exceptis autem personis legata præstari edixit Prætor, quia ei propositum sinè iniuria ceterarum personarum bonorum possessionem dari, inquit *lex 17. si emancipato, hoc tit.* Sed cùm certas tantùm personas exceperit, quare generaliter dicit *ceterarum* An legendum *exceptarum*, vt *l. 20. si filius & seq. hoc tit.* An quod propiùs accedit *certarum d. l. 15* ? An potiùs nihil mutandum, vt ceteras personas quæ sint scilicet eiusdem generis cum ipso qui petit contra tabulas intelligamus, quod tamen satîs durum est. De solis autem legatis præstandis videtur edixisse Prætor, vt fert rubrica & *lex 1. de bon. poss. con. tab. Cod.* vel certè de legatis & fideicommissis, vt *in princ. l. 1. hoc tit.* quia legatis generaliter comparantur *l. 37. illud. inf. de donat. caus. mort.* Summè tamen obseruandum quod est in *d. l. 20. §. 1.* hoc locum non habere in ijs donationibus quæ extra testamentum fiunt, quia in his deficit legatorum comparatio. Denique & ad portiones hereditarias edictum productum est *d. l. 5. §. 6. sed etsi, & §. seq. hoc tit. & l. 3. in f. inf. de coniun. cum emancip.* ità sentiente primùm Iuliano Iurisconsulto *d. §. sed etsi.* Cuius sententia D. Pij rescripto & constitutione tandem comprobata est *d. §. sed etsi, l. 7. nam secundum, & l. 23. hi quibus, hoc tit.* quæ constitutio lex etiam appellatur. *l. 21. si portio, hoc tit.* vt rectè ibi Glossa, quod & Dñ. Cuiacius in Papiniano sentire videtur, nam principum constitutiones leges esse constat, *l. 1. §. 1. sup. de constit.* Non est omittendum per *Nou. 115. vt cùm de appell. cogn. coll. 8.* de qua *in authen. ex caussa. Cod. de liber. præter.* hoc edictum non fuisse sublatum, vt putauit Glossa in *l. 1. Cod. de bon. pos. con. tab.* quod etiam Græcos existimasse notat Dñ. Cuiacius hoc parat. Nam vt rectè Latini interpretes docẽt, illa Nouella loquitur de testamento per querelam rescisso, non per bonorum possessionem contra tabulas.

TITVLVS VI.

DE COLLATIONE.

HÆc rubrica in Florentinis Pandectis de collatione præcisè inscribitur, vt etiam præcisè lib. 6. Cod. de collationibus. At in indice ijsdem Pandectis præposito de collatione bonorum. Conferre autem generaliter est cùm in medium & in commune, hoc est in vnum, plures inferunt, cui affine est contribuere. Sic collationes pro tributis & pensitationibus dicuntur *l. 5. apparitores, de exact. trib. & l. 2. de indict. lib.* 10. *Cod.* Hinc titulus 28. de collat. donat. titulus 29. de coll. ær. lib. 10. Cod. titulus 1. de nauicul. & de toll. lustr. aur. coll. titulus 73. de collat. fund. fisc. titulus 64. de coll. fund. patrim. lib. 11. Cod. & denique titulus generalis 73. de his quæ ex publ. coll. ill. sunt lib. 10. Cod. quæ collationes, simpliciter illationes quoque dicuntur tit. 71. de ponder. & au. illat. lib. 10. Cod. & qui eas inferunt collatores *l. 1. d. tit. & l. 4. tit. 5. de naufrag. lib.* 11. *Cod.* Eâdem ratione conferre *in l. 6. si vir sup. ad l. Falcid.* dicitur maritus qui partem sumptuum in funeranda vxore, vnà cum mulieris herede infert. Sic in idiotismo collationis verbum ad sympolia translatum est, quòd ad ea sæpe combibonum quisque symbolum siue symbolam inferat, *son escot.* Denique eâdem quoque notatione *in l. 20. si filius, tit. prox. sup.* exceptæ personæ quibus relicta conseruantur tuitione Prætoris, bonorum possessione contra tabulas ab emancipato petitâ pro rata conferunt ad virilem emancipato. Ex quo apparet hunc titulum non re solùm, sed etiam verborum communione superiori esse coniunctum. Rei autem coniunctio in eo est generaliter, quòd collatio de qua hoc tit. primâ suâ origine locum habeat bonorum possessione contra tabulas petitâ, vt infra dicemus, quo etiam casu locus est superiori titulo, & quòd etiam in illo tit. fiat collatio vt in hoc, licèt diuersi generis & diuerso modo. Nam ibi emancipato, hoc est eius gratiâ: hîc ab emancipato & in gratiam eorum qui in potestate manserunt: ibi quandoque, hîc semper. Propior verò etiam coniunctio, quòd vtriusque tituli æquitas ex eadem caussa proficiscatur: quamquam in hoc manifestior quàm in illo, quod *lex* 1. vtriusque tituli statim ostendit. Nam tit. superiori certis quibusdam personis relicta Prætor ideò præstari iubet ab eo qui bonorum possessionem contra tabulas petijt, quia alioqui propter eam possessionem exceptæ illæ personæ incommodo & iniuriâ afficerentur, rescisso nempe testamento, ac consequenter legatis & alijs quæ testa-

mento

mento relicta fuerant nihil valituris. Prospexit igitur illo tit. Prætor vt sinè iniuria exceptarum personarum bonorum possessio contra tabulas daretur, vt est *in l.* 17. *si emancipato, illo tit.* Caussa autem hæc apertè significatur *in l.* 4. *eod. tit. iuncta cum* §. *vlt. l.* 3. Legata enim ideò præstari ait, quòd scripti heredes facilè omittant & repudient hereditatẽ propter eum qui contra tabulas petijt aut petiturus est, quod etiam ostendit *lex pen. in prin. sup. de bon. poss. con. tab.* Nam si adita fuisset hereditas, certum est ea legata & alia quæcumque relicta debitum iri. Et quamquam bonorum possessio contra tabulas rescisso in vniuersum testamento illa tolleret, iure Prætorio: tamen valerent iure ciuili, atque ideò non viderentur posse denegari exceptis præsertim personis sinè manifesta iniuria, hoc est iuris ciuilis offensione. Atque ideò videtur ipse scriptus heres velle adire hereditatem quamuis bonorum possessio contra tabulas petita sit, aut peti possit *l.* 8. *virilis.* §. 1. *vers. si adierit, sup. tit. prox.* vt se iure saltem ciuili muniat, & sibi quà potest prospiciat, eóque Prætorem propensiorem efficiat, ad tuitionem sibi præstandam in ijs quæ iure ciuili sibi iam quæsita sunt. Eâdem igitur prorsus ratione Prætor hoc nostro tit. collationem ab emancipato præterito fieri iubet, vt bonorum possessio contra tabulas quam ei dedit, sinè iniuria eorum qui in familia manserunt procedat. Iniuriam enim patiuntur, vt est *in l.* 10. *si filius hoc tit. l.* 3. *de dot. coll. & l.* 1. §. 12. *emancipatus, de coniug. cum eman. lib. inf.* quatenus scilicet testamentum paternum quod iure ciuili valet, rescinditur per eam possessionem vt *l.* 1. *in prin. tit. prox. sup.* sed illa iniuria resarcitur & compensatur contrario collationis beneficio & commodo, sic enim appellatur *l.* 1. §. 2. *& l.* 5. *hoc tit.* Totiens igitur collationi locus est, quotiens aliquo incommodo affectus est is qui in potestate est, interuentu emancipati *d. l.* 1. §. 5. *totiens,* & eatenus quatenus incommodo affectus §. 3. *si ex dodrante & §. seq. eâdem. l.* quam quidem æquitatem *eadem lex* 1. statim initio proponit, vt sua scilicet bona in medium conferant emancipati qui paternorum fiunt participes. Quare ijs casibus quibus nulla fit iniuria fratribus cessat etiam collatio, vt pluribus exemplis deinde ostendemus. Quemadmodum etiam tit. superiori, si is qui bonorum possessionem petit id sinè exceptarum personarum iniuria faciat, non tenetur ad præstationem relictorum, putà si ex numero suorum sit: suo enim iure & mero iure, id est absque ope Prætoris & sinè ea possessione rem ab intestato habere potest *l.* 15. *is qui. in prin. l. seq. tit. prox. & l. pen. in prin. & §. pen. de bon. poss. con. tab. sup.* Sicut ergo Prætor quò liberis emancipatis ad parentum successionem viã faciat rescindit emancipationem *l.* 6. *sed cum patrono in f. sup. de bon. poss.* vt docuimus supra parat. de bon. poss. cont. tab. sub finem, id est fingit eam non interceſisse, atque eo colore emancipatos in succesionis commodo numero suorum habet §. *sunt autem. de bon. poss. apud Theoph.* §. *emancipati.* §. *minus.* §. *eadem de*

exher. liber. apud Iustin. & l. 1. fam. ercis. Cod. Theod. Ità etiam vt æquitatis rationem ex omni parte tueatur, eosdem pro suis habet, vt & *l. 1. si à paren. quis manum. sit infrà* : quò scilicet bona quæ post emancipationem sibi quæsierunt, & quæ patri fuerant quæsituri si in potestate mansissent *l. 79. placet. sup. de acquir. vel. omit. her.* conferant in medium fratribus suis qui in familia manserunt. Vt quemadmodum quasi sui succedunt, sic etiam quasi sui nihil proprium habuisse propter emancipationem censeantur, & hoc est quod significat Vlp. *l. 1. in prin. hoc tit.* vt *quùm Prætor ad bonorum possessionem contra tabulas emancipatos admittat, participèsque faciat cum his qui sunt in potestate, bonorum paternorum: consequens esse credat, vt sua quoque bona in medium conferant, qui appetant paterna.* Quam æquitatis vicissitudinem & reciprocationem idem Vlp. lib. regul. alijs verbis exprimit referente Dñ. Cuiacio parat. de collat. Cod. *Aequissimum*, inquit, *putauit Prætor, neque emancipatos bonis paternis carere per hoc quia non sunt in potestate, neque præcipua bona propria habere cum partem sint ablaturi suis heredibus.* Conferre igitur propriè hoc tit. dicuntur emancipati, bonorum possessione contra tabulas petitâ, cum bona per occasionem emancipationis sibi quæsita fratribus in potestate retentis conferunt in medium, vt loquitur *d. lex 1. in prin. lex 2. in f. hoc tit. & lex 4. Cod. eodem tit.* siue in commune, *d. l. 1. §. 12. nec castrense hoc tit.* ità vt bona à patre relicta & emancipatorum, in medium & in vnum conferantur *l. 3. §. 2. Iulianus, aliàs incipit, quotiens, hoc tit.* Ex quo nõ malè dici possit etiam suos videri bona paterna conferre emancipatis, postquam emancipati eorum bonorum fiunt participes, vt scilicet hinc inde collatio fieri intelligatur: *vt l. 1. §. 13. nunc. videamus de coniung. infrà*, quanquam tamen collationis nomen in persona emancipatorum frequentiùs vsurpetur, qui propriè conferre dicuntur, bona scilicet sua quasi accessionem quamdam paternorum. Quæ igitur ab emancipatis conferuntur, cum bonis defuncti parentis commiscentur, vt est *in f. l. 19. illam, Cod. hoc tit.* quasi scilicet parenti, non ipsis emancipatis quæsita, ex fictione prædicta, cum bonis inquam confunduntur *l. 8 si soror: Cod. hoc tit.* Ideóque commixtio hæc & collatio, dicitur *confusio in l. 8. si deportatus. Cod. de bon. proscrip.* Quibus ex locis Dñ. Cuiacium definitionẽ collationis depromsisse manifestum est quam in vtroque parat. proponit: nempe vt collatio sit *confusio siue commixtio bonorum propriorum cum paternis quæ fit inter fratres ab intestato vt ea omnia inter se partiantur ex æquo*: quam definitionem sigillatim expendere operæpretium est. Ait, *commixtio siue confusio*: rectè vt iam probatum est. Ait *ab intestato*: hoc verò quomodo sit intelligendum diligenter animaduertendum est. Nam diximus iam antè collationem tunc propriè locum habere cùm bonorum possessio contra tabulas petita est. At per eam possessionem non succeditur omnino ab intestato, imò ea successio successioni intestati sæpius opponitur, vt pluribus docuimus sup. par. de legat. præst.

sed

Sed tamen latâ quadam ſignificatione & genere quodam, ea poſſeſſio ad ſucceſſionem inteſtati referri poteſt *l.* 17. *vt liberis, Cod. hoc tit.* Collationem autem occaſione bonorum poſſeſſionis contra tabulas excogitatam fuiſſe, atque adeò in ea poſſeſſione, propriam ſedem habere certiſſimum eſt, vt etiam neceſſe ſit ſuos qui collationem deſiderant eam poſſeſſionem accipere, aut certè illius iure hereditatem retinere, *l.* 10. *ſi filius, hoc tit.* Ità enim ſe habet edictum, vt inter eos tantùm detur collatio quibus ea poſſeſſio data eſt *l.* 1. §. 1. *&* §. 6. *ibidem & d. l.* 10. *hoc tit. & l. pen.* §. 2. *videamus, ſup. de bon. poſſ. con. tab.* Dixi collationē occaſione bonorum poſſeſſionis contra tabulas excogitatam fuiſſe, & in ea habere propriam & primam ſedem, quia licèt in bonorum poſſeſſione vnde liberi, ei quoque locus ſit *l.* 5. *filius, tit. ſeq. & l.* 9. *filius iunctâ Gloſsâ hoc tit.* tamen initium habuit à bonorum poſſeſſione contra tabulas quæ ordine edicti prior eſt. Vtrâque autem illâ parte verbis edicti collationē iuberi oſtendit *d.* §. *videamus.* Nam primùm quidem id nominatim de ea parte dicit Vnde contra tabulas bonorum poſſeſſio accipitur: Deinde idem adijcit de illa parte quâ inteſtato patre mortuo emancipatus ad bonorum poſſeſſionem admittitur, hoc eſt admitti ſolet, quibus verbis bonorum poſſeſsio Vnde liberi procul dubio ſignificatur, quamquam Gloſſa id de eadem bonorum poſſeſſione contra tabulas intelligat, quod tamen verbis & menti Iuriſconſulti apertè repugnat. Ex *d.* autem §. alius Gloſſæ error arguitur, cùm in *l.* 9. *ſi emancipati, Cod. hoc tit.* ſcribit ex *ea l.* collationem ab inteſtato primum introductam, & anterioribus Digeſtorum legibus incognitam fuiſſe, cùm tamen in *l.* 3. §. *vlt. hoc tit.* ipſa agnoſcat in Vnde liberi collationem ab inteſtato locum habere ex illo §. *vlt.* Alius etiam Dñ. Cuiacij error ex *d.* §. *videamus* refellitur, qui in parat. de collat. Cod. *ſcribit hunc titulum ad* bonorum poſſeſsionem Vnde liberi aptari. Nā ex *eo* §. manifeſtum eſt in hac quoque bonorum poſſeſsione, non minùs quàm in contra tabulas collationem verbis edicti iuberi: quod etiam manifeſtiùs probatur ex *d. l.* 9. *& ex l.* 11. *poſtumo. Cod. hoc tit.* quā Gloſſa de bonorum poſſeſsione Vnde liberi rectè accipit. Nam diſertè in vtraque ſcriptum eſt, perpetuo edicto id caueri. At quod Dñ. Cuiacius in d. parat. ſubijcit collationem ad querelam inofficioſi & aliquatenus etiam ad cauſſam bonorum proſcriptorum aptari veriſimum eſt. Ad hos enim caſus per interpretationem trahitur: Nam in querela non potuit aliquo certo iure iuberi, cùm illa ciuili & Prætorio ſit incognita, ex ſola Prudentum interpretatione manans *l.* 8. *non putauit in prin. ſup. de bon. poſſ. con. tab.* Ad eam igitur exemplo bonorum poſſeſsionis, æquitatis ſimilitudine aptata eſt. Nam qui querelam inofficioſi perfert & in ea obtinet, inteſtatum patrem familias facit & ſucceſsioni ab inteſtato viam aperit *l.* 6. *poſtumus.* §. 1. *& l.* 17. *qui repudiantis ſup. de inoff. teſt.* ac per hoc poteſt ſe contendere aut ſuum & legitimū

heredem aut bonorum possessorem *l.* 15. *nam & si, in f. l.* 8. *Papinianus* §. *vlt. & l.* 20. *qui de inofficioso, sup. eod. tit.* hoc est successionem intestati iure ciuili vel Prætorio sibi vindicare. Rescisso ergo testamento quùm res ad caussam intestati recidat, si filius qui egit querelâ, bonorum possessorem se esse contendat, & per Vnde liberi veniat, manifestum est ex ipsis edicti verbis collationi locum esse. Si verò aliam bonorum possessionem ab intestato exerceat, aut verò iure ciuili sibi hereditatẽ legitimam vindicet, quia deficiunt edicti verba, necesse est ad eius exemplum collationem ad hos casus produci & aptari. Sed hoc non perpetuò verum est. Nam per querelam testamentum quandoque totum rescinditur *d. l.* 6. §. 1. *l.* 8. §. *vlt. l.* 17. *l.* 19. *vers. ceterùm. sup. de inoff. test.* quandoque pro parte, ità vt altera pars in suo robore maneat *d. l.* 19. *in princ. & d. l.* 15. *in f. eodem tit.* quo casu pro ea parte qua resolutum est testamentum, is qui obtinuit succedit iure intestati. *l.* 13. *cum duobus. Cod. eodem tit.* pro alia verò parte scriptus heres succedit ex testamento *d. l.* 15. *inf.* Hæc autem varietas nullâ iuris regulâ definiri potest, nam ex euentu, hoc est ex sententia iudicantium ea pendet in quorum arbitrio res ferè posita ante Iustinianum fuit *d. l.* 8. §. *vlt. l.* 10. *si pars & l.* 24. *sup. eodem tit.* Cùm ergo testamentum omnino rescinditur, & fit locus successioni intestatæ, tunc locus est collationi, siue ex verbis ipsius edicti, siue ex interpretatione vbi eadem est æquitas. Atque ad hunc casum referendum est quod dicitur *in l.* 17. *vt liberis Cod. hoc tit.* vt ex verbis ipsius manifestum est. At si testamentum pro parte tantùm rescissum fuerit, & pars hereditatis in testamento maneat, tunc locus collationi esse nequit, quia & verba & æquitas edicti deficiunt *l.* 6. *patrem, infra de collat. dot.* quam cum *d. l.* 17. *Cod. hoc tit.* adhibitâ illâ distinctione Bartolus rectè conciliat. Sed quare hoc casu cesset collatio, & quid illud sit quod dicitur inter eos qui diuerso iure sunt heredes, collationem non esse *l.* 7. *nec ipsa, eodem tit.* dicendum est, neque enim id satis Glossa explicat. Collatio ergo duabus edicti partibus à Prætore nominatim iussa est, illâ scilicet parte primùm Vnde bonorũ possessio contra tabulas accipitur, & consequenter illâ Vnde liberi vocantur, vt iam probatum est. Vtrâque autem parte collatio iubetur inter eos tantùm quibus ità bonorum possessio dabitur, id est, his qui ex eadem parte bonorum possessionem accipient, vt luculenter apparet ex *l. pen.* §. 2. *videamus sup. de bon. poss. con. tab. & l.* 10. *si filius, hoc tit.* Itaque quùm in *d. l.* 6. *&* 7. *tit. seq.* maneat pro parte testamẽtum, nam & libertates eo datæ competunt, ac proinde filius heres scriptus ex eo eatenus succedat, filia autem pro alia parte ab intestato, rescisso scilicet in partem per querelam testamento, manifestum est, nullam partem edicti ad hunc casum trahi posse, quùm in vtraque tunc demum fiat collatio cùm eodem iure fratres succedunt, eamdem scilicet bonorum possessionem accipientes. Quare in *dd. ll.* 6. *&* 7. *tit. seq.* nec

frater

frater emancipatus heres à patre scriptus bona propria sorori conferre cogitur, nec ipsa dotem illi. At si testamentum omnino rescissum fuisset, conferret vterque ex *d. l.* 17. *Cod. hoc tit.* ex cuius sententia concludere possumus collationis munere fratres defungi oportere, quocumque tandem iure intestatæ successioni locus sit, id est aut testamẽto penitus non condito, aut si factum fuerit contra tabulas bonorum possessione petitâ, vel inofficiosi querelâ motâ rescisso, in totum scilicet vt dictum est. Quod breuiùs dicitur *l.* 4. *Cod. hoc tit. siue ab intestato succedant, siue contra tabulas petant*, vt scilicet priori diuisionis membro intelligamus, siue testamento penitus non condito, siue per inofficiosi querelam rescisso. Alioqui verò si extero iure, hoc est quasi extranei, aliquid ab intestato liberi accipiant, putà fideicommisso codicillis relicto, nihil conferunt *l.* 10. *à patre. Cod. hoc. tit.* Ad bona quoque deportatorum collatio tandem inducta est *d. l.* 8. *Cod. de bon. proscr.* quia quùm deportati mortuorũ loco habeantur *l.* 1. §. *pen. sup. de bon. poss. con. tab.* consequens est liberos deportati in ea parte bonorum paternorum, quam ex indulgentia Principis consequuntur, videri quodammodo patri suo ab intestato succedere. Ex quibus omnibus apparet propriè inter eos tantùm fieri qui ab intestato quoquomodo succedunt, vt etiam fert prædicta Dñ. Cuiacij definitio. Sed neque semper ab intestato locum habet, cessat enim si de contraria patris voluntate constet, putà quia ipse omne prorsus patrimonium inter liberos diuiserit, nam cùm nihil indiuisum reliquerit, non videtur esse locus collationi quæ fit in commune *l.* 39. *ex parte* §. 1. *sup. fam. ercis.* aut si intestatus præcipuum aliquid codicillis vni reliquerit. *l.* 12. *filiæ & l.* 16. *filiam. Cod hoc tit.* Nam, vt ante dictum est, summa collationis ratio hæc est, ne fiat iniuria his qui in potestate manserunt propter emancipationem aliorum, ac consequenter vt bona emancipatorum patri communi quæsita censeantur, proindéque in medium collata, diuidantur & communicentur inter fratres *l.* 2. §. 7. *si duo nepotes. hoc tit.* si ergo pater in cuius persona & iure collationis fundamẽtum positum est, eam fieri nolit, nulla fit liberis iniuria, qui in bonis paternis exceptâ legitimâ portione, nihil aliud iuris habent quàm quod pater eis largiri voluerit. Ex quâ etiam ratione consequitur, vt ea non conferantur quæ emancipati, etiam si in potestate mansissent præcipua habuissent *l.* 52. *cum duobus.* §. 6. *idem Papinianus. sup. pro soc.* hoc est quæ patri non fuerant quæsituri: putà stipendia, salariâ, vt *d.* §. Et generaliter peculiũ castrense vel quasi castrense: Vel etiam quod pater vnius ex liberis nomine comparauit *l.* 18. *filiæ. Cod. fam. ercis.* & quod dignitatis nomine, cui scilicet onera sunt adiuncta pater ipse dederit *l.* 1. §. 12. *nec castrense hoc tit. l.* 5. *Titius. sup. ad Trebel. & l.* 12. *filiæ. Cod. hoc tit.* quamuis aliud sit in militijs *l. vlt. comm. vtrius. iud. & l. pen. hoc tit. Cod.* quam Dñ. Cuiacius cũm *d.* §. ità conciliat lib. 3. Obser. cap. 30. in f. Quo exemplo Iustinia-

nus in *l. vlt. Cod. hoc tit.* generaliter constituit, ne res quas parentibus acquiri prohibuit, etiam ab his qui sunt in potestate, vt etiam iam antea bona materna & lucra nuptialia non acquirebantur *l. 6. cùm oportet, Cod. de bon. quæ liber.* hoc est aduentitia, conferantur. Hinc etiam pendet quod *in l. pen. §. 2. videamus. vers. & hoc sit consequens sup. de bon. possess. con. tab.* si ex minore parte scriptus à patre heres, is qui relictus est in potestate, admisso fratre emancipato ad contra tabulas bonorum possessionem, eius beneficio plus consequatur, quamuis edicti verbis collatio inducatur, ex mente tamen Prætoris deneganda est, quia scilicet nulla iniuria infertur, imò beneficium confertur, vt ipsa lex ait, & dicitur etiam in *l. 1. §. 4. pater filium. hoc tit. & l. 3. tit. seq.* Ac consequenter vt si filius qui est in potestate exheres scriptus sit, extraneus heres institutus, emancipatus præteritus, & heres scriptus cùm sciret emancipatum aut petijsse aut petiturum contra tabulas bonorum possessionem, omiserit hereditatem, vt fere fit *d. l. pen. in prin. & l. 4. sup. de leg. præst.* emancipatus ab intestato cum suo succedens nihil ei conferat, quia nullâ iniuriâ eum afficit qui à successione per exheredationem submotus fuerat, imò eum beneficio afficit, quia occasione omissæ hereditatis à scripto herede nihil habituro propter delatam emancipato contra tabulas bonorum possessionem, nomen sui heredis quod exheredatione amiserat, adeptus est, vt est in *d. l. pen. §. 2. videamus. vers. multô magis*: quamquam tamen hoc casu emancipatus beneficij caussa remotior videri possit, & fortuita non destinata. Denique ex eadem ratione sequitur, vt emancipati, vel etiam alij liberi testamento heredes scripti, & ex eo successionem obtinentes fratribus suis non conferant, nec si per errorem acceperint Vnde liberi *l. 5. tit. seq.* nisi pater specialiter iusserit *l. 1. & l. 7. filiam. Cod. hoc tit.* quia scilicet qui ex iudicio patris venit, nihil suum ijs qui in potestate manserunt aufert, nullam inquam ijs infert iniuriam *l. vlt. Cod. comm. vtr. iud.* quod etiam locum habet etiam si ex parte tantùm teneat testamentum. *l. 6. tit. seq.* Ideóque institutæ filiæ adijcitur collationis conditio *l. pen. eodem tit.* Neque obstat *lex 23. si filius sup. si quis omis. caus. test.* in qua filia heres quidem instituta testamento, non tamen ex eo successionem obtinens, sed vt intestati patris successionem accipiens, fratribus conferre non cogitur. Nam ibi *vt scripta videtur habere hereditatem*, inquit lex. Siue enim bonorum possessionem Vnde liberi acceperit, intelligitur vt scripta succedere propter edictum de quo illo tit. perinde inquam habetur, atque si ex testamento hereditatem adiuisset *l. 18. si duo heredes* aliàs, *duo heredes, eodem tit.* Siue bonorum possessionem contra tabulas petierit, commisso scilicet edicto ab emancipato, idem etiam intelligitur, *quia* scilicet *emancipatus non petijt contra tabulas, sed petere potuit*, vt est in contextu, quo casu bonorum possessio contra tabulas ab institutis accepta censetur iure bonorum possessionis secundum tabulas & in eam

con-

conuertitur *l.* 14. *nonnunquam, ſup. de legat. præſt. l.* 3. *&* 5. *inf. de coll. dot.* His conſequenter *ſi filia fuerit heres inſtituta collatione dotis non fungitur, etiã ſi commiſſo ab altero edicto, neceſſe habuerit contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere, quoniam nullam iniuriam fratri facit,* vt ait *d. l.* 3. *infr. de coll. dot. nam* vt ſubijcit, *quod habuit ex iudicio, conuertitur ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem.* Neque obſtat *lex* 2. *inf. eodem tit.* nam intelligenda eſt ex Azonis ſententia, quam refert ibi Gloſ. de filia herede inſtituta cuius portio adaucta fuerit commiſſo ab emancipato edicto, vt ſcilicet ad eumdem modum ſicut emancipata quæ contra tabulas petijt, ipſa quoque conferat: ad cuius ſententiæ confirmationem facit quod ibi affert Ruſſardus de inſcriptione *l.* 9. *ſup. de bon. poſſ. cont. tab.* & eius conſecutione cum *l.* 8. §. 9. *in adoptionem, ibidem.* ſed multò magis facit *l.* 3. *hoc tit.* quæ ſtatim oſtendit quomodo ſpecies *d. l.* 2. fingi debeat. At iure nouo, id eſt *ex Nou.* 18. *de trien. & ſemiſ. coll.* 3. §. *iſtud quoque, quod eſt caput.* 7. etiã ex teſtamento collationi locum eſſe Iuſtinianus voluit: ex præſumptione ſcilicet voluntatis, vt ſi teſtator nominatim collationem non prohibuerit, cenſeatur vel datorum oblitus, vel mortis perturbatione collationis iuſſum omiſiſſe. Sequitur in definitione Dñ. Cuiacij, *vt ea omnia inter ſe partiantur ex æquo, hoc eſt bona paterna & propria.* Quæ verba ſi ad ius vetus referas defendi non poſſunt. Nam eo iure emancipati his tantùm conferunt qui in poteſtate manſerunt *l.* 6. *ea demum. & l.* 11. *poſtumo Cod. hoc. tit. l.* 3. §. 2. *Iulianus. &* §. 3. *emancipati & l. vlt. hoc tit.* At inter emancipatos ipſos ceſſat collatio, neque enim ſibi inuicem conferunt *l.* 1. *inf. l.* 2. §. 5. *ſi tres, & l.* 9. *ſi emancipati. Cod. hoc tit.* Ideóque cùm plures ſunt emancipati vnà cum ſuis ſuccedentes, hoc quemadmodum expediri oporteat quæri ſolet, hoc eſt quemadmodum portiones collationum ſint faciendæ, ne emancipatis quoque collatio ab ipſis facta ſibi inuicem proſit, ſed vt collationis emolumentum ad ſolos qui in poteſtate manſerunt perueniat *d. l.* 1. §. *vlt. & l.* 3. §. 2. *Iulianus hoc tit.* ex quo ſequitur, vt non in æquas partes fiat diuiſio. Nam vt eſt in *d.* §. *Iulianus, ſi bona à patre relicta & emancipatorum in medium conferantur, & ità viriles partes ſumantur, eueniet vt & emancipatis quoque collatio ab ipſis facta proſit:* quæ verba non ità accipienda ſunt, quaſi emancipati non omnia ſua in medium conferant, nam eos nihilominus conferre apparet ex *eodem* §. *Iulianus,* ibi, *qui ſexaginta contulerit,* ſed vt intelligamus partes viriles non ſumi ab emancipatis. Quamquam & res quandoque ità expediatur, vt emancipati ſibi retineant vel detrahant, *ex proprijs bonis eam partem, quæ eos contingit, l.* 1. §. 13. *nunc videamus, & ſeq. inf. de coniung. cum eman. lib.* nihil enim intereſt hoc an illud fiat *l.* 1. §. *vlt. & l.* 2. §. 5. *ſi tres hoc tit.* in quo §. interdum etiam euenit vt plus cõferant emancipati, & minùs auferant accipiántque. Hac verò in re valde abſurdum videtur quod dicitur in *d.* §. *Iulianus,* his verbis, *Videamus ergo ne commodiſſimum ſit emancipatos quartam partem ex bonis paternis ferre, ex*

ſuis trientem, abſurdum, inquam, ſi pro regula accipiatur, & niſi ad ſubiectum exemplum referatur: nam alioqui maiores minoréſve partes pro numero ſuorum emancipati ferunt & accipiunt, *d. §. ſi tres & duob. ſeqq.* Regula autem portionum faciendarum ſic videtur poſſe conſtitui, vt omnes emancipati vnius loco ſint *d. §. ſi tres.* id eſt, vt cùm vnus eorum confert non habeat rationem aliorum emancipatorum, ſed pro numero ſuorum partes conferat, ità vt & ipſe partē faciat, & ſuam perſonam numeret in partibus faciendis *d. l. 1. §. vlt. hoc tit.* Iure autem nouo aliquatenus ferri poſſunt prædicta definitionis verba, quia hodie emancipati inter ſe conferunt dotem & donationem propter nuptias à patre profectam *l. 17. vt liberis. Cod. hoc tit.* Sed adhuc manet differentia, quia emancipati donationes ſimplices ſibi non conferunt, ſuis tamen conferunt, vt idem Dñ. Cuiacius docet lib. 3. Obſeruat. cap 30. Quare pro prædictis verbis ſubſtituenda ſunt illa quibus vſus eſt in hoc parat. ff. nempe, vt *ferant tam ex propriis quàm ex paternis contingentem portionem.* Ratio autem differentiæ quare emancipati ſuis tantùm conferant, non ſibi inter ſe, pendet ex regula ſupra expoſita, quia ſcilicet nullum ſibi afferunt inuicem incommodum, nihil ſibi auferunt, nullam inquam iniuriam ſibi inferunt, quæ eſt præciua collationis ratio. At emancipati ſuis vt dictum eſt conferunt ſiue ex antiquo iure, ſiue ex lege Anaſtaſiana emancipati ſint *l. 18 liberos. Cod. hoc tit.* ea quæ in ipſa emancipatione à parentibus ſuis vt aſſolet fieri conſequuntur, vel poſt emancipationem ab ipſis parentibus acquiſierint, conferunt inquit *lex 17. vt liberis, eodem tit.* quæ ad nouam Iuſtiniani emendationem interpolata eſt, quâ ſcilicet aduentitia bona quia parentibus à liberis quantumvis in poteſtate non acquiruntur, nec etiam conferuntur *l. vlt. Cod. hoc tit.* Certum enim eſt veterum iure vndecumque quæſita emancipatos conferre debuiſſe, vt facilè intelligitur ex *d. l. vlt* Ea ſcilicet quæ patre moriente in bonis deducto ære alieno habuerunt *l. 6. ea demum. Cod. hoc tit. l. 1. §. 13. qui ab hoſtibus. & §. ſeq. hoc tit.* Nam poſt mortem communis patris quæſita nec emancipati conferre coguntur *l. 13. ſi donatione. l. 15. ſi emancipati. Cod. hoc tit. & l. 1. §. 15. ſi ab ipſo hoc tit.*

DE

TITVLVS VII.

DE DOTIS COLLATIONE.

TITVLO superiori demonstratum est emancipatos suis conferre solere, quod similiter intelligendum est de ijs qui pro emancipatis sunt, hoc est qui sui iuris quoquo modo effecti sunt, vt rectè Glossa obseruat ex *l. 9. filius, illo tit.* Quinimò & qui in alterius potestate sunt, si modò sui iuris sint quod ad eum attinet contra cuius tabulas bonorum possessionem accipiunt pro emancipatis hac in caussa habentur, quales sunt nepos in aui potestate retentus, contra tabulas patris emancipati possessionem petens: item filius in adoptionem datus, & in adoptione existens, qui contra tabulas patris sui naturalis bonorum possessionem petit. Vterque enim cum quo ad patrem sui iuris sit pro emancipato habetur, vt scilicet auus naturalis, vel pater adoptiuus eorum nomine conferant quod eorum occasione fuerit acquisitum. *l. 1. §. 11. is quoque l. 5. si quis filium, tit. sup. & l. 2. hoc tit.* Illo ergo titulo ostenditur, quatenus emancipati conferant suis. At isto quatenus etiam sui emancipatis quoque conferant. Nam quamuis emancipatis iure veteri conferri non soleat *l. 1. §. vlt. tit. sup.* quia ipsi bonorum possessione contra tabulas petitâ satis sibi prospiciunt & quia sui proprium nihil habere potuerunt quod conferrent *l. 79. placet, supra de acquir. vel omitt. her.* bona autem propria non aliena conferantur *l. 3. §. 3. emancipati tit. sup.* Tamen in dotis collatione exceptio hîc proponitur. Et superiori quidem tit. de dote conferenda sæpius dictum est. Nam filius emancipatus dotem, quam filiæ nomine dedit, conferre nõ debet *l. 4. illo tit. & l. 1. §. vlt. hoc tit.* quia licèt ad eum soluto matrimonio redire debeat *l. 6. iure succursum, sup. de iur. dot.* tamen præmatura est spes collationis *l. 1. §. 17. si impubere, tit sup.* interim verò dos in bonis eius esse non intelligitur *d. l. 4. & d. §. vlt.* Item filius siue in potestate manserit, siue fuerit emancipatus dotem vxoris non confert *l. 3. §. 3. emancipati tit. sup.* nam quamquam maritus dotis dominus aliàs intelligatur, vt infrà dicemus, tamen hac in caussa in matris-familias bonis dos esse intelligitur *d. l. 4. tit. sup.* Adde etiam reddendi conditionem soluto matrimonio, doti esse implicitam: nam quamquam & ea quæ sub conditione debentur interim conferantur *l. 2. §. 1. illo tit.* in dote tamen aliud est, propter onera matrimonij, vt rectè Glos. in *d. §.* Itaque & si vxor ante decesserit, non tamen ideò magis emancipatus dotem confert *l. 1. §. 16. emancipatus eodem tit.* quia, vt inquit ibi Glos. reddere

tenetur. Illo ergo tit. agitur de dote non conferenda, at isto de conferẽda potissimũ. Et illo de non conferenda à patre vel mariro. Isto verò de cõferenda ab ipsa muliere, vel etiam interdum non cõferenda, siue fuerit emancipata, siue in potestate mãserit *l.* 1. §. 2. *si sit nepos, hoc tit.* Huius autẽ tituli eadẽ est omnino æquitas quæ superioris, nẽpe ne cuiquã liberorum fiat iniuria, sed ratio æqualitatis inter eos seruetur, cuius scilicet studio collatio & inducta primùm, ac deinde etiam producta est *l.* 17. *vt liberis. de collat. & l. vlt. Cod. comm. vtriusq. iudic.* Prætori enim generaliter propositum est cùm contra tabulas bonorum possessionẽ dat, eas partes vnicuique liberorum tribuere, quas intestato patre mortuo in hereditate habiturus esset si in potestate mansisset *l.* 8. *non putauit, inf. sup. de bon. poss. con. tab.* Quare vt emancipatos ad collationis munus compellit, sic etiam suos vt emancipatis vicissim conferant, vt exemplo dotis docetur hoc tit. Nec verò his repugnat quod antè diximus suos, qui scilicet in potestate parentis manserunt, nihil proprium habere posse: nam id quidem verissimum est: quod enim castrensia & quasi castrensia sibi acquirunt id quasi patres-familias faciunt, iure patris ijs in rebus cessante *l. pen.* §. 2. *pater inf. de cast. pecul.* Tamen fauor dotis cuius caussa semper & vbique præcipua est *l.* 1. *sup. solu. matri.* hoc expressit, vt filia quantumuis in potestate patris manens, nec enim matrimonio patria potestas soluitur, dotis capax sit *l.* 35. *Pomponius Philadelphus, sup. famil. ercis.* nempe vt dos etiam à patre profecta, in bonis tamen mulieris esse intelligatur non patris *l.* 4. *tit. sup. l.* 1. §. *vlt. hoc tit.* imò à bonis eius abscessisse & æris alieni loco esse si nondum soluta sit *l. vlt. hoc tit. & Nou.* 97. *de æqual. dot.* §. *quia verò collat.* 7. Vt inquam dos ipsius filiæ proprium patrimonium sit *l.* 3. §. 5. *ergo, aliàs est vers.* §. 4. *sed vtrùm, sup. de minor.* vel potiùs quasi patrimonium, vt ibi Glos. vult ex *l.* 16. *in eum, sup. de relig. & sumpt. fun.* re verâ enim pater dotis datæ dominus manet, sed tamen in bonis mulieris ea esse intelligitur, vt est in *d. l.* 4. *tit. sup.* intelligitur, inquam, id est fingitur, quæ enim intelligũtur non sunt, Tull. in Topic. vt quemadmodum in *l.* 75. *quamuis sup. de iu. dot.* dicitur, dotem mulieris esse quamuis in bonis mariti sit: Ità etiam dicere possimus, dotem patris esse quamuis in mulieris bonis sit, aut esse potiùs intelligatur. Nam cõstante quidem matrimonio in bonis mariti est, vt *in eadem l.* dicitur, quod locutionis elegantissimum genus non fuit obseruatum propter vitiosam eo in loco interpunctionem. Et propter hoc emolumenti dominium fingitur iuris subtilitate esse dominus *l.* 30. *in rebus, Cod. de iu. dot.* fingitur inquam, quia verum dominium naturaliter, id est re verâ est apud ipsam mulierem si sui iuris sit, vel apud patrem in cuius est potestate, & multò magis apud eumdem soluto quomodocumque matrimonio. Patrem autem ipso iure ac re verâ dominum manere durante quoque matrimonio probatur fortissimo argumento, ducto à peculio castrensi, in

quo plus iuris filiumfamilias habere quàm filiamfamilias in dote, vel ex eo constat quòd illud nullo modo conferatur, *l.* 1. §. 12. *nec castrense, sup. tit. prox.* dos interdum conferatur. At castrensis peculij dominium re verâ penes patrem manet, quamuis apud filium esse interim intelligatur, iure patris scilicet eò vsque cessante quo ad vtatur iure concesso filius in eo peculio. Quòd si nihil de peculio decernit moriẽs filius, non nunc obuenisse patri, sed non esse ab eo profectum creditur, id est, numquam patrimonio patris abscessisse: ideóque vindicari id patri non est necesse, quia non nunc acquiritur, sed non adimitur, retróque antiquo suo iure videtur habuisse rerum dominia, eáque continuasse post mortem filij, vt sit hîc velut vicissitudo quædã eius quod de suis heredibus in parentum successione dicitur *l.* 11. *in suis, sup. de liber. & post.* quæ omnia probantur ipsis verbis *l.* 1. §. 18. *si is qui bona sup. tit. prox. l* 9. *proponebatur & l.* 18. *de hereditate* §. 2. *pater, inf. de castren. pec.* At longè plus iuris etiam pater in dote viuente filia quàm in peculio castrensi viuo filio retinet. Nam soluto matrimonio patris & filiæ cõmunis est ad dotem repetendam actio, vt dos ipsa communis *l.* 2. §. 1. *& l.* 3. *sup. solut. matrim.* imò etiam ipsa agendi auctoritas penès patrem *l.* 22. *si cum dotem* §. 5. *eo autem tempore, &* §. *seq. & l.* 37. *dotem, & d. l.* 2. §. *voluntatem, eodem tit.* Quia etiam soluto quocumque casu matrimonio dos voluntate filiæ per patrem exacta commiscetur & confunditur rursus cum reliquo patris patrimonio, & in eius bona procul dubio redit, atque ideò in eius hereditate eo moriente inuenitur, vt docet Dñ. Cuiacius *ad l.* 14. *pater filiam, sup. ad l. Falcid.* lib. 9. respons. Papin. ex *l.* 10. ex Basilicis restituta *inf. de bon. damnat.* quod probatur etiam *d. l.* 14. ex contrario, & apertissimè *Nou.* 97. *de æqual. dot.* §. 4. *quæ verò, coll.* 7. vbi ante Iustinianum fuit dubitatum, an pater dotis etiam minuendæ ius haberet. Cui consequens est, vt eo casu pater dotem filiæ quæ in ipsius patrimonium recurrit, fratribus suis conferre cogatur, que exceptio valde notanda ad id quod supra diximus ex *l.* 4. *tit. sup. & l.* 1. §. *vlt. hoc tit.* Ità vt non videatur distinguendum vtrùm morte vel alio casu matrimonium direptum sit, vt voluit Glos. in *l.* 6. *dotem, tit. sup.* quam tamen sequitur Dñ. Cuiacius ad *l.* 71. *pater, sup. de euictio.* lib. 16. quæst. Pauli. Prædicta autem exceptio probatur argumento *d. l.* 14. *ad l. Falcid.* quia ibi fieret ex patris iussu compensatio dotis cum Falcidia, si dos in hereditate patris fuisset inuenta, hoc est si filiæ voluntate pater eam exegisset, vt ibi Dñ. Cuiacius rectè censet. At ea compensatio, est velut collatio quædam. Sed probatur euidentissimè *d. l.* 71. in qua generaliter dicitur patrem dotem à se profectam fratribus conferre non cogi manente matrimonio filiæ. Soluto ergo dicendum erit generaliter & indistinctè cogi conferre, interim scilicet dum innupta manet filia, vt de ijs que sub conditione debentur dicitur in *l.* 2. §. 1. *tit. sup.* Nam verum quidem est quod idem Dñ. Cuiacius subijcit ad *d. l.* 14. *ad*

l. Falcid. dotem cum ſua cauſſa ad patrem redire, vt nempe integra & imminuta ſeruetur quo ad filia iterum nubat *l.* 81. *ſi ſocius. §. ceterùm. ſup. pro ſoc.* neque enim dotem ſemel conſtitutam pater minuere vel adimere poteſt *l.* 7. *filiæ. Cod. ſol. matrim.* quod apertè definitum eſt à Iuſtiniano *d. Nou.* 97. §. *quia verò*: ſed eam filia præcipuam accipit ſiue emãcipata, ſiue exheredata, ſiue cum alijs heredibus ſcripta fuerit §. *videamus. Cod. de rei vx. act. l.* 4. *hoc tit. d. l.* 81. *inf. pro ſoc.* Ità vt eam conferre non teneatur niſi vel pater iuſſerit teſtamento *l.* 7. *filiam. Cod. de collat.* vel ipſa ſimul cum fratribus patri inteſtato velit ſuccedere, vt deinde dicemus. Interim tamen quamdiu filiafamilias vidua eſt dos cum bonis patris confuſa manet, & dos eſſe deſinit: vt enim Vlpia ſcribit tit. 6. dos quæ ſemel functa eſt ampliùs fungi non poteſt, niſi aliud matrimonium ſit, quia cohæret omnino matrimonio *l.* 16. *dotem inf. de caſtrenſ. pec.* Dos ergo aliquatenus magis eſt filiæ quàm patris: ſed rurſus quoque aliquatenus patris magis quàm filiæ. Et obſerua obiter dotis tres dominos interdum eodem tempore, ſed non eodem reſpectu inueniri, patrem à quo proficiſcitur, filiamfamilias cuius nomine datur, & maritum cui dos traditur. Quùm ergo filiafamilias dotem in bonis habere intelligatur, & mortuo patre eam retineat iure ſuo, iure proprio *d. l.* 14. *ad l. Falcid. & d. l.* 81. *inf. pro ſoc. ſup.* quaſi proprium patrimonium ſcilicet, meritò eam conferre ab inteſtato iubetur, vt emancipati propria bona, qua in re eam minùs iuris & priuilegij habere in dote oſtenditur quàm habeat filiusfamilias in caſtrenſi peculio, quod ſibi præcipuum excipit ab omni collationis onere immune, vt antè dictum eſt. Sed an quemadmodum filiafamilias dotis capax eſt, vtrũ etiam ipſa vel filiusfamilias alterius donationis capax erit? Et Gloſ. quidem in *l.* 2. *Cod. de inoff. don.* donationem propter nuptias & ea quæ in cauſſam caſtrenſis peculij conceduntur capere poſſe vult. Idem etiã eſſe ait in diurnis quæ in alimenta dantur, quod licèt non probet, verum tamen videtur, quia & ſerui ex ſua perſona legati alimentorum capaces ſunt *l.* 113. *ſeruo alieno* §. 1. *ſup. de legat.* 1. Item in vſufructu aduentitiorum ſi illum filio pater remiſerit *l.* 6. *cùm oportet* §. *ſin autem res, Cod. de bon. quæ liber.* quo in §. obſcura ſunt illa verba, *ſed quaſi diuturnâ donatione in filium celebrandâ*, quorſum enim illud *diuturna*? quùm tẽporis breuitas aut diuturnitas nihil eo in caſu efficiat. Quare cenſeo legendum *diurnâ donatione*, vt nempe hic ſenſus ſit, quem & ſequentia verba innuunt. Filium qui patris voluntate vſumfructum retinuit, eum lucrari poſt obitum patris quaſi diurnam donationem in eum celebrandam: hoc eſt vt ſpecie & colore diarij ſiue diurni, donationis inquam alimentorum in dies ſingulos defendat fructus quos perceperit: quaſi ſcilicet pater vſumfructum ei conceſſerit in diaria alimenta, quorum capax fuit, vt antè dictum eſt: diurnum enim pro diurna præſtatione dicitur *l.* 10. *Titius, Cod. de oper. liber.* Ceterùm quod ad collationem dotis

attinet,

attinet, filiæfamilias dotem conferunt, si vel ab intestato succedant, vel contra tabulas petant *l.* 4. *Cod. de collat.* ab intestato autem intelligere debemus siue testamento penitus non facto, siue per querelam inofficiosi rescisso, *l.* 17. *vt liberis. eodem tit.* Et fratribus quidem qui in potestate manserunt dotem siue profectitiam siue aduentitiam conferunt: his verò qui in familia defuncti non sunt profectitiam tantummodò *d. l.* 4. qua de re tamen varias Prudentum opiniones fuisse illa lex ostendit. Nam quemadmodum emancipata, dotem etiam aduentitiam suis conferre tenetur, sic etiam æquum plerisque videbatur filiamfamilias non modò profectitiam, sed & aduentitiam dotem quoque conferre. Contraria tamen sententia prævaluit, ne filiafamilias duplici incommodo afficiatur, concursu nempe emancipati & collatione dotis aduentitiæ, inquit Dñ. Cuiacius parat. de collat. dot. Cod. Dici apertiùs potest, filiæfamilias pinguius esse ius quàm emancipatæ, quia illa sui iure ad successionem venit, vt est in prin. *l.* 15. *is qui sup. de legat. præst.* mero iure, vt est *in l. pen. §. pen. sup. de bon. poss. con. tab.* id est ipso iure ciuili & absque vlla Prætoris ope, qui tamen opem quoque suam illi defert & ius ciuile subsequitur. At emancipata venit solo beneficio Prætoris, & naturali æquitati nititur, iure ciuili alioqui destituta. Nihil ergo mirum, si quæ duplici iure subnixa sit potiore quoque sit conditione. Quamquam autem iure veteri dos ab intestato tantùm conferatur, Iustinianus tamen æquitatis inter fratres studio in *l. vlt. Cod. comm. vtriusq. iud.* ex testamento quoque certo casu qui ibi exprimitur conferri iussit. Quam constitutionem singularem esse & ius nouum continere Castrensis bene obseruauit. Et profectò ea videtur occasionem tandem dedisse *Nou.* 18. *de trien. & semis. coll.* 3. quâ hodie generaliter fit collatio etiam ex testamento, nisi pater expressim fieri vetuerit, vt tit. sup. dictum est.

TITVLVS VIII.

DE CONIVNGENDIS CVM emancipato liberis eius.

NEPOS, neptísve, & sequentes deinceps personæ suorum numero habentur, si præcedens persona desierit in potestate parentis esse, siue id morte acciderit, siue aliâ ratione, veluti emancipatione, *§. ità demum, de her. quæ ab intest. de fer. Inst.* Sui sunt inquam quantùm ad hereditatem liberi vt est *inf. §. cùm autem quæritur, eodem tit.* siue quod idem est

sui heredes §. *sui. Instit. de hered. qual. & diff.* Vocabuntur ergo ad contra tabulas bonorum possessionem eo iure, eóque ordine quo vocantur ad successionem ex iure ciuili *l.* 1. §. 1. *sup. de bon. poss. con. tab.* hoc est primo ordine & iure filiorum vnà cum patruis suis: quod similiter dicendum in bonorum possessione Vnde liberi *d.* §. *cùm autem. in f. iunctâ Glos.* Sed rursus quia Prætor emancipatos suorum numero habet, *Theoph.* §. *sunt autem. Inst. de bon. possess. & Iustin.* §. *emancipati* §. *minus &* §. *eadem, de exher. liber. Instit.* & l. 1. Cod. Theod. famil. erciſc. rescissâ emancipatione, id est eo colore quasi numquam è patris potestate exiuissent *l.* 6. *sed cum patrono in f. sup. de bon. possess.* vt antea docuimus tit. de bon. poss. cont tab. Consequens fuit eâdem fictione nepotes ex emãcipatis non haberi pro suis quoad aui successionem, quamdiu parentes eorum viuerent. Iniuria ergo his nepotibus iure Prætorio fiebat, quo scilicet emancipatus solus veniebat ad successionem, exclusis nepotibus, filijs scilicet suis qui in potestate aui remanserant. Iniuria inquam fiebat, vt etiam generaliter fieri dicitur quotiescumque emancipatus ad bonorum possessionem contra tabulas veniens, portionem hereditatis suis heredibus totam alioqui habituris aufert *l.* 1. §. 12. *emancipatus filius, hoc tit. l.* 10. *si filius, de collat. bon. & l.* 3. *de dot. collat. sup.* Neque tamen existimes Prætorem iniqui iuris auctorem esse, cum contra æquitatis sit perpetuus custos. Nam & in ipsa bonorum possessione contra tabulas hoc ei propositum est, sinè iniuria ceterarum personarum eam dari *l.* 17. *si emancipato sup. de legat. præst.* Sed iniuriam hic debemus accipere, non pro iniquitate & iniustitia, sed generaliter pro eo quod non iure fit, vt est *in princ. de iniur. Instit.* hoc est quod iuris ciuilis regulis repugnet licèt æquitati naturali consentaneũ sit: vt non continuò omne quod iniustum est, iniquum quoque dici possit. Ius pro mero & summo iure accipimus, quod & ipsum summa plerumque iniuria, si æquitatem naturalem, ius inquam naturæ respicias *l.* 12. *prospexit, inf. qui & à quib. manum.* Quod etiam in proposito videre est: nam emancipati liberorum gradum iure ciuili perdunt *d.* §. *minùs ergo*, & si ius ciuile respicias iusta non est eorum successio *arg. l.* 3. §. *de illo, sup. pro soc.* At eos tamen naturali æquitate motus Prætor ad successionem vocat, perinde ac si in potestate patris mortis tempore fuissent *d.* §. *emancipati.* eáque ratione iusti quoque successores dicuntur *l.* 1. *Cod. de his qui sibi ascrib. in test.* Nec enim quia desinunt sui heredes esse, possunt desinere filij filiæue esse, quũ naturalia iura ciuilis ratio perimere non possit *d.* §. *minùs ergo.* Æquior ergo longè caussa emancipati quàm liberorum ipsius qui in potestate manserunt. Æquius inquam fuit emancipatum solum venire siue per contra tabulas, siue ab intestato Vnde liberi, & excludere nepotes, id est filios suos in potestate manentes: quàm ipsos obijci patri suo iure potestatis, id est quàm ipsos obstare parenti eúmque excludere, eâ ratione quod ipsi sui heredes sint quia in potestate manserunt,

runt, ille verò desierit esse ex liberis, per emancipationem. Nepotes stricto & summo iure niti possunt. At emancipatum fouet ratio æquitatis & ius naturæ. Placuit verò semper, iuris scilicet auctoribus in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ æquitatísque, quàm stricti iuris rationem *l.* 8. *placuit. Cod. de iudic.* Quod igitur ad vetus edictum Prætoris adtinet, emancipatus filios suos qui in potestate mansissent omnino excludebat. Vnde ratio dubitandi pendet in *l.* 1. §. 10. *si pater, tit. seq.* quia videbatur nepotem qui in vtero esset, repellendum in totum à bonorum possessione à patre emancipato, quod & fieret absque hoc edicto. At Iulianus IC. Edicti perpetui conditor, in eo Edicto cõponendo caput nouum, nouam clausulam introduxit *l.* 3. *hoc tit.* quâ scilicet iuris vtriusque pugnantiam æquabilitate quadam mediâ compensauit, & vtrisque strictâ ratione insuper habitâ, temperamentum addidit æquitatis, vt scilicet eâdem conditione in eamdem partem successionis emancipatus & liberi eius vocentur *l.* 2. *hoc tit.* & concurrant inuicem *l.* 1. § *pen. hoc tit.* in eam scilicet partem quæ ad emancipatum pertineret si in potestate mansisset, ità vt ex ea parte dimidiam ipse, dimidiam reliquam liberi eius habeant, híque solis bona sua cõferat, quia scilicet veniendo ad bonorum possessionem illis solis iniuriam facit *l.* 1. *in princ.* & §. 12. *emancipatus filius, hoc tit.* ex quo huius tit. cum duobus superioribus coniunctio manifestè apparet. Dicuntur autem liberi iungi patri non contrà, vt in rubrica, & *l.* 5. *&* 6. *hoc tit.* quia ante nouam clausulam solus pater habebat bonorum possessionem ijs exclusis, vt antè dictum est. Cùm ergo veteri edicto liberi excluderentur à patre, nunc ex nouo edicto ei iunguntur *l.* 1. §. 10. *si pater inf. tit. seq.* etiam ab intestato cum eodem scilicet collationis emolumento *l.* 9. *filius. sup. de collat.* Ceterùm hoc edictum nõ est sublatum *Nou.* 118. *de hered. ab intest. ven. coll.* 9. vt putauerunt Græci referente Dñ. Cuiacio in hoc parat. atque etiã Latinorum nõnulli, vt videre est in Glos. ad rubricam huius tit. Nam vt idem Dñ. Cuiacius docet in *d. Nou.* Emancipati quidem suis sunt exæquati, sed tamen vt illi veniant iure Prætorio, hi iure ciuili, nec ea differentia vllo modo sit per eam Nou. sublata.

TIT.

TITVLVS IX.

DE VENTRE IN POSSESSIONEM mittendo, & curatore eius.

VENTER hîc accipitur interdum pro muliere quę ventrem ferat, id est quæ prægnans sit, & vtero pleno eóque sensu parere aut abortum facere dicitur *l. 1. §. vlt. hoc tit. & l. 30. cùm quidam §. 1. sup. de adquir. vel. omit. her.* Interdum verò pro eo ipso qui est in vtero, vt cùm venter dicitur institutus, exheredatus, vel præteritus *d. l. 1. §. 2. totiens. §. 4. si venter 1. & §. 6. sed & si quis. & d. l. 30. §. inf.* Vterum appellat *d. l. 1. §. 10. si pater*, item fœtum *§. 15. hoc autem iure*: sed ventris appellatio frequentior, quia magis popularis, quamuis vteri & fœtus magis propria sit. Nondum ergo editus illis nominibus appellatur: cùm verò editur partus dicitur, & cùm editus est puer vel infans *d. l. 1. §. 12. & generaliter & d. §. 15. hoc autem iure, hoc tit. & l. 1. in f. sup. de vent. inspic.* vbi vẽter, partus, & infans ità distinguuntur. Quin & postumum dicit pro ventre *eadem l. 1. §. 9. si filius. hoc tit.* sed ea appellatio ambigua, quia ad iam natos magis pertinet, ideóque postumus à ventre distinguitur *d. l. 1. §. 3. sed & si sub. & l. vlt. hoc tit.* Nec mirum si ventris appellatio communis sit prægnãti mulieri & fœtui, quùm partus antequam edatur mulieris portio sit vel viscerum *l. 1. §. 1. sup. de vent. inspic.* quâ ratione quæ mulieri hoc tit. præstantur, ipsi præstari qui in vtero est videtur *l. 5. curator hoc tit.* Cùm ergo dicimus ventrem in possessionem mittendum, intelligimus de ipsa muliere ventris nomine in possessionẽ mittenda *d. l. 1. §. 11. sie a quæ. hoc tit. & sup. tit. si vent. nom. mul. in poss. mis. & tit. si mul. vent. nom.* Prætor enim in edicto de bonorum possessionibus clausulam inseruit de ventre in possessionem mittendo *l. 6. postumus de inof. test. sup.* his verbis. *Ventrem cum liberis in possessionem esse iubebo, l. 13. si ità fuerit in f. inf. de manum. test.* quo ex loco rectè Dñ. Cuiacius ad *l. 2. & 4. hoc tit.* in Paulo ad edictum, emendat similem clausulam in *l. 121. si quis legauerit, sup. de legat. 1.* vt nempe, *iubebo* ibi quoque legatur, non *iubeo*. Vt igitur Prætor liberos qui iam in rebus humanis sunt ad bonorum possessionem admittit, sic etiam simul cum ijs nondum natos in possessionem esse iubet, vt est *in prin. l. 1. hoc tit.* quod etiam facit & si venter solus sit, nec alij liberi existant *l. 7. vbicumque in f. hoc tit. & d. l. 13 & d. l. 121.* nam si cum his concurrit, multò magis & his non extantibus admittetur: ideóque inferioribus obstat, ne scilicet vel iure ciuili adire possint, vel per bonorum possessionem edictalem *l. 30.*

cum

quidam. §. 1. sup. de acquir. her. vers. idémque quem rectè Glos. explicat. Quamquam fortè legendum sit, *Ideóque & per bonorum possessionem edicta illem denique Prætor &c.* quia hæc bonorum possessio datur ventri, quia natus habet bonorum possessionem: quo etiam argumento vtitur *l. 1. §. 4. si pater emancipatus, & l. 3. tit. sup.* nempe vt quùm liberi iungantur patri emancipato præterito, & petenti bonorum possessionem contra tabulas, multò magis admittantur eo exheredato & submoto. Ex quo huius tit. cum superiori continuatio manifesta est, nam vt ibi liberi & pater concurrunt & coniunguntur, sic etiam hîc nascituri cum iam natis. Adde quod generaliter quibus casibus iungitur natus, admittendus est venter in possessionem *l. 1. §. 10. si pater, hoc tit.* qua in re arctior etiam horum titulorum coniunctio ostenditur. Cum superioribus verò titt. hac ratione coniungitur, quòd illis Prætor curam natorum habuit, in hoc verò nascitur orum, vt est *in princ. l. 1. hoc tit.* Ceterùm hic titulus ab eo differt, quòd ibi in eamdem portionem liberi cum patre iunguntur. *l. 2. illo tit.* At in hoc nascituri quidem natis iunguntur, sed non in eamdem bonorum possessionem: in quo etiam differentia est huius tit. cum superioribns, quia hîc non de bonorum possessione qualem tit. 1. definiuimus, sed de alio quodam genere possessionis agatur quæ aliquatenus cum ea comparatur quæ legatorum fideíve commissorum seruandorum caussâ datur, vel etiam creditoribus rei seruandæ caussâ, *l. 2. §. 1. inf. de act. empt.* quamquam hæc longè vberior, quia longè etiam fauorabilior. Sed cur non eadem bonorum possessio nascituris datur quæ iam natis, quùm & illi pro natis habeantur vbicúmque de eorum commodo agitur? *l. 26. qui vtero. sup. de stat. homin.* Dñ. Cuiacius ad *l. vlt. hoc tit.* lib. 7. Quæstionum Pauli, scribit certum esse ex nulla parte edicti successorij bonorum possessionem deferri ei qui est in vtero tempore mortis eius de cuius successione quæritur, quia nondum est in rebus humanis, & incertum sit an futurus sit, ideóque etiam ei interim non conferri *l. vlt. sup. de collat.* in qua antequàm nascatur non potest dici in potestate morientis fuisse. Hæc igitur Dñ. Cuiacij mens esse videtur, eum qui in vtero sit nullâ necessitudine cum defuncto coniunctum esse quamdiu non fuerit editus, ideóque nulla ex parte edicti successorij vocari, quo bonorum possessio nō nisi necessitudinis titulo aliquo defertur, vt probat apertè *lex pen. sup. de leg. præst.* Equidem verissimum est antequàm nascatur nō posse dici in potestate morientis fuisse, *d. l. vlt. de collat.* ac consequenter non fuisse ex liberis *l. 1. §. 1. sup. de vent. inspic.* vel ex agnatis aut cognatis. Venter quidem pariturus est suum heredem, vel legitimum, vel consanguineum *d. l. 30. sup. de acquir. her. l. 1. §. si filius, & §. seq. hoc tit.* Sed interim tamen qui in vtero est, talis non est. Quæ quamquam vera sint, non tamen impedirent quò minùs ventri bonorum possessio daretur cum penè in toto iure ciuili pro nato habeatur vbicumque

eius interest *d. l. 26. sup. de stat. hom.* & in proposito pro superstite habetur in omnibus edicti partibus, *l. 7. vbicumque, in princ. hoc tit.* Adde Prætorem benigniorem esse in hac parte oportere *l. 1. §. 6. sed etsi, hoc tit.* facilem, inquam, in dãda bonorum possessione mulieri ventris nomine *l. 1. §. 1. sup. si mul. vent. nom.* ne fortè ei qui natus dominus bonorum futurus est, id est heres, vel bonorum possessor, id est loco domini, denegasse alimenta videatur *l. 1. §. 2. totiens, & l. 6. extraneo, hoc tit.* Quare dubium non est quin numero liberorum, vel legitimorum, vel cognatorum habeatur cùm è re illius est *d. l. 7. §. 1. hoc tit.* Vera igitur ratio cur venter ad bonorum possessionem non admittatur ea est, quam nos tradidimus sup. tit. de bon. poss. furio. in explicatione *l. 12. non est ambigendum sup. de bon. poss.* quòd scilicet is qui in vtero est non potuerit adimplere solemnia petendæ bonorum possessionis, nec vllam suam voluntatem proferre quùm nõdum sit animax *l. 1. §. 6. si quis proximior. inf. vnd. cogn.* quâ ratione etiam hodie bonorum possessionis incapax est, licèt eius petendæ sublata fuerint solemnia *§. vlt. de bon. poss. Inst.* Attamen vice bonorum possessionis venter in possessionem mittitur: quod quidem de bonorum possessione contra tabulas dicitur *in princ. l. 1. hoc tit.* quia huc vsque de ea potissimùm, déque ijs quæ ad eam pertinent dictum est, quò etiam referendum est quod dicitur §. 2. *totiens. & §. 5. si filius & §. seq.* Totiens mitti in possessionem ventrem, si non sit exheredatus, & id quod in vtero erit inter suos futurum erit, vtramque enim bonorum possessionem contra tabulas respicit *l. 1. §. 1. & l. 8. non putauit. sup. illo tit.* vt ibi docuimus. Nam alioqui generaliter vice cuiuscumque bonorum possessionis venter in possessionem mittitur, vt optimè Dñ. Cuiacius explicat ad *d. l. vlt. hoc tit.* nempe si institutus sit, vice bonorum possessionis secundùm tabulas *l. 6. postumus. sup. de inof. test. l. 1. §. 4. si filius, hoc tit.* vel ab intestato vice bonorum possessionis Vnde liberi, aut Vnde legitimi, aut Vnde cognati *l. 30. cùm quidam §. 1. sup. de acquir. her. & l. 7. vbicumque in princ. & §. 1. hoc tit.* quibus in locis ideò inspicitur non solùm si suum heredem venter pariturus sit, vt in bonorum possessione contra tabulas sed etiam si legitimum aut consanguineum: Et hoc est quod dicitur in *l. 4. §. 4. filio. inf. ad SC. Tertyl. & in princ. l. 7. & l. vlt. hoc tit.* ventrem in possessionem mitti, ex omni parte edicti, quod etiam significatur *d. l. 7. §. 1. hoc tit.* his verbis, *Ceterùm si mittatur Vnde legitimi, vel qua alia ex parte:* pro quo *lex 5. §. 3. an autem. tit. seq. omnium edictis* eleganter dixit, quasi scilicet vnaquæque edicti pars eorum propria sit qui ex ea vocantur, ex quo & nomen plerumque habet, putà Vnde liberi, Vnde legitimi, Vnde cognati: sic enim omnium edicta interpretari oportet, non omnium Prætorum, vt malè ibi Glos. Venter ergo in possessionem mittitur vice cuiuscumque bonorum possessionis quæ nato possit competere, ità vt hæc possessio appellationem etiam sumat ab ea bo-

ea bonorum possessione cuius vicem obtinet, & venter dicatur mitti in possessionem Vnde legitimi putà, vel aliam, quod summè observandum *l. 7. vbicumque §. 1. vers. ceterùm, hoc tit.* Mittitur verò passim & sinè caussæ cognitione venter in possessionem, quia edictalis est, nisi quòd interdum decretum interponit Prætor, atque ideò caussæ cognitionem, sed summatim *l. 1. §. 11. sica, & §. seq. & l. 7. vbicumque §. 1. hoc tit.* Quotiens autem venter in possessionem mittitur, solet mulier curatorem ei petere, solet & bonis interdum, qui alimenta mulieri statuere debet, id est cibum, potum, vestitum, & tectum *l. 1. §. 14. quotiens, & seqq. & l. 2. 3. 4. & 5. hoc tit.* Tamdiu autem venter in possessionem esse debet, quamdiu pariat, aut abortum faciat, aut certum sit mulierem esse non prægnantem *d. l. 1. §. vlt.* nam duobus vltimis casibus mulier de possessione decedit. Primo autem, id est edito puero, non discedit, sed mutatur possessio, quia postumus natus agnoscit bonorum possessionem cuius vice in possessionem missus fuerat *l. 6. 7. & vlt. hoc tit.* Si tamen eum ediderit qui repulsus est, hoc est cui nato bonorum possessionem Prætor denegauerit, discedere debet mulier *l. 2. hoc tit.* quam miror Dñ. Cuiaciũ in Pauli edicto accepisse de abortu, de quo satîs *§. vlt. l. 1.* & *expulsus*, legisse pro, *repulsus*, quo verbo in eam quam dixi significationem vtitur *l. 1. §. 8. etiam. & §. 10. si pater, hoc tit.* Cùm autem clausula huius edicti de ventre cum liberis admittendo loquatur, manifestum est extraneo postumo herede instituto, ventrem in possessionem non mitti, nisi mater aliunde se alere non possit, ideóque decreto opus esse *l. 6. extraneo, hoc tit.* At venter ex emãcipato admittitur, quia quamquam iure ciuili emancipati sint extraneorum loco, tamen beneficio Prætoris gradum liberorum retinent *§. minùs, de her. quæ ab intest. def. Inst.* Venter igitur ex emancipato repelli non debet, quem edictum admittit inquit *l. 1. d. §. etiam, hoc tit.* vbi edictum intelligere oportet non clausulam de qua hoc tit. nam si in ea id esset comprehensum nulla foret dubitatio, sed edictum Prætoris generaliter: nam vt statim subijcit, natus bonorum possessionem accepturus est, ex edicto scilicet. Quamquam & huius tit. clausula, vt & aliæ solent, edictum dicitur *l. 1. §. 13. si quis prima, hoc tit.*

TITVLVS X.

DE CARBONIANO EDICTO.

DE bonorum possessionibus, qualis definitur *l. 3. §. 2. bonorum. sup. de bon. poss.* dictum est vsque ad titulum superiorem, ac præsertim de bonorum possessione contra tabulas. Illo verò tit. & isto quoque agitur de quadam possessione quæ non propriè est bonorum possessio, sed tamen ad eam proximè accedit. Qua in re obseruandum aliud esse possidere, siue possessionem habere, longè aliud in possessionem esse. Possident bonorum possessores de quibus ab initio huius libri dictum est. Non possident, sed sunt in possessione custodiæ caussâ, qui mittũtur in possessionem, putà rei seruandæ caussâ, legatorum, damni infecti. *l. 10. si quis itâ. inf. de acquir. poss.* quibus hac in re comparatur venter *l. 2. §. 1. sup. de act. emp.* Cùm enim ex his omnibus caussis bona possidere Prætor permittit, non possessionem, sed magis custodiam rerum, & obseruationem nobis concedit, *l. 12. cùm legatorum quib. ex caus. in poss. eat. & l. 3. §. vlt. de acquir. poss. inf.* At bonorum possessio est quasi dominium & bonorum possessor domini siue heredis loco, §. *quos autem, Iust. de bon. poss.* Ideóque mitti, vel ire in possessionem statim passim dicitur, non autem accipere possessionem, vt *rubricâ prox. sup. & rubricâ si mul. vent. nom. & rubricâ si vent. nom. sup.* quod de similibus generaliter dicitur *inf. rubricâ quib. ex caus. in poss. eat.* Verumtamen interdum bonorum possessionem ventri dari dicunt I.C. pro missione in possessionem *l. 1. §. 1. tit. sup. l. 1. §. 1. sup. si mul. vent. nom. & l. 10. cùm mulier, hoc tit.* in qua de eadem agi facilè apparet ex collatione *l. 1. §. 11. si ea, tit. sup.* vt rectè Glos. docet. Sed eam locutionem impropriam esse Dn. Cuiacius scribit ad *l. vlt. tit. sup.* in quæstionibus Pauli, quod ex superioribus satîs apparet. Maximè verò impropria ea videri potest quâ in *l. 6. si minor. sup. de acquir. her.* dicitur bonorum possessionem creditoribus dari, vbi Glos. adnotat ea verba non ius, sed factum significare, quod tamen non videtur verum, nam ibi non est missio in possessionem crediti seruandi caussâ, sed creditores iubentur possidere, quasi bona debitoris vacantia, vt rectè ibi Glos. quod probari potest argumento *l. 15. si finita. §. 10. non autem. sup. damn. inf.* Ex quo apparet in *d. l. 61. de acquir. her. sup.* bonorum possessionem alio quidẽ sensu quàm hoc toto libro & passim, quâ honorariam successionem in vniuersum ius defuncti significamus: non tamen impropriè dici quia nõ sit nuda custodia,

cuſtodia, ſed creditores eo caſu pro dominis conſtituantur. Nec etiam omnino impropriè ea in quam venter mittitur, bonorum poſſeſsio appellatur, quandoquidem vt ſup. tit. docuimus ipſa ſit vice veræ bonorum poſſeſsionis & ab ea nomen aſſumat, *l. 1. in prin. & l. 7. vbicumque* §. 1. *illo tit.* Et ventri non cuſtodia tantùm datur, ſed etiam deminutio veſcendi cauſsâ permittitur *l. 1. §. 15. hoc autem iure, & §. ſeq. illo tit.* imò & curatori eius adminiſtratio bonorum committitur, vt ibi diximus, atque ideò non merè facti ſit ea poſſeſsio, ſed aliquid etiam iuris habeat admixtũ. At creditores & legatarij ſunt tantùm in cuſtodia *d. l. 1. §. 14. quotiens, & l. 5. ſup. vt in poſſ. leg.* ideóque pro dominis numquam eſſe incipiunt *d. l. 5.* Obſeruandum ergo bonorum poſſeſsionis nomen quandoque alio ſenſu vſurpari quàm definiatur in *l. 3. §. 2. bonorum, de bon. poſſ. ſup.* quamquam ea ſit frequentior acceptio. Et contrà ipſam bonorum poſſeſsionem propriè acceptam, poſſeſsionem ſimpliciter appellari, interdum vt rubricâ ipsâ pro herede, vel pro poſſeſſore *l. 7. vbicumque in f. tit. ſup. l. 1. §. 1. & l. 8. de collat. l. 5. de dot. collat. & l. 77. cum pater. §. 31. Titio, ſup. de legat. 2. & l. 12. ſcriptus hoc tit.* Quod ad hunc titulum de Carboniano edicto maximè pertinet: nam quæ ex eo datur poſſeſsio, interdum præciſè poſſeſsio dicitur, vt ſtatim *in prin. l. 1. & in l. 3. §. 13. miſſum,* & Carboniana poſſeſsio *in §. 3. d. l. 3.* interdum poſſeſsio bonorum, vt §. 1. interdum bonorum poſſeſsio *d. l. 1. §. 5. Pomponius, & duob. ſeqq.* & paſsim, interdum denique miſsio in poſſeſsionem *l. 3. §. 13. miſſum, & l. 6. §. vlt. hoc tit.* quamquam generaliter bonorum poſſeſsio, & miſsio in poſſeſsionem diſtingui ſoleant *l. 1. de off. ei. cui mand. eſt iuriſd. & l. 1. de iuriſd. ſup.* Et bonorum poſſeſsio quidem aliquando appellatur ſinè alia adiectione, vt *d. §. Pomponius, & duob. ſeqq. l. 3. §. 1. 2. & 3.* ſæpius tamen cum aliqua adiectione, vt bonorum poſſeſsio Carboniana *d. l. 3. §. 3. & §. 13. miſſum, hoc tit.* Vel bonorum poſſeſsio ex Carboniano edicto *d. l. 3. §. 1. & l. 10. cùm mulier, hoc tit.* vel bonorum poſſeſsio ex Carboniano decreto *l. 7. ſi impubes. §. 4. interdum,* vel denique bonorum poſſeſsio ex Carboniano abſolutè *l. 14. quæritur, hoc tit.* Edictum verò & decretum promiſcuè dicitur *d. l. 7. in prin. & §. 3. 4. & 5. hoc tit. l. 2. de vent. inſpic. ſup.* quia ex hoc edicto bonorum poſſeſsio non niſi decreto datur, id eſt cum cauſſæ cognitione *l. 1. in prin. & l. 3. §. 3. hoc tit.* Sed maximè obſeruandum in *l. 10. cùm mulier, hoc tit.* bonorum poſſeſsionem ex edicto Carboniano appellari, quæ tamen non detur impuberi, vt fert edictum, ſed ventri, vt rectè ibi Gloſ. Ità autem appellatur, quia ad exemplum Carboniani edicti decretum interponit Prætor *l. 1. §. 11. ſi ea quæ ſup. de vent. in poſſ. mitt.* ſiue, quod idem eſt, ad exemplum Carboniani decreti *d. l. 2. ſup. de vent. inſpic.* Nam eo caſu adhibetur cauſſæ aliqua cognitio, vt fieri ſolet in Carboniano, quùm tamen venter ſoleat generaliter in poſſeſsionem paſsim mitti, id eſt cauſsâ non cognitâ, vt ibi dictum eſt:

in quo huius tituli cum ſuperiori coniunctio apparet, vt etiam in alijs pleriſque. Carboniana ergo poſſeſsio, bonorum poſſeſsio appellatur, non quòd ſit propriè, ſed quòd quàm proximè ad eam accedat. Propriè non eſſe vel ex eo conſtat, quòd Carboniana bonorum poſſeſsio, ordinarijs opponatur *l. 3. in f. hoc tit. & l. 5. filium. §. 3. ſi quis contra. ſup. de legat. præſt.* item quòd non ſolùm beneficium Prætoris dicitur *l. 11. hoc tit.* vt ordinariæ ſolent, ſed etiam prærogatiua *l. 3. §. 13. miſſum. hoc tit.* & indulgentia, *d. l. 26. qui de inofficioſo, ſup. de inoff. teſt.* vt certè eſt, quùm ordinariæ iure communi competant. Item ex eo quòd pubertate bonorum poſſeſsionis huius emolumentum finiatur *l. 3. §. 2. puberi. hoc tit.* Sed ex eo potiſsimùm apparet hanc non eſſe propriè bonorum poſſeſsionem, quòd *in f. l. 3.* dicitur *oportere eum qui ſe filium dicit non ſolùm Carbonianam bonorum poſſeſſionem accipere, verùm etiam ordinariam agnoſcere:* ijs enim verbis euidenter oſtenditur illam per ſe inanem eſſe, niſi aliquâ bonorum poſſeſsione ordinariâ fulciatur, contrà quàm tamen putet ibi Gloſ. quæ exiſtimat Carbonianam ſinè ordinaria eſſe poſſe, ex *d. l. 7. §. vlt. hoc tit.* Sed eius §. difficillimi certè, & in quo Gloſ. miſerè hallucinatur longè alius ſenſus eſt. Quæritur in eo, an ſimul & pupillus ex Carboniano, & ſcripti heredes ſecundùm tabulas bonorum poſſeſsionem habere poſsint. Ratio dubitandi non leuis, quia diuerſo, imò contrario iure veniunt. Nam edictum hoc aptatum eſt ad bonorum poſſeſsionem contra tabulas & inteſtati *l. 3. in prin. hoc tit.* Reſpondet tamen Iuriſconſultus duobus caſibus poſſe fieri vt concurrant. Primus eſt, *ſi impubes filius non eſſet*, quibus verbis non ſignificatur eum non eſſe in gradu filiorum, abſurdum enim eſſet, ei quem conſtaret filium non eſſe, poſſeſſionem ex Carboniano edicto dari: ſed ſignificatur filiam eſſe, vel alium ex inferiori liberorum gradu: nam iſti olim, etiamſi fuiſſent præteriti, non rumpebant patris teſtamentum, ſed ſcriptis heredibus ipſi quaſi ſcripti adcreſcebant, atque etiam bonorum poſſeſsionem contra tabulas in quantum ius adcreſcendi competebat habebant, quæ idcircò ſecundum tabulas quodammodo videbatur *l. vlt. maximum. Cod. de liber. præt.* Vlpia. tit. 22. Nihil igitur mirum ſi eo caſu concurrant, quia eodem iure, id eſt ſecundum tabulas venire intelligebantur. Alter caſus eſt: ſi non accepiſſet contra tabulas bonorum poſſeſsionem, vel ab inteſtato: ſed accepiſſet nempe ſecũdum tabulas, vt aliquo caſu accidit *l. 1. §. 5. Pomponius, hoc tit. verſ. niſi fortè.* vbi ne intelligas cum Gloſ. natum eſſe poſtumum, qui negetur eſſe filius, ſed negari abſolutè natum eſſe aliquem filium, natum eſſe aliquẽ poſtumum, ſed eſſe partum ſuppoſititium, vt deinde ſubiicit lex. Verum ergo manet Carbonianam ſinè ordinaria aliqua bonorum poſſeſsione non poſſe ſubſiſtere. Et hoc eſt quod dicitur *in prin. l. 3. hoc tit.* Carbonianum edictum aptatum eſſe ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem & inteſtati: quia quùm hæc, vel illa bonorum poſſeſſio non

poſſit

possit secundùm communes iuris regulas ei dari, qui ex liberis esse negatur, huius tamen edicti indulgentiâ factum est, vt præsumatur quãdiu impubes est esse ex liberis *l.* 3. §. 13. *missum. hoc tit.* & propter illam præsumptionem detur ei vel contra tabulas bonorum possessio, vel ab intestato pro casus varietate: non quidem absolutè, id est non vera & propria, sed cum adiectione, ex Carboniano edicto, vt apertè ostendit *l.* 7. *si impubes.* §. 4. *interdum. hoc tit.* vbi ab intestato Vnde liberi ex Carboniano edicto accipi dicitur, & *l.* 12. *scriptus. hoc tit.* vbi impubes ex edicto primo bonorum possessionis petere dicitur, id est contra tabulas ex Carboniano scilicet, quemadmodum etiam titulo superiori possessio quæ ventri datur, ab ordinaria cuius vice nomen mutuatur *l.* 7. *vbicumque.* §. 1. *illo tit.* Atque vt ibi ex omni parte edicti ea possessio datur, sic etiam hoc titulo, non solùm si Vnde liberi, sed etiam si ex inferioribus partibus petant qua legitimi vocantur, quoniam sui sint, vel ex illa qua cognatis datur inquit *lex* 6. *de bonis.* §. 1. *hoc tit.* Quibus verbis significatur ex hoc quidem edicto competere etiam Vnde legitimi, & Vnde cognati, sed liberis tantùm qui sui sint. Quùm superiori titulo venter mittatur in possessionem etiam si non suum, sed legitimum, vel cognatum pariturus sit, vt ibi docuimus *l.* 30. *cùm quidam. sup. de adquir. vel omitt. hered.* At quamuis Carboniana possessio non sit propriè bonorum possessio, tamen eius emolumentum continet, & vt est *in princ. l. penult. hoc. tit.* non tantùm ad possessionem apiscendam proficit, sed ad res etiam persequendas & debitum exigendum, id est actiones mouendas & exercendas, & collationem bonorum, & dotis, multóque magis ad alimenta, *d. l.* 20. *de inof. test. & l.* 3. §. 1. *de collat. bon. sup.*

TITVLVS XI.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS secundùm tabulas.

BONORVM possessionum quæ ex testamento sunt, alia contra tabulas, de qua præcipuè dictum est huc vsque, alia secundùm tabulas, de qua nunc dicendum. Illa contra voluntatem, hæc secundùm voluntatem defuncti competit *l.* 6. *sed cùm patrono.* §. 1. *sup. de bon. possess.* Illa rescindit iudicium *l.* 1. *sup. de leg. præst.* nec illud stare patitur *l. vlt.* §. *sancimus. Cod. de liber. præt.* & intestatæ successionis species quædam est, vt exposuimus sup. de legat. præst. Hæc iudicium defuncti sequitur & confirmat *l.* 1. §. 1. *& l.* 2. *in princ. hoc tit.* Ideóque secundùm tabulas

bulas paſſim appellatur, & iuxta tabulas ab Vlpiano tit. 23. §. ſi ſeptem. Primùm autem propoſuit Prætor bonorũ poſſeſſionem contra tabulas, quia illa liberis proſpicit non extraneis. Nam & qui ſunt inſtituti heredes eam accipiunt commiſſo à præteritis edicto, vt illo tit. dictum eſt, & hoc eſt quod dicitur *in princ. l. 2. hoc tit.* æquiſſimum ordinem Prætorem ſecutum. Vtraque à tabulis nomen accipit, quia olim non in alia materiæ figura jus fuit teſtamenta ſcribere, vt innuit §. *nihil autem intereſt. Inſt. de teſt. ordin. l. 15. quoniam, in f. Cod. eodem tit. & l. 1. in princ. hoc tit.* An quia teſtamenta leges in pleriſque æmulantur, & quodammodo leges ſunt, vt pluribus docuimus, ſup. qui teſt. fac. poſ. & attigimus ſup. de bon. poſſ. cont. tab. An verò potiùs quia tabulæ ad diuturnitatem temporis magis durabiles, quàm charta, membrana, vel alia huiuſmodi quæ commemorat *lex 1. hoc tit. & lex 52. librorum. ſup. de legat.* 3. Ideóque frequentiùs vſurpatæ in quibuſvis conuentionibus & cõtractibus. Nam & in donatione eadem fuiſſe dubitatio videtur quæ in teſtamento, nempe an in alia materia, quàm in tabulis conſcribi potuerit *l. 25. donatio. Cod. de donat.* in qua obiter obſeruandum numero ſingulari tabulam dici, quod hoc quidem ſenſu ſatis inſolens & nouum. Tabularum ergo materia potiùs vſurpata, quia maioris auctoritatis: Tullius pro Roſcio. *Quod ſi eamdem vim*, inquit, *diligentiam auctoritatémque habent aduerſaria quàm tabulæ, quid adtinet codices inſtituere?* Quamquam autem ex varia materia tabulæ eſſe poſſint *l. 1. in princ. hoc tit.* putà eboreæ *l. 2. §. 1. exactis, ſup. de orig. iur.* æneæ, ligneæ: ligneis tamen vt quæ parabiles magis eſſent, vtebantur ad teſtamenta. Ideóque in *l. 19. quod vulgò. ſup. de bon. poſſ. cont. tab.* bonorum poſſeſſio contra tabulas dicitur contra lignum competere, id eſt contra ipſum teſtamentum, *l. 4. in princ. eodem tit.* Ad eum igitur morem Prætor reſpiciens tabularũ teſtamenti nominatim in hoc toto edicto meminit, vt rubrica tituli 2. huius libri, & rubrica tituli 6. ſequentis libri ſatis oſtẽdunt. Et quod eſt *in princ. l. 1. hoc tit.* tabulas teſtamenti accipere oportere omnem materiæ figuram, ad edicti interpretationem, non ad verba ipſa referendum eſt. Nam quùm receptum tãdem fuerit in cuiuſlibet materiæ inſtrumento teſtamenta conſcribi poſſe *d. l. 15. in f. Cod. de teſtam.* conſentaneum quoque fuit verbum, *tabularum*, in hoc edicto ad quodlibet materiæ genus producere, *d. l. 1. & 4. hoc tit.* Dictæ autem *l. 15.* Conſtantinus meritò auctor aſſeritur, ex coniunctione *l. 1. Cod. de legat.* qui vt verborum delectum, ſic & materiæ in qua ſcriberetur ſuſtuliſſe primus videtur & in teſtamentis, & in donationibus, *d. l. 15. & d. l. 25. Cod. de donat.* Ex quo non leuis coniectura oritur, ea verba quæ habentur *in princ. l. 1. hoc tit.* Tribuniani eſſe non Vlpiani, aptata ſcilicet ad emendationem iuris noui, & deſumpta ex ipſo Vlpiano *d. l. 52. de leg. 3.* niſi quòd corium animalis Tribunianus dicere maluit, quod Vlpianus de corio arborum dixerat, quia fortè in eo genere materiæ

ſcribi

scribi iam esset desuetum. Tabulas autem testamenti Prætor intelligit eas quæ & solemnem extrinsecus formam habeant, & intus voluntatem defuncti perscriptam, nam quamuis septem testiũ signis signatæ sint, si tamẽ vacuæ sunt nullæ sunt *l.* 11. *si binæ sup. de iniuſ. rup.* vt etiam si nomen heredis consultò perductum sit *l.* 2. §. 7. *si consultò & l. seq.* §. 2. *sed & cùm, hoc tit.* Ideóque Paulus *d. l.* 6. *sup. de bon. poss.* maluit dicere contra & secundum voluntatem, quàm contra & secundum tabulas. Tabulas ergo extare oportet septem testiũ signis signatas, & ità etiam scriptas vt legi possint *l.* 1. *sup. si tab. test. ext.* Nam & bonorum possessionem secundum tabulas scriptis heredibus nominatim Prætor pollicitus est. §. *sunt autem, de bon. poss. Inst. & d. l.* 1. Ideóque notis scriptæ tabulæ non continentur edicto, quia notæ, literæ non sunt, *l.* 6. *sed cùm patrono* §. *vlt. sup. de bon. poss.* Nam nec iure ciuili valet testamentum notis exaratum, *l.* 40. *Lucius. sup. de test milit.* quia notæ falso fabricando materiam & occasionem facilè præbent, *l.* 1. *sub fin. & l. seq.* §. 17. *Cod. de vet. iur. enucl.* Quid ergo si testamentum sinè scriptura conditum sit, quod nuncupatiuum appellatur, à voluntate nuncupanda §. *vlt. de testam. Instit.*? Procul dubio non dabitur bonorum possessio secundùm tabulas ex edicto Prætoris, id est ex verbis edicti, *l.* 2. *Cod. de bon. poss. sec. tab.* nam testamentum in tabulis significat scriptum, & opponitur nũcupationi *l.* 8. *si ità.* §. *vlt. hoc tit.* At ex mẽte Prætoris dabitur secundũ nũcupationẽ *d. l.* 2. *& l.* 8. *si quis. Cod. de codicil. & d. l.* 8. *in f. hoc tit.* vel etiã cõtra nuncupationẽ *l.* 1. *de bon. poss. cont. tab. lib. Cod.* Nam Prætor de eo testamenti genere tantùm edixit, quod tunc obtinebat, & certum est Prætorem id genus testamenti quod sinè scriptis fit, ignorasse, vt ait Theoph. §. *vlt. de testam. ordin.* Sed cùm in danda bonorum possessione secundùm tabulas ius ciuile confirmare studeat, vt est *in princ. de bon. poss. Inst.* & postea genus illud testamenti, quod nuncupatiuũ dicitur, fuerit iure ciuili receptum *d. l.* 2. *&* §. *vlt. de bon. poss.* consentaneum fuit edictum ad illud quoque genus producere. Non tamen hæc ità sunt ad consequentias producenda, vt etiam dicamus dari bonorum possessionem secundum voluntatem intestati ex imperfecto testamento, vt Dñ. Cuiacius scribit ad *l.* 21. *sup. qui test fac. pos.* & cap. 3 lib. 3. Obseruat. ex *l.* 12. *si duobus.* §. *si prius sup. de bon. poss. con. tab.* Nam in eo §. agitur de bonorum possessione contra tabulas, quæ præterito datur: & breuiter sic eius sensus est, posse filium petere contra tabulas aduersùs secundum testamentum, licèt iure ciuili imperfectum, si modò iure Prætorio perfectum sit, ità vt eo iure possit ex eo obtineri bonorum possessio ab scriptis heredibus si filius non existeret, quod pluribus exposui sup. de bon. poss. con. tab. Præterea absurdum esset hanc bonorum possessionem quæ dicitur ex testamento dari ex voluntate intestati, vt etiam docui illo tit. aduersùs quamdam Glossæ similem sententiam. Sed cùm olim in testamento per æs & libram non essent,

necessaria signacula, neque septem testes §. *sed cùm paulatim, de test. ord. Inst.* videri posit bonorum possessionem secundū tabulas testamenti huiusmodi non potuisse dari, quia passim legimus hanc bonorum possessionem competere si testamentum non minùs quàm septem testium signis signatum sit §. *non tamen, quib. mod. test. inf. Inst.* Vlpia. tit. 23. & 28. *l.* 11. *& seq. sup. de iniust rup. l.* 1. §. 4. *si quis l.* 7. *&* 9. *hoc tit.* Quinimò in *d. l.* 1. §. *penult. & vlt.* apertè demonstratur hanc bonorum possessionem non dari si tabulæ non sint signatæ. Verùm dicendum est ea verba esse intelligenda quotiens de testamento honorario agitur, in quo non minùs quàm septem testium signa requiruntur, & eâ mente fuisse à suis auctoribus probata, sed tamen in alium sensum detorta à Tribuniano fuisse, vt scilicet hodie generaliter intelligantur, etiam in testamento iure ciuili facto: nempe quia tandem ex vsu & constitutionibus composita fuerit quædam forma testamenti miscelli, commixto iure ciuili, Prætorio, & Principali, ità vt hodie nullum testamentum in scriptis, ne quidem iure ciuili valeat, quod non habeat signa testium, *d.* §. *sed cùm paulatim, & rubricâ ipsâ de his qui an. aper. tab. Cod.* Sed quo modo & quo fine testamenta signarentur nunc videndum. Forma igitur Senatusconsulto præscripta hæc fuit: vt tabulæ in summa marginis, & ad mediam partem perforatæ & pertusæ lino non minùs quàm ter per foramina traiecto & circumducto obligarentur & constringerentur, atque ceræ signa imprimerentur supra linum impositum, vt videre est apud Paulum lib. 5. tit. 25. & Suetonium in Nerone, & *l.* 1. §. *vlt. hoc. tit.* quod aduersùs falsarios Neronis tempore primùm repertum scribit ibidem Suetonius, ídque generaliter in quibuscumque tabulis quæ ad publici vel priuati contractus scripturam pertinerent, vt idem Paulus ait, hac additâ ratione, *Vt exteriores scripturæ fidem interioris seruent*, quibus verbis nescio an signacula ipsa significet, quasi scripturæ genus quoddam, vel potius aliquid tabulis ipsis subscribi solitū, *l.* 8. *pupillarē sup. test. quemad. aper.* quò scilicet exprimeretur cuius & à quibus signatum esset testamentum, vel denique subscriptiones testiū quas tamē certum est non Senatusconsulto, sed constitutionibus inuentas *d.* §. *sed cùm paulatim.* Sed quid est quod ait Suetonius id sub Nerone primùm fuisse inuentum? Nam & longè antè obsignari tabulæ solebant, quâ ratione illis auctoritas & fides accedebat, ità vt agere tabulis obsignatis, esset, intentionem suam firmissimo instrumenti genere fulcire. Sed dicendum tunc primùm inuentum, vt præscriptâ illâ formâ, id est lino traiecto signarentur, cùm anteà sufficeret signare, etiā non ligatas, vel etiam simpliciter circūducere & sinè traiectione ligare, vel denique tantùm includere, & inuoluere scripturam, quod rursus obtinuit, vt est in Nouel. Theodos. de testam. in *l.* 21. *hac consultissimâ, Cod. eodem tit. & l.* 22. *ad testium.* §. *vlt. sup. eodem tit.* Maximè verò obseruandum Prætorem dare bonorum possessionem secundùm

tabulas modò testamentum non minùs quàm septem testium signis signatum sit, etiã si alioqui iure ciuili non constet, putà, nullum, ruptum, imperfectum, aut simili vitio adfectum, quod quemadmodum sit intelligendum pluribus docuimus sup. de bon. poss. con tab. Cetertùm exigit Prætor vt is cuius bonorum possessio secundùm tabulas datur vtroque tempore ius testamenti faciendi habuerit, & cùm facit testamentum & cùm moritur *l.* 1. §. 5. *exigit, hoc tit.* sicut etiam in herede ipso exigitur, vt vtroque tempore testamenti factionem habuerit, eo quidem quo fit testamentum, vt scilicet consistat, tempore verò mortis, vt effectum habeat, §. *in extraneis. de hered. qual. & differ Inst.* Prædictæ verò regulæ exempla subjiciuntur in d. §. 5. in impubere, furioso & filiofamilias, quibus adjicitur seruus *l.* 19. *si filius familias sup. qui test. fac. pos.* Si tamen filiusfamilias veteranus de castrensi peculio faciat testamentum deinde paterfamilias factus decedat, potest eius bonorum possessio peti *d.* §. 5. *vers. sed si filiusfamilias*, quia quantùm ad testandum de castrensi peculio pro patre familias habendus est, & ideò nec emancipatione irritum fit veterani testamentum, non magis quàm militis *l.* 6. *si quis filio.* §. *vlt. sup. de iniuf. rup.* Sed si quis vtroque tempore, testamenti factionem habuerit, medio tempore non habuerit, bonorum possessio secundùm tabulas peti poterit *d.* §. 5. quia medio tempore mutatio iuris nõ nocet in testatore, vt nec in herede, *d.* §. *in extraneis, & l.* 49. *si alienum.* §. 1. *de hered. inst.* Item si quis testamentum fecerit, iure scilicet, deinde amiserit testamenti factionem, sed ità tamen vt antè factum eius testamentum iure valeat, nec fiat irritum, vt inquam in eodem statu sit testamentum, *l.* 8. *conficiuntur.* §. 2. *si post. sup. de iu. codicil.* potest eius quoque peti bonorũ possessio, *d. l.* 1. §. 6. *si quis autem. hoc tit.* putà si furore amiserit, aut quòd ei bonis interdictum est, vt pote prodigo. Nam his casibus & alijs huiusmodi factionẽ testamenti quidem, id est ipsam testamenti faciendi facultatem amiserunt: at ius non propriè amiserunt: cessat enim interim magis quam amissum est. Ideóque eorum testamentum non irritum fit, quia scilicet iuris ciuilis communione nullo modo priuatum, quamuis interim facultas testamenti faciendi conquiescat, & sit velut nube quadam obducta: at si ità quis testamenti factionem amiserit, vt etiam iuris ciuilis communionem amittat simul, putà quia libertatem aut ciuitatem amiserit, id est maximam vel magnam capitis minutionem passus sit, tunc irritum fit eius testamentum quamuis iure antea factum. §. *non tamen. Instit. quib. mod. test. infir.* quibus casibus non existimo conualescere testamentum, etiam si posteà restituatur qui condidit: quamquam aliud censeat Glos. in *d.* §. *exigit*, nec tamen probat. Nam *lex* 1. *in f. sup. de bon. poss. cont. tab. & lex* 21. *siue. inf. de iu. patro.* quas citat, probant tantùm ius petendæ bonorum possessionis contra tabulas restitui, id est ius filij vel patroni. Ideóque Iustinianus *d.* §. *non tamen.* irrito facto testamento,

quia ciuitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſerit, abſolutè negat ſcriptum heredem poſſe petere bonorum poſſeſſionẽ ſecundum tabulas, nec addit, ſi peregrinus adhuc vel ſeruus ſit, vt malè Dñ. Cuiacius addidit in poſterioribus Notis. At teſtamento irrito facto, quia ſe in adoptionem teſtator dedit, non abſolutè negat dari ſecundùm tabulas, ſed hoc addito, & mortis tempore in adoptiui patris poteſtate ſit. Apertè innuens dari ſecundùm tabulas eius teſtamenti, ſi patris adoptiui poteſtate exierit teſtator, quæ ſpecies tractatur in *l. pen. §. 2. teſtamento, hoc tit.* qui §. certè difficillimus, etiam illud idem palàm arguit, vel eo ipſo, quòd ait ſcriptum heredem ſi poſſeſſionem petat exceptione doli mali ſubmoueri, non enim negat poſſe petere, ſed exceptione ſubmoueri ait: Cuius exceptionis ratio ex eo petitur, non quòd teſtamentum non valeat, nam tunc ipſo iure denegaretur bonorum poſſeſſio, nec eſſet opus exceptione, ſed quòd voluntas defecerit, vt eſt in contextu. Defeciſſe autem voluntatem manifeſtum eſt, quia vt ait, dando ſe adrogandum teſtator, cum capite fortunas quoque ſuas in familiam & domum alienam tranſtulit. Quod autem dico teſtamẽtum non defeciſſe, intelligendum eſt iure Prætorio. Nam iure quidem ciuili irritum factum eſt, *d. §. non tamen*, atque ità conciliandum quod dicitur in *d. l. 8. §. 2. ſup. de iure codicil.* teſtamentum valere & teſtamentum ſublatum eſſe, nam valet iure Prætorio, vt ibi Gloſ. licèt iure ciuili ſublatum ſit. Quia igitur voluntas tantùm, non autem ipſum teſtamentum defecit, non inquam labefactatum eſt, ſi ſui iuris effectus teſtator, inquit lex, codicillis, aut alijs literis eodem teſtamento ſe mori velle declarauerit, voluntas quæ defecerat, iudicio recenti rediſſe intelligitur. Nec putauerit quiſquam, inquit, nudâ voluntate conſtitui teſtamentum: non enim de iure teſtamenti maximè quæritur, quia ſcilicet non ambigitur an teſtamentum iure valeat: & ait, maximè, quia directò non quæritur de eo: effectu tamen quæritur, quia deficiente voluntate ſubmouetur heres exceptione doli. Non igitur de eo maximè quæritur, ſed de viribus exceptionis, hoc eſt, an defecerit voluntas. Quod autem ſequitur, eam exceptionem quamquam actori apponatur, ex perſona tamen eius qui opponit æſtimandam, hunc habet ſenſum, eam exceptionem non ſemper eamdem vim habere, ad ſubmouendum heredem: ſed ex perſona eius qui opponit cenſeri & æſtimari, vt nempe pro varia eius qualitate, modò ſubmoueat heredem, modò non ſubmoueat. Submouebit facilè ſi ſit ex proximioribus ab inteſtato venientibus, heres autem extraneus, aut certè minùs charus. At ſi is qui opponit ſit in remotiori gradu, aut etiam malè meritus fortè de teſtatore, non ſubmouebit heredem quantumvis extraneum: quia tunc præſumitur teſtator eodem teſtamento ſe mori velle, etſi id non declarauerit. Vtitur autem argumento à ſimili Iuriſconſultus in *d. l. pen.* non ſecus, inquit, ac ſi quis aliud teſtamentum feciſ-

ſet,

set, ac supremas tabulas incidisset, vt priores supremas relinqueret. Nam eo casu quamuis prius testamentum iuris ciuilis subtilitate ruptum sit, quia tamen voluntas quæ in eo defecerat, facto illo recenti redisse intelligitur, & quia mortis tempore non aliæ exstant supremæ tabulæ, bonorum possessionem Prætor non denegabit, vt in alia specie rupti testamenti dicitur, *l. 12. postumus. de iniust. rup. & d. l. 8. sup. de iur. codic.* quæ simili argumento vtitur, & generaliter in testamentis irritis *d. §. non tamen.*

TITVLVS XII.

SI A PARENTE QVIS MANVMISSVS SIT.

DE bonorum possessione contra tabulas quam Prætor liberis pollicetur dictum est sup. Supereſt altera quæ patronis vel eorum liberis datur: Sunt enim hæ duæ species de quibus seorsim lib. 6. Cod. tit. 12. & 13. Sed priùs de ea dicitur hoc tit. quàm Prætor parenti manumissori exemplo patroni proposuit, vt est *in princ. l. 1.* Hanc verò prætulit, quia est de successione ingenuorum hominum *l. 2.* vt illæ de quibus huc vsque dictum est *l. 2. §. 4. sexta deinde. Cod. de vet. iu. enuc.* Porrò hæc rubrica olim ideò ità concepta est. *Si à parente quis manumissus sit*, quia pater qui filium emancipabat, interdum ipse manumissor quoque existebat, interdum non ipse existebat, sed extraneus, *l. 10. si ad patrem. inf. de su. & legit. & l. 29. si à milite. §. vlt. sup. de test. milit.* Quicumque autem manumissor existeret, ille idem quasi patronus ad bonorum possessionem contra tabulas præteritus admittebatur, & ad legitimam successionem ab intestato, quod fusè docuimus sup. de bon. poss. Ceterùm quùm hodie parens ipse intelligatur semper esse manumissor §. *quæ autem, de bon. poss. Inst.* verba rubricæ non sunt referenda ad differentiam extranei manumissoris, qui nullus iam est, vt scribit Theoph. *d. §.* sed ad factum parentis, si fortè filium suum manumiserit. Parentis autem nomen in rubrica ponitur, quia latiùs patet quàm patris, *l. 3. §. 1. sup. de admin. tut.* Itémque manumissi nomen non emancipati, quia magis proprium, hæ enim adpellationes veteri iure distinguuntur *l. 3. hoc tit.* Imò etiam quia hodie, si rem ipsam adtendimus, emancipatio nulla iam est, id est imaginaria venditio, sed sola manumissio *l. vlt. Cod. de emancip. liber.* Quamquam tamen emancipationis verbum retentum est, & frequentiùs vsurpatur pro liberorũ manumissione vt sup. rubricâ ipsâ de adopt. & emancip. & Cod. rubricâ de emancip. liber. quò scilicet distinguatur à manumissione ser-

uorum, quâ ratione *in princ. l. 1. hoc tit.* emancipatus dicitur qui in rubrica manumissus, & *l. vlt. hoc tit.* atque alibi sæpe emancipatio & manumisio promiscuè accipiuntur. Parens ergo manumissor iura patronatus in filium emancipatum aliquatenus consequitur, *l. 1. inf. & l. 2. hoc tit.* cuius rei ratio, si ius vetus respicias, aperta est. Illo enim nemo emancipari potuit, nisi in imaginariam seruilem caussam deductus, *l. 3. §. 1. sup. de cap. minut.* quod pluribus explicatum est sup. de bon. poss. Quare cùm manumittebatur liber & libertatem adipisci rectè dicebatur, vt ex verbis ipsis legis XII. Tab. adparet relatis ab Vlp. tit. 10. & *l. vlt. Cod. de ingrat. liber.* ex quo emancipationis libertas dicta est, *l. 18. viduæ. Cod. de nupt.* & emancipatio munus libertatis adpellatur l. 1. Cod. Theod. de bon. mater. & *l. pen. hoc tit.* & filius cùm negat in patris potestate esse, liberum se quodammodo contendit *l. 8. si filius. sup. de probat.* Contrà verò dubitatur an filiusfamilias liberi hominis nomine contineatur *l. 13. rectè. sup. ex quib. causs. maior.* nam quamuis in patrimonio patris non sit sicut est seruus *l. 14. vt tantùm. §. 1. sup. de ser. corrup.* g nere tamen quodam patris seruus est, quò fit vt pater filiumfamilias ex lege Quiritium vindicare rectè possit, *l. 1. §. 1. de rei vindic.* quasi nempe dominus seruum. Pater ergo manumissor iura patronatus propter dationem libertatis consequebatur, vt sæpius inculcat Theoph. §. *sunt autem. Inst. de bon. poss.* ideóque nihil mirum si filius à parente manumissus, eius libertus dicatur in Latina illa Iustiniani cõstitutione de iure patronatus, quam Dñ. Cuiacius retulit lib. 20. Obser. cap. 34. At quùm iure nouo in imaginariam illam seruilem caussam non deducatur qui manumittitur, sublatis videlicet imaginarijs venditionibus quæ mancipationes, siue emancipationes propriè dicebantur, *l. vlt. Cod. de emancip. liber.* ideóque emancipatio liberorum desierit esse vera capitis minutio *d. l. 3. §. 1. sup. de cap. minut.* à contrario vt rectè Dñ. Cuiacius scribit ad Vlp. tit. 10. & patria etiam potestas valde fuerit coartata, manifestum est parentem manumissorem non consequi hodie iura patronatus propter dationem libertatis, quùm non possit libertas ei videri data qui ne in imaginaria quidem seruitute fuit. Ideóque Vlpianus *in princ. l. 1.* aut potiùs Tribunianus personatus aliam rationem & caussam huius iuris adsignat, quàm libertatis dationem, nempe quòd à parente beneficium habuerit bonorum quærendorum manumissus : *quippe*, inquit, *si filiusfamilias esset quodcumque sibi adquireret, eius emolumentum patri quæreret.* Ceterùm quod dicitur parentem manumissorem ius patronatus habere *l. 1. §. vlt. hoc tit.* non est ità accipiendum quasi omnino exæquatus patrono parens fuerit, nam in plerisque minùs iuris habet *d. l. 1. §. pen. l. 2. & l. 4. hoc tit.* Non igitur parens manumissor iura patronatus habet absolutè, sed in sola bonorum possessione contra tabulas, eatenus enim manumissus patitur liberti exitum : Nam quamuis re verâ ingenuus

maneat

maneat *l. 2. hoc tit.* parenti tamen manumissori perinde defert Prætor eam bonorum possessionem, atque si ex seruitute manumissus esset, vt est *in princ. & §. 1. l. 1. hoc tit.* Ideóque iure manumissionis parens eã habere dicitur, *l. 16. filio. §. 1. sup. de inof. test.* non iure patris: quod enim ibidem subijcitur in ea, de iure patris quæri, intelligendum est non patris cuiuslibet, sed patris manũmissoris *ex princ. §.* Quare nisi pater sit manumissor, bonorum possessionem contra tabulas non habet, *l. 29. §. vlt. sup. de test. milit.* Sed eam olim quæ dicebatur Vnde decem personæ, de qua pluribus dictum est sup. de bon. possess. & de qua procul dubio accipienda est *l. 10. si ad patrem, inf. de suis & legit.* vt rectè Dñ. Cuiacius ad eam l. in Modestino, non de Vnde legitimi, vt malè ibi Gl. Nam parens non aliàs habet iura legitima, quàm si fuerit manumissor, *d. l. 10. l. 2. ad Senatusc. Tertyl. & l. 5. si superstite Cod. de dol.* tunc verò est legitimus successor, quia quasi patronus, *Inst. de legit. parent. tut.* Non manumissor verò legitima iura amittit, & filius ab eo emancipatus, & ab alio manumissus illi extraneus est *l. 26. si genero. Cod. de iu. dot.* iure scilicet ciuili: nam iure quidem Prætorio inter suos filius habetur *§. emancipati. §. minùs ergo. de hered. quæ ab intest. def. & Theoph. §. sunt autem. de bon. poss. Inst.* At querelam inofficiosi parens, etiam si ipse non manumiserit, sed tantùm emancipauerit, habet, *l. 14. pater filium. sup. de inof. test.* & hoc nimirum est ius antiquum quod & sinè manumissione habebat, vt est *in l. 1. §. vlt. hoc tit.* vt rectè Viglius interpretatur *in princ. de inoff. test. Inst.* Ius inquam antiquum ad differentiam bonorum possessionis contra tabulas, quæ posteà parenti manumissori adcommodata est, *l. 1. in princ. hoc tit.* ibi, *& ideò itum est in hoc. &c.* Ceterùm non solùm parenti non manũmissori datur querela, sed etiam manumissori, nec enim ei nocere debet quòd iura patronatus habeat quùm sit & pater *d. l. 1. §. vlt. hoc tit.* etiamsi acceperit bonorum possessionem contra tabulas, vt ibi dicitur: De quo tamen potuit dubitari, quia querela non datur si aliud remedium suppetat, vt obijcit Glos. *l. 14. sup. de inoff. test.* Sed rectè respondet Viglius hoc casu iure singulari concurrere in eodem bonorum possessionem & querelam, quia illam habet iure patroni, hanc iure patris, ità vt non vni & eidem personæ, quamuis eidem homini vtraque dari videatur.

TITVLVS XIII.

DE BONORVM POSSESSIONE ex testamento militis.

PATRI manumissori dari contra tabulas testamenti bonorum possessionem ex edicto ostensum est tit. sup. At excipiuntur hæ res, quas in castris filius adquisisset, quarum liberam testamenti factionem habet *l. 29. si à milite. §. vlt. sup. de test. mil.* Nam miles, imò & veteranus filiusfamilias quantùm ad testandum de castrensi peculio, pro patrefamilias habendus est *l. 6. si quis filio. §. vlt. sup. de iniuf. rup.* Et hic est alter ex duobus casibus quibus bonorum possessionem contra tabulas parens manumissor non accipit, si filius scilicet militare cœperit, *l. 1. §. 2. si parens. tit. sup.* Quùm igitur hic titulus superiori deroget, & eius exceptionem contineat, meritò illi proximè subiungitur, & vt illo pater manumissor pro patrono habetur, quùm tamē non sit, sic & isto filiusfamilias pro patrefamilias habetur: Et vt illo bonorum possessio contra tabulas per interpretationem datur ex edicto exemplo patroni, sic & isto datur bonorum possessio secundùm tabulas per interpretationem ex constitutionibus ad exemplum militaris testamenti, *l. vlt. sup. de test. mil. & in princ. l. 1. hoc tit.* Nam quamquam rubrica de bonorum possessione ex testamento militis concepta sit, tamen non solùm de ea agitur *hoc tit. §. 1. & 2.* sed etiam de illa quæ ad eius exemplum cōparata est, ex testamentis videlicet eorum qui quamquam à conditione militum distent, nec alioquin iure militari testari possint, tamen si in procinctu versentur, quùm eadem pericula experiantur, iura quoque eadem meritò sibi vindicant *l. 1. hoc tit.* Tales autem esse omnes omnino qui in hostico depræhenduntur, & illic decedunt, ait *d. lex vlt. de test. mil.* ex qua similiter legendum in *§. 1. hoc tit. in hostico.* quùm sint eiusdem auctoris & ex eodem libro, & eamdem prorsus sententiam contineant, ac totidem fere verbis: Sed quod vtraque lex ait, *omnes omnino*, ad eos restringendum est, qui in procinctu versantur, & in hostico depræhenduntur pro Republica. Reliquis enim meritò obijci possit, quod est in *l. 2. §. si quis tamen. sup. si quis cautio.* cur ipsi se artauerint. Et hoc innuit verbum, gradus, siue conditionis in *d. l. vlt. de test. mil. & l. 1. hoc tit.* nempe vt omnes accipiamus non pro quibuslibet, sed pro ijs qui alicuius gradus & conditionis sint. Quemadmodū ergo de testamento militis proprius titulus factus est, quia singularia multa habet

habet, ità quoque & bonorum possessioni quæ est ex testamento militis suus titulus dandus fuit, quia singulari iure nititur: non autem additur in rubrica, *& veterani.* vt in tit. 12. lib. sequ. quia veterani iure communi testantur, §. *sed hactenus, de mil. test. Inst.* Et militem hîc accipere debemus siue paterfamilias sit, siue filiusfamilias. Non est omittendum hunc tit. cum superiori hoc quoque habere commune, quòd filiusfamilias coactè manumissus, vt in specie *l. vlt. tit. sup.* filiofamilias militi comparatur *l.* 50. *Imperator. sup. ad Senatusc. Trebel.*

TITVLVS XIV.

DE IVRE PATRONATVS.

IN hac sexta parte omnes bonorũ possessiones positæ sunt quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt, ait Iustinianus *in constit. de confir. Digest.* §. 4. *sexta deinde.* Digestis ipsis præposita: & rursus *sub tit. de vet. iu. enucl.* posteriori loco posita, contextu in nonnullis, atque in hoc ipso variante, sic enim pro superioribus habet: *quæ tam ad ingenuos, quàm ad libertinos respiciunt*: hoc est siue quæ ad ingenuos, siue quæ ad libertinos pertinent, hunc enim sensum exprimit prædicta constitutio Græcâ linguâ conscripta sub eodem fere sententiarum tenore, & tam in capite quoque Pandectarum, quàm sub d. tit. Cod. reposita, non quasi tertia constitutio, sed quasi bis secunda. Quibus omnibus ex locis illud conficitur, alias esse bonorum possessiones quæ ad ingenuos, alias quæ ad libertinos pertineant, hoc est ad successionem ingenuorum & libertinorum: sic enim prædicta verba intelligere oportet, non quòd aliæ ingenuis, aliæ libertinis bonorum possessiones sint propositæ, aut fuerint vmquam. Et olim quidem ab intestato pro libertorum successione peculiares erant bonorum possessiones, Tamquam ex familia, Vnde liberi patroni, & Vnde cognati manumissoris, §. *cúmque anteà, & §. aliam verò. Instit. de bon. poss.* Communes autem tam pro successione libertinorum, quàm ingenuorum, ex testamento quidem secundùm tabulas, & contra tabulas. Ab intestato verò Vnde legitimi *l.* 2. §. 1. *vn. legit.* At Iustinianus Græcâ suâ constitutione quæ est *lex* 4. *Cod. de bon. libert. & iu. patron.* quamque Dñ. Cuiacius lib. 20. Obser. cap. 34. restituit, penè consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus effecit §. *sed nostra. &* §. *multis. Inst. de succeff. libert.* hoc est ad similitudinem successionis ingenuorum, libertinorum successiones posuit, nisi quòd has vsque ad

quintum gradum tantummodò coartauit, *d. §. cúmque anteà*, quò pertinet verbum *penè*, in *d. §. multis*, vt ibi rectè Theoph. & Gloſſa. Hodie itaque ſublatis veteribus illis quæ pro libertinorum ſucceſſione peculiares erant, communes tantùm remanent, quibus addita eſt ab inteſtato Vnde cognati, *d. §. cúmque anteà*, per quam ij qui patrono ſunt ex tranſuerſo latere, vſque ad quintum gradum ad ſucceſſionem libertorum vocantur, *d. §. multis aliis*, quaſi ſcilicet libertis quoque ipſis cognati ſint, vt patronis, *d. conſtit. Græcâ, de iu. patron.* vt pluribus expoſuimus ſup. de bon. poſſ. Quamquam autem hæ bonorum poſſeſſiones quæ communes ſunt genere ipſo, & nomine non diſtant, ſiue pro libertinorum, ſiue pro ingenuorum ſucceſſione dentur, in pleriſque tamen ſpecialiter differunt: exceptâ illâ ſecundùm tabulas quæ omnibus iure ſcriptis heredibus vna & eadem ex æquo datur. Quod quidem in bonorum poſſeſſione contra tabulas manifeſtum eſt, vel ex eo quòd alio tit. proponitur quæ liberis præteritis datur ſup. de bon. poſſ. con. tab. alio quæ patronis inf. de bon. libert. vt etiam in Cod. lib. 6. tit. 12. & 13. At in Vnde legitimi & Vnde cognati non ità in his quidem Digeſtis manifeſtum, nec enim proprij tituli pro libertinorum ſucceſsione de ijs dantur. Imò ſub vno eodémque tit. tam de libertinis quàm de ingenuis communiter agitur *l. 2. §. 1. Vnd. legit.* cùm dicitur eam bonorum poſſeſsionem, non tantùm ingenuorum, ſed etiam libertinorum eſſe, quibus ſcilicet patroni patronæque ſunt legitimi ſucceſſores. Ratio autem quod adtinet ad Vnde legitimi hæc eſt, quòd Iuſtinianus legitima iura patronorum alia, quàm quæ olim eſſent effecerit *d. ſuà conſtit. Græcâ de iur. patron.* vt adparet ex *tit. de ſucceſſ. libert. Inſt.* Itaque non potuit de ea dari proprius titulus pro ſucceſsione libertinorum in Digeſtis, ſed viſum eſt ſufficere ſi tantùm diceretur eam eſſe communem & libertinorũ & ingenuorum ſucceſsionem. Quod verò adtinet ad Vnde cognati, cùm ante Iuſtinianum ea pro libertinorum ſucceſsione non competeret: fieri non potuit vt de ea in Digeſtis ageretur. Niſi fortè conijciamus in *l. 1. §. 1. Vn. cogn.* excluſis ſeruilibus cognationibus ab eo tit. libertinorum cognationes à contrario tacitè includi, quaſi ea quoque bonorum poſſeſsio his quoque communis ſit. Nam verba Tribuniani eſſe, aut certè ab eo interpolata videntur non leui ſanè argumento. Legem enim ibi adpellat, Prætoris edictum, quo modo Iuriſconſultos locutos fuiſſe non facilè mihi perſuaſerim, quandoquidem inter legem & edictum multùm interſit. At quia Iuſtinianus omnia quæ ſunt in corpore iuris ſua effecit, & ſanctionem omnem quaſi à ſe vno profectam, non quaſi in alias & alias conditorum partes diuiſam accipi voluit *l. 1. §. cùm enim antiqua Cod. de vet. iu. enucl.* omnes iuris partes à Tribuniano leges adpellantur, imò & ipſa capita ex libris Iuriſconſultorum deciſa, quibus totum Digeſtorum opus per centonem concinnatum eſt *l. 2. §. 7. tanta autem. §.*

10. *ſi*

10. *si quid autem.* §. 13. *mirabile.* §. 15. *hæc igitur, & duob. seqq. Cod. de vet. iu. enucl.* ex quo vulgò & rectè receptum est, vt ea capita legum nomine citemus. At in Cod. proprio tit. nempe de bon. libert. & iu. patron. d. constitutione Græcâ, quæ est lex 4. illo tit. ostenditur quatenus & quando Vnde legitimi, & Vnde cognati pro successione libertinorum competere possint, nec non etiam contra tabulas, tam quæ patrono, quàm quæ patri manumissori competit, quia de tota ea successione tam ex testamento, quàm ab intestato quid iuris esse velit Iustinianus ibi definit, vt etiam *Instit. tit. de succeſſ. libert.* Ex his verò constare arbitror hoc Digestorum volumine, bonorum possessiones pro successione libertinorum non esse separatim tractatas ab ijs quæ sunt pro successione ingenuorum, exceptâ bonorum possessione contra tabulas, quam illi, quæ est de successione ingenuorum, statim subiecit Tribunianus, quia eiusdem nominis & generis sunt, interiectâ tamen eâ quæ parenti manumissori datur, quia vtriusque naturam participat: nam quamquam est de successione ingenuorum, tamen exemplo patroni parens ad eam admittitur. Priùs verò tractat de vniuerso iure patronatus, non solùm quia commodiori loco id fieri non potuit, sed etiam quia id necessarium fuit ad eam bonorum possessionem explicandam, cuius ideò frequens hoc tit. mentio: Nam & ipsa iuris patronatus magna pars est *l. 1. de bon. liber. Cod.* Ità tamen vt non cuicumque patrono competat. Nam quandoque qui in ceteris patronus est, tamen quantùm ad successionem patronus non est *l. 14. si iurauero hoc tit.* quandoque etiam ius bonorum possessionis contra tabulas quod habebat amittit, *l. 9. filij, §. 1. & duab. ll. seqq. hoc tit.* Veletsi non amisit, ab ea tamen varijs de caussis repellitur & excluditur, *l. 20. sicut & seq. §. 1. & vlt. hoc tit. & l. vlt. de bon. poss. cont. tab. lib. Cod.* Quare varia patronorum & patronatus genera explicare necessarium fuit, vt intelligatur quibus casibus hæc bonorum possessio locum habeat vel non habeat: In primis enim distinguendum est inter eos qui verè patroni sunt, & eos qui verè non sunt, sed pro patronis habentur, vt nempe his honor quidem & reuerentia patronalis à libertis exhibeatur, ad successionem tamen eorum minimè vocentur, vt est *inf. d. const. Græcæ*, & in f. compendij eiusdem constit. quod Latinè conscriptum extat, d. cap. 34. lib. 20. Obser. vt si quis iurauerit se patronum esse cùm non esset, aut collusionem patroni & liberti qui in ingenuitatem proclamat detexerit, vt est *in f. d. constit.* & probatur etiam *d. l. 14. hoc tit. & l. pen. inf. de colluſ. deteg.* Verè autem patronus est qui ex seruitute ad ciuitatem Romanam libertum perduxit. *l. 3. §. 1. inf. de ſu. & legit.* Nam ius omne patronatus non aliunde est, quàm ad remunerandum tam grande beneficium quod in libertos confertur, cùm ex seruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur, vt est *in princ. l. 1. de bon. liber. inf.* Dicimus autem ad ciuitatem Romanam, quia ex *d. constit. Iustiniani* ea

sola libertas est, Dedititiorum & Latinorum conditione sublatâ, vt etiam videre est *Instit. de succeſſ. liber. §. vlt.* Ex qua constitutione verisimile est *in princ. d. l. 1. de bon. libert. inf.* ità fuisse immutatum, cùm Vlpianus ad libertatem scripsisset, nam ibi de iure patronatus generaliter agitur. At in *d. l. 3. §. 1. de ſu. & legit. inf.* non dubium est ipsum Vlpianum scripsisse ad libertatem Romanam, quia licèt eius tempore plures essent conditiones libertatis, tamen quùm de legitima successione ibi agatur, non potuit id ad alios libertos pertinere, quàm qui ciues Romani effecti fuissent, quia Latinorum successiones legitimæ nullæ penitus erant, sed eis iure peculij, aut certè quasi peculij succedebatur. *d. §. vlt. Inſt. de ſucceſſ. lib.* & l. 1. Cod. Theod. de hered. petit. Ex manumissione ergo ius patronatus propriè nascitur: ità vt ille etiam qui omni commodo patronatus caret, patronus tamen propter manumissionem fiat, *l. 3. hoc tit.* sed pro varia ratione manumissionis, varium quoque ius patronatus existit, quandoque plenum, vt omnia scilicet iura patronatus contineat, quandoque minùs plenum *l. 29. qui ex cauſſa. inf. de bon. liber. & l. 1. Cod. eodem tit.* Nam multum interest vtrùm quis gratuitam libertatem præstet, vel debitam restituat, *l. 1. Cod. de libert. & eor. liber.* Primo casu habet omnia iura patronatus *d. l. 1. Cod. de bon. libert.* quæ & commoda patronatus adpellari puto, *d. l. 29. & l. 2. Cod. de bon. libert.* Sex autem præcipua enumerat Glos. vlt. in *l. 3. Cod. illo tit.* quibus addi potest, vt libertus non possit detrectare tutelam filiorum patroni administrare *l. 19. ingratus, hoc tit.* Item vt à patrono qui legitimus sit tutor liberti non exigatur vinculum cautionis rem pupilli saluam fore, *l. 13. ſi impubes ſup. de tut. & curat. dat.* Item quòd liberta olim fuerit in perpetua patroni tutela, atque ideò sinè eius auctoritate non potuerit testari, vt est apud Vlp. tit. 29. quod generale olim fuit in omnibus fœminis quæ in tutela essent, vt idem scribit tit. 10. Imò vt nec libertus, sinè voluntate patroni testamentum condere potuerit, si Aniano credimus ad Nouel Valentin. de libert. & successio. eor. quod tamen Iustiniani tempore non puto obtinuisse. Nam quod est *in l. 4. Cod. de oper. libert.* ex redemptione operarum liberam testamenti factionem libertum habere, ità intelligendum est, vt eius testamentum bonorum possessioni contra tabulas non sit obnoxium, non quòd non habeat & absque eo liberam testandi facultatẽ. Item vt libertus testamento manumissus, heréſque institutus, fiat necessarius heres, *l. 84. ſi ſeruo. ſup. de hered. inſtit.* Item vt patronus in ius vocari non possit sinè venia, & permissu Prætoris, *l. 4. ſup. de in ius vocan.* At cùm debita libertas restituitur, cùm inquam non sponte, sed necessitate præstatur, patronus quidem fit qui manumittit, sed non consequitur omnia patronatus iura: habet tamen legitimam successionem & bonorum possessionem contra tabulas *d. l. 29. inf. de bon. lib.* atque eatenus accipiendum est quod dicitur *l. 3. §. 1. de ſuis & legit. inf.*

libertum

libertum accipere nos debere quem quis ex seruitute manumiserit, siue sponte, siue necessitate. Eiusmodi verò patronus est qui ex caussa fideicommissi manumittit, in quo tamen hoc est præcipuum, si filius defuncti sit, vt etiam plenum ius patronatus habere possit, si ea mens defuncti fuerit: alioqui verò operas imponere non possit *d. l.* 29. Item qui ex lege venditionis manumisit, etiam si coactus manumiserit *d. l.* 3. §. 1. quod non minùs obtinet in eo qui ex caussa fideicommissi manumittit, nempe vt quamuis coactus manumittat, habeat ius successionis, & alia iura patronatus quæ alioqui esset habiturus, nisi quòd pro extraneo habetur quod adtinet ad cautionem rem pupilli saluam fore *l.* 13. *si impuberi.* §. 1. *sup. de tut. & curat. dat.* Item qui propriâ serui pecuniâ eum emit vt manumitteret, hic enim non potest efficere libertum heredem necessarium, vt nec superiores duo *d. l.* 84. *sup. de hered. instit.* vbi ratio redditur: sed in isto hoc etiam præcipuum vt nec bonorum possessionem contra tabulas habeat, *l.* 1. *Cod. de bon. libert.* imò vt nec pro patrono habeatur quod adtinet ad vocationem in ius si fidem fregit, id est si coactus manumisit *l.* 10. *sed si. sup. de in ius voc.* vbi rationem quærit Glossa, quæ non alia est, quàm quòd hic cùm manumittit nihil ampliùs quàm operam suam adcommodare videri potest, *l.* 3. *infrà de obsequ.* & quod verè dominus numquam fuit, ideóque faciliùs ius suum amittit. At qui vel ex fideicommisso, vel ex lege emptionis manumittit, verè dominus aliquando fuit. Item is cui bona addicuntur libertatum conseruandarum caussâ, quamuis patronus efficiatur eorum quibus fideicommissarias libertates præstat, non potest tamen operas imponere, vt nec superiores, *l.* 13. *si quis hac lege, infra de oper. libert.* Illis ergo casibus non sic fiunt liberti vt sunt proprij quos nullâ necessitate cogente manumisimus, vt est *in eadem l.* 13. non inquam plenum ius patronatus in ijs adsequimur, vt in ijs quos vltrò & sponte manumittimus. Quinimò si quis tutor datus legatam sibi ancillam ex fideicommisso manumiserit, agnito videlicet legato, & tutelâ pupilli se excusauerit, quamquam patronus sit omni tamen iure patronatus caret, quia eripitur ab eo quasi ab indigno *l.* 5. *post legatum.* §. 1. *sup. de his quæ vt indign.* Quamquam autem manumissio patronum propriè efficiat, sunt tamen & alij modi quibus quis patronus fiat, vt *in l.* 7. *Diuus. in princ. l. seq.* §. 1. *& l.* 14. *si iura. hoc tit. & inf. toto tit. qui fin. manumis. ad libert. peruen.* Denique liberi patroni, quamuis non ipsi sed parens eorum manumiserit, iura patronatus habent, putà vt libertus his cogatur esse tutor *l.* 14. *libertus. sup. de tut. & curat. dat.* Imò & eadem iura in bonis libertorum parentum suorum habent quæ & ipse patronus, vt scribit Vlp. tit. 29. ídque ex verbis ipsis legis XII. Tab. vt ibi significat Vlp. & apertè Iustinianus exprimit *tit. de legit. patro. tut. Inst.* vnde pars legitima dicitur quæ eis debetur, *l.* 1. *Cod. de bon. poss. cont. tab. libert.* Nihil igitur mirum si liberi ex persona, vel delicto, aut nota pa-

tris sui non excludantur à bonis libertorum paternorum, vel auitorum *l. 4. & 17. Diui. hoc tit. & l. 5. Cod. de obsequ.* alio enim iure quàm hereditario vel paterno habent libertum, & aliunde patroni sunt: ex ipsa nempe lege XII. Tab. *l. 33. si filius. §. 1. de fideicõ. libert. inf.* cui rationi similis est in casu dissimili quæ traditur *in l. antepen. sup. de hered. instit.* Illud verò Glossa rectè explicat, non quidem in *d. §. 1.* sed *in d. l. 17. hoc tit.* Vbi etiam ostendit liberos eo quoque iure patronatus à libertis reuerentiam habere. Neque obstat quod dicitur *in l. penult. Cod. de oper. libert.* liberis patronorum solam reuerentiam à libertis paternis deberi, id enim ibi dicitur ad excludendam necessitatem cum eis commorandi, non ad excludendum ius successionis, aut aliorum quæ ad ius patronatus pertinent, qualia liberi patronorum habent pleraque sinè manumissione, vi & potestate iuris, vnde & patroni adpellantur *l. 3. in princ. vers. planè. sup. de legit. tut. & l. 10. eum. patronum. hoc tit.* quam non de patrono manumissore, sed de patroni liberis intelligi oportere mox ostendemus, ac consequenter libertus patris, eorum libertus esse dicitur *d. l. 33. §. 1. de fideic. libert. inf.* Ceterùm quod adtinet ad legem XII. Tab. inter liberos nulla fiebat differentia sexus in iure patronatus, vt est apud Vlp. d. tit. 29. vt nec hodie, inquit ibi Dñ. Cuiacius. At iure Prætorio soli liberi virilis sexus ad bonorum possessionem contra tabulas liberti, & ad bonorum possessionem ab intestato admittebantur, vt est apud eumdem Vlp. d. tit. 29. & in Nouel. Valent. de libert. & succes. eor. Non tamen existimandum est eas differentias significari in *d. l. 14. sup. de tut. & curat. dat.* quæ non omnes patroni liberos iura patronatus sperare posse ait. Id enim aliò pertinet, vt in Glos. videri potest: & tunc eæ differentiæ non obtinebant, vt ex Dñ. Cuiacio retulimus. Quæcumque autem iura habent liberi patronorum, ea se præbere liberis eorum qui testamento seruos suos manumittunt, aduersùs eos scilicet libertos qui dicuntur Orcini, Iustinianus scribit *in f. d. constitut. Græcæ de iur. patron.* ex quo facilè intelligi potest id antea nõ obtinuisse: nempe quia tales liberti non liberorum proprij olim erant, sed ad familiam defuncti pertinebant *l. 3. in princ. vers. planè, sup. de tut. & cur. dat. & l. 48. si socius. inf. de manumis. test.* Porrò iura patronatus pluribus modis amittuntur, quales enumerat Glos. vlt. *l. 3. hoc tit.* quod etiam tractatur *hoc tit. l. 5. §. 1. l. 6. l. 9. §. 1. cum tribus ll. seqq. l. 15. l. 17. l. 20. cum seq. & l. 23.* vt etiam *Cod. eodem tit. l. 3. in f.* ex qua summè notandum, esse casus nonnullos per quos pœnalibus modis ius patronatus quasi ab indignis patronis eripitur, quibus casibus nihil omnino illis reseruatur. At alijs casibus reseruatur reuerẽtia & obsequium, & quandoque alia etiam iura. Omnes verò modi quibus ius patronatus omnino intercedit distinctè enumerantur à Iustiniano *in d. constit. Græca de iu. patron.* vnde repetere operæ pretium erit. Inter quos vnus est qui non ad patronos manumissores, sed ad eorum liberos pertinet:

nempe

nempe si capitalem accusationem aduersùs paternum libertum intẽderint, vel eum in seruitutem retrahere conati fuerint, quod optimè Glossa coniecerat ex *l.* 33. *si filius.* §. 1. *de fideic. libert. inf.* eò referens *l.* 10. *hoc tit.* & *l.* 14. *qui cùm maior*, & *l.* 16. *inf. de bon. libert.* quod etiam colligi facilè potest ex coniunctione *l.* 9. *cum d. l.* 10. & *l.* 13. *cum d. l.* 4. & *ex l.* 17. *Diui. hoc tit.*

TITVLVS XV.

DE OBSEQVIIS PARENTIBVS, & patronis præstandis.

AD remunerandum tam grande beneficium quod in libertos per manumissionem confertur, varia patronis iura concessa sunt *l.* 1. *de bon. libert. inf.* quo quidem beneficio grandius in seruum conferri non potest, ideóque summum pretium appellat Terentius Simo. Nam qui nullus erat, aut certè pro nullo habebatur, nouus homo esse incipit, argumento *l.* 27. *seruus. sup. de adim. leg.* quà ratione manumissor æqualis patri erga libertum fieri dicitur *Nou.* 78. *vt libert. de cet.* §. *illud verò. collat.* 6. quasi alter genitor, & qui in nomen etiam suum libertum quodammodo adoptare videretur: quare nihil mirum si sub eodem tit. de obsequijs parentibus & patronis præstandis hîc agatur, præsertim quùm vicissim liberi plerumque sint libertorum loco, vt tit. 12. dictum est, quamquam de liberis per occasionem hîc agatur, ex instituto verò de libertis, qua de caussa *in Cod. tit. de obseq. patro. præst.* liberorum mentio videtur prætermissa, cùm etiam sufficeret quod de ijs hoc tit. dictum est: nam & vt in eo parat. docet Dñ. Cuiacius non est semper eadem ratio parentum & patronorum. Obsequium autem reuerentia, honor, & veneratio pro eodem sæpe vsurpantur *l.* 3. *vers. reuerentia. Cod. de bon. libert. l.* 1. *vers. si filius l.* 2. & 7. *hoc tit.* Atque ita obsequium generaliter sumitur in hac rubrica & simili Cod. quod quidem quamquam iuris patronatus generaliter accepti pars sit, à iure tamen patronatus proprijs titulis distinguitur D. & Cod. vel vt species à genere, vel cum ius patronatus pro iure successionis in libertorum bonis specialiter accipimus vt *l.* 3. *Cod. de bon. libert.* quia in successione præcipuum est illius iuris emolumentum. Itaque remisso iure patronatus, non tamen remittitur reuerentia & obsequium *d. l.* 3. *vers. reuerentia* & *d.* §. *illud verò*, cuius hac in re mentem parum expressit Iulianus Antecessor. Distinguitur quoque ab operis proprijs titulis hîc &

Cod. *& l. 6. libertos. Cod. hoc tit.* vbi tamen nonnihil adfinitatis habere cum ijs videtur, nec non cum ministerio, non tamen seruili. Equidem obsequi, si vim verbi intuemur, nihil est aliud quàm obtemperare, obedire, obsecundare, morem gerere, vnde obsequium, quod verbũ Tullius falsò dixit, primum dixisse Terentium, cum & Plautus & Næuius antè dixerint, inquit Donatus in Andriam, vnde posteriores obsequiam genere fœminino detorserunt pro obtemperãtia, obedientia, vt est in Glossario. Obsequium ergo si rem pressiùs intuemur aliud est quàm honor & reuerentia, vt illud in ministerio quodam & officio ac iussis capessendis, hæc verò in cultu obseruantia & veneratione consistat: atque ideò Iustinianus in *d. §. illud verò* obsequium & reuerẽtiam distinxisse magis quàm pro eodem posuisse videtur: & hoc etiam sensu in *l. vlt. Cod. hoc tit.* obsequijs refragari nihil aliud esse videtur quàm iussa detrectare. Ista tamen vt dixi quandoque confunduntur, quia & qui morem gerit & obsequitur, eatenus certè colit & honorem habet: ac contrà qui colit & veneratur obsequi eatenus videtur volenti & tacitè flagitanti. Obsequium ergo propriè sumptum, non malè dicitur ministerium ὑπηρεσία, vt vertit Glossarium, ac consequenter officium: quo sensu officium dici puto in *l. 2. Cod. hoc tit.* quæ ità accepta magis titulo conueniet quàm si pro operis intelligamus, vt facit Dñ. Cuiacius in illo paratit. Voluit autem dicere officium proprio nomine, ne si obsequium dixisset erroris occasionem præberet, vocabulo generaliter vt antè dictum est fortè accepto. Nam quamquam officium patrono suo præstare liberta eius voluntate nupta non debeat in *d. l. 2.* id est ministerium, ne inde scæua aliqua suspicio oriatur, tamen obsequio generaliter dicto non liberatur, sed reuerentiam, cultum & honorem patrono suo debet, cui etiam leuis coërcitio, & conuicij non impudici dictio non denegatur *l. 11. non* solum §. 4. *quamquam inf. de iniur.* Atque hinc adparet officij verbum esse generale tam ad obsequia quàm ad operas: Officium enim est quod efficere vnumquemque conueniat pro conditione personæ, & pro obsequio posuit Donatus in Andria distinguens ab operis: *Officia*, inquit, *quæsturus*, quia supra ait, *Nihil isthac opus est arte.* Obsequij quoque verbum generale non modò vt sup. dictum est, sed etiam ad operas *l. 6. libertos hoc tit. l. 7. aliàs 6. nec patronus. Cod. de oper. libert.* quia libertus qui operas indictas præstat non minùs obsequitur, quàm qui ministerium aliquod iussus exequitur. Doctrinæ tamen gratiâ sæpius ista, vt antè dictum est, distinguuntur, nam & liberi parentibus obsequia debent, vt fert ipsa rubrica, operas non debent *l. 4. sup. si à paren. quis sit manum. & l. penult. hoc tit.* Obsequium ergo hoc tit. latiùs acceptum, & ministerij nõ seruilis præstationem & reuerentiæ quoque exhibitionem continet *l. 5. etiam liberis. Cod. hoc tit.* quod in liberis pietas propriè dicitur *l. 1. in princ.*

princ. & l. penult hoc tit. Proficiſcitur autem à naturali ratione tam in libertorum, quàm in liberorum perſona *l.* 1. *&* 2. *Cod. de in ius vocand.* Ceterùm Gloſ. *in d. §. libertus in d. l.* 5. *hoc tit. & l.* 6. *aliàs* 10. *liberti de oper. libert. Cod.* operas obſequiales, ſic enim adpellat obſequium, ità diſtinguit, vt aliæ in faciendo, aliæ in non faciendo conſiſtant. Priorum ponit exemplum in alendo & aſſurgendo, poſteriorum in non vocãdo in ius & ſimilibus. Sed exemplum de alendo minimè conuenit, quia vt liberti Patronis, ſic patroni libertis alimenta viciſſim dabant, vt habet *rubrica de agn. & alen. liber. & parent. vel patron. & libert. ſup. & lex* 5. *ſiquis à liberis §.* 9. *ſolent, & lex* 6. *& vlt. eodem tit.* Quinimò ſi patronus libertum ſuum non aluerit, ius patroni perdit *l.* 5. *Diuus. §.* 1. *tit. ſup. l.* 6. *alimenta. ſup. de agnoſc. & alen. liber & conſtitut. Græcâ, de bon. libert.* vt contrà libertus libertatẽ, *d. l.* 6. At nemo dixerit patronum liberto obſequiũ debere: quare alendi illa reciproca obligatio iuris patronatus propria quædam pars eſt *d. l.* 5. *§.* 1. *tit. ſup.* moribus quidem introducta *l.* 9. *conditiones, ſup. de condit. inſtit.* Principum verò conſtitutionibus manifeſtata certiórque reddita *d. l. vlt. ſup. de agn. & alen. liber.* Præterea errat Gloſ. dd. locis, cùm ait ea quæ ſunt in faciendo non tranſire ad heredem extraneum, nam aſſurgendi honor cùm ſit pars reuerentiæ, extraneo quoque heredi debetur *l.* 2. *Cod. de in ius voc.* Item diſtributio illa obſequij in faciendo & non faciendo probari non poteſt, quia reuerentia quæ obſequij pars eſt, partim in faciendo, partim in non faciendo conſiſtit. Denique non debuit Gloſ. operarum nomen ad obſequium transferre. Placet igitur quod antè diximus, nempe vt obſequium partiamur in miniſterium, & reuerentiam, ſiue honorem. Miniſterium intelligo iuſſorum executionem, nam hoc verbum generale eſt, ſed pro qualitate obſequij & conditione perſonarum quaſi gradibus diſtinguitur, vt nempe aliud ſit ſeruile miniſterium *l.* 6. *libertos Cod. hoc tit. & d. l.* 6. *ſup. de agn. & alen. liber.* aliud libertinorum, aliud denique ingenuorum *l.* 16. *ſi miniſterium de liber. cauſ. & l.* 6. *ſcientis. Cod. de ingen. manum.* quemadmodum & obſequij verbum, non modò ad ingenuos & libertos pertinet, ſed etiam ad ſeruos *l.* 29. *quæ adulterium. Cod. ad l. Iul. de adult.* Et in libertis quidem miniſterium vel in operis cõſiſtit, quod genus ad ſeruile miniſterium proximè accedit *d. l.* 6. *Cod. hoc tit.* etiam in ingenuis *d. l.* 29. ideóque communi nomine operas libertorum & ſeruorum adpellamus ſup. tit. de oper. ſeru. vel in obſequio de quo hoc tit. agimus, quod miniſterium quidem eſſe, ſed tamen à ſeruili, nec non à præſtatione operarum diſtinctum innuit *d. l.* 6. Ab operis verò quemadmodum diſtinguatur nunc dicendum. Præcipuum diſcrimen in eo videtur quod operæ ſint diurnum officium *l.* 1. *&* 3. *tit. ſeq.* vnde & diurnæ operæ adpellantur *l.* 2. *ſup. de annu. leg.* quò reſpexit Horatius cùm ait diem longam eſſe opus debentibus, cui conſequens eſt vt *l.* 22. *cùm patronus. tit. ſeq.* cùm dicitur operarum edi-

tionem nihil aliud esse quàm officij præstationem, suppleamus diurnam. Operæ igitur sunt *couruées, tasches, iournées*, quæ in continuo diei officio, & corporis labore præcipuè consistunt. Obsequium verò quatenus ministerium est, in quibuscumque patroni iussis exequendis. Sed rursus videndum ad quem modum huiusmodi ministerium præstari oporteat. Quid enim si diurnum patronus exigat? Et sanè non puto libertum cogi posse, quia tale obsequium ab operis non distaret. Neque tamen certam regulam reperio quâ talis obsequij modus definiatur, nisi quod in *l. 5. & 6. Cod. hoc tit.* consuetum officium adpellatur, ex quo fortè conijci possit pro locorum consuetudine & more obsequij modum imponi, ità vt hæc quoque iuris patronatus pars non minùs quàm alimentorum obligatio à moribus profecta videatur, sicut ius succedendi à lege XII. Tab. à l. Papia, & ab edicto Prætoris, vt est apud Vlp. tit. 29. Atque ità ius patronatus partim à iure scripto, partim à non scripto venit. Reuerentia autem quæ est altera pars obsequij generaliter sumpti in eo cernitur, ne actiones vel exceptiones non modò famosæ sed etiam quæ quocumque modo famam fugillare possint, in patronos proponantur *l. 2. 5. & duab. seqq. hoc tit.* cuius rei ratio petenda ex *l. 9.* Item ne sinè venia & permissu Prætoris in ius vocentur *l. 2. de in ius vocan. Cod. & l. 8. adoptiuum sup. eodem tit.* ex qua adparet patroni nomen latiùs accipi quod ad reuerentiam præstandam adtinet, quàm in ceteris iuribus patronatus. Nam & qui collusionem detexit, & qui præiudicio patronus pronunciatus est, licèt non sit, pro patrono hîc habetur *d. l. 8.* quos tamẽ negauimus in ceteris patronos esse tit. sup. Item ne aduersùs eos liberti testimonium dicant Nou. Valent. de libert. & succeſſ. eor. *l. 2. Cod. de libert. & eor. liber.* & si quæ sunt alia huiusmodi. Hæc verò pars iuris patronatus in heredes etiam extraneos transit, nempe vt ipsis eadem reuerentia quæ patronis debetur præstetur *d. l. 3. & l. penult. Cod. de oper. libert.* Nec obstat *lex 13. heredibus sup. de dol. mal.* nam vel ad aliorum quàm patronorum heredes referenda, de pluribus enim alijs antè dictum *l. 11.* vel certè ad heredes extraneos, vt scilicet aduersùs illos proponi possint actiones etiam famosæ, non tamen aduersùs liberos qui etiam soli excipiuntur *l. 5. & 7. hoc tit.* Valentiniani tamen d. Nouel. ius omne obsequij heredibus quibuscumque fuerat ablatum, eo excepto ne aduersùs eos esset testimonij dictio. Ceterùm patronis quoque fœminis obsequia deberi admonet *lex vlt. Cod. hoc tit.* de quo potuit dubitari, vel quia generaliter maior est dignitas in sexu virili, *l. 1. sup. de senat.* vel etiã quia olim patrona minùs habuit iuris quàm patronus, vt est apud Vlp. tit. 29. Deterior enim fœminarum conditio in multis iuris articulis *l. 9. in multis. sup. de stat. homin.* ex quo fit vt filiæ patronorum nihil iuris olim haberent in successione liberti paterni d. Nou. Valent. in qua etiam videtur fuisse durior libertarum quàm libertorum conditio. Et

hæc

hæc de obſequijs libertorum. Nam & liberi ea debent, vt eſt in rubrica, & *l. 16. cogi. §. 10. ſi pater filio. ſup. ad SC. Trebel.* ſed non ad eumdem modum, non inquam quaſi liberti, ſed quaſi ingenui, *l. 2. ſup. ſi à paren. quis manumiſ. ſit & l. penult. hoc tit.* Reuerentiam quidem eamdem debent *l. 2. 5. & 9. hoc tit.* Porrò ſi liberti obſequijs patronorum refragantur, videtur puniri à patronis eos poſſe vt ingratos *l. 8. ſi tuis. Cod. de oper. libert.* niſi ibi puniri intelligas per iudicem ad patroni querelam, quâ formâ dicimur condemnare aduerſarium cùm hoc per iudicem facimus *l. 2. de admin. tut. & l. 6. furti. §. 3. ſup. de his qui not. infa.* quamquam tamen certum eſt patrono dari leuem coercitionem, etiam aduerſùs libertam eius voluntate nuptam *l. 11. non ſolùm. §. 4. quamquam. inf. de iniur.* quod argumentum eſt eum in ceteros libertos ius coërcendi habere laxius: Et in vincula eos conijcere olim potuiſſe innuere videtur *lex 6. libertos. Cod. hoc tit.* Nec mirum ſi priuatâ auctoritate tantum patrono licet in libertum, quia licèt is ſeruus non ſit, patronus tamen eum ſuum quodammodo eſſe poteſt contendere, *l. 51. talem. in fi. ſup. de hered. inſtit.* Parentibus verò quin in liberos ingratos & contumaces multò plus liceat, dubium non eſt, quos olim & occidere licebat, *l. vlt. de pat. pot. Cod. & l. 11. in ſuis. ſup. de liber. & poſtu.* Admonentur tamẽ patriam poteſtatem in pietate debere non in atrocitate conſiſtere *l. 5. Diuus inf. de l. Pomp. de parric.* Quinimò licet parentibus & patronis querelam aduerſùs liberos libertóſve ingratos apud iudicem proponere, quæ adpellatur actio ingrati, & extraordinaria eſt, *l. 1. Cod. de libert. & eor. liber.* ac conſequenter nullam certam pœnam continet, ſed pro modo delicti & arbitrio iudicis varia infligitur, vt videre eſt in *l. 1. hoc tit.* quæ eſt de liberis, & *l. 1. & 7. Diuus. §. 1. tit. ſup. & l. 1. §. 4. cùm patronus ſup. de offic. Præf. vrb.* quæ ſunt de libertis. Quandoque verò ità exaſperatur, vt reſciſsâ emancipatione liberi damno libertatis immeritæ multentur, id eſt retrahantur iterum in patris poteſtatem, grauibus ſcilicet de cauſſis, id eſt propter acerbitatem conuicij, vel atrocitatem iniuriæ *l. 1. Cod. de ingrat. liber.* Liberti quoque ingrati ſimili actione ſub imperium ditionémque domini iterum rediguntur, *l. 2. & vlt. de libert. & eor. liber. & l. penult. de oper. libert. Cod.* & id quoque grauibus decauſſis quas Iuſtinianus enumerat *Nouel. 78. vt liberti de cetero. §. illud verò Coll. 6.* non tamquam à ſe & nouo iure inductas, ſed tamquam legibus anterioribus iam proditas. Itaque valde mirum eſt quod *in d. l. 2. Cod. de libert. & eor. liber.* ſcriptum eſt, id contingere ſi manumiſſus ingratus circa patronum ſuum fuerit, & quadam iactantiâ vel contumaciâ ceruicem aduerſùs eum erexerit, aut leuis offenſæ contraxerit culpam, quod tamen ſequitur Dñ. Cuiacius in illo parat. differentiam ea in re conſtituens inter liberos & libertos. Nam & vocare in ius ſinè venia patronum plus quàm leuis offenſa eſt, quæ tamen ſolâ pœnâ pecuniariâ coërcetur, *l. 12. ſi libertus. ſup. de in ius vocan.* & in *l. 1. & 7. §. 1.*

tit. sup. quamuis contumeliam fecerit, aut conuicium dixerit libertus non retrahitur in seruitutem, sed alijs pœnis adficitur, vt etiam in *d. l.* 1. §. 4. *sup. de off. Præf. vrb.* Quare quamquam in *d. l.* 2. ità vt dictum est legatur, & similiter Cod. Theod. lib. 4. tit. 10. l. 1. tamen existimarem esse leue mendum, non leuis tamen momenti, & pro particula *aut*, reponendum *haud*, vt scilicet intelligamus grauissimæ illi pœnæ locum esse, si non leuis offensæ culpam libertus contraxerit. Mirum verò est quod Dñ. Cuiacius lib. 10. Obser. cap. 33. pernegat hanc pœnam iure Digestorum vno casu excepto locum habuisse. Nam in *l. 6. alimenta.* §. 1. *sup. de agnosc. & alen. liber.* quamquam verum putem libertum in potestatem patroni redigi & ministerium domino præbere cogi, ità accipiendum, vt non sit vera seruitus, sed eius imago quædam: nempe vt seruile ministerium exhibere libertus cogatur quale domino solet seruus: tamen cum deinde subijciatur libertum extraneo emptori à Præside addici, in pœnam scilicet: manifestum est eum vendi ac per hoc seruum fieri: addici inquam non vt libertum, vt Dñ. Cuiacius ibi voluit, sed vt seruum, alioqui non cresceret pœna. Nec mirum quùm & seruus pœnæ effici possit *d.* §. *cùm patronus*, in metallũ scilicet damnatus. Deinde id apertè probatur in *l.* 21. *si mulier. supr. quod met. caus.* quam videtur malè Dñ. Cuiacius accepisse d. cap. 33. nam quod ibi dicitur libertam ingratam quæ timebat ne in seruitutem redigeretur, hunc sibi metum ipsam intulisse: non significat eam iure in seruitutem reuocari non potuisse, ac proinde frustra timuisse, vt ille explicat: sed eam præbuisse caussam huic timori propter commissam ingratitudinem, ac propterea non posse conqueri quàm de se ipsa. Ceterùm liberis quoque libertorum si ingrati fuerint libertas abrogari potest, *l. vlt. Cod. de libert. & eor. liber.* Liberi quoque cuiuscumque sexus & gradus, imò & cognati patroni actionem ingrati olim habuerunt, quam illis aufert d. Nouel. Valent. At filijs ea est restituta, non ceteris, quæ ideò extraneis heredibus multò magis denegabitur: atque ità Glossa interpretatur *l. penul. Cod. de libert.* quam sequitur omnino Dñ. Cuiacius ad *d. Nouel.* 78. *& ad l.* 70. *sciendum inf. de verb. signific.* in operibus postumis duobus locis, nempe in tit. de verb. signif. & ad Pauli edictum. Obseruandum tamen valde, Iulianum in *d. Nouel.* 78. liberos dicere generaliter, non filios.

LIBER XXXVIII.

TITVLVS I.

DE OPERIS LIBERTORVM.

IVRIS patronatus partes plures ſunt, quæ tamen ad tria ſumma capita referuntur, obſequia, operas, & ſucceſſionem in bona libertorum: quare poſt titulum generalem, tituli proprij de ijs ſingulis dantur. De operis autem poſt de obſequijs ſtatim agitur, quia hæc iura in perſonis libertorum quamdiu viuunt locum habent, in bonis autem eorum nõ niſi poſt mortem ius patrono eſt, ideóque de ijs vltimo loco dicitur. Adde quod obſequij nomen ad operas quoque generale eſt *l. 7. nec patronis. Cod. hoc tit.* qui enim eas præſtat & edit patrono indicenti, non minùs exſequitur, quàm qui iubenti exhibet miniſterium aliquod, vel etiam reuerentiam, quæ ſunt partes obſequij generaliter accepti tit. ſup. Nam & obſequi verecundiæ dicitur libertus *l. 41. libertus, hoc tit.* perinde atque iuſſis. Quinimò obſequium tit. ſup. quatenus miniſterium eſt, communionem aliquam cum operis habet *l. 6. libertos. Cod. hoc tit.* quia operæ in miniſterio conſiſtunt, & miniſterium in opera viciſſim. Et fortè propter hanc reciprocationem agitur hîc de obſequijs eodem ſenſu quo tit. ſup. *d. l. 41. & totâ l. 45. libertus, hoc tit.* quæ *lex* 45. alioqui nihil ad hunc tit. pertineret, ſed ſub præcedenti reponenda omnino videretur ex coniunctione *l. vlt. illo tit.* Vt contrà *Cod. tit. de obſeq. l. 2.* agitur de operis ſi Dñ. Cuiacio credimus, cuius ſententiam tit. ſup. rectè, vt opinor, refellimus, quæ tamen defendi poſſe videtur ex *l. 48. ſicut, hoc tit.* vbi in ſimili ſpecie officij verbum pro operis poni quis exiſtimet, tum ex natura ipſa tituli, tum ex definitione operarum: ratio quoque ibi redditur quare liberta nupta operas patrono non præſtet ſed patronæ, quia indecorè illi, non huic præſtentur. Sed

officij verbum generale est, & quod ibi dicitur mulierē in officio mariti esse debere, malim ad obsequium quàm ad operas referre: neque enim ab vxore vt à libertis operæ exigi possunt, quū ne à libertis quidem nisi promissæ exigantur: Operæ enim ad seruile ministerium aliquatenus accedunt *l. 6. libertos. Cod. de obseq.* quas ideò seruiendi necessitatem adpellare videtur *lex penult. Cod. hoc tit.* ea enim verba ex tituli natura, & ex ipso contextu, de operis, non de vera seruitute accipienda opinor. Quare quùm libertatem quadamtenus infringant, non debentur nisi impositæ, etiam si aliquamdiu præstitæ, sed repellitur patronus *l. 22. cùm patronos. §. 1. & l. 31. operis, hoc tit.* & contractu omnino opus est *l. 77. in liberto. inf. de solut.* Atque hac in re differunt operæ ab obsequijs. Nam obsequia debentur, etiam non promissa, bonis enim moribus conuenit reuerentiam manumissori præstari, nec non eius occasione alijs etiam quibusdam personis *l. 1. Cod. de in ius vocan.* ex qua confirmatur quod tit. sup. dixi, obsequia ex iure non scripto originem habuisse, ideóque & si reliquum ius patronatus remissum fuerit, aut amissum, ea tamen debentur *l. 3. sub f. Cod. de bon. libert. & Nouel. 78. vt libert. de cet. §. illud verò. coll. 6.* Vi igitur manumissionis debentur & tacitè insunt. Quare quod est in *l. 2. Cod. de in ius vocan.* naturali ratione honorē patronis deberi, non est ità accipiendum quasi naturâ tantùm debeantur obsequia: hoc enim si esset, nulla eorū occasione actio cōpeteret. At si consuetum obsequium liberti non præstāt, & non agnoscant reuerentiæ debitæ munus, etiam erga liberos patroni quantumvis damnati, ingrati actione conueniuntur *l. 5. etiam liberis. Cod. de obseq.* de qua actione dictum est tit. sup. Et obseruandum obiter hac in re conuenire inter liberos & libertos: nam liberi parentibus obsequium debent secundùm naturam, quasi partem pietatis *l. 1. & penult. tit. sup.* id est secundùm ius gentium *l. 2. sup. de iust. & iu.* Liberti quoque debent eodem iure, à quo manumissio, vt & seruitus *l. 4. eodem tit.* At operæ non promissæ naturâ quidem debentur *l. 26. si non sortem. §. liberius. sup. de condict. indeb.* sed naturâ solâ, hoc est vt earum quidem sponte solutarum nulla sit repetitio, vt est in eo §. sed vt tamen nulla sit ad eas exigendas ciuilis actio, nisi in obligationem deductæ sint, tunc enim ciuiliter de ijs agi potest *l. 1. Cod. ad l. Viscell.* operarum scilicet iudicio & actione *l. 29. si operarum, & l. seq. in f. hoc tit.* Et obseruanda hîc quoque differentia inter operas & obsequia, nam pro operis petendis propria actio prodita est, pro obsequijs verò exigendis nulla videtur prodita, sed si ijs refragetur libertus, actione ingrati tamquam superbiæ reus conueniri poterit Nouel. Valent. de libert. Nam ex detrectatione officij & contumacia, vel iniuriarum illatione ea actio nascitur *d. l. 5. Cod. de obseq. & d. Nouel.* Et quia nulla certa actio ad exigenda obsequia proposita fuit, solebat paciſci patronus vt nisi ei obsequium præstaret libertus, in societatem bonorum eius admitteretur, quæ non vera

societas,

ſocietas, ſed imago ſocietatis *l. 1. tit. ſeq.* & re ipsâ pœnæ genus fuit quâ libertus parte bonorum multabatur *l. 1. §. 6. ſi libertatis* collato cũ fine §. 5. *quæ onerandæ inf. quar. rer. act. non det.* ex quo adparet ſolitum quoque fuiſſe ſtipulationem pœnalem eadem de cauſſa interponi, ſi patronum libertus offenderet, id eſt, ſi non obſequeretur, & quiduis ſuſtineret patrono præcipiente. Sed poſteriores, eiuſmodi conuentiones improbauerunt, quia imminuerent & infringerent libertatem *l. 1. tit. ſeq. & d. §. quæ onerandæ. & §. ſeq. & l. 36. Labeo, hoc tit.* Nec obſtat *lex 3. Cod. de obſeq.* in his verbis, *mero iure omne obſequium debent.* Nam vitioſa eſt interpunctio, & poſt illa verba, *mero iure*, virgula poni debet, vt nempe referantur ad verbum *manumittuntur*, & ſenſus ſit, eos etiam obſequium omne debere, qui aliquo dato manumittuntur mero iure à dominis, quia etſi non gratuitum, beneficium tamen accipiunt, *l. 3. & l. pen. §. 1. tit. ſup. & l. 1. Cod. de bon. libert.* quo ſenſu etiam Viuianus eius legis ſpeciem ponit, mero iure, id eſt directo. Nam qui ex fideicommiſſo manumittuntur operis non obligantur *l. 13. ſi quis hac lege. l. 42. cerdonem. & l. 47. Campanus, hoc tit.* Non igitur mero iure, ſed moribus obſequia debentur, vt antè dictum eſt, atque ideò ad earum petitionem nulla propria actio comparata eſt. At operæ, quamquam nec ipſæ mero iure, id eſt ciuili, tamen ſcripto iure debentur, id eſt ex edicto Prætoris, nempe ſi promiſſæ fuerint *l. 2. hoc tit. & l. 1. tit. ſeq.* Sola ſucceſſio in bona libertorum ex iure legitimo eſt. *Inſt. de legit. patron. tut. & l. 3. in princ. inf. de ſu. & legit.* quod Prætor ſubſequitur datâ certæ partis bonorum poſſeſſione *d. l. 1. tit. ſeq.* Nec mirum ergo ſi ſola ſucceſſio ius patronatus per eminentiam quandoque adpelletur *l. 3. verſ. reuerentia. Cod. de bon. libert.* & ſi operæ ab eo diſtinguantur *l. 11. quod ex liberta. Cod. hoc tit.* quia vt Gloſ. vlt. *ad l. 3. Cod. de bon. libert.* ſcribit, circa operas eſt quidem ius patronatus, ſed ex impoſitione *l. 1. Cod. hoc tit.* non ex lege vel edicto. Imponuntur verò operæ contractu inito, vti iam dictum eſt, ídque vel iure ſingulari, vel iure communi, aut enim nudâ pactione, aut iureiurando, aut ſtipulatione perficitur, quæ tria exprimũtur in *l. 37. qui libertinus. in princ. hoc tit.* his verbis *iurauerit, vel promiſerit, obligatúſve erit:* breuiùs verò in *l. 8. ſi quando*, iſtis, *iuretur vel promittatur*, vt etiam *l. vlt. inf. de liber. cauſ.* imò & ſolo promittendi verbo *l. 4. & 23. hæ operæ in princ. hoc tit.* Nam promittendi verbum generale eſt, & ad nudam promiſſionem ſiue pollicitationem, vel ad ſponſum, id eſt ſtipulationem *l. 19. ſciendum. §. 1. de ædil. edict. ſup.* Et ſtipulationis quidem operarum ſatîs frequens mentio vt *l. 3. 5. 8. 10. 22. 23. & 39. hoc tit.* De iureiurando quoque *l. 7. 8. 10. §. 1. hoc tit. l. vlt. inf. de liber. cauſ.* & apud Caium tit. 17. qui oſtendit hoc caſu contra iuris communis regulas vno loquente & ſinè interrogatione alio promittente, id eſt ſinè ſtipulatione contrahi obligationem, quod etiam obſeruat in dotis dictione, ità vt his duobus caſibus ſit quoddam genus obligatio-

nis verborum sinè vlla eorum solemnitate, quod de iureiurando quidem docet *d. l. 7. in princ. hoc tit.* nempe obligationem iurisiurandi non contrahi, nisi in liberti persona qui libertatis caussâ iuret. At de nuda pactione hoc solum suppetit testimonium quod citaui ex *l. 37. in princ. hoc tit.* vbi promissionis verbo videtur significari, quùm à iureiurando & obligatione ibi distinguatur. Imò & aliud peti potest ex *l. 1. tit. seq.* ex qua liquidò adparet, paciscí olim solitos patronos pro obsequijs, vt antè dictum est. Denique in *l. 1. Cod. hoc tit.* conuentionis verbum hac in re vsurpatur, quod non minùs ad pacta, quàm ad conuentiones generale est *l. 7. iuris gentium. sup. de pact.* Quamquam tamen Dñ. Cuiacius in hoc parat. & Glos. in *l. 1. Cod. hoc tit.* doceant stipulatione vel iureiurando operas imponi nullâ pacti mentione factâ. Cuius sententiæ fortissimum argumentum peti potest ex loco Caij ante citato. Nam quùm ibi exquirat quibus casibus iure singulari citra stipulationem verbis contrahatur obligatio, & iurisiurandi pro operis interpositi meminerit, verisimile est, nudæ pactionis mentionem eum non omissurũ fuisse, si ea ad operarũ obligationẽ valuisset. Vt vt sit fauor libertatis hoc expressit, vt iure singulari obligatio contraheretur sinè iureiurando: quo etiam fauore receptum est, vt quamquam inter dominum & seruum nulla constet obligatio, tamen vt possit dominus seruũ quem manumittere vult religione iurisiurandi adstringere, quod plerisque veterum ad plenam obligationem operarum sufficere visum est *l. vlt. inf. de liber. caus.* cuius sententiæ argumentum duci potest ex *l. 37. tutorẽ. sup. de adminis. & peric. tut.* Placuit tamen libertum operarum nomine non aliter quàm liberum obligari, & iusiurandum quod antè exigitur in id tantùm proficere, vt posteaquàm suæ potestatis esse cœperit, iurandi necessitatem habeat *d. l. vlt. inf. de liber. caus. & d. l. 7. in princ.* & ideò quod in *l. 1. Cod. hoc tit.* dicitur operas tempore manumissionis imponi, intelligendum non in ipsa manumissione, sed statim post eam *d. l. vlt. & l. 36. seruũ inf. de manum. test.* & in hoc quoque dius singulare est, vt qui iam manumissus & liber factus est, operarum tamen nomine se obligare possit: quod fauore quoque libertatis receptum est, quæ sinè eo data non esset *l. 77. in liberto. inf. de solut.* Ceterùm occasione oblatâ tit. sup. operas definire anteuertimus: De earum verò diuisione vide omninoDñ. Cuiacium in prior. Not. ad tit. de adquis. per adrog. & lib. 17. Obser. cap. 14. Nam pessimè Glos. eas diuidit in *d. l. 26. §. libertus. sup. de condict. indeb.*

TIT.

TITVLVS II.

DE BONIS LIBERTORVM.

SVccessio libertorum iuris patronatus portio est *l. 1. Cod. hoc tit.* & ea quidem præcipua : quare & per eminentiam illa ius patronatus dicitur *l. 3. eodem tit.* & vniuersæ istius iuris tractationi occasionem præbuit. Rectè igitur post titt. de obseq. & oper. libert. tandem hic sequitur de bonis libertorum, quod nihil est aliud quàm de successione libertorum, neque enim latiùs porrigitur de bonis eorum tractatio, vt ad paret ex rubrica & princ. eiusdem tit. Instit. De successione autem eorum agitur in vniuersum: tã scilicet ab intestato quàm ex testamento, ideóque hic titulus inter vtriusque generis bonorum possessiones medius, & tam de ciuili quàm de honoraria successione ac denique tam de ea quæ competit alijs, siue extraneis heredibus sinè necessitudine aliqua coniunctis, quàm de ea quæ patronis, quod apertiùs videre est Instit. apud Iustin. & Theoph. & Cod. eodem tit. præsertim in Græca Iustiniani constitutione, quam restituit Dñ. Cuiacius lib. 20. Obser. cap. 34. De hac tamen pleniùs, quia quùm varias inspectiones habeat & casus diuersos, non potuit facilè & paucis vt illa cõprehendi. Vt verò ius istius successionis quæ patronis in libertorum bona competit, planè intelligamus, nam hoc quidem præcipuè explicandum, repetendum illud est Iustiniano viam præeunte ex lege XII. Tab. edicto Prætoris, lege Papia Popæa, & cõstitutionibus Principum ex quibus omnibus quasi conflatum est. Et lex quidem XII. Tab. ità demum ad hereditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus, nullo suo herede relicto. Ideóque siue testamento facto decederet, licèt suus heres ei non esset, patronus excludebatur, quod fauori vltimæ voluntatis fuerat indultum, siue intestatò decederet, & suus heres ei esset, vel naturalis, id est ex naturalibus liberis, vel non naturalis, putà adoptiuus filius, aut etiam vxor quæ in manum conueniisset: patronus item excludebatur, vt docet Vlp. tit. 29. & *Iustinianus in princ. tit. de succeſſ. libert.* nisi quòd huiusmodi vxoris quæ iam in vsu esse desijsset, mentionem prætermiserit. Intestatò igitur & sinè vllo suo herede liberto decedente, lex patronum ad legitimam hereditatem vocat, solidam scilicet *l. 3. de ſui. & legit. inf. l. 17. liberto. hoc tit. & in princ. eiuſd. tit. Inſt.* in agnati locum & ordinem subijciens patronum, quùm nullus agnatus liberto esse possit, vt est apud Theoph. in princ. eiusdem tit. & in *d. conſtitut. Græca Iuſtiniani, quæ eſt*

lex 4. Cod. de iu. patron. & bon. libert. ex qua idem etiam retulit Harmenopolus lib. 5. tit. 3. Sed & liberi patroni, masculi vel fœminæ ex lege quidem XII. Tab. eadem iura in bonis libertorum parentum suorum habent, quæ & ipse patronus, vt est apud Vlp. d. tit. 29. Patronum autem siue patronam intellige, nam ad vtrumque sexum lex XII. Tab. pertinet *d. l. 17. liberto. hoc tit.* in qua quod dicitur vtrumque simul admitti, videtur intelligendum, si fortè libertus patronum & patronam simul habuerit, de quo tamen potuit dubitari propter scripturæ ordinem & sexus prærogatiuam, quæ etiam videtur ratio dubitandi in *l. 8. neque. Cod. de obseq.* Quamquam autem inter patronum & patronam nullũ discrimen ea in parte lex XII. Tab. constituat, vt nec etiam inter libertum & libertam *l. 3. §. 3. si municipes. inf. de sui. & legit.* vt notat Dñ. Cuiacius qui citat *d. l. 3. & d. l. 17.* Obser. 20. cap. 34. tamẽ aliunde discrimen inter eos contingebat, ità vt patronus patronáque plenius ius in liberta haberent quàm in liberto, & patronus ipse plenius adhuc quàm patrona. Nam quùm nulla fœmina suos heredes habere possit *l. 13. nulla. infr. de sui. & legit.* consequens fuit intestatâ mortuâ libertâ, semper ad patronum patronámque legitimam hereditatem pertinuisse, hoc est etiam liberis eius exstantibus, vt docet Vlp. d. tit. 29. Et rursus cùm fœminæ in perpetua tutela essent, & libertæ quidem in tutela patronorum, neque vlla fœmina sinè auctoritate tutoris testari posset, vt docet Vlp. tit. 20. nec liberta consequenter sinè auctoritate patroni, vt idem docet d. tit. 29. accidebat, quantum quidem conijcio, vt à testata etiam liberta, vel quantumuis inuita partem aliquam patronus si vellet auferret, quasi auctoritatis præmium, alioqui scilicet auctoritatem non præbiturus. Cuius nostræ coniecturæ certissimum argumentum est, quòd cùm lex Papia Popæa eam tutelam aliquo casu sustulisset, de certa successionis parte in bonis libertæ testatæ patrono simul prospexit, quòd scilicet pristinam sibi ipsi prospiciendi facultatem illi eâ ratione sustuliſſet, vt videre est apud eumdem Vlp. d. tit. 29. Atque hactenus de lege XII. Tab. Et si quidem ex naturalibus liberis aliquem suũ heredem libertus reliquisset nulla videbatur querela, si verò adoptiuus filius fuisset, apertè iniquum erat nihil iuris patrono superesse, inquit *Iustinianus in princ. huius tit. Inst.* quod intelligẽdũ est siue testatus, siue intestatus decederet libertus, vt apertiùs ex Theoph. adparet, & ratio ipsa per se demonstrat, atque herede extraneo instituto multò etiam magis quàm filio adoptiuo. Qua de caussa postea Prætoris edicto hæc iuris iniquitas emendata est, subiicit Iustinianus §. 1. *d. tit.* Nam si faciebat testamentum libertus, iubebatur ità testari, vt patrono partem dimidiam bonorum suorum relinqueret. Addit Dñ. Cuiacius in posterioribus notis, institutis extraneis heredibus non institutis liberis *l. 4. §. vlt. hoc tit.* sed addendum præterea, liberis etiam adoptiuis institutis, vel alio quocumque suo herede non naturali

rali instituto. Soli enim liberi naturales heredes instituti patronum excludunt, vt scribit Vlp. d. tit. 29. & *Iustinianus ipse vers. siue intestatus moriebatur*, & generaliter *in vers. prodesse*, vbi liberos naturales explicat siue suos heredes, siue emancipatos vel in adoptionē datos: quae etiam in re legem XII. Tab. emendauit quae suorum tantùm rationem habebat. Proinde quod Theoph. *in d. §. qua de caussa*, scribit dimidiam partem omnino relinquendam patrono fuisse, ità est accipiendum, vt illud, *omnino*, ad propositum casum restringamus, instituto scilicet filio adoptiuo, ac multò magis extraneo: & generaliter nullo ex naturalibus liberis herede instituto. Quòd si aut nihil, aut minus parte dimidia relinqueret libertus, dabatur patrono contra tabulas testamenti partis dimidiæ bonorum possessio *d. §. qua de caussa*. & apud Vlp. d. tit. 29. cuius partis præstationem imago priscæ illius societatis induxit, cuius *lex* 1. *hoc tit.* meminit, vt quod viuus solebat societatis nomine libertus præstare, id post mortem præstaret, vt est *inf. d. l.* quibus verbis apertè innuitur eam societatem dimidiæ partis bonorum extitisse, atque hanc bonorum possessionem contra tabulas quæ patronis datur, obtentu illius societatis inductam fuisse, sicut antè docuimus tit. de bon. poss. nullam bonorum possessionem à Prætore dari, nisi colore aliquo ex ipso iure ciuili quæsito. Si verò intestatus moriebatur libertus, suo herede relicto filio adoptiuo, vel etiam olim vxore in manum, dabatur æquè patrono contra hunc suum heredem partis dimidiæ bonorum possessio *d. §. qua de caussa*, & apud Vlp. d. tit. 29. vbi adnotat Dñ. Cuiacius eam esse quinti gradus bonorum possessionem, quod verum esse non videtur: nam quinti gradus olim fuerunt hæ, Vnde decem personæ, si à bonorum possessione contra tabulas numerare incipias, vel, Tamquam ex familia, si ab Vnde liberi: hodie autem eius gradus bonorum possessio est Vnde cognati §. *sunt autem. & §. quæ autem. Inst. de bon. poss.* Nullam verò ex his proposito casui conuenire manifestum est. Absurdius longè est quod disertè apud Theoph. scriptum est *d. §. qua de caussa*, eam esse bonorum possessionem contra tabulas, vt in priori casu, testati scilicet liberti, quod tamen Curtius Latinus Theophili interpres omisit, sententiæ absurditate, vt verisimile est, deterritus. Quî enim fieri potest eam bonorum possessionem dari liberto intestato defuncto, quùm certissimum sit non competere nisi tabulis testamēti exstantibus *sup. tit. si tab. test. ext.* qua de caussa inter eas refertur quæ sunt ex testamento *d. §. sunt autem*, & successioni ab intestato opponitur *l. penult. §. 2. videamus. sup. de bon. poss. sec. tab.* imò etiā non competit nisi aditâ ex ipso testamento hereditate, *l. 3. §. 7. si patronus, hoc tit.* quamuis ea quæ liberis competit contra lignum detur, id est etiam non aditâ hereditate & destituto quantumvis testamento, *l. 19. quod vulgò. sup. de bon. poss. con. tab.* liberis enim benigniùs in honorem sanguinis prospectum est *l. 1. §. largiùs inf. de succes. edict.* Quare censeo

aut lapsum ea in re Theophilum, aut verò eum locum esse mendosum. Neque dubito quin debeamus intelligere bonorum possessionē Vnde legitimi, quæ hoc casu datur patrono in semissem tantùm, vt etiam in casu testati liberti bonorum possessio contra tabulas in solum semissem datur, non in assem. Obseruandum verò Prætorem de bonis liberti edixisse, non de bonis libertæ, & hoc est quod Vlp. ait d. tit. 29. in bonis libertæ patrono nihil iuris ex edicto dari: ratio videtur quia Prætoris hac in parte auxilio nihil opus foret, cū patronus idémquæ libertæ tutor satis sibi prospicere ipse posset si ea testaretur: & cùm ab intestato semper ad eum legitima pertineret hereditas, vt antè expositum est. Quibus consequens fuit Prætorem, si de libertæ vt de liberti bonis edixisset, non beneficio sed damno patronos adfecturum. Vt autem Prætor de bonis liberti, non de bonis libertæ edixit, ità etiā de patrono, non de patrona. Patronæ ergo in bonis libertorum illud ius tantùm habent, quod lex XII. Tab. introduxit, ex edicto verò nihil prorsus, vt docet Vlp. d. tit 29. Sed postea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id iuris dedit quod patronus habet ex edicto, eodem Vlp. ibidem referente. Liberi verò patroni virilis sexus eadem iura ex edicto in bonis libertorum parentum suorum habent, quæ & ipse patronus. At fœminis nihil iuris ex edicto datur: sed si ius trium liberorum habuissent, etiam iura quæ edicto continentur, ex lege Papia Popæa nanciscebantur. Liberorum patronæ nullo modo meminit edictum, quando nec ipsius patronæ, sed liberis ingenuæ trium liberorum iure honoratæ eadem lex id ius dedit quod ipsi patronæ tribuit, vt videre est apud Vlp. d. tit. 29. Atque tale ius edicti de bonis libertorum fuit. Exstantibus ergo liberti liberis patronus prorsus excludebatur, si quidem sui essent per legem XII. Tab. si non sui, modò tamen naturales per edictum Prætoris. At postea lege Papiâ adaucta sunt patronorum iura qui locupletiores libertos haberent, quorum scilicet sestertiûm centum millium patrimonium esset, vt siue testamento facto, siue intestatò mortuus esset huiusmodi libertus, virilis pars deberetur patrono liberis quantumvis existētibus, si modò pauciores tribus essent §. *postea. Instit. hoc tit.* quod caput legis Papiæ Vlpianum d. tit. 29. prætermisisse valde miror. Liberos autem naturales solos lex intellexisse videtur, nam si de adoptiuis quoque sensisset, patronos damno adfecisset, quorum tamen iura auxisse dicitur: nam aduersùs suos heredes nō naturales dimidiæ partis bonorum possessionem siue testati siue intestati liberti habebant patroni ex edicto. Per legem ergo Papiam cùm vnum quidem filium filiámve heredem reliquerat libertus siue testatus siue intestatus, perinde pars dimidia debebatur patrono ac ex edicto si is sinè filio filiáve testatus decessisset *d.* §. *postea. Instit. hoc tit.* in quo §. Dñ. Cuiacius lib. 17. Obser. cap. 13. *testatus* pro *intestatus* rectè emendauit, nam & Theoph.

testati

testati liberti eodem in loco casum ponit. Ceterùm de liberto solo lex Papia meminit, de liberta nequaquam, vt nec edictum, ijsdem credo rationibus quibus Prætor permota quas supra retulimus. Sanè quia libertas quatuor liberorum iure tutelâ patronorum liberauit, atque ideò rationes illas hoc casu cessare animaduertit, simul prospexit vt pro numero liberorum libertæ superstitum, virilis pars patrono præstaretur, itidem vt in bonis liberti. Sed nec patronæ rationem habuisse lex Papia videtur, vt patroni, quantum ex eo licet colligere, quòd Vlp. docet d. tit. 29. edictum scilicet Prætoris per eam legem, ad patronas quoque inductum fuisse, si ingenuæ duobus liberis, libertinæ tribus essent honoratæ. Nec denique patroni liberorum vllam prorsus, quod quidem vel certo testimonio discere, vt coniecturâ vlla adsequi potuerim. Supereſt nunc constitutionum ius quæ duæ sunt de bonis libertorum præcipuæ, Valentiniani scilicet Nouella inscripta *de libert. & succeſſ. eor.* & Iustiniani antè dicta constitutio Græca quæ est *lex 4. Cod. de iu. patron. & bon. liber.* Nouella autem illa nihil quidquam manumissionibus ipsis derogauit, sed circa liberos & heredes eorum ità statuit, vt si libertus ciuis Romanus vnum pluréve liberos haberet, cuiuscũque sexus vel gradus, soboli suæ omnes proprias si mallet facultates supremo securus dimitteret arbitrio, securus, inquam, ità vt contra eius voluntatem liberi patroni nullatenus venire possent: qua in re Prætoris edictum emendauit, quo liberi patroni virilis sexus eadem iura in bonis libertorum parentum suorum habebant quæ & ipse patronus. Quòd si nullam prolem libertus haberet & testari forsitan vellet tertiã partem bonorum suorum, id est quatuor vncias manumissoris filio vel nepoti vni vel pluribus deputaret: atque ità semissem edicto comprehensum ad trientem & liberorum patroni indefinitum gradum, ad secundum vsque coartauit. Filias verò manumissoris eorúmque filios & nepotes impunè præterire, si libertus vellet permisit: in eo quidem edictum Prætoris subsecuta, sed legi XII. Tab. obrogans. Contrà verò in hoc ab edicto desciuit, & legem XII. Tab. secuta est, quòd idem omnino ius libertæ quod liberto esse nominatim iusserit. Ab intestato autem decedente liberto, filium filiam, nepotem neptemque, vnum pluréve, dummodo & ipsi liberi ciuésque Romani essent, ad solidam eius successionem vocauit, manumissoris scilicet liberis exclusis. Quòd si nec filios nec nepotes haberent, tamen patrem, matrem, fratrem, sororem pari libertate gaudentes, id est ciues quoque Romanos relinquerent, medietatem intestatæ successionis illis personis secundùm gradus prærogatiuam adtribuit: aliam verò medietatem manumissorum reseruauit heredibus. Quos quidem heredes ad intestati successionem in solidum etiam vocauit, si intestato liberto expressa necessitudinum nomina defuissent. In qua quidem cõstitutione multa videri possint absurda & à iuris ratione abhorrẽtia. In primis quòd duos tan-

tùm liberorũ liberti gradus, id est filios & nepotes vocet ab intestato, deinde quòd parentes & fratres liberti ad successionem intestati vocet, nec non reliquis descendentium gradibus anteponat: denique quòd heredes manumissoris quoscumque ad eamdem successionem admittat, ijsdem similiter liberorum gradibus antepositos, (nam quod de heredibus absolutè dicit, de extraneis quoque intelligendum esse constat *ex princ. eiusdem constitut.*) quùm tamẽ ad estraneos heredes ius patronatus neque ex lege vlla, neque ex edicto pertinuerit, & hoc fisci solius priuilegium sit, vt in ius libertorum & commoda patronatus succedat *l. 1. & 2. Cod. hoc tit.* sed constitutio videtur accipienda, non de liberis liberti post libertatem quæsitis, quibus parentes vel fratres, vel etiam patronos præferri iniquum nimis fuisset, sed de liberis in seruitute quæsitis ac postea manumissis, quod verba apertè demonstrant. Nam quùm seruilis cognationis ratio in iure non haberetur, vt est *in princ. de serui. cogn. Inst.* & liberti neque ascendentes, neque collaterales habere intelligerentur, imò nec descendentes, nisi quos post libertatẽ suscepissent, vt Theoph. docet *in princ. huius tit. & d. tit. de legit. patro. tut.* ac consequenter patroni liberíque eorum omni seruili cognationi præferrentur, & liberos etiam ipsos in seruitute scilicet genitos omnes excluderent, non solùm parentes & à latere veniẽtes, Nouella illa constitutio duos gradus descendentium heredibus manumissoris prętulit, & primum descendentium & collateralium gradum eisdem heredibus exæquauit. Nihil igitur absurdi aut iniqui induxit, sed eatenus seruilem cognationem agnouit simúlque manumissoris liberorum iura imminuit. Quod ergo Iustinianus ait *in princ. de serui. cogn. Instit.* nullâ lege antiquâ seruilem cognationem computari, de lege propriè accepta est intelligendum, non etiam de constitutionibus: quamquam & ipsæ interdum leges vocentur *l. 3. Cod. de legib.* Ex his verò adparet quàm falsum sit quod Viuianus docet in casu *l. 17. liberto. hoc tit.* ascendentes liberti intestati patronum excludere iure Digestorum per *l. 3. intestato sup. de sui. & legit.* Nam certum est ante constitutiones libertis parentes eorum non successisse ab intestato, vt pote omni iure incognitos, nec pro parentibus habitos vt antè docuimus ex Theoph. & lex ipsa 3. quam adducit contrarium ostendit, vt rectè Glos. ex ea colligit in *d. l.* 17. itémque certum est per constitutiones ante Iustinianum patrem & matrem solos ad successionem liberti vocatos fuisse, non autem reliquos ascendentes. Ceterùm quod ex varijs iuris partibus iam retulimus liberos quoque patroni ad successionem libertorum paternorum admitti, ità est intelligendum, nisi fuerint exheredati, tunc enim repelluntur: quia pater indignos existimauit bonis libertorum, *l. 12. si patronus. §. penult. hoc tit.* quare si pater exheredato filio ità cauit, vt ius in libertum saluum ei esset, nihil ei ad hanc rem nocet exheredatio, quia scilicet non iudicauit indignum *l. 40. si pater. hoc tit.* Quod autem

de ex-

de exheredatione dictum est, de præteritione similiter est intelligendum, cùm vim exheredationis habet. Qua in re tamen Vlpianus in *d. l.* 12. & Paulus in *d. l.* 47. pugnantia dicere videntur. Breuiter sic eas leges conciliandas esse censeo, vt *d.* §. *vlt. l.* 47. accipiamus de legitima libertorum successione, de qua superiori proximo §. nominatim agitur: dictam verò *l.* 12. de successione ex testamento per bonorum possessionem contra tabulas scilicet, de qua ibi agi adparet ex *l.* 11. *proximè præcedenti, & ex l.* 10. §. 1. Certum enim est ex d. constitut. Græca Iustiniani propè finem, & ex eius Latina synopsi quã eodem Obser. cap. Dñ. Cuiacius exhibet, liberos iustè exheredatos non posse vllo modo impugnare libertorum paternorum testamentum, quod etiam probatur *d. l.* 10. §. 1. *cum tribus ll. seqq. &* 38. *hoc tit.* ad legitimam tamen eorũ successionem admitti, nempe si sinè liberis decesserint, hoc enim constitutioni Græcæ ex Latina synopsi addendum est omnino. Sed quæ est ratio differentiæ? An quia exheredatio vt odiosa quantum fieri potest restringenda? An quia altero casu & testamentum liberti, & exheredatio à patre facta, obstant liberis patroni, altero verò sola exheredatio, atque ideò facilius sit eos ad intestati successionem admitti, quàm iustum testamentum rescindere per bonorum possessionem contra tabulas? An quia legitima hereditas lege XII. Tab. liberis quoque patroni defertur, bonorum possessio contra tabulas Prætoris edicto: illâ autem lege liberi patronorum vocentur, non iure paterno sed suo, & ipsi per se nominatim, vt est in *tit. de legit. patron. tut. Inst.* Prætoris verò edicto non nisi quasi iuris paterni successores vocarentur, ideóque eis noceret iudiciũ parentũ. Restat nunc tantùm Iustiniani constitutio de bon. libert. quam se Græcâ linguâ & cõpendioso tractatu composuisse, multis casibus in eam congregatis ipse profitetur in §. *sed nostra, &* §. *multis. Instit. hoc tit.* vbi quædam illius capita recensetnec non § *placebat. de agnat. successs. & tit. de serui. cognat. Inst.* Eius autem Latina synopsis à Dñ. Cuiacio restituta est d. cap. 34. lib. 20. Obser. verbis ciuilibus conscripta, ità vt suspicionem possit inijcere, ab ipso Iustiniano eam emanasse, & sub vtraque lingua fuisse conscriptã. Sed & Græcam eius enarrationem ex Basilicis eodem capite restituit: enarrationem enim esse non eam ipsam constitutionem vt ille putauit, manifestum est, quòd neque legitimo stylo, id est legis modo concepta sit, neque Iustinianum perpetuò loquentem inducat, imò sæpe, atque statim ab initio alium quemdam mentem constitutionis referentem & enarrantem, neque compendioso tractatu vt ipse profitetur composita, sed verbis diffusior: & quòd omissa sit expositio iuris antiqui ex lege XII. Tab. Prætoris Edicto, & lege Papia, quam tamen primo loco ipsa constitutio continebat, vt videre est initio Græcæ ipsius enarrationis. Non dubito tamen quin constitutionis sententiam fideliter exprimat, cuius explicationem pete ab ipso Dñ. Cuiacio, qui quùm eam d. cap. dili-

ligenter executus sit, hoc vnum restat, vt ab eo prætermissa breuiter complectamur, singulis eius articulis cursim & strictim recensitis. Primùm ergo enumerat casus illos quibus ius patronatus cessat: deinde agit de liberto & liberta testatis & intestatis, qui minores sint centenarijs. Tertiò de ijsdem cùm sunt maiores centenarijs, & intestati liberis, vel patre, matre, fratre, sorore relictis moriuntur, vbi obseruandum quatuor tantùm gradus liberorum numerari, quùm tamen certum sit ex Latina synopsi liberos cuiuscumque gradus & sexus patronis præferri, & ipsa Græca enarratio de liberis indefinitè postea loquitur eodem illo casu. Obseruandum etiam non solùm ius legis XII. Tab. & edicti circa liberos liberti restitui, vt ibi habetur & d. §. *sed nostra. Inst. hoc tit.* sed etiam augeri, quia & in seruitute geniti inter liberos vocantur, quod nouum est, vt etiam illud quòd pater & mater, frater & soror liberti, patronis omnino præferantur. Mirum verò quod Iustinianus *titulo de serui. cognat.* vel alijs locis Instit. iam citatis nullam prorsus mentionem faciat patris & matris liberti, vt nec Latina synopsis quæ fratrem & sororem etiam omisit. Quarto loco debuit dicere de ijsdem libertis intestatò & sinè liberis decedentibus: & verisimile est dixisse, vt *in Instit. d.* §. *sed nostra.* Quinto agit de ijsdem libertis testatò morientibus liberis institutis, vel iniustè exheredatis, aut etiã iustè. Sexto loco quæ de patronis, liberis & cognatione eorum dicuntur ab his verbis ἐπειδὴ δὲ δοκεῖσι, vsque ad illa ταῦτα μὲν πάντα. non sunt ad proximè dicta referenda quæ sunt de successione testati, quùm neque ijs vllo modo cohærere possint, agunt enim primùm & præcipuè de successione intestati. Sed propositis priùs varijs casibus liberti libertæve relictis liberis decedentis, subiicit eodem in loco generalem quamdam superiorum collectionem: & quod dicit liberis liberti non existentibus aut exheredibus factis patronos venire, ità est intelligendũ, vt longè quidem diuerso iure veniant: primo nempe casu in assem, modò etiam non subsint pater, mater, frater, soror liberti, quod omnino supplendum est: altero in trientem, vt ex eo adparet quòd Septimo loco dicit de ijsdem libertis sinè liberis decedẽtibus extraneis heredibus institutis: vbi in liberorum patroni enumeratione pronepotum nomen necessariò supplendum. Octauo dicit de triẽte illo patronali, vbi delendam esse negationem cùm agit de legatis quæ libertus proprijs suis liberis relinquit à patrono manifestum est ex ijs quæ sequuntur, & ex *d.* §. *sed nostra. hoc tit. in fi. Inst.* & obseruandum patronum heredem institutũ vel in assem, vel plus quã suum trientem, legata & fideicomissa omnibus indistinctè præstare, non solùm liberis liberti, vt mendosè vel imperitè scriptum est apud Theoph. *in f. d.* §. *sed nostra*: & præstatre quidẽ quatenus heres scriptus est, inquit Latina synopsis, hoc est quatenus scriptus est supra trientem: nam eatenus videtur scriptus, trientem scilicet legis beneficio & sinè testamento habiturus.

Nono

Nono agit de patronis quùm plures sint, déque eorum liberis, de successorio edicto in legitima libertorum hereditate, nec non generaliter de liberis patroni qui in vtero sunt, vel in adoptionem dati: vbi quod ait de prisca fictione circa filiam patroni mihi est incognitum. Ibi verò pro διαδοχὴν emenda διαιτάλοχὴν, sensu id euidenter exigente: & auxilium ex testamento quod dicit intellige bonorũ possessionem secundùm tabulas, vt *l. 8. in princ. & §. 1. hoc tit.* Decimo loco agit de adoptiuis liberis liberti aut patroni, & de extraneis patronorum heredibus. Vndecimo, de successione filij, filiæve liberti in libertate genitorum & sinè testamento & cognatione decedentium, vbi quod dicitur de antiqua bonorum possessione, non de vna aliqua intelligendum est, nulla enim est quæ eadem potuisset aptari propositis ibi casibus & personis, sed de iure antiquo bonorum possessionum, variarum scilicet pro rei varietate. Quod verò ibi dicit & inculcat patronum & patronam in proposito casu solos admitti, repugnat omnino cum Latina synopsi, quæ eodem casu liberos etiam eorum vocat: quare verisimile fit mendum in ea esse, & legendum, *patronis & non eorum liberis indulgemus*, negatione scilicet additâ. Duodecimo, agit de liberis patroni patronæ iustè exheredatis, vbi quod ait eos heredes fieri, nihilominùs libertis parentum intestatis, intelligendum est si liberti sinè liberis decedant, & hoc ex Latina synopsi supplendum. Decimo tertio agit, de parente manumissore, vbi quod ait eum habere trientem contra testamentum filij (quasi liberti scilicet) intelligendum est, extraneo herede instituto, vt habet Latina synopsis: & quod ait filio intestato decedente patrem vocari, supple ex eadem synopsi decedente sinè liberis. Quod verò subjicit hodie contractam fiduciam semper intelligi, non est primùm inductum eâ constitutione, vt malè notauit Dñ. Cuiacius in posterioribus notis ad *f. tit. de legit. agnat. succes. Instit.* Nam Iustinianus ipse profitetur se id induxisse constitutione suâ *de emancipat. liber. §. quæ autem. de bon. poss. Instit.* quam ibi distinguit ab illa quæ est de iure patronatus §. *cùmque antea. eodem tit.* Et procul dubio id effectum est per *l. vlt. Cod. de emancipat. liber.* quâ scilicet patri manumissori iura legitima semper seruantur, & si non specialiter hoc sibi seruauerit, vt ibi scriptum est, & hæc est fiducia quam semper contractam d. lex fingit. Neque enim contractam fiduciam vt olim accipere debemus quasi adhibeatur imaginarius emptor, & quasi pater videatur conuenisse cum eo, vt filium sibi remancipet, ab ipso scilicet patre manumittendum. Nam hic ritus iam erat explosus per *d. l. vlt.* & nullus iam adhibebatur imaginarius emptor, sed pater rectâ viâ apud competentes iudices manumittebat, id est sinè vllo veteri manumissionũ circuitu §. *præterea emancipatione. Inst. quib mod. ius potest. solu.* Quare quod in Græcæ constitutionis enarratione dicitur de imaginario emptore, non est sic accipiendum, quasi etiam tunc ille in manumissio-

nibus interueniret, sed vt pater perinde salua habeat iura legitima, eáque sibi reseruasse intelligatur atque olim salua habebat, cùm id nominatim sibi cauebat ab imaginario emptore. Denique agit de non verè patronis quibus reuerentia quidem tribuitur, sed non ius vllum in bonis liberti. Item de Orcinis libertis vt nempe idem ius in eorum bonis habeant liberi eorum qui eos testamento manumiserunt, quod habent in aliorum libertorum parentum suorum bonis.

TITVLVS III.

DE LIBERTIS VNIVERSITATIVM.

NEC municipia, nec municipes heredes instituí possunt inquit Vlp tit. 22. qui etiam est auctor l. singularis huius tit. quod similiter de reliquis Vniuersitatibus est intelligendum quùm par sit ratio atque etiam comparentur hac in re hoc tit. vt ex rubricæ & contextus collatione adparet, & ex Indice Pandectis præfixo, in quo hic titulus ità conceptus est: *de libertis municipum & aliarum Vniuersitatium.* Vniuersitates intellige ciuitates, seu municipia, vicos, societates, collegia, decurias, corpora, & his similia *l. 1. sup. quod cuius vniuer.* & alijs. inf. citandis. Rationem subjicit Vlp. d. tit 22. *quoniam*, inquit, *incertum corpus est, vt neque cernere vniuersi*, id est solemnia cretionis quâ hereditas olim adquirebatur peragere, *neque pro libito de herede cernere possint*, id est neque pro arbitrio possint vnum aliquem è suo corpore eligere qui sit heres, vt per eum scilicet hereditatis emolumentum municipio adquiratur: non possunt inquam pro libito decernere vt vnus aliquis municipum videatur esse solus heres institutus, vt ipsi per mediam eius personam heredes effectu ipso fiant. Nihil igitur mutandum in Vlp. cuius vltima superiora verba ità emendanda putauerat Dñ. Cuiacius, vt legeret, *Neque pro herede gerere.* Subjicit deinde Vlp. SC. tamen concessum esse vt municipia vel municipes, vniuersi scilicet à libertis suis heredes instituí possint, cui consequens est vt eorum hereditatẽ adquirere etiam possint, vt hoc tit. idem ipse adjicit. Sed & fideicommissam hereditatem municipibus posse restituí ille vtroque in loco scribit, idque SC. quoque effectum fuisse, Aproniano scilicet, *l. 26. omnibus. sup. ad SC. Trebel.* à quo diuersum fuit prius illud innominatum, vt ex nostra l. adparet. Ex his ergo manifestum est Vniuersitates, nisi speciali priuilegio subnixæ sint, hereditatem capere non posse *l. 8. collegium. Cod. de hered. inst.* ex quo intelligi potest ratio dubitandi in *l. 1. Cod. de sacros. eccles.*

Quare

Quare falsum esse arbitror quod Glos. ad eam *l.* 1. scribit & similiter *ad d.l.26. ad SC. Trebel.* Vniuersitates posse heredes instituí: namque ll. quas Glos. adducit ad *d. l.* 1. de fideicommissa hereditate loquuntur, nõ de directa: & *lex 6. recusare. §. item si municipes, sup. ad SC. Trebel.* quam citat ad *l.* 26. de municipibus & collegijs qui à suis libertis sint heredes instituti accipienda est. Vrget sanè *lex* 12. *hereditatis. Cod. de her instit.* quam ibidem citat: in qua hereditatis etiam titulo domus, aut annonæ ciuiles, aut quælibet ædificia, vel mancipia ad ius cuiuslibet ciuitatis peruenire possunt. Quid igitur dicemus? An ius vetus per eam constitutionem abrogari, sublatis quoque cretionum solemnibus & facili iam paratâ viâ ad hereditatem adquirendam, nudâ scilicet voluntate *§. penult. de hered. qual. & differ. Inst?* An potiùs hereditatis nomen ibi accipimus pro hereditate particulari, quæ nõ sit iuris, sed rerũ certarũ quæ ibi etiam nominatim recensentur, successio? nam huiusmodi hereditas loco legati habetur, vt statim dicitur in *l. seq. illo tit.* cuius consecutio hanc nostrã sententiam confirmat. Quid verò de legitimis hereditatibus intestatorum libertorum definiemus? Et certum est Vniuersitates ad eas admitti *l.* 3. §. 3. *inf. de su. & legit.* Sed an iure communi, an priuilegio vt ad hereditates testatorum? Iure communi, vt arbitror: & hoc significari puto primis verbis nostræ l. dum dicitur, municipibus plenum ius in bonis libertorum libertarum deferri, hoc est ius quod etiam patrono. Sed an omnino petere bonorum possessionẽ possint omnino dubitatur, quod scilicet consentire non possint, vt est in hac nostra l. consentire inquam vni, hoc est in vnum vel vnam, vt est in *l.* 1. §. *vlt. inf. de adquir. vel amit. poss.* siue vniuersi, vt est apud Vlp. d tit. 22. quam rationem corrumpit Glos. dum addit, *scilicet facilè.* Sensus ergo hic videtur, omnes qui sunt in municipio consentire simul nõ posse, quia inter eos sunt plerique qui carent animi iudicio, infantes putà, furiosi, dementes, deliri, & his similes. Vel potiùs quia etiam illi qui rei intellectum habent non possunt eodem tempore quo petitur bonorum possessio consentire, & hoc fortè significant verba illa in *d. l.* 1. §. *vlt. quia vni consentire non possunt.* Nam olim necesse fuit omnino illam petere à Prætore, vt docet Theoph. *d.* §. *vlt.* & nos pluribus *sup. de bon. poss. furio. compet.* Sed tandem admissum est eam Vniuersitatibus quoque competere argumento & exemplo duorum Senatusconsultorum, quæ in hac nostra l. recensentur.

TIT.

TITVLVS IV.

DE ADSIGNANDIS LIBERTIS.

FILIVS à parente ſuo malâ mente exheredatus non habet bonorum poſſeſſionem contra tabulas libertorum paternorum. Si quis tamen libertum filio ſuo adſignauerit, is quantumuis exheredatus admitti poteſt ad bonorum liberti poſſeſſionem *l. 12. ſi patronus. in princ. & §. 1. ſup. de bon. libert. & l. 1. §. 2. hoc tit.* Ex quo adparet quàm rectè hic titulus poſt duos ſuperiores detur, qui ſunt de ſucceſſione libertorum, vel ad ſingulos, vel ad Vniuerſitates pertinentium. Eſt & alia conſequentiæ ratio: nam proximo ſup. tit. ſucceſſio datur iure Prætoris Vniuerſitatibus, quam non habebant iure communi: datur, inquam, exemplo quorumdam Senatuſcõſultorum, quæ ibi memorantur. Iſto verò tit. ſolida ſucceſſio in bona liberti datur ei liberorum cui pater libertum adſignauerit quam iure communi libertus non habet, & datur ſimiliter Senatuſconſulto *l. 1. & 11. alimentorum, hoc tit. & apud Iuſtin. in prin. eiuſdem tit. & l. 47 filio, in f. ſup. de rit. nupt.* Poteſt etiam addi tertia ratio connexionis huius tituli cum ſuperioribus, quâ etiam tota tituli vis demonſtratur. Nam ſup. tit. 2 de bon. libert. dictum eſt, liberos quoque patronorum ad ſucceſſionem libertorum paternorum, imò & ad omnia iura patronatus admitti, quia ſcilicet & ipſi in pleriſque cauſſis manumiſſorum iure cenſentur *l. 8. liberi, hoc tit.* Et lege quidem XII. Tab. ſiue maſculi, ſiue fœminæ eadem iura in bonis libertorum parentum ſuorum habent, quæ & ipſe patronus, auctore Vlp. tit. 29. Verbis ſcilicet legis, ipſi quoque non minùs quàm parentes vocati, vt dicitur tit. de legit. patro. tut. Inſt. Quare ex perſona vel delicto aut nota patris ſui non excluduntur à bonis libertorum parentum ſuorum, quia ſuo iure non hereditario, vel paterno veniunt, vt antè pluribus docuimus parat. de iu. patro. Neque igitur de patris voluntate niſi iuſtè exheredati excludi poſſunt, ſed eo mortuo ad eos omnes ex æquis patribus ius libertorum pertinet, vt eſt *in princ. huius tit. Inſtit.* & ſi ex inæqualibus ſint heredes inſtituti, & hoc eſt quod dicitur ius commune in *d. l. 11. hoc tit.* Quâ etiam ratione non valet diuiſio libertorum à iudice familiæ erciſcundæ facta, ne heredibus quidem ipſis conſentientibus *l. vlt. de iu. patron. & l. 41. quædam ſup. famil. erciſ.* quia ipſo iure diuiſi ſunt liberti, imò potiùs communes facti, & priuatorum conſenſus, aut iudicis factum, iuri publico derogare non poteſt. Prætor tamen aliquando libertum adſignare poteſt

l. 3. §.

l. 3. §. 1 verſ. quid ſi necem. inf. de ſu. & legit. quia ſcilicet illo caſu ipſe libertum facit, & vtrumque peragit auctoritate Senatuſconſulti Sylaniani. Quinimò & iudices & teſtatores ſolent alimentorum cauſsâ libertos diuidere, ſed hoc non eſt adſignare *l. 3. ſup. de alim. legat. & d. l. 11. hoc tit.* Quod verò dicitur libertos à præſide addici *l. 6. alimenta. ſup. de agnoſ. & alen. liber.* intellige addici vt ſeruos. At quamquam hæc iure communi ità ſe habeant, vt dictum eſt, tamen proponitur hoc tit. Senatuſconſultum quo parens, idémque patronus legi XII. Tab. hac in re aliquatenus derogare poſſit. Non quidem vt iura liberis data ſuſtulerit Senatuſconſultum, ſed vt pater ea poſſit in vnum plurèſve ex liberis pro arbitrio transferre, per adſignationem ſcilicet libertorum, per quam reliqui liberi excluduntur & ſubmouentur *l. 1. §. 3. ſi ſit. hoc tit.* Senatus enim omne ius libertorum adſignatorum ad eum tranſtulit, cui id pater tribuit *l. 48. filio patroni. in f. ſup. de rit. nupt.* Patri ergo ſoli electio data eſt quem ex liberis ius patronatus habere velit, quod ius ad liberos liberorum tranſit ex ipſo Senatuſconſulto etiam ſi emancipati ſint *l. 1. in princ. l. 3. §. emancipatos. & l. 5. vtrum. hoc tit.* Sed ſi is cui libertus adſignatus eſt deceſſerit nullis liberis relictis, reliqui adſignatoris liberi priſtinum ius recipiunt, vt eſt *in princ. eiuſdem tit. Inſt.* Libertus enim qui alteri ex filijs adſignatur, non deſinit alterius filij libertus eſſe *l. 3. §. 5. ſi capitis. ſup. de bon. libert.* quamquam ſolus is patronus habeatur cui adſignatus eſt, vt eſt *in eodem princ.* habeatur, inquam, id eſt intelligatur. Re ipsâ ergo omnes filij manent patroni, ſed iuris intellectu ſolus is patronus fingitur cui libertus adſignatus eſt. Quare quod dicitur *in l. vlt. ſup. de iu. patro.* alijs filijs ius patronatus non eſſe, intelligendum, non eſſe cum effectu, quamdiu ſcilicet viuit is cui adſignatio facta eſt, aut eius liberi: quia interim ius illud ceſſat. Sed cur operarum petitio omnibus filijs datur, cùm tamen alicui eorum libertus adſignatus eſt *d. l. vlt*? Ratio hæc eſt, quia operæ ſunt deductæ in obligationem, alioqui enim non debentur *l. 26. ſi non ſortem. §. libertorum. ſup. de condit. indeb. & l. 1. Cod. ad l. Viſcel.* ideòque quamquam non niſi patronis deberi poſſint, tamen non propriè ſunt iuris patronatus, ſed perinde à liberis ac pecunia credita petuntur *l. 4. ſup. d. tit.* quare adſignatione nihil obſtante earum obligatio in filios patroni tranſit, vt alia quæcumque hereditaria obligatio. Hæc verò adſignandi facultas non egreditur perſonam manumiſſoris, qui propriè patronus dicitur: liberi enim eius quamquam pro patronis plerumque habeantur, non poſſunt tamen paternum libertum ne ſibi quidem adſignatum liberis ſuis adſignare, *l. 8. liberi. hoc tit.* quia adſignatio iure ſingulari & contra ius commune conceſſa eſt, atque ideò perſonalis eſt, neque quaſi legatum aut fideicommiſſum habetur *l. 7. adſignare ibidem*, quāquam ademptio in ea, vt in illis locum obtineat *l. 1. §. 1. hoc tit.* Quare non ſolemnibus ſed quibuſcumque verbis fieri per-

mittitur ex ipso SC. vt est *in f. eiusdem tit. Inst.* quia Senatus verbo, *significasset*, vsus est. Idque vel testamento, vel sinè testamento, imò & inter viuos, vt est *eodem in loco, & l.* 1. §. 1. *hoc tit.* Neque solùm libertos qui nunc sunt, sed etiam futuros, id est Orcinos licet adsignare *l. vlt. hoc tit.* nec solùm masculis, sed & filiæ, & nepti, vt dicitur *in princ. eiusdem tit. Inst.* de quo potuit dubitari propter ius Prætorium quod liberos fœminas ad contra tabulas non admittit, vt sup. dictum est de bon. libert. Ceterùm adsignandi verbum alio significatu vide in *l.* 17. *si pater. in f. de bon. poss. cont. tab. In l.* 77. *cùm pater.* §. *pater. de legat.* 2. *& in l. vlt. de distract. pign. sup.*

TITVLVS V.

SI QVID IN FRAVDEM PATRONI factum sit.

VLPIANVS *in f. l.* 3. *sup. de bon. libert.* ità scribit, *Debitam partem eorum quæ cùm moritur libertus habuit, patrono damus: mortis enim tempus spectamus: sed & si dolo malo fecit, quò minus haberet, hoc quoque voluit Prætor pro eo haberi, atque si in bonis esset.* Quibus verbis palàm ostendit, quàm rectè post tres superiores titt. qui sunt de bonis & successione libertorum, hic ex ordine subjiciatur: quod etiam idem ostendit *in princ. l.* 1. *hoc tit.* Vbi etiam ait Prætorem ipsum de hac re cognoscere, quod mirum videri possit quùm duæ hoc tit. proponantur actiones, Fauiana & Caluisiana: nam cognitio Prætoria opponitur actioni, & tunc demum locum habet cùm deficit actio *apud Vlp. tit.* 25. *& inf. toto tit. de extraord. cognit.* Quæ diuersitas in edicto Prętoris obseruari potest, dum ait *Actionem, vel iudicium dabo*, quod frequens est, *Vel cognoscam*, quod rariùs. Dicendum ergo videtur Prætorem apud quem patronus debitam sibi portionem persequitur, siue testato, siue intestato liberto, cognoscere si quid dolo malo liberti factum esse dicetur: & si ità factum esse cognouerit, tunc demum dare actiones quæ hoc tit. proponuntur, apud iudicem scilicet disceptandas qui arbiter fuisse videtur *l.* 1. §. 8. *si quis in fraudem. &* §. 14. *si seruo meo hoc tit.* nam & in litem iuratur in his actionibus *l.* 5. *tenetur. hoc tit.* quod rarò fit in actionibus stricti iuris, *l.* 68. *qui restituere. de rei vind. & l.* 5. *in actionibus. sup. de in lit iuran.* Per eas autem actiones omne quodcumque in fraudem patroni gestum est reuocatur *l.* 1. §. 1. *in f. hoc tit.* Omne intelligo, quatenus scilicet in fraudem patroni factum, gestúmve est, pro ea enim tantùm

enim tantùm parte alienata reuocantur, non in ſolidum *d. l.* 1. §. 13. *quamuis*, quatenus ſcilicet legitima pars patroni deminuta eſt *l.* 1. *Cod. ſi in fraud. patro. à libert. & l.* 6. *patronum ſup. de probat.* eóque pertinent hæc verba in *l.* 3. §. 3. *hoc tit. ſi plures*, inquit, *ſunt patronæ & patroni, ſinguli virilem tantùm reuocabunt vel Caluiſianâ*, hoc eſt etiam & Caluiſianâ, non modò Fauianâ, in qua id obtinet, vt dicitur ſtatim *l.* 4. Ex dicta autem rubrica Cod. intelligimus factum in hac noſtra, ad ſolam alienationem referri *l.* 1. §. 1. *& paſſim. hoc tit.* ad ea, inquam, ſola quæ libertus de bonis ſuis deminuit. Idémque in *d. l.* 1. §. 4. *vtrùm, & ſeqq.* quæritur, quando deminuiſſe videatur. Alienationem verò hîc accipimus quæ inter viuos facta ſit, nam ſi mortis cauſsâ, non eſt opus actionibus hîc propoſitis, quùm mortis cauſsâ donationes legatis comparentur *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* at legata non debentur niſi deducto ære alieno, patronalis autem portio eo loco habetur, vt rectè ibi Gloſ. ideóque debita dicitur *in princ. l.* 1. *hoc tit. & in f. d. l.* 3. *ſup. de bon. libert. & paſſim illo tit.* Excipiuntur quæ filio mortis cauſsâ donantur *in f. d.* §. 1. quia liberũ fuit liberto, quantum quantũ vellet liberis ſuis legare, vt ibi dicitur: quod intelligendũ eſt iure Prætorio, & ex noua Iuſtiniani conſtitutione de iure patronatus: nam ex lege Papia aliud fuit, vt diximus ſup. tit. de bon. libert. Sed & in ipſis alienationibus quæ fiunt inter viuos diſtinguendæ ſunt illæ quæ fiunt ex cauſſa lucratiua, à ceteris, *l. penult. de reuoc. ijs quæ in fraud. alien. ſunt, Cod.* nam illæ omnimodo reſcinduntur, ceteræ verò cum aliquo temperamento, vt rectè docet Gloſ. in *l.* 1. §. 1. *hoc tit. ex* §. 8. *ſi quis in fraudem. &* §. 11. *ſi mutuam, eiuſdem l.* 1. & ità reſcinduntur ſi per fraudem factæ ſint: per fraudem, inquam, liberti, vt eſt in rubrica Cod. hoc tit. etiam ſi is cui alienatum eſt fraudis particeps non ſit *l.* 1. §. 2. *dolum, hoc tit.* Et fraudem hîc pro dolo accipimus *d.* §. 2. *dolum. &* §. 1. *cãdem l. & paſſim hoc tit.* Hoc eſt pro fraudãdi conſilio, *l.* 79. *fraudis inf. de regul. iur.* Itaque ſi alienatio inter viuos facta fraude caret, non reſcinditur, *l.* 6. *patronum. ſup. de probat. l.* 9. *viuus. hoc tit. & l.* 1. §. 6 *at ſi tranſegit. eodem tit.* Neque tamen ſolo conſilio fraudem metimur, niſi etiam concurrat euentus *d. l.* 79. Et obſeruandum in hac fraudis interpretatione, multum intereſſe vtrùm in fraudem legis alienatio facta ſit à liberto, an in fraudem patroni: nam hoc caſu alienatio quidem vires habebit, verumtamen per Caluiſianam & Fauianam reuocabitur, quatenus in fraudem facta eſt: illo verò caſu ipſo iure non valebit id quod factum eſt *l.* 16. *ſi libertus. ſup. de iu. patron.* At libertates datæ in fraudem patroni ipſo iure nullæ ſunt, quia lex Aelia Sentia in fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet, auctore Vlp. tit 1. Atque ex hoc loco intelligimus patronum à creditore nominatim diſtingui, nam quamquam legitima portio ei debita eſſe dicatur, vt ſup. probatum eſt, propriè tamen non eſt liberti creditor *l.* 6. *ſi quis legatum inf. de l. Cornel. de falſ.* ideóque Pau-

lianam non habet, vt rectè in hoc parat. notat Dñ. Cuiacius. Per quam creditores in suam fraudem alienata reuocant §. *item si quis in fraudem. Inst. de act. & inf. quæ in fraud. credit.* & *Cod. de reuoc. ijs quæ in fraud.* creditores inquam soli, vt rectè Glos. 2. *in l. 2. hoc tit.* Is tamen cui in fraudem patroni alienatum est, debitor eius esse dicitur *l. 16. quod si in diem.* §. 4. *idem scribit sup. de hered. petit.* vbi obiter obseruandum dispunctionis vitium Glossam fefelliſſe, ità vt non vereatur rationem Iurisconsulti improbare, quæ tamen plana est, si post verbum *alienauit*, pro commate virgulam reponas, vt sit hæc ratio, non ideò quia quis sit debitor ex Caluisiana hereditatem ab eo peti posse, quùm non sit hereditarius debitor, sed patroni. Cùm igitur patronus Paulianam habere non posset, succursum ei est propositis Fauiânâ & Caluisianâ, de quarum differentijs vide Dñ. Cuiacium vtroque parat. Obserua præterea quasi Caluisianam, & quasi Fauianam hoc tit. etiam proponi *in l. vlt.* Item parenti manumissori, ac per hoc patrono non dari Fauianam aut Caluisianam *l. 2. si quis à paren. manumiſ. sit sup.*

TITVLVS VI.

SI TABVLÆ TESTAMENTI NVLLÆ exstabunt Vnde liberi.

HÆC rubrica in Pandectis Florentinis ità concipitur, rectiùs quàm in plerisque editionibus, vbi in duas diuiditur, vt nempe sub priore tit. vnica lex contineatur, reliquæ octo sub speciali tit. Vnde liberi reponantur, quod obseruat etiam Glos. ad *l. 2. hoc tit.* Nam euidens est vnum esse titulum, non duos, ex *l. 1. §. 2. rectè, & seqq.* Vbi tractatur de bonorum possessione Vnde liberi. Recto autem ordine post bonorum possessiones ex testamento, sequuntur illæ quæ sunt ab intestato, vt dicitur *in princ. l. 1.* quod ad bonorum possessiones quæ ad ingenuorum successiones pertinent referendum, nam quæ sunt de successione libertorum iam sunt coniunctim sup. expositæ, tam scilicet ab intestato quàm ex testamento, vt admonuimus sup. de bon. libert. Gradus autem varios, siue partes bonorum possessionis ab intestato Prætor fecit, qui quatuor tantùm numerantur *in princ. l. 1. hot tit.* vt etiam in *l. 1. quis ord. in possess. seru. inf.* aptatis scilicet Iurisconsultorum verbis ad nouam Iustiniani emendationem, nam olim octo fuerunt §. *sunt autem Inst. de bon. possess.* quorum quidem quatuor adpellationes à particula *Vnde* incipiunt præcisâ locutione, vt scilicet subintelligamus

gamus edicti partem vnde his vel illis bonorum possessio defertur, siue edicti partem vnde hi vel illi bonorũ possessionẽ accipiunt, occupant, aut ad eam vocantur *l.* 1. §. 5. *Sed videndum. inf. de succes. edict. l.* 20. *filium. §.* 2. *videamus. in princ. & medio de bon possess. contr. tab. & l.* 2. *in princ. sup. de bon. possess. sec. tab.* Proponitur autẽ hic titulus generalis ad omnes intestati gradus Si tabulæ testamentinullæ extabunt, vt sup. Si tabulæ testamenti extabũt, ad caussã testati generalis: quibus verbis significatur, Prætorem solam tabularũ figuram, quæ scilicet ad edicti præscriptum compositæ sint, hoc est septem testium signis signatæ attendere, non etiam penitiùs introspicere *l.* 3. *hoc tit.* Vt similiter fit in edicto D. Adriani *l.* 2. *Cod. de edict. D. Adria. toll.* quod quemadmodũ sit accipiendum pluribus docuimus sup. de bon. possess. cont. tab. Si ergo tabulæ testamẽti extent, cessant bonorũ possessiones ab intestato, neque enim solet Prætor aliquem tueri aduersùs scriptos heredes, vt est *in f. l.* 2. *hoc tit.* Interdũ tamen datur ab intestato bonorum possessio etsi tabulæ testamenti extent, vt si heres institutus non habet voluntatem defuncti, aut si testamentum præteritione sui heredis ruptum est *l.* 1. §. *penult. & vlt. hoc. tit.* datur inquam ab intestato, non quidem ex ipsis verbis edicti, sed per tuitionem Prætoris, vt est *in dd.* §§. nam quamquam ijs etiam casibus heredes scripti possent accipere secundùm tabulas, tamen qui ab intestato bonorum possessionem acceperunt, rem habebunt *d.* §. *penult.* & bonorum possessio secundùm tabulas sinè re erit, id est inanis & sinè emolumento successionis. Idem erit & si tabulis testamenti extantibus, nemo tamen hereditatem adeat, vel bonorum possessionem ex testamento petat: nam tunc Prætor liberos, vel alios ab intestato venientes tuetur, vt competentem bonorum possessionem accipiant. At si adita sit hereditas hoc est vel iure ciuili quæsita, licèt bonorum possessio non sit petita secundùm tabulas, & sic videri quodammodo possit tabulas testamenti iure Prætorio non extare, tamen Prætor non eos tuebitur: Quare emancipato præterito si scripti heredes adierint hereditatem, necessaria est omnino bonorum possessio contra tabulas, vt est *in princ. l.* 2. *hoc tit.* quod similiter de patrono dicitur *in f. l.* Vbi Glos. sic rectè dispungit, vt post hæc verba, *Vnde legitimi vocantur*, reponatur virgula, commate sublato, in quo Viuianus hallucinatus est. Ceterùm ad bonorum possessionem intestati liberos primo loco vocauit Prætor, quia eorum prior & potior semper caussa est *l.* 1. §. 2. *rectè. hoc tit. & l.* 2. *Cod. Vnd. liber.* quo nomine Prætor, non solùm suos naturales, vel adoptiuos, sed etiam naturales emancipatos comprehendit, quia ius naturale liberorum adtendit *l.* 1. §. 3. *liberos. & §. seq. & l.* 4. *liberi. hoc tit. l.* 1. *&* 3. *Cod. Vn. liber.* Quid igitur est quòd liberorum gradu suos tantùm vocat, & deinde legitimos *lex* 1. §. 1. *inf. Vn. legit. & lex* 2. *Cod. Vn. liber*? Dñ. Cuiacius illo parat. Cod. existimat *d. l.* 2. secundùm ius ciuile, non se-

cundùm ius Prætorium esse intelligendum. Sed non est verisimile illud tot locis fuisse absolutè & simpliciter inculcatum, ac sinè vlla distinctione, si ad solum ius ciuile esset referendum, & præsertim sub ijs titulis qui sunt de iure Prætorio; cùm ex eo errandi magna occasio præberetur, & cùm longè ante Iustinianum ius ciuile & Prætorium in vnam consonantiam iungi cœpissent, & quasi coalescere, §. *sed cùm paulatim. Inst. de testam. ordin.* Dicendum itaque emancipatos quoque suorum nomine iure Prætorio contineri, quia eo iure sui esse fingun-tur, & gradum liberorum retinent, perinde ac si in potestate parentis mortis tempore fuissent, nec per emancipationem extranei effecti, §. *sunt autem. de bon. possess.* §. *emancipati.* §. *minùs.* §. *eadem. de hered. quæ ab intest. defer. Inst.* & l. 1. famil. ercisc. Cod. Theod. *& l. vlt.* §. *cùm autem. Cod. de legit. hered.* Vt scilicet eo colore bonorum possessio contra tabu-las, quam illis Prætor vt suis adcommodat, ex ipso iure ciuili origi-nem habere videatur, quod etiam adfectat in bonorum possessioni-bus ab intestato *l.* 1. *in princ. inf. Vn. cogn.* & hoc est quod dicitur in *l.* 1. §. 1. *sup. de bon. poss. con. tab.* Liberos ad contra tabulas vocari eo iure, eóque ordine quo vocantur ad successionem ex iure ciuili, & in *l.* 11. *si in adoptionem.* §. 1. *eodem tit.* exemplo iuris ciuilis & legitimi eamdem bonorum possessionẽ distribui, qua de re nos pluribus egimus sup. de bon. possess. cont. tab. At bonorũ possessio Vnde liberi ijsdẽ datur qui-bus bonorum possessio contra tabulas *l.* 1. §. 2. *rectè*, *&* §. *seq. hoc tit.* Ex quo facilè intelligitur quorsum in *l.* 7. *scripto hoc tit.* quæratur, vtrùm nepos in specie ibi proposita auo suus heres sit, quia scilicet bonorum possessio Vnde liberi non nisi suis, aut qui suorum numero sunt datur. Benignâ autem interpretatione suus ibi esse censetur, qui summo & stricto iure non est, vt facilè colligitur ex ratione §. 1. ne alioqui suc-cessione auitâ priuetur, si enim suus esse negaretur, eâdem ratione procul dubio non esset agnatus, vt ibi dicitur, agnatus scilicet proxi-mus qualem esse oportet eum qui venit agnationis iure per Vnde le-gitimi: Pater enim huic non minùs videretur obstitisse in gradu agna-torum, quàm in gradu suorum. Nam alioqui falsum esset dicere ne-potem non esse absolutè agnatum, quia non sit suus. Nihil ergo mi-rum si Prætor in vniuersum fingat emancipatos esse suos heredes eadem ratione, ne illi paternâ successione contra æquitatem natu-ralem & votum parentum priuentur. Simili quadam æquitatis ratione receptum videtur in *l. vlt. Cod. Vn. liber.* vt nepos qui se patris post auum intestatum defuncti negat heredem, mortui tamen aui paterni facul-tates susc ipere possit, quasi scilicet pater non videatur in ea successione illi obstitisse, qui tamen summo iure obstat, quia illum in ea succes-sione præuenit, & aui, id est patris sui hereditatem iam adquisiuit, atque ità sequentibus viam præclusit. Simili inquam æquitatis ratione, ne auitâ successione nepos fraudetur, inductâ scilicet hoc casu sepa-

rationis

rationis bonorum quadam ſpecie. Et obſerua in hac bonorũ poſſeſſione locum habere edictum de coniungendis cum emancipato liberis & collationem bonorum *l. 5. ſi quis. & l. ſeq. hoc tit.* vt & in bonorum poſſeſſione contra tabulas: nec mirum quùm pleraque ſimilia habeant *l. 1. §. 2. rectè. & §. ſeq. hoc tit.*

TITVLVS VII.

VNDE LEGITIMI.

POST liberorum gradum, ſequitur legitimorum gradus vt ſup. tit. dictum eſt: & legitimi ſunt quibus legitima defertur hereditas *l. 2. in princ. hoc tit.* Legitimos ergo hîc accipe, non pro legitimis liberis tantùm, vt *Cod. de ſu. & leg. liber.* ſed in vniuerſum pro legitimis heredibus quibuſcumque vt *inf. de ſu. & leg. her. & Cod. de leg. hered.* Legitima verò hereditas eſt quæ lege obuenit, ab inteſtato ſcilicet *l. 11. ſi ab inſtituto. ſi quis omiſ. cauſ. teſt. & l. 3. §. 1. ſup. pro ſoc.* Nam teſtamentariam, quamquam etiam lege obuenire non impropriè dixeris, quia lege XII. Tab. confirmatur *l. 130. lege obuenire. inf. de verb. ſign.* legitimam tamen non rectè dixeris vſu ſcilicet repugnante: imò & iure legis XII. Tab. ea propriè ad nos pertinere dicitur hereditas quæ eſt ab inteſtato, non quæ ex teſtamẽto *l. 1. ſup. de hered. petit.* nam teſtamentaria non tam à lege quàm à teſtatore defertur. Eâdem ferè notione iuſtam hereditatem magis intelligimus quæ iure legitimo obuenit, quàm quæ teſtamẽto *d. l. 3. §. 1. ſup. pro ſoc.* Equidem omnis hereditas à lege eſt, vel ſimili iuris conſtitutione, Prætor enim heredem facere non poteſt, §. *quos autem Inſt. de bon. poſſ.* quare hac parte ius ciuile ſubſequitur, & quos illud heredes, eoſdem & bonorum poſſeſſores ipſe facit, ità vt hæc bonorum poſſeſſio iuri ciuili innixa ſit, vt ferè omnes, quas ideò *lex 1. in princ. tit. ſeq.* ex iure ciuili originem habere dicit, remotiorem ſcilicet originem, nam proximam ex edicto habet *l. 1. hoc tit. & infra, vt ex legibus Senatuſcon.* quâ etiam ratione qui ab inteſtato per bonorum poſſeſſionem venit filius emancipatus, iuſtus ſucceſſor dicitur *l. 1. de his qui ſib. adſcrib. in teſt. Cod.* nam & eum pro ſuo herede Prætor habet, vt ſup. tit. dictum eſt. legem autem propriè dicimus populi ſcitum, vel etiam plebis *l. 1. in princ. ſup. ad l. Aquil.* At legitimam hereditatem largiùs intelligimus quæ ex quacumque ſimili iuris conſtitutione venit, putà ex Senatuſconſultis, vel conſtitutionibus principalibus *d. §. quos autem*, quia hæ partes iuris, legis habent.

vigorem §. *Senatusconsultum, & seq. Inst. de iu. natur.* imò & legitimam patronorum tutelam dicimus quæ interpretatione Prudentum quasi ex tacita legis mente inducta est, *Inst. de legit. patro. tut.* Vt ius ciuile & legitimum æquo significatu non sit mirum vsurpari *l.* 11. *si in adoptionem* §. 1. *sup. de bon. poss. cont. tab.* Itaque latâ aceptione, legũ nomine Senatusconsulta palàm continentur in *l.* 7. *tutela. sup. de cap. minut.* quæ est de legitimis hereditatibus, atque ideò qui per Senatusconsulta heredes fiunt, Vnde legitimi petere possunt *l.* 1. §. 7. *si qua. tut seq.* nam & legitima hereditas apertè dicitur quæ ex Senatusconsultis venit *l.* 11. *capitis. inf. de su. & legit.* & legitimus heres quem siue lex, siue Senatusconsultum facit *l.* 2. *inf. & l. seq hoc tit.* quod similiter de constitutionibus Principum intelligendum est, quamquam Senatusconsultorum tantùm, non constitutionum meminerit *d. lex* 2. & 3. *hoc tit. d. lex* 11. *sup. de su. & legit. & d. lex* 7. *sup. de cap. minut.* nã Caius in *l.* 3. *sup. de hered pet.* constitutiones & Senatusconsulta coniungit, & vtrisque legitimas hereditates nouo iure deferri docet, vt veteri è lege XII. Tab. *l.* 1. *eodem tit.* Sed cur nouas etiam leges non addit? An quia ex omnibus legibus sola lex XII. Tab. heredem legitimum faciat? quod etiam innuere videtur *lex* 1. §. 1. *vt ex legib. Senatuscons. inf. & §. adhuc. de bon. poss. Inst.* nam & quamquam in *d. l.* 7. *sup. de cap. minut.* nouarum legum mentio fiat, nullum tamen earum, sed Senatusconsultorum exemplum subijcitur. At nouæ quoque leges, legitimas hereditates deferre dicuntur *l.* 2. *in f. & l.* 3. *hoc tit. d. l.* 7. *sup. de cap. minut. & d. l.* 11. *de su. & legit. inf.* Porrò lege quidem XII. Tab. intestati hereditas defertur primùm suis, deinde proximis agnatis *in princ. de hered. quæ ab intest. defer. Inst. & in princ. de legit. agnat. succes.* Defertur item libertorum ab intestato hereditas patronis & liberis eorum *tit. de legit. patro. tut. Inst.* quas omnes legitimas hereditates simul connumerat *d. l.* 3. *sup de hered. pet.* An igitur sui heredes legitimorum adpellatione veniẽt quùm non minùs quàm agnati, imò priores illis lege XII. Tab. vocentur? vt etiam docet Vlp. tit. 26. & plerumque quidem distinctionis caussâ separantur, quia dispar eorum gradus & caussa, vt *inf. tit. de su. & legit. & Cod. eodem tit.* Verum tamen est suos non minùs rectè legitimos dici posse, & ità adpellantur *l.* 2. *in princ. hoc tit. l.* 1. §. 5. *sed videndum. inf. de succes. edic.* quod pluribus probat Dñ. Cuiacius parat. de su. & legit. Cod. Atque ità legitimum accipi puto in *l.* 12. *scriptus. sup. de Carbon. edict.* Sed an emancipati filij quoque ex hac parte vocantur à Prætore? Sanè quùm eos nihilominus pro suis habeat, vt tit. sup. dictum est, cur & non pro legitimis? Itaque quamquam emancipatus desinit suus heres, vel agnatus rectè dici posse, *d. l.* 11. *inf. de su. & legit.* hoc est directo iure, siue subtili iure vt loquitur *l. vlt. de legit. hered. Cod.* non tamen desinit talis dici posse iure Prætorio, quod directo, hoc est, ciuili opponi solet. At reliquis legitimis capite minutis non datur hæc bonorum possessio, quia

non

non eadem cauſſa eorum eſt quæ liberorum, *l. 5. legitimis, tit. ſeq.* Primi ergo inter legitimos ſui ſunt, vel qui pro ſuis habentur, *l. 2. in princ. l. 5. inter. §. 1. hoc tit.* Poſt eos verò primum locum inter reliquos legitimos tenent conſanguinei, qui propter hanc prærogatiuam ab ijs qui agnati tantùm nominantur diſtinguntur, *l. 2. §. 1. hoc tit. l. 30. Cùm quidam. §. 1. ſup. de acquir. hered. l. 4. ſi ſpurius. inf. tit. ſeq. l. 1. & 6. defunctis. Cod. de legit. hered.* Conſanguinei autem ſunt fratres germani, id eſt eodem patre geniti, *l. penult. Cod. de legit. hered.* inter quos eſt ius conſanguinitatis, *d. l. penult. & l. 1. 3. 6. eodem tit. & l. vlt. hoc tit.* quem ordinem ſuccedendi Vlpianus proponit *in princ. d. tit. 26.* Et hæc de legitimis heredibus, id eſt qui ex legibus veniunt. De ijs verò qui ex Senatuſconſultis, exempla ſunt in matre & filio, *l. 2. §. vlt. hoc tit.* quos in locum agnatorum Senatus erexit in *princ. de ſucceſſ. cognat. Inſtitut.* de quibus proprio tit. inf. ad Senatuſconſ. Tertyll. Denique de ijs qui per conſtitutiones legitimi facti ſunt pete exempla à Iuſtiniano ex *l. penult., & vlt. C. de legit. hered.* His igitur omnibus qui quocũque iure legitimi sũt aut habentur, Prætor hanc bonorum poſſeſſionem Vnde legitimi accommodauit, quæ non tantùm maſculis, ſed etiam fœminis datur *l. 2. §. 1. hoc tit.* & fœminis quidem reſtrictiùs olim, hodie omnibus quæ legitimæ ſunt *d. l. penult. & l. vlt. in princ. C. de legit. hered.* Quinimò idem Iuſtinianus tandem omnem agnatorum & cognatorum differentiam de qua *l. penult. hoc tit.* in ſucceſſionibus ab inteſtato penitus ſuſtulit, & cognatos non minùs quàm agnatos legitimos heredes fecit *Nouell. 118. de hered. ab inteſt. venientib. Coll. 9.* Ex quo manifeſtum eſt agnationis nomen ciuile eſſe, non naturale, *l. 10. Iuriſconſultus. §. 1. inf. de gradib.* & pro iuris arbitrio quibuſlibet poſſe tribui. Itaque bonorum poſſeſſio Vnde cognati hodie ſuperuacua videri poſſit quùm vtriſque ex æquo pateat Vnde legitimi, niſi propter commodum ſucceſſorij edicti *l. 1. §. ſed videndum. inf. de ſucceſſ. edic. l. 6. de bonis. §. 1. ſup. de Carbon. edic. & d. l. 5. tit. ſeq.*

TITVLVS VIII.

VNDE COGNATI.

TERTIVS bonorum poſſeſſionis inteſtati gradus eſt cognatorum, *l. 1. in princ. ſup. ſi tab. teſtam. nul. extab.* Hæc autem bonorum poſſeſſio nudam habet Prætoris indulgentiam, neque ex iure ciuili originem habet, quod expoſitum eſt tit. ſuper. nam eos inuitat qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſſunt, id eſt cognatos, qui, inquam,

iure ciuili deficiunt *l. 1. in princ. & l. 2. hoc tit. l. vlt. C. Vn. legit. & Vn. cogn.* nam lex XII. Tab. ſuos tantùm & agnatos ad inteſtati ſucceſſionem vocat, vt etiam tit. ſuper. dictum eſt, & apparet ex Vlp. tit. 26. in princ. Sic & quarti gradus bonorum poſſeſſio Vnde vir & vxor, ex mero iure Prætorio profecta videtur. Itaque in bonorum poſſeſſionibus Prætor non tantùm ius ciuile emendat, impugnat, vel ſubſequitur, vt eſt *in princ. de bon. poſſeſ Inſtitut.* ſed etiam ſupplet §. *media. de legit. agnat. ſucceſſ. Inſtit.* vt in hac parte, quâ ſolam naturalem æquitatem ſequutus omnibus cognatis promittit bonorum poſſeſſionem *d. l. 2. hoc tit.* Quinimò nec ſinè aliquo iuris ciuilis exemplo vel colore hanc bonorum poſſeſſionem introduxit: nam & ex nouis legibus hereditates plerumque ſic deferuntur, vt perſonæ naturaliter deſignentur *l. 7. tutelam. ſup. de cap. minut.* id eſt naturalis cognationis nominibus naturalibus, non agnationis ciuilibus, *l. 4. & l. 10. §. 1. inf. de gradib.* quod etiam ſequutus videtur Iuſtinianus cùm tandem cognatos in ſucceſſionibus inteſtati agnatis exæquauit *Nou.* 118. vt in fin. tit. ſuper. dictum eſt. Illum verò colorem indicat *d. l. 2. hoc tit.* dum ait omnibus cognatis bonorum poſſeſſionem Prætorem promittere, quos ſanguinis ratio vocat ad hereditatem, licèt iure ciuili deficiant: ſignificat enim rationem ipſam naturalem hereditatem ab inteſtato, id eſt ciuilem ſucceſſionem cognatis quoque deferre, & quaſi addicere, vt in alia ſpecie dicit *l. vlt. inf. de bon. damnat.* ac per hoc eam quoque legum mentem fuiſſe, licèt verba deficiant. Sanguinis autem ratio nihil eſt aliud quàm cognatio *l. 12. vel ſi inf. de manum. vindic.* quod etiam ius ſanguinis dicitur, & iuri agnationis opponitur *l. 23. qui in. ſup. de adopt.* non quòd agnati non ſint etiam ſanguine coniuncti, imò magis quùm agnatio à patre, cognatio à matre ſit, §. *vulgò. Inſtit. de ſuc. cog.* ſed quòd in agnatis ciuile tantùm nomen & legitimam perſonam, non cognationem naturalem intuemur *d. l. 10. §. 3. de gradib.* Ius ergo ſanguinis longè aliud eſt quàm conſanguinitas. Ex illo veniunt cognati hoc tit. ex conſanguinitate agnati quidam tit. ſuper. nam vt ibi indicauimus conſanguinitas ſpecies eſt agnationis, atque ideò iuris nomen *d. §. vulgò.* quâ ratione & adoptione quæritur *l. 44. ſi is qui: ſup. de adopt.* non ius ſanguinis *d. l. 23. qui in. d. tit.* & emancipatione quoque tollitur vt rectè Dñ. Cuiac. lib. 6. Obſer. cap. 17. & Nou. 84. atque hoc ius vt ius omne agnationis à patre oritur, *l. 4. hoc tit.* fraternitas nempe *l. 3. C. de legit. tute.* ex eodem patre §. 1. *de legit. agnat. ſucceſſ. Inſt. & d. l. 44.* & hæc eſt propria conſanguinitatis appellatio, quam ideò nullo in loco aliter vſurpari Dñ. Cuiac. aſſeuerat ad tit. de legit. agnat. ſucceſ. in prior. not. quamquam tamen ipſe deinde obſeruauerit pro cognatione generaliter accipi. *l. vnic. de impon. lucrat. deſcript. lib.* 10. *C.* ſedis ſingularis eſt locus, & eius temporis quo & linguæ, & iuris elegantia ceſſum iam ire cæperant. At propriè conſanguinitas non egreditur

dictam

dictam fraternitatis speciem. Quare quod Iustinianus scribit §. *cetetùm de legit. agnat. succeſſ. Inſtitut.* fœminas olim conſanguinitatis iure tantùm capere hereditatem ſi ſorores eſſent, non eſt ità accipiendum quaſi & aliæ quædam fœminæ iura conſanguinitatis haberent, ſed vt, quod primò generaliter dixerat, eas iure conſanguinitatis venire explicet illis verbis, *ſi ſorores ſint*, id eſt ſi fortè ſorores aliquæ exiſtant, quod etiam non de quibuſlibet, ſed de natis ex eodem patre intelligendum eſt, ex §. 1. *eiuſdem tit.* quod genus fratrum germanos appellari probauimus tit. ſuper. quod etiam probatur §. *nos verò. & §. ſeq. eodem tit.* & Dñ. Cuiac. docet ad d. §. 1. in poſter. & lib. 6. Obſer. d. cap. 17. & ad d. Nouel. 84. quamquam verum ſit ex eiſdem patre & matre genitos germanos quoque dici. Ceterùm etſi cognatio naturale nomen ſit, ciuili tamen ratione aliquando iungitur, per adoptionem ſcilicet *l.* 1. §. 3. *cognationem. hoc tit.* non per ſe quidem, ſed per agnationis conſequentias, quia agnati non poſſunt eſſe, quin etiam cognati intelligantur, *l. penult. tit. ſuper.* qua in re obſeruanda eſt exceptio ad *l.* 4. §. 2. *inf. de gradib.* vbi cognatio ſpecialiter dicta naturali ratione connectitur, non ciuili, vt eſt *in d. l.* 10. §. 1. *eodem tit.* Proximitatis autem nomine hanc bonorum poſſeſſionem Prætor promittit *l.* 3. *&* 4. *hoc tit.* §. *media. de legit. agnat. ſucceſſ. toto tit. ſed præſertim* §. *vlt. de ſucceſſ. cognat. Inſtit. l.* 1. *in princ. ſup. de iur. & fac. ignor. l.* 8. *item. inf. de ſu. & legit. l.* 1. *C. de bon. poſſeſ. ſecun. tab.* ideóque Vnde proximi cognati vocatur *l.* 1. §. 7. *ſi qua. hoc tit. l.* 1. §. 5. *ſed videndum. tit. ſeq.* & hac ſignificatione proximitas agnationi opponitur *l.* 5. *ab inteſtati. C. de legit. hered. & d. l.* 4. *hoc tit.* Quamquam tamen & agnati non minùs ſint inter ſe proximi, & ità vocantur *l. vnic. C. de mulierib. quæ ſe propr. ſeru. & l.* 2. *in princ. inf. de ſu. & legit.* ità vt proximitatis nomen, ſiue propinquitatis, vt cognationis generale ſit *d. l. vnic. de impon. lucrat. l.* 10. *C.* & ità propinquorum nomen accipiendum in Quintiliani loco quem Dñ. Cuiac. citat ad princ. tit. de legit. agnat. ſucceſ. in poſter. not. vbi obiter obſeruandum aut Quintilianum iuris imperitiâ lapſum eſſe, dum ait non vtique iuſtum eſſe propinquos ad inteſtati bona peruenire: nam agnati lege ipſâ XII. Tab. vocantur, cognati edicto, & naturali ratione vtrique, vt ſup. dictum eſt: aut potiùs intellexiſſe non iuſtum quod plerumque immerentibus, imò & malè meritis inteſtati ſucceſſio deferatur *l.* 6. *cognati. hoc tit.* Quomodo ergo proximitatis nomen commune, peculiare factum eſt ijs qui tantùm cognati ſunt? Quidam hanc adferũt rationem, quia in agnatorum ſucceſſionibus non proximitas, ſed agnatio ſpectatur, quùm ſcilicet agnatus remotior proximiori cognato præferatur. §. *repetitis, & §. vlt. de ſerui. cognat. Inſtit.* At ea ratio nihili eſt, quia ad ſucceſſionem inteſtati ſoli agnati veniunt, & cognatos lex ignorat, atque ideò nullo modo inter ſe in ea ſucceſſione comparari poſſunt. Ipſi verò agnati gradatim ad bonorum poſſeſsio-

nem admittuntur non minùs quàm cognati vt *l. 2. in princ. & l. 5. §. 1. tit. sup.* vt & ad legitimam hereditatem §. *sunt autem. vers. non tamen. de legit. agnat. succes. Instit.* & apud Vlp. in prin. tit. 26. Vera igitur ratio hæc videtur, quòd Prætor in suo edicto proximorum nomen pro cognatis vsurpauerit *l. 1. §. 4. proximus. hoc tit.* vt eos nempe ab agnatis secerneret, nam cognatorum nomen ambiguum & vtrisque commune: & hoc est quod dicitur proximitatis nomine eum cognatos inuitasse. Vsus igitur non vis significationis, proximorũ nomen cognatis quasi proprium fecit, vt etiam agnatorum legitimis: si enim vim verbi spectes quidni cognatus dici possit agnatus? Ceterùm hæc bonorum possessio Vnde cognati sex cognatorum gradus complectitur, & ex septimo duas tantùm personas *l. 1. §. 2. hæc autem. hoc tit.* At ex superiori agnati vocantur in infinitũ *l. 9. octaui hoc tit. l. 2. in princ. inf. de su. & legit. §. ceterùm de legit. agnat. suc. Instit. & §. vlt. de succes. cognat.* & ibi D. Cuiac. in poster. not. sed hanc differentiam vt & alias omnes in successione intestati sustulit Iustinianus *Nou. 118. de hered. ab intest. ven. §. nullã verò. Coll. 9.* Porrò quod dicitur in *l. 1. hoc tit.* hanc legẽ ad cognationes non seruiles pertinere, nec facilè vllam seruilem videri esse cognationem, intelligendum est de seruilibus cognationibus post adeptam libertatem, quia quamdiu seruitus durat, non potest quæstio esse de successione eorum qui nihil in bonis habent. Ratio verò, non quòd reuerâ & naturaliter cognationes seruorum non sint, sed quòd non videantur esse vt est in *d. §. 1.* & quòd ad eas non pertineat leges *l. 10. §. 1. inf. de gradib.* nulla enim antiquâ lege talis cognatio computabatur §. *illud certum. de seru. cogn. Instit.* vbi legem propriè accipe: nam Nouel. Valentiniani de libert. talis cognatio aliquatenùs computabatur, vt diximus sup. de bon. libert. serui enim pro nullis habentur, & cùm ad libertatem perueniunt noui homines fieri censentur. Sed cur *d. §. 1. l. 1. hoc tit.* non negat absolutè vllam seruilem cognationem videri, sed addit facilè? Accursius putat temperamentum illud ad nuptias pertinere: sed quùm hoc tit. de successionibus agatur putarem potiùs id à Tribuniano fuisse additum propter nouam Iustiniani constitutionem de bon. libert. C. in qua huiusmodi cognationum rationem haberi voluit, vt exposuimus sup. de bonis libert. & videre etiam est in *d. §. illud certum*, quam coniecturam auget valde vocabulunt, *lex*, quod hîc vsurpatur pro edicto, nam edictum esse, non legem, apparet, & quòd à Prætore sit, & quòd ità disertè dicatur *d. §. illud certum.* Perstò enim in ea sententia quam exposui sup. de iur. patron. nullum veterum Iurisconsultorum legem pro edicto vnquam dixisse, nam Tullius, & Varro quos Dñ. Cuiac. citat ad tit. 3. lib. 1. Sentent. Pauli, non vt IC. locuti sunt: & argumentum ex illius tituli inscriptione leue admodum est, vt ipse fatetur ad tit. Vlp. 27. Hodie autem hæc bonorum possessio competit, non solùm liberis quibuscumque libertorum pro

parentum

parentum & ſua inuicem ſucceſſione *d. §. illud certum*, ſed patronorum cognatis, ex eadem ipſa Iuſtiniani noua conſtitutione §. *cúmque anteà. Inſtit. de bon. poſſeſ.* vt quod de Vnde liberi dicitur *l.* 2. §. 1. *tit. ſuper.* de hac quoque poſſimus vſurpare, non tantùm pro ingenuorum, ſed etiam pro libertinorum ſucceſſione deferri, & communem igitur vtriſque eſſe.

TITVLVS IX.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

EDICTVM Prætoris de ſucceſſionibus vnum & idem fuit, ſed eius capita ſiue partes plures, quæ ſingulæ edicta quoque vocantur, quâ formâ ſucceſſorium edictum hîc dicitur, quod tamen ſucceſſorium caput appellatur *l.* 2. *C. hoc tit. l.* 1 §. *penult. ſup. de iur. & fac. ignor.* & ſucceſſoria pars *l.* 1. §. *ſed videndum. hoc tit.* Qua in re caue ne partes edicti, & partes ſucceſſionis ex edicto idem eſſe putes : nam ſucceſſorium caput quarta quidem edicti pars fortè fuit, & ità appellatur à Dñ. Cuiac. C. hoc parat. At ſucceſſionis inteſtati quarta pars hodie eſt Vnde vir & vxor, quam & gradum rectè dixeris, non illam *l.* 1. *in princ. ſup. ſi tab. teſt. nul. extab. & l.* 3. *inf. qu. ord. in poſſ. ſeru.* Quinimò quod obſeruandum, edictum ſucceſſorium non pro parte aliqua edicti, ſed pro edicto toto de bonorum poſſeſſionibus apertè vſurpat Vlp. in fin. tit. 28. dum ait, eos quibus ex ſucceſſorio edicto bonorum poſſeſſio datur heredes quidem non eſſe, ſed heredis loco conſtitui, nam hoc de omni bonorum poſſeſſione verum eſt §. *quos autem. Inſtit. de bon. poſſeſ.* vt ſicut hæc pars appellationem edicti mutuatur, ſic & viciſſim proprium ſuum nomen edicto accomodat, non aliâ ratione quàm quòd hæc ſucceſſoria pars in omnibus inteſtati gradibus locum habeat, ſi Vlpiano credimus palàm id aſſerenti d. tit. 28. Ibi ergo ſucceſſorium edictum pro toto edicto vſurpatur, hoc verò tit. ff. & C. & paſſim pro edicti parte quadam, pro clauſula aliqua edicti. Cuius quæ ſit vis intelligi non poteſt niſi potiùs explicatâ regulâ iuris antiqui quâ dicitur in legitimis hereditatibus ſucceſſionem non eſſe, hoc eſt proximo agnato hereditatem non adeunte, vno ſcilicet vel pluribus qui ſunt eiuſdem gradus, ſiue quòd eam ſpreuerint, ſiue quòd antè deceſſerint, ad inſequentem gradum agnatorum hereditatem ex lege non tranſmitti, §. *placebat. Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ.* & apud Vlp. tit. 26. & Paulum lib. 4. ſentent. tit. 8. Regulam

autem eſſe conijcio ex verbo, *placebat*, quo Iuſtinianus vſus eſt, nam eo verbo Prudentum regulas & placita ſignificari licet ſæpe obſeruare. Regulæ rationem hanc Paulus adfert, quia omnis legitima ſucceſſio proximiori defertur. Nam verba legis XII. Tab. ità habent: *Si inteſtatus moritur cui ſuus heres nec exſtabit, agnatus proximus familiam habeto*, vt eſt apud Vlp. d. tit. 26. & *l.* 195. *pronunciatio.* §. 1. *de verb. ſignific. inf.* Igitur ſi plures ſint agnatorum gradus, apertè lex XII. Tab. proximum vocat, inquit Iuſtin. §. *ſi plures. Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ.* proximũ autem Prudentes interpretati ſunt, qui proximus eſt tempore mortis, ſi teſtamentum factum non eſt, vel eo tempore quo deſtituitur teſtamentum, ſi fortè factum eſt. §. *proximus. eod. tit.* quæ regula & in legitima patronorum ſucceſſione obtinebat, vt videre eſt in noua Iuſtiniani conſtitutione quæ eſt *l.* 4. *C. de iu. patron.* At regulæ videtur aduerſari *l.* 6. *defuncti. C. de legit. hered.* ibi: *Si ſui abſtineant vel repudient hereditatem, frater iure conſanguinitatis ſuccedere defuncto poteſt.* Item *l.* 31. *ſi is. ſup. de inoff. teſt.* vbi in querela inofficioſi teſtamenti placuit fieri ſucceſſioni locum, quùm tamen reſciſſo per querelam teſtamento legitimæ hereditati locus fiat. Itemque *l.* 2. *de bon. libert.* nam liberi patroni bonorum poſſeſſionem contra tabulas patrono non agnoſcente, petere poſſunt ex illa parte edicti qua primis non petentibus, aut etiam nolentibus ad ſe pertinere, ſequentibus datur: quibus verbis ſucceſſorium edictum apertè deſignatur *l.* 2. *C. hoc tit.* At patroni ſunt legitimi ſucceſſores, & eorum quoque portio legitima dicitur, *l.* 19. *ſi patronus. ſup. de bon. libert.* ſiue iure ciuili debita, *l.* 28. *ſi in. eodem tit.* Item obſtare videtur *l.* 1. §. *penult. inf. ad SC. Tertyl.* vbi circa Tertyllianum locus eſſe ſuccedenti agnato dicitur in legitima hereditate, ſcilicet illo SC. inducta. Sed ad *d. l.* 6. *C. de legit. hered.* dicendum videtur ibi agi de ſuis & de agnatis ſimul, at regulam inter ſolos agnatos locum habere, inter quos in hereditate legitima nullus eſt ſucceſſioni locus, quia ſcilicet proximiori eam lex nominatim defert, non alijs deinceps: quare ſi proximior non fuerit heres, nihilo magis qui ſequitur in eius locum ſuccedet. At cùm de ſuo lex loquitur non eſt ijs verbis vſa quibus ſoli ſuo hereditatem addiceret, ſequentibus excluſis. Ait enim cui nec ſuus exſtabit heres. Verum ergo eſt ſuo aut reuerâ non extante, aut, quod iuris intellectu idem eſt, abſtinente vel repudiante, locum eſſe agnato proximo, quia eo caſu verbis ipſis legis vocantur. Niſi fortè quis malit dicere hunc caſum à regula excipi fauore conſanguineorum, quod tamen minùs placet. Certè in *d.* §. *penult. l.* 1. *ad SC. Tertyl. inf.* verum eſt agnatum ad legitimam hereditatem ſucceſſorio iure peruenire, ſed ibi ratio euidens eſt, quia SC. proximum non vocauit nominatim. Dici etiam poteſt SC. non vocaſſe eum qui proximus eſſet mortis tempore vt lex XII. Tab. fecit, ſed qui eſſet eo tempore quo conſtaret neminem præcedentium velle eam ad ſe hereditatem

pertinere. At eorum temporum longè diuersa est ratio, nam tempus quo quis moritur, vnum est atque adeò momentaneum, at tempus quo quis non vult, extensionem recipit & tractum habet, & vt hominis volúntas, sic & ipsum ambulatorium est, quod apertè apparet ex eadem *l.* 1. §. *si nemo. & §. seq.* Itaque illa temporis extensio successioni locum præbet, quam mortis præcisum tempus contra excludit. Quod attinet ad *d. l.* 31. *sup. de inoff. test.* dici potest successionem inquerela inofficiosi esse admissam fauore filiorum parentúmque qui præcipuus est, *l.* 1. §. 6. *largiùs. hoc tit.* Denique ad *l.* 2. *sup. de bon. libert.* dicendũ est non ibi agi de legitima hereditate, sed de honoraria successione, id est de bonorum possessione quæ patrono cõtra tabulas ex edicto datur, & patronum legitimum successorem eo casu dici non posse, sed tunc demum cùm vel ex lege XII. Tab. vel ex lege Papia vocatur, vt dictum est sup. de bon. libert. Vera igitur manet regula in legitimis hereditatibus successionem olim non fuisse, olim inquam, nam Iustinianus eam induxit nouâ suâ constitutione, id est *l.* 4. *de iu. patron. & bon. libert. C. d.* §. *placebat. Instit. de legit. agnat. succes.* in quo docet Prætorem etiam ius legis XII. Tab. ea in re aliquatenus correxisse, proposito scilicet successorio edicto, cuius hic color fuit, quasi is qui præcedebat ex eo numero non fuisset §. *cùm igitur. Instit. de bon. possess. l.* 2. *sup. de bon. libert. & l.* 1. §. 4. *quibus ex edicto. hoc tit.* Prætor ergo angustissimis finibus constitutum per legem XII. Tab. ius percipiendarum hereditatum, ex bono & æquo dilatauit, non solùm propositis bonorum possessionibus §. *adhuc autem. Instit. de bon. possess.* hoc est pluribus speciebus successionum introductis, & per ordinem dispositis, *d.* §. *cùm igitur*, sed etiam adiectâ istâ successoriâ clausulâ. De qua plura adhuc dicenda restarent, sed quia properamus ad finem istius voluminis hîc desinemus.

TITVLVS X.

DE GRADIBVS ET AFFINIBVS.

VIDE quæ de hac re scripsi ex vtroque iure ad tit. de consanguin. & affin. Ext. cùm ius Canonicum profiterer.

TITVLVS XI.

VNDE VIR ET VXOR.

POST tres priores inteſtati gradus tandem quartus & vltimus hîc proponitur, interiectis tamen duobus titulis qui ad ſuperiores gradus pertinent, ad hunc nullo modo. Nam quùm plures in hoc ordine non ſint quàm vir & vxor, ſucceſſorium edictum hac in parte locum habere non poteſt, vt rectè Dñ. Cuiacius in hoc parat. Cod. Sed nec agnatio vel etiam affinitas inter coniuges eſſe poteſt, nam quamquam vtriuſque coniugis cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias affinitate copulantur *l.* 4. *non facilè.* §. 3. *ſed quoniam. tit. ſup.* communi tamen ſententiâ receptum eſt virum & vxorem affines inter ſe non eſſe, ſed affinitatis principium, vt numeri vnitatem, neque affines niſi per abuſionem dici poſſe *l.* 8 *quod Seruius. de cond. cauſ. dat. ſup. & l.* 5. *non ideò. Cod. de hered. inſtit.* Quare quòd inter eos defertur vltimâ hac parte ſucceſſio non ex affinitate oritur, nam nec alioqui affinitatis iure vlla ſucceſſio permittitur, *l.* 7. *affinitatis. Cod. commun. de ſucceſ.* ſed ex ea neceſſitudine & coniunctione quam ſanctitatem appellat lex vlt. Cod. Theod. de legit. hered. Nam & tantus honor matrimonio olim eſt habitus, vt & nonnullis parentibus & propinquis, in capiendis ab inteſtato hereditatibus præferrentur coniuges, vel etiam compararentur conſtitutione quadam, quam abrogauerunt Theodoſius & Valentinianus d. l. vlt. ad quam emendationem referendum eſt quod ijdem dicunt in *l. vn. Cod. hoc tit.* Et obſeruandum in ea l. vlt. qualiſcumque iura matrimonij fiſco præponi, hoc eſt etiam iniuſti: nam ſolam coniugalem affectionem & qualemcumque matrimonij habitum, vt loquitur *d. lex* 8. conſtitutio reſpexerat, modò ſcilicet non eſſet iure interdictum, nam longè aliud eſt iniuſtum matrimonium, aliud interdictum ſiue illicitum, hoc enim nec matrimonium intelligitur, nec in eo vir & vxor §. *ſi aduersùs. Inſt. de nupt.* Illud verò matrimonium eſt, & in eo vir & vxor *l.* 13. *ſi vxor.* §. 1. *inf. ad l. Iul. de adult.* quam diſtinctionem notant etiam interpretes ad *l.* 11. *Paulus. ſup. de ſtat. homin.* in qua ſpecies eſt iniuſti matrimonij de qua vide Paulum lib. 2. ſent. tit. 19. & Dñ. Cuiacium lib. 3. Obſer. cap. 5. ſed & iniuſtum matrimonium generaliter eſt, non tamen illicitum, quotieſcumque inter eos contractum eſt inter quos non fuit connubium,

vt videre

vt videre est apud Vlp. tit. 5. Quinimò quod iustum ab initio fuit potest iniustum fieri, nam matrimonium quidem est si affectionem respicias,& merum ius gentium *l. 1. Cod. de repud.* At iure ciuili non est matrimonium,non inquam iustum est: atque Dñ. Cuiacius conciliat *d. l. 1. & alias similes* cum *l. 56. si quis. sup. solut. matrim.* ad *Nouel. 22.* ex quibus manifestum est matrimonij plures esse species *d. l. 13.* iustum scilicet & iniustum *l. vn. hoc tit.* in qua tamen non qualiscumque matrimonij ratio habetur, vt *d. l. vlt.* sed iusti tantùm. Sed nec solus iusti matrimonij habitus sufficit, putà si fortè diuortium secutum sit, verumtamen iure duret matrimonium, *vers. sed si diuortium. hoc tit.* quia matrimonium in coniunctione animorum potissimum consistit,& vt est in d. l. vlt. in hac successione sanctitas aliqua fœdere coniugali spectatur, non sola matrimonij species, & merum nomen. Ceterùm quod ait Dñ. Cuiacius, in vtroque parat. de vxore quæ in manum conuenit, qui ritus in desuetudinem abijt, eam suam esse heredem marito, & loco filij, verissimum est, vt videre est apud Vlp. tit. 6. 23. & 26. sed non ideò existimandũ quod ille facit, quin & si ex prioribus partibus bonorum possessionem vt sua non petijsset, non posset ex hac petere. Itaque eo casu successionum edictum olim in hac quoque parte aliquatenus, locum habuit, ipsâ nimirum vxore quæ in manum conuenisset sibi succedente, vt in suis generaliter receptum est *l. 1. §. sed videndum. sup. de succes. edict.*

TITVLVS XII.

DE VETERANORVM ET MILITVM successione.

HACTENVS de ordinarijs bonorum possessionibus dictum est, quas sex tantùm, duas ex testamento, quatuor ab intestato Iustinianus esse voluit §. *aliam. Inst. de bon. possess.* Hoc ergo tit. proponitur exceptio quædam superiorum. Nam tit. 8. sup. docuimus agnatos ad bonorum possessionem in infinitũm admitti, cognatos vsque ad sextum gradum, imò & ex septimo nonnullos. At hoc tit. & hi & illi ad finem quinti gradus tantùm admittuntur *l. 2.* Est & alia exceptio, vt nempe ad successionem paganorum qui capite damnati sunt,nemo ex superioribus gradibus vocetur, sed fisco locus fiat: similiter & ad successionem militum qui non ex militari sed ex communi delicto puniti sũt *l. 1. hoc tit.* At si ex militari delicto,quod scilicet vtì miles ad-

miſit, non vt quilibet, quod inquam non contra leges publicas, ſed contra militiæ diſciplinam communem admiſit *l. 2. & 6. omnẽ. inf. de re milit.* vt legitimis & cognatis detur bonorum poſſeſſio vſque ad dictum gradum *d. l. 2. hoc tit.* quod & de vxore intelligendum putat Dñ. Cuiac. ad *d. l. 2.* in Papiniano poſt Gloſ. ad *l. 2. Cod. de heredit. decurion.* Quibus omnibus deficientibus & caſtrenſia fiſco vindicẽtur, vt etiam quocumque caſu paganica vindicantur. Nam in his fiſcum omnibus præferri vult Gloſ. ex vltimis verbis *l. 13. & militibus. Cod. de teſt. milit.* quam ſequitur Dñ. Cuiacius ad *l. 6. ſi quis. §. 4. irritum. ſup. de inuſ. rup.* vt ad *d. l. 2. & ad l. 34. eius. ſup. de teſt. mil.* quam Papiniano, non Paulo adſcribit. Sed & teſtamentum militare ſcilicet militi ex eodem delicto damnato facere concedendum eſt in caſtrenſibus *l. 1. hoc tit.* Itaque hîc de militum, nec non veteranorum ſucceſſione tam legitima, quàm honoraria, & tã ex teſtamento quàm ab inteſtato in vniuerſum tractatur, in vniuerſum inquam, quod adtinet ad ſucceſſionem capite damnatorum. Nam de reliquis proprius titulus ſup. datus eſt de teſt. milit. Circa teſtamentariam autem eorum ſucceſſionem obſeruandum, damnatis ex militari delicto teſtari ſolere permitti ex reſcripto Adriani, iure vt dictum eſt militari, vel etiam teſtamentum antea eodem iure factum confirmare *d. l. 6. §. 4. irritum*, & hoc eſt quod noſtra lex 1. ait concedendum eſſe eis teſtamentum facere, concedendum, inquam, eâdem ſententiâ quâ damnantur *l. 32. cùm hic. §. 6. ſi miles. ſup. de donat. int. vir. & vx. & l. 22. ſi quis §. 1 ſup. de legat. 3.* ſed quia id ſolet concedi, vt dictum eſt, & verò concedendum eſt ex noſtra l. 1. quamvis poteſtati iudici permiſſum ſit: idcircò in *l. 11. ex militari. ſup. de teſt. mil.* dicitur generaliter ex militari delicto capite damnatis teſtamentum facere licere, vt ex *d. l. 13. Cod. eodem. & d. l. 6. §. 5. eius qui. inf. ſup. de inuſ. rup.* Circa ſucceſſionem inteſtati verò, obſeruandum legitimis & proximis cognatis ex quinque primis gradibus non exiſtentibus, nec etiam vxore, ſi Gloſſæ credimus, fiſco hona vindicari *l. vlt. hoc tit.* At in *d. §. eius qui.* legioni vindicari, ſi ex peditum numero miles fuerit, aut vexillationi ſi ex equitum *d. l. 2. Cod. de hered. decur.* Quæ ità conciliat Dñ. Cuiacius tribus locis ſup. citatis, vt cenſeat fiſco bona vindicari ſi miles pœnali morte conſumptus ſit. Legioni verò aut vexillationi ſi aliter inteſtatus deceſſerit, morte videlicet ſuâ, aut etiam ſibi ipſi illatâ, dum modò non vllâ criminis conſcientiâ. Et obſerua in *d. l. 34.* ſolos agnatos vocari, non cognatos vel legionem, quamvis eodem ipſo caſu & cognatos & legionem vocet *d. §. eius qui* Itémque in *d. l. 2. Cod. de her. decur.* ſolum legitimum heredem vocari, milite non damnato decedente. Niſi legis appellationem generaliter pro quocumque iure accipias, & legitimum heredem pro honorario quoque vt feciſſe videtur Dñ. Cuiacius ad *d. l. 34.* vel etiam dicas illarum legum verba, ad ea quæ proponebantur aptata fuiſſe, neque ex

ijs ideò

ijs ideò inferendum cognatos excludi. Dici etiam fortè posset speciale ius esse in Comitatensibus in *d. l.* 1. nã de ijs tantùm loquitur. Sed repugnat rubrica quæ est generalis de hereditatibus militum. Denique de sententia Glossæ & Dñ. Cuiacij cùm putant vxorem damnati militis fisco præferri, vt dictum est, meritò quis dubitauerit. Nam quùm certum sit bonorũ possessioni Vnde vir & vxor locum esse non posse, nisi post sex cognatorum gradus, & duas personas ex septimo: hoc autem casu agnati & cognati ex prioribus tantùm quinque gradibus admittantur, quomodo defendi poterit vxorem admitti excluso fisco, quùm fiscus agnatis & cognatis omnibus post quintum gradum præferatur, qui vxorem generaliter excludunt? Et obserua in *d. l.* 13. *Cod. de test. mil.* dubitationem maiorem fuisse circa huius tituli priuilegiũ in Centurionibus damnatis, uàm in militibus gregarijs: nam delicta augentur dignitate, gradu, & specie militiæ *l.* 2. *inf. de re milit.* ideóque cẽturio damnatus, priuilegio indignior videri potuit, quàm miles.

TITVLVS XIII.

QVIBVS NON COMPETIT BONORVM possessio.

PROPONITVR & hoc tit. alia superiorum exceptio: nam quemadmodum ei qui aliquem testari prohibuerit vel coëgerit, denegantur actiones ciuiles, hereditariæ scilicet, denegatísque actionibus fisco locus fit ex constitutione Adriani *l.* 1. *in prin. sup. si quis aliq. test. prohib.* ità quoque hîc denegantur possessoriæ actiones, vt ex rubrica & contextu apparet, edicto scilicet Prætoris, quo illius constitutionis potestas ad honorarias successiones inducta est. Sed & casus hoc tit. proponitur, quo licèt edicti verba deficiant, quia ad eum qui in edictum commisit, non pertinet successio, interpretatione tamen Prudentum quasi ex tacita edicti mente bonorum possessio denegatur, ac consequenter fisco defuncti bona vindicantur, vt & tit. sup. Plura ad hunc tit. pertinentia dixi sup. tit. si quis aliq. test. prohib.

TITVLVS XIV.

VT EX LEGIBVS SENATVSVE CONſultis bonorum poſſeſsio detur.

HÆC bonorum poſſeſſio Quibus ex legibus appellatur: vel etiam, Quibus vt detur &c. ſi Theophilo credimus §. *ſeptima. Inſt. de bon. poſſ.* imò & Quà ex legibus *l.* 3. *ſup. Vnd. legit.* quod perinde eſt ac ſi dixeris Vnde ex legibus, quemadmodum & illa Vnde legitimi, interdum, Tum quem ei heredem eſſe oportet appellatur *l.* 4. *ſup. Vnd. legit. & l.* 1. *hoc tit.* Eſt autem hæc bonorum poſſeſſio quaſi vltimum & extraordinarium Prætoris auxilium *d.* §. *ſeptima*, ità ſcilicet appellatum, quia cùm plures ſpecies ſucceſſionis, id eſt gradus, ſiue partes Prætor introduxiſſet, eáſque per ordinem diſpoſuiſſet, ex quo ordinariæ bonorum poſſeſſiones ſunt appellatæ, nouiſſimâ edicti parte hanc promiſit, quam in reliquarum ordinem referre non potuit neque illis ſtabili iure connumerare, quia nec illa ſtabilis vel vnius cuiuſdam eſt generis, ſed pro vt res exigit, aliàs ex teſtamento, aliàs ab inteſtato, vt eſt in *d.* §. *ſeptima*, *& ſeq. apud Iuſtin. & Theoph.* Ab illa autem Vnde legitimi ſic eſt diſtinguenda, vt quotieſcumque lex, vel ſimilis iuris conſtitutio defert hereditatem, non etiam ſpecialiter bonorum poſſeſſionem, locus ſit bonorum poſſeſſioni Vnde legitimi. Cùm verò bonorum poſſeſſionem ſpecialiter dari iubet tunc bonorum poſſeſſio ex hac parte competat *l.* 1. *hoc tit. & d. l.* 3. *Vn. legit.* quò fit, vt exempla hîc à Gloſſa allata non placeant, quandoquidem in nullo eorum lex bonorum poſſeſſionem ſpecialiter dari iubeat. Nec etiam illud quod Dñ. Cuiacius adfert ad *d.* §. 7. *ſeptima* in poſterioribus notis ex conſtitutione Adriani *l.* 2. *tit.* 12. *ſup.* quùm eà conſtitutio agnatos quidem & cognatos ad ſucceſſionem vocet, ſed non tamen vt eis ſpecialiter deferat bonorum poſſeſſionem *l.* 6. *ſi quis.* §. 5. *eius qui. ſup. de iniuſ. rup.* Et obſerua legum & Senatuſconſultorum tantùm mentionem fieri in hac edicti parte, vt etiam *d. l.* 3. *Vnd. legit.* quia fortè quo tempore edictum perpetuum compoſitum eſt, nulla conſtitutio bonorum poſſeſſionem detulerat, cùm Principes adhuc conſtituendi iuris poteſtatem ſibi parciùs arrogarent, imò ſi quid ſanciendum putarent, illud magis Senatus auctoritate fieri curarent, habitis aut miſ-

ſis

sis ad eum orationibus, vt ipsi nihil aliud quàm suasores fuisse viderentur. At Iustinianus *d.* §. *septima.* cõstitutiones addidit, quia tandem constitutionum ius inualuit, imò & præualuit. Ergo cùm lex hereditatem quidem defert, sed non specialiter iubet dari bonorum possessionem non est locus huic edicto: cuius rei exemplum in legitimis hereditatibus quæ sunt à lege XII. Tab. ponit §. 1. *hoc tit.* At contrà, si lex specialiter bonorum possessionem deferat nihil vetat quin & Vnde legitimi bonorum possessio peti possit, quia verum est lege deferri successionem *d. l.* 3. Et rursus, vt si Vnde legitimi primùm petita sit, possit nihilominùs deinde ex hac parte peti: & hoc est quod nostra lex ait numquam bonorũ possessionem quæ ex alia parte edicti agnita est impedire istam, quod Glossa non intellexit. An quia vt actionem emendare vel mutare edicto perpetuo licet *l.* 3. *Cod. de eden.* sic & petitionem bonorum possessionis *l. vlt Cod. qui admit.* An potiùs quia hæc bonorum possessio nullam propriam sedem & nullam succedendi certam speciem vt ordinaria continet, sed provt res exigit varijs casibus conuenire & aptari potest *d.* §. *septima*? atque ideò neque ordinarias excludit, neque ab ipsis excluditur: & hoc est quod Glossa sentit dum ad *d. l.* 3. *Vnd. legit.* ait, istam bonorum possessionem genus esse, quod non propriè, sed vt dixi intelligendum est: alioqui enim ista à reliquis genere distat, quùm illæ sint ordinariæ, hæc extraordinaria.

TITVLVS XV.

QVIS ORDO IN POSSESSIONIBVS seruetur.

HIC titulus communia quædam de bonorum possessionibus continet, quod ex singularum legum contextu facilè apparebit. Nam quùm sint duo summa edicti de bonorum possessionibus capita: Si tabulæ testamenti exstabunt, &, Si tabulæ testamenti nullæ exstabunt, quibus duæ summæ bonorum possessionum species significantur, ex testamento scilicet & ab intestato, lex 1. statim de vtraque agit in vniuersum, sequentibus deinde legibus illud vnum docetur vtile esse tempus in bonorum possessionibus computari, scilicet vt per singulos dies & scierit & potuerit admitti is ad quem delata est, vt est *in prin. l.* 2. quæ verba deinceps explicantur: iilud autem ad omnes omnino bonorum possessionis species generale est. Quinimò & *l.* 4. §. 1.

de bonorum posſeſsionibus Vnde liberi, Vnde legitimi, & Vnde cognati nominatim agitur, vt dubium esse non posſit hunc titulum ad ſuperiores generaliter pertinere. Neque verò verba rubricæ ità ſunt accipienda, quaſi hîc de ſucceſsione graduum inteſtati tractatio ſit: quod enim ea de re *in prin. l.* 1. dicitur, eò pertinet vt demonſtretur hunc titulum omnibus inteſtati teſtatíque partibus communem esse. Et ordinis verbum non ſeriem aliquam ſuccedendi hîc ſignificat, ſed ſolemnia quæ in petenda dandáque bonorum poſſeſsione olim ſeruabantur *l.* 1. *&* 2. *Cod. commun. de ſucceſ.* Conſtantini lege ſublatâ, vt refert Iuſtinianus *l. vlt.* §. *ſin autem, Cod. de curat. furioſ.* & habetur in *l. vlt. Cod. qui admit.* quam idcircò nonnulli Conſtantino rectè vindicant, quamvis Conſtantij inſcriptionem habeat: Ità vt in petenda bonorum poſſeſsione nullus iam alius ordo ritúſve ſeruetur quàm qui hoc tit. deſcribitur circa dierum vtilium computationem, & hanc huius rubricæ mentem esse apertiſsimè apparet ex §. *vlt. de bon poſſeſ. Inſt. apud Iuſtin. & Theophil.* Sic ordo interdictorum pro eorum ſolemnibus & pro formis præſertim ac conceptionibus verborum accipitur in §. *vlt. Inſt. de interd.* vt rectè ibi Gloſſa ex eiuſdem tit. princ. quales in bonorum poſſeſsionibus olim fuiſſe manifeſtum eſt ex *d. l. vlt. Cod. qui admit.* Sic ordinaria iudicia appellantur in quibus conceptio formularum obſeruatur, extraordinaria in quibus non obſeruatur *l.* 47. *actio ſup. de negot. geſt.* Non eſt igitur in eo laborandum vt quæramus quæ ſit differentia inter hunc titulum & titulùm de ſucceſſ. edict. ſup. quod anxiè facit Dñ. Cuiacius in paratit. Digeſt. & Cod. quùm ex ſuperioribus manifeſtum ſit nullam inter eos affinitatem esse. Sed & illud ipſum in quo eorum diſcrimen conſtituendum putat, falſum eſt: falſum, inquam, ſub tit. de ſucceſſ. edic. non æquè agi de ſucceſsione graduum inteſtati, atque de ſucceſsione graduum cognationis. Nam edictum ad vtrumque ex æquo pertinere probo apertiſsimè ex *l.* 1. §. 5. *ſed videndum. ſup. de ſucceſ edic.* cuius teſtimonij vim ille fruſtra conatur eludere, quaſi obiter non ex inſtituto de ſucceſsione graduum inteſtati ibi agatur, verba enim ipſa diſertè ferunt, ex ſucceſſoria parte, id eſt ex ſucceſſorio edicto eam ſucceſsionem esse, quod etiam ex verbis & conſecutione §. præcedentis facilè poteſt intelligi. Idem probo ineluctabili argumento ex *l.* 1. *de ſucceſ. edic. Cod.* vbi ſi mater Titij non acceperit bonorum poſſeſsionẽ patris ſui, cui proculdubio eſt agnata, filius eius ad bonorum poſſeſsionem eiuſdem cui proculdubio eſt tantùm cognatus, vt ibi rectè Gloſſa, admittetur, ídque ex ſucceſſorio edicto. Verum igitur eſt quod interpretes ad eam legem notant, & Gloſſa ad rubricam illius tit. & ad §. *placebat*, ſucceſſorium edictum ad vtramque ſucceſsionem æqualiter pertinere.

TIT.

TITVLVS XVI.

DE SVIS ET LEGITIMIS HEREDIBVS.

INTESTATORVM successiones aut legitimæ sunt, aut honorariæ *l. 6. recusare*: §. 1. *sup. ad SC. Trebel.* hæ bonorũ possessiones, illæ hereditates propriè appellantur. Postquã ergo de honorarijs ab intestato successionibus abũdè dictũ est titt. supp. sequitur vt de legitimis hereditatibus nunc dicatur, quod fit hoc tit. & seq. Neque verò mirum videri debet, quòd legitimas hereditates testamentarijs non continuauerit, imò verò interiectis duobus libris de bonorũ possessionibus ad finem posterioris longo dissitas interuallo hîc demum proposuerit. Nam commodius multò fuit testamentarijs iuris ciuilis successionibus, testamentarias similiter ex iure Prætorio statim subiungere, atque rursus Prætorijs ab intestato legitimas, quàm vtriusque illius iuris separatim proponendi gratiâ, ipsas successionum species inter se permiscere. Præsertim cùm Iustinianus hoc Pandectarum opus quasi à se vnò auctore profectum, non autem vt in diuersas conditorum partes diuisum, accipi voluerit *l. 1. §. cùm enim. Cod. de vet. iu. enucl.* ideóque leges omnes quæ illo continentur directas appellauerit *l. 2. §. omnibus. eodem tit.* Addi & alia huius ordinis potest ratio, quòd angustissimis finibus constitutum per legem XII. Tab. ius percipiendarum hereditatum Prætor ex æquo & bono dilatauit, §. *adhuc. Inst. de bon. possess.* emendato scilicet in intestatorum hereditatibus iure veteri, vt est in princ. eiusdem tit. nam testamentarijs successionibus latissimè ea lex prospexerat, *l. 120. verbis. inf. de verb. sign.* Ideóque iuri Prætorio primæ partes hîc datæ. Ceterùm legitimi heredes qui, & vnde dicantur exposuimus sup. tit. Vn. legit. nempe qui non iudicio defuncti, sed iure legis veniũt *l. 11. si ab. si quis omis. caus. test. & argum. l. 44. si is. sup. de adopt.* ab intestato igitur, quamquam in *l. penult sup. de legat.* 1. legitimi heredes appellentur qui sunt ex Galli formula testamento instituti. Sed legitimos heredes ibi intellige ad legum præscriptum institutos, siue iure legitimo *l. pen. §. vlt. sup. de legat.* 2. At nos legitimos hîc accipimus, qui lege, aut simili iuris parte ad intestati successionem vocantur: quo sensu passim in iure accipiuntur, vt etiam ius legitimum *l. 69. peto. in princ. de legat.* 2. Quare de legitimis heredibus hîc & Cod. titulus nihil

eſt aliud quàm de heredibus ab inteſtato venientibus *Nou.* 118. *collat.* 8. Obſerua autẽ ſucceſſiones ab inteſtato ex iure Prætorio iuſtas appellari *l.* 1. *Cod. de his qui ſibi adſcrib.* vt quæ ex legibus proficiſcuntur legitimæ appellantur, quæ & iuſtæ dici poſſunt *l.* 3. §. 1. *ſup. pro ſoc.* Iuſta igitur ſucceſſio ſiue ciuilis, ſiue honoraria ab inteſtato: At legitima ea tantùm quæ ciuilis eſt. Quemadmodũ autem tractatus de bonorũ poſſeſsionibus generalis fuit ad ſucceſſiones tam libertinorũ quàm ingenuorum, vt diximus *ſup. in princ. tit. de iu. patron.* ſic etiam hic titulus: nam legitimorum heredum nomine, non agnati ſolùm, ſed & patroni continentur, quos nempe lex ad ſucceſſionem libertorum ſuorum ab inteſtato vocat *l.* 3. *hoc tit. & l.* 3. *ſup. de hered. petit.* niſi liberti ſuos heredes habeant *d. l.* 3. *in princ. hoc tit.* hoc eſt filios in poteſtate iuſtis nuptijs poſt manumiſſionem ſcilicet quæſitos, *l.* 7. *filium. Cod. de ſu. & legit. liber.* nam eorum qui ante manumiſsionem ſuſcepti ſunt nulla ratio hîc habetur, quamquam de eo Gloſſa dubitet *d. l.* 7. nec ſi pater natalibus fuerit reſtitutus *l.* 6. *ex liberis. Cod. de ſuis & legit. lib.* vt nec etiam iuſtorum, ſi emancipati fuerint, ſed his omnibus patronus præfertur *d. l.* 3. *in princ. hoc tit.* in legitimis nempe hereditatibus. Nam in bonorum poſſeſsionibus iure Prætorio etiam emancipati patrono præferuntur, quia pro ſuis habentur, & ex noua Iuſtiniani conſtitutione etiam in ſeruitute quæſiti vt docuimus, ſup. tit. de bon libert. Sed & pater ipſe ſi mannumiſſor extiterit legitimam filij inteſtati hereditatem, vt liberti ipſe quaſi patronus obtinet, aut ſi malit bonorum poſſeſsionem: at ſi non ipſe manumiſerit ſolam bonorũ poſſeſsionem habere potuit, eam ſcilicet quæ Vnde decem perſonæ dicebatur, *l.* 10. *ſi ad. hoc tit. & l. pen.* §. 1. *tit. ſup.* quod etiam D. Iuſtiniani conſtitutione emendatum eſt. Legitimorum ergo heredũ appellatione tam patroni, quàm agnati hoc tit. continentur. Et agnatorum quidem nomen generaliter nunc accipimus, vt contineat etiam ſuos itémque conſanguineos: ſuos enim agnatorum nomine cenſeri certum eſt *l.* 12 *filius. hoc tit. l. pen.* §. 1. *tit. prox. l.* 1. §. 5. *ſed videndum. ſup. de ſucceſ. edic. & l. pen.* §. *pen. Cod. de codicil.* & primum locum inter agnatos obtinere, *l. vlt.* §. 1. *ſup. de gradib.* Conſanguinitatem quoque agnationis ſpeciem eſſe docet §. *vulgò. Inſt. de ſucceſ. cogn. & l.* 3. *Cod. de legit. hered.* vtroſque autem, id eſt ſuos & conſanguineos agnatorũ nomine cõprehendit *l.* 2. *verſ. agnati. hoc tit.* Sic etiam legitimorũ nomen generaliter plerũmque accipitur, vt ſuos etiã & conſanguineos ſimiliter cõplectatur: & ſuos quidem legitimos appellari diximus ſup. tit. Vn. legit. & probat *l.* 6. *ſed cùm.* §. 1. *de bon. poſſeſ. l.* 6. *de bonis. de Carbon. edic. ſup. l.* 6. *Titius. verſ. reſpondit. l.* 11. *capitis. hoc tit. & l.* 2. *in prin. ſup. Vn. legit.* & docet Dñ. Cuiacius parat. de ſu. & leg. liber. Cod. Conſanguineos autem nihil aliud eſſe quàm legitimos fratres vel ſorores, conſtat ex *l. vlt.* §. *ſed nec. Cod. de legit. hered.* eodem ſcilicet patre genitos *l.* 1 *Cod. eodem tit.* nam non niſi ex patre ius conſanguinitatis

ſanguinitatis vel alterius agnationis oritur *l. 4. ſup. Vn. cogn.* Sub generali igitur agnatorum ſiue legitimorum appellatione continentur primùm ſui, deinde conſanguinei, denique reliqui qui legitimi ſiue agnati tantùm dicuntur, communi videlicet appellatione quùm propriam non habeant *l. 1. §. pen. & l. 2. in princ. & §. pen. hoc tit. & l. pen. in princ. Cod. de legit. hered.* Atque hi proprijs appellationibus ità inter ſe diſtinguuntur, vt ſup. diximus tit. Vn. legit. ſæpius tamen in duas tantùm ſpecies diuiduntur, ſuorum nempe & legitimorum ſiue agnatorum ſub quibus conſanguinei continentur vt *Inſt. in princ. de ſucceſ. cogn. & hac rubricâ & Cod. tit. de ſu. & leg. liber. & tit. de legit. hered.* & alibi paſſim in iure, de quibus ſingulis ordine dicemus: ſi priùs admonuerimus ſuos, conſanguineos, & agnatos denique quoſcumque natiuitate vel adoptiue fieri *l. 1. inf. & l. 2. §. 2. parui. hoc tit.* nam agnationis nomen ciuile, vt non naturales modò, ſed & adoptiuos cõplectatur *l. vlt. §. 1. ſup. de grad.* Suos ergo accipere debemus, filios filias *l. 1. §. 2. ſuos. hoc tit.* olim etiam vxorem quæ in manum conueniſſet Vlpianus tit. 23. vt dictum eſt ſup. tit. Vn. vir & vx. & filios quidem filiáſque qui in poteſtate tempore mortis fuerint *§. ſui autem. Inſt. de her. qual. & differ. & l. 5. Diui. Cod. de natur. liber.* alioqui enim non ſunt legitimi ſiue iuſti liberi, vt facilè intelligitur ex *l. 7. apud & l. 10. vbi. Cod. de ſu. & legit. liber.* cum ſua rubrica collatis: non ſunt liberi lege Quiritiũ, id eſt iure Romano *l. 1. §. 1. ſup. de rei vindic.* Quùm enim ius poteſtatis quod in liberos habemus proprium ſit ciuium Romanorum, vt eſt *in princ. de patr. poteſ. Inſt.* qui in patris poteſtate eſſe deſierunt, legitimi liberi non ſunt, & fiunt extranei patri ſuo, *l. 26. ſi genero. Cod. de iu. dot.* non inquam pro liberis à lege agnoſcuntur, qui tales eſſe deſierunt quales ipſa eſſe voluit, id eſt ſub poteſtate. Quibus conſequẽs eſt nullam fœminam liberos legitimos, ſiue iuſtos habere, quùm ius poteſtatis non habeat, *d. l. 10. Cod. de ſu. & leg. lib.* ac proinde nec ſuos, *l. 13. nulla. hoc tit.* Sed legitimos iuſtóſque hîc filios intellige vt *d. tit. Cod. de ſu. & legit. lib.* qui ſcilicet in poteſtate ſunt, non autem eos qui naturalibus, ſpurijs, inceſtis, & ſimilibus opponuntur, quos vulgò interpretes appellant illegitimos, quamquam interdum iuſti legitimíque filij ad talium differentiam dicantur, vt *l. 6. ſi quis. Cod. de inceſ. & inut. nupt.* & hoc ſenſu quælibet materfamiliâs iuſtos & legitimos liberos habere dici poteſt, & pater quamtumuis emancipatos, vel etiam ſuſceptos ex non iuſtis nuptijs, modò non vetitis, ſecundum eam diſtinctionem quam tradidimus ſup. tit. Vn. vir & vx. atque ità legitimos liberos accipi puto *d. l. 5. §. vlt. Cod. de nat. lib.* ibi, *non extantibus liberis legitimis.* Obſeruandum verò legitimorum liberorum nomen latiùs patere quàm ſuorum. Nam ſui quidem legitimi quoque ſunt *d. l. 5. in princ.* quod & antè probatum eſt, ſed non contrà omnes qui legitimi ſunt, continuò ſui dici poſſunt: ad hoc enim non ſufficit eos in poteſtate eſſe, niſi & primũ gradũ libe-

rorum ſimul teneant, vt mox dicemus, vt oſtendit titulus Cod. ſæpius iam citatus, in quo ſui liberi à legitimis liberis palàm diſtinguuntur. Nepotes ergo, patre qui ſit in poteſtate viuente, legitimi quidem liberi auo ſunt, non tamen ſui: quod & de ceteris deinceps ſimiliter dicendum eſt. Qua tamen in re Dñ. Cuiacius d. tit. de ſu. & leg. lib. Cod. in parat. & ſibi ipſi, & vero contradicit: nam poſtquàm rectè docuit non omnes legitimos liberos ſuos quoque eſſe, ſubjicit tamen ſtatim eos qui non ſunt ſui liberi nec legitimos eſſe, cui certè conſequens eſt omnes qui legitimi liberi ſint ſuos quoque neceſſariò eſſe oportere: cuius poſterioris ſententiæ argumentum malè ducit ex *l. 7. ſcripto. ſup. ſi tab. teſt. nul. extab.* Vt enim ibi docuimus, quod in ea l. dicitur non generaliter eſt accipiendum, ſed pro ſubiecta ſpecie, vt ſi nepos eo caſu ſuus heres auo fuiſſe negetur, quia pater eum mortis tempore præceſſit, negetur quoque eſſe agnatus ſiue legitimus, ſcilicet proximus eâdem ratione. Nam quamquam verum ſit legem liberos ad ſucceſſionem non vocare, niſi quà ſui ſunt, *l. 6. de bonis. ſup. de Carbon. edic.* tamen eos pro legitimis liberis agnoſcit in ceteris, modò ſint in poteſtate. Quinimò ſi preſſiùs rem intueamur, facilè agnoſcemus ſolos filios filiàſque qui ſunt in poteſtate tempore mortis, propriè ſuos heredes eſſe, *d. l. 1. §. 2. hoc tit.* nepotes verò & reliquos deinceps non niſi imitatione & ſimilitudine filiorum, *arg. l. 120. liberorum. in f. de verb. ſign. inf.* quatenus ſcilicet in locum patris ſui morte intercepti, vel aliâ qualibet ratione patriâ poteſtate exempti ſuccedunt *d. §. ſui autem. Inſt. de her. qual. & differ.* ex quo dubitandi ratio in *l. 1. §. 5. interdum. hoc tit.* cùm pater ipſe numquam ſuus fuerit, atque ideò nec deſinere ſuus eſſe potuerit. Illud verò ex eo manifeſtum eſt, quòd nepotes neptéſque non modò in locum, ſed etiam in partem patris ſui ſuccedere dicuntur *l. 1. §. 4. ſi filius. hoc tit.* hoc eſt in ſtirpes, non in capita, Vlpianus tit. 26. qui ſi ſuo iure proprio venirent, in capita eſſent ſucceſſuri *l. 2. §. 1. hoc tit.* & quòd id naturali æquitate contingere dicatur *d. §. 4. ſi filius.* & apud Vlp. d. tit. quaſi ſcilicet ſummo iure ſoli filij filiæque ſui propriè dici poſſint. Ità verò in locum patris nepotes neptéſque ſuccedentes dicũtur auo ſuo agnaſci *l. 6. ſi quis. §. 1. ſup. de iniuſ. rup.* ſiue quaſi agnaſci. *§. poſtumorum. Inſt. de exher. liber.* agnaſci inquam vt ſui heredes, vt *in princ. quib. mod. teſt. infir. Inſt.* non quòd anteà non eſſent agnati, ſed quaſi nepotes & neptes tantùm, non quaſi ſui *d. l. 6. §. 1.* Neque verò quis ideò exiſtimet ſucceſſionem in ſuis heredibus eſſe de qua dictum eſt ſup. tit. de ſucceſ. edic. quod apertè negatur *l. 1. §. 6. ſciendum. hoc tit.* In agnatis enim generaliter ſucceſſioni locum non fuiſſe illo tit. docuimus. Nam ſucceſſio ex ea parte edicti datur in locum eius cui iam bonorum poſſeſſio delata erat, & qui conſequenter ei de cuius bonis quæritur ſuperuixerat. At ea de qua nunc agimus, tunc locum habet cùm filius viuo patre ſuo deceſſit, aut aliter deſijt ſuus heres eſſe *d. §.*

ſui

ſui autem. de her. qual. & differ. Obiter autem obſeruandum in ſpecie *d. §. 6. ſciendum. l. 1. hoc tit.* videri, imò & dici ſucceſſionem eſſe in ſuis eamdem quam ſucceſſoriũ edictum introduxit. Similiter & in agnatis *l. 2. §. 4. interdum, & ſeq. hoc tit.* Sed videri magis quàm eſſe. Videtur quidem, quia illis caſibus certum eſt mortis tempore illius de cuius bonis quæritur aliũ qui eſſet proximior præceſſiſſe, atque ideò defuncto illum ſupervixiſſe. At non eſt propriè, quia nondum fuit delata hereditas cùm proximior è medio ſublatus eſt, vt videre eſt in *d. §. ſciendum, nec non in l. 6. ſi quis. §. 1. de iniuſ. rup. & l. 7. ſcripto. ſup. ſi tab. teſt. nul. ext.* quod ſimiliter apparet in *d. §. vlt. l. 2. hoc tit.* in quo licèt ſit ex teſtamento repudiata hereditas, nondum tamen ab inteſtato delata eſt, quia heres ſcriptus nihilominus compelli potuit adire hereditatem. Ceterùm ſui heredes ex eo dicti ſunt, vel quòd quaſi in propria bona veniant, & ſibi ipſis quodammodo ſint heredes, vt voluit Dñ. Cuiacius ad *d. §. ſui autem*, quâ formâ in *§. ſi ſub conditione. Cod. de Lat. liber. tollen.* aliquis ipſe ſibi quodammodo libertus eſſe dicitur, vel potiùs quia ſunt domeſtici heredes patri *d. §. ſui autẽ.* ſub eius ſcilicet poteſtate *l. 12. lege. ſup. qui teſt. fac. poſſ.* Nam & domeſticum teſtimonium *ratione patriæ poteſtatis* dicitur apud Theoph. de teſtamen. Sui ergo, id eſt proprij & natiui heredes ad differentiam heredis alieni, *l. 17. ex facto. §. vlt. ſup. ad SC. Trebel.* Petronius *In hac vrbe nemo liberos tollit, quia quiſquis ſuos heredes habet &c.* Nec obſtat quod Dñ. Cuiacius obijcit ſeruos quoque eâ ratione ſuos heredes dici poſſe, quia nempe ſint in poteſtate. Nam ſerui heredes non ſunt niſi inſtituti, neque vllum ius in hereditate domini habent niſi iudicio illius vocentur. At liberi non ſolùm ex communi parentum voto, ſed etiam ex naturæ & legis præſcripto ità ſunt heredes, vt nec iudicio quidem parentis niſi meritis de cauſſis ſubmoueri ab eo ſucceſſione poſſint *l. vlt. inf. de bon. damnat.* Et hanc vltimam notationem ſolam amplexus videtur Iuſtinianus *d. §. ſui autem*, quòd ſcilicet domeſtici heredes ſint: nam quod ſubijcit, *& viuo quoque patre quodammodo domini exiſtimentur*, nõ pertinet ad primam notationem, quaſi ſignificet eos ſibi ipſis heredes eſſe videri, ſed vt magis oſtendat eos eſſe proprios & natiuos patri heredes, quùm vel iam ipſo viuo heredes, id eſt domini quodammodo cenſeantur *l. 11. in ſuis. ſup. de liber. & poſtu.* neque aliter accipiendum puto quod dicitur *in princ. l. vlt. inf. de bon. damnat.* ſuorum nomen liberis ideò inditum, quòd ratio naturalis eos velut ad debitam parentũ ſucceſſionẽ vocet. Nam ſuos dici relatione patris non ſuâ, ex ipſa lege XII. Tab. manifeſtum eſt apud Vlpianum tit. 26. ex qua certum eſt hoc nomen primùm manaſſe, vt ex verbis ipſis apparet d. tit. 26. & ex *l. 220. liberorum. inf. de verb. ſignif. & l. 4. Cod. de ſu. & legit. liber.* neque aduerſatur quod in *d. l. vlt. inf de bon damnat.* dicitur, iure ciuili illud nomen inditum fuiſſe: nam hoc ità accipiendum puto, non quaſi per ius ciuile lex XII. Tab.

intelligatur, vt quidam voluerunt, ſed quia generaliter & indefinitè poſitum in ea lege ſuorum heredum nomen, interpretatione Prudentum, quæ ſpecialiter ius ciuile dicitur *l. 2. §. 2. his legibus. verſ. deinde. ſup. de orig. iur.* ad omnes liberos qui ſint in poteſtate & primũ gradum ſucceſſione & agnatione heredum, fuerit productum, quaſi eos omnes ipſa lex comprehendiſſet, *d. l. 220.* nam & legitima patronorum tutela ex lege XII. Tab. profecta ſimiliter dicitur, quia ex tacita eius mente per interpretationem venit *tit. de legit. patro. tut. Inſt.* Ex his verò facilè intelligitur ſuorum ſingulare ius in hereditate paterna. Nam reliqui ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato venientes, non aliter fiunt heredes quàm ſi id egerint per quod adquiri hereditas ſolet, *l. 13. ei qui. ſup. de conditio. inſtit. & l. 18. ſi ſeruus. in princ. inf. de ſtipul. ſeruo.* At ſui licèt non ſint heredes inſtituti, domini tamen, id eſt heredes ſunt *d. l. 11. ſup. de liber. & poſtu.* & ad vniuerſam hereditatem iure ſucceſſionis veniunt *l. vlt. inf. de bon. damnat.* & cùm etiam inſtituuntur, non tam fiunt quàm illicò apparent & exiſtunt, ipſóque iure depræhenduntur heredes *l. pen. §. pen. de bon. liber. l. 20. filium. in princ. ſup. de bon. poſſ. cont. tab. l. 14. in ſuis. hoc tit. & l. vlt. §. 1. Cod. de curat. furioſ.* Denique ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato patri ſuccedentes, non hereditatem percipere videntur, ſed magis liberam bonorum adminiſtrationem conſequuntur *d. l. 11. ſup. de liber. & poſt.* non hereditatem adire, ſed retinere dicuntur *l. 12. ſi patronus. in f. ſup. de bon. libert.* Ex quo manifeſtum eſt titulum de adquir. vel omitt. hered. ſup. ad extraneos tantùm, non ad ſuos pertinere, quandoquidem in ſuis heredibus aditio neceſſaria non ſit quùm ſtatim ipſo iure heredes exiſtant *d. l. 14. hoc tit.* etiam ignorantes *§. ſui autem. Inſt. de hered. quæ ab inteſt. defer. & l. 8. apud. Cod. de ſu. & legit. liber.* Vnde etiam meritò dubitatum eſt, an ſuis extantibus heredibus & abſtinentibus vel repudiantibus hereditatem, ſequentes agnati ad ſucceſſionem admitterentur, quod certè ſtricto iure non potuit, illis ſemel per ſui heredis exiſtentiam excluſis, *l. 6. defunctis. Cod. de legit. hered.* Ex eodem ſuitatis ſingulari iure illud etiam proficiſcitur vt ſuis extantibus legi Iuliæ & Papiæ quæ fiſco caduca deferebat, locus eſſe non potuerit, vt adparet ex contextu & inſcriptione. *d. l. 14. hoc tit.* ſemper enim ad heredes quoſcumque paternam ſucceſſionem tranſmittunt *d. l. 8. Cod. de ſu. & legit. liber.* Excludunt ergo fiſcum in totum. Quin etiam excludunt ex parte parentum bonis propter damnationẽ fiſco quantumuis vindicatis *d. l. vlt. inf. de bon. damnat.* At interdum etiam filius ſuus heres excluditur fiſco prælato, putà ſi perduellionis fuerit damnatus pater poſt mortem ſuam *l. 1. §. 3. interdum. hoc tit.* excluditur inquam filiùs, non ſolùm à ſucceſſione paterna, ſed etiam ab ipſo nomine ſui heredis, vt ſcilicet patri nullatenus ſuus heres fiat, aut certè ſi quis dicere velit ipſo iure ſuum heredem eſſe, ſuus tamen eſſe deſinat, *§. interdum. Inſt. de hered. quæ ab inteſt. defer.* quem

caſum

casum vt singularem Theophilus ibi obseruat, vt nempe qui semel fuit heres, desinat heres esse contra iuris regulam. *Hoc quò*, inquit *d. §. interdum*, id est, quâ gratiâ? vt nec iura sepulchrorum hic filius habeat, quod statim ibi subijcitur. Nam quamquam penès eum cui quasi indigno aufertur hereditas, iura sepulchrorum remaneant *l. 33. si quis sup. de relig.* quia verũ est eum nihilominus heredẽ esse, tamẽ in odium perduellionis, ne nomen quidem sui heredis filio relinquitur, ac proinde etiam ius sepulchrorũ (quod generaliter heredem sequitur, si non aliter à defuncto cautum est) ei adimitur. Atque de suis in specie hactenus. Nam quùm lex XII. Tab. ordinem successionum fecerit *l. 4. Cod. de su. & leg. lib.* vt primo nempe loco veniant sui, deinde consanguinei, denique reliqui agnati *l. 1. §. pen. & l. 2. in princ. hoc tit.* sequitur vt de consanguineis nunc aliquid dicamus præter ea quæ iam occupauimus dicere sup. tit. vn cogn. mox de agnatis dicturi. Consanguinei ergo definiuntur qui sanguine inter se coniuncti sunt, hoc est fratres sororesvè ex eodem patre, etiam si matre diuersâ *d. §. pen. & l. 1. & 3. Cod. de legit. hered.* Sed nonne omnes, non agnati modò sed & cognati sanguine inter se coniuncti, vt consequenter omnibus ea definitio conuenire possit? Et sanè verum est consanguineos latissimâ significatione pro cognatis quandoque dici, sed rarissimè *l. vn. de impon. lucrat. descript. lib. 10. Cod.* Cognati ergo, id est qui nobis per fœminas coniunguntur, ab appellatione consanguineorum in iure excluduntur, fortè ex sententia Peripateticorum, vt videre est apud Aristot. libb. de generat. animal. qui existimauerunt nullam per fœminas sanguinis, id est seminis communionem posse contingere, sed per viros tantùm, quæ tamen opinio ab Hippocrate, alijsque medicis explosa est, quorum sententiam sequuti videntur iuris Pontificij conditores, qui consanguineos pro cognatis dixere *tit. de consang. & affinit. apud Gregor.* Imò & IC. nostri Hippocratem cuius auctoritati plurimum tribuere solent, hâc etiam in re sequuti videntur: nam sanguinem non modò pro necessitudine agnatorum dixerũt vt *l. pen. vers. cùm enim. Cod. de legit. hered.* sed etiam pro cognatione tota *l. 2. Vnd. cogn. l. 23. qui in. sup. de adopt. l. 12. vel si de manum. vind. l. 8. iura inf. de reg. iur. l. 6. pietatis. de suspect. tut. & l. 2. de adopt. Cod.* & sanguinis lineam *l. 4. de bon. vacant. lib. 10. Cod.* tam pro cognatis quàm pro agnatis, vt nempe ex vtroque parente sanguinis necessitudinem contingere significent. Tull. pro Rosc. Amer. *Magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternúsque sanguis.* In vsu tamen iuris consanguineorum nomen fratrum & sororum qui eodem patre geniti sunt proprium factum est, non tam ex vi ipsius verbi, quàm vt singulæ necessitudines proprijs distinguerentur appellationibus, quod & in alijs plerisque iuris vocabulis obseruare licet, vt nempe sanguine inter se coniunctos intelligamus in definitione qui proximè coniuncti sunt,

qui, inquam, ex eadem proxima genitura ortum habent. Hoc autem conſanguineorum nomen, vt & ſuorum ex lege XII. Tab. profectum eſſe videtur *l. 4. Cod. de ſu. & leg. liber. & d. l. 4. de bon. vacant.* Nunc de agnatis reliquis breuiter dicamus. Illi verò definiuntur, aut generaliter, aut pro ratione ſubiectæ materiæ: generaliter quidem in *d. §. 1. l. vlt. ſup. de grad. per patrem cognati ex eadem familia*, & pleniùs *tit. de legit. agn. tut. §. 1. & tit. de leg. agn. ſucceſ. in princ. Inſt. cognati per virilis ſexus cognationem coniuncti*, ſiue, *per virilis ſexus perſonas cognatione coniuncti, quaſi à patre cognati*: quâ definitione fœminæ quoque agnatæ continentur *§. ceterùm. d. tit. de leg. agn. ſucceſ.* At pro ratione propoſitæ materiæ definiuntur *l. 2. in princ. verſ. agnati. hoc tit. cognati virilis ſexus ab eodem orti*, quibus verbis fœminæ palàm excluduntur, vt rectè Dñ. Cuiacius obſeruat parat. de leg. hered. Cod. quia vltra conſanguineos nullæ fœminæ quantumvis agnatæ ad legitimam hereditatem vocabantur, quod vel iure ciuili, id eſt Prudentum interpretatione, vel lege Voconiâ effectum fuiſſe ſcribit Paulus lib. 5. ſentent. tit. 8. & Iuſtinianus ſimiliter in *l. pen. Cod. de leg. hered. in princ. verſ. ſed poſteritas*, innuit id ex interpretatione deſcendere. At in *§. huiuſmodi. d. l. pen.* videtur illud legi adſcribere: Dñ. Cuiacius autem d. parat. legi Voconiæ tribuit abſolutè. Quùm ergo nullæ fœminæ agnatæ ad legitimam hereditatem vocarentur, vt ſimpliciter agnatæ, ſed alio ſpeciali nomine & titulo, vt ſuæ ſcilicet vel conſanguineæ *d. l. pen. in princ. verſ. cui enim*, ſolius virilis ſexus in definitione mentio tantùm facta eſt hoc tit. qui eſt de legitimis hereditatibus. Lex ergo Voconia, ſiue Prudentum interpretatio, iuri hac in re derogauit, id eſt legi XII. Tab. quæ non minùs fœminas quàm maſculos agnatos ad hereditatem vocabat, quod Iuſtinianus renouauit *l. pen. in princ. & §. huiuſmodi. verſ. cùm enim. & l. vlt. in princ. Cod. de legit. hered.* & conſequenter in *d. §. huiuſmodi* agnatos ſiue legitimos definiuit omnes per virilem ſexum deſcendentes ſiue maſculini, ſiue fœmini generis ſint. Ceterùm nemo videri poteſt ſuus conſanguineus, aut denique agnatus defuncto qui tempore mortis eius in rebus humanis non fuerit, vel ſaltem conceptus *l. 1. §. 6. ſciendum. in f. l. 6. Titius, & ſeq. & l. 3. §. 4. vtique. hoc tit. l. 47. Paulus. §. pen. de bon. liber. l. 6. ſi quis. §. 1. verſ. non fuiſſe. ſup. de iniuſ. rup. & §. cùm autem Inſt. de her. quæ ab inteſt. defer.* quia lex XII. Tab. eum vocat ad hereditatem qui moriente eo de cuius bonis quæritur in rerum natura fuerit *d. l. 6. in f. hoc tit.* vt ex eius verbis colligitur tit. 26. apud Vlp. At qui ne tunc quidem conceptus fuit, ac conſequenter nondum animal fuerit, non poterit ei dici agnatus *l. 1. §. 6. ſi quis. ſup. Vn. cogn. & d. §. cùm autem.* Imò nec cognatus *d. l. 1. §. 6. d. l. 6. §. 1. verſ. non fuiſſe. d. l. 47. §. pen. & l. 8. item. hoc tit.* in qua quòd tales appellantur cognati in vſu & conſuetudine loquendi non propriè fit, ſed per abuſionem, vel potiùs relatione factâ ad id quod dictus fuiſſet ſi mortis tempore in rerum natura

fuiſſet

fuiſſet. Vt igitur quis cognatus alicui dici poſſit, vel etiam agnatus, non ſufficit ab vno & eodē natos eſſe *l.* 1. §. 1. *ſup. Vn. cogn.* niſi quoque vnà communiter nati ſint *l.* 4. §. 1. *ſup. de grad.* non quidem vt eodem momento eos natos eſſe oporteat, ſed eodem tempore in rebus humanis fuiſſe. Ceterùm certi ſunt modi obſeruandi quibus ius legitimarum hereditatum amittitur. Et ius quidem filij ſiue ius ſui heredis exheredatione abſcinditur *l.* 1. §. *pen. hoc tit. l.* 9. *ſi quis* §. *ſi filium. de liber. & poſtu. & l.* 7. *ſi impubes.* §. 1. *ſup. de Carbon. edic.* vt nēpe filius eſſe deſinere videatur, excepto iure libertorum paternorum & ſepulchrorum *l.* 11. *cum ſine. ſup. eodem tit.* excepto item iure conſanguinitatis *d. l.* 1. §. *pen. hoc tit.* dixi *videatur*, nom deſinit videri & dici filius, ſed non eſſe, vt de emancipatis dicitur §. *minùs ergo. de hered. quæ ab inteſt. def. Inſt.* Similiter enim emancipatio tollit ius & nomen filij, quod attinet ad ius ciuile, vt docuimus ſup. & probatur *d.* §. *minùs. & l.* 10. *vbi iunctâ Gloſ. Cod. de ſu. & leg. liber.* Quinimò generaliter capitis deminutione ius legitimum perimitur *l.* 6. *ſed cum.* §. 1. *ſup. de bon. poſſeſ.* ius inquam legitimarum hereditatum *l.* 11. *capitis. hoc tit.* quæ etiam de minima capitis minutione intelligenda eſt, id eſt de emancipatione: ideóque de legitimis hereditatibus quæ ex lege XII. Tab. veniunt loquitur tantùm, nam quæ ex nouis legibus, non ſemper emancipatione interuertuntur *l.* 7. *tutelas. ſup. de cap. minut.* vbi ratio differentiæ redditur, de qua vide *l. vlt.* §. 1. *ſup. de grad. & l.* 1. §. 7. *capitis. &* §. *ſeq. tit. ſeq.* At legitimas patronorum hereditates capitis minutione tolli negat Dñ. Cuiacius ad Vlp. tit. 27. Cuius ſententia probari videtur *l.* 23. *ſi libertus de bon. liber. & l.* 9. *filij. ſup. de iu. patron.* & eo argumento quòd in *d. l.* 7. & *d. l.* 11. de legitimis hereditatibus agnatorum nominatim agitur.

TITVLVS XVII.

AD SENATVSCONSVLTVM TERTYLlianum & Orphitianum.

ANGVSTISSIMIS finibus per legem XII. Tab. ius percipiendarum ab inteſtato hereditatum olim concluſum fuit: Non enim niſi ſuos conſanguineos, & agnatos ad legitimas hereditates ea vocabat, ac cōſequenter ſolam maſculorum progeniem, ijs qui per fœminini ſexus neceſſitudinem ſibi iunguntur penitus excluſis, vt ne quidem inter matrem & filium vltrò citróque hereditatis capiendæ ius

daret, vt eſt *in princ. de SC. Tertyl. &* §. *adhuc. Inſt. de bon. poſſeſ.* & apud Vlp. tit. 26. Quinimò & ius legitimarum hereditatum eâ lege datum Prudentum interpretatione adhuc ità coanguſtatum fuit, vt agnatarum fœminarum nullæ aliæ quàm ſuæ vel conſanguineæ ad eas admitterentur, vt apparet ex *l. pen. & vlt. Cod. de legit. hered.* & ex Paulo lib. 4. tit. 8. & dictum eſt tit. ſup. Deficientibus ergo agnatis conſequens tunc fuit bona vacare *l. 2. in f. hoc tit.* id eſt fiſco vt vacantia applicari. At has ſucceſſionum anguſtias partim Prætor ex æquo & bono dilatauit pluribus bonorum poſſeſſionum gradibus propoſitis, partim etiam poſteriores leges, Senatuſconſulta & Conſtitutiones Principũ legitimis hereditatibus ad plures perſonas delatis *d.* §. *adhuc. &* §. *quos autẽ. eod. tit.* Cuius rei exempla ſunt hoc tit. quo duæ præſertim Conſtitutiones ſiue Senatuſconſulta proponuntur, Tertyllianum ſcilicet & Orphitianum: Conſtitutiones ſiue Senatuſconſulta dico promiſcuè, quia ea Senatuſconſulta totidẽ Principum orationibus ſuaſa fuerunt, vt vult Dñ. Cuiacius in hoc parat. Orphitianum quidem oratione D. Marci Antonini, quod quidem probat *lex pen. hoc tit. & Iuſtinianus de SC. Tertyl. Inſt.* & Vlp. d. tit. 26. vbi Cõmodum eius filium addit. Tertyllianum verò oratione D. Pij, vt idem Dñ. Cuiacius hîc docet & ad Vlp. d. tit. 26. quem Adrianum appellatum eſſe *Inſt. in princ. de SC. Tertyl.* iure adoptionis, pluribus probare nititur in prioribus notis ad illũ tit. quod & Contius confirmat ibidem. Certè ſub Pio Tertullus Conſul fuit. Hæc autem duo SC. quamquam titulis diuiſa ſunt Inſtit. & Cod. ſub eodem tamen hîc ſimul reponuntur, vt etiam vno eodémque libro ea coniunxiſſe videtur Paulus ex inſcriptione *l. 7. hoc tit.* Ordine autem prius eſt Orphitianum Tertylliano, vt & tempore, in noſtra rubrica, & Inſtit. & Cod. & apud Paulum lib. 4. ſent. tit. 9. & 10. At in contextu ipſo huius tit. de Orphitiano priùs tractatur *l.* 1. poſt de Tertylliano *l.* 2. quia filiorum ſucceſſio fauorabilior & potior ſucceſſione matris. Nec mouet quod in *d. l.* 1. §. *pen.* Tertyllianum SC. nominat nam citat Iuliani ſententiã, vt quod ille de SC. Tertylliano ſcripſit, in Orphitiano ſimiliter obtinere intelligamus. Nam hæc duo SC. in pleriſque quaſi gemina ſunt, vt ex cõparatione *l.* 1. *&* 2. facilè apparebit, & præſertim *ex principio vtriuſque*, itẽ *ex* §. 2. *l.* 1. *& princ. l.* 2. item *ex princ. d. l.* 2. *&* §. 4. item *ex* §. 6. *d. l.* 2. *&* §. 10. item *ex* §. 14. *d. l.* 2. *&* §. 11. *d. l.* 1. Non omittendũ in d. l. 1. §. 3. interdũ Ouiniũ Tertyllũ nominari, & in d. l. 2 §. 20 tractari Tertyllianum Iuriſcõſultum quod ad prioris SC. nomen pertinere poteſt. Sed alios Tertullos refert Cuſpinianus ſub conſulatu Tertulli & Sacerdotis, & citat Vlpianum ad *l. Iul. de adult. coerc. inf.* qui Tertulli & Maximi conſulatũ memorat, quod habetur in *l.* 29. *mariti.* §. 4. *ſex menſiũ.* Sic & Orphitianum SC. inde nomen habuit quod Coſſ. Orphito & Ruffo factum fuiſſet. Orphito inquam, vt rectè in Inſtit. Dñ. Cuiacius & alij emendarunt,

non

non Orphitio, vt malè apud Theophilum: nam Orphitum fasti habẽt sub Impp. M. Antonino & Commodo: Tertyllianum ergo SC. cui quasi viam aperuerat D. Claudii rescriptum personale scilicet, vt rectè Dñ. Cuiacius in poster. not. quod idcircò legis vigorem habere non potuit §. *sed & quod. Inst. de iu. natur.* legitimam filij filiæque matri hereditatem detulit, vt est *in princ. de SC. Tertyl. Inst.* Et vicissim Orphitianũ filio filiæque legitimam matris hereditatem, *in princ. de SC. Orphit. Inst.* quamquam Vlpianus ad finem d. tit. 26. vtrumque SC. referens, solius filij, non filiæ mentionem facit, vt & Paulus *d. l. 7. sup. de cap. minut.* ex quo suspicio esse possit verbis Senatuscõsultorum filios tantùm comprehensos fuisse, sed per interpretationem vel per constitutiones ad filias quoque illa producta fuisse, argumento §. *præferuntur. Inst. de SC. Tertyl.* Quod ergo Iustinianus scribit *l. vlt. Cod. ad SC. Orphit.* tam matrem ex SC. Tertylliano, quàm prolem siue progeniem eius, ex Orphitiano ad suas inuicem hereditates venire, de sola matre intelligendum est, non de superioribus, itémque de solis filijs & filiabus ex verbis SConsultorum, sed & de nepotibus & neptibus ex interpretatione siue extensione Orphitiani per constitutiones facta *Inst. de SC. Orphit.* non tamen vicissim de auia vel superioribus, non enim illis vt nepotibus & neptibus succursum est per constitutiones, vt ex Theophilo apparet d. tit. quod Dñ. Cuiacius miratur *tit. de SC. Tertyl.* in prioribus notis, quùm tamen euidens sit ratio differentiæ, quia non ità parentibus liberorum, vt liberis parentum hereditates deferuntur *l. 7. scripto si tab. test. nul. ext. & l. 15. nam etsi. sup. de inof. test.* At tandem Iustinianus *Nou. 118. de her. ab intest. venien. §. si quis igitur. & §. igitur. Coll. 9.* non auiam modò, sed & superiores vtriusq; sexus parentes siue agnatos siue cognatos, & liberos in infinitum ad mutuam inter se successionem admisit, quod Glossa ad *princ. de SC. Tertyl. Inst.* rectè adnotauit. Hoc igitur commune hic titulus habet cum superiori, quòd hîc quoque vt illîc de legitimis heredibus agitur, ijs scilicet qui quamquam agnati non sunt, agnatorum tamen loco censentur. Quare & sub ipso *tit. de su. & legit. liber. Cod.* de materna & auiæ successione agitur, & filij nepotésque, imò & pronepotes dicuntur illis ipso iure succedere *l. 10. vbi. & seq. d. tit.* cùm olim solo iure Prætorio per Vnde cognati venire possent, vt est *in princ. de SC. Tertyl. Inst.* Et obseruandum quod de pronepotibus dicitur in *d. l.* 11. nam antea soli filij filiæque, nepotes & neptes admittebantur, non alij deinceps. Præferuntur autem matri ex Tertylliano venienti liberi defuncti qui sui sunt quíve suorum loco sunt in infinitum §. *præferuntur. Inst. de SC. Tertyl.* quod manifestum est de masculis defunctis dici, quùm nullæ fœminæ suos heredes habeant. Sed & si fœmina aliqua matre superstite decedat, filius vel filia, licèt sui esse non possint, opponuntur ex constitutionibus matri defunctæ, id est auiæ suæ *d. §. præferuntur.* Sed quid de nepote & nepte & reliquis deinceps

dicemus? Et ſanè quùm filium filiámque nominatim exprimat, vlteriores videtur excludere. At nepos quoque & neptis ad auiæ ſucceſſionem admittuntur *Inſt. de SC. Orphit.* Ità certè: ſed tamen non vt excluderent proauiam, vt apparet ex *d.* §. *præferuntur.* Ratio tam varij iuris hæc vna eſt quòd matres ex SConſulto inter legitimos ſunt, & agnatorum loco. At inter agnatos primi ſunt & potiores ſui *l. vlt.* §. 1. *ſup. de grad.* Quotquot igitur ſui ſunt matri præferuntur. Reliquis verò liberis qui cognati tantùm ſunt, mater defuncti defunctáue præfertur vt quæ ſcilicet pro agnato habetur, quod ex eo manifeſtum eſt, quia vt filius & filia defunctæ mulieris præferrentur matri ipſius, conſtitutionibus opus fuit *d.* §. *præferuntur.* At *d. lex* 11. *Cod. de ſu. & leg. lib.* prætulit etiam pronepotes, ac conſequenter nepotes, propter naturalem ſcilicet rationẽ iam relatam ex *d. l.* 7. *ſup. ſi tab. teſt. nul. ext.* Pater quoque defuncti defunctáue matri anteponitur *d.* §. *præferuntur*, propter ſexus prærogatiuã & ius patriæ poteſtatis, quod vel habet vel habere potuit, ſed nõ auus vel ſuperiores, quia mater eos gradu præcedit. Frater quoque conſanguineus defuncti vel defunctæ, excludebat matrem, quia conſanguinei reliquis agnatis præferuntur. *l.* 2. *in princ. tit. ſup.* non tamen ſoror conſanguinea excludebat, ſed pariter cum matre admittebatur *d.* §. quia in pleriſque iuris partibus deterior fœminarum conditio. Mater igitur legitima heres ità SConſulto facta eſt vt tamen non ſuo gradu cum legitimis quibuſcumque veniret, aut vlteriores omnes excluderet. Erubuit enim vt ità dicam Senatus ius antiquum & vetus omnino auferre, ſic appellatur quod ante SConſulta obtinebat *l.* 1. §. 9. *ſi nemo. &* §. *ſeq. & l.* 2. §. 14. *ſi mater. & l.* 2. *Cod. ad SC. Tertyl.* quâ ratione & patruum eiuſúe filium cum matre ad hereditatem admiſit, vt innuit *Iuſtinia.* §. *ſed cùm antea. de SC. Tertyl.* & Theoph. pleniùs exponit ex l. 1. Cod. Theod. de legit. hered. At ea iura & omnem fere ab inteſtato ſucceſſionem ſuis conſtitutionibus Iuſtinianus emendauit & variauit, & omnibus matribus liberorum ius illud quod SConſultum exigebat largitus eſt §. *ſed nos. d. tit. & l.* 2. *Cod. de iu. liber.* longè diuerſum ab eo de quo in *l.* 1. *eodem tit.* quod pertinebat ad ſolidi capacitatem inter virum & vxorem, vt in eo parat. Dñ. Cuiacius innuit & exponit ad Vlp. tit. 16.

LIBER

DIGESTORVM,
LIBER XXXIX.
TITVLVS I.
DE OPERIS NOVI NVNCIATIONE.

HVIVS & ſequẽtium librorum ſextæ iſtius partis, cum primis duobus continuatio & connexio duplex oſtendi poteſt. Prima eſt vt quod de hoc vno tit. ſcribit Gloſſa ad rubricam, de tota ipſa ſexta parte aſſeramus, eam nempe ad ius Prætorium potiſſimùm pertinere. Etenim duobus primis libris huius partis de bonorum poſſeſſionibus agitur *l. 2. §. ſexta deinde. Cod. de vet. iu. enucl.* At bonorum poſſeſſio Prætorium inuentum omnino eſt *Inſtitut. de bon. poſſeſ. in princ.* Hic verò liber qui tertius eſt primo hoc tit. ſtatim remediũ Ptætorium, & duo interdicta continet: titulus ſecundus cautionem Prætoriam, quartus actionem omnino Prætoriam, quintus & ſextus donationes, quæ magis ad naturalem rationem, atque ideò ad Prætorem pertinent. §. *per traditionem Inſtitut. de rer. diuiſ.* quàm ad ius ciuile ante legem Iuſtiniani quæ eſt 35. *Cod. de donat.* Quartus liber totus eſt de manumiſſionibus, quarum quæ præcipua eſt, id eſt quæ per vindictam fit à qua reliquæ ſpecies originem traxerunt *l. 2. §. 12. & cum placuiſſet. ſup. de orig. iur.* non niſi apud Prætorem expediri poteſt *l. 1. & 2. ſup. de offic. Prætor.* Quintus eſt de poſſeſſione & vſucapionibus quas poſſeſſio parit, at poſſeſſió illa naturalis eſt *l. 1. in princ. & §. 1. inf. de acquir. poſſeſ.* ideóque magis ad Prætorem quàm ad leges ſpectat. Sextus totus eſt de re iudicata & effectu ſententiarum: at Prætor iudices dat iudiciaque conſtituit *l. 1. ſup. de Iuriſdict.* & iudicum ſententias ipſe ad effectum perducit *l. 15. à D. Pio inf. de re iudic.* Septimus totus eſt de interdictis: at interdicta prorſus à Prætore ori-

ginem habent, vt est *in princ. de interd. Institut.* Vltimus & octauus est de exceptionibus & actionibus: at exceptiones in iure, id est apud Prætorem postulantur, & quodammodo agendi potestas datur, & omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur, vt ijsdem verbis scribit Tullius 2. de Inuentione. Verum est igitur in hanc sextam partem potissimùm fuisse congesta & collata, quæ vel originem prorsus, vel formam & conceptionem à Prætore habent. Altera connexionis ratio est, si dicamus hanc totam sextam partem de possessione potissimùm esse: quæ ratio priori etiam consentanea est, quandoquidem omnis ferè possessio ad Prætorem videatur esse referenda, qua in re animaduertendum est possessionem aliam esse bonorum, aliam rerum: illam esse iuris nempe Prætorij, hanc corporis & facti siue naturalem possessionē *l.* 13. §. 1. *sup. de bonor. possess. l.* 1. *in princ. & §.* 1. *inf. de acquir. vel amit. possess.* Sed & inter genera possessionum per abusionem referri potest illa, quæ tamen magis est custodia & obseruatio rerum *l.* 3. §. *vlt. inf. de acquir. possess. l.* 1. *in princ. sup. vt in possess. legat.* Itaque qui eam habent, non possidere vt alij, sed in possessione esse dicuntur, *l.* 10. *si quis. inf. de acquir. possess. l.* 2. §. 1. *sup. de actio. emp. l.* 12. *cùm legatorum, quib. ex caus. in possess. eat.* quamquam interdum huiusmodi custodia, possessio appellatur, imò & bonorum possessio, vt contrà ipsa bonorum possessio interdum simpliciter possessio appellatur, vt diximus sup. de Carbon. edic. ipsa tamen custodia propriè dici debet detentio rerum, siue est bonorum detentio, vt à Iustin dicitur. *d.* §. *sexta deinde. de vet. iur. enucl.* Primis igitur duobus libris huius partis agitur de bonorum possessione propriè accepta. Tertio agitur de naturali possessione vt *hoc tit. l.* 1. §. 3. *in operis. tit.* 3. *l.* 2. *in princ. tit. penult. & vlt.* vbi de donationibus, quas non nisi possessione translatâ olim perfici potuisse diximus. De eadem quoque agitur toto libro quarto præter primum titulum. Agitur & toto libro septimo, nam interdicta sunt de possessione potissimùm *l.* 2. §. 2. *quædam & seq. inf. de interd.* In vltimo quoque de eadem ipsa agitur tit. 3. vt rubrica ipsa præ se fert. Denique in sexto agitur de custodia siue detentione tit. quarto & quinto, quæ etiam bonorum detentio dicitur *d.* §. *sexta deinde.* ità vt illo libro non de possessione tantùm, sed de bonis agatur, vt duobus primis libris. Et de bonis quidem non solùm dictis titulis, sed etiam tit. 3. & 4. quod vel ipsæ rubricæ probant. Hæ igitur videntur horum inter se librorum connectendorum rationes: Nam illa quam Dñ. Cuiacius in hoc paratit. repetit ex tripartita iuris relatione ad personas, res, & actiones, validissimis certissimísque argumentis iamdiu à nobis explosa est in præfatione huius operis cap. vltimo, quod totum est de titulorum serie & connexione. Sed iam ad nostrum tit. veniamus. Operis noui nunciatio sic definiri posse videtur, vt sit, *Beneficium Prætoris quo vicinus testatò denunciat, ne opus à vicino cœptum se inuito fiat, ac proinde*

illud

illud inhibet. Beneficium Prætoris dico, vt *in fin. l.* 13. *cùm procurator. hoc tit.* quâ etiam ratione huius tit. cognatio cum superioribus libris duobus demonstrari potest. Nam bonorum possessio quoque beneficium Prętoris dicitur *l.* 6. *sed cum.* §. 1. *sup. de bon. poss. & in f. eiusdem tit. Instit.* Et beneficium Prætoris quidem, hæc nunciatio appellatur, quia ex edicto Prætoris inducta & permissa est *l.* 1. *in princ.* §. 1. *l.* 5. *de pupillo.* §. 4. *si quis forte. l.* 18. *ædibus l.* 20. *Prætor. in princ. l.* 22. *cui. l. vlt. hoc tit.* atque ideò Edictum de operis noui nunciatione appellatur *d. l.* 1. §. 1. quod diligenter distinguendum est ab interdicto restitutorio proposito in *d. l.* 20. *in princ.* vt etiam apertè ibi distinguitur *versic. interdictum & seq.* quanquam tamen *in fine princ. d. l.* 20. interdictum dici videatur quod ab initio edictum est appellatum, ex quo fortasse quis existimare posset in superioribus locis edicti verbum pro interdicto accipi, quasi scilicet nullum fuisset de ea re Edictum, sed interdictum illud generaliter in Edicto perpetuo relatum, pro Edicto fuisset habitum. Qui error præter superiorem rationem tribus alijs confirmari posse videretur. Prima est, quòd verba interdicti illius, nec non alterius referuntur & explicantur *d. l.* 20. Edicti autem alicuius nulla. Secunda est, quòd lex *illa* 20. sit ex libris Vlp. ad Edictum vnde conijcere liceat ea interdicta edictorum numero & nomine Vlpianum censuisse. Tertia est, quòd in *l.* 16. *si opus hoc tit.* aduersùs nunciationem facere, est facere aduersùs dictum Prætoris, quo verbo interdictum significari videtur, cuius hæc notatio assignatur, quòd inter duos dicatur. §. 1. *in f. Institut. de interd.* Verius tamen est edictum de noui operis nũciatione propositum fuisse longè diuersum ab interdicto restitutorio. Neque nos turbare debet quod *in f. princ. d. l.* 20. interdictum manifestè appellatur, quod tamen edictum antea est appellatum. Nam in *d. l.* 20. interdicti verbũ duobus modis accipitur. Primùm quidem propriè *vers. interdictum, vt & §. hoc interdictum & passim hoc tit.* Denique impropriè pro edicto, quod obseruatione dignũ est, *in f. princ. d. l.* 20. cuius appellationis hæc est ratio, quòd Edictum de operis noui nunciatione, prohibitionem continet, ne post nunciationem quidquam operis fiat, antequam vel nunciatio missa fiat, vel vice nunciationis missæ satisdatio de opere restituendo fuerit interposita, vt est *in d. princ.* Prohibitorium igitur edictum est & aduersus futura opera, ne fiant *d. l.* 1. §. 1. *hoc tit.* non igitur malè interdictum est appellatum, quia interdicere est denunciare & prohibere, *d.* §. 1. *de interd.* Nec quidquam obsunt rationes contra allatæ. Licet enim plerisque in titulis obseruare Edicta explicari, nullo tamen verbo eorum proposito: satis enim est si vis ipsa & mens Edicti exprimatur, vt fit plerisque locis huius tit. ac præsertim *in prin. d. l.* 1. *& in princ. d. l.* 20. *versic. edicto.* Adde Edicti verbum toties in titulo vsurpari, vt nulla dubitatio superesse possit, quin ea de re edictum extiterit. Nec mirum si Vlpianus Edictum ipsum exponens, interdictorum quæ

eius occasione dantur explicationem simul adiunxerit *d. l.* 20. Quod verò attinet ad *d. l.* 16. particula illa, *dictum*, non tam ad Edictum quã ad interdictum referri potest, vtrumque enim compositum est, à dico. Nunciatio igitur ex Edicto profecta est, ideóque beneficium Prætoris in definitione dicta est: quo verbo significatur aliquid à Prætore indulgeri, quod iure communi concessum non sit, vt in bonorum possessionibus videre est, *ex princ. tit. de bon. poss. Instit.* & in hac ipsa nũciatione mox ostendemus, quæ idcircò etiam remedium appellatur *d. l.* 1. §. 1. *hoc tit.* quia scilicet in subsidium datur, ijs qui nullâ aliâ ratione ius suum tueri possunt, cuius rei explicatione vis & natura fere tota nunciationis continetur. Etenim nulla esse potest iure prodita actio quâ quis vicinum in suo ædificantem impedire possit: nõ in rem, quia non rem alienam, sed suam possideat: non in personam, quia nulla obligatio vel quasi obligatio contracta est *l.* 25. *actionum iure. de oblig. & act.* Itaque nunciatio legitimis actionibus rectè opponitur *l.* 19. *sciendum hoc tit.* & executio appellatur, *d. l.* 19. *l.* 7. *etsi. hoc tit.* id est, vt opinor, persecutio. Persecutionis autem verbo extraordinariæ persecutiones continentur quæ non habent iuris ordinarij executionem. *l.* 178. *pecuniæ* §. *actionis. inf. de verb. signif.* Quare si quâ aliâ ratione vicinũ ædificantem prohibere possim, vt nonnullis casibus potest contingere, opus nouum ei nunciare non possum, vt apertè scribitur in *l.* 3. §. 2. *quod si socius. hoc tit.* Nam ei qui communi auxilio & mero iure munitus est, non debet tribui extraordinarium auxilium *l.* 16. *in causſæ. sup. de minor.* Nec obest quod in *l.* 15. *si priusquam. hoc tit.* dicitur, agi posse ius vicino non esse ædes altiùs tollere, nam id non est ità accipiendum quasi aliqua actio generaliter prodita sit, quâ vnusquisque vicinum ædificantem prohibere possit. Sed ad propositam ibi speciem restringendum, cùm scilicet petitur aut negatur seruitus, quod ex verbis legis manifestum est, & manifestius ex *l.* 9. *si eo. sup. si seruit. vindic.* Illo igitur speciali casu actio prodita est quâ nouum opus inhibeatur, quia fit contra seruitutem. Imò si rem subtiliùs intueamur, ea actio non id directè intendit vt opus nouum prohibeat, sed vt seruitutem vindicet *l.* 1. §. *vlt. l* 2. *& l.* 14. *hoc tit. l.* 1. §. 1. *inf. de remiss.* Non mirum igitur si noui operis nunciatio illo eodem casu locum habere possit, *l.* 5. *de pupillo*, §. *& velle versic. impositiuam. hoc tit.* & quia actio in id directè comparata non est, eiúsque alius sit quàm nunciationis effectus, vt docet Dñ. Cuiac. ad eam *l.* 15. *hoc tit.* tractatu 9. ad Africanum, & quia etiam si in id esset comparata, tamen quæ semel vtiliter constituta sunt durare solent, licèt ille casus extiterit à quo initium capere non potuerunt *l.* 85. *in ambiguis.* §. 1. *de reg. iur. inf.* Nec obstat *l.* 1. §. 11. *nunciamus. hoc tit.* vbi ex ijsdem caussis nunciatio permittitur, & interdicta proponuntur, ità vt eligere alterutrum quisque possit, vt & *d. l.* 5. §. 10. *meminisse, hoc tit.* Sunt enim speciales casus in *d.* quidem. §. *nunciamus.* quia

ædifi-

ædificatur in ſacro, vel in religioſo, vel in publico: & in *d. §. meminiſſe*, quia vicinus non in ſuo, ſed in noſtro ædificat. Verum igitur manet nunciationem extraordinarium remedium eſſe Prætoris beneficio ideò introductum, quia generaliter & ordinario iure nulla ſit alia ratio operis noui inhibendi. Itaque quod Dñ. Cuiacius ſcribit ad *d. l.* 15. *hoc tit.* multis modis poſſe nos prohibere vicinum ne ædificet vel opus nouum faciat, ſcilicet per lapilli iactum, per Prætorem, per interdictum prohibitorium, per nunciationem noui operis, & per actionem ciuilem, non eſt ità accipiendum quaſi generaliter ij omnes modi cuicumque & quibuſcumque caſibus propoſiti ſint. Nam quod attinet ad actionem ciuilem, niſi de ſeruitute quæſtio ſit, ea locum non habet, vt ante docuimus, & ille ſatîs agnoſcit, dum confeſſoriam & negatoriam interpretatur. Interdictum quoque prohibitorium proprios caſus habet quos ante oſtendimus ex *l.* 1. §. 11. *nunciamus. & l.* 5. §. *meminiſſe, hoc tit.* Caue autem ne exiſtimes eum ſenſiſſe de illo prohibitorio interdicto quod habetur in *l.* 20. *Prætor.* §. 5. *deinde. hoc tit.* illud enim non prohibet opus, imò contrà ne vis fiat ei qui opus molitur, & non niſi poſt nunciationem & ſatiſdationem redditur. Lapilli quoque iactus ſuo tantùm caſu locum habet, nempe cùm vicinus non in ſuo, ſed in noſtro quid molitur *d.* §. *meminiſſe*. Lapilli autem iactu non minùs quàm nunciatione opus nouum inhibetur, quia ſi poſtea ædificatum ſit, vi factum videtur, & omnimodo reſtituitur, *l.* 1. *in princ. &* §. 2. *hoc interdictum. inf. quod vi aut clam.* quemadmodum & poſt nunciationem idem præſtatur reſtitutorio alio interdicto de quo *in princ. d. l.* 20. Sed lapilli iactus eò vtilior eſt quia poſſeſſionem noſtram tuetur, at nunciatio aduerſarium facit poſſeſſorem: ideóque melius eſt prohibere per lapilli iactum, eo ſcilicet caſu quo remedio illo vti poſſumus *d.* §. *meminiſſe*. Vbi etiam additur eamdem poſſeſſionis vtilitatem nobis conſeruari, ſi per Prætorem opus inhibeamus. Sed quid hoc eſt per Prætorem prohibere in *d.* §. *& in l.* 3. §. 1. *hoc tit.*? An intelligimus per vires Præturæ, id eſt per viatorem, aut per officialem Prætoris. *l.* 5. *is cui.* §. *miſſus. ſup. vt in poſſeſſ. legat.* vel etiam per manum militarem *l.* 68. *qui reſtituere. ſup. De rei vindic.* Sed hæc remedia aduerſùs contumaces tantùm adhibentur. An igitur intelligamus per actionem? At aliud eſt actionem intendere, aliud per Prætorem prohibere *d. l.* 3. §. 1. Per Prætorem ergo intelligo interdictum, quod eſt omnino iuriſdictionis Prætoriæ, cuius rei exempla iam attulimus *ex d.* §. *nunciamus. & d.* §. *meminiſſe*. Cui conſequens eſt Dñ. Cuiac. non rectè ad *d. l.* 15. prohibitionem noui operis quæ fit per Prætorem ab interdicto prohibitorio ſeparaſſe. Ex his igitur apparet nunciationis remedium omnino neceſſarium fuiſſe, quod ità generaliter edicto permiſſum eſt, vt non habeat neceſſariam Prætoris aditionem *l.* 1. §. 2. *nunciatio. hoc tit.* quod ſimiliter in vocatione in ius ante conſtitutiones obtinuit, neque enim

Prætoris permissu opus fuit, quod exceptio illa satis probat in *l. 4. sup. de in ius vocand.* quanquam tamen in reliquis quæ à Prætore proficiscũtur vel conceduntur aditio eius & petitio necessaria omnino fuerit, vt in actionibus, exceptionibus, & interdictis iam ante probatum est, & in bonorum possessionibus probatur *in f. de bon. possess. Institut.* & in denunciatione ex sequenti Edicto *l. 4. §. 3. Prætor ait. tit. seq.* ideóque in *d. §. nunciatio*, adijcitur, *ex hoc Edicto.* In eo igitur conueniunt in ius vocatio & nunciatio, vt à priuatis fiant, veniâ Prætoris non petitâ, quia ea semel & in vniuersum Edicto data est: & in hoc etiam quod Edicti vtriusque eadem fere summa sit, Edicti quidem de in ius vocando, hæc, *In ius vocati vt eant aut satis vel cautum dent* vt sup. *lib. 2. tit. 6.* Edicti verò de operis noui nunciatione, *Denunciati vt ab opere cæpto absistant aut satis vel cautum dent*, quod deinde exponemus. Quinimò dici possit nunciationem sub genere in ius vocationis contineri, nam quùm post nunciationem committant se litigatores Prætoriæ Iurisdictioni *l. 1. §. 4. potest. hoc tit.* nunciatio præparat in ius vocationem nisi etiam vice eius sit. Quare ausim affirmare neque parentibus, neque patronis sinè permissu Ptætoris opus nouum nunciari posse: Certè quemadmodum Magistratum in ius vocare non licet *l. 2. sup. de in ius vocand.* ità neque ei nouum opus nunciare, interim scilicet quamdiu est in Magistratu *l. 5. §. 7. si quis hoc tit.* Si igitur quis parentibus vel patronis opus nouum nunciare velit, is quidem Prætorem adeat necesse est, atque ad eum casum rectè aptari posse videtur *d. l. 16. hoc tit.* in qua nunciatio Prætoris iussu fieri dicitur, vt nempe iussum ibi accipiamus pro permissu & venia Prætoris vt *l. 13. generaliter sup. de in ius vocand.* Nam alioquin certum est nunciationem ex hoc Edicto non habere necessariam Prætoris aditionem *d. §. nunciatio*, quia hoc Edicto generaliter permissa est. Sequitur in definitione, *Quo vicinus testatò denunciat.* Nam hoc remediũ inter vicinos locum habet *l. 21. stipulatio. in princ. l. 2. l. 3. §. 1. & l. 8. hoc tit.* & vicinos hîc non distinguo à confinibus vt fit in *l. 4. §. vlt. sup. fin. regund.* quandoquidem nunciationi locus sit, non in prædijs vrbanis solùm, sed etiam in rusticis *d. l. 8. in princ.* ibi, *medijs locis* & apertiùs in *l. 14. qui viam hoc tit.* via enim seruitus rustica est *l. 1. sup. de seruit. præd. rust.* & quamquam pro ea seruitute nunciatio fieri non possit in *d. l. 4.* tamẽ dubitatum de eo non fuisset, nisi in rusticis quoque prædijs nunciatio vsurpari posset. Nec satîs est eum qui suo nomine nunciare vult vicinum esse, nisi etiam dominus sit, *d. l. 5. §. 6. si plurium, hoc tit.* aut etiam seruitutem habeat *l. 1. §. 1. inf. de remission.* Seruitutem ibi intellige non personalem, vt vult Glossa, quam satîs refellit *vers. item Iuliano.* vbi statim de personali seruitute agitur, sed realem, non tamen quamlibet *l. 14. qui viam. hoc tit.* sed eam quæ ità constituta est, vt possit is cui debetur intendere ius domino non esse inuito eo in prædio seruiente ædificare, vt optimè docet Dñ. Cuiacius lib. 1. Obseruat. cap. 17. Sed non-

ne eum

ne eum qui seruitutẽ prædij habet dominũ esse prędij cui seruitusdebetur omnino necesse est? ità profectò. Nonne igitur satîs fuerat dixisse nũciationem permitti domino? Minimè, quia nunciatio ideò fit quòd opus nouũ nunciatori noceat *d. l.* 5. §. 6. *si pluriũ.* & §. 10. *meminisse. hoc tit.* At opus nouũ ità fieri à vicino potest, vt prædio nostro non noceat, seruituti tamẽ prædio nostro debitæ noceat. Hoc igitur casu dominus quà dominus est, nunciandi ius nõ habet, sed quà seruitus prædio suo debetur. Ius ergo habet opus nouũ nũciãdi qui aut dominiũ aut seruitutẽ habet, sed dominiũ intellige vel quasi dominiũ, nã tutori & curatori nũciatio permittitur *l.* 7. itẽ superficiario *l.* 3. §. *pen.* item creditori pigneratitio *l.* 9. *hoc tit.* De vsufructuario variatum est. Nam Iulianus illi quoque nunciationem permittendam existimauit nec non & ceteris quibus aliqua seruitus à vicino debetur, eiusdem scilicet generis, id est personalis *l.* 1. §. 1. *inf. de remissio.* Vlpianus permittendam quidem, sed procuratorio domini nomine, non proprio, *l.* 1. §. *vlt. hoc tit.* quod ità esse accipiendum existimo quasi procuratorij nominis color tantùm prætendatur, non quòd necesse sit fructuarium à domino proprietatis procuratorem constitui. Atque hac ratione Iuliani & Vlpiani sententiæ effectu ipso eôdem reuoluentur, & in specie magis & verbis, quàm re ipsâ dissentient. Nihil ergo mirum si vtraque in hos Pandectarum libros relata sit. Quæ conciliandi ratio longè mihi probabilior videtur illâ quã Dñ. Cuiacius affert lib. 1. Obser. cap. 16. Quorsum enim Iuliani sententia simpliciter & absque vlla nota referretur, si prorsus explosa fuisset, vt ille opinatur? De eo quoque qui prouinciale prædium possidet dubitari similiter potuit. Is enim plenè dominus non erat, sed pro vsufructuario habebatur, vt est apud Theophilum §. *per traditionem. Instit. de rer. diuis.* & apertè colligitur ex serie *l.* 1. §. *vlt. l.* 2. & *l.* 3. *in princ. hoc tit.* Sed & illi nunciationem competere placuit *d. l.* 3. quia plus iuris semper habuit quàm fructuarius, ità vt tandem prouincialium & Italicorum prædiorum differentia fuerit sublata *d.* §. *per traditionem.* & §. *cùm autem. Cod. de vsucapio. transform.* At cùm non ad priuatum commodum, sed ad caussam publicam res pertinet, non solùm vicini, sed & omnes ciues opus nouum nunciare possunt *l.* 3. §. *vlt.* & *l.* 4. *hoc tit.* Ad priuatum commodum res pertinet, siue in publico, siue in priuato opus fiat, quod priuato noceat *l.* 1. §. 8. *siue autem.* & §. 11. *nunciamus. in princ. l.* 5. *in princip.* &. §. 9. & *bellè Sextus. hoc tit.* Ad publicam caussam, si in publico opus fiat, vel in sacro, vel in religioso, ripáve fluminis. Imò & si in priuato, ità tamen si quid contra leges edictáve quæ ad modum ædificiorum facta sunt fiat *d.* §. *nunciamus. d. l.* 3. §. *vlt.* & *d.* §. & *bellè.* Sequitur in definitione, *Testatò denunciat.* Nam hoc remedium nunciatio est, siue denunciatio *d.* §. *meminisse l.* 19. *sciendum. hoc tit.* & *l.* 1. *Cod. hoc tit.* Ea autem nunciatio testatò fit, id est testibus adhibitis, qui scilicet testationem, id est scripturam de ea re

factam obſignent *l.* 8. *non ſolùm.* §. 1. *iunctâ Gloſſâ d. l.* 5. §. 7. *ſi quis ipſi. hoc tit.* ideóque in *l.* 1. §. 2. *hoc interdictum .inf. quod vi aut clam.* teſtatio & denunciatio operis noui ſimul iunguntur. Sequitur deinde, *ne opus à vicino cæptum.* Vicini verbum bis in definitione poſitum eſt, *vt in princip. l.* 21. *hoc tit.* quia ad eum caſum qui plerumque accidit ea refertur, nam ſi reipublicæ interſit, non attenditur an ſit vicinus, vt ſupra probatum eſt. Opus autem quod ſolo coniunctum eſt intelligimus, ſiue ædificationem, ſiue demolitionem contineat, quæ priſtinam faciem operis mutat *l.* 1. §. 5. *opus nouum. &* §. *ſeq. hoc tit.* Quinimò & ſi locus vacuus ſit, neque adhuc aliquatenus ædificatus, nunciatio tamen operis noui ei fieri poteſt qui ſe ad opus iã accingit & parat *l.* 26. *Prætor.* §. 1. *hot tit.* Nam quod dicitur in *l.* 21. *ſtipulatio.* §. 3. *opus. hoc tit.* opus factum accipi, non ſi vnum aut alterum cæmentum fuit impoſitum, ſed ſi proponatur inſtar quoddam operis, non eſt ad nunciationem referẽdum, quaſi aliter illa locum habere non poſſit, ſed ad ſtipulationem quæ poſt nunciationem interponitur de opere reſtituẽdo, vt ex præcedentibus legis verbis manifeſtum eſt. Nec verò intereſt vtrùm opus fiat intrà oppida, vel in villis, aut agris *l.* 1. §. 8. *ſiue autem. hoc tit.* Additur in definitione, *ſe inuito fiat*, vt *inf. de remiſſion.* verbo ſcilicet imperſonali, quia nunciatio operis non perſonæ fit, non inquam fit in perſonam, ſed in rem, ideoque rei poſſeſſorem ſequitur *l.* 10. *operis. l.* 18. *ædibus & l. vlt. hoc tit.* & in re præſenti facienda eſt *d. l.* 5. §. 2. *nũciationem. & tribus* §§. *ſeqq. &* §. 14. *qui nunciat. cum* §. *ſeq. hoc tit.* neque refert cui nuncietur, modò ità nunciatio fiat vt domino poſſit renunciari *d. l.* 5. §. 3. *nunciari. & l.* 10. *operis*, *& ſeq. hoc tit.* alioqui nullius eſt momenti. Si alibi nempe fiat *d. l.* 5. §. 4. *ſi quis fortè. hoc tit.* nã ſi alibi fieri permitteretur, illud incommodi ſequeretur, quòd dum veniretur ad opus, ſi quid interim eſſet operis per ignorantiam factum, eueniret vt contra edictum Prætoris eſſet factum, & ideò deſtruendum, & hic eſt procul dubio ſenſus *verſic. ceterùm. d.* §. *ſi quis fortè.* neque enim ità accipiendus quaſi nunciationem alibi fieri permittat, id enim omnino cum principio pugnaret: & obſeruandum particulam, *ceterùm*, ibi accipi pro *ceteroqui*, id eſt *alioquin*, quod Vlpiano ſolemne eſt, vt videre eſt *in d.* §. *meminiſſe. & l.* 2. §. *vlt. hoc tit. & alibi paſſim.* Denique additum in definitione, *Ac proinde illud inhibet.* Nam denunciatio ad inhibẽdum opus fit *l. vn. Cod. eodem tit. quæ eſt alibi lex vltima de ædifi. priuat.* & nihil aliud eſſe videtur quàm prohibitio *l.* 1. *in princip. & l.* 17. *ſi procurator. hoc tit.* Nam & ideò nunciamus, quia ius prohibẽdi habemus *d. l.* 1. §. 11. *nunciamus. d. l.* 5. §. 6. *ſi plurium l.* 8. *non ſolùm* §. *vlt. hoc tit. & l.* 1. *in princip. inf. de remiſſion.* Non tamen exiſtimo nunciationẽ diſertè & verbis ipſis prohibere, ſed prohibitionem vi ipsâ prohibitionis contineri, edicti ſcilicet poteſtate *l.* 1. *in princip. hoc tit.* Quare Gloſſa rectè in *d. l.* 17. pro-

hibi-

hibitionem pro nunciatione interpretatur. Neque obstat quod *in princ. l. 21. stipulatio.* vicinus apertè dicit, ius sibi esse prohibere vicinum opus nouum se inuito facere. Nam hoc non dicit cùm denunciat, sed cùm post nunciationem ventum est ad Prætorem, & agitur de satisdatione operis restituendi, vt verba ipsa legis palàm ostendunt. Quamquam tamen dubitationem facit lex 20. *vi facit. in princ. quod vi aut clam. inf.* nisi id ad interdictum illud quod vi aut clam referas, non ad nunciationem. Vt vt sit certum quidem est, nunciationem opus inhibere & sistere, ità vt eum cui nunciatum est abstinere oporteat *l. 8. non solùm. §. 4. sciendum hoc tit.* Alioqui enim quodcumque post nunciationem ædificatum fuerit destruetur *l. 5. de pupillo. §. 7. si quis ipsi & l. penult.* interdicto scilicet restitutorio, *l. 21. stipulatio §. 1.* cuius verba habentur *in princ. l. 20. Prætor ait.* neque interest iure factum sit opus, an non, vt nec in interdicto quod vi aut clam *l. 1. in princip. in f. illo tit.* nam etsi ius faciendi habuit, pro eo hoc est atque si nullo iure factum esset opus, quia contra interdictum Prætoris factum videtur, id est Edictum, *d. l. 5. §. siquis fortè. & l. penult.* siue contra dictũ *l. 16. si opus hoc tit.* in pœnam scilicet eius qui edicti auctoritatẽ contẽpsit *d. l. penult.* Neque si is qui ædificauit paratus sit docere se iure ædificasse & actionem confessoriam intendere velit audietur, sed nihilominus Prætor ei actionem denegabit, & interdictum in eum de opere restituendo reddet *l. 1. §. 3. in operis. hoc tit.* Ex quo apparet nunciationem quamuis à priuato factam, iussu tamen Prætoris factam videri, interdictum restitutorium intelligere debemus, siue actionem quæ pro interdicto datur *d. l. 16. l. 3. in f. princip. inf. quod vi aut clam.* nam pro interdictis extraordinariæ actiones siue vtiles competunt, vt fert rubrica ipsa *in f. de interdict.* & habetur in *princip. & §. vlt. Instit. eo. tit.* vbi Glossa actiones in factum interpretatur. Quid igitur est quòd in *d. l. 20. §. 4. hoc interdictum. hoc tit.* actio in factum ab hoc interdicto distinguitur quasi aliũde profecta, cùm dicitur eam actionem magis quàm interdictum dari aduersùs heredem eius qui post nunciationem ædificauit: sic enim ea verba accipiẽda esse rectè docet Antonius Augustinus lib. 4. Emendationum, cap. 8. contra Glossæ sententiam, quæ vtramque dari malè putat. Dicendum actionem quæ ex caussa interdicti redditur in factum quidem esse, sed in *d. §.* diuersi generis actionem in factum significari: sunt enim varia genera, nam actio quæ pro hoc restitutorio interdicto datur id continet, vt is cui nunciatum est omne opus quod post nunciationem fecerit suis sumptibus destruat *l. vn. Cod. hoc tit.* At heres eius in pœnam non succedit, patientiam tantùm operis destruendi aduersario præstat *l. penult. hoc tit.* atque ideò diuersâ in factum actione conueniendus est, non illâ quæ est in interdicto. Glossæ enim assentior quæ in *d. l. penult.* pœnam, id est sumptus demo-

litionis interpretatur, neque enim possis intelligere id quod interest, vt in fine l. præcedentis, quia ibi id quod interest venit, non ex eo tantùm quod ædificatum est contra edictum, sed ex stipulatione in id nominatim concepta. Morte igitur eius cui nunciatum est non extinguitur quidem nunciatio, sed effectum suum mutat, nisi cùm satisdatio adhibita est, & in ea heres comprehensus *l. 8. non solùm. in f. hoc tit.* Sed obseruandum interdictum illud restitutorium duas exceptiones continere, prima est nisi nunciatio missa facta sit, altera nisi in ea caussa esset nunciatio vt remitti deberet, *d. l. 20. in princip. hoc tit.* De vltima priore loco dicemus. Ea autem intelligenda est cùm satisdatio de opere restituendo fuerit interposita, vt Iurisconsultus ibidem interpretatur & Glossa rectè accipit, quod deinde explicabimus: Nihil tamen vetat quin ad eamdem exceptionem alios quoque casus referamus in quibus nunciatio non minùs remittenda est. Putà si cui nouum opus nunciatum est, postea conueniat cum aduersario vt opus faciat *l. 1. §. 4. potest.* Item si opus fieri publicæ salutis & securitatis interfit, vel generaliter cùm operis mora periculum aliquod allatura est *d. l. 5. §. 11. si quis riuos. & seq. hoc tit.* eosenim casus Prætor parte Edicti de noui operis nunciatione nominatim excepit, & nunciationem in ijs prohibuit, & si fortè facta sit contemnendam putauit. Itaque apud iudicem qui actioni pro interdicto restitutorio datæ additus est à Prætore, quæri debet, an talia opera fuerint vt contẽni nunciatio deberet *dd. §§.* Denique si nunciator decesserit, nam eius morte nunciatio extinguitur, quia ius prohibendi finitur *l. 8. non solùm. §. vlt. hoc tit.* Nam licèt his casibus remissio non sit necessaria, vt nec cùm satisdatum est, tamen in ea caussa est nunciatio vt missa fieri debeat, si id postuletur: fit enim generaliter remissio vbi non tenet nunciatio *l. 1. versic. planè. inf. de remissio.* Sed & olim fuit alius casus quo restitutorium cessabat interdictum, nempe si post annum à nunciatione elapsum ædificatum fuisset, vt scilicet vis nunciationis non extenderetur vltra annum, quod tamen à Iustiniano emendatum est *l. vn. hoc tit.* cuius veteris iuris hæc videtur ratio, quia actiones quæ ex Prætoris iurisdictione pendent annuæ plerumque sunt, vt & eius imperium, *in princip. de perpet. & tempor. act. Instit.* Valde autem obseruandum est eum qui nunciatione interdictus opus fecit duobus interdictis teneri, restitutorio scilicet, quod ex ipsa operis noui nunciatione competit *d. l. 20. in princip. hoc tit.* & altero restitutorio quod vi aut clam *l. 7. si alius §. 2. ait Iulianus. inf. quod vi aut clam*, quod non ex ipsa nunciatione propriè nascitur, id est ex iure prohibendi quod nuncianti competit, sed ex iniuria vel delicto eius qui vi feciſſe intelligitur, quia prohibitus fecit *l. 1. in fin. princip. & l. 2. in fin. princip. l. 5. aut qui. §. 4. si quis eod. tit.* Atque ità accipiẽda est *l. 17. si procurator. hoc tit.* in quâ Bartolus merè hallucinatur, qui non putauit, occasione nunciationis etiam interdictum quod vi aut clam posse competere.

tere. Atque in hoc potest esse vtilius interdictum quod vi aut clam, quòd heredi quoque competit & ceteris successoribus *l.* 13. *denique.* §. 3. *quæsitum. inf. quod vi aut clam.* At restitutorium interdictum de quo hoc tit. heredi competere non potest, quùm nunciatio morte nunciantis finiatur, vt ante dictum est. Ceterùm hoc restitutoriũ interdictum duas exceptiones habet, vt supra docuimus, nempe nisi nunciatio missa facta sit, vel nisi in ea caussa sit vt remitti deberet *l.* 20. *in princip. l.* 8. §. 4. *sciendum. hoc tit.* Nam vt Edicto de operis noui nũciatione promittitur, vt siue iure, siue iniuriâ opus fieret, per nunciationem prohiberetur, ità etiam, vt deinde remitteretur prohibitio hactenus quatenus prohibendi ius is qui nunciasset non haberet *l.* 1. *in princ. hoc tit.* Illud verò fit ab ipso Prætore proprio in id comparato interdicto *inf. tit. de remission.* Is igitur cui nunciatum est si rectè ædificare velit necesse habet Prætorem adire, & remissionem postulare *l.* 5. §. *si is cui.* & §. *penult.* & *l.* 8. §. *sciendũ. hoc tit.* Et hoc est quod dicitur in *l.* 1. §. *potest autẽ. hoc tit.* post operis noui nunciationẽ cõmittere se litigatores Prætoriæ iurisdictioni, quod ità intelligo vt nempe inter eos conueniat quo die Prætorem adeant, apud quem vterque desiderium suum exponat. Et nunciator quidem hoc intendit ius sibi esse prohibendi, contrà is cui nunciatum est nunciationem non tenere, id est non iure factam, atque ideò nullum effectum habere *l.* 5. §. 1. & §. *si quis. hoc tit.* (nam hoc interdictum, vt & reliqua omnia, inter duos redditur *l.* 13. *cùm procurator* §. *vlt. hoc tit.* & §. 1. *in f. Instit. de interd.*) Prætor autem interdicit, vt quatenus sit ius nuncianti prohibere ne se inuito fiat, nunciatio teneat, pro reliquo nunciationem missam facit *d. l.* 1. *in princip. inf. de remiss.* id est remittit & relaxat *l.* 7. §. 2. *ait Iulianus. inf. quod vi aut clam. d. l.* 20. *in princip.* & *l. penult. hoc tit.* Huius autẽ interdicti de remissionibus hic erit effectus, vt deinde apud iudicem datum quæratur quatenus ius prohibendi nunciator habuit, vt scilicet iudex ex interdicti formula pronuntiet, eatenus nunciationem tenuisse, & vt quatenus non habuit contra pronuntiet nunciationem non tenuisse, argumento *l.* 5. §. 12. *præterea.* & *l.* 2. *stipulatio.* §. 2. *habet. hoc tit.* cuius rei exitus hic erit vt quod post remissionem ædificatum est destruatur, si non iure ædificatum sit, siue in totum, siue ex parte, vt similiter accidit post interpositam cautionem quæ est loco remissionis *d. l.* 2. §. 5. *quæsitũ. hoc tit.* Remissio igitur vt & satisdatio in hoc tantùm proficit vt rectè quis post nunciationem ædificet, si ius ædificandi habet, non aliter *d. l.* 8. §. *sciendum. hoc tit.* Quare quod dicitur in *d. l.* 21. *in princ.* eum qui satisdedit impunè ædificare, quod & ad remissionem trãsferri potest, ità intelligendum est, vt impunè ædificet, quod attinet ad illud interdictum restitutorium, hoc est vt non cogatur indictâ caussâ opus demoliri siue iure, siue iniuriâ factum, non tamen quin cogatur illud demoliri si caussâ cognitâ probatum fuerit, eum non iure ædificasse.

Verba enim Prætoris in interdicto illo oſtendunt remiſſionem ibi demum factam vbi nunciatio non tenet, & nunciationem ibi demum voluiſſe Prætorem tenere, vbi ius eſt nuncianti prohibere ne ſe inuito fiat *d. l. 1. in princ. inf. de remiſſio. & l. 1. in princ. hoc tit.* Sed repugnare videtur *d. lex 1. §. 1. inf. de remiſſio.* vbi ſi fructuarius opus nouum vicino nunciauerit (quod poteſt) procuratorio ſcilicet nomine, vt antè dictum eſt, remiſſio vtilis eſſe dicitur: ſi autem ipſi domino prædij nunciauerit (quod nullo modo poteſt) remiſſio inutilis eſſe dicitur. Nam ſuperioribus conſequens eſſe videretur priori caſu inutilem eſſe remiſſionem, quia nunciatio tenuit, poſteriori vtilem, quia nunciatio non tenuit. Atque ità omnino emendandum eſſe in *d. §. 1.* obſeruat Dñ. Cuiac. lib. 1. Obſer. cap. 16. ego verò nihil mutandum cenſeo. Non enim vult dicere remiſſionem effectum habere, vel non habere cùm impetrata fuerit, ſed vtiliter impetrari ſi nunciator is ſit qui nunciare poſſit, vt tamen deinde quærendum relinquatur, an & quatenus effectum habeat: contrà verò fruſtra & inutiliter impetrari ſi nunciator is ſit qui nunciare non poſſit. Is igitur cui opus nouum nunciatum eſt, abſtinere debet donec remiſſio nunciationis fiat, vel etiam donec ſtipulanti caueat *l. 8. non ſolùm. §. 4. ſciendum hoc tit.* nam & hoc remedium à Prætore introductum eſt *l. 5. §. 16. ſi is cui. hoc tit.* à Prætore, inquam, quia hæc ſtipulatio Prætoria eſt *l. 1. in princip. inf. de ſtipul. Præt.* vt ſcilicet eo remedio interpoſito, vel etiam oblato, ſi per nunciatorem ſtet ne interponatur, is cui nunciatum eſt impunè ædificare poſſit ad eum modũ quem expoſuimus: alioquin enim quidquid antè quàm caueat ædificauerit, interdicto reſtitutorio deſtruere compellitur *l. 21. ſtipulatio. in princip. l. 20. Prætor. §. 3. ſi quis. hoc tit. & d. l. 5. §. ſi is cui.* Exæquatur ergo remiſſioni huius ſtipulationis remedium, & vicem illius obtinet *d. l. 20. in princip. & §. 2. ait Prætor* ità vt exinde ex quo interpoſita fuerit, remiſſio facta ſit, hoc eſt facta intelligatur *l. 1. in princ. verſic. planè. inf. de remiſſio.* re verâ enim remiſſio facta non eſt, ſed pro facta habetur: quod illa verba oſtendunt *in d. verſic.* cùm dicitur, poſt ſatisdationem non eſſe neceſſariam remiſſionem: item quòd dicatur eſſe vice nunciationis miſſæ, quia ſcilicet in ea cauſſa tunc eſt nunciatio vt remitti debeat *d. l. 20. in princ. & verſ. interdictum. hoc tit.* nempe ſi id à Prætore poſtuletur: quamquam enim neceſſaria non ſit, peti tamen poteſt *d. l. 1. verſ. ceterùm. & verſ. planè. inf. de remiſſio.* & videtur vtilius eſſe remiſſionem impetrare etiam poſt interpoſitam ſtipulationem, quia remiſſio impedit interdictum quod vi aut clam *l. 7. ſi alius. §. 2. ait Iulianus. inf. quod vi aut clam*, ſatisdatio non videtur impedire. Ratio differentiæ, quia vt nunciatio proficiſci intelligitur à Prætore, ſic etiam ab alio relaxari poſſe non videtur. Ex quo ſequitur vt quamquam ſtipulatio ſit interpoſita, nihilominus teneat ipſo iure nunciatio, quia priuatorum cautio non videtur poſſe ipſo iure tollere id

quod auctoritate Prætoris factũ est *l.* 1. §. 4. *potest. hoc tit.* tenere autẽ nihilominus nũciationẽ, vel ex eo probari potest quòd dicitur *in princ. d. l.* 20. eã esse in ea caussa, cùm stipulatio interposita est, vt remitti debeat. Si autem nunciatio teneat, videtur interdicto quod vi aut clam locus esse: & ideò *in d.* §. *ait Iulianus* dicitur, *qui ante remissionem nunciationis neque adijcitur, vel ante stipulationem.* Existimarem tamen nunciatorem qui eo casu ageret interdicto quod vi aut clam, malè agere, & caussâ casurum, quùm nec nunciare iterum permittatur quamdiu dicta stipulatio durat *l.* 13. *cùm procurator.* §. 1. *hoc tit.* sed poterit tamen interim eâ ratione calumniosè vexare eum cui nunciatum est, quam molestiam impediet remissio. Verùm nostræ sententiæ omnino refragari videtur *d.* §. *ait Iulianus. vers. licere* vbi idem de satisdatione dici videtur quod de remissione: Nisi dicamus id intelligi non de sola & nuda satisdatione, sed de ea quam remissio sequuta est, *l.* 1. *versi. ceterùm. inf. de remiss.* Certum autem est stipulationem remissione vtiliorem esse aliâ ratione, quia stipulatio præstita, vel etiam oblata remittit vexationem ad Prætorem veniendi, & desiderandi vt missa fiat nunciatio *d. l.* 5. §. *sit is cui. hoc tit. & d. l.* 1. *versic. planè in f. inf. de remiss.* quùm alioquin omnino necessarium sit litigantes venire ad Prætorem, nisi etiam intercedat priuata conuentio *d. l.* 1. §. *penult. hoc tit.* Ceterùm hæc stipulatio de operis noui nunciatione hoc continet, vt si non rectè ædificauerit is cui nunciatum est, omne opus quod post denũciationem fecerit suis sumptibus destruat, *d. l.* 2. §. 1. *hoc tit. & l. vn. Cod. eod. tit.* Interim tamen ædificare impunè potest *d.* §. 1. quia hæc stipulatio ius ædificandi interim præstat *l.* 8. §. *si cùm possem. hoc tit.* Iure tamen nouo à Iustiniano sancitum est vt per tres menses sustineatur ædificatio, stipulatione quantumuis oblatâ, si nunciator præsentem cognitionem offerat *d. l. vn. Cod. hoc tit.* Ità verò is qui stipulanti cauit ius ædificandi habet, vt etiam in eam rem interdictum specialiter ei propositum sit, ne vis ei ædificãti fiat quod proponitur & exponitur *d. l.* 20. §. 5. *deinde ait. hoc tit.* Committitur autem stipulatio siue res iudicetur siue res non defendatur, nam iudex post eam interpositam sumitur, vt post remissionem *d. l.* 21. §. *siue autem. hoc tit. & d. l.* 12. *hoc tit.* Denique hæc stipulatio vel est satisdatio adhibitis scilicet fide iussoribus, ídque vt plurimùm, vel quandoque repromissio, id est nuda cautio *d. l.* 5. §. 16. *si is cui. d. l.* 8. §. *si cùm possem. &* §. *quòd si. & d. l.* 20. §. *penult. hoc tit.*

TITVLVS II.

DE DAMNO INFECTO, ET DE SVgrundis, & protectionibus.

MERITO hic titulus ſuperiori ſtatim ſubiungitur, quùm operis noui nunciatio plerumque fiat, vt damni infecti caueatur nobis ab eo qui fortè in publico, vel in priuato quid molitur, vel etiam in mari, aut eius litore *l.* 1. §. 11. *nunciamus. in princip. & f. & verſic. quod ſi quis. tit. ſup.* Nunciatio enim fit aut iuris noſtri conſeruandi cauſsâ, aut damni depellendi, aut publici iuris tuendi cauſsâ *d. l.* 1. §. 10. *nunciatio*, quam enumerationem & expoſitionem cauſſarum in hunc titulum conſultò reiecimus, vt eo quaſi vinculo illum cum præcedenti connecteremus. Et iuris quidem noſtri conſeruandi cauſsâ nunciatio fit, cùm ius libertatis prædij noſtri conſeruamus, aduerſario in ædes noſtras quid immittente, aut in loco noſtro ædificante, nullo ſcilicet ſeruitutis iure, *l.* 5. *de pupillo.* §. 8. *ſed & ſi. d. tit.* quam naturalem cauſſam appellat §. 9. *& bellè ead. l.* quia libertas rerum, vt hominum, eſt iuris naturalis, *Inſtit. de iu. perſon. in princip.* Item cùm ius ſeruitutis quæ prædio noſtro debetur conſeruamus, quæ cauſſa impoſititia dicitur *in d.* §. *& bellè.* Nunciatio igitur fit iuris noſtri conſeruandi cauſsâ, ſiue naturalis, ſiue impoſititij. Fit etiam iuris publici tuendi cauſsâ, quoties leges, aut Senatuſconſulta, aut Conſtitutiones Principum, quæ ſcilicet ad modum ædificiorum pertinent, per operis noui nunciationem tuemur, vel ſi quid in loco ſacro, religioſo, vel publico, ripáve fluminis fiet, quæ nũciationis cauſſa publica appellatur *d.* §. *nunciamus. &. d.* §. *& bellè.* Denique nunciatio fit damni depellendi cauſsâ, cùm nempe damni infecti quis ſibi caueri deſiderat, *d.* §. *nunciamus. &.* §. 12. *iuris noſtri.* quæ cauſſæ ſpecies omiſſa eſt *in d.* §. *& bellè*, niſi eã ad naturalem cauſſam referre velimus, quod non ineptè fieri poteſt: nam damnum depellere & iniuriam propulſare ſiue à nobis, ſiue à rebus noſtris iuris eſt naturalis *l.* 3. *ſup. de iuſt. & iur.* Sit igitur prima hæc huius tit. cum ſuperiori continuandi ratio. Ex qua naſcitur & alia, nempe quòd vtrobique de damno agatur: nam cùm opus poſt nunciationem ædificatum, per interdictum reſtitutorium deſtruitur *l.* 20. *tit. ſuper.* diminutio patrimonij contingit *l.* 3. *hoc tit.* Imò & generaliter operis noui nunciatio non fit, niſi qua opus nunciatori noceat, ſiue

priuatim ad eius incommodum pertineat *l. 5. in princip. tit. sup.* siue ad incommodum Reipublicæ, quia singulorum ciuium videtur interesse *l. 1. in f. & l. 2. eod. tit.* Dico generaliter, quia si rem subtiliùs intuemur, verum non est nunciationem semper fieri quia damnum detur aut timeatur. Nam quùm damni depulsio sit vna tantùm ex tribus caussis nunciationis, vt dictum est, patet alias duas non ità propriè pertinere ad damnum depellendum, sed ad ius nostrum, vel publicum tuendum. Quare quod dicitur *in d. l. 5. §. 6. si plurium. & §. 10. meminisse.* nunciationem fieri cùm opus noceat, referendum est ad eam speciem cùm quis in suo, in re cuius est dominus ædificat vnde vicinus futurum damnum veretur, quod & verba ipsa ostendunt, vel etiam si fortè in publico, vel in mari eiúsve litore ædificet, ità vt etiam vicinus inde damnum vereri possit vt diximus. Et quod Dñ. Cuiac. dicit in princ. huius paratit. titulum superiorem prospicere damno nondum facto, ne quod à vicino fiat opere nouo, de damno latâ significatione accepto intelligendum est. Sed quod deinde subijcit hoc tit. prospici ne quid nobis damni cõtingat ruinâ vicinarum ædium, vt illo ne opere nouo, & ex illo nunciationem fieri iuris nostri conseruandi, ex hoc, damni depellendi caussâ, non satîs accuratè ab eo scriptum est, vt ex superioribus facilè potest intelligi. Nam hoc tit. non solùm de impendente veteris ædificij ruina agitur, sed etiam de opere nouo, vt & illo tit. quæ est tertia continuandi ratio *l. 7. Prætor. in princip. versic. de eo opere, & l. 15. si finita. §. 1. hoc tit.* Et nunciatio fit tit. superiori non iuris tantùm conseruandi caussâ, sed etiam damni depellendi, vt antè probatum est: nunciatio inquam ipsa operis noui. Rectè tamen docet nunciationem hoc quoque tit. fieri, sed alio sensu & fine *l. 4. §. 3. Prætor. & seq. hoc tit.* quæ est quarta ordinis ratio. Possunt & aliæ pleræque afferri. Nam vtrobique de infectis agitur, hîc quidem de damno, ibi de opere infecto *l. 1. §. 1. tit. sup.* Vtrobiq; de ruina siue demolitione *l. 35. in parietis l. 37. nã si. l. 43. dãni. §. 1. hoc tit. & l. 20. in princ. tit. sup.* Vtrobique de stipulatione Prætoria, quæ etiam vtrobique modò est satisdatio, modò repromissio *l. 1. §. 1. inf. de stipulat. Præt. d. l. 7. in princ. & l. 13. in princ. hoc tit.* Vtrobique interdicta proponuntur *d. l. 7. in f. hoc tit. d. l. 20. in princ. §. deinde. tit. super.* Vtrobique iuratur de calumnia *l. 5. de pupillo. §. 13. qui opus. tit. sup. & l. 13. qui bona. §. 3. qui damni. & §. penult. hoc tit.* Vtrobique remedium subsidiarium proponitur *l. 3. §. 2. quòd si socius. tit. sup. l. 32. si ædibus. hoc tit.* Vtrobique agitur in id quod interest *l. 21. stipulatio. in fin. tit. sup. l. 4. §. 5. in eum. hoc tit.* Vtrobique domino potissimùm remedium proponitur, sed vtrobique tamen superficiario & fructuario aptatur *l. 1. §. vlt. l. 3. §. penult. tit. sup. & d. l. 13. §. 6. superficiarium. hoc tit.* Vtrobique de flumine eiusque ripa agitur *l. 1. §. 11. nunciamus tit. super. l. 7. in princ. versic. de opere. hoc tit.* Vtrobique de modulis quamquam diuerso significatu, *l. 8. non solùm. §. penul. tit. sup. l. 30. damnum.*

§. 1. *hoc tit.* Vtrobique de ijs in quibus dilatio periculoſa eſſe poteſt, *l.* 5. §. 12. *præterea. tit. ſup. & l.* 1. *in princ. hoc tit.* Vtrobique interdum repetitâ die res peragitur, ibi nunciatio, hîc cautio *l.* 5. §. 7. *ſi quis ipſi. tit. ſup. l.* 15. *ſi finita.* §. 17. *Item videamus. hoc tit.* Vtrobique aduerſarius fit poſſeſſor, in nunciatione ſẽper *l.* 5. §. 10. *meminiſſe tit. ſuper.* in hoc tit. ſi nõ caueatur *d. l.* 15. §. 5. *ſi plures & tribus ſeqq. hoc tit.* Vtrobique beneficium Prætoris proponitur *l.* 13. *cùm procurator in f. tit. ſuperio. d. l.* 15. *in f. hoc tit.* Et vtrobique inter vicinos *d. l.* 21. *in princ. tit. ſup. d. l.* 13. §. 3. *qui damni. hoc tit.* Et vtrobique tam in agris, quàm in oppidis *l.* 1. §. 8. *ſiue autem. tit. ſuper. l.* 24. *fluminum* §. *item apud. hoc tit.* Vtrobique Prætor quidẽ partes ſuas primùm interponit, ſed deinde tamẽ iudex datur *l.* 17. *ſi quis.* §. *vlt. hoc tit. d. l.* 5. § 12. *præterea. tit. ſup.* Vtrobique de ædificijs agitur, tit. quidem ſuperiori ſẽper, *d. l.* 2. §. 3. *opus autẽ.* hoc tit quãdoque, *l.* 18. §. *Sabini. & l.* 24. §. *vlt.* Vtrobique de actione in factũ, non ſolùm ea quam pro interdictis dari certum eſt, ſed etiam de alia *d. l.* 20. §. *hoc interdictum. tit. ſup. d. l.* 15. §. *vlt. & d. l.* 17. §. *vlt. hoc tit.* Sed iam penitiùs titulum noſtrum introſpiciamus. Damnum infectum igitur eſt, damnum nondum factum, quod futurum veremur *l.* 2. *hoc tit.* quod contingere ſperatur inquit eodem ſenſu *l.* 13. *qui bona. hoc tit.* qua de re edictum proponitur *l.* 7. quò ſcilicet proſpiciatur damno nõdum facto, quùm ceteræ actiones ad damna quæ contigerunt ſarcienda pertineant, vt eſt *in princ. d. l.* 7. vbi ſupplenda eſt particula, *ferè*, ex *l.* 14. *Antæus.* §. 2. *in hoc iudicium. tit. ſeq.* quo in loco ſcriptum eſt in iudicium aquæ pluuiæ ſicut in damni infecti futurum damnum venire quùm reliquis ferè omnibus iudicijs præteritum præſtetur. Additum autem eſt *ferè*, quia & alio edicto proſpicit Prætor damno nondum facto, nec ſpectat, vt nocitum ſit, ſed omnino ſi noceri poſſit datur ex edicto actio *l.* 5. *ſi verò.* §. 8. *Prætor ait. ſup. de his qui effud. vel deiec.* Damnum autem hoc tit. intelligimus, quod poſſit contingere ex ædibus vicini ruinoſis & vitioſis *d. l.* 15. §. 4. *ex hoc edicto*, quæ ruinam ſcilicet minãtur, quæ damnosè imminent, vt eſt in *l.* 40. *& damni.* §. *penult. hoc tit.* item ex ædificio quod quis molitur, ſiue in ſuo ſiue in publico *l.* 19. *eorũ* §. 1. *l.* 24. *in princ. d. l.* 15. §. 1. *& 2. hoc tit.* quamquam enim pro vitio communis parietis non ſit locus huic edicto *l.* 43. *damni.* §. 1. *hoc tit.* quia ſcilicet quiſque ex vicinis poteſt eum reficere, & impenſas pro parte aliâ actione conſequi *l.* 32. *ſi ædibus. hoc tit.* Si tamen non de vitio parietis quæſtio ſit, ſed vnus ex vicinis ædificare & ob id demoliri cõmunem parietem velit, futuro ſcilicet ædificio ſuo non ſatis idoneum, edicto locus erit *l.* 39. *inter & l.* 37. *nam ſi. hoc tit.* quo ſenſu acipienda eſt l. 28. *in hac.* & hoc caſu futuro damno proſpicitur duplici ex cauſsa, ſiue quid ex demolitione parietis contingat *d. l.* 37. ſiue quid ex molitione ædificij: quamquam & ex hac quoque ſola cauſsa poſſit eſſe edicto locus: putà ſi quis abſque demolitione communis parietis ædificet, ſed ità tamen vt luminibus

vicini officiat, contra ius seruitutis nempe *l.* 25. *Trebatius. & l. seq. hoc tit.* vel ità malè ædificet, vt periculum sit ne ædificium corruat in ædes vicini *d. l.* 24. *in f. princ. hoc tit.* Item cùm quis in alieno ædificat, iure scilicet seruitutis, *totâ l.* 30. *damni. hoc tit.* Item si ex fossione quam quis in suo, vel in publico facit damnum vicinus vereatur *d. l.* 24. *in f.* & l. 26. *Proculus. hoc tit.* aut etiam ex quo alio opere *l.* 1. §. 11. *nunciamus. tit. super.* Item si ex arboribus putà caducis *d. l.* 24. §. 8. *item apud Viuianum hoc tit.* Item si vicinis tegulis deciduis, *l.* 43. *damni. in princip. hoc tit.* Item si ex agro vicini, quid meo impendeat, & immineat, & ex quo periculum sit ne crusta collabatur *l.* 8. *hoc amplius.* §. *Alfenus. hoc tit.* Ex quibus apparet damnum infectum non solùm ex ruina vicinarum ædium, sed ex alijs plerisque caussis timeri posse. Ideóque in damni infecti stipulatione generaliter comprehenditur quod vitio ædium, loci, operis damnum fiat *d. l.* 24. *versic. sed vt* §. *vlt. hoc tit. l.* 13. §. 7. *si quis. in f. l.* 9. §. 4. *quæsitum. l.* 15. §. 1. *vers. notandum, &* §. 3. *si quid vitio. l.* 18. *damni. in princip. & l.* 20. *inter. hoc tit.* quandoque etiam additur quod vitio arborum *d. l.* 24. §. 8. *item apud.* quandoque etiam adijcitur si quid ibi ruet *d. l.* 43. *in princ.* Potest quoque adijci quòd propter demolitionem damnum fiat *d. l.* 37. Possunt & alia adijci. Nam ex locis iam citatis manifestum est stipulationem pro varietate negotij, modò hæc modò illa, modò plura, modò pauciora comprehendere, variámque eius conceptionem esse. Quare quod Dñ. Cuiacius supradicta omnia eâdem formulâ complectitur in hoc paratit. ità est intelligendum, non quòd semper ità fiat, sed quòd possit ità fieri. Sed damnum illud solùm accipere nos oportet quod iniuriâ fit *d. l.* 24. §. 2. *hæc stipulatio. hoc tit.* nõ igitur quod accidit iure publico *l.* 18. *damni. in princ. hoc tit.* id est vsucapione, vt rectè ibi Glossa notat, non quod naturali rei vitio contingit *d. l.* 24. §. 1. *versic. vitium*, non quod facto alterius. *d. l.* 24. §. 6. *præterea.* non quod fortuito casu, vel quâ aliâ ratione quæ vim habet maiorem vel diuinam *d. l.* 24. §. 3. *Seruius. &* §. 7. *Cassius. & d. l.* 43. *in princip.* nisi cùm iniuria præcessit casum, aut vim maiorem, vel cùm etiam sequuta est *d. l.* 24. §. 4. *idem Seruius. versic. si autem.* §. 8. *item apud. versic. planè.* §. 9. *idem ait. versic. nisi fortè, &* §. 10. *sed & quod. & d. l.* 43. ibi. *Si vitio ædificij.* Sed hac in re pugnare videntur *d. l.* 43. *in princip.* & *d. l.* 24. §. 1. *versic. vitium. &* §. *seq.* nam in *l.* 43. hac stipulatione non continetur quod aliquâ vi extrinsecùs admotâ caderet, sed quod ipsum per se concideret: quæ sententia cum superioribus satîs consentire videtur. At in *d. l.* 24. vitium ædium, & loci esse dicitur, quod accidens extrinsecùs infirmiores eas facit *d. vers. vitium*, & damnum intelligi quod extrinsecus contingat *d.* §. *hæc stipulatio.* Dicendum videtur particulam *extrinsecùs* in *d. vers. vitium* poni ad differentiam eius vitij quod naturale est, & per se inest, quódque ideò non præstatur. At *in d. l.* 43. dici ad differentiam caussæ extraneæ, & quæ aliunde veniat, quàm ex infirmi-

tate rei, aut naturali ipsius vitio, quo etiam sensu vsurpatur *in d. §. 2. hæc stipulatio.* Ceterùm qui damnum futurum veretur Prætorem adire, atque ideò aduersarium in ius vocare necesse habet, vt sibi caueri postulet, quod Prætor non nisi caussâ cognitâ solet decernere *l. 44. cùm postulassem. in princ. hoc tit.* in qua caussæ cognitione plura versantur. Hæc igitur cautio necessariam habet Ptætoris aditionem, quamuis in noui operis nunciatione aliud sit *l. 1. §. 2. nunciatio. tit. sup.* quia nulla fit iniuria ei cui opus nouum nunciatur, quùm si periculum sit in mora, ædificet nihilominus, *l. 5. §. 12. præterea. eod. tit.* & si non sit, possit adire Prætorem & remissione impetratâ ædificare *l. 1. inf. de remiss.* At nemo facilè & temerè cogendus est, stipulationis nexu sese obligare. Quod si is qui damnum veretur priuatim quidem, & non apud Prætorem sibi caueri postulet, nihil agit, & si ædes putà interim corruant damnum suâ culpâ patitur qui aut Prætorem omnino non adierit, aut tardiùs adierit *d. l. 44. hoc tit.* vt scilicet nulla sit proposita actio, nullum remedium quo damnum sibi datum resarciatur *d. l. 7. §. 1. hoc tit.* vbi hæc ratio redditur, *quòd quùm animalia nostra quæ noxam commiserunt non vltra nos solent onerare, quàm vt noxæ ea dedamus, multò magis ea quæ animâ carent vltra nos non debent onerare, præsertim quùm res quidem animales quæ damnum dederunt ipsæ extent, ædes autem si ruinâ suâ damnum dederunt desierint extare*: quibus verbis significatur eum cuius ædes corruerunt, quasi genere quodam noxæ deditionis defungi, hoc est liberari si res collapsas habeat pro derelicto, vt apertè significatur illis verbis: *vltra nos non debent onerare.* Nam & generaliter remedium huius edicti videtur conuenire cum noxali actione, quia vt in ea quis cogitur, aut noxam præstare, aut noxæ dedere, sic ex hoc edicto cogitur vicinus, aut damnum sarcire, aut re suâ carere, eiúsque possessione aduersario cedere. *d. l. 7. in f. & l. 9. hoc amplius. in fin. princ. l. 13. §. 8. si quis. quia l. 15. §. 9. si quis autẽ. hoc tit.* Si tamen dominus ædium ea quæ ruerunt velit tollere non aliter ei permittetur, quàm vt caueat non solùm de futuro damno quod tollendis suis rebus inferri posset, sed & de præterito, *d. l. 7. §. 1. versic. respondit.* Sed & si nulla negligentia ei qui damnum passus est possit imputari æquum erit ei succurri, vt etiam de præterito damno caueatur *l. 8. & 9. in princip. hoc tit.* ex quo apparet hoc tit. etiã de damno iam facto aliquatenus agi, quod tamen pro infecto intelligitur, quia repetitâ die cautio tunc interponitur, id est retroacta *d. l. 15. §. 7. item. iunctâ Glossa. hoc tit.* Sic contrariâ æquitatis ratione succurritur ijs qui cùm cautio postularetur abfuissent, vt scilicet reuersis cauendi potestas ex bono & æquo detur *l. 19. eorum. hoc tit.* vbi pro *,si reuersus*, quod est in Pandectis Florentinis repone, *sed reuersis*, ex *l. 30. in noxa. sup. denox. act.* quæ est eiusdem auctoris. Interpositâ autem cautione nascitur actio quæ generaliter ex stipulatu dicitur *l. 10. si ambo. §. vlt. sup. de compens.* specialiter verò damni infecti *d. l. 37. hoc tit. l. 3. §. 3. si vici-*

nus,

nus. l. 11. §. 3. *officium. l.* 14. §. *penult. tit. ſequ.* naſcitur, inquam, ex ipſa cautione damni infecti : vnde *in l.* 40. *damni.* §. 2. *quotiens hoc tit.* dicitur actio ex damni infecti, pro ex ſtipulatione damni infecti. Et damni infecti actio quoque appellatur vt ſtipulatio, initio ſcilicet inſpecto & relatione factâ ad ipſam ſtipulationem ex qua deſcendit: quo etiam ſenſu accipere oportet quod dicitur *in l.* 17. *ſi quos.* §. *vlt. hoc tit.* iudicem cognoſcere de damno infecto. Nam actio quidem non competit damno adhuc infecto, ſed poſtquam contigerit *l.* 13. *Iulianus.* §. 10. *ſed etſi. ſup. de act. emp. l.* 3. §. 2. *ſi vicinus. tit.. ſeq.* ſtipulatio enim non committitur niſi cùm damnum iam factum eſt, *d. l.* 24. §. 5. *quamquam. hoc tit.* Quare hæc actio, de damno infecto, vel damni infecti, non niſi impropriè dicitur, verè autem eſt de damno iam facto, & ità appellatur in *d. l.* 9. §. *Alfenus, hoc tit.* vt rectè habet Florentina lectio. Sed quomodo eo in loco intelligimus dari hoc iudiciũ de damno iam facto, quùm cautio damni infecti non dicatur antè interpoſita fuiſſe. Dico ex ſubſequenti antecedens colligendum eſſe, vt quùm actionem dari dicat, cautionem præceſſiſſe ſubinferat, & hic eſt illius loci ſenſus vt arbitror. At quod dictum eſt cautionem quidem eſſe de damno infecto, actionem verò propriè de damno iam facto, pugnare videtur cum *l.* 11. *ſupra.* §. 3. *officium. & d. l.* 14. §. 2. *in hoc iudicium. tit. ſeq.* quæ ſunt Pauli & ex eodem libro: vbi actio aquæ pluuiæ & damni infecti in eo comparantur, quòd vtrobique non de præterito, ſed de futuro damno agatur: quod in actione aquæ pluuiæ ità verum eſt, vt ſtatim ac factum eſt opus quo aqua pluuia quandoque nocitura ſit, etiam ſi nondum nocuerit, poſſit agi de aqua pluuia arcenda *l.* 24. *vicinus. tit. ſeq.* illis verbis, *ſi appareat futurum vt aqua pluuia noceret.* Difficilis ſanè obiectio, ſed tamen huic verè reſpondet Gloſſa *in d.* §. *officium*, vt nempe illi loci accipiendi ſint de ipſa actione, quod attinet ad titulũ ſequentẽ, quod verò attinet ad noſtrum, non de ipſa actione, ſed cautione: quam interpretationem ſequutus eſt Dñ. Cuiacius ad illum §. *officium.* ſed pleniùs ad *d.* §. *in hoc iudicium.* Quibus conſequens eſt actionis ſiue iudicij verbum, pro cautione damni infecti interdum vſurpari, quod obſeruandum, non tamen *in d.* §. *Alfenus* quùm de damno iam facto ibi nominatim agatur, nec *in l.* 3. §. 2. *ſi vicinus. tit. ſeq.* nec in *d. l.* 13. §. *ſed & ſi. ſup. de action. empt.* quas tamen in hoc citat Dñ. Cuiacius ad *d.* §. *officium.* in Pauli Edicto. Nam in illis damnum iam datum fuiſſe, atque ideò actioni, non cautioni locum eſſe verba ipſa palàm oſtendunt. Sed nec *in l.* 32. *inquilino. hoc tit.* quia ex fine præcedentis legis apparet ibi præceſſiſſe ſtipulationem. Interdum tamen cautio hæc, vt dixi, actio appellatur: quam in ſententiam rectè obſeruat Dñ. Cuiacius ad *d. l.* 44. *hoc tit.* ad Africanum, Plinium lib. 36. cap. 2. dicere eum qui hanc cautionem poſtulat agere damni infecti, & Africanum in *d. l.* 44. eodem ſignificatu experiri, quibus

iungi poteſt. *l.* 7. *Prætor.* §. 1. *hoc tit.* vbi quùm hæc cautio à ceteris actionibus diſtincta dicatur, in genere actionum palàm conſtituitur. Stipulationes enim Prætoriæ omnes actionum inſtar obtinent, inquit Vlpianus *l.* 37. *actiones. inf. de obligat. & act. d. l.* 10. §. *vlt. ſup. de compenſat. l.* 1. *in princ. de ſtipulat. Præt. inf.* & vt idem loquitur *in l.* 20. *non ſolùm. inf. rat. rem hab.* vicem repræſentant actionum, hanc enim lectionem ſequi malo, quàm Florentinam, quia ſuperioribus Vlpiani locis magis conuenit. Ceterùm ſi cautio intrà diem à Prætore conſtitutam nō fuerit præſtita, in poſſeſſionem eius rei vnde damnum timetur mittitur is cui cautum non eſt, *l.* 4. §. 1. *l.* 9. *hoc amplius.* §. 4. *quæſitum. & l. ſeq. hoc tit.* vice ſcilicet cautionis *l.* 15. *ſi finita.* §. 16. *ſi quis damni. hoc tit.* quod decreto Prætoris fit *d. l.* 15. §. 18. *illud. &* §. 19. *ſi iam ruerunt.* & hæc quidem non tam poſſeſſio rerum, quàm cuſtodia eſt, *l.* 3. §. *vlt. inf. de acquir. poſſ. l.* 5. *in princip. ſup. vt in poſſeſſion. legat.* Quòd ſi fortè duretur non caueri, vt poſſidere liceat Prætor permittit *l.* 4. §. 2. *ſi fortè. hoc tit. duretur*, id eſt, *obduretur*: ſi, inquam, in contumacia non cauendi obduret obſtinatè is cuius in rem miſſio facta eſt, Prætor inquam permittit cauſſà cognitâ *d.* §. *ſi fortè. & d. l.* 7. *in princip. hoc tit.* imò iubet *d. l.* 15. §. 5. *ſi plures. & quatuor ſeqq.* nam id facit decreto, quod ſecundum appellatur *d. l.* 15. §. 6. *Iulianus.* & ſecundum etiam eſt, quod ſcilicet circa poſſeſſionem interponitur, ſed tamen tertium ſi totius rei geſtæ ordinem inſpicias: nam & cautionem interponi ex decreto probatum eſt, & vt rectè docet Dñ. Cuiacius ad *d. l.* 44. *hoc tit.* in cauſſa damni infecti tria edicta à Prætore interponuntur. Poſſidere autem non ſtatim permittit Prætor, ſed cauſſà cognitâ & poſt aliquod interuallum & denunciatione priùs factâ *l.* 3. §. *vlt. inf. de acquir. poſſeſſ. d. l.* 15. §. 1. *non autem. hoc tit. l.* 4. §. 3. *Prætor. & ſeq. hoc tit.* Hoc ideò quia decretum poſſeſſionis graue eſt, qui enim poſſidere iuſſus eſt, dominus à Prætore conſtituitur, *d. l.* 15. §. 6. *Iulianus. & ſeq.* quod valde obſeruandum eſt. Prætor enim dominum non facit, ſed lex, §. *quos autem. de bon. poſſ. Inſtit.* ſed intellige dominium quod poſſeſſionis dicitur in l. 2. Cod. Theodoſi de mater. bon. vt rectè Gloſſa ad *d.* §. *Iulianus.* Vel etiam intellige poſſeſſorem à Prætore conſtitui dominum, id eſt loco domini, & iure dominij, vt eſt in *d. l.* 15. §. 18. *illud.* nam quoſcumque Prætor poſſeſſores facit, eos dominos eſſe fingit, quò ſcilicet ciuiles in rem actiones eis accommodet, *toto tit. ſup. de poſſeſſ. hered. petit. &* §. *ſed iſtæ. Inſt. de act.* Poſſeſſores ergo propriè efficit Prætor, atque ideò occaſionem vſucapiendi præbet quamuis rem alienam eſſe ſcienti, vt *in l.* 20. *& generalis. ſup. de noxal. actio.* Ratio eſt in *l.* 11. *iuſtè. inf. de acquir. poſſeſſ.* ſícque poſſeſſor incipit per longum tempus dominium capere, id eſt vſu capere, *d.* §. *Iulianus*, *& d. l.* 44. §. 1. *hoc tit.* Præterea in eo graue eſt poſſeſſionis decretum, quòd vbi quis poſſidere iuſſus eſt, dominus deijciendus erit poſſeſſione *d. l.* 15. §. 9. *ſi quis autem. &* §. 11. *ſi fortè*, niſi ſponte poſſeſ-

ſione

sione cesserit, quod etiam potest facere post missionis decretum, *l. 13. qui bona. §. 8. si quis quia. & l. 16. antequam. hoc tit.* Et in hoc etiam graue, quòd postquam quis possidere iussus est locus oblationi cautionis non est, nisi ex iusta caussa per restitutionem subueniatur *d. l. 15. §. 18. illud.* atque ità procul dubio intelligendum est quod dicitur in *l. 4. §. 2. si fortè. hoc tit.* ex caussa fieri solere vt decedatur à possessione, ab eo scilicet qui possidere iussus antea fuerat. Differt igitur plurimùm missionis decretum à secundo decreto, sed in eo potissimùm, quòd ex primo decreto missus, possessor non est, sed est in possessione: At iussus possidere ex secundo decreto possessor est, ità vt hæc longè differant *in* possessione esse, & possidere *l. 18. damni. §. 8. non solùm. hoc tit. l. 3. §. vlt. inf. de acquir. possess.* Obseruandum tamen eum qui in possessionem missus sit dici interdum possidere *d. l. 13. §. 8. si quis*, & habere possessionẽ *d. l. 15. §. 5. si plures. hoc tit.* & consequenter decedere possessione *in l. 5. §. 1. vt in possessio. legat. sup.* sic rectè Glossa *in d. l. 15. §. 12. si qua*, missum in possessionem rectè interpretatur, possidere iussum, siue missum ex secundo decreto, non quòd hæc diuersa non sint, sed quòd possessio missionem plerumque sequatur *d. l. 44. hoc tit.* & verò sequi debeat ex officio Prætoris *d. l. 5. in princ. hoc tit.* Hic igitur est ordo huius edicti de damno infecto quem exposuimus. In eum autem qui neque cauerit, neque in possessione esse, neque possidere passus erit, iudicium Prætor pollicetur *d. l. 7. hoc tit.* quæ est actio in factum *l. 17. si quis. §. 1. l. seq. §. 7. si pupillus. & §. seq. hoc tit.* quâ tantum præstatur, quantum præstari oporteret si cautum fuisset *d. l. 15. §. vlt* in eam igitur venit damnum quod datum est, & quanti interest, necnon culpa *l. 43. damni. ad fin. l. 18. damni. §. 2. ei qui. & §. 4. emptor. in fin. l. 28. hoc tit.* nec mirũ si contumacia non parentis edicto, pignorum capione non coërceatur, sed hac in factum actione *d. l. 4 §. 1. hoc tit.* quandoquidem ipsa pœnalis sit. *l. 16. antequam. & d. l. 18. §. 8. non solùm. hoc tit.* Quia verò res, id est lis damni infecti celeritatem desiderat, Prætor Magistratibus municipalibus duas res delegauit cautionem & missionem in possessionem, cetera suæ iurisdictioni reseruauit, atq; hoc ipsum nominatim vt possidere liceat *l. 1. & 4. in princ. & §. 1. versic. duas res. & §. 2. si fortè. hoc tit.* quæ delegatio necessaria omnino fuit, nam iubere caueri Prætoriâ stipulatione, & in possessionem mittere magis sunt imperij quàm iurisdictionis, *l. 4. iubere. sup. de iurisdict.* at ea magistratus municipalis potest habere non nisi alieno beneficio *l. 26. ea quæ. inf. ad municip.* Eadem verò ratio, quòd scilicet dilatio hac in re periculosa est, effecit vt etiã feriatis diebus Prætor adiri possit vt damni infecti caueatur *l. 2. sup. de fer.* Ad eam verò iurisdictionis delegationem referenda sunt edicti verba hæc *in d. l. 7. eiúsve cuius ea de re iurisdictio fuit quæ mea est.* In Magistratum autem municipalem qui suprascripta non curauerit actio quoque in factum quanti ea res fuerit cuius damni infecti nomine

cautum non erit datur, quæ ad id quod intereſt refertur, & ad vtilitatem venit, non ad pœnam *d. l.* 4. §. 5. *in eum. iunctâ gloſſa, hoc tit.* Sunt præterea duo interdicta quæ ex cauſſa damni infecti proficiſcuntur. Nam ſi priuſquam cautum fuerit ædes vitioſæ corruerint, neque dominus rudera velit egerere eáque derelinquat, interdictum ei reddendum eſt in cuius ædes rudera deciderunt, per quod vicinus compelletur, aut ea tollere, aut totas ædes, non rudera ipſa ſolùm pro derelicto habere *d. l.* 7. *in f. & l.* 8. *hoc tit.* neque tantùm rudera tollere, ſed & de præterito damno cauere *l.* 9. *hoc amplius. hoc tit.* quod & alijs caſibus fieri ſupra obſeruatum eſt. Item de his quæ vi fluminis importata ſunt interdictum datur ne vis fiat dominis quo minùs ſua auferant, ſi modò damni infecti repromittant, ad exemplum illius quod aliquãdo dum Tyberis abundaſſet datum eſt *d. l.* 9. §. 1. *hoc tit.* neque dubito, quin *ex princ. eiuſdem* addendum ſit, vt etiam de præterito damno caueat, vt & §. *ſeq.* Et hæc de damno infecto, vel occaſione damni infecti hoc tit. proponuntur. Sed additur præterea in rubrica de ſugrundis, & protectionibus, ſiue vt eſt in Indice Pandectis præfixo, de projectionibus & ſugruendis, de quibus tamen ne verbum quidem in toto tit. quod & in alijs pleriſque rubricis obſeruatum eſt à Dñ. Cuiacio in paratit. ſup. de fer. vt intelligamus tituli definitionẽ ad ea ſimiliter eſſ eporrigẽdam quæ in rubrica continentur, licèt nulla eorum mentio in contextu fiat. Vt videre eſt in hac rubrica, in qua de ſugrundis & protectionibus additum eſt, *quia damnum ab his plerumque contingit* ait *l.* 5. *ſi verò.* §. 6. *Prætor ait ne quis. &* §. 8. *Prætor ait cuius. ſup. de his qui effud. vel deiecer.* Et obſeruandum præter popularem actionem quæ proponitur *in d.* §. *Prætor ait ne quis. & ſeq.* cùm quis in ſugrunda protectóve ſupra eum locum, quà vulgò iter fiet, vel quo conſiſtetur id poſitum habeat, cuius caſu noceri poſſit, competere etiam ex hoc tit. cautionem & actionem de damno infecto, & reliqua remedia quæ de ea re, vel eius occaſione in eo proponuntur. Ceterùm ſugrunda & protecta partes ædium procul dubio ſunt, vt cõſtat ex *d.* §. *Prætor ait ne quis.* ſed vt breuiter definiam, hoc aut illo vocabulo non vnam aliquam certam partem ſignificari puto, verùm omnem quæ extra ædes promineat. Itaque non dubito quin ea pars tecti quæ parietis tegendi & communiendi cauſſà foris ſpectat & proijcitur, & ex qua ſtillæ caſſitant, vnde ſtillicidio nomen, ſugrunda vel ſugrundatio, non proprio, ſed generali nomine dici poſſit, vt apud Vitruuium lib. 4. cap. 2. & lib. 10. cap. 21. Itali multi hodiéque vocant, *la Grundaia*, Galli, *la Seuerande*. Tignorum protectum dicit *l. vlt. ſup. de ſeruit. præd. vrban.* quà ſcilicet ambitus ædium patet & ſtillicidij rigor protenditur. Tecti proiectum vel proiectionem poſſis rectè dicere ex Tullio in Topicis, vbi ambitum definit: Tecti diffuſionem Boëtius in eum locum vocat. Quibus ex locis apparet inter proiectum & protectum generaliter nihil intereſſe, vt

nihil

nihil mirũ sit si nostra rubrica promiscuè de protectionibus siue protectis, vel de proiectionibus, nam proiectum protegit *l.* 3. §. 5. *Labeo. inf. vti possid.* & vicissim protectum proijcitur & prouehitur, quo sensu proiecta, tecta, coniunctim pro eodem in veteri Glossario vsurpantur & generali proiecti appellatione tam mœniana, quàm sugrundæ continentur *l.* 242. §. 1. *de verb. sign. inf.* Verumtamen sugrunda, vt dixi, de quacumque ædium parte quæ extra proijciatur rectè quoque dicitur *d.* §. 1. quod certissimis argumentis probatur. Primum loco illo Glossarij à Dñ. Cuiacio citato hoc parat. in verbo, *Grunda*, quo nihil aptius in nostram sententiam dici potest. Deinde quòd in *d. l.* 5. §. 6. *Prætor ait nequis. & seq.* significatur sugrundam locum esse in quo quis ponere & exponere quædam possit, quod non facilè in stillicidij proiecto fieri potest aut solet, quæ sententia valdè confirmatur lib. 19. Synopsis Βασιλικῶν περὶ ξημιώντων vbi exesta Græcè dicitur quæ Latinè sugrunda & protectum, cuius sententiam refert Leunclaius vbi rectè vertit protectum & alibi mœnianum. Tertiò quòd in *d. l.* 242. §. 1. *de verbo signif. inf.* mœniana & sugrundas coniungat. Quartò quòd nos Nouempopulani in idiotismo dicamus generaliter *subrondare* pro eo quod est prominere, & *brondellos* pro his partibus quæ in pane protuberant, quæ vocabula, vt alia pleraque nostratia Latino fonte procul dubio cadunt. Nam in veteri Glossario subrunda quoque vsurpatur pro sugrunda. Quintò Veneti dicunt *la gronda* canales illos qui in coronice parietum inædificantur, aut potiùs ipsam coronicem, *la corniche*, habent enim tecta non proiecta, sed parietibus adæquata. Vnde fortè *grondare* vulgò dicunt Galli ductâ metaphorâ à murmure aquæ pluuiæ in canales illos quos sustinet coronix influentis & decurrentis. Sextò Vitruuius d. cap. 21. dum subgrundas supernè proclinatas in testitudine ponit, euidenter significat non omnes subgrundas propendere, & proclinare, sed quasdam esse planas. His addi potest locus ille à Dñ. Cuiacio hîc citatus ex Fulgentio de vocibus antiquis, vbi sepulchra infantiũ suggrundaria dicuntur, quasi scilicet iustorum sepulchrorum quibus applicantur appendices & prominentiæ quædam. Existimo igitur hæc tria æquè latè patere proiectum, protectum & sugrundam, & his quamcumque ædium partem quæ extra parietem promineat generaliter significari posse, vnúmque pro alio vsurpari, quod ex plerisque Glossarij locis facilè conficitur. Certè sugrundæ non sunt tabulæ illæ quas putat Dñ. Cuiacius in hoc paratit. nam illæ partes ædium non sunt, & pro arbitrio ponuntur, & locus Vitruuij quem citat, qui est lib. 2. cap. 9. ostendit tabulas quidem in sugrundis esse posse, non autem esse ipsa sugrundia: & d. cap. 21. tabulas euidenter à sugrundijs distinguit. Quid igitur sunt illæ tabulæ? Docebo apertissimè. Locus Palladij quem etiam citat sic habet. lib. 12. cap. 15. *Ex larice si tabulas suffigas in fronte atque extremitate tectorum præsidium contra incendia contuliſti.* Illi

loco lucem clarissimam affero ex Vitruuio lib. 4. cap. 2. *Tum proiecturas tignorum*, inquit, *quantum eminebant ad lineam & perpendiculum parietum persecuerunt*, qualia esse hodie Venetis tecta supra diximus, *quæ species cùm inuenusta ijs visa esset, tabellas ità formatas, vtì nunc fiunt triglyphi contra tignorum præcisiones in fronte fixerunt.* Alter Vitruuij locus quem citat qui est lib. 2. cap. 9. sic habet: *Cuius materici* (Larygnæ scilicet) *si esset facultas apportantibus in vrbem, maximæ haberentur in ædificijs vtilitates, & si non in omnibus, certè tabulæ in sugrundijs circùm insulas si essent ex ea collocatæ ab traiectionibus incendiorũ ædificia periculo liberarentur.* Qui locus à superiore Palladij eò diuersus est, quòd Palladius agat de tectis parietibus exæquatis, Vitruuius autem de tectis, protectis & diffusis, parietis non solùm tegendi, sed etiam communiendi gratiâ, quæ vtiliora sunt illis quò stillicidium cadat longiùs, vt prædicto loco Boëtius scribit. Igitur & in hoc genere tecti protensi, quod sugrundam quoque generali nomine diximus posse appellari, tabulæ Larygnæ in fronte & extremitate tignorum suffixæ prohibent traiectiones incendiorum. In insulis autem id optare potissimùm videtur Vitruuius, non quòd in his non sit minus periculum quàm in domibus, si genus structuræ spectes, (sunt enim insulæ proprio ambitu ab alijs ædificijs circumquaque seiunctæ,) sed quòd in ijs sicut in horreis merces reconderentur, vnde maior esse posset incendij iactura.

TITVLVS III.

DE AQVA, ET AQVÆ PLVVIÆ ARCENDÆ.

HVIVS tituli cum superiore communio vel ex eo euidens est, quòd in iudicium aquæ pluuiæ arcendæ, sicut in damni infecti futurum damnum veniat non præteritum, quòd, inquam, vtrobique non de præterito, sed de futuro dãno agatur *l. 6. si tertius. §. 3. si quis. l. 11. supra. §. 3. officium. & l. 14. Antæus §. 2. in hoc iudicium. hoc tit.* de damno igitur nondum facto, siue de damno infecto *l. 1. §. 2. hæc autem. hoc tit.* cuius similitudinis duobus in locis iterata repetitio ansam præbet dicendi non solùm cautionem ipsam damni infecti, actionis, & iudicij nomine illis locis significari, quod alijs quoque testimonijs tit. superiori probauimus, sed etiam nullam esse actionem damni infecti præter ipsam cautionem: quamquam nos antea Glossæ & Dñ. Cuiacij sententiam sequuti, hanc ab illa separauimus. Illud verò non potest intelligi, nisi etiam explicemus, quod etiam superiori paratit. attingit Dñ. Cuiacius

& ad *d. l. 44. in princip. eod. tit. tractatu ad Africanum*, quare hæc cautio instar actionis habere dicatur. Et generaliter quidem illud etiam affirmatur de stipulationibus Prætoriis *l. 3. actionis. inf. de obligat. & act.* At non generaliter tamen de Prætoriis omnibus accipiendum est, sed de ea tantùm earum specie quæ cautionales dicuntur *l. 1. inf. de stipulat. Præt.* quod etiam innuit *l. 20. non solùm. inf. rat. rem hab.* illâ conditione, si vicem repræsentant actionum. Hanc verò rationem dictis locis affert Dñ. Cuiacius, quare scilicet stipulationes illæ Prætoriæ instar actionis habere dicantur, quòd scilicet apud Prætorẽ postulentur quem adeò in ius adire necesse sit: quorum vtrumque probatur *in princ. d. l. 44. & l. 2. sup. de fer.* Sed tamen non omnia quæ à Prætore pro tribunali sedente postulanda sunt instar actionis habere continuò dici possunt. Exemplum est in quibusdam stipulationibus quæ interponi quidem desiderantur, neque ideò pro actione habentur *d. l. 29.* quales scilicet sunt quæ communes dicuntur, nam & Prætor iubet has interponi *in fin. tit. de diuis. stipulat. Institut. & d. l. 1. in princip. versicul. cõmune. inf. de Præt. stipul.* desiderare autem à Prætore nihil aliud est quàm postulare *l. 15. si finita. in princip. tit. super. l. 1. §. 1. sup. de postul.* An igitur stipulationes illæ Prætoriæ cautionales instar actionum habere dicuntur, quia vt sit noua actio intercedunt *d. l. 1. in princip. de stipulat. prætor.* quæ alioquin futura non esset *l. 6. euenit. tit. super.* & quæ ideò ex stipulatu appellatur *l. 16. si ambo. §. vlt. sup. de cõpensat.* At eâ ratione stipulatio quæcumque etiam conuentionalis instar actionis habere diceretur, quùm vnaquæque eodem fine & effectu proponantur, vt nempe actio inde nascatur quæ ex stipulatu quoque generaliter appellatur, vt copiosiùs probat Dñ. Cuiacius *ad princip. tit. de verbor. obligat. Institut. in prioribus Notis.* Verius igitur videtur similitudinem actionis in stipulationibus Prætoriis cautionalibus in eo potissimùm versari, quòd qui eas desiderare potest, possit etiam aduersarium in ius vocare, atque ideò in ius nolentem agere & compellere (in quo vis & notatio actionis consistit) ideóque experiri, siue agere damni infecti dicitur *d. l. 44. tit. super.* & loco Plinij citato lib. 36. cap. 2. & *l. 57. cui* aliàs *quibus. de verbor. significat. inf.* atque ità prosequi pro agere Dñ. Cuiacius interpretatur in ea *l. 57. ad d. l. 44. & ad tit. ipsum de verbor. significat.* Quamquam ad edictum Pauli, persequi, id est consequi in eadem illa *l. 57.* interpretari voluerit. Illa verò similitudo non in conuentionalibus tantùm stipulationibus, sed etiam in reliquis Prætorijs, id est iudicialibus vel communibus cessat. Quamquam enim hæ in iure Prætore iubente, vel in iudicio iubente iudice interponãtur, vt est *inf. tit. de diuis. stipulat. Institut.* (exceptâ cautione ex noui operis nunciatione, quæ sponte, & vltrò interponitur *l. 5. de pupillo. §. 16. si is cui. sup. de oper. nou. nunciat.*) non tamen earum interponendarum gratiâ potest quis aduersarium in ius vocare. Sed ab eo qui aliquâ actione iam vocatus sit, desiderare vel apud Prætorem, vel

apud iudicem vt talis cautio interponatur, quod haud obscurè intelligi potest *ex princ. d. l. 1. inf. de stipulat. Prætor.* Quinimò facilè existimarim eâdem ipsâ conceptione & formulâ stipulationis Prætoriæ cautionalis iudicem adijci solitum, qui nempe ex eius præscripto, cùm opus esset, iudicaret. Cũ enim illæ in iure & adhibitâ summatim causſæ cognitione interponerẽtur, vt apparet *ex f. l. 1. de stipul. Præt.* & in cautione damni infecti tit. superiori probauimus, frustra iterũ iretur ad Prætorem actionis impetrandæ causſâ, cuius præsertim non posset alia esse formula quàm quæ verbis cautionis continetur. Nõ tamen negauerim cautionẽ siue stipulationẽ ab ipsa actione quę inde proficiscitur apertè distingui, vt in *d. l. 10. §. vlt. sup. de compens. d. l. 1. in princ. inf. de stipul. Præt. & d. l. 6. tit sup.* quia quamquam eâdem formulâ quantum opinor cõprehendantur, atque ità velut vnitatem faciant, simúlque coalescant, vt loquitur alio in casu *l. 9. hoc. §. 2. Alfenus. hoc tit.* naturâ tamen & ratione, nec non vsu siue exercitione (sic enim appellat *l. 15. etiam. sup. vt legat. seu fideitom. seru. cauſ. caueat.*) distinguuntur, vt in re damni infecti videre est. Nam quùm stipulatio nõ committatur nisi cùm damnum factum sit *l. 24. fluminum. §. 5. quamquam. tit. super.* cauetur enim de damno quod fiet *d. l. 15. §. 1. in f.* ac consequenter actio sit de dãno sarciendo *d. l. 32. in f. eod. tit.* manifestum est actionem quantumuis iam datam non exerceri, nisi postquam damnum contigerit. *l. 13. Iulianus. §. 10. sed & si. sup. de act. empt. d. l. 37. tit. super. l. 3. §. 2. si vicinus. hoc tit.* quæ nihilominus actio damni infecti dicetur, quia scilicet formulâ ipsâ de damno futuro concepta est, quâ etiam ratione iudex de damno infecto cognoscere dicitur, *l. 17. si quis. in f. illo tit.* relatione scilicet ad ipsam formulam, cui addictus est, factâ: quamquam re verâ de damno iam facto cognoscat. Non tamen placet quod dixi tit. superiori actionem damni infecti, de damno iam facto propriè appellari *in d. §. Alfenus*, nam quæ dubitandi ratio ibi esse posset si cautio damni infecti præcessisset quin damno dato actio posset exerceri? Sed quia de damno infecto cautum non fuit hinc oritur dubitatio: æquum tamen visum est, vt non modò illo casu cautio non solùm de futuro, sed & de præterito damno exigi possit ab eo qui rem suam in alienum lapsam vindicat, *l. 7. Prætor. in f. & d. l. 9. eodem tit.* verùm etiam vt aduersùm eum detur actio de damno iam facto, actio scilicet in factum concepta, quæ rei gestæ narrationem contineat, neque enim video quæ alia possit competere. Si igitur iudicij exercitionem spectès, actio quæ damni infecti dicitur verè est de damno iam facto, sed si formulam & impetrationem, non minùs verè de damno infecto est quàm dicitur: & quùm actio & cautio non nisi vnam & eamdem formulam constituant, non mirum si cautio hac quoque ratione instar actionis habere dicatur, & actio appelletur, vt tit. superiori probatũ est & apparet ex *l. 1. §. 3. officium. hoc tit.* Similitudo ergo huius tituli cùm superiori

quam

quam ab initio proposuimus propriè accipienda, modò actionem damni infecti pro ipsa formula (quæ etiam propriè dicitur actio *l. 42. si seruus. inf. de furt.*) accipias: nam si cum Glossa in *d. §. officium.* & cum Dñ. Cuiacio intelligas de sola ipsa cautione quasi ab ipsa actione omnino distincta & separata, vt nos fecimus tit. superiori, durior certè & inepta esset ea comparatio bis repetita, & argumentum ab actione damni infecti ad cautionem aquæ pluuiæ arcendæ ductum in *d. §. officium*, sophisticè concluderetur, quæ absurditas nos à priori sententia in hanc deduxit. Vtraque igitur actio verè est de damno futuro non de præterito, sed actio damni infecti formulâ tantùm & impetratione, non exercitione: actio aquæ pluuiæ & formulâ & exercitione. Nam quemadmodum in actione illa in factum quæ proponitur *in l. 5. si verò §. 8. Prætor ait. sup. de his qui deiec. vel effud.* non spectatur vt res noceat, sed omnino si nocere possit, actioni locus est, & coërcetur qui positum habuit in protecto, siue nocuit quod positum erat, siue non nocuit: Ità prorsus actio aquæ pluuiæ arcendæ est de damno quod timetur, totiésque locum habet, quoties manu facto opere agro aqua nocitura est, neque spectatur donec noceat, cùm de damno nondum facto, de futuro inquã damno sit *l. 1. §. hæc autem actio. l. 6. si tertius. §. 3. si quis. & d. l. 11. §. 3. officium. hoc tit.* quod verba ipsa formulæ apertè demõstrant. *Si apparet futurum vt aqua pluuia noceat, l. 24. vicinus. hoc tit.* Neque obstat quod dicitur *in princ. l. 1. si aqua damnum dabit*, & in *l. 14. Antæus. §. 1. hoc tit.* in hac actione de facto quod nocet quæri. Nam in l. XII. Tabularũ ex qua hæc actio profecta est, ideóque legitima appellatur in *l. 22. si vsusfructus in f. hoc tit.* hæc verba: *Si aqua pluuia nocet*, sic Prudentes interpretati sunt, *si nocere poterit. l. 21. Labeo. inf. de statulib.* Non etiam obstat quod *in l. 3. §. 2. si vicinus. hoc tit.* hæc actio datur cùm iam cœptum sit noceri. Nam de præterito damno non agitur *d. §. officium. & d. l. 14. §. penult. & d. l. 6. §. 4. officium. hoc tit.* sed de eo quod in posterum timetur: nam si opere tantùm facto detur hæc actio, multò magis & damno iã facto, non de eo quidem, sed de illo quod est verisimile consequuturum. Nõ denique obstat quod dicitur in *l. 4. §. 1. hoc tit.* in hoc iudicio de præterito damno agi & *in d. l. 13. §. 1. sed etsi. inf. de act. emp.* si quid rei venditæ nocitum sit actionem aquæ pluuiæ arcendæ emptori à vẽditore præstari, qua in re hæc actio cum actione damni infecti ibi coniungitur. Nam hæc actio omnino de damno futuro est, quia modò opus factum sit ex quo damnum timeatur ea competit, licèt nullum fortè deinde contingat, quo casu in condemnationem veniet vt opus restituatur, non vt damnum sarciatur, quùm nullum datum sit *d. l. 6. §. officium.* Quòd si post acceptum iudicium damnum quoque contingat, in vtrumque vtilis erit actio, nempe & vt opus restituatur, & vt damnum resarciatur, nam in eam actionẽ venit damnum quodcumque quod post litem contestatam contingit *d. l. 6. §. officium. & d. l. 11.*

§. *officium. hoc tit.* futurum igitur damnum, quod tamen præteritum dicitur in ſpecie *d. l.* 4. §. 1. non ratione actionis cuius impetrationem procul dubio ſubſequutum eſt, ſed alienationis fundi ex quo nocitum eſt, quam damnum anteceſſit: ſi enim antequam noceretur fundus alienatus fuiſſet non cum venditore agetur vt *d.* §. 1. ſed ſtatim cum emptore *l.* 16. *poſt. verſic. ſed ſi. hoc tit.* Itaque *in d.* §. 1. graue interpunctionis mendum tollendum eſt, vt nempe comma reponatur poſt verbum, *actum eſſe*, ne ſcilicet alioquin lex dicere videatur actum eſſe de præterito damno quod eſſet omnino abſurdum, ſed de præterito damno ſtatuere iudicem debere. Sit igitur hæc prima huius tituli cum ſuperiori continuationis ratio, in qua explicanda illud etiam occaſione oblatâ expoſuimus, actionem aquæ pluuiæ arcendæ damnum futurum continere, non præteritum. Poſſunt & alijs rationibus hi tituli inter ſe aptari, nempe vt dicamus in vtroque agi de aqua *l.* 24. *fluminum. in princ.* §. 4. *idem Seruius. l.* 30. *damni.* §. 1. *tit. ſup.* Item illo tit. agi de ædibus, arboribus, tegulíſque caducis, hoc verò de aqua caduca *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* Item quòd in vtroque tit. de foſſis & ſuffoſſionibus agatur *d. l.* 24. *in fin. l.* 26. *Proculus. tit. ſup. l.* 2. §. 1. *d. l.* 11. *in princip. & l.* 21. *ſi in. hoc tit.* & eædem ſpecies proponuntur *d. l.* 24. *in f. & d. l.* 21. Item quòd in iudicium aquæ pluuiæ arcendæ incurrat ſæpe & varijs de cauſſis damni infecti cautio *l.* 4. *quamquam.* §. *penult. & d. l.* 14. §. *penult. hoc tit.* Denique quòd ex eadem cauſſa vel damni infecti vel aquæ pluuiæ arcendæ actione agi poſſit. *l.* 3. §. *penult. hoc tit.* Nam quùm ſuperiore tit de eo quoque damno quod vitio operis fiat agatur *l.* 13. *qui bona.* §. 7. *ſi quis opus. d. l.* 24. *in f. & d. l.* 15. §. 1. *in f. & paſſim.* Similiter & iſto tit. *l.* 1. §. 1. *& ſeq. & l.* 2. §. 6. *apud Namuſam*, & paſſim, nihil vetat ſi ex eo opere damnum aquæ pluuiæ timeatur, vt damni infecti, vel aquæ pluuiæ arcendæ actoris arbitrio & electione agi poſſit. Ex quibus manifeſtum eſt horum duorum titulorum arctiſſimam eſſe inter ſe iuncturam, quæ etiam illis cum primo tit. communiter intercedit. Nam & in eo de opere manu facto agitur, vt vel ipſa rubrica oſtēdit. Quare dici poteſt opere huiuſmodi inchoato vnde damnum aquæ pluuiæ timeri poſſit, in arbitrio eius eſſe qui damnum veretur vel opus nouum nunciare, vel etiam damni infecti, aut aquæ pluuiæ arcendæ agere. Ità vt tres illæ actiones ſiue remedia ex eadem cauſſa oriri & cōpetere poſſint. Quāquam enim hic titulus de operis ruſticis potiſſimùm agat, putà foſſis, aggeribus, aratione, & ſimilibus *l.* 2. §. 1. & §. 4. *item Varus. d. l.* 24. *& toto tit. paſſim*, quia ex his vt plurimum aqua pluuia nocere ſolet, tamen generaliter locum habet quoties manu facto opere, aqua agro nocitura eſt *l.* 1. §. 2. *hæc autem. hoc tit.* nullâ operum aliâ diſtinctione factâ quàm naturalium & manu factorum *d.* §. *item Varus.* vel etiam priuatorum & publicorum. Itaque quod de opere ruſtico dicitur, intelligendum etiam eſt de ædificio ſi ex eo aqua nocere poſſit, putà ex fullonicis *l.* 3. *in princ.* vel è ſepulchro, *l.* 4. *in princ.*

E con-

E conuerſo etiam quamquam in primo tit. huius libri de ædificijs potiſſimùm agatur, quia ſæpius ex his damnum de quo illo tit. timetur, ità vt in *l. 21. ſtipulatio. §. 3. Opus. illo tit.* opus generaliter definiri videatur, quod cæmentis conſtat, verbis ſcilicet ad ea aptatis quæ frequenter & facilè eueniunt vt in toto iure fieri ſolet *l. 5. nam. ſup. de legib.* & quamquam *l. 1. d. §. opus. & §. 6. hoc autem. eodem tit.* opus nouum ædificatione, vel demolitione contineatur. Tamen non dubito quin nũciatio locum habeat pro quocumque opere, quod ſolo coniunctum ſit, ſiue quod in ſolo fiat *d. §. hoc autem.* In ſolo autem fieri intelligo ſiue ædificando in ſuperficie, ſiue terræ & ſolo ipſi manus inferatur *l. 7. ſi alius. §. 5. notauimus. inf. quod vi aut clam.* Ità autem eſſe accipiẽdum *d. §. hoc autem*, argumento ſunt verba illa generalia in fine, *ad ea opera quæ in ſolo fiunt pertinet hoc edictum.* Item quòd *in verſ. idcircò* dicitur, *ſi quis meſſem faciat, arborem ſuccidat, vineam putet quamquam opus faciat, tamen ad edictum de operis noui nunciatione non pertinere.* Nam inepta prorſus eſſet dubitandi illis caſibus ratio, ſi de cæmentitio ſimiliter opere tantùm ille titulus intelligeretur: & Iuriſconſultus non eam decidendi rationem attuliſſet quam *in f. §. 1.* exprimit: ſed potiùs dixiſſet illos caſus ad ædificationem ſiue demolitionem non pertinere, vt Gloſſa facit in alia ſpecie *d. l. 1. §. 7. ſi quis ædificium. illo tit.* quæ malè eam rationem illi §. aptat quùm textus ipſe aliam exprimat. Malè etiã exiſtimat ſolam ædificationem (qualem ſcilicet intelligit) vel demolitionem locum facere nunciationi *ex d. §. Opus.* quùm & ipſa in *eodem §.* dicat nouum opus fieri, foſſam fodiendo, vt iam ſatîs probatum ſit illum titulum ad omnia opera quæ in ſolo ipſo fiant pertinere: cui conſequens eſt vt ædificationis verbum *in d. §. opus.* non pro ſolo opere cæmentitio, ſimilíve, ſed etiam ruſtico quouis quod in ſola terra fiat hoc titulo accipiamus. Ceterùm huius tituli duæ ſunt partes quas rubrica demõſtrat: prima eſt de aqua, altera de aquæ pluuiæ arcendæ, de qua quùm primũ & potiſſimùm in titulo agatur, nos quoque primùm dicemus. Huius ergo partis appellatio ex ipſo Prætoris vrbani edicto deſumpta eſt quod inter ceteros titulos hunc etiam habuit, de aquæ pluuiæ arcendæ, vt apparet ex inſcriptione *l. 23. ſed venditor. hoc tit.* habuit & ſuperiores duos, & ſequentem, vtî videre eſt in Indice Labitti & Antonij Auguſtini, vbi Caij libros recenſent: habuit & alios pleroſque qui in hos Pandectas relati ſunt, vt in ijſdem Indicibus videre eſt. Præciſam autem illam locutionem ſic interpretari oportet, de aquæ pluuiæ arcendæ actione, vt quùm in *l. 1. §. 15. ſicut autem. & l. 3. §. 1.* dicitur poſſe agi aquæ pluuiæ arcendæ, & tit. ſup. *l. 40. ex damni. §. 2. quotiens* ex dãni infecti: quâ formâ omnino concepta eſt *rubrica ſup. de tut. & ration. diſtrah.* Arcere verò propriè eſt prohibere: quod autem arcetur prohibetúrque conſequenter etiam coërcetur, continetur, ſiſtitur, & reprimitur. Aquam igitur arcere nihil aliud eſt, quàm prohibere ne in ali-

quem locum influat *l.* 2. §. *pen. hoc tit.* inhibere ne decurrat *l.* 1. §. 11. *Item sciendum*, vel ne redundet, restagnet, & refluat *l.* 1. §. 3. *Neratius. & §.* 7. *sed apud. l.* 2. §. 1. *& §.* 6. *apud Namusam. hoc tit.* ac proinde ab eo loco auertere *l.* 1. *in princ. d. l.* 2. §. *penult.* & intrà suum locum coërcere & continere *l.* 1. §. 3. *Item sciendum. l.* 22. *si vsusfructus.* §. 1. *hoc tit.* Aquã autem pluuiam propriè accipere debemus quæ de cœlo cadit, siue aquam cœlestem *l.* 1. §. 1. vbi additur, *atque imbre excreſcit*, vt & §. *in ſumma. ead. l. ſiue ampliatur, d.* §. *Neratius*, non quòd hæc adiectio non pertineat ad omnem aquam pluuiam, sed ad differentiam, opinor, aquarum putealium, & quæ ità summersæ sunt vt defluere extra terram non possint *l.* 1. §. 3. *loquitur. inf. de aqu. quot.* atque ideò nec increscere, quòd ad hunc titulũ attinet, vt scilicet damnum dent *l.* 1. *in prin. & d.* §. *Neratius.* Nec tamen de aqua pluuia solùm hæc actio comperit, sed etiam de ea quæ per aquam pluuiam crescit, quod fieri intelligitur non solùm si euidenter increscat, sed etiam si colorem mutet. *d.* §. *in ſumma*: quod non tam ex verbis XII. Tabularum, quàm ex interpretatione Prudentum profectum est, non quidem ex eorum sententia qui ità de aquis philosophati sunt, vt fontes omnes & flumina ex aqua pluuia colligi censuerint, sed hoc obtentu & colore, quòd scilicet tunc quoque aqua pluuia noceat, non sola quidem, & per se, sed cum alia mixta *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* Agitur igitur hîc non solùm de damno quod imbribus solis possit contingere, putà dum aqua pluuia in inferiorem agrum defluit *l.* 2. §. 17. *denique.* vel sulcis decurrit. *l.* 1. §. 6. *sed & si. &* §. 8. *Labeo. & l.* 24 vel fossis corriuatur *l.* 1. §. 5. *sed & fossas.* vel torrente ruit *l.* 2. §. *penult. hoc tit.* sed etiam agitur de damno quod timeatur ex palude *l.* 1. §. 3. *Neratius.* ex flumine *l.* 1. §. 17. *denique. & l.* 2. §. *penult.* ex fonte *l.* 3. *in princ.* lacu *d. l.* 24. *in fin. hoc tit.* vel ex alio quocumque fluentis aquæ genere cui imber & aqua pluuia commisceri possint, quæ omnia aquæ pluuiæ nomine hoc titulo continentur: qua de caussa existimauit Trebatius eum cui aquæ fluentes calidæ noceant, aquæ pluuiæ arcendæ cum vicino agere posse, quod tamen verum esse negat Vlpianus *l.* 3. §. 1. *hoc tit. nec enim*, inquit, *aquæ calidæ aquæ pluuiæ sunt*: quæ ratio obscura est, etsi enim aquæ calidæ, quatenus calidæ sunt, imbre non crescunt, sed potiùs eo modo frigefiunt, verum tamen est absolutè eas crescere, ampliari, & colorem mutare posse. Cur igitur negat Vlpianus eas aquas pluuias esse, & actionem aquæ pluuiæ arcendæ ex ea caussa contra Trebatium denegat? Ratio hæc vna videtur, quòd reliquæ aquæ præter cœlestem aquæ pluuiæ dici non possint, nisi per interpretationem, vt supra demonstratum est. At ea interpretatio in aquis calidis durior & absurdior, quæ caliditate suâ frigiditati aquæ repugnant. Ad solas igitur frigidas aquas non ad calidas hæc interpretatio producitur. Sed dubitari potest an interpretationi locus sit tunc tantùm cùm aqua profluenti imbre demum excre-

uit, an

uit, an etiam cum nulla pluuia ei permixta est. Et sufficere arbitror dummodò huiusmodi sit aqua quæ imbre ampliari & crescere possit, etsi fortè dum nocet nulla ei aqua cœlestis immixta fuerit, vt scilicet illa verba *increscit, ampliatur*, ità accipiamus in *princ. l.* 1. & §. 3. *Neratius.* & §. 12. *in summa, si increscere & ampliari possit.* vt etiam verbum *nocet*, hoc tit. accipiendum esse supra docuimus. Alioqui enim valde restrictus esset huius tituli vsus & ferè nullus, in ijs regionibus præsertim in quibus rarò pluit. Nam & in his regionibus Africæ vel ipsa Ægypto vbi aqua venalis est *l.* 14. *Mela.* §. 2. *quidam. sup. de alim. legat.* & terra siticulosa, fieri interdum nihilominus varijs de caussis potest, vt aqua fluens vicini agro noceat: putà si citatior aut vehementior immittatur, vel etiam spurca *l.* 1. §. 2. *hæc autem. l.* 3. *in princ.* & §. 2. *si vicinus. hoc tit.* Non tamen existimandum omnem aquam pluuiam quæ nocere possit huic actioni locum facere, sed tùm demum cùm manu facto opere agro nocitura est *d.* §. 2. *hæc autem.* §. 9. *idem.* §. 11. *item sciendum.* & §. *seq. d. l.* 1. & quod statim initio *d. l.* 1. dicitur *si aqua damnum dabit*, ità est supplendum si opere manu facto dabit. Hac enim actione de facto quod nocet quæritur, eo inquam, quod in agro manu factum sit *l.* 14. *Antæus.* §. 1. *hoc tit.* ideóque si vitio loci pars soli subsedit, quamuis per eam caussam aqua pluuia inferiori noceat, nulla cõpetit actio *d.* §. 1. quia naturale vitium est, quod hoc tit. non attenditur, vt nec sup. *d. l.* 24. §. 1. *versic. vitium. illo tit.* In summa enim aqua pluuia, vel quæ pluuiâ crescit si naturaliter noceat non opere manu facto, cessat hæc actio *l.* 1. §. 2. *hæc autem.* §. 9. *ijdem aiunt si aqua.* §. 11. *item sciendũ.* 1. §. 12. *in summa.* §. 16. *sed etsi.* & *l.* 2. §. 4. *item Varus.* & §. 6. *apud Namusam. hoc tit.* in quo §. dicitur æquo animo vnumquemque hoc ferre debere, quia vt est in *l.* 1. §. 17. *denique.* inferior ager hoc incommodũ debet compensare cum alio commodo, quòd scilicet ad eum simul omnis pinguedo terræ decurrit. Nam, vt ait Siculus Flaccus de conditionibus agrorum. *Quidquid inferior possessor in solo suo agit damno superioris fit, siue aret, siue fodiat, detrahit pendentes ex superiori terras: si verò congerat aut adijciat quid ad superiora non ascendit.* Illam igitur quasi seruitutem inferior superiori, naturâ loci & situ debet *d. l.* 1. §. 16. *sed etsi.* & *l.* 2. *in princ.* Sed & illud opus excipitur quod ad necessariam agri culturam sinè vlla vicini iniuria fiat, etiam si ex eo vicini ager damnum sentire possit, quod pluribus explicatur *l.* 1. §. 5. *sed & fossas, & tribus seqq.* & §. 12. *in summa. l.* 3. §. 2. *si vicinus. l.* 24. *vicinus. hoc tit.* Excipitur & illud quod vicinus fecit vt flumen vel torrentem secus agri sui marginem labentem auerteret, si modò non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat *l.* 2. §. 9. *idem Labeo. hoc tit.* quod semper præsumitur, si opus ei necessarium sit ad suum agrum tuendum *argumento l.* 1. §. 6. *sed & si. quis.* Ratio autem hæc redditur *in d.* §. 9. *item Labeo.* quia aquam arcere, hoc est curare ne influat, quod ad vicini prædium est referendum,

non ad proprium, vt malè hîc Gloſſa & Dñ. Cuiacius in Paulo ad Edictum ſic enim hæc ratio videtur explicanda, vt ille demum aquæ pluuiæ arcendæ teneatur, qui facto ſuo facit vt aqua in alienum influat, vel etiam refluat, ac conſequenter opere reſtituto curare poteſt ne influat, coërcere inquam poteſt *l. 22. ſi vſusfructus. §. 1. hoc tit.* At hoc caſu qui aggeribus putà, iuxta flumen aut torrentem factis, agrum ſuum munit non immittit aquam, ſed non recipit *l. 2. §. 16. idem Labeo. inf. ne quid in lo. publ.* quod intelligendum eſt in prædicta ſpecie, cùm flumen aut torrens ſecundùm agri noſtri ripam decurrit, non ſi è ſuperiori in noſtrum defluat, tunc enim non licet repellere *l. 1. §. 3. Neratius. hoc tit.* Igitur dictâ actione non tenetur qui aggeres ità fecit, quia hæc actio eſt ne aqua immittatur, *l. 2. §. 2. Caſſius. hoc tit.* & in hoc tantùm comparata ne quis vicino noceat, non vt proſit *d. l. 2. §. 4. item Varus. & ſeq.* Atque hoc etiam ſenſu *d. §. idem Labeo. in l. 2. hoc tit.* explicat Dñ. Cuiacius ad Paulum. Neque obſtat *lex 24. quod principis. §. vlt. hoc tit.* nam dubitationem tollunt verba hæc, *ſi fieri aggeres non debuerunt*, iure ſcilicet impoſititio, vel aliquâ aliâ peculiari ratione, vt rectè ibi Gloſſa, & Dñ. Cuiacius *ad d. l. 2. §. 9. idem Labeo.* Non etiam obſtat *l. 1. §. 3. Neratius, hoc tit.* nam vt ait, palus exundans ſolebat in agrum vicini refluere, atque ità longo tempore hæc quaſi ſeruitus impoſita videbatur, vt rectè ibi ait Gloſſa. Malè autem Dñ. Cuiacius ad *d. l. 2. d. §. idem Labeo*, quia diſtinguit flumen & torrentem ab aqua paluſtri, quaſi ſcilicet hæc pro aqua pluuia habeatur, non illa: nam idem omnino in flumine & torrente ſuprà probauimus: & torrens propriè flumen eſt quod ſubitis imbribus concitatur, vt Feſtus definit. Non denique obſtat *d. l. 2. §. idem Labeo. inf. ne quid in loc. publ.* nam multùm intereſt inter priuatum, vicinum, & viam publicam: nam licet quidem in ſuo opus facere fluminis vel torrentis auertendi gratiâ vt dictum eſt, etiâſi vicino id noceat. At non licet ità in ſuo ædificare, vt aqua in via collecta reſtagnet, quia id pertinet ad publicam vtilitatem non priuatorum tantùm *l. 2. in princ. eodẽ tit.* quæ ſolutio videtur verior illâ quã ibi Gloſſa affert. Neque aliud ſenſit Dñ. Cuiacius ad Paulum *in d. l. 2. §. idem Labeo. hoc tit.* dum ait in eo §. agi de actione priuata, at in *d. l. 2. §. 16. idem Labeo. inf. ne quid in lo. publ.* agi de interdicto populari, quod ſcilicet omnibus pateat. Sed rurſus tamen impingit, dum differentiam illam priorem his locis conciliandis aptare vult, flumen & torrentem ab aqua pluuia hac in cauſſa diſtinguens. Excipiuntur etiam opera ſi quæ aquæ mittendæ cauſsâ, publicâ auctoritate facta ſint *l. 2. §. 2. Caſſius. hoc tit.* imò & alia quæcumque publicâ auctoritate facta, etiam ſi à priuatis in publico fiant *l. 23. quod principis. & l. 18. ſi in publico. hoc tit.* vbi ratio hæc affertur, quia hac actione non tenetur niſi dominus ſolus. At eius quod in publico ædificatur, ſiue priuatim, ſiue publicè id fiat vt in *d. l. 24. tit. ſup.* nemo dominus eſt. In eadẽ cauſſa ſunt ea quorum

memo-

memoriam vetuſtas excedit *d. §. Caſſius*, ratio hæc videtur, quia vetuſtas ſemper pro lege & conditione agri habetur, & pro quaſi ſeruitute *d. l. 2. in princ. & l. 1. §. vlt.* Nec obſtat *d. l. 2. §. Item Varus. verſic. Labeo.* Nã in eius ſpecie datur quidem hæc actio pro eo opere cuius memoria non extat, ſed datur æquitatis ſolo intuitu & deficiente iure, vt eſt in *f. §. ſeq.* qui cum eo eſt ità coniungendus vt vnam ſententiam conſtituat, & præterea datur, non vt aduerſarius opus reſtituat, ſed vt reſtitui patiatur. Senſus autem hic eſſe videtur, vt ſi manu factus ſit agger, etiamſi memoria eius non extet, agi poſſit vt reponatur ab actore ſcilicet: hoc eſt non vt eum reponat reus, ſed vt reponi patiatur. Ratio ſubijcitur, quia hac actione nemo cogi poteſt vt vicino proſit, ſed ne noceat, aut interpellet facientem quod iure facere poſſit, & hæc eſt Labeonis ſententia, cui Paulus ſubſcribit his verbis in §. 5. *Quamquam tamen deficiat*, &c. vt nempe, vtilis actio ex æquo & bono detur, quamuis ius deficiat. Neque ab hac interpretatione valde aliena eſt prima opinio à Gloſſa relata in verbo, *reponatur*. Atque ità nihil opus erit durâ illa traiectione particulæ, *non*, quam facit Dñ. Cuiacius in Pauli edicto, quæ ſententiam Labeonis omnino euertit & ex affirmãte negantem facit. Quod autem de opere manu facto cuius cauſsâ aqua pluuia nocere poſſit, dictum eſt, producitur per interpretationem ad alios caſus in quibus nullum opus manu factum eſt, quamquam tamen in hac actione de facto propriè quæratur *d. l. 14. §. 1. hoc tit.* putà vt foſſa quæ fit agrorum ſiccandorum cauſsâ, vel ex qua ad inferiorem fundũ aqua deſcendit à vicino expurgetur, ne ex reſtagnatione eius aqua fundo noſtro noceat *d. l. 2. §. 1. & 3.* vel vt foſſa aquarum concurſu excauata reficiatur *d. l. 2. §. 7. idem Labeo*, vel vt agger quem vicinus iure ſeruitutis, aut quaſi ſeruitutis, congeſtum habere debet, vi aquæ deiectus ab eo reponatur *d. §. item Varus.* hac ſcilicet ratione, quòd qui non facit quod facere debet videtur illud ipſum facere ex quo dãnum datur *l. 121. qui non. inf. de reg. iur.* quam rationem huic quoque caſui ità aptat Dñ. Cuiacius ad *l. 2. §. 1. & §. 6. apud Namuſam. hoc tit.* in Paulo ad Edictum. Contrà verò *in d. l. 2. §. 1. verſic. præterea* ſi in confinio foſſa ſit, neque purgari vicinus patiatur eam partem quæ ad te pertinet, poſſe te aquæ pluuiæ arcendæ agere Iuriſconſultus ait. Nempe quia ex eadem iuris regula qui non facit quod facere debet, id eſt qui patientiam non præſtat, qui, inquam, interpellat facientem quod iure facere poſſit, quaſi manu facere intelligitur id quod agro nocet. Quinimò vlteriùs quoque hæc producitur actio: ſi enim aqua fluens iter ſuum fimo obſtruxerit, & ex reſtagnatione ſuperiori agro noceat, poteſt cum inferiore agi vt ſinat purgari *d. §. apud Namuſam.* cui conſentit *d. l. 11. §. vlt.* quamquam hoc caſu, ne fingi quidem poſſit manu aliquid factum eſſe: & additur hæc ratio, hanc actionem non tantùm de operibus eſſe vtilem manu factis, verùm etiam in omnibus quæ

non ſecundum voluntatem ſint, vbi Dñ. Cuiac. loco citato interpretatur ſecundum voluntatem vicinorum, quæ interpretatio nullum ſenſum idoneum habere poteſt. Sic igitur interpretor, vt hæc actio ſit non modò de operibus voluntate factis, ſed etiam de his quæ inuoluntariè & caſu fiunt, vt in hac ſpecie & ſuperioribus, quod tamen intelligendum eſt de ijs quæ accidunt contra naturalem aquæ decurſum, non ſi naturâ agri & cauſsâ ſoli, ipſa per ſe mutata ſit, quod temperamentum prædictæ rationi addendum eſt *ex verſic. Labeo contra*: eóque pertinent verba hæc *in hunc caſum*, quæ ſententiam reſtringunt. Ex ea autem ſpecie apparet hanc actionem non ſolùm inferiori aduersùs ſuperiorem, ſed etiam ſuperiori aduersùs inferiorem competere, videlicet ſi opere facto aquam repellat, & in agrum ſuperiorem reſtagnare faciat *l.* 1. §. 3. *Neratius.* §. 7. *ſed apud.* & *l.* 2. §. 1. & §. 6. *apud Namuſam.* nam quamquam hoc caſu videatur agi ne vicinus arceat, id eſt ne inhibeat per ſuum agrum decurrere *l.* 1. §. *item ſciendũ.* 1. tamen eo ipſo quòd ex ſuo agro aquam fluentem non arcet, arcet ab agro vicini ne in eum refluat. Per contrarium tamen inferior ager aduersùs ſuperiorem non poteſt ſi opus fuerit ne aqua quæ alioquin decurrens agro ſuo proderat, proſit, non inquam poteſt agere ne aquam arceat, ne inhibeat decurrere in agrum inferiorem *d. l.* 1. §. 15. *ſicut opus. quia*, inquit, *hæc actio locum habet ſi aqua pluuia noceat, non ſi non proſit. d. l.* 1. §. 10 *idem aiunt. l.* 2. §. 4. *item Varus.* & §. *ſeq.* Licet igitur opere facto aquam in ſuo continere & facere quominus ager inferior irrigetur *d.* §. *idem aiunt.* & *l.* 10. *ſi tibi. Cod. de ſeruit.* & *aq.* ſi modò ſeruitus, aut vetus mos non repugnet *l.* 6. *præſes.* & *ſeq. eod. tit.* At non licet opere facto aquam immittere, vel influendo, vel reſtagnando. Hæc enim actio eſt de aqua arcenda non de aqua non arcenda. Sed quamquam nemo hac actione cogi poſſit vt vicino proſit *d.* §. *item Varus.* datur tamen vtilis ſi velim aggerem in agro vicini reſtituere qui mihi proſit, illi non noceat *d. l.* 2. § 5. *quamquam*, & *l.* 1. *inf.* quia non tã intendere videtur vt vicinus ſibi proſit, quàm ne noceat: quod facere intelligitur etiam cùm interpellat faciendum quod iure facere poſſit *d.* §. *item Varus.* adde *vel æquitate*, ex *d.* §. *quamquam.* Ex quo apparet, huius actionis, quamquam effectu ipſo in vnum & eumdem finem dirigatur ne aqua pluuia noceat, varias tamen intentiones eſſe. Nam pro varietate negotij, modò proponitur vt aduerſarius ipſe opus reſtituat & tollat *l.* 6. §. *vlt. hoc tit.* modò, vt reſtitui ſinat, vel quid aliud fieri patiatur, modò inquam vt ipſe aliquid faciat, modò vt patientiam tantùm præſtet *l.* 2. §. 1. *d.* §. *item Varus*, & §. *ſeq. l.* 4. *quamquam.* §. 2. *idem Iulianus.* & §. *vlt. l.* 5. *ſi colonus. l.* 6. *ſi tertius.* §. *vlt. l.* 7. *in eum.* & *l.* 12. *emptor. hoc tit.* Eſt & alia in huius actionis intentione obſeruanda varietas, nam interdum petitur tantùm opus reſtitui, interdum damnum quoque ſarciri, nempe ſi poſt litem conteſtatam contingat, nam ſi ante litem

conteſtatam

conteſtatam non venit in hanc actionem *d. l. 4. §. 1. d. l. 6. §. 4. officium. l. 11. ſupra. §. 3. officium. hoc tit.* quia eſt de damno futuro, non de præterito, & ſibi imputet actor qui priùs non egerit *d. l. 11. §. 2. apud. & d. l. 12.* Reſtituere autem opus, eſt demoliri & tollere *d. l. 6. §. vlt. & l. 15. ſed interdum. hoc tit.* ità vt nullum periculum damni ſuperſit *d. l. 14. & l. 22. ſi vſusfructus. §. 1.* quod niſi fiat, cõdemnatio ſequitur quanti interfuerit opus reſtitui *d. l. 11. §. 3. officium. & l. 24. vicinus. hoc tit.* Hæc autem omnia intelliguntur ſi manu facto opere aqua agro nocitura ſit *l. 1. §. 2. hæc autem.* non ſi ædificio vel oppido, tunc enim ceſſat actio iſta *d. l. 1. §. 13. item ſciendum* 2. agri autem nomine & ædificium ruſticum continetur *d. §. item ſciendum. in f. iunctâ Gloſſa. & §. ſeq. in verbo loco.* In quo *§. item ſciendum.* dicitur præterea, vt ſi aqua ex ædificio vrbano noceat, ceſſet quoque hæc actio. Sed obſeruandum quod innuitur *in §. ſeq. 14. apud Labeonem.* ædificium quod ſit intrà continentia, id eſt in ſuburbijs, eſſe vrbanum ædificium, licèt extra vrbem ſit *l. 2. & l. 198. vrbana. de verb. ſignif.* At ipſa continentia, id eſt ſolum ipſum ſuburbiorum agri loco cenſeri, quia verum ſit ea extra vrbem eſſe. Quibus conſequens eſt, vt ſi aqua ædificio quod ſit in continentibus noceat, non ſit huic actioni locus, quòd ſi ex continentibus aqua profluens in meũ agrum ei noceat, ſit huic actioni locus, vt eſt *in d. §.* cuius ſenſus ſatîs eſt primâ fronte obſcurus. Sed quamquam illis caſibus non ſit huic actioni locus, non tamen deficit actio, nam datur illa quæ dicitur de fluminibus & ſtillicidijs, vt eſt *in d. §. 13. item ſciendum. & ſeq.* Flumen hîc intellige non publicum, vt *l. 1. inf. de flumin.* ſed quamcumque aquam pluuiam quæ corriuata profluat, & ità etiam appellatur quæ in priuatis ædificijs ex ſtillicidijs colligitur *l. 20. ſeruitutis.* §. 4. *ſi ſublatum. l. 28. foramen. de ſeruit. vrb. præd. & l. 33. cùm in. ſup. de contrah. empt.* ex qua manifeſtum eſt quo ſenſu accipi debeant apud Varronem lib. 4. de lingua Latina verba hæc, *ſtillicidia, fluminaque, vt ità fluant cadántque.* Actio igitur de fluminibus & ſtillicidijs generalis eſt tã in agris quàm in oppidis, ac conſequenter cõcurrit cum actione aquæ pluuiæ arcendæ quæ ſpecialis eſt in agris *d. §. 13. item ſciendũ, & ſeq.* Ceterùm actio aquæ pluuiæ arcendæ ſoli domino proprietatis directa datur *d. l. 22. hoc tit.* non igitur fructuario, nec in eum datur *l. 3. §. vlt. hoc tit.* Vtilis tamen datur *d. l. 22.* & ijs quoque qui vectigales agros habent *d. l. 23. §. 1. hoc tit.* Vice versâ in ſolum dominum competit directa *d. l. 22. l. 3. §. pen. & vlt. l. 4. in princ. & §. 2. idem Iulianus. l. 5. l. 14. & l. 18. ſi in. hoc tit.* In qua *l. 5.* hæc ratio redditur, quia is ſolus reſtituere opus poteſt, & tamen *in d. l. 3. §. penult.* nullâ iuris ratione id conſtitutum videtur, ſed vſu, vt hæc verba apertè ſignificant, *receptum eſt, eóque iure vtimur*: quod & verum eſt, nam ſuperior illa ratio neceſſaria non eſt, quandoquidem in locum reſtitutionis ſuccedere poſſit condemnatio in id quod intereſt, vt ante diximus. Vtilis tamen actio cum fructuario eſſe

potest *d. l.* 22. §. 1. itémque cum eo qui agrum vectigalem habet *d. l.* 25. §. *vlt.* Et hæc de secunda parte rubricæ, quæ quùm sit de actione aquæ pluuiæ arcendæ generalem tractatum de aqua secum traxit, id est de seruitutibus aquæ, ducendæ putà, immittendæ, hauriendæ & alijs *l.* 8. 9. 10. 11. 17. 18. §. 1. *& l.* 26. *hoc tit.* Nam & seruitus aquæ ducendæ vel immittendæ facit cessare hanc actionem *l.* 2. *in princip. & §. vlt. & l.* 1. §. *vlt.* vt & alia voluntas eius cui nocetur *l.* 19. *Labeo. & l. seq. hoc tit.* quia volens damnum pati non videtur, & hoc nisi vltra modum seruitutis aqua noceat *d. l.* 2. §. *vlt. & l.* 3. §. 2. *si vicinus. hoc tit.* De aqua autem ducenda edictum fuit Prætoris *l.* 4. *Cod. de seruit. & aq.* Nam hæc fuit iurisdictio eorum qui iuri dicundo præsunt *l. vlt. hoc tit.* quam tãdem ad se traxisse videtur procurator Cæsaris *l.* 7. *si manifestè. Cod. de seruit. & aq.* ità tamen vt hic titulus quamquam contineat actionem legitimam, tamen ad iurisdictionem quoque Prætoris pertineat, præsertim quùm & de illa ipsa actione legitima aquæ pluuiæ arcendæ edixerit quoque Prætor, vt antè probatum est.

TITVLVS IV.

DE PVBLICANIS ET VECTIGALIBVS & commissis.

RES tituli superiores quasi inter se cognati, hic verò affinitatem tantùm aliquam cum ijs habet, sed proximam. In hoc enim vt in illis tribus de damno quoque agitur, hoc est de vi vel furto ademptis, vt est *in princ. l.* 1. *& l.* 4. *hoc tit.* at damnum ab ademptione dictum est *l.* 3. *sup. de damn. inf.* Quinimò & de damno nominatim *d. l.* 1. *in princ. & l.* 3. *inf.* damno, inquam, iniuriâ dato, vt *l.* 24. *fluminum.* §. 2. *hæc stipulatio. sup. de damn. inf* Et hinc horum quatuor titulorum præcipua communio, quòd in omnibus de damno agatur, quamquam non de eodem damni genere. Non igitur sola homonymia hũc titulum superioribus coniunxit, vt existimauit Dñ. Cuiacius in hoc paratit. sed ipsius rei & tractationis consortium, re enim & verbis, non solo nomine coniuncti sunt. Titulorum penitior inspectio inter cetera illud præstat, vt qui primâ fronte vix se leuiter contingere vidẽtur, atque interdum ne vix quidem, firmissimâ articulatione, vt verbis medicorum vtar, reuincti, imò & plerumque quasi per symphysim in vnum continuati deprehendantur. Sed & alijs modis hic titulus cum superioribus coniungitur. Nam de vectigalibus ædibus, & præ-

dijs dictum est *l.* 15. *si finita.* §. 13. *si qua sint. sup. de damn. infect. l.* 3. §. 1. *tit. sup.* & de prouincialibus, quod idem est *l.* 3. *in princ. sup. de oper. nouunciat.* Nunc verò hoc tit. non solùm de ijsdem prædijs tractatur *l.* 7. *Imperatores. & l.* 11. *cotem.* §. 1. sed etiam de vectigalibus generaliter, vt rubrica ipsa indicat, quorum species illud est quod cloacarium appellatur *l.* 27. *si pendentes.* §. 3. *si quid. sup. de vsufr. l.* 39. *cum seruus.* §. 4. *heres. sup. de leg.* 1. pro cloacis reficiendis & purgandis qua etiam de re dictum est *l.* 5. *de pupillo.* §. 11. *si quis. &* §. *seq. sup. de oper. no. nunciat.* Item superiori tit. dictum de fluminibus, lacubus, stagnis, paludibus, fossis, quæ omnia publica esse possunt, & publicanis nomine vectigalis locari *l.* 1. §. 1. *inf. vt in flum. publ.* & de aquæductibus quorum nomine vectigal etiam penditur, quod pro aquæ forma dari dicitur in *d. l.* 39. §. *heres*, & de fluminibus quoque, nec non de vijs publicis & de litoribus dictum est *l.* 24. *fluminum. in princ. sup. de damn. inf.* quorum etiam nomine vectigal exigitur, itineris quidem *l.* 21. *si quis. sup. de donat. int. vir. & ux.* litorum autem siue portus *l.* 203. *in lege inf. de verb. signif.* Item tit. superiori si quis opus restituat ante acceptum iudicium, condemnationem effugit, quia in eam actionem illud tantùm damnum venit quod post litem contestatam, contingit *l.* 6. *si tertius.* §. *penult. illo tit.* Sic & isto restituendæ rei facultas publicano datur, quâ ante iudicium restitutâ actio euanescit *l.* 1. §. 2. *& restituendi. & l.* 5. *hoc tit.* Denique vt tit. superiori *l.* 1. §. 13. *item sciendum.* 22. præter actionem specialē aquæ pluuiæ arcendæ proponitur etiam generalis quæ cum ea concurrit: sic & isto præter specialem in factum actionem, quæ in publicanum datur, proponitur etiam generalis vi bonorum raptorum quæ cum illa similiter concurrit *d.* §. *& restituendi.* Hæc autem rubrica tres habet partes, de publicanis, vectigalibus, & commissis, de quibus ordine dicendum. Publicani ergo sunt qui publico fruuntur, vnde & nomen habent *l.* 1. *hoc tit. in princ. vers. hic titulus*, quo ex loco Dñ. Cuiacius in hoc paratitulo, & post eum Leunclaius in Synopsi Basilicôn rectè emendant prima verba *d. l.* & pro, *eius publicani nomine*, reponunt *eius publici nomine*, Græcorum auctoritate freti. Eâ autem definitione non possunt includi emphyteuticarij, siue qui ædes aut agros vectigales possident: hi enim quamuis conductores sint vt publicani, & frui similiter dicantur, tamen non tam publico quàm suo fruuntur, quùm in rem actionem habeant, licèt domini non sint *l.* 1. *sup. de ag. vectigal.* Emphyteuticariæ námque res, si solum & proprietatem inspicias publicæ quidem sunt, si ius & vsum, ad priuatos pertinent *l.* 32. *qui taberuis. sup. de contrah. empt.* quod non satîs explicauit Dñ. Cuiacius ad finē cap. 4. lib. 7. Obseruationum. Publicum verò in definitione *& in princ. d. l.* 1. ille & Leunclaius interpretātur vectigal, vt & alij plerique quod tamen non satís probatur Græcorum auctoritate, quâ illi præcipuè nituntur, quùm enim, verba illa *eius publici nomine*, sic verterint ὀνόματι

τῶ τέλεσ, non verbum verbo reddere, sed rem ipsam declarare voluerunt, publico enim fruuntur publicani, caussâ & nomine vectigalis tantùm *l.* 34. *miles. sup. ex quib. causs. maior. l. vn. inf. de loc. publ. fruen.* non etiam probatur *d. l.* 34. imò per contrarium manifestò ex ea liquet publicum & vectigal diuersa significatione: non item probatur *l.* 33. *vt in sup. pro soc.* ibi enim vectigalia non posse intelligi apparet, tum ex verbo, *in emptionibus*, tum ex verbo, *rem.* Probatur tamen *l.* 11. *fideicommissa.* §. 18. *interdum. sup. de leg.* 3. nisi legas, vt in quibusdam Codicibus, *publicano*, quæ lectio primâ fronte necessaria videri possit, quia *in princ.* §. 1. ait, *alterius nomen scribitur* & deinde, *licèt ei sit adscriptum.* Sed recta videtur nihilominus lectio Florentina quæ *publicum* habet: nam qui publicum præstari iussit, publicano per consequentias intelligitur adscripsisse, cui illud præstari solet. Neque negauerim quin publicum aliquando vsurpatum pro vectigali reperiri possit, & in libris iuris, & alijs. Verũ quùm publici nomẽ à vectigali in iure sæpissimè distinguatur, malim publicum in definitione interpretari pro loco publico, aut publica re quæ vectigalis scilicet caussâ fruenda publicano locatur *d. l. vn. inf. de loc. publ. fruend. d. l.* 34. *sup. ex quib. caus. maior.* Publicorum autem appellatio in compluribus caussis, imò & propriè ad populum Romanum respicit, non ad ciuitates, priuatorum enim loco habentur *l.* 15. *bona. & seq. inf. de verb. signif.* nec ad fiscum, eâdem ipsâ ratione *l.* 2. §. 2. *hoc interdictum. inf. ne quid in lo. publ.* Et publica dicuntur duplici acceptione, vel quia in pecunia populi Romani, vel quia in publico vsu habeãtur *l.* 6. *sed Celsus, in princ. sup. de contrah. empt.* quæ distinctio etiam in ciuitatibus obseruatur *l.* 17. *inter. inf. de verb. signif.* ex qua cum præcedenti simul iuncta facilè intelligitur, ea quæ secundo modo publica dicuntur, non haberi inter publica quod attinet ad publicanos & vectigalia, quia non sunt in pecunia, non sunt quasi in patrimonio & velut bona populi, sed publicis vsibus destinata, ideóque nec fruenda locari possunt. In definitione ergo publici appellatio primo tãtùm modo accipienda est. His verò consequens est publicanum in *l.* 16. *cum qui. inf. de verb. signif.* rectè definiri, eum qui vectigal populi Romani conductum habet, & hæc est propria eius definitio, quæ superiori omnino respondet. Sed nomen vectigalis hîc generaliter accipio, vt in rubrica, nempe vt contineat etiam tributum & omnia quorum nomine & caussâ publicani publicum quid conducunt contineat, *l.* 1. *hoc tit. in princ.* Ceterùm cùm principes paulatim ius omne populi Romani in se transtulissent, quæcumque antea in populi pecunia erant, illius scilicet velut bona, fisci esse & dici cœperunt, ac consequenter ea sola publica manserunt quæ in vsu publico haberentur, & in his solis publicorum appellatio propriè stetit. §. *vlt. Inst. de empt.* vbi ideò dicitur emptionem in publicis non consistere, quùm tamen publicarum rerum primo modo acceptarum valeat emptio *d. l.* 33. *sup. pro soc.* Et hoc solo

fere ſenſu publica à fiſcalibus in iure noſtro nunc diſtinguuntur, nempe quòd illa ſint in vſu populi Romani, hæc in patrimonio fiſci *l.* 72. *pacta. in f. ſup. de contrah. empt. l.* 2. §. 1. *publici. &* §. *ſeq. inf. nequid in lo. publ.* Verè igitur concludi poteſt nihil hodie publicum dici poſſe quantum ad hunc titulum ſpectat: quî enim publicum dici poſſit, quod quaſi proprium & priuatum vnius principis eſt *d.* §. *publici*? Sed quoniam populus omne imperium ſuum & poteſtatem principi & in principem lege Regiâ dicitur conceſſiſſe §. *ſed & quod principi placuit. Inſtit. de iu. nat.* eo colore publici appellatio ad principem trahi per interpretationem cœpit, ac conſequenter publicani dicti ſunt qui quid à fiſco conductũ habent *d. verſic. hic titulus. in princip. l.* 1. *hoc tit.* quùm tamen propriè publicani non ſint, ſed intelligantur tantùm *l.* 17. *inter. inf. de verb. ſignific.* quâ etiam interpretatione cauſſa fiſcalis dicta eſt publica *l.* 20. *item, ait,* §. 7. *ſup. de petit. hered.* quamquam verborum proprietate inſpectâ fiſcales cauſſæ à publicis ſeparentur *l.* 1. §. 2. *qui accepit. inf. de calumniat.* Publici ergo nomen cum re ipſa in principem tranſlatum eſt, ità vt eius quæcumque ſupereſt in iure mentio ad imperij ſtatum, vt olim Reipublicæ, vel fiſcum principis procul dubio referenda ſit. Niſi cùm de ijs agitur quæ publicis vſibus deſtinata ſunt vt ſupra docuimus, & niſi cùm abuſiuè bona ciuitatum dicuntur publica *l.* 15. *bona. & duabus ſeqq. inf. de verb. ſignific.* quibus etiam Reipublicæ nomen per eamdem abuſionem ſæpe accommodatur, vt in rubrica ipſa *ne fiſc. vel reſp. Cod. & l.* 2. §. 4. *ad frumenti. & l.* 3. §. 1. *inf. de adminiſt. rer. ad ciuit. pertin. & l.* 13. *ſed & ſi. in princ. hoc tit.* Quia igitur princeps in populi ius & locum ſucceſſit, hinc præterea factum eſt, vt non ſolùm qui vectigal, ſed etiã qui tributum à fiſco conductum habent, publicani appellentur *d. l.* 1. *in princ. hoc tit.* quamuis tributum populi non fuerit, ſed ad principem pertinuerit, vt ſtipendium ad populum, vt docet Theophilus. §. *per traditionem. Inſt. de rer. diuiſ.* quem Dñ. Cuiacius ſequitur lib. 7. Obſeruatio. cap. 3. & ad. *l.* 27. *ager.* §. 1. *inf. de verb. ſignif.* quo in capite ſuſpicatur ſtipendij & tributi appellationes promiſcuas tandem factas fuiſſe, propter prędictam rationem. Sed & omnes qui quid à fiſco cõductum habent publicani rectè appellantur inquit *noſtra l.* 1. *in princ.* non igitur tantùm qui vectigal aut tributum, ſed & qui aliud quodcumque, putà ſalinas, cretifodinas, & metalla *d. l.* 13. *& l.* 15. *Cæſar. hoc tit.* quibus *d. l.* 17. *de verb. ſignific.* picarias adiungit, vbi intellige non picem foſſilem, vt Dñ. Cuiacius ibi explicat ex Plinio lib. 16. cap. 12. quia caſus ille valdè ſingularis, ſed pineta è quibus pix paratur & conficitur: quibus addi poſſunt piſcationes lacuum & ſtagnorum *l.* 1. §. 1. *vt in flum. publ. inf.* & pleraque his ſimilia. Sed obſeruandum eos qui talia conducunt non tam publicanos eſſe quàm intelligi *d. l.* 17. §. 1. & loco publicanorum eſſe *d. l.* 13. *hoc tit.* Denique latiſſimâ interpretatione huius tituli edictum productum eſt etiam ad eos qui vectigal à Republica cu-

iusdam municipij conductum habent, vt scilicet hi quoque publicanorum loco habeantur *d. l.* 13. *hoc tit. & l. vlt. Cod. de vectigal.* Adde vel qui alia ciuitatum bona conduxerunt, quamuis ciuitates priuatorum loco habeantur *l.* 15. *bona. cum duabus seqq. inf. de verb. signif.* Itaque quãquam publicani propriè sint qui publica vectigalia habent conducta *l.* 12. *quantæ. in f. hoc tit.* tamen hoc tit. intelliguntur quicumque quid fruendum conductum habent, siue à Republica, vt olim, siue à fisco, siue à Municipijs: ità vt publicanum generaliter definias vectigalium conductorem, vt habet Glossarium in voce τελώνης, modò scilicet vectigalium appellationem generaliter non strictè accipiamus, vt in rubrica nostra, pro ijs omnibus quæ publicanis locari solent. Quid autem vectigalia sint propriè, & quæ vectigalium loco habeantur, quid tributa & stipendia: quid denique commissa vide Dñ. Cuiacium hoc paratit. & Cod. paratit. de vectigal. & lib. 7. Obseruatio. cap. 3. & 4.

TITVLVS V.

DE DONATIONIBVS.

MVLTIPLEX est huius tituli cum superiore connexio. Illa quidem obuia quam indicat *l.* 7. *filiusfamilias. hoc tit.* vbi donare est perdere, hoc est de suo patrimonio deminuere: donatio igitur damnum. Hinc apparet hoc tit. & seq. vt & toto antea libro de damno agi, ità vt illius, tituli omnes vno communi genere contineantur, quamuis ad varias damni species pertineant. Alia est quòd tit. superiori de vectigalibus actum est. At vectigalia & donationes sub eadem communi munerum appellatione continentur, quamuis significatu diuerso, *l.* 18. *munus, cum tribus superiorib. iunctâ inf. de verb. signific.* ex quo illa pro quibus vectigal penditur munificia dicuntur *l.* 4. *si publicanus.* §. 1. siue res munes *l.* 8. *fraudati*, alia verò immunia *l.* 9. *locatio.* §. *vlt. illo tit.* In eodem igitur nominis genere hi duo tituli conueniunt. Quinimò quamquam muneris appellatio in vectigalibus pro onere vsurpetur, *d. l.* 18. dici tamen potest donationem quoque aliquam vectigalibus inesse videri, vt in alia specie loquitur *l.* 19. *Aristo. hoc tit.* nam & tributi etymologia quam Festus affert quia ex priuato in publicum tribuitur vt & *l.* 27. *ager. inf. de verb. signif.* illud ipsũ indicat, & pleraque tributa sub specie oblationis eliciebantur, atque ideò oblationes & munera voluntaria appellabantur, vt aurum coronarium l. 1. 3. & 4. de aur. coronario. Cod. Theod. item aurum glebale. vt docet Dñ. Cuiacius ad

l. 2.

l. 2. de Prætorib. lib. 12. Cod. nam & coronario comparatur l. 2. Cod. Theodoſ. d. tit. Præterea pars quædam vectigalium in ſacras vel priuatas principis largitiones, id eſt donationes imperiales recondebatur, quod aurum largitionale appellatur *l. 13. duos. de ſuſceptor. lib. 10. Cod.* quinimò & largitionalium titulorum locatio ſpecialis fuit, quæ publicanis quoque fiebat *l. 12. quidquid. Cod. de vectigal.* Denique cenſus & vectigal communionem inter ſe habent, & in vtroque profeſſio vſurpatur, cuius frequens tit. ſuperiori mentio, nam locationes vectigalium à cenſoribus fiebant *l. 203. in lege inf. de verb. ſignif.* & cenſus tributi potiſſimùm cauſſâ peragebatur *l. 3. inf. de cenſib.* At ex conſtitutionibus donationes quoque in cenſum referendæ ſunt, id eſt apud Magiſtrum cenſus inſinuandæ *l. 30. in hac. & l. 32. ſecundùm. Cod. hoc tit.* Quinetiam donationis quædam eſt ſpecies, ſi quis animo donandi rem aliquam ſuam alieno nomine profiteatur, & in cenſum deferat *l. 7. & l. ſeq. Cod. hoc tit.* quod ad eam profeſſionem quæ fit apud publicanos *l. vlt. §. 10. ſi quis profeſſus, & paſſim tit. ſuperiori.* trahi quoque poteſt, cenſualis profeſſionis argumento. Animus autem donandi ex ea re præſumitur *d. l. 7. in f.* niſi manifeſtis probationibus contrarium probetur *d. l. 8. eodē tit.* ſi quis tamen cui res donata non erat eam ſuo nomine in cenſum profiteatur, vel functiones quæ ob eam debentur celebret nihil domino præiudicat *l. 4. & d. l. 7. Cod. hoc tit.* Donationes autem complures ſunt, vt videre eſt in *l. 1. hoc tit. & l. 25. Cod. eodem.* quæ ad duas ſummas ſpecies reuocari poſſunt. Prima eſt donatio pura & ſimplex quæ ſcilicet nihil negotij admixtum habet: altera non ſimplex ſiue conditionalis, cui nempe aliquid negotij ineſt. Rurſus prima ſpecies in duas diducitur, vt ſcilicet alia ſit re & figurâ ſimplex donatio, quæ directa propriè dicitur *d. l. 25.* Altera re quidem ſimplex, nō tamen figurâ, quam cognominatam poſſumus appellare ex *eadem l. 25.* Figuram hîc accípio, pro forma extrinſeca actus, vt in *l. 31. mortis. tit. ſeq. & l. 1. in princip. inf. de obligat. & act.* Nam quandoque donatio ità fit, vt alterius tamen actionis ſpeciem præ ſe ferat, ità vt, inquam figurâ ipsâ & facie aliud eſſe videatur quàm donatio, vnde præter donationis nomen aliud quoque ſibi aſſumit quaſi cognomen, ex quo appellatio ei facta eſt, ſic enim donationem nominatam interpretor in *d. l. 25.* Nam quod Gloſſa id refert ad modum qui donationibus impoſitus eſt, perquàm abſurdum eſt. Quod verò primo loco dicit, id poſſe referri ad pacta quibus donationes diſtinguuntur, ſpeciem quidē veri habet, ſed ipſius legis contextu refellitur, ex quo manifeſtum eſt eam donationum differentiam quæ ex pactorum ſiue conditionum appoſitione contingit antea fuiſſe indicatam illis verbis, *ſiue conditione faciendi, aut non faciendi ſuſpenſa.* Quin & illæ duæ differentiæ donationis videlicet cognominata & conditionalis diſtinctè exponuntur ſequentibus verbis his, *vt quas leges indulgent actiones, conditiones pactionéſque con-*

tineat ſupple donatio. Actiones enim eo in loco non debemus accipere pro iure perſequendi in iudicio quod nobis debetur, vt voluit Gloſſa, quia licèt negotium quod obligationem in ſe habet, actionẽ quoque per conſequentias contineat *l.* 24. *quod debitori. tit. ſeq.* quùm obligatio pariat actionem *l.* 42. *licet.* §. 2. *ea obligatio. ſup. de procurat.* dura tamen & inſolens ea eſſet locutio. Sed actiones ibi debemus interpretari actus & res quæ geruntur, vt *l.* 3. §. 7. *ſed ſi debitorem. ſup. de donat. int. vir. & vx.* vt nempe ſenſus ſit, donationem poſſe continere eas actiones quas leges indulgent, id eſt eos actus, eas figuras & ſpecies rei gerendæ quæ legibus permiſſæ ſunt: quamquam enim donatio varias actionum ſpecies induere ſibi poſſit, nõ tamen omnes, verbi gratiâ, donationis cauſſâ ſocietas rectè non contrahitur *l.* 5. *ſocietates.* §. *vlt. ſup. pro ſoc. l.* 16. *in cauſſæ. verſ. item relatum. ſup. de minor. & l.* 32. *cùm hic.* §. 19. *ſi inter. ſup. de donat. int. vir. & vx.* Donatio ergo ſpecie & figurâ ſocietatis fieri non poteſt, quod multò magis de donatione mortis cauſſâ verum eſt *l.* 35. *Senatus.* §. 3. *ſi quis ſocietatem. tit. ſeq.* Nam hæc totâ naturâ ſuâ repugnat ſocietati, nam ſecutâ morte perficitur *l.* 32. *non videtur. tit. ſeq.* quùm ſocietas morte ſoluatur §. *ſoluitur. Inſtit. de ſociet.* At in donatione inter viuos hæc vna tantùm ratio eſt, quòd ſocietas conſenſu fiat, donationis verò ſubſtantia in traditione alicuius rei conſiſtat, vt deinde docebimus. Ex quo manifeſtum eſt errare Gloſſam quæ in *d. l.* 5. §. *vlt. ſup. pro ſoc.* veram rationem legis prorſus ignorat, & præterea putat donationem eo in caſu eſſe poſſe ſi nihil aliud impediat, quamuis ſocietas eſſe non poſſit, argumento *l.* 9. *empti. Cod. de contrah. empt.* Nam illa lex loquitur non de ſocietate, ſed de venditione donationis cauſsâ facta, inter quas multùm intereſt, quia licèt venditio quoque conſenſu fiat, tamen per traditionem completur & conſummatur *l.* 46. *ſi quis. ſup. de act. empt. l.* 4. *Cod. eodem.* & ad effectum perducitur. §. *pretium. Inſtit. de empt. & vend.* quâ ſimilitudine donationi facilè aptatur. Sanè quùm ex Iuſtiniani conſtitutione *in l.* 35. *ſi quis. hoc tit. Cod.* in donatione faciendâ non magis ſit hodie neceſſaria traditio quàm in venditione, nihil obſtare videri poſſit quominus ex Gloſſæ ſententia donationis cauſſâ venditio fieri nunc poſſit. Sed non eſt nouum, vt quæ ſemel vtiliter conſtituta ſunt durent, licèt eorum ratio non duret *l.* 85. *in ambiguis.* §. 1. *inf. de reg. iur.* Durare autem ius antiquum circa hunc caſum manifeſtum ex eo eſt, quòd tribus prædictis Pandectarum locis diſertè ſit inculcatum, huiuſmodi ſocietatem nullam eſſe, hoc etiam addito in *d. l.* 32. §. 19. *ſi inter. ſup. de donat. int. vir. & vxor.* nullam eſſe vulgato iure, adde quòd iuris veteris abrogatio non facilè præſumâtur *l.* 35. *ſi quando. Cod. de inoff. teſt.* Leges igitur non indulgent, vt donatio ſocietatis actionem contineat, hoc eſt vt figurâ & titulo ſocietatis celebrari poſſit, quod & de alijs pleriſque actibus dici poteſt. At indulgent vt figurâ venditionis fiat *d. l.* 9. *Cod. de contrah. empt.* & *l.* 2.

de

de donat. Cod. Hermogeniano, quod intelligi quidem potest cùm viliori pretio res donationis caussâ distrahitur *l.* 38. *si quis. sup. de contr. empt.* Sed hæc non est simplex donatio, cùm pretium hoc qualecumque in obligationem atque adeò in actionem deducatur. Propriè autem intelligendum est quotiens pretium quidem intercedit, sed dicis caussâ, hoc est vt nulla eius actio competat *d. l.* 9. quod similiter de locatione intelligendum est, quùm ijsdem iuris regulis consistat *l.* 2. *sup. locat.* Contrarium tamen dici videtur tam de venditione quàm de locatione *d. l.* 38. *l.* 36. *cùm in. de contrah. emptio. & l.* 20. *sicut. sup. locat.* Sed breuiter dicendum *in d. l.* 38. venditionem in totum non valere, quoties vniuersa venditio donationis caussâ facta est, hoc est quoties pretium nullum adiectum est, hoc enim est contra substantiam venditionis, eodémque sensu in *d. l.* 20. donationis caussâ locatio contrahi non posse dicitur, mercede videlicet prorsus abscedente. Vel etiam dici potest eas leges sic esse accipiendas, vt venditio & societas huiusmodi nullæ sint, id est, vt nullum venditionis aut societatis effectum sortiãtur sed donationis, neque ex ijs competat empti venditi, aut locati conducti actio, atque ideò vt non videatur esse venditio aut locatio *d. l.* 36. si effectum scilicet respicias, sed donatio prorsus censeatur, vt recte Glossa in *d. l.* 36. quia mens donandi fuit non contrahendi, vt in contrario docet Glossa in *d. l.* 5. *sup. loc.* His igitur casibus venditio vel locatio nihil aliud est quàm color donationi quæsitus, & figura donandi, sicut cùm venditionis titulo cessio alicuius rei fit *l.* 33. *illam. Cod. hoc tit.* Caussa igitur & origo huius actus non titulus aut figura ipsius præualent *l.* 33. *qui id. hoc tit.* vt meritò dõnationes huiusmodi inter simplices retulerimus, quandoquidem potestate & effectu ipso nihil negotij admixtum habeant, quamuis contractus speciem præ se ferant. Neque verò hæc donatio quæ fit sub specie venditionis confundenda est cum illa quæ fit per imaginariam venditionem, hoc est per mancipationem. Nam venditio de qua nunc agimus, figurâ saltem ipsâ est vera venditio, non imaginaria quia pretium ei accedit *l.* 16. *imaginaria. inf. de reg. iur.* licèt non exigatur, quandoquidem & in mera venditione pretij conuenti remissio nihil contractum mutet *d. l.* 5. *sup. loc.* Et quùm non sit imaginaria, naturalis est & iuris gentium, vt & locatio *l.* 1. *in f. de contrah. empt. & l.* 1. *sup. loc.* At mancipatio est quidem venditio, sed merè iuris ciuilis, est enim actus legitimus, siue legis actio *l.* 77. *actus. de reg. iur.* Quâ ratione manifestum est errare Dñ. Cuiacium qui in paratit. de donatio. Cod. existimat actiones illas quas donatio continere posse dicitur *in d. l.* 25. *illo tit.* accipiendas esse de legis actionibus, quãdoquidem iam satis probatum est, naturales quoque actiones, putà venditionem & societatem donationis caussâ non minùs vsurpari posse, quàm legitimas actiones, quarum quidem nonnullas in id etiam adhibitas olim fuisse certum est, vt mancipationem, cui

addit Dñ Cuiacius in paratit. Cod. cessionem in iure, quamquã enim mancipatio & cessio in iure sint actus à donatione distincti l. 1. Cod. Hermogen. hoc tit. & apud Vlpianũ. tit. 19. apud quem sub genere traditionis donatio intelligenda est, nihil tamen vetat quin sub earũ actionum specie donatio perficiatur, quod de mancipatione quidem apertè probatur l. 4. 5. & 7. Cod. Theodos. de donat. de qua etiam est accipienda *l. vlt. hoc tit. Cod.* vt rectè docet Dñ. Cuiac. in eo paratit. & lib. Obseruat. 10. cap. 37. Præterea donatio per stipulationem quoque perfici potest, cùm scilicet aliquis iubet eum cui donatum vult à se stipulari donationis caussâ, *l. 2. in princ. & §. 1. l. 12. 19. in princ. 21. 22. 24. 33. & passim hoc tit.* quo genere donatio in obligationem & contractum transit *d. l. 35. §. sin autem. Cod. hoc tit.* atque ità accipiendum est quod in *l. 22. eum qui. hoc tit.* innuitur à contrario hanc speciem donationis inter contractus stricti iuris connumerandam esse. Itẽ quod dicitur in *l. 49. & exheredatum. inf. de re iudic.* donatorẽ qui ex donatione conuenitur non esse verum debitorem, ex quo à contrario quoque intelligitur eum quasi debitorem esse. Negatur autẽ esse verus debitor, non quòd non teneatur soluendi necessitate, sed quòd inspectâ origine obligationis quæ ex mera liberalitate profecta est, non possit condemnari nisi in id quod facere potest, deducto omni ære alieno. Non igitur omnis donatio contractus dici potest, sed hæc tantùm species donationis per stipulationem quæ longè magis quàm superiores à donationis natura abscedit & quòd solâ stipulatione citra rei traditionẽ fiat, & quòd oblationem contineat, quæ donationi ità est contraria, vt quo casu obligatio contrahitur, donatio esse non possit, & contrà *l. 18. Aristo. hoc tit.* Caussa tamen & origo huius stipulationis non obligationis potestas prævalet, ità vt donatio esse censeatur, quia ex mera liberalitate obligatio profecta est *d. l. 49. inf. de re iudic. & d. l. 33. hoc tit.* Quare quod dictum est obligationem siue contractum donationi inesse non posse, intelligendum est de ea obligatione, quæ à negotio, non à liberalitate initium cœpit. Atque ità quoque accipiendum est quod dicitur in *l. 42. Scia. tit. seq.* donationem non promitti, id est non extorqueri ab inuito, vt *in eadem l.* bis repetitur. Hæ igitur donationis species quas cognominatas dici docuimus, non sunt directæ donationes, nisi si fortè donationibus conditionalibus opponantur. Qui enim tales actus celebrat non dire ctè donat & rectâ viâ, sed per consequentias, quùm specie tamen ipsâ aliud agere videatur: quod à Prudentibus excogitatum videtur qui ciuiles illos acquirendi modos, & fortè alios ad donationem perficiendam induxerunt. Nam donatio, quam antea directam propriè nuncupauimus, quæ scilicet re & figurâ simplex est, & propriè donatio appellari dicitur in *l. 1. hoc tit.* vno solo naturali modo perfici potest, per traditionem scilicet, quod Iustinianus nouâ constitutione quâ hoc ius est immutatũ *d. l. 35. §. sin autem. Cod. hoc tit.*

satis

satîs ostendit, & ratio nominis: nam donare & donatio à dono dicta sunt. Donum autem à Græco δῶρον raptum, à quo similiter δωρεῖσθαι deflexum est *l.* 35. *Senatus.* §. 1. *tit. seq.* quo in loco nihil mutandum est, sed legendum vt in Pandectis Florentinis δῶρον & δωρεῖσθαι: Græci autem antiqui inquit Plinius lib. 35. cap. 14. doron, palmam vocabant, & ideò dora munera, quia manu darentur, quod Vitruuius eodem sensu lib. 2. cap. 3. exprimit his verbis, *quòd munerum datio semper geritur per manus palmum.* Nã quùm in singulis actibus aliquid sit in quo vniuscuiusque substantia consistat, argumento *l.* 3. *inf. de obligat.* illud in donatione traditio est, quæ nihil aliud est quàm possessionis cõsignatio l. 8. Cod. Theod. hoc tit. siue datio possessionis vt definit Dñ. Cuiacius lib. 11. Obseruat. cap. 19. ex *l.* 3. *sup. de action. emp.* quam tamen dominiũ quasi per adiectionem sequatur *l.* 1. *inf. de acquir. possess.* & argumento *l.* 3. *inf. de vsurp.* nam quùm dominium sit ius incorporale non propriè traditur *d. l.* 3. *l.* 28. *si rem. inf. de verb. obligat.* nisi per possessionis consequẽtias. Vel etiam definiri traditio potest de manu in manum translatio, dominij scilicet transferendi caussâ, vt definit Theophilus §. *per traditionem. de rerum diuis.* quamquam enim traditio sit generalis iure naturali alienandi modus, olim quidem rerum nec mancipi, vt est apud Vlpianum tit. 19. hodie omnium *d.* §. *per traditionem*, sublatâ scilicet illâ rerum differentiâ *tit. de vsucap. transform. Cod.* tamen reliquorum actuum in quibus traditio adhibetur substantia in alio consistit, quàm in ipsa traditione. His consequens est donationem propriè tantùm esse cùm præsens præsenti dat, id est in manum tradit *l.* 38. *inter. tit. seq.* & in solis rebus corporalibus cõsistere, nam in his solis propriè traditio est, vt docet Theophilus *d.* §. *per traditionem.* Et hinc potissimùm petendæ dubitandi causssæ in hoc tractatu. At paulatim benignâ interpretatione donandi facultas liberior facta est, nempe vt quasi traditio in ea sufficiat *l.* 6. *qui sanum. hoc tit.* ac consequenter vt & citra corporis donationem valeat donatio *l.* 9. *in ædibus. hoc tit.* nam quamquam incorporalium vacuæ possessionis traditio nulla sit *l.* 3. §. 2. *si inter. sup. de act. emp. & l.* 43. *seruus.* §. 1. *inf. de acquir. rer. dom.* est tamen in ijs quasi traditio per patientiam cedentis *l.* 11. *si ego.* §. 1. *sup. de publ. in rem act. l.* 3 §. 1. *de vsufr. l.* 1. *in f. de seruit. præd. rust. & l.* 32. *si ædes. in f. de seru. vrb. præd.* Itaque donationis caussâ remissio vel diminutio obligationis pacto fieri potest *l.* 23. *Modestinus.* Item acceptilatio *l.* 17. *si id. hoc tit.* Item translatio spei futuræ actionis *l* 3. *Cod. hoc tit.* Item delegatio nominum quæ perfectam donationem actionum efficit *l.* 11. *cùm de. eodem tit.* Item remissio actionis *l.* 18. *si donationis eodem tit.* Item habitationis concessio *l.* 9. *l.* 27. *Aquilius, & l.* 52. *Lucius, hoc tit.* Item fundi alieni cultura *l.* 14. *eodẽ tit.* Item cessio vel mandatum actionum *l. vlt. in princ. hoc tit.* ibi, *actiones præstari iussit l.* 2. *&* 33. *illam. Cod. eodẽ tit.* Item per interpositam personam fieri potest donatio *l.* 2. 4. 6. 9. §. *pen. l.* 10. 13. 19. §. 3.

ſi quis. l. 21. 25. 31. §. 1. *& l. vlt. §. vlt. hoc tit.* Item per epiſtolam *l.* 27. 32. *&* 35. *hoc tit. l.* 5. *& l.* 13. *Cod. eodem tit.* atque ideò inter abſentes *l.* 6. *hoc tit. Cod.* Item per traditionem inſtrumentorum *l. vlt. §. vlt. hoc tit. & l.* 1. *Cod. eodem tit.* vbi ex eo res ipſa tradita cenſetur, vt etiam per retentionem vſusfructus *l.* 28. *quiſquis. & l.* 35. *ſi quis. §. ſed ſi quidem. Cod. hoc tit.* quæ ſpecies traditionis non ſemper obtinuit *l.* 42. *Seia. in princ. tit. ſequ.* & non iure, ſed vſu inducta, aliquando ſublata, ſed deinde reſtituta, l. 8. & 9. Cod. Theodoſ. de donat. Item etiam donatio fieri poteſt portionis, nondum rebus diuiſis *l.* 12. *Cod. hoc tit.* Item alicuius vniuerſitatis bonorum, putà peculij *l. vlt. in princip. hoc tit.* Quamuis ſtricto iure non niſi rerum ſingularum nominatim facta donatio olim valeret, ac per hoc pars bonorum generaliter, ne titulo quidem venditionis donari poſſet l. 1. & 2. Cod. Hermogen. hoc tit. Quæ omnia quantum ad iuris ſubtilitatem non valent, ſed benignè vtilitatis cauſsâ recepta ſunt, vt in aliqua ſpecie ait *l.* 25. *ſi tibi. hoc tit.* varijs ſcilicet fictionibus in id adhibitis quæ ſuis caſibus aptandæ ſunt, quales ſunt fictio breuis manus *l.* 21. *vt mihi. verſ. proinde. l.* 31. *donationes. §.* 1. *hoc tit. l.* 41. *quod ſtatuliber. tit. ſeq. l.* 43. *licet. ſup. de iur. dot.* Quæ fictio adeò efficax eſt vt etiam ipſo iure perfecta donatio cenſeatur *l.* 34. *ſi pater. & l. vlt. §. vlt. hoc tit.* quia traditio facta omnino intelligitur, vt locis iam citatis. Item hæc, vt qui per alium tradit aut accipit, per ſeipſum tradere aut accipere videatur *d. l.* 6. *& d. l.* 9. *§. penult. hoc tit.* & in ea re quaſi miniſterio interpoſitæ perſonæ vti *l.* 23. *ſi filiofamilias. & l. vlt. tit. ſeq.* Item illa, vt idipſum capere quis cenſeatur quod non ſoluit *d. l.* 9. Item iſta, vt qui patitur aliquem per ſe accipere vel ſibi habere quod iam penès ſe eſt, quaſi tradere exiſtimetur *d. l.* 6. *& l.* 10. *abſenti. hoc tit.* Item vt vno tradito, putà inſtrumentis, vel retento, putà vſufructu, aliud traditum credatur, id eſt res ipſa *l.* 1. *& l.* 28. *Cod. hoc tit.* & l. 9. Cod. Theodoſian. eodem tit. Ex quibus intelligi poteſt cur ſimplex donatio nominum, citra ceſſionem ſcilicet vel mandatum, non valeat in *d. l. vlt. in princ. hoc tit.* nempe quia nulla huiuſmodi fictio traditionis vel quaſi traditionis ad eum caſum aptari poſſit: nihil enim omnino prorſus eſt quod quaſi traditũ intelligi poſſit, quùm is cui donatio fit, nihil omnino vel accipiat, vel penès ſe habeat quod retinere poſſit, quæ vera eſt ratio *d. l. vlt.* in qua explicanda errat Gloſſa, quæ ex ſuperioribus facilè refelli poteſt. Quin & benignâ interpretatione donatio eſſe videtur abſque vlla traditione in *l.* 16. *ex hac. hoc tit.* res enim penès ipſum donatorem remanſerunt. Sed fictio breuis manus hîc quoque adhibenda eſt, vt nempe donator res tradidiſſe videatur, & rurſum eas accepiſſe depoſiti putà vel commodati cauſsâ ab eo cui dediſſet, videatur, quod etiam pacto donationis nominatim comprehendi

prehendi poteſt *l.* 33. *qui id. hoc tit.* Donatio igitur ſinè traditione vera aut ficta conſiſtere ſuâ naturâ non poteſt, ac conſequenter nec ſinè acceptione *d. l.* 10. *hoc tit.* Vt enim ſcribit Tullius in Topicis, *neque deditio, neque donatio, ſinè acceptione intelligi poteſt*, quæ animo ſcilicet & corpore fiat. Benignè tamen in infante receptum eſt, vt vacua poſſeſſio tradita, corpore quæratur, licèt plenus animi affectus non adſit *l.* 3. *Cod. de acquir. poſſeſſ.* l. 2. Cod. Theod. hoc tit. Videtur tamen repugnare *l. vlt.* §. 1. *hoc tit.* vbi donatio facta dicitur re tamẽ non traditâ. Gloſſa reſpondet donationem ibi pro deſtinatione donandi accipi. Verùm obijci Gloſſæ poteſt quòd deſtinatio nihil efficiat *l.* 11. *cùm de Cod. hoc tit.* niſi fortè res eſſet penès eum in quem deſtinatio confertur, & morte confirmaretur *l.* 17. *ſinè. eodem tit.* ex quo ſequitur nullam oriri poſſe ex ea deſtinatione dubitationem quin pignoris ſequẽs obligatio teneat. Nihilominùs vera videtur Gloſſæ ſententia, vt donationem in principio accipiamus pro ſola deſtinatione, & quæſtionem non in eo ponamus an pignus teneat, ſed an donatio perfecta ſit traditione, poſt tempus ſequuta, de quo dubitari potuit, quaſi ſequens pignus mutaſſe videatur deſtinationem voluntatis, atque ità ſequens traditio voluntate deſtituta nîl operetur. Cõcluditur tamen perfectam eſſe donationem, quia ſcilicet pignoris obligatio non ſit alienatio dominij §. *ſi rem ſuam. Inſt. de legat.* Ex conſtitutione tamen D. Pij inter liberos & parentes abſque mancipatione & traditione, & nudâ tantùm voluntate conſtitit iam olim donatio l. 4. & 7. Cod. Theod. hoc tit. quod iuris priuilegium appellatur, vt & re verâ ſummũ fuit l. 5. eodem tit. Inter ceteras perſonas quibus vltra modum l. Cinciâ comprehenſum donare licuit, mancipatione vel traditione propriam firmitatem habuit donatio *d. l.* 4. vnde licet colligere in extraneis perſonis donationem perfici non potuiſſe mancipatione, ſed ſolâ traditione, quod & apertè dicitur in *d. l.* 7. vbi tamen hoc noui iuris additur, vt mancipatione quoque vel traditione etiam inter extraneos perficiatur donatio. In cuius l. fine verba hæc, *ſi iure mancipatio & traditio*, ità ſunt accipienda vt diſiunctionem pro coniunctione emendemus, vel certè intelligamus *l.* 35. *ſæpe. de verb. ſignif.* Nam quod Dñ. Cuiacius in paratitulo Cod. putat ex l. illa 7. mancipationem & traditionem potuiſſe coniungi, prorſus abſurdum eſt, quia diuerſi fuerunt modi acquirendi, apud Vlpianum tit. 19. & quia perpetuò diſtinguuntur illo tit. Cod. Theod. l. 4. & 5. Sed mirum videri poſſit quòd in dd. ll. 4. 5. & 7. traditio actus ſolemnis eſt, quùm certum ſit eam iuris naturalis ſiue gentium eſſe *d.* §. *per traditionem*, vbi Theophilus ait eſſe naturalem quemdam actum & qui facilè abſolui poſſit. Breuiter dicendum conſtitutiones ſolemnia quædam addidiſſe, illa vt opinor que lex 1. eodem tit. habet, in his vltimis verbis, *ad excludendam vim atque irruptionem aduocatâ vicinitate, omnibúſque arbitris adhibitis, quorum poſtea fide probabitur donatam rem ſi eſt mobilis ex vo-*

luntate traditam donatoris, vel si immobilis abscessu donantis nouo domino patefactam, actis etiam adnectendis, quæ apud iudicem vel magistratus conficienda sunt. Ex quibus verbis intelligitur quare in *l.* 33. *fundi. inf. de acquir. possess.* emptor in vacuam possessionem inducendus sit, non autem per se in possessionem veniat, quod & de eo cui donatur, dicitur in *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* cui donator possessione cedit vt ei vacuam relinquat, quæ est rerum immobilium traditio *l.* 3. *Cod. de acquir. possess. l.* 3. §. 6. *hoc interdictū de itin. act. priu. l.* 34. *si me. & l. pen.* §. *vlt. inf. de acquir. poss.* At Iustinianus in *d. l.* 35. §. *sin verò* quod priuilegium inter liberos & parentes fuerat, ius commune inter omnes effecit, vt scilicet non ex hoc inutilis sit donatio quòd res traditæ non sunt, nec confirmetur ex traditione donatio, sed liberalitatem plenam, & ex ea constitutione perfectissimam nudâ voluntate constitutam, necessarius sequatur traditionis effectus. Itaque verè dici potest donationem hodie contractum esse, nec minùs consensu perfici quàm venditionem, & vt in hac, traditionem non substantiam actus, sed effectum esse §. *perficiuntur. Instit. hoc tit.* Vt cùm olim factum esset & actus dandi *l.* 1. *vers. igitur. hoc tit.* & verbo facta, nihil aliud propriè esset quàm destinatio donandi *d. l.* 11. *Cod. hoc tit. & l. vlt.* §. 1. *hoc tit.* hodie sit consensus & nuda voluntas. Quibus consequens donationem huiusmodi si iuris rationem intueamur, donationem iam non esse, quùm obligatio contrahatur *l.* 18. *Aristo. hoc tit.* & desijsse esse donationē strictâ ratione, amissâ propriâ formâ, argumento *l.* 7. *adeò.* §. 4. *quod si. vers. non tamen. inf. de acquir. rer. domin.* Ceterùm donatio qualis olim fuit definiri potest verbis *l.* 1. *vers. igitur. hoc tit.* cùm scilicet sinè vlla conditione redhibendi donatur *l.* 42. *Seia. tit. seq.* Item doni datio *l.* 35. *Senatus. eodem tit.*

TITVLVS VI.

DE MORTIS CAVSSA DONATIONIBUS, & capionibus.

DONATIONIS prima species tit. superiori exposita est, quæ scilicet nihil negotij admixtum habet, nullam inquam redhibendi conditionem. Altera supereſt quæ conditiones pactionésque continet, & aliquo casu resolui potest *l.* 1. *tit. superiori. & l.* 25. *donatio. Cod. eodem tit.* Hæc in varias rursus species diuidi potest, vt ostendit rubrica *Cod. tit. de donat. quæ sub mo. vel condit. vel ex cert. temp. confic.* inter quas connumeratur etiam donatio mortis causâ, de qua hoc tit. quæ longè abest à

vera & abſoluta donatione, & ea potiſſimùm quòd qui mortis cauſsâ donat ſe cogitat, atque amore vitæ ſuæ recepiſſe potiùs quàm dediſſe mauult, & quia quâ parte ſe cogitat negotium gerit *l.* 35. *Senatus.* §. 1. *hoc tit.* Eius autem variæ ſpecies proponuntur in *l.* 2. 13. 16. 31. §. 2. *inf.* & 35. §. 2. *hoc tit.* quæ ad exemplum legatorum conſtitutionibus reuocatæ ſunt *l.* 15. & 37. *hoc tit.* Cuius rei ratio intelligitur ex *l.* 42. *inf. hoc tit.* quia quæ mortis cauſsâ donantur, morte inſecutâ quodãmodo bonis auferuntur, vt & legata. Nã quamquã inter ceteras mortis cauſsâ donationes ea præcipua ſit quæ purè fit, ſed ſub conditione reſoluitur *l.* 1. *tit. ſuperiori.* tamen verum eſt nec illam propriè perfectam dici poſſe quamdiu donatarius viuit, quia interim reuocari poteſt *l.* 16. & 32. *hoc tit.* & *in princ. tit. de donat. Inſtit.* ideóque *in f. d. l.* 42. *hoc tit.* rectè dicitur, morte inſecutâ eam quodammodo bonis donatoris auferri, quia ſcilicet ad mortem vſque ſpes redhibendi ineſt, quæ ſpes retinendi dicitur *in d. l.* 42. quia nec prorſus à ſe rem amiſiſſe donator videtur, qui lege certâ donauit, vt eſt in eadem l. Nam ſi mortis cauſsâ ità donetur, vt nullo caſu reuocetur, cauſſa donandi magis eſt quàm mortis cauſsâ donatio. *l.* 27. *hoc tit.* abſoluta inquam & vera donatio eſt *d. l.* 42. *inf.* donatio ſcilicet inter viuos, multum enim intereſt inter cauſſam & conditionem donandi *l.* 2. *inf. tit. ſuperiori.* Ceterùm mortis cauſsâ donatio ſub genere mortis cauſsâ capionis continetur *l.* 31. §. 2. *ſinè donatione.* & *l.* 18. *in prin. hoc tit.* vt & legata & fideicommiſſa *d. l.* 31. §. 1. vbi tamen illæ capiendi figuræ quæ proprium nomen habent, non ſolent mortis cauſsâ capiones appellari; quâ ratione mortis cauſsâ donatio à mortis cauſsâ capione diſtingui poteſt, ſed hac potiſſimùm ratione diſtinguitur, quia mortis cauſsâ donatur quod præſens præſenti. dat Mortis verò cauſsâ capi intelligitur & quod non cadit in ſpeciem donationis *l.* 38. *hoc tit.* putà pecunia quam ſtatuliber aut legatarius alicui conditionis implendæ cauſsâ numerat *d. l.* 31. §. 2. *ſinè donatione*; quod explicatur in *d. l.* 38. vbi & alia exempla proponuntur & *l.* 8. 9. 10. & 12. *hoc tit.* Neque obſtat *lex* 18. *hoc tit.* vbi mortis cauſsâ capimus id quod mortis ſuæ vel alienæ cauſsâ nobis quis donat, nam ibi mortis cauſsâ capio, donationem mortis cauſsâ proculdubio ſignificat appellatione generali.

LIBER QVADRAGESIMVS.

TITVLVS I.

DE MANVMISSIONIBVS.

DEliberalitate, id est donatione duobus proximè superioribus titulis tractatum est, hoc verò & reliquis huius libri de libertate, à qua liberalitas nomẽ habet: Vt enim inquit Seneca de vita beata, *quia à libero animo proficiscitur, ità nominata est.* Sed & manumissio cnm donatione plerumque coniuncta est, putà quia manumisso peculium suum quandoque donatur *l. vlt. in princ. sup. de donat. & toto tit. Cod. de pecul. ei. qui libert. mer.* vel quia manumittendus ipse aliquid donare iubetur *l.* 36. *quod conditionis. & l.* 41. *quod statuliber. tit. proximè superiori:* vel quia interdum id quod mortis caussâ seruo donatum est manumissum sequitur *l.* 23. *si filiofamilias. & l. vlt. eod. tit.* vel denique, quia seruus aliquando ità donatur vt post tempus manumittatur *l.* 18. *Aristo. sup. de donat.* Meritò ergo post titulos de donationibus, subijcitur statim de manumissionibus tractatus. Quinimò ad donationis genus manumissio referenda est, definitur enim libertatis datio *in princ. de libert. Institut.* vt illa generatim doni datio *l.* 35. *Senatus.* §. 1. *tit. superiori.* Et munus similiter appellatur *Nouel. Valentiniani de libert.* & beneficium *l.* 6. *si venditor. sup. de seru. export. l.* 3. *sup. de obseq. parẽt. & patro. præstan. & l.* 2. *Cod. de libert. & eor. liber.* Imò & liberalitas *l.* 1. §. *& nequis. Cod. de Lat. libert. tol. & argumento l.* 5 *iubemus Cod. de emancipat. liber. & Nou.* 78. *vt libert. de cet. cap.* 2. *Coll.* 6. vbi manumissio & emancipatio exæquantur, nam & plerumque gratuita prorsus est, id est ex mera liberalitate proficiscitur *l.* 1. *Cod. de libert. & eor. liber.* & quamquam interdum gratuita non sit, aliquid liberalitatis tamen

semper

ſemper continet *d. l. 3. ſup. de obſeq. parent. & patron. præſt.* ideóque in adminiſtratione patrimonij eſſe negatur *l. 13. ſeruus. hoc tit.* vt donatio *l. 7. filiusfamilias. ſup. de donat.* eíque modus iniectus eſt legibus Sentiâ & Caninia, vt ſequentes tituli docebunt, ſicut donationibus lege Cinciâ l. 4. Cod. Theodoſ. de donation. Denique manumittere nihil aliud eſt quàm libertate donare. *l. 4. Cod. ſi mancip. ità fuer. alienat. & l. vn. §. ſed ſcimus. Cod. de Lat. libert. toll.* Hinc Iuſtinianus à donatione ad manumiſſionem argumentum ducit *d. Nou. 78. cap. 2.* quod argumentum manifeſtius eſt apud Iulianum *Nou. 72. cap. 2.* Conueniunt etiam in diuiſione formarum, nam manumiſſio alia abſoluta, alia non abſoluta dici poteſt. *l. 15. mortis. hoc tit.* ſicut & donatio *d. l. 35. §. 1.* Et alia mortis cauſsâ, alia non mortis cauſsâ *d. l. 15.* ſimiliter vt donatio *in princ. de donat. Inſt.* Præterea donatio cenſuali profeſſione celebrari poteſt *l. 7. cenſuali, & l. ſeq Cod. de donat.* ſic & manumiſſio olim potuit ait Theophilus *§. & dedititios. Inſtitut. de libert.* & Vlpianus in princ. tit. 1. Item donatio olim per mancipationem fieri potuit l. 4. 5. & 7. Cod. Theodoſ. de donat. id eſt per imaginariam emptionem, vt docuimus ſupra tit. de donat. atque etiam per ceſſionem, ſi Dñ. Cuiacio credimus paratitulo de donat. Cod. Sic & manumiſſio per ceſſionem in iure, vt docet Vlpianus tit. 19. Et hodie etiam emptio imaginaria & imaginarius emptor manumiſſionis cauſsâ interdum adhibentur *l. 4. §. 1. & 2. hoc tit.* denique manumiſſionis titulo & ſpecie donatio olim potuit celebrari, putà ſi quis ſeruo communi libertatem ciuili aliquo modo impoſuiſſet, nam eius pars ſocio accreſcebat, ait *Iuſtinianus §. vlt. de donat.* & apud Vlpianum tit. 1. quaſi affectu ſocij feciſſet, vt ei acquireretur *l. 2. §. 1. Cod. de comm. ſer. manum.* Multa igitur huic titulo atque adeò libro cum præcedentibus duobus titulis communia ſunt. Hoc ampliùs ad ordinis rationem addendum, quòd quùm pleriſque titulis libri 37. & 38. de libertis, & de toto iure patronatus dictum ſit, conſentaneum fuit librum iſtum quo oſtenditur quibus modis liberti fiant, & ius patronatus acquiratur, quaſi in confinio ponere *argumento l. 2. §. quartus autem locus. Cod. de vet. iur enucl.* Totus igitur hic quadrageſimus liber de manumiſſionibus eſt, ſiue de libertatibus: quem ne quis fortè miretur nos eâdem ipsâ diligentiâ tractare quâ ſuperiores, audiat illud Iuſtiniani *parum eſſe ius noſſe, ſi perſonæ quarum cauſsâ conſtitutum eſt ignorentur*, & ſummam diuiſionem perſonarum hanc eſſe, vt omnes homines aut liberi ſint, aut ſerui, *in princ. de iure perſon. Inſtitut.* Et intelligat nos orbis Romani Iuriſconſultum informare, nõ topicum leguleium & quaſi glebæ adſcriptum, qua de re pluribus admonuimus *ſup. de ſtat. hom.* Manumiſſionis autem definitio duplex eſt, altera nominis vt ſit *de manu miſſio*: altera rei, vt ſit *datio libertatis l. 4. ſup. de iuſt. & iur. & in princ. de libert. Inſt.* Notationis hanc rationẽ Iſidorus affert lib. 9. Originum, quòd apud veteres in manumiſſionibus alapâ percuſſos circum-

agerent, ac poſtea de manu mitterent: qui ritus probatur *l. vlt. Cod. de emancip. liber. & Nou. 81. Conſtit. quæ dignit. Coll. 6.* Vt enim ſerui primùm effici cœperunt, cùm bello manu caperentur, vnde & mancipia dicta ſunt *l. 4. inf. ſup. de ſtat. hom. & §. ſerui autem. de iure perſon. Inſtit.* Sic etiam libertate donari, re quaſi in contrarium actâ, cùm ritu ſolemni è manu mitterentur. Ea verò nominis ratio ſi vera eſt, demonſtrat manumiſſionem iure quidem ciuili ab eo genere quod Vindicta dicitur originem habuiſſe, ceteris enim manumittendi generibus minimè conuenit. At noſtri eam notationem aliter explicant, vt ſit omnibus manumittendi formis generalis, nempe quòd quamdiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt, manumiſſus liberatur poteſtate *d. l. 4. ſup. de iuſt. & iur. & in princ. de libert. Inſtit.* Manũ igitur pro poteſtate accipiunt vt *l. 2 in princ. ſup. de orig. iur.* Quamquam enim ſerui propriè in mancipio eſſe dicantur, & hæc interdum diſtinguantur eſſe in poteſtate, in mancipio, in manu, vt videre eſt apud Vlpianũ tit. 19. ad finem, & tit. 5. 9. 10. & 22. tamen promiſcuè plerumque vſurpantur, vt dixi *ſup. de tutel.* Quod autem ad alteram definitionem pertinet, Gloſſa *in princ. tit. de liberi.* duas proponit quæſtiones. Vna eſt an manumiſſor eam libertatem det quam ipſe habet, an verò quam non habet. Altera, quam demum libertatem manumiſſus recipiat, an illam quam ante ſeruitutem habuit ſi fortè liber natus eſt, an nouam quamdam. Quibus quidem quæſtionibus nullo modo ſatisfacit. Illæ verò explicatæ nos ad ipſa manumiſſionum quaſi penetralia deducent. Igitur vt ad primam veniamus, cùm libertas non priuata, ſed publica res ſit *l. 53. ſi quis. inf. de fideicommiſſ. libert.* quod generaliter accipiẽdum eſt, non ad vnam quamdam libertatis ſpeciem reſtringendum, vt ibi facit Gloſſa, conſequens eſt libertatis dationem in hominis priuati poteſtate ſitam non eſſe, ſed à publica auctoritate pendere, atque ideò manumiſſum, libertatem non tam à patrono accipere, quàm à iure publico. Et cùm olim triplex eſſet libertas Dedititios lex Ælia Sentia faciebat, Latinos lex Iulia Norbana *Inſtit. de libert.* Ciues autem Romanos, ſiquidem teſtamento manumittantur lex XII. Tabularum facit, quæ confirmat quod datum legatum eſt, vt diſertè ſcribit Vlpianus tit. 1. Si verò vindictâ, populus ipſe aut princeps per Magiſtratum, vt tit proximo docebimus: ſi denique profeſſione cenſuali, cenſus ipſius publica auctoritas, cùm antiquitùs ſoli ciues Romani cenſerẽtur, vt ſcribit Boëtius ad finem libri 1. in Topica, & videre eſt in veteri fragmento poſt collationem Moſaïcarum & Romanarum legum, quod regulis Vlpiani Dñ. Cuiacius adſcribit. In manumiſſione igitur patronus non tam ipſe libertatem dat, quàm volũtatem ſuam accommodat cum ſeruum ſuum vt liber fiat iuris poteſtati permittit. Itaque ſi quis priuatâ volũtate, id eſt naturali aliquo non ciuili modo ſeruum olim manumitteret, vt docet Theophilus *d. §. & Dedititios*, liberum

non

nõ faciebat, sed manumissus tantũ in libertate esse vel morari tũc dicebatur *l. 38. qui absenti. inf. de acquir. possess.* & Vlp. tit. 1. quod apertè explicatur in d. fragmento his verbis. *Primùm ergo videamus*, inquit, *quale est quod dicitur eos qui inter amicos apud veteres manumittebantur, non esse liberos, sed domini voluntate in libertate morari, & tantùm seruiendi metu dimitti.* Et paulò post. *Hi autem qui domini voluntate in libertate erant, manebant serui & manumissores audebant in seruitutem denuò eos per vim ducere. Interueniebat Prætor, & non permittebat manumissum seruire.* Idem etiam accidebat cùm is qui iuris ciuilis communionem non haberet, peregrinus videlicet, apud Romanos manumitteret, apud quos magna eorum turba *l. 2. §. 15. cúmque Consules, sup. de orig. iur.* Liberum enim efficere non poterat, ne Latinum quidem: vt videre est in eodem fragmento *Peregrinus*, inquit, *manumittens seruum, non potest Latinum facere, quoniam lex Iunia quæ Latinorum genus induxit non pertinet ad peregrinos, sicut & Octauenus probat. At Prætor non permittit manumissum seruire nisi aliter lege peregrinâ confirmatum fuerit, &c.* Manifestum igitur est à manumissore patrono non dari, sed ab ipso iure, quod præter locos iam adductos, probant hæc eiusdem fragmenti verba. *Sed nunc*, inquit, *habent propriam libertatem qui inter amicos manumittuntur, & fiunt Latini Iuniani, quoniam lex Iunia quæ libertatem eis dedit, exæquauit eos Latinis colonarijs.* Quibus verbis respõdent hæc Vlpiani tit 1. *Hodie autem*, inquit, *ipso iure liberi sunt ex lege Iunia, quâ lege Latini sunt nominati, inter amicos manumissi.* Ex his verò obseruandum eos qui naturaliter manumitterentur, non habuisse propriam libertatem, id est certum statum & conditionem libertatis, neque ipso iure liberos fuisse, sed per tuitionem Prætoris, quod etiam attingit Dñ. Cuiacius ad *d. tit. de libert. in poster. Notis, num. 6. & 10.* Nam quùm manumissionis genus ipsum sit à iure gentium, nihil tam naturale visum est quàm voluntatem domini seruum suum quoquo modo manumittere volentis ratam haberi. Sed quia rursus ius ciuile, ità ius gentium suis præceptis ea in re temperauit, vt certos solemnésque manumittendi modos esse voluerit, atque ideò pro liberis in iure ciuili non habeantur nisi qui legitimis & ciuilibus modis manumissi sunt. Idcircò Prætor qui naturalem æquitatem ante oculos semper habet, eos qui priuatâ domini voluntate manumissi essent pro liberis habebat & tuebatur, ideóque Prætores libertatibus fauere dicuntur *l. 3. sup. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Sed iam ad alteram quæstionem veniamus, an scilicet manumissus pristinam libertatem recipiat, an verò alterius generis. Quùm autem manumissio sit iuris gentium, vt seruitus, eamdem illam libertatem restituere deberet quam seruitus abstulit, id est ingenuitatem, neque vllum iuri patronatus locum relinquere. Quo argumento Iustinianus *in princ. Nou. 78.* constituit vt manumissio in posterum non libertatem modò, sed & ingenuitatem conferat, iura etiam patronatus sublaturus, nisi veritus fuisset ne eo facto domini à manu-

mittendis ſeruis retardarentur *cap. 4. in f. eiuſdem Nou.* Atque ità iure patronatus conſeruato, & ingenuitate nihilominus manumiſſis conceſsâ, mirabilem quamdam mixturam effecit, vt ijdem nempe & liberti & ingenui ſimul dicantur, vt eſt *in f. cap. 2. eiuſdem Nou.* quæ ſunt tamen hominum contrariæ ſpecies *in f. de iu. perſon. Inſtit.* Idem igitur manumiſſio præſtare ſemper debuiſſet, & verò ſuâ naturâ præſtitiſſet, ſi non iure ciuili ità fuiſſet transformata, vt non primariam illam & naturalem libertatem ampliùs reſtitueret, ſed libertinitatem ; aliam enim eius naturalem vim eſſe, ex eo apparet, quòd & ante *d. Nou.* 78. licuerit dominis ità manumittere, vt iura patronatus remitterent, imò & vt ingenuitatẽ tribuerẽt, vt eſt *in princ. & f. d. cap. 2.* Ità igitur legibus manumiſſio eſt transformata, vt non ingenuos pareret ſed libertinos, eóſque etiam cum bonis ſuis patronatus iure manumiſſoribus obnoxios. Ex his verò tertia ſeſe offert quæſtio, quam omittere Gloſſa non debuit. Nam quùm manumiſſio nihil aliud reddere poſſit, quã quod ſeruitus abſtulerat, & in eius definitione nihil præter libertatem dare dicatur, & ſerui ſint plerumque ex exteris gentibus, quæri meritò poteſt, cur manumiſſi iuris ciuilis Romanorum participes fiant, & olim quoque fierent (exceptis Dedititijs qui peregrini erant Vlp. tit. 20. *Theophilus §. libertinorum. de libert.*) ac non potiùs ſuis ciuitatibus reſtituantur : qua de cauſſa Vlpianus in d. fragmento, nominatim admonendum dixit, ciuitatem Romanam competere manumiſſis, quod Iuſtinianus ſecutus eſt *in f. tit. de libert.* ſignificantes id non ex vi manumiſſionis, ſed aliunde venire. Et in Latinis quidem facilis eſt reſponſio, legem ſcilicet Iuniam quæ eorum conditionem introduxerat, id effeciſſe. In ciuibus quoque Romanis non difficilis, ſi vindictâ aut cenſu eſſent manumiſſi. Illi enim eo colore in libertatẽ vindicabantur quaſi iam liberi & ciues eſſent : hi verò ciues videbantur ex quo in eorum numerum cenſi fuiſſent. At in teſtamento manumiſſis difficilior reſponſio, nam quamquã lex XII Tabularũ eos liberos faciat, vt ante retulimus ex Vlpiano tit. 1. non tamen videri poteſt eos ciues effeciſſe, cum eius rei nullum argumentum verba eius præbeant *l. 120. verbis. inf. de verb. ſignif.* Huic autem quæſtioni ità videtur reſpondendum, manumiſſionem velut alteram parentem eſſe quæ homines liberos pariat, qui ex ea naſci dicuntur *l. 1. §. 1. Cod. de Latina libert. toll.* qui enim pro nullo antea habebatur, manumiſſus perſonam habere incipit *l. 10. ſi Pamphilo. ſup. de opt. leg.* & nouus homo eſſe, argumento *l. 27. ſeruus. ſup. de adim. legat.* Qui igitur teſtamento liber eſſe iubetur, libertatem quidem aſſequitur ex lege XII. Tabularum, ſed quùm tunc primum naſci per manumiſſionem videatur, ídque in ipſa ciuitate Romana, id eſt orbe Romano, conſequens eſt vt ciuis quoque naſcatur, perinde atque ſi matre Romanâ ciue partu editus fuiſſet. Ceterùm hic titulus generalis eſt, ideóque in eo non ſolùm generalia quædam, tractantur

ctantur, & nonnulla quæ in proprium titulum cadere non potuerunt, ſed etiam variæ ſpecies, quæ ad varios huius libri titulos referri poſſũt. Ille caſus certè notâ dignus quo dicitur ſeruum ſuis nummis poſſe redimi, atque ità libertatem adipiſci, vt quamquam ſeruus ſuos nummos habere propriè non poſſit, conniuentibus tamen oculis creditur ſuis nummis eum redemptum eſſe *l. 4. in princ. hoc tit.* Fauore ſcilicet libertatis qnæ benigniores ſententias exprimit *l. 32. pœnales. in f. ſup. ad leg. Falcid. & §. vlt. Inſtit. de donat.* In eam autem rem ſeruus neceſſariò emptorem adhibet, qui imaginarius emptor dicitur, quia nihil de ſuo impendit, ſed operam tantùm ſuam & emptioni nomen accommodat *d. l. 4. in princ. & §. 1. & ſeqq. & l. 3. ſup. de obſeq.* quem poſſis etiam fiduciarium emptorem appellare *d. l. 3. & l. 5. ſi quis. hoc tit.* Fit tamen eâ emptione dominus, ſed ſi manumiſſionem differat, poteſt redemptus conſiſtere cũm eo & querelam apud Magiſtratum proponere, quod ab eo non manumittatur *d. l. 5.* ex fide ſcilicet contractus *d. l. 4. §. 1.* Nam & alijs caſibus ſeruus propter ſpem libertatis aditum ad Prætorem & per ſe habet, *l. 22. mulier. §. 1. ſup. ad Senatuſc. Trebell.*

TITVLVS II.

DE MANVMISSIS VINDICTA.

A Primis vrbis Romanæ cunabulis vna atque ſimplex libertas competebat *§. libertinorum. Inſt. de libert.* & in veteri fragmento quod tit. 1. citauimus, quæ ciuitas Romana eſt appellata *l. 2. Cod. de vindict.* & in eodem fragmento. Et quia nulla alia iure & legibus adhuc prodita fuiſſet, legitima ſiue iuſta libertas dicta quoque eſt *d. §. libertinorum*, & in d. fragmento, *& l. 1. §. 1. Cod. de comm. ſer. manum.* Quas appellationes quamquam ad differentiam illius libertatis quæ per naturales manumittendi modos contingebat primùm impoſitas, poſtea tamen quaſi proprias ſemper retinuit, iiſque etiam à Dedititia & Latina libertate non minùs diſtingui cœpit, quamuis hæ legibus quoque fuiſſent introductæ *d. §. libertinorum.* & apud Paulum lib. 4. ſententiarum tit. 12. quarum etiam comparatione maior deinde & pleniſſima nuncupata eſt *d. §. & l. 1. §. ſin autem ſocius. Cod. de com. ſer. manũ.* quòd illæ imperfectæ & minùs plenæ eſſent, vt in *princ. de Lat. libert. toll. Cod.* Iuſta autem libertas tribus tantùm modis procedebat, vindictâ, cenſu, teſtamento, Vlpianus tit. 1. Theophilus §. *& Dedititios. de libert.* & in d. fragmento, vbi pro, *teſtimonio*, reponendum eſt *teſtamento*,

vt etiam Græca interpretatio margini apposita demonstrat. Optimè igitur suo tempore concludebat. Tullius in Topicis ab enumeratione partium : *Si neque censu*, inquit, *neque vindictâ, neque testamento liber factus est, non est liber.* Nondum enim Dedititij & Latini legibus Æliâ Sentiâ & Iuniâ Norbanâ fuerant inuecti. Et qui alio quàm ciuili modo manumissus fuisset, liber non censebatur, vt tit. 1. docuimus. Vindicta autem reliquos modos tempore videtur præcessisse, tum quòd manumissionis appellatio ab ea orta est, vt eodem tit. sup. ex Isidoro docuimus, quod etiam vetus interpres Persij confirmat ad Satyram 5. tum etiam, quia certum est in Vindice, siue Vindicio Vitelliorum seruo primùm fuisse vsurpatam eodem anno quo Reges exacti fuerunt *l. 2. §. 13. & cùm placuisset. sup. de orig. iur.* Ille enim primùm dicitur vindictâ liberatus : quidam vindictæ quoque nomen tractum ab illo putant : Vindicio ipsi nomen fuisse inquit Liuius lib. 2. At leges XII. Tabularum quarum interpretatione testamentaria libertas primùm inducta est vt d. tit. 1. probauimus, posteriores fuerunt, vt vel ex eodem §. constat. Census enim quamuis à Tullio Rege primùm institutus, vix tamen ad manumissionem sub regibus vsurpatus fuit, quia vt scribit Gellius lib. 16. cap. 10. nemo videtur census fuisse cui non aliquæ facultates suppeterent, quæ manumissis nullæ plerumque erant. Quid igitur nulla sub Regibus iusta manumissio fuit? Certè id facilè crediderim, cũ iure incerto & manu omnia à regibus gubernarentur, paucis adhuc regijs legibus latis, vt est *in princ. d. l. 2. de orig. iur.* & iure ciuili tum primùm nascente. Sed naturales manumissionis modos quales iure gentium fuissent proditi tum in vsu fuisse, aut certè si aliqui legitimi fuerunt, illi lege Tribunitiâ, cũ omnibus legibus Regijs exoleuerunt *d. l. 2. §. 1.* Vt vt sit certè constitutâ demum republicâ, hi soli manumittendi modi ciuiles & legitimi fuerunt, quos antè dixi, Vindicta, Census, & Testamentum. Vindicta autem de qua hoc tit. vnde dicta sit, nũc explicandum est : nominis enim ratio, rei naturam nobis aperiet. Duas autem notationes affert Theophilus *d. §. & Dedititios.* Vna est vt à seruo illo Vindicio vindicta sit, in qua etiam sententia veteres quosdam fuisse verba Liuij sup. relata demonstrant. Altera est quam primam ille proponit, vt à vindicatione, quia mancipium in naturalem libertatem vindicatur, vt ille ijsdem verbis Latinis ab aliquo veterum Prudentum procul dubio mutuatis refert. Quæ sententia mihi verior videtur. Nam quemadmodũ quisque rem quæ sui dominij est per vindicationem petit *totò tit. sup. de rei vind.* quemadmodũm pater filium quem habet in potestate vindicat eâdem actione *l. 1. eodem tit.* ac consequenter dominus seruum : sic etiam seruus ipse libertatem quæ sibi iam competit, vt cùm directa testamento relicta est *l. 22. mulier. §. 1. sup. ad SC. Trebell.* vel alius eius nomine *l. 3. inf. de liber. caus.* Sic denique populus per Magistratum & lictorem

lictorem ſeruum qui manumittitur vindictâ in libertatem, atque adeò ciuitatem, vindicat quaſi ſuum ciuem: vnde vindicta in eo genere eſt appellata, quæ in alijs rebus vindicatio appellatur. Vindictam autem libertatis quaſi vindicationem eſſe, & vindicationis modo & colore primùm cœpiſſe, certis argumentis probo. Primum eſt, quòd in vindicta vindiciæ ab initio vſurparentur, id eſt mancipij quaſi controuerſi poſſeſſio interim de proprietate diſceptaretur. Prætoris interlocutione conceſſa, vulgò diceremus *la recreance*: quæ quidem vindiciæ primis illis temporibus ſecundùm libertatem omnimodo dicebantur, propter eius fauorem ſummum, *d. l. 2. §. 13. & cùm placuiſſet. ſup. de orig. iur.* quod apud Liuium lib. 3. pluribus exponitur in eadem illa cauſſa Virginiæ de qua *in d. §.* At in rei vindicatione, vindicias dici ſolemne, omnino fuit, vt videre eſt apud Gellium lib. 20. cap. 9. & hinc prædes litis vindiciarũ, id eſt ſponſores ab eo dati ſecundùm quẽ vindiciæ pronuntiabãtur, id eſt in quẽ poſſeſſio interim transferebatur, ne interea, qui teneret, diffidens cauſſæ, rẽ deteriorẽ faceret, vt videre eſt apud Aſconiũ in tertia in Verrẽ, quos etiã ſponſores in vindicatione Virginiæ datos fuiſſe Liuius loco iã citato teſtatur: quæ res moribus noſtris etiã num vſurpatur, mutatis tantùm vocabulis. Alterũ argumentũ ab ipſo ritu vindicationis & vindictæ petitũ eſt. Nam in vindicatione manus conſerebantur & vis quædam ciuilis quæ verbo diceretur adhibebatur, vnde vindicationis nomẽ, vis inquã non ſolida, ſed feſtucaria, vt docet Gellius d. cap. 9. vnde etiam mos fluxit vt is à quo res vindicatur, contrà ipſe vindicet, qua de re Gloſſa & Dñ. Cuiac. in poſterioribus Notis *ad §. 1. de act. Inſt.* & nos quoque ibi, & *ſup. ad tit. de rei vindic.* Sic in vindicta dominus manum in ſeruum inijciebat, eúmque quaſi rem ſui arbitrij circumagebat, & alapâ etiam pulſabat, vi quadã imaginariâ. Contrà verò lictor quaſi hominem in libertatem vi contrariâ vindicans, virgulam capiti ſerui manumittendi imponebat, ait Boëtius ad d. locum Tullij lib. 1. in Topica, & probat *l. 14. apud eum. tit. 1. ſup.* vnde ratio dubitandi petenda *in eadem l. 8. ego. & l. 23. manumiſsio. hoc tit.* Solemnibus etiam verbis adhibitis mutuæ ſcilicet & contrariæ hinc inde vindicationis *d. l. 23.* Quæ quidem virgula, non ſolùm vindicta ab effectu nuncupata eſt in *d. l. 14.* & d. Boëtij loco, ſed etiam feſtuca, vt apud Plautum in Milite, & Perſium Satyra 5. vt manifeſtum ſit in ea manumiſſione feſtucariam vim adhibitam quoque fuiſſe, vindicationis genere quodam, eóque colore vindicta primùm in Vindicij perſona inducta eſt. Nam cùm æquum viſum fuiſſet, eum libertate ac ciuitate pro præmio donari, neque adhuc vllus eſſet legitimus manumittendi modus, aſſertor aliquis ex numero ciuium, aut lictor etiam fortaſſe ſubmiſſus eſt, qui eum in libertatem vindicaret, quod cuiuis è populo licuit, vt videre eſt *in princ. tit. de his per quos ag. poſſ. Inſt.* Conſul verò vindicias ſecundùm libertatem in eius ſerui perſona dixit *d. §. &*

cùm placuiſſet, atque vt par eſt liberum tandem pronuntiauit, vnde manumittendi modus per vindictam ad poſteros deductus eſt. Qua in re lictor vicem aſſertoris ſuſtinuit, vt oſtendit Boëtius loco iam citato, *Lictor*, inquit, *ſeruũ in libertatem vindicabat, dicens quædam verba ſolemnia.* Neque mirum ſi colore quęſito ea manumiſſio ità primùm peracta ſit, ne mancipium per iniuriam domino ſuo auferri videretur, cùm contrà in adimenda libertate populus colorem quoque iuris quæſiuerit, vt oſtendit Tullius pro Cæcinna his verbis: *Iam populus*, inquit, *cùm eum vendidit, qui miles factus non eſt, non adimit ei libertatem, ſed iudicat nec eum eſſe liberum, qui vt liber ſit adire periculum noluit: cùm autem in cenſum vendidit hoc iudicat cùm is qui in ſeruitute iuſta fuerit, cenſu liberetur, eum qui cùm liber eſſet cenſeri noluerit, ipſum ſibi libertatem adiudicaſſe.* Nam quamquam populus liberum ex ſeruo poſſit efficere *l. 3. ſup. de offic. Præt.* tamen vel id intelligendum, vt fiat legitimis modis, vel quia ea in re populum Imperatori comparat, & Imperator id poteſt nudâ voluntate *l. 14. ſup. tit.* 1. dicendum populum naſcente Republicâ tantùm iuris ſibi non arrogaſſe.

TITVLVS III.

DE MANVMISSIONIBVS QVÆ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur.

AGITVR hîc de ſeruis ad vniuerſitates pertinentibus manumittendis, per vindictam ſcilicet. Vniuerſitates intellige Societates, Collegia, Decurias, Curias, & huiuſmodi corpora, item vicos, municipia, ciuitates, populos, & reliqua id genus *l. 1. in princ. & §. 1. quod cuiuſ. vniuerſ. l. vn. de libert. vniuerſ. l. 9. metum §. 1. quod met. cauſ. l. 25. ſi quis. de acquir. hered. ſup. l. 73. ſi heres. de leg. 1. l. 26. omnibus. ad SC. Trebell. &* l. 3. §. 3. *à municipib. ſup. de bonor. poſſeſ.* Varro etiam lib. 7. de lingua Latina, de eorũdem ſeruorũ manumiſſione obiter agens, commemorat ſeruos oppidorum, ſocietatum, fanorum, & ciuitatis ipſius Romanæ. Quamquã tamen non idẽ omnino ius ſit circa huiuſmodi ſeruos eorúmque manumiſſiones: alio enim iure fuerunt olim ſerui libertíque populi Romani dum ſtaret Reſpublica, quàm reliqui. Et hodie quoque differentia eſt inter libertos municipiorũ & aliarum Vniuerſitatum, quod innuit tit. 3. lib. 38. Pandectarum ſic in indice conceptus De libertis municip. & aliar. vniuerſit. & quod reliquis vniuerſita-

uersitatibus hac in re & similibus conceditur certè municipiorum exemplo inductũ est *d. l.* 1. §. 1. *sup. quod cuiusc. vniuers. l.* 6. *recusare.* §. 2. *item si municipes. sup. ad SC. Trebell.* Qua de caussa specialis titulus proponitur *lib.* 7. *Cod. de ser. Reipubl. manumit.* id est municipiorũ, vt ex toto eius contextu apparet, sic enim vt plurimum Republicæ verbum in libris iuris accipitur, vt *d. l.* 1. §. 1. & in rubrica *ne fisc. vel Resp.* item rubrica *de iure Reip. & de administ. rer. public. lib.* 11. *Cod.* Ideóque non placet quod Dñ. Cuiac. rubricam illam *Cod. de ser. Reipubl. manumitt.* ad seruos quoque populi Romani pertinere scribit in illo paratit. Vt enim docuimus tit. de publicanis, Reipub. populi Romani nomen vnà cum reipsa penitus ferè è libris iuris sublatum, populi scilicet iure omni in principẽ translato. Titulus autem ille *de seru. Reipub. manumit.* specialiter ideò proponitur, quia diligens quædam obseruatio, in eorum manumissione specialiter adhiberur: decretum scilicet ordinis, id est decurionum & præsidis auctoritas *l.* 1. *&* 2. *illo tit.* præsidis inquam, quia quùm Curiales sint nerui Reipublicæ, & viscera ciuitatum, vt loquitur Maiorianus, Nouella de Curialibus, quia earum munera complent *l.* 21. *curiales. de Decurion. lib.* 10. *Cod.* & seruos suos tabulis & chartis & ratiocinijs publicis tractandis præficerent *l.* 3. *de Tabular. lib.* 10. *Cod. & l. vlt. Cod. hoc tit.* verendum fuit ne si præside inconsulto seruos huiusmodi manumitterent, publicas rationes & tributorum ac vectigalium pensitationes conturbarent, quâ ratione nec ipsi Curiales sinè decreto præsidis propria sua bona alienare possunt *toto tit. de præd. Curial. lib.* 10. *Cod.* Ceterùm quia municipia & aliæ vniuersitates ità consentire non possunt, vt vniuersi qui sunt ex ijs consentiant *l. vn. sup. de libert. vniuersit. l.* 1. §. *vlt. inf. de acquir. possess.* & apud Vlp. tit. 22. quod nos pluribus expositimus *d. tit. de libert. vniuersit.* ea res multas peperit difficultates, tum in hereditatibus acquirendis, tum in bonorum possessionibus petendis, tum in possessione adipiscenda, vt locis iam citatis, tum in alijs plerisque, atque præsertim in manumissione vindictâ: quia & voluntate manumittentis & verbis etiam solemnibus quæ ab eodem pronuntiarentur opus fuit, vt tit. superiori dictum est. Et quia huiusmodi manumissio esset actus legitimus, vt pluribus docet Dñ. Cuiacius parat. *de vindict. Cod.* atque ideò non possit per procuratorem fieri, vt ille ibidem docet. Itaque lege latâ opus fuit quę permitteret huiusmodi vniuersitatum seruos vindictâ manumitti & ad ciuitatem Romanam perduci: qua de re vide eumdem Dñ. Cuiacium parat. *de seru. Reipub. manumitt. Cod.*

TITVLVS IV.

DE MANVMISSIS TESTAMENTO.

POST manumissionem vindictâ, de qua duo præcedentes tituli, De manumissis censu & testamento dicendum sequeretur. Sed censu manumissionem in vsu esse desijsse ait Dñ. Cuiac. hoc parat. & innuit Vlp. tit. 1. his verbis: *Censu manumittebantur olim, qui lustrali censu Romæ iussu dominorum, inter ciues Romanos censum profitebantur*: quod etiam ostendunt verba hæc Boëtij in Topica lib. 1. *Si consentiente vel iubente domino*, inquit, *seruus nomen detulisset in censum fiebat ciuis Romanus.* Censebantur enim antiquitùs soli ciues Romani. Auctor tamen veteris fragmenti quòd tit. 1. citauimus, de eo manumittendi more quasi suo etiam tempore obtinente verba facit, quod suspicionem inijcit, alterius esse quàm Vlpiani. Certè Tullij tempore viguit, vt eius argumentatio è Topicis sup. relata tit. 2. ostendit, & locus ex oratione pro Cæcinna eodem tit. citatus. Fuisse autem monumẽtum publicum in quo ciues Romani facultates suas conscriberent, vt pro modo earum in necessitates publicas cõferrent scribit Theophilus §. *& Deditios. de libert.* Sed cur dicit Theophilus fuisse, cùm census non esset sublatus, & in eo facultates & capita etiam vt olim describerentur *l.* 3. *&* 4. *inf. de censib.* Illud verò eò pertinere arbitror quòd antiquitùs soli ciues Romani censerentur, vt ex Boëtio iã retulimus, & census tantùm Romæ agi soleret, vt est in fine eiusdem fragmenti. At postea cùm omnes qui essent in orbe Romano, ciues Romani effecti fuissent ex Constitutione Antonini *l.* 17. *in orbe. sup. de stat. homin.* in censum quoque omnes describi cœperunt, vt à contrario Boëtius innuit, atque ità veteris census ratio valde immutata. Quæ videtur etiam caussa fuisse, vt manumissio censu in desuetudinem abierit, imò etiam quantum opinor vt prohibita fuerit. Ne si omnibus quæ in orbe Romano essent, seruos etiam suos ciues Romanos efficere eo genere licuisset, (vt olim genuinis ciuibus licuit) honor omnino ciuitatis vilesceret. Ille enim per censum manumittendi modus in priuata cuiusque potestate omnino positus ac ferè naturalis, neque ità à publica magistratus vel legis auctoritate pendens, quàm manumissio vindictâ aut testamẽto. Ideóque dubitatum etiam fuit, an esset omnino legitimus, quod ex his verbis Tullij 1. de Oratore apertè colligo. *Quid de libertate* inquit, *quo iudicium grauius esse nullum potest, nónne ex iure ciuili potest esse contentio? cùm quæritur is qui ex domini voluntate census sit, si modò sit conditum lustrum,*

sit ne liber. Quorum verborum non ego quæstionem in eo pono an libertas ab eo tempore valeat quo census, an ab eo quo lustrum conditur, qua de re vide in f. d. fragmenti : Sed an omnino seruus eo genere fieret liber, quia id totum in nuda domini voluntate positum esse videretur, neque tantùm homini priuato sinè magistratu, sinè lege permittendum. Valdè certè obseruandum quòd in locum eius manumissionis quæ censu fiebat, successerit tandem manumissio quæ in Ecclesia fiebat, vt videre est tit. 1. Institut. quæ Caij nomen præferunt: *Ciues Romani sunt* inquit, *qui his tribus modis, id est testamento, aut in Ecclesia, aut ante Consulem, vindictâ intellige fuerint manumissi.* Cuius manumissionis in Ecclesia, meminit etiam tit. 2. meminit & Iustinianus *l. 2. Cod. commun. de manum.* vbi etiam libertatem Ecclesiasticam appellat quæ eo modo data fuerit. Ideóque *in l. vlt. Cod. de vindict.* præsules inter eos rectè numerantur apud quos manumissio fieri potest, illúdque verbum omnino retinendum, vt ex superioribus facilè intelligitur, & ex *princ. d. l. 2.* Vnde etiam colligitur eam speciem manumissionis ad genus vindictæ posse reuocari, vt quæ apud magistratum Ecclesiasticum fiat, quamquam verisimile sit alia solemnia in ea fuisse adhibita *cap. 1. de seru. non ordin. apud Gregor. in integ. Decret. collect. 1. eod. tit.* Sed & ad censum referri potuisse videtur eorum manumissio qui in id manumitterentur vt clerici fierent, hi enim non alibi quàm in Ecclesia manumitti possunt *d. cap. 1.* At quicumque Clerici fiunt, quasi in censum Ecclesiasticum referuntur & suis Ecclesijs adscribuntur, quod titulari dicitur *Can. sanctorum 70. dist.* Sed & postea illi quoque quos quisque pro remedio animæ suæ emancipare vellet non alibi quàm in Ecclesia manumitti potuerant, vt est in *d. cap.* hâc additâ ratione, *quia sic scriptum est in pacto Francorum.* Omissâ igitur veteri illâ manumissione quæ censu fiebat Iustinianus ad testamentariam manumissionem transit *hîc & lib. 7. Cod.* ità vt ex tribus veterum iustis manumittendi formis duæ tantùm hodie supersint, quas ideò solas cõmemorat §. *vlt. inf. de donat.* Veterum dixi, quia Iustinianus plures manumissionis modos quibus Latinorum conditio introducebatur, iustos tandem effecit *l. 2. commun. de manumissio. & in princ. l. vn. Cod. de Lat. libert. tollen.* vbi sigillatim enumerantur. Ideóque hodie multis modis manumissio procedere dicitur §. *multis autem. de libert. Instit.* Ceterùm hoc tit. singularia pleraque circa testamentariam manumissionem proponuntur, quæ libertatis fauore cõtra iuris regulas benignè recepta sunt, quod etiam plerisque locis apertè dicitur, in *l. 1. 16. 17. §. vlt. l. 18. 26. & 27.*

TITVLVS V.

DE FIDEICOMMISSARIIS libertatibus.

LIBERTAS quæ vltimis voluntatibus datur, aut testamento, aut ab intestato datur *l.* 43. *libertates. tit. super. & l.* 16. *libertates. hoc tit.* Testamẽtaria autem manumissio de qua etiam partim hoc tit. agitur, ex lege XII. Tab. profecta est, non quòd verbis eius nominatim contineatur, sed quòd per interpretationem ità accepta sit, ac si latissimam potestatem libertates quoque dandi tribuisset, quatenus confirmat quod testamento datum legatum est *l.* 120. *verbis. de verb. signific.* & apud Vlp. tit. 1. Prudentum ergo interpretatione ad leges XII. Tab. factâ hæc manumissio inducta est, nec ideò tamen minùs legitima siue iusta *argumento tit. de legit. patron. tutela. Instit.* Censu quoque manumissio ex Prudentum interpretatione descendit, vt ex loco Tullij 1. de Oratore tit. superiori citato manifestum est: sed & ipsa similiter manumissio vindictâ, postquam vindicationis colore primùm inducta est, vt tit. 2. disseruimus. Ex quo intelligitur verum esse quod Iustinianus ait in §. *illo procul dubio. Cod. de Latin. libert. tollen.* manumissionem testamento & vindictâ ab antiqua obseruatione (& veluti ex more) fluxisse: & quod Valentinianus *Nou. de libert.* manumissiones iuris æquitate permissas, quia scilicet nullâ certâ lege nominatim proditæ sunt, sed per interpretationem, vt dixi, legibus tamen subnixam. Sed ex tribus illis modis sola testamentaria manumissio libertatem palàm tribuit: disertis enim verbis testator ait, *seruus meus liber esto*, qua in re obseruanda est summa potestas testatoribus iure permissa. At census non apertè libertatem dabat, sed libertatis præsumptionem inducebat: vindicta etiam non tam liberum facere videtur, quàm eum qui iam liber credatur, in libertatem asserere. Quâ fortè ratione Isidorus lib. 9. Originum, libertinorum conditiones enumerans, non alios ciues Romanos recenset, quàm qui per testamẽta tales effecti sint, quod sub Consulibus primùm cœpisse rectè scribit, latis scilicet XII. Tab. legibus. Sed de fideicommissaria libertate nunc dicẽdum: vnde nempe fluxerit, quo iure nitatur, & ad quod genus manumissionis referenda sit. Nam quùm illa non modò testamento relinqui possit, siue codicillis testamento confirmatis, sed etiam ab intestato *d. l.* 16. *hoc tit. & d. l.* 43. *tit. superiori* manifestum est eam neque testamentariam dici propriè posse, neque ex testamento vires capere: rursus verò quùm

per

per vltimam voluntatem relinquatur, certum quoque est non posse vel ad vindictam referri, vel ad census manumissionem. Et necesse tamen omnino est eam vnâ ex illis tribus manumittendi iustis formis peragi, alioqui non esset iusta libertas, quod videtur sensisse Dñ. Cuiacius in princip. parat. Cod. de testam. manumissio. dum scribit testamentariam directam libertatem ex l. XII. Tab. proficisci, fideicommissariam verò Prætorem tueri, quasi scilicet per solam Prætoris tuitionem valeat: quod si esset, sequeretur eos qui per fideicommissum manumittuntur in libertate tantùm esse & morari, non autem liberos iure ciuili fieri, vt pluribus disseruimus tit. 1. At certum est eos iustam libertatem atque adeò ciuitatem assequi, atque etiam olim fuisse assequutos, vt mox apparebit. Consequenter etiam certum est manumissionem quæ ex causâ fideicommissi præstatur, non naturaliter, sed ciuili modo semper præstitam fuisse: neque enim inter naturales manumittendi modos vspiam refertur, vel à Theophilo tit. de libert. vel ab Vlpiano tit. 1. vel à Caio tit 1. vel à Iustiniano *l. vn. Cod. de Lat. libert. tollen.* qui tamen naturales modos recensent. Et si inter naturales modos ea vnquam fuisset, necesse fuit, aut è libris Iustiniani omnino sublatam quùm vnam tantùm libertatem esse voluerit, Romanam scilicet ciuitatem, aut certè constitutione aliquâ eam ciuilem fuisse factam, quemadmodum plerosque naturales modos à Iustiniano *in d. l. vn.* effectos fuisse sup. docuimus tit. proximo. Prætor autem fideicõmissa quidem specialiter tuetur *tit. de fideicommiss. hered. Instit.* atque ideò libertates fideicommissarias *l. 4. §. 9. si alienos. hoc tit.* sed non minùs tamen directas: generaliter enim fauet libertatibus *l. 3. in princ. sup. de alienat. iudic. mut. caus. fac.* fortissimo tamen argumento probari videtur fideicommissam libertatẽ non esse iustam & legitimam, nempe quia nec ipsa fideicommissa iusta sunt, neque valent iure ciuili, sed per tuitionem Prætoris tantùm, vt apud Vlp. tit. 23. *& d. tit. de fideicommiss. heredit. Instit.* Neque magis iusta esse videbitur ea libertas etiam si testamento fortè relicta fuerit. Nam testamentariæ manumissiones ex l. XII. Tab. proficiscuntur, vt ante probatum est: quidquid autem in testamento iure publico fit, id est legis auctoritate & potestate, legis modo relinqui debet, id est verbis imperatiuis, quæ directa, ciuilia & legitima appellantur, vt videre est apud Vlpianum in princ. tit. 24. & in *l. 3. verbis. sup. de vulg.* quod etiam in libertatibus dandis obseruatum est *l. 14. directas. Cod. de testam. manumissio.* At fideicommissa & verbis precarijs relinquuntur apud eumdem Vlpianum in principio tit. 24. & 25. Imò ciuilibus verbis relinqui non possunt, vt de ipsis fideicommissarijs libertatibus dicitur *d. l. 16. hoc tit.* vbi vulgaria verba intellige ad differẽtiam ciuilium & legitimorum verborum quæ certa sunt & solemnia, ideóque & formalia dicuntur *l. 26. in testamentis. Cod. de testam.* fideicommissaria igitur libertas quantumuis testamento re-

licta lege XII. Tab. ſubnixa eſſe non poteſt, atque ideò nec iuſta vel legitima appellari. Quòd ſi ab inteſtato relinquatur vt poteſt, & quocumque genere vltimæ voluntatis §. *multis autem modis. Inſtitut. de libert.* l. 3. *God. de bon. libert. &* l. 2. *Cod. comm. de manumiſſ.* tunc multò minùs, quia nudâ relinquentis voluntate non iure vllo nititur, vt eſt apud Vlpianum tit. 25. Quamquam enim libertatis ſummus ſit fauor, non tamen exiſtimandum eſt libertatis ab inteſtato dationem ad exemplum teſtamentariæ legitimam effectam fuiſſe benignâ interpretatione. Ità enim confunderetur ius teſtamentorum & cauſſa inteſtati, quod maximè cauendum, vt eſt *in f. tit. de codicill. Inſtitut.* Equidem ſtrictâ ratione & iure ſubtili verum eſt iuſtam libertatem per fideicommiſſum non poſſe dari. Sed quùm libertatis fauor ſummus benigniores ſententias à prudentibus plerumque exprimat & quaſi extorqueat *l. 32. pœnales. in f. ſup. ad l. Falcid.* id eſt contra communes iuris regulas §. *vlt. Inſtit. de donat.* receptum quoque eſt vt libertates per fideicommiſſum dari poſſint, quam ſententiam cùm in librum Regularum Vlpianus retulerit cap. 25. nec non Licinius, vt apparet ex inſcriptione *d. l. 16. hoc tit.* vnde Iuſtinianus tranſtulit in §. *libertas. Inſtit. de ſingul. reb. per fideicomm. relict.* facilè intelligitur hoc ius ex prudentum interpretatione deſcendere. Nec incoloratè tamen, ſed per ſpeciem fideicommiſſi hoc illi induxerunt *in princ. tit. de eo cui libert. cauſ. bon. addic. Inſtit.* id eſt obtentu & colore fideicommiſſi. In fideicommiſſo enim duo ſpectantur, fideicommiſſum ipſum, id eſt preces morientis, & res quæ precibus illis, id eſt fideicommiſſo continentur. Tantus autem fideicommiſſorum fauor paulatim factus eſt, vt etiam Prætor proprius creatus fuerit qui fideicommiſſarius dictus eſt, vt eſt *in princ. de fideicõm. hered. Inſtit.* Quùm ergo libertas per fideicommiſſum relicta eſſet, & apud Prætorem fideicomiſſum peteretur, cœpit Prætor, ſuadentibus ſcilicet Prudentibus (vt *l. 5. & 8. ſup. de manumiſ. vindict.*) de huiuſmodi quoque fideicommiſſo cognoſcere, & conſequenter ſeruos ad libertatem tueri, quod in aſſiduam tandem iuriſdictionem verſum eſt *l. 92. ſi cui. ſup. de condit. & demonſtrat.* Conſequenter dico, quia cùm primis temporibus non ità firma eſſent fideicommiſſa, vt eſt *in princ. d. tit. de fideicom. hered.* veriſimile eſt Prætorem non de libertate palàm pronũtiaſſe, ſed de fideicommiſſo, id eſt fideicommiſſum deberi, vt ſcilicet per eius ſpeciem libertas quæ eo continebatur, conſeruaretur. At eâ iuriſdictione confirmatâ, de libertate quoque palàm pronuntiauit, libertatẽ ſcilicet deberi *d. l. 5. herede 19. herede l. 26. cùm verò. §. 5. ſubuentum. l. 47. ſi pater. §. 1. hoc tit.* Imò & rectè ſeruum manumiſſum, & ideò fideicommiſſam libertatem ei præſtandam *l. 38. in teſtamento. hoc tit.* non tamen pronuntiat liberum, vt malè notant interpretes ad *d. l. 5.* quamquam tamen *in l. 22. ſi legatario §. 1. hoc tit.* dicatur herede abſente, ſeruũ decernente Prætore fieri liberum: ſed hoc ità eſt intelligendum vt

Prætor

Prætor tantùm pronuntiare debeat fideicommissam libertatem competere, vt est *in §. seq. d. l.* 22. post quam pronunciationem libertas herede cessante vi Senatusconsultorum repręsentatur *l.* 37. *si purè & l.* 41. *Thais §.* 1. *hoc tit.* sed hoc etiã colore quasi legitimo modo manumissio peracta fuerit, id est vel quasi seruus vt oportet ex caussa fideicommissi manumissus esset, cùm scilicet in eo qui rogatus est nulla deprehenditur culpa *l.* 51. *non tantùm. §.* 3. *Senatusconsulto. & §. seq. hoc tit.* vel quasi directò manumissus esset testamento cùm rogatus in culpa est, *l.* 10. *quidam. §.* 1. *l.* 26. *cùm verò. §.* 5. *subuentum. l.* 30. *cum quasi. §.* 6. *idem dicendum. hoc tit. & l.* 15. *ancillam. Cod. eodem.* Ceterùm multæ sunt differẽtiæ inter directam & fideicommissariam libertatem, quarum nonnullas vide apud Dñ. Cuiacium *parat. de testam. manumi. Cod.* Hæc præcipuè notanda quòd qui directò manumittitur fit libertus testatoris. *§. vlt. Institut. de singul. reb. per fideicomm. relict.* quia hoc genus legati perinde atque pecuniarum, à testatore rectâ viâ transit in legatarium *l.* 64. *à Titio. inf. de furt.* Neque obstat quod in *l.* 6. *sed si. in f. sup. de hered. instit.* seruus ab herede directam libertatem accipere dicitur. Id enim ità est intelligendum, non quòd heres eam præstet, quæ iam ipso iure competit, sed quòd adeundo hereditatem eam confirmet, quæ alioquin destituto testamento intercideret *l.* 1. *Cod. hoc tit.* Vel etiam dici potest heredem videri eam libertatem præstare, quatenus eius quasi possessionem tradit impositione pilei *l.* 10. *directis. Cod. de vindict.* nam & propter corporalem traditionem legatũ definitur donatio ab herede præstanda. At manumissus ex fideicommisso fit manumissoris libertus & ab eo necessariò manumittendus est *l.* 7. *si quibus. & l.* 11. *si seruus. Cod. hoc tit.*, ità vt nec volens possit libertum efficere defuncti *d. l.* 41. *in princ. hoc tit.*

TITVLVS VI.

DE ADEMPTIONE LIBERTATIS.

LIBERTATIS tantus est fauor, vt quæ semel data est, vel inter viuos, vel vltimâ voluntate, siue directò competijt, siue ex fidei commisso præstita est, non reuocetur: vt enim rectè Dñ. Cuiac. *in parat. de testam. manum. Cod.* nihil est quod difficiliùs reuocetur quàm libertas. Itaque & si mortis caussâ seruus manumissus sit, non tamen reuocatur libertas etiam si conualuerit dominus, sed in tempus mortis differtur *l.* 15. *mortis. sup. de manumiss.* quod singulari iure receptum est,

quùm alioquin mortis cauſsâ donatio, aut non perficiatur, aut perfecta reuocetur, ſi donator conualeſcat, imò etiam dum pendet an conualeſcere poſſit, reuocari poteſt *l. 16. mortis. ſup. de mort. cauſ. donat.* Sed & ſi ex nullo vel falſo teſtamento per errorem libertas, licèt non debita præſtita tamen ab herede fuerit, quaſi ex fideicommiſſo ſcilicet, non reuocatur, ſed viginti ſolidi, id eſt aurei à ſingulis hominibus heredi inferuntur *l. 47. cùm ex. ſup. de manum. teſtam.* Quòd ſi directa libertas teſtamẽto cõpetebat, quamquã deinde reſciſsũ fuerit, aut nullũ fuiſſe apparuerit, non tamẽ reuocatur libertas, ſi teſtamento manumiſſi per quinquenniũ in libertate morati ſunt, ſed viginti aurei in ſingulos heredi ſimiliter præſtãtur *l. 8. Papinianus. in f. ſup. de inoff. teſt. l. 29. vxorem. ſup. demanum. teſt. & l. 2. Cod. de fideicommiſſ. libert.* In libertate in quam morati, quia ſtricto iure libertas ex nullo aut reſciſſo teſtamento eſſe non potuit, *l. 11. ſi iure. Cod. de teſtam. manum.* Vnus tantùm modus eſt quo libertas adimi manumiſſis poteſt, actio nempe ingrati extraordinaria *l. 1. & 3. & toto tit. Cod. de libert. & eor. liber.* quam ſuperbiæ actionem Valentinianus appellat *Nou. de libert.* At hoc tit. non de ademptione libertatis quæ iam competijt, vel præſtita eſt, agitur, ſed de ea quam teſtator in eodem ipſo teſtamento vel codicillo quo libertatem directam vel fideicommiſſariam dederat, mutatâ voluntate facit, quæ vel tacita eſſe poteſt *l. 43. fideicommiſſa. tit. ſuperiori. & l. 5. ſup. de adimend. legat.* Item etiam de ea ademptione quæ à legibus ipſis proficiſcitur. Nihil mirum autem ſi dubitatum ſit an libertas adimi poſſit, quùm & in pecuniarijs legatis, & in fideicommiſſiis eadem dubitatio fuerit, *Inſtit. de ad empt. legat. & ſup. de adimend. legat.* Item in conditionibus *l. 3. §. penult. d. tit.* & in hereditate de qua hæc eſt regula, *ſemel data non facilè adimi poſſit l. 1. §. penult. ſup. de his quæ in teſtam. delent.* Certè ſi cum libertate ſeruo heredi neceſſario relicta fuerit, regula eſt iuris ciuilis, abſolutè adimi non poſſe *l. 13. ſi ità. §. penult. ſup. de liber. & poſtum.* Item in aſſignatione libertorum *l. 1. §. 1. & l. 7. aſſignare. ſup. de aſſignand. libert.* In libertate autem longè maior dubitandi ratio propter ſummum quem dixi eius fauorem, & in fideicommiſſaria quidem hæc etiam ſpecialis, quòd ea non propriè dari, ſed adſcribi dicatur *l. 52. poſteaquam, & paſſim tit. ſuperiori* : quod autem adſcribitur non poteſt adimi, ſed quod datur *d. l. 3. §. penult. ſup. de adimend. legat.* quod certè verum eſt ſubtili ratione, & niſi ſenſum magis & mentem quàm verba amplectamur, vt eſt *in eodem §.* Quod autem diximus dubitatum fuiſſe de adimenda hereditate, legatis, aſſignatione, conditione, & libertate, in eodem teſtamento eſt intelligendum. Nam quùm teſtatoris voluntas ſit ambulatoria, dubitari non potuit quin poſteriori teſtamento, prius rumpatur, atque ideò quæcumque illo relicta fuiſſent, adimerentur *§. poſteriori. Inſtitut. quib. mod. teſtam. infirm.* At vt eodem ipſo teſtamento dari & rurſus adimi quid poſſit, meritò dubi-

dubitatum est : tùm quia quùm testamentum sit testatio mentis,& iudicij, ideóque iudicium absolutè dici passim soleat, ille non satîs deliberatè perpenso & firmo iudicio videri possit testari, qui eodem verborum contextu, modò ait, modò negat *argumento l. 188. vbi pugnantia. inf. de regul. iur.* Tùm etiam, quòd quùm testamentum sit veluti lex atque ideò legis modo fieri debeat, vt tit. proximè superiori docuimus, quæcumque eo semel cauta & quasi sancita sunt, firma & immutabilia esse debere videantur, neque tolli posse nisi contrario testamento, ne alioquin tantùm legis beneficium ludibrio haberi videatur. Quemadmodum cùm lex semel lata est, immutabilis manet nisi contrariâ lege prorsus abrogetur, vel partim derogetur, vel subrogetur aut obrogetur, vt ait Vlpianus tit. 1. vbi de manumissionibus & fortè in eandem sententiam,nam de ademptione libertatis agit tit. 2. Attamẽ fauore vltimæ voluntatis, etiam libertatis ademptio recepta est, non iure certo, sed Prudentum interpretatione, quod in *l. 10. si peculium. §. vlt. sup. de manumiss. testam.* demonstratur his verbis : *Cùm placeat hodie etiam libertatem adimi posse.* & similibus *l. 50. si seruus. inf. de fideicommiss. libertat.* Sed præter ademptionem testamentariam, est & alia quæ à legibus ipsis proficiscitur, vt est *in l. vn. hoc tit.* vbi Glossa plura exempla suggerit, non tamen ad rem omnia : nam *in l. 76. cùm filius. §. 4. seruus. sup. de legat. 2.* libertas suspenditur, non adimitur, & in casibus *l. 8. qui pœnæ vsque ad vers. vlt. & l. 13. seruus sup. de manumiss. & l. 15. quæsitum inf. qui & à quib. manum.* non libertas seruis adimitur, sed ius libertatis dandæ ipsis dominis, vt est *in d. l. 15.* Adimi enim tunc libertas intelligitur, cùm dari potuit *l. 3. §. vlt. sup. de adimend. legat.* Nisi si libertatem testamento datam illis casibus proponamus, tunc enim verè dici potest libertatem lege adimi, si lex dari prohibeat. Nam distinguendum puto inter manumissionem testamentariam & alias, vt scilicet in ceteris libertas non competat, cùm lex eam dari prohibet, in testamentaria autem manumissione, competat quidem sed lege adimatur. Quùm enim testamentaria manumissio lege XII. Tab. permissa intelligatur *l. 120. verbis. de verb. signific.* & apud Vlpianum tit. 1. verum erit testamento manumissum, iure manumissum esse, etiamsi vel dominus manumittere, vel seruus manumitti aliâ lege prohibeatur. Ideóque hic titulus *de ademp. libert.* manumissionibus testamentarijs applicitus est, quia in reliquis libertas ipso iure nulla est, quæ lege aliquâ prohibetur, quùm reliquæ manumissiones non ità lege certâ nitantur, vt testamentaria. Ideò etiam licèt re verâ lege prohibeatur libertas *l. 3. Cod. ad leg. Iuliam. de Adult. l. 12. lege. sup. de manumiss. & l. 12. prospexit. inf. qui & à quib. manum.* tamen si testamentaria est, adimi potiùs dicitur, quia verum est eam aliâ lege permittente datam fuisse. Ideóque etiam in tali ademptione color quærirur, licèt alioquin ea sit legis virtus vt palã rect áqueiubere vel prohibere

poſſit *l. 7. legis. ſup. de legib.* color inquam quæritur, vel non datæ, vel à teſtatore ipſo ademptæ libertatis, vt eſt *in noſtra l. vn.* Eóque pertinent *in l. 48. his verbis. §. 2. interdum. ſup. de hered. inſtit.* verba hæc *non iure teſtamento manumiſſum videri.* Nam niſi talis color adhiberetur, ex contrarijs legibus controuerſia naſceretur, quod accidit cum inter ſe duæ videtur leges aut plures diſcrepare, quo caſu quùm omnes ſimul conſeruari non poſſint, magnæ incidũt diſceptationes quę potiùs retinenda ſit, quod Rhetores tractare ſolent, vt videre eſt apud Tullium 2. de Inuentione, & Auctorem ad Herennium lib. 2. quod eſt intelligendum cùm poſterior priori non derogat aut abrogat. Vt enim idem auctor ſcribit, cùm duæ leges inter ſe diſcrepant, videndum eſt primùm, num quæ abrogatio vel derogatio ſit. Cùm ergo legibus illis quibus libertas adimitur, non eſſet lex XII. Tab. quæ libertatis dationem permittit abrogata, neceſſe fuit eos quos dixi colores Iuriſconſultorum interpretatione induci *in noſtra l.* ne alioquin leges inter ſe pugnare viderentur. Et hac etiam fortaſſe de cauſſa Vlpianus, de manumiſſionibus agens ſermonem de abrogatione & ſimilibus intermiſcuit d. tit. 1.

TITVLVS VII.

DE STATVLIBERIS.

STatuliberum hîc definit Paulus *l. 1. hoc tit. Qui ſtatutam & deſtinatam in tempus vel conditionem libertatem habet. Ait ſtatutam & deſtinatam*: Hinc ſtatuliber dictus, quaſi ſtatutus liber: & proinde ſtatulibertas quaſi ſtatuta libertas *l. 6. ſtatulibera. l. 9. ſtatuliberum hoc tit. l. 69. qui libertatis ſup. de euiction. & l. 81. ſi fundum. §. penul. ſup. de legat. 1.* Ait *in tempus vel conditionem.* Vlpianus autem in princ. tit. 2. conditionis tantùm meminit, non temporis vt etiam *d. l. 69. ſup. de euictionib. & l. 11. ſup. de legat. 2.* quia tempus tacitam conditionem in ſe continet, ſi ſtatuliber tamdiu vixerit, vt enim per conditionem tempus demonſtratur, ſic etiam per tempus conditio *l. 22. ſi Titio. ſup. quan. dies leg. ced.* In tempus autem, ſiue vt eſt *in l. penult. hoc tit.* ad tempus intelligere debemus, in diem venturum, vt ſcilicet ex eo libertas competere incipiat, non vt ex tempore & die finiatur. Tempus ergo hac in cauſſa vt & conditio generaliter, caſum incertum habet. Ideóque *in l. vlt. ſup. ſi ex nox. cauſ. agat.* ſtatulibero caſus libertatis implicitus eſſe dicitur, caſus inquam, qui vt contingere, ſic & non contingere poſſit, ac conſequenter ſtatutę libertatis conditio deficere *d. l. 69.* & ſtatuliber eſſe deſinere *l. 40. Sticho. §. 4.*

Titius.

Titius. hoc tit. Statuliberi ergo dubia est libertas *d. l.* 11. & in suspenso *l. penult. §. vlt. Cod. de necess. seru. hered. instit.* & statulibertas spes tantùm libertatis *l. 2. in princ. & d. l. 9. in princ. & f. hoc tit.* non præsens libertas *d. l. 69. in princ.* vbi ideò definitur his verbis, *species libertatis quæ ex testamento impletâ conditione, ex præterito possit obtingere*: conditione, inquam, quæ libertati à testatore datæ præposita fuerit *d. l.* 11. nam testamento vel codicillis confirmatis statulibertas adscribitur, & ex testamento ea libertatis species obtingit, vt apparet ex *d. l.* 69. *d. l.* 11. & ex Vlpiano in princ. tit. 2. quod *in l.* 1. *hoc tit.* omissum est, quia vel sola titulorũ series satis ostendit de testamẽtaria manumissione in isto quoque agi. Vt enim rectè docet Dñ. Cuiacius hoc parat. manumissio vindictâ sub cõditione vel ex die fieri nõ potest cũ olim fuerit actus legitimus, vt idem tractat parat. de vindict. Cod. actus autẽ legitimi neque diem neque conditionem recipiunt *l.* 77. *actus. de regul. iur. inf.* Quamquam vt ille ibidem notat potuerit manumissioni vindictâ conditio adijci, vt manumissus Latinus fieret *l. vn. §. illo procul dubio. Cod. de Lat. libert. tollen.* possit etiam conditio siue dies tacitè intelligi, si quis vindictâ seruum suum absolutè liberet, scilicet quia moriturum se pũtet, nam mors manumissoris expectabitur, vt etiam generaliter in mortis caussâ manumissione, in qua in extremum tempus vitæ manumissoris confertur libertas propter mortis caussæ tacitam conditionem *l.* 15. *mortis. sup. de manumissio.* Quæ mortis caussâ manumissio vindictâ quoque celebrari potest, id est inter viuos, & à sano & in bona valetudine posito, vt rei pecuniariæ mortis caussâ donatio *l. 2. &* 35. *Senatus. §. 2. mortis caussâ. sup. de mort. caus. donat.* Ait denique *libertatem habet.* intellige non præsentem sed destinatam & statutã in tempus vel conditionem, vt dictum est: siue quod idem est statam, vt *in princ. l. 2. hoc tit.* Nam quùm ea proficiscatur ex testamento vt iam probatũ est, nec statuliberi quidem caussam, id est statum siue cõditionem priùs seruus nanciscitur quàm aditâ hereditate *d. l. 2. in princ. & d. l. 9. in f. hoc tit.* Quare cùm statulibertas dicitur species libertatis *in d. l. 69. sup. de euiction.* futuram libertatẽ intelligere debemus, nam & in eadem l. præsenti libertati opponitur. Neque tamen aditione solâ libertas contingit, sed eius tantùm spes. Nam interim donec conditio libertati adscripta impleatur, statuliber seruus heredis est *d. l. 9. hoc tit.* & à ceteris seruis nostris nihilo penè distat, *l.* 29. *statuliberi. hoc tit.* Ità vt quocumque genere alienationis distrahi possit *l.* 25. *statuliberis. d. l.* 29. *sub f. hoc tit. & d. l. 69. sup. de euiction.* & quidquid medio tempore statulibera pariat, hoc seruum heredis sit *l.* 16. *statulibera. hoc tit.* Malè igitur Dñ. Cuiacius ad Africanum tract. 7. *ad l.* 38. *§. qui hominem. inf. de solutio.* scribit statuliberos esse mediũ genus inter liberos & seruos. Attamen aditâ hereditate statuliberi caussa & conditio immutabilis fit, eúmque quoquo genere alienatum sequitur *l. 2. in princ. totâ d. l. 9. & l.* 33. *statu-*

liberorum hoc tit. Die verò adueniente, vel conditione ſub qua data eſt libertas impletâ ſeruus ſtatim liber fit *l. 3. in princ. §. 12. ſi ità & duob. ſeqq. l. 4. & paſſim hoc tit.* hoc eſt, ſinè vllo facto heredis, ſed vi teſtamenti, ideóque fit libertus teſtatoris, ſiue quod idē eſt Orcinus *l. 2. in princ. hoc tit.* Hinc de implenda conditione frequens hoc tit. diſputatio, cui cum ſtatuliber paret, luere ſe dicitur, id eſt liberare *d. l. 9. §. 1. & 2.* & ſi in dā-do conſiſtat, vel ex peculio ſuo dando eā explere poteſt, quaſi ex patrimonio, quod à Prudentibus fauorabiliter inductū eſt *l. 17. ſi decē & l. 31. ſi ſeruo hoc. tit. in f.* & cōniuentibus oculis *l. 4. ſup. de man.* quaſi ea volūtas defuncti fuerit *l. 35. non videbitur hoc tit.* Proponūtur & aliæ iuris ciuilis regulæ de conditione implenda *l. 3. in princ. §. non ſolum l. 6. ſi ſtatulibero §. 1. d. l. 9. §. 1. & l. 34. hoc tit.* Statuliber ergo eſt *qui ſub conditione teſtamento liber eſſe iuſſus eſt*, vt definit Vlpianus tit. 2. Sed ſunt alij præterea qui ſtatuliberis comparantur putà is cui fideicommiſſaria libertas adſcripta eſt, nam quamquam non ſit propriè ſtatuliber, & ab eo diſtinguatur, vt rectè Dñ. Cuiacius hoc parat. tamen perinde eſt atque ſtatuliber *l. 37. eius ſup. ad l. falcid.* quaſi inquam ſtatuliber & eius locum obtinens *l. 21. rogo in f. & l. 51. non tantum §. 2. cui per fideicommiſſum ſup. de fideicomm. libert.* Ideóque ſub hoc noſtro tit. de fideicommiſſa libertate quoque agitur *l. 40. Sticho in princ. & §. 2. Pamphilo & apud Vlpianum ſimiliter d. tit. 2.* qui eſt de ſtatuliberis. Quod maximè verum eſt ſi fideicommiſſaria libertas ſub conditione vel poſt tempus data ſit, nam & tunc incerta & dubia eſt & nihil ferè diſtans ab ea quam ſtatuliber ſperat *l. 36. ſed ſi §. 2. ſi incertum & d. l. 37. ſup. ad l. falcid.* & interim ſtatuliber rectè alienatur *l. 45. ſi debitor ſup. de fideicommiſſ. libert.* & à ſtatulibertate hoc præcipuè differt, quod illa ſtatulibertas vi teſtamenti, vt dictum eſt, competat, & à teſtatore propriè detur, fideicommiſſaria verò libertas ab herede danda & præſtanda ſit, & magis adſcribi quàm dari dicatur. Sed etſi neque dies, neque conditio apponatur, tamen generaliter quæcumque fideicommiſſaria libertas ſtatulibertati comparatur, quòd in alium transferri ſeruus non poſſit, vt aut libertas eius impediatur vel deterior fiat *d. l. 51. §. 2. cui ſup. de fideicomm. libert.* Item quòd fideicommiſſaria libertas deſtinata quoque dicatur *l. 26. cum verò eodem tit.* Et conſequenter is cui fideicommiſſa libertas relicta eſt in ea conditione interim eſt vt quoad manumittatur ſeruilis conditionis ſit *l. 45. ſi debitor in f. eodem tit.* Neque obſtat quod *in d. l. 26. eodem tit.* in poſſeſſionem libertatis interim eſſe videtur, quod de eodem ſeruo ſimul & de ſtatulibero dicitur *d. l. 51. §. 2. cui.* Id enim eatenus tantùm fauorabiliter inducitur, ne libertas alienatione intercidat, vel libertorum durior conditio fiat, vt ex contextu ſcripturæ vtraque in l. manifeſtum eſt.

TITVLVS

TITVLVS VIII.

QVI SINE MANVMISSIONE AD libertatem perueniunt.

MAnumiſſio quæ fit inter viuos, id eſt vindictâ ſinè facto & actu manumittentis eſſe non poteſt *l. 6. ſi venditor ſup. de ſeru. export. l. penult. & 3. Cod. ſi mancip. ità fuer. alienat.* Manumiſſio verò teſtamentaria ſinè facto quidem teſtatoris procedit, ſed verbis tamen opus habet. At ſerui nonnullis caſibus ſinè vllo facto actiuo & ſinè vllis verbis ad libertatem perueniunt, quod hoc tit. tractatur. Hi non à dominis manumittuntur ſed ad libertatem ipſo iure rapiuntur *l. 2. 6. penult. & vlt. hoc tit. l. vlt & toto tit. Cod ſi mancip. ità fuer. alienat.* Sed quia modi dandæ libertatis iure certi ſunt & ſolemnes, idcirco his caſibus perinde habetur atque ſi legitimo alique modo ſeruus fuiſſet manumiſſus *l. 3. & 5. qui ob hoc tit. & l. 13. ancillam Cod. de fideicommiſſ. libert.* Caſus autem huiuſmodi plures ſunt, præcipuus autem & cuius frequentior mentio hoc tit. & ſup. de ſeru. exportan. & Cod. ſi mancip. ità fuer. alienat. hic eſt, cum ſeruus eâ lege alienatus eſt vt manumittatur, tunc enim ex conſtitutione D. Marci, vel ex eius ſententia, liber fit poſt moram manumittendi, ſi modò qui tradidit in ea voluntate perſeuerauerit, nã mutare poteſt *l. 3. & l. 8. mater hoc tit. l. 1. ſi mancip. fuer. ità alien. Cod. & l. 3. ſup. de ſerui. export.* ex quo apparet libertatis ademptionem, non in teſtamentis ſolùm, ſed etiam in contractibus receptam eſſe, & ſeruum huiuſmodi pro ſtatulibero eſſe, qui nempe ſtatutam libertatem habet ſed dubiam & in ſuſpenſo. Et poteſt qui tradidit iuſtas habere cauſſas manumiſſionis prohibendæ *l. 30 ſi hominem ſup. mandat.* ſed etſi nullas habeat prohibere tamen poteſt, quia lex traditionis ipſius tantùm gratiâ appoſita eſſe cenſetur, qui ob hoc hominem minoris diſtraxiſſe videtur *l. 6. ſi venditor in f. ſup. de ſeru. export.* quæ deſtruit Gloſſæ diſtinctiones ad *l. 3. eodem tit.* Neque obſtat *l. 8. quæſitum ibidem* nam non negat vllam actionem competere, ſed actionem ex empto. Nec etiam obſtat *l. 1. hoc tit.* nam quod dicit mutatâ venditoris voluntate, nihilominus libertatem competere, intelligendum eſt in propoſita ibi ſpecie, nempe cum venditor mutatâ voluntate deceſſit ante diem libertatis præſtandæ: nam eius iam intereſſe nihil poteſt, & hoc ius ad heredem non tranſit *l. 3. hoc tit.*

TITVLVS IX.

QVI ET A QVIBVS MANVMISSI liberi non fiant & ad L. Æliam Sentiam.

TITVLO ſuperiori de his dictum eſt qui ſinè manumiſſione ad libertatem perueniunt. Iſto verò de jis agitur qui quantumuis manumiſſi liberi non fiant, ſiue quia manumiſſores ius dandæ libertatis non habent, ſiue quia ipſi eius ſint conditionis vt manumitti nequeant, quod rubrica ipſa indicat & tit. 11. & 12. lib. 7. Cod. qua de re ſunt quædam legis Æliæ Sentiæ capita, quæ ſcilicet adimit & reſcindit libertates cùm in fraudem creditorum datæ ſunt, vt paſſim hoc tit. *& Cod. qui manumitt. non poſſ.* vel etiam patronorum, vt eſt apud Vlpianum tit. 1. vt etiam quandoque à contrario ipſum ius patronatus reſcindit *vt tribus vltimis ll. huius tit.* qua de cauſſa in rubrica additum eſt, *& ad l. Aeliam Sentiam.* Sed & ſunt aliæ quoque leges quæ libertates impediunt vt *ſup. de adempt. libert. iunctâ Gloſſâ, & l. 83. ſi non. ſup. de hered. inſtit.* Ea autem prohibitio, vel eſt perpetua, vel temporaria: & hæc quidem non tam reſcindit libertatem quam ſuſpendit, verbi gratiâ ſeruus ſuſpectus adulterij, vel quæſtioni illi neceſſarius manumitti prohibetur intrà ſexaginta dies diuortij vel repudij mulieris adulterij accuſatæ. ille igitur ſi intrà eum diem manumittatur, quamquàm non fiat liber, fit tamen quaſi ſtatuliber vt ſcilicet poſt tempus liber exiſtat *l. 12. proſpexit in princ. & duabus ſeqq. ll. hoc tit.* Item *in l. 16. ſi cum §. penult. hoc tit.* manumiſſus ab eo qui debitor eſt ſub conditione, non fit liber, ſed quaſi ſtatuliber, vt pendeat libertas ex conditione, quia ſcilicet ea deficiente, conſtabit debitorem non fuiſſe, atque ideò nec in fraudem creditorum manumiſiſſe. Item ſeruus pignori obligatus, & à debitoris herede manumiſſus, non fit liber ſed ſolutâ deinde pecuniâ ex illa voluntate liber fit *l. 26. pignori & l. ſeq. §. 1. hoc tit.* pendet ergò eius libertas ex ſolutione, atque ideò interim pro ſtatulibero eſt. Idem dicendum putarem de ſeruo ſub conditione legato, & interim ab herede manumiſſo, vt nullâ quidē interim libertatē ſequatur, ne legatario fiat iniuria *l. 29. generaliter. §. 1. hoc tit.* ſed tamen vt manumiſſio non ſit nulla, ſed in ſtatulibertatē quaſi degeneret argumento *d. l. 13. hoc tit.* nulla enim ex eo legatario conditionali fit iniuria, quia aduenientе legati conditione, libertatis ſpes, id eſt ſtatulibertas infringitur vt docuimus *ſup. tit. de ſtatulib.* Idem videtur *in l. 16. ſi cùm. §. 3. Ariſto.*

hoc tit. in manumisso à debitore fisci qui soluendo non erat: nam si decennio in libertate moratus fuerit, non potest in seruitutem reuocari. Interim ergò libertas eius in pendenti est, ac ipse proinde velut statuliber, vt & in specie §. seq. Sed & omnes qui à dominis debitoribus manumittuntur, pro statuliberis esse videntur. nam quùm lex Ælia Sentia eorum tantùm libertatem impediat, qui in fraudem creditorum ità manumissi sunt, vt & consilium fraudandi, & euentus fraudis simul concurrant *l. 1. Cod. qui manumitt. non poss. & l. 79. fraudis. inf. de regul. iur.* consequens est, eorum qui à debitoribus dominis manumissi sunt libertatem in suspenso esse, & ex euentu fraudis, id est damni pendere, vt scilicet si nullum damnum creditoribus contingat, iusta libertas ab initio data sit *l. 29. generaliter h. t.* Agitur ergo hîc, vt & superiori tit. non solùm de ademptione libertatis, sed etiam de quasi statuliberis. His consequens est non omnibus casibus quibus ex manumissione non contingit statim libertas, nullam esse ipso iure manumissionem, quod in L. Ælia Sentia manifestum est, quæ ideò dicitur rescindere libertatem quasi scilicet iam competentem, & consequenter reuocare libertatem & retrahere in seruitutem *l. 5. cùm hereditas. §. 1. l. 16. si cùm. §. 3. Aristo. l. 24. si quis, in f. hoc tit. & l. 1 Cod. qui manumitt. non poss.* Si autem exitum & effectum spectes, libertas dicetur non valere *l. 5. si in. Cod. d. tit.* atque ità accipiendum videtur, quod d. lex dicitur libertatem impedire & prohibere *l. 8. cùm is in fraudem 27. & 29. generalier hoc tit.* At cùm manumissionis perpetua prohibitio est, tum ab initio libertas impeditur *l. 16. si cùm in f. hoc tit.* & manumissio pro infecta ab initio habetur, atque irrita est, & manumissi remanent in seruitute *l. 3. 4. & penult. Cod. qui manum. non poss.* atque ideò nihil agitur *l. 28. heres. hoc tit.*

TITVLVS X.

DE IVRE AVREORVM ANVLORVM.

HOC ius est beneficium principale *l. 1. hoc tit. l. 2. Cod. eodem tit.* quod qui impetrauit in ordinem ingenuorum transit *l. 44. cùm ex. sup. de excusat.* quoad exteros scilicet, non quoad patronos quibus iura succedendi salua manent *l. penult. & vlt. hoc tit.* nec non reuerentia circa vocationem in ius *l. 10. sed si. §. 2. patronum. sup. de in ius vocand.* neque tamen *ijs inuitis & ignorantibus* obtineri cum effectu potest *l. 3. hoc tit.* quia vt opinor reliqua patronatus iura pereunt, nam & de venia

in ius vocandi dubitatum videtur *d.* §. 2. *patronum.* Et in *l.* 2. *Cod. hoc tit. & l. vn. Cod. ad l. Viscell.* iure ingenuitatis quoad viuunt liberti frui dicuntur, quasi scilicet in solo succedendi iure patronis seruato liberti deprehendantur. Propter quæ patronatus iura imaginem non statum ingenuitatis obtinere dicuntur *d. l. vn. & l.* 2. *Cod. hoc tit.* magis enim libertus ingenuus intelligitur quam re verâ fiat *l. vlt. Cod. hoc tit.* nam honor quidem eius auctus est non conditio mutata *l.* 33. *falsa* §. 1. *sup. de condicion. & demonstrat.* ideóque inter libertos alimenta aliudúe legatum non amittit *d.* §. 1. *& l.* 1. *hoc tit.* Omnia tamen munia ingenuitatis alioqui habet *d.* §. 2. *patronum*, ingenuorum inquam honores, dignitates, & officia publica peragit sinè periculo legis Viscelliæ, quæ præcipua caussa huius iuris impetrandi *d. l. vn.* & hinc potuit dubitari an fœminis & impuberibus concedi possit *l.* 2. *inf. de regul. iur. & l.* 12. *cum Prætor* §. 2. *non autem sup. de iudic.* quibus tamen concedi posse receptum est *l.* 4. *hoc tit. & d. l.* 44. §. 1. Ceterùm hoc ius sponte deponi potest *l.* 2. *hoc tit.* & varijs de caussis amitti *l.* 1. 2. *&* 3. *hoc tit.*

TITVLVS XI.

DE NATALIBVS RESTITVENDIS.

HOC quoque principale beneficiũ est toto hoc tit. ff. & Cod. quo scilicet princeps ingenuũ facit & constituit *l.* 10. *sed si.* §. 2. *patronum sup. de in ius vocand. & l.* 2. *Cod. hoc tit.* natalibus antiquis restituens, in quibus scilicet initio omnes homines fuerunt *l.* 2. *hoc tit. & toto tit. Cod.* atque ità seruus natus, ex post facto iuris interuentus ingenuus fit *d. l.* 2. Iuris inquam interuentus, quia libertas res est publica non priuata *l.* 53. *si quis sup. de fideicomm. libert.* vt tit. 1. docuimus, & ingenuus fit, id est in toto iure pro ingenuo intelligitur *d. l.* 2. *& l. vlt.* §. 1. *hoc tit. & l.* 23. *iubemus. Cod. de nupt.* Nam vt reuera ingenuus sit, & vt seruus non fuerit princeps efficere non potest *l.* 2. *sup. de vsufr. ear. rer.* Ius igitur patroni omne tollitur, etiam reuerentia & ingrati actio *l.* 2. *penult. & vlt. hoc tit. d. l.* 10. §. 2. *patronum & l.* 3. *Cod. de bon. libert.* Obseruandũ verò quòd *l.* 3. bis inculcatur solam penè natalium restitutionem ingenuitatem inducere, vbi Glossa notat & alios esse modos quibus inducatur. Certè & olim potuit patronus manumittendo ingenuitatem etiam tribuere *Nouell.* 78. *vt liber. de ceter. cap.* 2. *in princ. & f. coll.* 6. Simplex tamen iuris patronatus remissio plenam ingenuitatem non præ-

stat,

ſtat, quia & reuerentia & actio ingrati nihilominus ſupereſt *d. l.* 3. *Cod. de bon. libert.* Sed cum *in d. Nou.* 78. omnibus libertis ius anulorum & natalium reſtitutio generaliter concedantur neque ampliùs impetranda ſit, vt quæ iam vi & poteſtate libertatis ſubſequatur *cap.* 1. 2. *& vlt.* duo quæri poſſunt, an ſublata ſit omnino libertorum conditio, id eſt differentia inter illos & ingenuos, quod Dñ. Cuiacius ex profeſſo affirmat lib. 4. Obſeruat. cap. 5. & an hodie ſuperuacua ſit petitio anulorum & reſtitutionis natalium, quod ille negat quantùm ad patronos attinet ad *d. Nou.* 78. At cum iura patronatus illæſa manere Iuſtinianus nihilominus velit, nec non reuerentiam & actionem ingrati, quamuis ius patronatus remiſſum ſit, manifeſtum eſt libertorum conditionẽ non eſſe ſublatam. Similiter cum beneficium, anulorum & natalium omnibus in commune fuerit conceſſum, manifeſtum quoque eſt fruſtra hodie impetrari, quod diſertè & ſæpius repetit Iuſtinianus *d. cap.* 2. *& vlt.* Neque dixeris pleniorem eſſe reſtitutionem quæ à principe impetrari poteſt, vt quæ libertum & reuerentiæ præſtatione & ingrati actione liberet. Nam Iuſtinianus vtrumque huic beneficio detrahere omnino voluit, vt manifeſtum eſt ex *d. cap.* 2.

TITVLVS XII.

DE LIBERALI CAVSSA.

DE liberali cauſſa, id eſt de negotio, lite, iudicio liberali *l.* 7. *liberis §. vlt. totâ l.* 24. *ordinata l.* 25. *ſi cui §.* 1. *hoc tit. l.* 40. *iuxta Cod. eodem tit. & l.* 4. *Cod. de ord. cognit.* ſiue de cauſſa libertatis *l.* 2. *eodem tit. & paſſim hoc tit. ff. & Cod.* Libertas autem duplex libertinitas ſcilicet & ingenuitas *d. l.* 40. ideóque aliquando pro hac, aliquando pro illa vſurpatur *l.* 2. *Cod. de iur. aur. anul. & l.* 32. *de bonis hoc tit.* In liberali igitur cauſſa vel de ingenuitate vel libertinitate diſceptatur *d. l.* 40. *& l.* 14. *circa in f. ſup. de probat.* de quibus frequentes incidere controuerſias manifeſtum eſt ex ſuperioribus titt., tùm etiam ex quatuor qui ſuperſunt. Hæc autem diſceptatio cognitio eſt *l.* 8. *cognitio & l.* 27. *Diui §.* 1. *& 2. hoc tit.* non notio: niſi notionem generaliter pro cognitione accipias vt *l.* 13. *principaliter hoc tit. Cod. l.* 99. *notionem. de verb. ſignific. & l.* 5. *ait Prætor inf. de re iudic.* id eſt apud ipſos Magiſtratus, non apud iudices datos, ac conſequenter ſinè formula actionis, vt de fideicommiſſis ſimiliter ſcribit Vlpianus tit. 25. Dicitur tamen actio præiudicialis. §. *præiudicialis Inſtit. de action.* quia actionis verbo generali præiudicium quoque continetur *l.* 37. *actionis inf. de obligat. & action.* & præiu-

iudicialis quidem actio ſiue præiudicium, quia ſi de ſtatu alicuius controuerſia ſit, cauſſa liberalis priùs agenda & terminanda eſt, ante quàm ipſe aliam actionem vel intendere vel ſuſcipere poſſit *l. vlt. inf. ſi ingen. eſſ. dic. & toto tit. Cod. de ord. cognit.* & quia etiam eius cauſſæ definitione reliquæ controuerſiæ ſæpe iudicantur, per conſequentias ſcilicet *l. 6. ſi res. Cod. d. tit. & d. l. vlt.* Dicitur & accuſatio *l. 1. §. ſcire. Cod. de adſert. tollen.* quia criminis ſpecies quædam eſt ſtatum mentiri, quod etiam legibus interdũ vindicatur *l. vn. Cod. ad l. Viſcell.* vt viciſſim calumnia accuſatoris actione iniuriarum vel calumniæ, provt vindictæ viam actor elegerit *l. 26. qui ex. hoc tit. & l. 31. ſi tibi, iunctâ Gloſſâ. Cod. eodem tit.* Meruit verò hæc cauſſa Magiſtratus ipſius cognitionem, tùm quia libertatis fauor in toto iure ſummus, tùm etiam quia vt Tullius 1. de Oratore ſcribit, iudicio de libertate grauius eſſe nullum poteſt. Qua etiam de cauſſa in eo ordinando & diſponendo multa ſolemnia adhibentur, & olim plura ante conſtitutiones Iuſtiniani, *de adſert. tollen. Cod.* & hoc eſt quod dicitur litem ſiue ſolemnia ordinare *l. 7. §. vlt. l. 24. 25. §. 1. hoc tit. l. 1. 11. 13. 14. 15. 19. & 31. Cod. eodem tit.* quod Dñ. Cuiacius optimè explicat lib. 18. Obſeruat. cap. 13. niſi quòd ordinare & præparare litem pro eodem ponit, quæ tamẽ euidenter diſtinguuntur *in d. l. 17. §. vlt. hoc tit.* lis enim præparatur quæ nondum eſt, ordinatur verò quæ iam eſt. Et præparationis non ordinationis pars eſt, vt apud eum qui de libertate cogniturus eſt, antè diſceptetur, vtrùm is de cuius ſtatu quæritur in poſſeſſione libertatis vel ſeruitutis fuerit *l. 33. ſeruum. §. 1. ſup. de procurat.* hoc enim priùs definitur cum incertum eſt, vt poſſit iudicium ordinem accipere *d. l. 7. §. vlt.* id eſt vt ſciatur quis petitoris partes, ac per hoc onus probationis ſuſtineat *d. §. vlt. & l. 14. circa. ſup. de probat.* Petere autem in ſeruitutem poteſt, qui ſe dominum contendit, & in libertinitatem, qui patronum *l. vlt. inf. ſi ingen. eſ. dic.* ſed & omnibus hoc licet quorum intereſt, putà fructuario, vel ei qui operas petit. *l. 16. in ſeruitute. ſup. de bon. libert. l. 8. 9. & 12. §. vlt. hoc tit.* Contrà in libertatem vindicare omnibus quorum intereſt permittitur, etiam inuitum & renuentem, vt quinque primis ll. huius tit. alijs autem non permittitur, niſi furioſum vel infantem quod benignè receptum eſt *l. 6. benignius. hoc tit.* Atque ità ius vetus immutatum eſt: ſic enim Liuius refert decad. 1. lib. 3. verbis ipſis Appij Xuiri, *In his enim*, inquit, *qui aſſeruntur in libertatem quia quiuis lege agere poſſit*, vt etiam indicat tit. *de his per quos ag. poſſ. Inſtit.* Nam Iuſtinianus aſſertorum difficultate remiſsâ eum qui ex ſeruitute in libertatem proclamat, ipſum per ſe litigare voluit, per procuratorem etiam permiſit, ſi è libertate in ſeruitutem petatur *l. 1. Cod. de adſert. toll.* Quamquam autem præcipua huius tit. tractatio ſit de ipſa liberali cauſſa, id eſt ſtatus quæſtione, proponuntur tamen & aliæ in eo actiones quæ eam ſubſequi poſſunt, vt in *l. 14. rectiſſimè, & nouem ſeqq. hoc tit.* datur actio emptori

aduersùs hominem liberum qui se dolo malo vænire passus est: Item actio de rebus corruptis, ruptis, amotis aduersùs eumdem *l.* 41. 42. & 43. *hoc tit.* quæ rerũ amotarum dicitur *l.* 6. *Cod. de ord. cognit.* Proponitur & alia *in l. vlt. Cod. eodem tit.* aduersùs eum, qui se dominum dicit, de rebus eius qui se in libertatem vindicat.

TITVLVS XIII.

QVIBVS AD LIBERTATEM PROclamare non licet.

LIBER homo in iure pro ingenuo vt plurimum dici solet *l.* 21. *homo. sup. de stat. homin. & l.* 1. *inf. de collus. deteg.* ac consequenter libertas pro ingenuitate vsurpatur *l.* 2. *Cod. de iur. aureor. anul.* nã & re verâ hæc sola est plena libertas. Libertatis tamen generali appella tione libertinitas significatur *l.* 32. *de bonis. tit. provimè superiori*, vt ibi quoque docuimus. Itaque ad libertatem proclamare hoc tit. intelligimus, siue ad ingenuitatem, siue ad libertinitatem *l.* 2. §. 1. *& 2. tit. seq. & l.* 40. *iuxta. Cod. de liber. caus.* & de hac nominatim agitur *l.* 2. *&* 4. *hoc tit.* & l. 2. de liber. caus. Cod. Theod. Idque vel ex eo manifestum est quòd liberalis caussa sit de vtraque libertatis specie, vt superiori tit. dictum est. Proclamatio enim ad libertatem nihil aliud est quàm illius caussæ præparatio *l.* 7. *liberis. in f. sup. illo tit.* Vt enim in ius vocatio est initium omnium actionum instituẽdarum §. *vlt. Instit. de pœn. tem. litig.* sic huius caussæ instituendæ initium proclamatio est, quæ sic appellata est, quasi quiritatio quædam & querela in publicum, aut populi vice ad Magistratum *l.* 5. *si quis. sup. de manumiss.* quia libertas publicam tutelam meruit *l.* 2. *ne de stat defunct. & l.* 3. §. 8. *hoc interdictũ. inf. de lib. homin. exhib.* Ideóque quamquam serui ità pro nullis habeantur, vt iuris ciuilis communionem non habeant, ac ne Prætoris quidem edicti *l.* 20. *qui testamento. §. penult. sup. qui testam. fac. poss.* ex caussa tamen libertatis aditum & per se ad Prætorem habent *l.* 22. *mulier.* §. 1. *sup. ad SC. Trebell.* Non tamen vt illis in ius vocatio permittatur, nec enim tantùm homini seruo in personam domini concedendum fuit, quando ne libertino quidem id permittatur, nisi veniâ à Prætore impetratâ. Sed ad eorum proclamationem Prætor ipse, denunciationibus edictis, literísque dominos euocat *l.* 26. *cùm verò.* §. 5. *subuentum. & §. seq. euocari l.* 28. *si cũ in f. sup. de fideicomm. libert.* vt quemadmodũ in ius vocatio iure communi à priuatis fieri solet, sic euocatio Prætoris auctori-

tate extra ordinem fiat, iure ordinario deficiente, non solùm in in causſa libertatis, sed etiam in alijs *l.* 1. §. 1. *&* §. 3. *meminisse. sup. de ven. inspic.* Atque ità quemadmodum per vocationem liberi homines aduersarios suos vel volentes in ius ducunt, vel nolentes trahunt, ità etiam serui cùm ad libertatem proclamant dominos suos ad Prætorem, eius scilicet euocatione perducunt, *l.* 43. *Titius. sup. de action. emp.* Sic & in causſa inofficiosi testamenti qui actione primùm destituebantur, aditum ad Prætorem sibi per querelam facere solebant, quod & in alijs plerisque casibus obseruari in iure potest. Proclamatio ergo initium est liberalis causſæ præparandæ & ordinandæ *l.* 59. *Titia.* §. 1. *sup. de manumiss. testam.* At posteàquam liberale iudicium ordinem accepit, tunc quia is qui ad libertatem proclamauit, liberi loco interim constituitur, vt optimè docet Dñ. Cuiacius lib. 18. Obseruat. cap. 23. aduersùs quoscumque, & aduersùs eum quoque qui se dominum esse dicit actiones quascumque velit intendere potest, viciſſimque suscipere cogitur *l.* 24. *ordinata tit. superiori.* Ipsam tamen causſam libertatis in modum querelæ proponit *l.* 5. *si quis. sup. de manumiss.* neque enim propriè actio est, sed cognitio, vt tit. superiori exposuimus. Atque ità toto causſæ decursu non solùm initio proclamatio dicitur, quo sensu in *l.* 7. *liberis* §. 4. *sunt & aliæ* tit. superiori in libertatem proclamatio & liberale iudicium pro eodem sumuntur. Quibusdam tamen hæc proclamandi licentia denegatur *l.* 3. *& toto hoc tit, & consimili Cod. & d.* §. *sunt & aliæ* ídque vel in perpetuum, vel quandoque ad tempus *l.* 34. *Imperator. sup. tit. proximo d. l.* 59. §. 1. *sup. de manumiss. testam.* quod varijs casibus contingere potest qui hoc tit. præcipuè ff. & Cod. & tit. proximè superiori, sed etiam alijs plerisque iuris locis, & hoc præsertim libro proponuntur.

TITVLVS XIV.

SI INGENVVS ESSE DICETVR.

HIC titulus est sequela tituli superioris, nã & hîc agitur de his quibus ad libertatem proclamare non licet, ad ingenuitatem scilicet post quinquennium à die manumissionis *l.* 4. *oratio. hoc tit.* de qua temporis præscriptione siue exceptione omnes huius tituli leges palàm agunt, exceptis 3. & vlt. quas tamen eôdem pertinere, intelligi facilè potest. Non igitur existimandum est resumi hîc & inculcari quod iam

tit. 12. tractatũ ſit. Nam & ille titulus de ijs qui proclamant in libertinitatem vel ingenuitatem agit generaliter, id eſt ſiue manumiſſi ſint, ſiue non manumiſſi. At hic titulus eſt de manumiſſis in ingenuitatem proclamantibus, vt apertè rubrica Cod. probat, quæ eſt de ingenuis manumiſſis. Hic ergo titulus eſt velut exceptio aut temperamentum eius quod dicitur *in f. de iur. perſon. Inſtitut.* natalibus non officere manumiſſionem, cùm quis ſcilicet ingenuus natus in ſeruitute fuit, ac poſtea manumiſſus eſt, neque ideò libertinum fieri *l. 2. Cod. hoc tit.* nam quanquam ſola per ſe manumiſſio non officiat, quinquennij tamen adminiculo ſuffulta officit, quaſi qui tamdiu tacuit libertinum ſe agnoſcere & fateri videatur. In ſeruitute ergo fuiſſe ſeruum quidem non facit, at certè ſeruilem maculam aſpergit *l. 9. cùm precum. Cod. de liber. cauſ.* Conſequenter & manumiſſio maculam libertinitatis aſpergit. Eluenda ergo & detergenda hæc manumiſſionis macula, & adeundus Magiſtratus qui manumiſſum ingenuitati ſuæ reddi efficiat quaſi iam maculâ illâ obductæ *l. 4. cum cognatum. Cod. hoc tit.* Alioquin taciturnitate quinquennij altiùs inſidet & in libertinitatem degenerat: quanquam tamen nulla temporis præſcriptio ſeruitutem poſſit inducere, vel efficere quò minùs quis in libertinitatem proclamare poſſit *l. 2. 6. & penult. Cod. hoc tit.* etiam ſi verus titulus præceſſiſſet quo dominia ſeruorum quæri ſolent. Nam quod in *d. l. 6.* dicitur, non ità accipiendum quaſi dominij titulus poſſit in capite ingenuo ſeruitutem inducere, ſed vt intelligamus titulo præcedente & quinquennali tempore poſt manumiſſionem elapſo, ingenuitatem quaſi aboleri, & libertinitatem induci, qua de re, non de ſeruitute ſub illa rubrica agitur. Titulus enim omnino neceſſarius eſt, alioquin enim ſola poſſeſſio libertinitatis & patronatus putà operarũ præſtatio non officit *l. 11. ſi veſtrã. Cod. hoc tit.* Nam & *in d. l. 4.* manifeſtũ eſt verũ titulũ præceſſiſſe, redemptionẽ ſcilicet captiui, aut quaſi captiui: emptio enim iuſtus eſt titulus dominij adquirendi, ità vt qui redemptus eſt ſiue ex iuſto hoſte, ſiue etiam ex factione & diſſenſione ciuili, quamuis ſeruus non efficiatur, in ſeruitute tamen eſt, & redemptorem velut dominum habet *l. 21. ſi quis. inf. de capt. & d. l. 4.* Sunt & alij caſus quibus homo ingenuus in ſeruitute ex vero aliquo titulo eſſe poſſit, ac proinde manumitti: putà cùm pater propter ſummam egeſtatem ſanguinolentum vendidit *l. 2. Cod. de patrib. qui fil. ſu. diſtrax.* Idem puto dicendum in expoſitis, quos aliquis nutriendos acceperit, nam venditis à patre comparantur l. vn. Cod. Theodoſian. de his qui ſanguin. empt. vel nutrien. acceper. nam quanquam nutrimentorum ſumptus non faciant ſeruum *l. 2. Cod. hoc tit.* tamen in ſeruitute retinent donec pretium fuerit exſolutum, non ſecus ac in empto vel redempto *d. l. vn.* Iuſtus quoque titulus eſt ſi homo liber maior viginti quinque annis ſeipſum vendi ignoranti patiatur, non tamen ad pretium participandum:

iustus, inquam, vt si ex ea seruitute manumissus sit, non possit in ingenuitatem post quinquennium proclamare. Nam intrà quinquennium quidem potest, nec officit manumissio *l. 1. tit. superiori.* Vænire autem pati se multis de caussis potest, aut quod idem est dari se pro seruo *l. 21. si vsumfructũ. §. 1. sup. de liber. causs.* quamuis non ad pretium participandum: putà necessarijs suis infensus, quò scilicet eos eo dolore, iniuriâ, & infamiâ velit afficere *l. 1. & 2. eodem tit.* Item animo furandi, libertatis scilicet repetendæ fiduciâ *l. 41. & 43. eodem tit.* Item alijs multis de caussis, vt in Terentiano Eunucho videre est. Ex quo apparet non licere homini libero, libertate, quæ publica non priuata res est, se abdicare, quam nec seruis ideò respuere permissum *l. vlt. Cod. de testam. manumiss.* Sanè vno casu etiam ingenuus potest se eâ abdicare, nempe si pacto partitionis pretij vendi se passus sit, id est si pretium partitus sit cum venditore quem subiecit *l. 21. homo. sup. de stat. homin.* qua de re Dñ. Cuiac. tit. superiori in paratit.. Cod. & nos pluribus. sup. de stat. homin. Huic verò nec intrà quinquennium proclamare licet *l. 1. tit. superiori, & l. 2. hoc tit.* Interdum tamen si pretium reddiderit proclamare poterit, scilicet si iusta caussa subsit, sed apud principem tantùm *d. l. 2. §. 1.* non apud Magistratum, vt nec in *§. vlt. d. l. 2.* Caussa autem iusta esse potest, si pretium participauit, quo parentes, liberos, vxorem, amicum seipso chariorem redimeret: aut etiam si Christianâ charitate motus ignotum quemcumque vt Paulinus Episcopus Nolanus, qui se vicarium pro alio in seruitutem à matre captiui dari passus est, quæ eius spontanea seruitus innumeros ingenuitati pristinæ Deo faciente restituit.

TITVLVS XV.

NE DE STATV DEFVNCTORVM post quinquennium quæratur.

DE statu defuncti principaliter agi non potest *l. 13. principaliter. Cod. de liber. causs.* inuidiosum enim foret, quasi manes defuncti inquietare, si nihil interfit. Per consequentias ergo agi siue quæri potest, putà propter perduellionis crimen, quod etiam post mortem iudicatur, tunc enim memoria defuncti damnatur, ac status consequenter retractatur, fiscóque bona vindicantur. *§. per contrarium. de hered. quæ ab intest. defer. & §. publica autem. Instit. de public. iudic.* Item propter emolumentum successionis *d. l. 13. l. 3. 4. & vlt. Cod. hoc tit.* vel etiam propter quæstionem

quæstionē ſtatus, quæ liberis eius mouetur *d. l.* 13. Sed poſt quinquenniū tamen à morte defuncti de ſtatu eius quærere non licet, neque priuatim, neque fiſci nomine, ne per obliquum quidem, id eſt per conſequentias alterius cauſſæ, ſiue liberalis ſiue etiam nummariæ *l.* 1. 2. & 3. *hoc tit.* obſtat enim exceptio temporis, id eſt præſcriptio quinque annorum, quæ publica tutela dicitur, quia ſtatum defunctorum tuetur, & nota præſcriptio *l.* 1. §. 2. *l.* 2. *in princ.* & §. 1. *hoc tit. l.* 1. 2. & 6. *Cod. eodem tit.* cuius etiam temporis præſcriptio alia tit. ſuperiori & tertia tit. ſeq. proponitur, id eſt quinquennalis. Hoc autem ius de non retractandis defunctorum ſtatibus ab Edicto D. Neruæ cœpit, ſed varijs tamen conſtitutionibus principum in melius productum eſt, & Senatuſconſultis certiorem formam accepit *l.* 1. *in princ.* & §. 1. *l. vlt. hoc tit. l.* 4. 5. *penult.* & *vlt. Cod. eodem.* Quæ tamen iura ità accepta ſunt, vt non liceat quidem in deteriorem conditionem defuncti ſtatum retractare, liceat tamen in meliorem & honeſtiorem *l.* 1. §. 2. & *l. penult. hoc tit.* Sed nec de quolibet ſtatu ea iura accipienda ſunt, quia & poſt quinquennium licet de emancipatione quærere iure nécne perfecta ſit *l.* 5. *quod eſt. Cod. hoc tit.* non enim defuncti memoriam lædit, ſiue paterfamilias, ſiue filiusfamilias fuiſſe iudicetur: quamquam ea quæſtio ad ſtatus ſpeciem pertineat, id eſt ad familiam.

TITVLVS XVI.

DE COLLVSIONE DETEGENDA.

HOC titulo præcipuè obſeruandum, detegendi verbum duplici ſenſu accipi, nam detegere propriè eſt probare colluſionem vt *inf. l.* 1. & *paſſim. hoc tit.* ſed & detegere eſt ad detegendum accedere & retractationem ſtatus inchoare *l.* 2. *inf.* & *l. vlt.* quo ſenſu neceſſariò eſt accipiendum quod dicitur *in l. penult.* colluſione detectâ, id eſt accuſatâ, quaſi libertum eſſe incipere in quibuſdam cauſſis, putà in connubijs & dignitatibus, nam libertinis ius connubij non eſt cum Senatorio ordine, lege Iuliâ prohibente *l.* 44. *lege. ſup. de rit. nupt.* atque aditus ad honores lege Viſelliâ prohibente *l. vn. Cod. d. l. Viſell.* Nam alioquin ſi detectam colluſionem, intelligamus probatam & iudicatam, non quaſi libertus, ſed libertus planè erit, neque in quibuſdam cauſſis, ſed in omnibus. Et libertus quidem non veteris patroni qui cum eo in liberali cauſſa colluſit, ſed eius qui colluſionem detexit *l.* 1. *de iur. aur. anul.* & *l.* 8. *adoptiuum. ſup. de in ius vocan.* quod & in ſeruo ſimiliter di-

cendum est, vt scilicet noui domini fiat, id est eius qui collusionem veteris domini detexit *l. 1. hoc tit. & d. l. 29. §. vlt. sup. de liber. caus.* Et hæc est pœna contra collusionem statuta, præmiúmque detegenti promissum *l. 1. hoc tit. & l. vn. Cod. eodem tit.* quæ ll. nescio an de eodem SC. accipiendæ sint, quod Numianum dici vult Dñ. Cuiacius in vtroque paratit. an de diuersis, nam *lex 1.* loquitur de seruis, & *l. vlt.* de libertinis. Sed & obseruandum *in l. 2. §. 1. hoc tit.* ius detegendæ collusionis etiam extraneis datum, quod argumentum est ad certas personas antea fuisse restrictum, vt scilicet iam sit publica quasi accusatio: nam & publicè interest, ne serui aut etiam libertini iura ingenuorum occupent: quò pertinet quod apud Gellium lib. 8. cap. 19. Massurius Sabinus I. C. scribit, libertinos quidē ab ingenuis adoptari iure posse, sed id neque permitti, neque permittendum vmquam esse, vt homines libertini ordinis per adoptionem in iura ingenuorum inuadant. Quamquam hoc in tit. Senatus sui ordinis dignitati prospicere potissimùm voluit, ne scilicet per huiusmodi collusiones inquinaretur, summotis putà obicibus legum Iuliæ & Viscelliæ, atque ità connubiorum permixtione & dignitatum promiscuâ participatione. Quare ergo Iustinianus in omnes libertos ingenuitatem in vniuersum prodegit vt sup. docuimus tit. de natal. restit? Quia longè sanè dispar & inferior ingenuitatis & Senatus dignitatis ratio in imperio quàm in Republica. Non omittendum hoc titulo de retractatione status agi, vt tit. superiori, sed ibi defunctorum, hîc viuorum.

LIBER

LIBER XXXXI.

TITVLVS I.

DE ACQVIRENDO RERVM dominio.

TOTVS hic liber est de adquirendo rerum dominio & de adquirenda possessione, de qua tùm propter se ipsam agitur, tùm etiam propter dominium quod ab ipsa primùm cœpit, vt est *in l. 1. tit. seq.* & quod per possessionem sæpe adijcitur, putà cùm per liberam personam adquirimus *l. 20. traditio. in f. hoc tit.* item cum vsucapimus *l. 3. tit. 3. inf.* de quo speciali genere adquirendi dominij post duos priores titulos agitur hoc toto libro, quem cum præcedentibus continuare multis modis possumus. Nam quùm dominij adquisitionem præcedere debeant ij tituli quibus illud quæri solet *l. vlt. de seru. Reip. manumit. & l. 6. scientus, de ingen. manummiss. Cod.* hoc est iustæ caussæ *l. 31. numquam & l. 36. cùm in corpus. hoc tit.* quales præ se ferunt sex posteriores huius libri rubricæ. Posteaquam libris superioribus magna pars eorum titulorum siue caussarum exposita est, contractus nempe, dotes, testamenta, legata, fideicommissa, successiones ab intestato, & si quæ sunt eiusdem generis aliæ, consequens fuit hoc tandem loco de ipsa dominij adquisitione generatim & in vniuersum tractare. Ex quo obiter notandum, modos ipsos adquirendi dominij, aliquid longè diuersum esse ab ipsis titulis adquirendi, quos præcedere necesse est: verbi gratiâ heredis institutio titulus est, modus autem hereditatis adquirendæ: aditio heredis. Libro autem proximè superiori hic aptissimè continuatur. Nam tit. illius vlt. proponitur specialis quidam adquirendi dominij modus, collusionis scilicet detectio, vt *lex 1. statim d. tit.* indicat, Item & alius olim ex manumissione proficiscebatur

per ius adcrescendi, seruo scilicet communi ab vno ex dominis manumisso, vt docet Theoph. §. *vlt. Inst. per qu. pers. nob. adquir.* qui tamen à Iustiniano sublatus est *tit. de com. ser. manumiss. Cod.* Item sub *tit. de liber. caus. l. 2. si cui.* §. 1. hæc regula proposita est, vt quamuis ordinatâ liberali causâ is cuius de statu quæritur pro libero habeatur, tamen si seruus sit, eum nihilominus domino ex quibuscumque causis adquirere, quibus omnibus rationibus liber hic superiori potuit non inconcinnè subnecti. Sed omnium præcipua & certissima hæc est, quod vt docet Theoph. §. *& Dedititios. Instit. de libert.* & Vlpianus fusiùs tit. 1. circa manumissiones olim de genere & qualitate dominij frequentissima erat disputatio, vtrùm nempe manumissor haberet tantùm naturale dominium, quod in bonis dicebatur, an verò etiam ciuile, quod ex iure Quiritium nuncupabatur, quarum adpellationum vestigium supereſt *in l. 1. sup. de rei vind. & l. 52. rem in bonis. hoc tit.* iusta enim libertas non contingebat, nisi manumissor ciuile dominium haberet, quam tamen dominij differentiam Iustinianus sustulit *tit. de nud. iu. Quirit. tol.* qui est vltimus in tractatu de manumissionibus *Cod.* Rectè ergo & ex ordine post superiorem librum qui totus ad manumissiones pertinet, hic qui est de acquirendo rerum dominio statim subiectus est: cuius etiam initio hæc adponitur distinctio quæ ad prædictam dominij differentiam maximè pertinuit, nos nempe rerum dominia nanciſci, vel iure naturali, id est gentium, vel iure ciuili *l. 1. hoc tit.* quamquam hodie ex vtroque æqualiter ciuile contingit dominium, nam & illa quæ iuris gentium sunt, postquam semel in ciuitate recepta sunt, vt *l. 9. omnes. sup. de iust. & iu.* ciuiles effectus pariunt, vt in obligationibus quæ ex contractibus descendunt manifestum est, quos plerosque omnes iuris gentium esse constat *l. 5. ex hoc. d. tit. & l. 7. iuris gentium. sup. de pact.* Obseruandum tamen isto tit. naturales tantùm adquirendi modos ex professo explicari, ciuiles verò obiter adtingi, nempe quòd hi vel antea sint expositi, vel deinceps proprijs titulis sint exponendi: quod similiter factum est *Instit. tit. de rer. diuis.* eâdem illâ ratione. Ceterùm hîc titulus non de adquirendo simpliciter, sed de adquirendo rerum dominio, inscriptus est, id est earum proprietate *l. 13. si procurator. l. 36. 37. §. 1. 2. & penult. hoc tit.* quia præter dominium, sunt & alia pleraque quæ adquiri possunt, vt possessio, hereditas, obligatio, actio, seruitutum prædiorum liberatio *l. 30. in ratione. sup. ad l. Falcid.* Nec mirum si obligationis adquisitionem ab adquisitione dominij distinguam, quia licèt datio, id est dominij translatio in obligatione esse possit, putà in mutuo, obligationis tamen illius substantia non in eo consistit vt dominium eius nobis adquirat, sed vt aduersarium nobis adstringat *l. 3. in f. de oblig. & act*: Eâdem ratione hereditatem quoque seperari, eius enim adquisitio ad iuris vniuersi successionem directò pertinet, vt definitio demonstrat, non do-

minij rerum ſingularum, quod etiam probat ſatîs *l. 6. qui tibi. ſup. de hered. vel act. vend.* Quia tamen rerum dominia per conſequentias cum vniuerſitate ſimul tranſeunt *l. 62. quædam. hoc tit.* Iuſtinianus *in §. vlt. per qu. perſ. nob. adquir.* modos adquirendi dominij qui ſatîs multi ſunt, & ex pleriſque iuris partibus deſcendũt *l. 1. 2. & 3. ſup. de Public. in rem act.* in duo ſumma genera ità diſpertiuit vt non ſigillatim ſolùm, ſed etiam per vniuerſitatem rerum dominia nobis adquiri dicantur. Et huius quidem generis quatuor tantùm ille modos conſtituit *in eodem. §. vlt.* hereditatem, bonorum poſſeſſionem, adrogationem, & addictionem bonorum, libertatum conſeruandarum cauſsâ, quos ſuis titulis etiam expreſſit, & de quibus ſuis quoque locis antea tractatum eſt. Sed videri poſſit quintum modum à ſe ipſo introductum omiſiſſe, donationem nempe, quæ ex *l. 35. ſi quis argentum. Cod. de donat. §. ſed & ſi quis* fieri poteſt, non ſingularum modò rerum, ſed etiam vniuerſitatis. Verùm dicendum eſt, Iuſtinianum quidem effeciſſe vt talis donatio & alterius cuiuſcumque obligatio ſubſiſteret & conſenſu ſolo perficeretur, quùm antea donationis ſubſtantia in traditione conſiſteret. At non tamen effeciſſe, vt per donationem dominium transferretur, niſi ſecutâ traditione, quæ hodie quoque in id neceſſaria permanſit *d. l. 35. §. ſed ſi quidem, & §. ſin autem. hoc tit.* Olim verò rerum tantùm ſingularum, non vniuerſitatis, putà generalis bonorum portionis potuit eſſe donatio l. 1. & 2. de donat. Cod. Hermog. multòque minùs bonorum omnium *d. l. 2.* Ex qua tamen *l. 2.* manifeſtum eſt venditionem omnium bonorum olim valere, cuius olim frequentiſſimus vſus fuit in teſtamentis per æs & librã, vt eſt in *princ. de teſtam. Inſt.* Cui conſequens eſt illo quoque modo per vniuerſitatem nobis adquiri, vt apertis verbis docet Caius tit. 10. de teſtamen. qui tamen modus à Iuſtiniano prętermiſſus eſt, qua in re diſſentit. à Caio, vt etiam in numero modorum quos Caius tres tantùm facit, hereditatem, emptionem, & adoptionem, id eſt adrogationem. Sed ſi Caium & *d. l. 2.* de venditione generaliter intelligamus, vt ſcilicet in eam vniuerſitas quoque bonorum deduci poſſit, facilis erit reſponſio, nam præterquam quòd nulla venditio ſinè traditione transfert dominium, vt deinde dicemus, obſeruandum eſt Iuſtinianum eos ſolos modos recenſere voluiſſe qui ſuâ naturâ & proprietate ad adquirendum per vniuerſitatem tantùm comparati ſunt: venditionem autem non eſſe huiuſmodi, quippe quæ ſæpius ſit rerum ſingularum: At ſi ſpeciem aliquam venditionis ſignificari petemus, neceſſe eſt eam eſſe aut venditionem hereditatis, aut venditionem per auerſionem, aut certè veterem illam quam ſublatam fuiſſe docuimus, atque ideò à Iuſtiniano prætermiſſam, neque enim veriſimile eſt Caium de venditione per æs & libram ſenſiſſe, quùm eam ab hereditate diuerſam faciat. Quod autem ad venditionem hereditatis adtinet, illa certè vniuerſi-

tatis est, neque tamen à Iustiniano inter prædictos adquirendi dominij modos debuit ad numerari, quia per eam contrahitur quidem obligatio, sed dominium non transfertur, nisi sequatur traditio sicut de donatione vniuersitatis antea diximus, quod apertè probat *lex 6. qui tibi. Cod. de hered. vel act. vend.* Sed nec emptio per auersionem debuit connumerari, quamquam illa vniuersaliter quoque fiat *l. 35. quod sæpe. §. 5. in his. sup. de contrah. empt. & l. 2. de peric. & commo. rei vend. Cod.* quia per eam similiter obligatio quidem vniuersitatis contrahitur, sed dominium sinè traditione non confertur *d. l. 2.* quæ traditio in venditione omnino ideò necessaria est *§. venditæ. Inst. de rer. diuis.* quamquam enim solo consensu perfici dicatur venditio, complementum tamen per traditionem accipit *l. 4. Cod. de act. empt. & l. 46. si quis sup. eodem tit.* solo inquam consensu obligatio ipsa contrahitur & perficitur, at id quod est in obligatione, non completur nisi traditione, ideóque etiam venditio tunc ad effectum perduci dicitur *§. pretium. Inst. de empt. & vend.* & propriè etiã perfici *l. 16. cõtractus. Cod. de fid. instrum.* Idque satis iam probatum est in hereditatis venditione ex *d. l. 6. Cod. de her. vel act vend.* Sed iam alterius generis modos, dominij scilicet sigillatim adquirendi deinceps expediamus, qui non ex solo ciuili iure, vt superiores, sed partim etiam ex naturali gentium proficiscuntur *l. 1. hoc tit. & §. singulorum. Inst. de rer. diuis.* Iuris gentium verò modos quatuordecim Theoph. facit, & sũmatim enumerat *§. vlt. Inst. per qu. pers. nob. adquir.* quos singulos recensere & explicare nimis longum esset: neque hoc etiam nobis propositum est, sed obscuriora tantùm totius tituli principia strictim & paucis sed dilucidè tamẽ enucleare. At iuris ciuilis modos quatuor hodie esse idem Theoph. *eodem §. vlt.* scribit, Vsucapionem, longam possessionem, legatum, & fideicommissum, parum profectò aduertens ad Iustiniani mentem, qui longâ illâ possessione minimè connumeratâ, donationem secundo loco inter eos quatuor modos reponit, quod perspicuè demonstrant verba hæc prima *tit. de donat. Est & aliud genus adquisitionis donatio*, quibus quasi vinculo hunc modum priori, id est vsucapioni, apertissimè connectit: nec mirum, nam Iustinianus *in d. l. 35. Cod. de donat.* ità donationem transformauit, vt ciuilem adquirendi modum penitus effecerit, quod rectè admonuit Dñ. Cuiacius *ad princ. d. tit. de donat. Inst. Notis posterior.* Quare autem illa longa possessio inter modos dominij adquirendi non debuerit à Theoph. computari facilè intelligi potest, vel ex eo quod nullam olim pareret actionem in rem, sed exceptionem tantùm, vnde & illi nomen præscriptio, nec hodie etiam, nisi vtilem, vt rectè docet Dñ. Cuiacius parat. de præs. long temp. Cod. Sed videntur esse tantùm duo summa genera adquirendi res singulas *l. 20. Cod. de pact.* traditionem nempe & vsucapionem quod Glossæ in mentem venit ad *l. 3. sup. de Publicia.* Breuiter dicendum, id etiam verum esse, modò

eam

eam legem proprijs finibus contineas, & ad ſolas cõuentiones & contractus referas. In qua tamen proculdubio exiſtimo ante Iuſtinianum ſcriptum fuiſſe, *mancipationibus & traditionibus*, quia hæc erant ſumma & priora genera adquirendi dominij: mancipatio quidem rerum mancipi propriè, & traditio, rerum nec mancipi propriè, vt videre eſt apud Vlpianum tit. 19. Caium tit. 6. & Boëtium in Topica, ex eodem Caio. Sed quia Iuſtinianus ſublatâ differentiâ rerum mancipi & nec mancipi *tit. de vſuc. transf. Cod.* ſuſtulit etiam mancipationem illam veterem, idcircò in *ea l.* pro *mancipationibus* repoſuit, *vſucapionibus*. Intelligendum autem eſt traditione dominium adquiri in contractibus cùm is qui tradit dominus eſt, vſucapione autem cùm dominus non eſt. Nihilominus enim vſucapiendi cauſſam præbet bonâ fide accipienti §. *ex his itaque. Inſt. per qu. perſ. nob. adquir.* vt etiam rectè explicat Dñ. Cuiacius ad *l.* 1. *de vſurpat. inf.*

TITVLVS II.

DE ADQVIRENDA VEL AMITtenda poſſeſsione.

ADquirere & amittere hâc rubricâ cõiunguntur vt adquirere & retinere *Cod. eodẽ tit.* itẽ adquirere & omittere *ſup. tit. de adquir. vel omit. hered.* Nam quùm totũ ius, aut in adquirẽdo, aut in cõſeruando, aut in minuẽdo cõſiſtat *l. vlt. ſup. de legib.* extrema duo, adquirere ſcilicet & minuere, ſiue amittere, neceſſariam relationem inter ſe habent, ità vt altero poſito alterum ſequatur, quod innuitur *l.* 62. *quædam. tit. ſuperiori* in quo alterum ex altero intelligendum & ſupplendum quoque eſt. Niſi fortè cùm quis rem ſuã pro derelicto habet: ità enim tunc amittit vt non tamen in alium transferat qui ipſe adquirat, eóque videntur pertinere *d. l. vlt.* verba hæc, *alienet aut amittat*, quòd nempe hoc amittit dominus, vt tamen non alienet, id eſt non in aliũ transferat. Quamquam & ſubtiliùs intuenti videri poſſit, voluntatem ſuam in primò occupantem contuliſſe, atque adeò genere quodam tradidiſſe ei, vt Iuſtinianus apertè ſignificat §. *hoc amplius. verſ. quâ ratione. Inſt. de re. diuiſ.* Sunt tamen nonnulla quæ ità amittuntur, vt nulli alij ideò adquiri poſſint, put à fama, libertas, familia, & reliqua quæ non ſunt in commercio vel adquiſitione, ſed à genere, à ciuitate, à rerum natura nobis tribuuntur *l.* 3. *inf de interd. & releg.* Hic autem titulus optimâ ratione

tione

tione ex continenti superiorem subsequitur, non solùm quia dominium rerum ex naturali possessione cœpit *l. 1. hoc tit.* & quòd per eam sæpe adjicitur *l. 20. traditio. in f. tit. 1. & l. 3. tit. seq.* vt initio tituli 1. diximus, sed etiam quia possessio ipsa, species quædam dominij olim fuit, & est etiam adhuc: quamquam enim in *l. 12. naturaliter. §. 1. hoc tit.* nihil commune habeat proprietas, id est dominium ciuile, cum possessione, neque debeant permisceri *l. penult. hoc tit.* dominij tamen ipsa generalis adpellatio vtrique communis etiamnum manet. Nam quùm rerum quarumdam dominiũ nanciscamur iure naturali, quarumdã iure ciuili §. *singulorum. Inst. de rer. diuis.* quæcumque terrâ, mari, cœlóque, vel ex hostibus capimus, vel quæ ipsi vt in rerum natura essent fecimus, & vt verbo dicam, quæcumque aut vacua occupauimus, aut bello manúque cœpimus, eorum omnium dominium nihil aliud est quàm ipsa possessio, vt perspicuè docet *l. 1. in princ. & l. 3. penult. hoc tit.* quæ hoc ipso argumento probat quod antè adtigimus, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse, quia nempe ad similitudinem naturalis dominij, quod in facto, id est in possessione consistit, lex aliud quoddam dominium, sed plenius & vberius, & quod in iure consistat excogitauit, & quia etiam illam ipsam possessionem prædictis modis quæsitam dominium esse & adpellari voluit. Nam dominium, siue proprietas nomen est iuris ciuilis vt quemadmodum maris & fœminæ coniunctio, ciuili verbo matrimonium dici cœpit *l. 1. §. 2. sup. de iust. & iu.* ità etiam possessio naturalis dominium: eóque sensu proculdubio accipiendum est quod dicitur *l. 5. ex hoc. d. tit.* ex iure gentium dominia distincta, id est possessiones. Vel certè vt intelligamus possessiones quæ iure naturali dicuntur apud singulas gentes iure proprio ciuili sub adpellatione dominij cœpisse distingui. Sed & ij quos Prætor, naturalis iuris æquitatem & rationem sequutus bonorum possessores constituit, effectu & emolumento domini sunt §. *quos autem. Inst. de bon poss.* imò & disertè domini adpellantur *l. 15. si finita. §. 6. Iulianus, & §. seq. sup. de damn. inf.* Caue tamen ne putes id probari *l. 1. sup. de bon. poss.* nam quod ibi dicitur, bonorum possessionem admissam dominium quoque rerum tribuere, euidenter hoc ab illa distinguit, & eò tantùm pertinet, vt intelligamus Prætorẽ quidem dominium dare non posse, verumtamen possessionem ipsam quam ipse dat, dominium tribuere per consequentias, vt pote cum ea illo casu coniunctim, vt est *in f. l.* Quemadmodũ simili ratione quùm procurator dominium nobis adquirere non possit, sed possessione m tantùm *l. 1. Cod. per qu. pers. nob. adquir.* ipsa tamen possessio quæsita dominium nobis adquirit, illis scilicet casibus quibus à possessione separari non potest, quo sensu accipienda est *l. 8. per procuratorem. Cod. hoc tit.* vt euidentissimè adparet ex *l. 20. traditio. in f. tit. 1. & ex §. his itaque. Inst. per qu. pers. nob. adq.* Quamuis Glossa aliter sentiat in *d. l. 8.* absurdũ existimans

vt possessio dicatur adquirere dominium, quod tamen disertis verbis dicitur *d. l.* 20. *&* *d.* §. vt etiam dicitur tribuere dominium *d. l.* 1. *de bon. poss.* siue adjicere, vt in definitione vsucapionis *l.* 3. *tit. seq.* quod & eleganter Horatij versus hic exprimit.

Quædam, si credis consultis, mancipat vsus.

Denique ante sublatam à Iustiniano differentiam rerum mancipi & nec mancipi, nec non dominij ex iure Quiritium & naturalis *tit. de nud. tu. Quir. toll. & tit. de vsuc. transf. Cod.* dominium quod per traditionem adquirebatur, nihil aliud fuit quàm possessio. Itaque tunc traditio potuit definiri *datio possessionis* vt vulgò legitur *l.* 3. *sup. de act. empt.* quod Dñ. Cuiacius sequitur lib. 11. Obser. cap. 19. At post Iustiniani emendationem sublato dominio possessionis, id est dominio in bonis, dationis verbum non satîs conuenit possessioni, quod propriè dominij translationem significat §. *sic itaque. Inst. de act.* Quare rectiùs in Pandectis Florentinis legi videtur *ratio* non *datio possessionis.* Hoc quidem certum est, dominium illud naturale, quod tunc traditione transferebatur, nihil aliud fuisse quàm possessionem. Quod probatur in primis ex ipsa traditionis natura, quæ nihil etiam aliud est quàm possessionis consignatio l. 8. Cod. Theod. de donat. Deinde certissimâ etiam ratione, quia dominium quod traditione adquirebatur, dominium in bonis, siue naturale dominium tantùm erat, non ciuile, vt videre est apud Vlpianum tit. 1. & 19. & Theoph. *ad f. tit. de libert.* At dominium eiusmodi nihil aliud fuit quàm plenissima possessio, auctore eodem Theoph. §. *per traditionem. Inst. de rer. diuis.* quale fuisse dicit in prædijs prouincialibus, quæ erant vel stipendaria, vel tributaria, quas possessiones ideò etiam adpellat, & rectè: nam & domini eorum prædiorum nihil aliud quàm possessores, vnde frequentissima in libris Cod. possessorum adpellatio, pro ipsis prouincialibus, vel certè domini possessionis vt adpellantur in princ. *l.* 2. *Cod. de his qui latron.* Tale etiam dominium, siue plenissimam possessionem idem Theoph. *eodem* §. vsum & vsumfructũ adpellat, non minùs rectè, modò hæc verba non ciuiliter pro iure aliquo seruitutis, sed naturaliter, pro facto ipso vel potestate vtendi & fruendi accipiantur, quâ etiam significatione Ælius Gallus IC. apud Festum possessionem, vsum rei definiuit. Nam & *lex* 3. *iuncta cum l.* 2. *&* 1. *in f. sup. de oper. no. nunc.* dominium prouincialium prædiorum, naturalem vsumfructum esse euidenter innuit. Ex quo facilè intelligitur, cur in l. 2. de mater. bon. Cod. Theod. dominium possessionis adpelletur facultas illa fruendi quæ patri iure seruatur in bonis liberorum, quod ideò Anianus vsumfructum interpretatur, ad eam l. Intelligitur etiam quare vsusfructus pars dominij esse dicatur *in l.* 4. *sup. de vsuf.* siue partem impropriè pro specie accipias, quia sit velut altera dominij species, & instar dominij illius quod olim naturale dicebatur: naturaliter enim videtur possi-

dere is qui vsumfructum habet *d. l.* 12. *hoc tit.* Siue etiam portionem dominij intelligas, quia sinè possessione illa naturali, dominium non possit dici plenum, vt docet Theoph. *ad f. tit. de libert.* & innuit lex 1. de legit. hered. Cod. Theod. Adparet autem ex superioribus, possessionem quam vacuam occupamus solâ adprehensione adquiri, in his scilicet quæ naturali iure adquiruntur: At in reliquis, traditionem quoque desiderare, quod Vlpianus ostendit tit. 19. his verbis, *nec mancipi rerum dominia, ipsâ traditione adprehendi*, & apertissimè *l.* 5. *si ex. hoc tit.* Nisi etiam quis dicere velit, in naturalibus quoque modis quandam traditionis speciem cerni posse rerum naturâ ipsâ quasi tradente & tribuente, argumento *l.* 3. *inf. de interd. & releg.* Nam quod pro derelicto habitum occupamus, quasi ab ipso domino traditum intelligi diximus huius tit. initio. Et in alluuionibus flumina cẽsitorum vice fungi dicuntur, & ex priuato in publicum, contráque addicere *l.* 30. *ergo.* §. *penult. tit. superiori.* Et thesaurus qui occupãti naturaliter adquiritur donum fortunæ definitur *l.* 63. *si is. sup. eodem tit.* quod sinè traditione non potest intelligi, in qua olim donationis subsțãtia cõsistit, vt eodẽ etiam tit. dictũ est. Sed hæc magis bellè quàm propriè dicuntur, neque enim vlla vera est ijs casibus traditio. Magni autem plerumque refert, vtrùm ex traditione possessio pendeat: vel non pendeat putà in donatione possessionis quæ fit inter coniuges: nã & sola per se possessio sinè vllo proprietatis respectu donari, vendi locari, precariò concedi, & denique in stipulationem deduci vtiliter potest *l.* 28. *si aliquam. hoc tit.* Inter coniuges ergo nec possessionis vlla esse donatio dicitur in *l.* 46. *inter virum. sup. de donat. int. vir. & vx.* At *in l.* 1. §. 2. *hoc tit.* ità scriptũ est *si vir vxori cedat possessionẽ donationis caussâ, plerique putant possidere eam.* Dissidium autem illud adhibitâ prædictâ distinctione facilè conciliari potest. Nam si donatio possessionis expressè & directò fiat, non valet, quia donatio sinè traditione esse vel compleri non potest, vt sæpius antè dictum est. At coniux à coniuge nihil quidquam per donationem potest accipere, ità vt & ipsa quoque traditio ipso iure nulla sit *l.* 3. §. 6. *sciendum. sup. de donat.* Sed si donatio figurâ cessionis celebretur (sicut eam variarum actionum colore & specie inumbrari posse docuimus. sup. tit. de donat.) tunc valet, quia possessio sinè vlla traditione, sed solâ adprehensione rei vacuæ, coniugi adquiritur: nam qui possessione cedit, vacuam illam relinquit *l. penult. hoc tit.* Et quanquam qui tradit possessionem, illâ quoque consequenter cedat *l.* 1. §. 12. *per procuratorem. hoc tit.* tamen qui simpliciter cedit, non intelligitur tradere, vt videre est in cessione in iure apud Vlpianum tit. 19. Itaque *in d.* §. *si vir.* valet donatio sub specie cessionis facta quia coniux à coniuge nihil accipere videtur, sed solâ adprehensione & sinè traditione vlla possessionem sibi adquirere, vt in ijs quæ iure naturali occupatione adquiruntur. Et eò pertinet *in d.* §. hæc ratio, *quoniam res facti infirmari*

mari iure ciuili non potest. Nam simplex illa adprehensio est merè facti & naturalis,illa verò quæ fit alio tradente,si efficax sit aliquid iuris habeat necesse est, quia iustam caussam desiderat *l. 5. si ex. & l. 33. fundi. hoc tit.* Ex qua ratione altera quoque deducitur, nempe quia nec coniux qui possessione cessit, videatur pauperior fieri propter adquisitam coniugi possessionem, quam & absque eo ipse iam cessione amisisset, nec consequenter qui adquisiuit locupletior fieri facto cedentis, à cuius manu nihil acceperit. Facilè autem prædicto cessionis obtentu illa possessionis inter coniuges donatio defenditur,quia vt eleganter dicitur *in l. 28. si id. sup. de donat. int. vir. & vx.* nō amarè nec tāquam inter infestos ius prohibitæ donationis inter coniuges tractandum est. Restat vt possessionem breuiter definiamus, & in suas species distribuamus, generatim autem primùm definienda est, nā possessionis vnum genus in summa est *l. 3. §. genera. hoc tit.* In genere ergo non malè definitur à Dñ. Cuiacio in hoc parat. & in *l. 115. quæstio. inf. de verb. sign.* ex sententia Ælij Galli IC. vt sit, *Vsus rei*, modò naturalem vsum intelligamus, non ius seruitutis, tunc enim opponuntur *l. penult. hoc tit. & l. 1. §. 4. quod ait. inf. quod leg.* vt & ille rectè explicat: quæ definitio cum ijs quæ de dominio in bonis ex Theoph. antè adtulimus omnino conuenit, & confirmatur apertis verbis *d. l. 115.* nec non *l. 27. Aquilius. sup. de donat. in f.* Nam & vsucapere cùm dicimus,nihil aliud quàm possessione capere significamus, vt tit. seq. videbitur. Neque obstat quod *in l. 1. §. vlt. hoc tit.* municipes forum non possident, sed promiscuè his vtuntur. Nam vtendi verbum latiùs patet quàm possidendi, vt quicumque possidet, vti etiam dici possit,non contrà. Dicuntur verò vti, non possidere,quia plures eamdem rem possidere in solidum non possunt *l. 3. §. 3. hoc tit.* Placet etiā illa definitio quæ verbis *d. l. 115.* significatur,vt sit *adprehensio rei cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec pertinere potest.* modò intelligamus possessionem solùm definiri quæ non ratione tantùm & naturâ, sed etiam re & actu à proprietate seiuncta sit. Nam quamquam qui dominus rei est, possessor quoque esse possit *l. 1. de reuoc. donat. & l. 1. de iu. dom. imp. Cod.* tamen dominium siue proprietas & possessio multùm differunt & opponuntur inter se *l. 12. nihil. §. 1. l. 17. si quis. §. 1. & l. penult. hoc tit.* siue quod idem est, res & possessio *l. 38. qui absenti. §. 1. hoc tit. & l. 1. de furt. inf.* Quùm ergo IC. in *d. l. 115.* quid possessio & proprietas loci inter se distarent, vellet ostendere, possessionem à proprietate seiunctam prorsus definiuit. Ideóque non satis habuit dicere cuius proprietas ad nos non pertinet, sed etiam addidit, aut nec pertinere potest, vt scilicet significaret possessionem ità esse à proprietate sui naturâ separatam, vt non solùm in ijs rebus possit consistere quæ in dominio nostro non sunt, sed etiam in illis quæ nec esse possunt, non ideò tamen negasse intelligendus est possessionem in ijs rebus esse posse quæ dominij nostri sunt. Quod autem illa verba,*aut*

nec pertinere potest, Dñ. Cuiacius refert ad res nec mancipi, verum esse non dubito, si mentē IC. attendamus, sed quùm sint aptanda ad Iustiniani emendationem, præstat eorum verborum exemplum ponere in libero homine, vt ibi rectè Glossa, quod probatur *l. 30. qui vniuersas. §. 1. hoc tit.* Hæc verò definitio erit apertior *Rei detentio cum adfectione tenendi.* Detentionem dico, quia hoc verbum generale est, & ad bonæ fidei possessores quoque pertinet *l. penult. de furt. l. vn. de vsuc. transf. & l. vlt. Cod. hoc tit.* imò etiam detentationis verbum *l. 15. ex quib. caus. mai. & l. 5. de imp. in res dot. fact. sup.* Et adieci *cum adfectione tenēdi*, verbis ipsis *l. 1. hoc tit.* Natura enim possessionis in ipso tenendi actu potissimùm cernitur, atque in ipsa positione & sessione *l. 1. in princ. & l. 3. §. 4. ex contrario. hoc tit.* neque vlla eius species est quæ aliundè possit incipere quàm à naturali & corporali rei adprehensione *l. 3. §. 5. in amittenda. l. 8. quemadmodum. & l. 23. cùm heredes. hoc tit.* non enim fieri potest vt solo animo adquiratur, nisi vel concurrat naturalis detentio, vel certè antecedat *l. 3. §. 2. hoc tit.* Sed corporalem adprehensionē intelligere debemus, nō solùm si quis in rem manum inijciat, vel pedem inferat, sed etiam si oculos cum adfectu adijciat & intendat *l. 1. §. 13. si iusserim. & l. 18. quod meo. §. 2. hoc tit.* in rem scilicet præsentem quùm oculi sint pars corporis, vt rectè Glossa *ad d. §. 13. & in l. 74. clauibus. sup. de cont. empt.* ad quam adquirendæ possessionis speciem referenda quoque est *l. 79. pecuniam. inf. de solut.* Vbi eleganter dicitur quodammodo manu longâ rem traditā existimari. Verùm quùm sensus oculorum sit ferè incorporeus, his casibus possessionem animo adquiri Labeo scripsit quod Iauolenus ità putauit temperandum, vt non animo diceret absolutè, sed animi quodam genere *l. si quarumdam. hoc tit.* Denique definiri possessio potest *Rei potestas*, siue, *Rei copia & facultas l. 215. potestatis. inf. de verb. sign.* Nam possessio adpellata est quasi potioris & potentioris sessio *l. 1. in princ. & l. 25. si id. §. vlt. hoc tit.* Ceterùm possessio diuiditur in ciuilem & naturalem *l. 2. §. 1. inf. pro her. l. 3. §. vlt. sup. ad exhib. & l. 1. §. 5. deijciuntur. inf. de vi & vi arm.* Naturalis rursus in iustā & in iniustam *l. 13. quæcumque. §. 1. de publicia. l. 22. si seruus. §. 1. de noxal. & l. 7. communi. §. 2. commu. diuid. sup.* Ciuilis sic definiri potest: *Rei detentio animo domini*, vt probatur locis proximè citatis. Vel, *Rei detentio quamquis ex iusta caussa adquirendi dominii nactus est d. l. 13. sup. de Publician.* At naturalis iusta sic definienda videtur: *Rei detentio iusto titulo, non tamen animo domini d. l. 22. de nox. act.* & alijs in subdiuisione citatis Iniusta verò sic, *Rei detentio cum affectu tenendi, neque tamen iusto titulo, neque animo domini*, vt ex ijsdem locis adparet.

TITVLVS

TITVLVS III.

DE VSVRPATIONIBVS, ET vſucapionibus.

CApere eſt dominiũ adquirere ſibi vel alteri *l.* 140. *cepiſſe. inf. de ver. ſignif.* intelligitur enim cũ effectu, cum quis ſcilicet ità capit vt habeat, nec ſit reſtituturus *l.* 71. *aliud eodem tit.* Hinc capacis & incapacis nomen in iure, & capacitas apud Vlp. tit. 16. & denique capionis, quod generale eſt ad omnes acquirendi dominij figuras, & ſpecies, quarum pleræque in proprium nomen tranſeunt aliæ verò in generis nomine ſtant *l.* 31. *mortis. ſup. de mort. cau. donat.* & capiones appellantur, ſed cum aliquo adiũcto quo inter ſe diſtinguantur, vt mortis cauſsâ capio, quod d. rubrica oſtendit *de mort. cauſ. donat. & capion.* pignoris capio *l.* 15. *à D. Pio.* §. 4. *ſi rerum inf. de re iud.* & l. 2. de diſtrah. pign Cod. Theod. & apud Gellium lib. 7. cap. 10. & vſucapio de qua hoc tit. quæ & dominij capio etiam appellatur *l.* 18. *damni in princ. ſup. de damn. infect.* quanquam hoc commune ſit capionis cuiuſcumque quâ ratione capio ius eſſe dicitur *l.* 48. *bonæ fidei* §. 1. *ſup. de acqu. rer. dom.* quia omne dominiũ ius eſt. His conſequens eſt vſucapionem eſſe dominij acquiſitionem per vſum *l.* 23. *ait.* §. 1. *ſup. ex quib. cauſ. mai.* & vſucapere (quod etiam abſolutè dicitur capere *l.* 22. *item. in princ d. tit.*) nihil aliud eſſe quàm vſu ſuum facere, ſiue vſu acquirere *l.* 1. *d. l.* 21. *in princ.* §. 1. *& d. l.* 23. *eodem. tit.* Vſum autem poſſeſſionem eſſe tit. præcedenti probauimus, quod etiam confirmat edictum Prætoris in *l.* 1. *ſup. ex quib. ca. ma.* & alij loci iam eo titulo citati & ex ipſa l. XII. Tab. quæ vſucapionem introduxit. Quare nihil intereſt poſſeſſione capionem duxeris, an vſucapionem poſſeſſionem, poſſeſſione capere, an vſucapere *l.* 4. *in princ. & f. l.* 7. *qui fundum.* §. 1. *inf. de pro empt.* Ex quo apparet quàm recto ordine hic titulus poſt duos ſuperiores tertio loco ſit propoſitus in quo ſcilicet per poſſeſſionem dominium quæratur, ideóque in eo frequens de poſſeſſione diſputatio, vt ſuperiori de vſucapione præcipuus enim poſſeſſionis effectus vſucapio, & præcipua cauſſa vſucapionis poſſeſſio ſinè qua cõtingere non poteſt *l.* 25. *ſiue l.* 45. *præſcriptio. hoc tit. & l.* 19. *denique. ſup. ex quib. cauſ. maio.* Vſucapio ergo rectè definiri poteſt *dominij acquiſitio vſu*, vel *per vsũ*, aut quod idẽ eſt *dominij acquiſitio poſſeſſione* vel *per poſſeſſionẽ d. l.* 19. *& l.* 16. *ſi fundum. ſup. de fun. dot.* & locis iam adductis, ex quibus ma-

nifestum est in *l. 1. inf. pro don.* rectiùs legi vulgò, *capiet vsu*, quàm in libris Florentinis *capiet vsum*: & consequenter in *l. 1. §. 1. inf. pro dot.* rectiùs quoque vulgò legi *vsu quoque capio cessabit*, quàm in ijsdem libris *vsus quoque capio cessabit*. Non enim vsum acquirimus vsucapiendo, quem omnino necesse est priùs quæsitũ esse antequàm inchoetur vel consistat vsucapio *d. l. 19.* & cuius ratio ab ipsa vsucapione separata est *l. 2. §. 1. inf. pro empt.* possessio enim facti plurimum habet *d. l. 19.* vsucapio verò iuris est *d. l. 48. §. 1. sup. de acquir. rer. dom.* Sed per vsum siue possessionem acquirimus dominium & proprietatem rei, possidendo inquam dominium capimus *d. l. 18. §. pen. sup. de dam. inf.* siue in dominium nostrũ capimus, vt est *in prin. l. 5. eodem tit.* ideóque *in princ. d. l. 18.* vsucapio dicitur dominij capio, & vsucapio proprietatis *l. 17. locum. §. pen. sup. de vsusf.* Non igitur vt pignoris capionẽ sic vsus capionem dicimus, sed vsucapionem, vt mortis caussâ capionẽ, quæ omnia non copulato tantùm vocabulo, sed etiã disiunctis partibus pronuntiare possumus, vt docet Gell. d. cap. 10. & pluribus iuris locis comprobauimus & in ipsa vsu quoque capione apparet *d. l. 1. §. 1. inf. pro don.* Possessio ergo siue vsus veteri domino rẽ suam aufert *l. 20. nec vtilem. sup. ex quib. caus. maior.* & possessori mancipat, vt eleganter Horatius ex Iurisconsultis, id est adquirit *l. vn. §. cùm autẽ. Cod. de vsuc. trãsf.* dominiũ inquam rei adquirit, vt rectè scribit Theoph. ad *§. sed aliquãdo. Instit. hoc tit.* Cuius rei æquitas bono publico partim innixa est, ne rerum dominia in incerto essent *l. hoc tit.* ac proinde res ipsæ neglectæ perirent, vt rectè Theop. *in princ. huius tit. Inst.* quod ne accidat publicè interest. *§. sed & maior Inst. de his qui sui vel alien. iur. sunt*, partim in eo posita vt aliquis litium finis esset *l. vlt. inf. pro suo*, quæ res legibus & magistratibus curæ est *l. 2. in princ. de aqu. pluu. arcend. & l. 21. quidam. in f. sup. de reb. cred.* partim denique vt domini incuria & desidia puniretur, quod olim opus Censorum fuit, vt docet Gellius lib. 4. cap. 12. qui scilicet rem suam tamdiu derelictui habuissent *l. vn. in f. Cod. de ann. except. & d. l. 1. hoc tit.* Quæ ratio facit vt quamuis vsucapio sit cum damno domini coniuncta *d. l. vn. in f. de ann. except. l. vn. in f. Cod. de vsucap. transf. d. l. 20. ex quib. caus. maior. & d. l. 18. sup. de damn. inf.* tamen sinè vllius damno procedere dicatur *l. 43. si quis. sup. de adquir. possess.* quod enim quis ex culpa sua damnum sentit, non intelligitur damnum sentire *d. l. 203. de reg. iur. inf.* Neque ideò tamen qui vsucepit videtur ab eo cepisse cuius res fuit, sed ab eo qui vsucapioni occasionem præstitit *l. 3. sup. de mort. cau. donat.* licèt qui patitur vsucapi, alienare quodammodo videatur *l. 18. alienationis inf. de verb. sign.* Addi etiam potest & vltima vsucapionis ratio, quòd cùm ipsa rerum dominia à naturali possessione cœperint *l. 1. tit. super.* nulla possit videri ratio dominij quærendi iustior quàm quæ vsucapione, id est possessione perficitur: qua de caussa lex. XII. Tab. quæ vsucapiones introduxit

troduxit, naturalem illam possessionis rationem attendens, annum & biennium ad vsucapionem sufficere existimauit. Vsucapione ergo dominia rerum adipiscimur, vt scribit Vlpianus tit 19. qui vsucapionem consequenter rectè definit dominij adiectionem per continuationem possessionis anni vel biennij, pro quibus vltimis verbis Tribunianus omnibus in locis iuris nostri reposuit, *tempus lege definitum*, vel *tempus legitimum*, vel, *spatium solemne*, aut quid simile vt *l. 3. hoc tit. l. 1. inf. pro dote* & passim, ex emendatione scilicet Iustiniani qui annum in triennium, biennium verò in decennium & vicennium commutauit. *l. vn. Cod. de vsuc. transf. & Inst. de vsuc. in princ.* Quanquam autem Vlpianus vsucapionem definierit dominij adeptionem illúdque Isidorus secutus sit lib. 5. Orig. non ideò tamen ità emendandum est in *d. l. 3. hoc tit.* nam ibi vsucapio non minùs rectè definitur *adiectio dominij*, quia nempe completâ vsucapione dominium possessioni accedit & adjicitur, ideóque tunc possessor dicitur habere plenum ius in re, *l. 17. Iulianus. sup. de rei vind.* Quanquam autem possessio quam Prætor ex sua iurisdictione dat, vel etiam illa quam per procuratorem adquiri vtilitatis caussâ receptum est, dominium tribuere directò non possit, sed per consequentias tantùm, illis scilicet casibus quibus à possessione separari non posit *l. 8. per. Cod. de adquir. poss.* quia nempe proprietas & possessio nihil commune habere dicuntur, vt tit. sup. expositum est, tamen in vsucapione aliud est, quia possessionem huiusmodi lex nominatim confirmauit, quæ legitima propterea appellatur *l. 10. nemo. Cod. de adquir. possess.* eàdem ratione quâ legitima conuentio *l. 6. legitima. sup. de pact.* lex inquam XII. Tab. vt rectè Theophil. *Instit. hoc tit.* quam iuris ciuilis nomine Iustinianus significauit *in princ. eiusdem. tit. Instit.* ideóque ius vsucapiendi, ius vetustissimum appellatur *l. 12. in verbo. §. 5. si quis seruum. inf. de captiu.* & vsucapio ius publicum *d. l. 18. de damn. infect.* Possessio ergo in vsucapione dominium adquirit, quia lex nominatim hoc ei dedit, quod eius verba ostendunt, quæ sunt eiusmodi : *Vsus auctoritas fundi biennium esto*, vt videre est apud Tullium in Topicis loco à comparatione, & in Oratione pro Cecinna, quorum verborum explicatio ad vsucapionis vim & naturam percipiendam maximè pertinet, nec non ad plerosque alios locos iuris, in eo enim auctoritatis verbũ frequens est, ab ipsis XII. Tab. profectum quas omnis publici priuatíque iuris fontem Liuius lib. 3. meritò appellauit. Auctoritatis verò verbum difficultatem creat in ea l. Quidam enim vsucapionem ipsam significari existimant, atque ità accipiunt hæc Tullij verba in Oratione de aruspicum responsis. *Multæ* inquit *sunt domus in hac vrbe, atque haud scio an penè cũctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis.* Itẽ & hæc legis XII. Tab. verba apud Gell. lib. 17. cap. 7. *Quod subreptum erit*

eius rei æterna auctoritas esto. Item & ista eiusdem legis apud Tullium lib. 1. Officiorum, aduersùs hostem æterna auctoritas. Sed si auctoritas pro vsucapione intelligamus, verbum vsus frustra in lege additum erit, imò ineptè. Alij existimant auctoritatis verbo ius dominij significari, sed nullâ idoneâ ratione vel testimonio nituntur: & ea interpretatio à notatione & significatione vsúque eius verbi prorsus abhorret, vt mox apparebit. Ego auctoritatis verbũ ab augendo deductũ esse existimo, vt etiã auctoris quocũque tandẽ sensu vsurpetur, licèt Seruius ad 12. Æneidos aliter sẽtiat. Atque ità auctoritas augmẽtũ id est adquisitionẽ, & auctor eum qui auget, id est qui adquirit significat. Quæ sententia comprobatur ex ipsa orthographiæ ratione, nã in Pandectis Florentinis vt etiã in antiquis monumẽtis *auctoritas* & *auctor* constãter scribuntur. Probatur itẽ significatione & sensu verbi: Nam quẽadmodũ minuere dicimus pro alienare & amittere *l. vlt. sup. de legib.* sic contrariâ ratione augere pro adquirere rectè possumus vsurpare: contraria enim sunt deminutio & augmentũ *l.* 20. *item* §. 3. *itẽ nõ solùm. sup. de hered. petitione.* Atque hâc ratione auctoritas tutorum dicta est *toto tit. de auctorit. tut. sup.* boni ominis caussâ scilicet, quasi tutores augendorũ & locupletandorum pupillorũ caussâ potissimùm sint instituti. Denique probatur vsu ipso Iurisconsultorum, quod enim lex XII. Tabularum auctoritatem dixerat, capionem generali æquè verbo dixerunt, id est, vt initio interpretati sumus dominij adquisitionem. Et hæc interpretatio omnibus locis leges XII. Tabularum optimè conuenit, nempe vt rei furtiuæ æterna sit auctoritas, id est vt nullo tempore dominium eius adquiri possit, quod ius lege Atiniâ renouatum est *l.* 4. §. 4. *quod autem. & l.* 33. *non solùm. in princ. hoc tit. & Inst. in prin. eiusdem tit.* Item & aduersùs hostem, id est peregrinum æterna sit auctoritas, id est vt nullo tempore à peregrino iure ciuili dominium possit adquiri, quia vt docet Vlpianus tit. 19. ius commercij inter ciues Romanos & peregrinos non est, nisi fuerit specialiter datum. Sic in iure nostro auctor generaliter dicitur is à quo aucti sumus id est à quo adquisiuimus, siue titulo lucratiuo successionis, legati, donationis, siue alio quocumque *l.* 11. *vitia. Cod. de acquir. poss. l.* 5. *an vitium. inf. de diuer. temp. præsc.* Sed quia frequentiùs emptionis titulo adquirimus hinc frequẽtiùs auctor pro venditore vsurpatur, vt passim tit. de euict. ff. & Cod. & alijs iuris locis. Hinc etiamqui pro venditore fideiubet secundus auctor vulgò appellari dicitur *l.* 4. *sup. de euict.* & obligatio venditoris pro euictione, auctoritas apud Paulum tit. 17. ac consequenter & ipsa actio pro euictione *l. vlt. sup. de euict.* Denique instrumentũ venditionis, instrumentum auctoritatis eâdem ratione dicitur *l. vlt. sup. de pign. actio.* Ità vt auctoritatis & auctoris verbum ad omnes adquirendi dominij modos commune emptionis quodammodo propriũ factum sit. Quo sensu fortè Tullius ius auctoritatis, locoiam citato, pro vendi-

tione ſimplici, quæ ſolo cõſenſu fieret intellexit, vbi non ſolùm ab hereditate ſed etiam à mancipatione & nexu diſtinguit: quanquã Paulus d.tit.17. auctoritatis obligationem ex venditione per mancipationẽ perfectâ oriri oſtendit. Sed reſtat adhuc non leuis difficultas in iam dictis legis XII. Tabularum verbis, nempe vtrùm vſum auctoritatem eodem caſu intelligamus, an vſus auctoritatem. Prioris ſententiæ argumentũ præbent verba Tullij pro Cecinna: *lex*, inquit, *vſum auctoritatem fundi iubet eſſe biennium*: ſic enim legendum ſine coniunctione, atque ità legit Fuluius Vrſinus ad eandem ipſam legem, quod apertè confirmatur citato iam Topicorum loco, à quo abeſt etiam coniunctio: poſteriori verò ſententiæ ſuffragantur verba hæc Boëtij in Topica: *Hic igitur*, inquit, *ædium vſus auctoritatem biennij fieri ſentit.* quod ſi ſequimur cõſentaneum quoque erit veteres vſus capionem dicere potuiſſe, quod Gellium prædicto cap. ſignificaſſe comparatione pignoris capionis exiſtimat Antonius Auguſtinus ad d.legem XII. Tab. Nos verò vtrumque certè dici arbitramur, dummodò vſus auctoritatem, ſiue vſus capionem actiuè non paſſiuè intelligamus, id eſt auctoritatem ſiue capionem quam vſus ipſe adquirat, non per quam vſus adquiratur, quem quidem, antequàm vſucapio procedere poſſit iam quæſitum eſſe oportere ſupra docuimus: quâ ratione defendi poterit lectio Florentina in *d. l.* 1. §. 1. *inf. pro dot.* & Boëtij explicatio nec non Gellius ſi fortè vſucapionem vt pignoris capionem dictam putauerit, quod tamen eius verba præ ſe non ferunt. Eo enim ſenſu idem omnino erit vſus capio, quod vſucapio. Magis tamen placet vt Tullium ipſum ſequuti vſum auctoritatem dicamus, & intelligamus legem hoc breuiter voluiſſe, nempe vt vſus, id eſt poſſeſſio eſſet auctoritas, id eſt, capio & acquiſitio fundi, vſus inquam biennium, ſcilicet, hoc enim verbum per appoſitionem ad verbum vſus dictum accipio, quæ locutio breuitati legum XII. Tab. quam admirabilem fuiſſe ſcribit Diodorus Siculus, lib. 12. ſatîs conuenit. Lex igitur vſum voluit eſſe auctoritatem fundi, vſum ſcilicet bienni, id eſt voluit vt vſus eius temporis dominium adquireret & adijceret, nóſque auctiores faceret, quod ipſum iam citatus Horatij verſus bene expreſsit. *Quædam ſi credis conſultis mancipat vſus.* Et verbum adiectionis *in l.* 3. *hoc tit.* in definitione vſucapionis poſitum alludere videtur ad verbum auctoritatis. Eâdem vero omnino formâ Tullius pro Cecinna P. Ceſennium auctorem fundi appellauit, quâ lex XII. Tab. vſum ipſum. Denique eâdem ferè ratione *in l. vlt. tit. de aq. & aq. pluu. arc.* vetuſtas dicitur auctoritatẽ ductui aquæ dare. Ex his igitur manifeſtum eſt quod antea concluſimus poſſeſsionem in vſucapione dominium tribuere, quia ſcilicet lex XII. Tabul. eam poteſtatem nominatim ei dederit quam alioqui per ſe profectò non haberet, vt in Prætoris poſſeſsionibus videre eſt, quem legis effectũ Tullius in d. oratione pro Cecinna palàm demonſtrat. *Fundus*,

inquit *à patre relinqui potest, at vsucapio fundi hoc est finis solicitudinis ac periculi litium non à patre relinquitur, sed à legibus.* Atque hac in re præcipua fuit ante Iustinianum differentia vsucapionis & præscriptionis longi temporis, quòd nempe vsucapio semper fuerit adquisitio dominij *l. 44. extraneus. sup. de donat. int. vir. & vxor.* præscriptio verò non fuerit, facile ergo olim fuit vsucapionem à præscriptione distinguere, tùm propter prædictum discrimen, tùm propter alia plæraque, quod hodie difficile est admodùm propter transformationem vsucapionis à Iustiniano factam. Differebant enim tempore, loco, ratione possidendi, effectu possessionis, & modò vsurpationis, id est interrumpendæ possessionis. Tempore, quia vsucapio rerum immobilium biennio perficiebatur, fundi quidem ex ipsis verbis legis, ceterarum rerum immobilium ex tacita eius mente, & æquitatis paritate, vt videre est apud Tullium locis prædictis. Vsucapio autem rerum mobiliũ anno, quod etiam ipsâ lege definitum arbitror, & eò pertinent Tullij verba hæc in Topicis: *At in lege,* inquit, *ædes non appellantur & sunt ceterarum rerum omnium quarum annuus est vsus*, quæ verba ex proximè ab eo relatis legis verbis sic sunt intelligenda, vt mobilium rerum annuus sit vsus, ad auctoritatem scilicet siue capionem. At præscriptio etiam ante Iustinianum decennio inter præsentes, vicennio inter absentes complebatur, vt est apud Paulum lib. 5. tit. 2. Loco item differebant, quia rerum immobilium in Italia tantùm, præscriptio etiam in prouincijs locum habuit, in quibus tamen vsucapioni rerum soli locus esse non potuit *l. 12. cùm sponsus. §. 1 sup. de Publ. in rẽ act.* quia illæ nõ essent in patrimonio, id est dominio priuatorum, vt antè dictum est, & probatur etiam *l. 10. item sup. fam. ercisc.* quanquam illa & *d. l. 12.* & quæcumque aliæ de vectigalibus agris loquuntur, sint hodie referendæ ad agros vectigales ciuitatum, id est emphyteuticarios de quibus *tit. sup. si ag. vectig.* non ad prouinciales, sublatâ quippe differentiâ à Iustiniano Italicorum & prouincialium prædiorum. §. *per traditionẽ. Inst. de rerum diuis. & l. vn. Cod de vsucap. transf.* Placet autem omnino sententia Dñ. Cuiacij in illo paratitulo quæ superioribus consequens est. Vt quod Vlpianus tit. 19. scribit vsucapionem fuisse modum communem adquirendi siue res mancipi, siue non mancipi, non in rebus soli, sed in mobilibus & se mouentibus intelligamus tantùm, ad has enim solas vsucapionem etiam in prouincijs, prudentum scilicet interpretatione productam fuisse, verba Iustiniani satis innuunt *in d. l. vn. Cùm autem,* inquit, *antiqui & in rebus mobilibus vel se mouentibus quæ fuerant alienatæ nexu, vel quocũque modo bonâ fide tamen detentæ, vsucapionem extendebant non tantùm in Italico solo, sed in omni orbe terrarum.* Quo in loco optimè vt opinor Dñ. Cuiacius d. paratit. verbũ, *nexu*, eo quo reposui loco traduxit, vt sensus sit vsucapionem rerum mobilium etiam in prouincijs processisse, siue fuissent alienatæ nexu, id est, mancipatione, siue alio quocumque modo,

ità

ità tamen vt bonâ fide essent possessæ. Nam si legas, *Italico solo nexu*, vt vulgò fit, duo sequentur absurda. Primum quòd verbum nexus, quo specialis alienandi modus significatur, mancipatio scilicet, fuerit subiectum quasi ad quamcumque alienationem pertinens. Alterum quòd inferretur vsucapionem tunc demum solùm processisse, cùm alienatio mancipatione facta fuisset, quod tamen prædictis verbis constitutionis refellitur, quæ de quacumque alienatione generaliter loquuntur. Tertiò differebant vsucapio & præscriptio ratione ipsâ possidendi: Nam in præscriptione olim quoque satîs fuit ab initio bonâ fide rem accepisse etiam si deinde superueniret alienæ rei scientia *d. l. vn. Cod. de vsuc. transf. & l. 48. bona fides. §. 2. sup. de adq. rer. dom.* Alienæ rei scientiam dico, non malam fidem, vt Dñ. Cuiacius *ad f. l. 2. inf. pro emp.* Illa enim sinè mala fide esse potest, vt optimè Glossa in *l. 10. nemo. Cod. de adq. poss.* in verbo *possessorem*, & ità etiam loquitur *d. l. 48. §. 1. nec non lex 4. §. de illo. hoc tit. l. 2. §. 8. si seruus. inf. pro empt. l. 44. si extraneus sup. de don. int. vir. & vx. & l. vn. §. 2. Cod. de vsuc. transf.* In vsucapione autem bonam fidem toto temporis decursu perseuerare debuisse, ac consequenter alienæ rei scientiam vsucapionem interpellasse contra Dñ. Cuiacij sententiam *in f. d. l. 2. tit. seq.* certissimo argumento probatur ducto ex his verbis *d. l. vn. Cod. de vsuc. transf.* Is inquit, *firmo iure eam possideat, quasi per vsucapionem adquisitam, hoc tantùm obseruando vt in his omnibus casibus ab initio eam bonâ fide capiat secundùm quod exigit longi temporis præscriptio.* Illis enim verbis manifestè ostenditur in præscriptione quidem etiam olim satîs fuisse si bona fides adesset ab initio, at non in vsucapione, cui tamen hodie id datum sit exemplo præscriptionis. Huic tamen sententiæ duo valde videntur obstare. Primum est, quòd in plerisque Pandectarum locis bona fides initio solo, etiam in vsucapione spectatur *l. 4. §. de illo. hoc tit. l. 2. §. si seruus. pro empt. & l. 44. si extraneus. in f. sup. de donat. int. vir. & vx.* Alterum est, quòd litis contestatione certum est vsucapionem olim non interpellari, at litis contestatio inducit scientiã rei alienæ, imò & malam fidem *l. 25. sed & §. 5. si ante. sup. de petit. hered.* Ad primam obiectionem respondendum est, illis locis regulæ exceptionem contineri. Propter necessitatem enim commercij auctoritate Prudentum receptum est, vt in emptionibus sufficeret ab initio bona fides, neque superueniens scientia rei alienæ vsucapionem earum impediret: quod apertè probatur *d. l. 4. §. de illo vltimus verbis*, vbi idem producitur ad partum mulieris bonâ fide emptæ. *l. 10. si aliena. §. vlt. hoc tit.* quod æquitatis paritate ad omnes casus productum arbitror in quibus titulo oneroso res ad possessionem peruenisset, vt palàm demonstrat *d. lex vn.* illis verbis *licèt ex titulo lucratiuo ea cepta est.* Sed instabis ex *d. l. 44.* vbi in donatione idem omnino definitur, profectò in ea l. vsucapio interpellaretur propter alienæ rei scientiam, nisi accedente domini voluntate vitium possessionis

tolleretur *l.* 32. *ſi furt. hoc tit.* Ad alteram obiectionem reſpondendum eſt, litis conteſtationem inducere quidem poſſe ſcientiam rei alienæ, at non omnem talem ſcientiam eſſe malam fidem, vt etiam Dñ. Cuiacius agnouit lib. 18. Obſeruat. cap. 25. iuxta ſententiam Gloſ. *ind. l.* 25. §. 5. *ſi ante ſup. de here. pet.* Quinimò etiam dici poteſt litis conteſtationem non neceſſariò inducere ſcientiam rei alienæ, vt rectè ſenſit Martinus in Gloſſa *d.* §. *ſi ante* in verbo *cepit*, neque enim ſequitur rem meam non eſſe, quia alter eam à me vindicet, quùm id per calumniam fieri poſſit. Verum ergo manet alienæ rei ſcientiam interrupiſſe vſucapionem, non tamen præſcriptionem quanquã Dñ. Cuiacius ad *f. d. l.* 2. contrarium omnino definiat, nempe vſucapionem eo modo non interrumpi *d. l.* 48. §. 1. *ſup. de adquir. rer. dom.* ſed præſcriptionem *l. pen. de præſ. long. temp. & l. pen. Cod. de præſc.* 30. *an.* ſequutus Gloſſam ad *l. vnic. de vſuc. transf.* in verbo *ab initio*. Sed. *d. l.* 48. §. 1. non loquitur generaliter ſed nominatim in re vendita, leges verò illæ duæ penultimæ ità ſunt accipiẽdæ, vt quia an præſcriptione initiũ ſpectamus *d. l. vn.* nõ ſingula momenta vt in alijs caſibus *l.* 23. *qui bona de adq. rer. dom.* is intelligatur bonâ fide decem vel viginti annos poſſediſſe qui ab initio bonâ fide poſſidere cepit, licèt ſcientia alienæ rei ſuperueniat. Neque hoc mirum videri debet quùm in *l.* 28. *& generaliter. ſup. de nox. act.* duo caſus proponãtur, in quibus is etiam qui ſciens rem alienam ab initio accepit, vſucapit, quia auctore Prætore poſſidet atque ideò iuſtè *l.* 21. *iuſte tit. ſup.* Denique obſeruandum in eo qui in poſſeſſionem ex ſecundo decreto à Prætore miſſus eſt, quod ei vicinus damni infecti non caueret. Hic enim quamuis ab initio ſciat ſe rem alienam poſſidere, vſucapit tamen eâdem ratione *l.* 15. *ſi finita.* §. 6. *Iulianus*, *& l.* 44. *cum* §. 1. *ſup. de damno infect.* Quartò differebant vſucapio & præſcriptio effectu poſſeſſionis, quia vt iam diffusè probatum eſt vſucapio ſemper fuit adquiſitio iuſti dominij quod etiam probatur *d. l.* 24. *de don. int. vir. & vxo. & l.* 23. *in rem.* §. *vlt. ſup. de rei vind.* ideò actionem in rem ſemper peperit. At præſcriptio neque iuſtum dominium, neque actionem pariebat ſed exceptionem. Nam & præſcriptio nihil aliud eſt quàm exceptio, ideóque eorum verborum promiſcuus vſus eſt *l.* 45. *præſcriptio hoc tit. l. vn. de vſuc. transf. l.* 3. *de iur. dot l.* 4. *pen. & vlt. de præſc.* 30. *ann. & l.* 1. *Cod. de ann. except.* quo in parat. Dñ. Cuiacius id docet & fuſiùs inſ. parat. de except. præſc. & præiud. atque ità præſcriptionis verbum pro exceptione accipiendum eſt *in princ. d. l.* 45. cùm dicitur præſcriptionem longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca iuris gentium publica concedi non ſolere, obtinere enim non ſignificat adipiſci & adquirere, ſed retinere *l.* 6. *clam tit. ſuper.* dominium autem præſcriptione olim non adquiri veriſſimum eſt, qua de re vetus fuit quæſtio inter Bulgarum & Martinum quam tractat Gloſſa *ad princ. de vſucap. Inſt. in verbo dominia, & ad l.* 3. *hoc tit.* Idque vel ſolum exceptionis nomen

manifestò probat, dominij enim effectus est actionẽ in rẽ parere *l.* 23. *in rem. sup. de rei vind.* Probat etiã quòd præscriptio non tollit directam vel aliã dominij vindicationẽ *l.* 6. *ab hostibus. Cod. quib. non obs. long. temp. præsc.* sed inefficacẽ reddit *l.* 1. *C. si adu. cred. præsc. oppon.* id est elidit, quod est exceptionis propriũ. At vsucapio dominij intẽtionẽ, id est actionẽ perimit. *l.* 4. *de vsuc. pro empto. l. vlt. de vsuc. pro her. Cod l.* 44. *iusto. §. non mirum hoc tit. & l.* 2. *§. cùm prædiũ. sup. de pign.* quia scilicet ipsa dominiũ possessori adquirit. Vltimò differebant vsucapio & præscriptio interrũpẽdæ possessionis modo, quæ vsurpatio appellatur. Nã vt docet Glossa *in l.* 26. *moræ. Cod. de rei vind.* & Dñ. Cuiacius in parat. de præsc. lon. temp. Cod. vsucapio contestatione litis non interrumpebatur *l.* 17. *Iulianus. in f. l.* 18. *post acceptum. l.* 21. *si à bonæ. de rei vind. l.* 9. *Iulianus. §. quantum. & seq. sup. ad exhib. l.* 2. *inf. pro don.* etiam si res ab ipso domino vindicetur *l.* 2. *§. vlt. inf. pro empt.* & Theoph. *in princ. de diuis. stipul. Inst.* At præscriptio litis contestatione interrumpebatur semper *d. l.* 26. *l.* 1. 2. *&* 10. *nec bona. Cod. de præsc. lon. temp.* ratio differentiæ hæc à Dñ. Cuiacio assignatur *in f. d. l.* 2. *inf. pro empt.* quòd vsucapio sit iuris, longi temporis possessio facti, quæ videtur desumpta *ex d. l.* 48. *§.* 1. *sup. de adquir. rer. dom.* & sic explicanda, vt quia legis potestate procedat vsucapio, non possit inhiberi priuato hominis litem mouentis facto, præscriptio verò possit, quia solâ possessione quæ magis est facti quàm iuris nititur. Duo tamen obstare videntur. Primum quòd *in d. l.* 48. §. 1. agitur de longi temporis possessione, id est præscriptione, quæ tamen ibi dicitur ad ius pertinere. Alterum est quòd *in d. l.* 10. *Cod de adquir. possess.* generaliter dicitur non posse intelligi possessorem eum qui ex interposita contestatione vacillet ac dubitet super iure possessionis, quæ ratio tam in vsucapione, quàm in præscriptione locum habere videtur. Ad primum respondeo *in d. l.* 48. §. 1. verbum *longi temporis*, pro verbo *vsucapionis*, repositum fuisse ex noui iuris emendatione, idque non de præscriptione qualis fuit olim, sed de longi temporis vsucapione in eam transformata accipiendum esse. Ad alterum respondeo *d. l.* 10. loqui de mera & sola possessione: at vsucapionem non solâ possessione niti, sed etiam apertis verbis legis XII. Tab. Dici etiam potest vsucapionis caussam excipiendam esse à regula *d. l.* 10. quia nominatim iure definitum sit in vsucapione eum etiam, cum quo lis contestata est possessorem nihilominus intelligi. Illæ igitur fuerunt veteres præscriptionis, & vsucapionis differentiæ, quibus sublatis Iustinianus vsucapionem omnino transformauit, eique nouam formam induit veteri prorsus penè abolitâ. Nam tempora præscriptionis longi temporis communicata sunt vsucapioni, cum qua etiam hoc communicatum, vt in omni loco obtineat & vt ab initio bona fides sufficiat. *d. l. vn. Cod. de vsuc. transf.* Denique vt ijsdem modis interrumpatur quibus præscriptio *l.* 2. *Cod. de ann. præsc.*

Contrà quoque hoc viciſſim ex vſucapione præſcriptioni communicatum, vt dominium adquirat, quod apertè probat *initium tituli de vſucap. Inſt. auth. niſi triennale Cod de bon. mat*, & locus vnde deſumpta eſt *Nou.* ſcilicet 22. *de nupt.* §. *ſed quod Collat.* 4. *& l. vlt. inf. Cod. edict. D. Adr. toll.* Quod & ante Iuſtinianum in præſcriptione 40. annorum obtinuiſſe videtur *l.* 6. *cõpetit Cod. de præſc.* 30. *an. & l.* 14. *iubemus. de fun. patri. lib.* 11. *Cod.* quæ eſt eiuſdem auctoris, Anaſtaſij ſcilicet. Hoc etiam conſequenter à Iuſtiniano ex vſucapione in præſcriptionem tranſlatum, vt actionem in rem pariat *l. pen. Cod. de præſc.* 30. *ann.* quod de directa intelligendum puto, quùm dominia rerum tam præſcriptione quàm vſucapione ſinè vllo diſcrimine hodie adquirantur vt iam probatum eſt. Etenim quùm vſucapio immobilium in præſcriptionem decem vel viginti annorum tranſlata fuerit, conſentaneum fuit vt dominium quod biennio olim quærebatur, nunc longi temporis poſſeſſione multò magis quæratur. Ad quam iuris noui emendationem referendum eſt quod dicitur *in l.* 16. *ſi fundum. ſup. de fun. dot.* fundum longi temporis poſſeſſione adquiri, & de ædibus ſimiliter *l.* 22. *mulier.* §. *ſed enim. ad SC. Trebell. & l.* 23. *in rem.* §. *vlt. ſup. de rei vind.* & ſimilia huiuſmodi. Martinus igitur qui putauit præſcriptione dominium etiam adquiri, verè opinatus eſt, ſi ius nouum ſpectes. Sed & Bulgarus verè, qui in contraria eſt ſententia, ſi ius vetus. Quâ etiam ratione eorum diſſenſio concilianda eſt circa interruptionem ex litis cõteſtatione in Gloſſa *d. l.* 25. §. *ſi ante. ſup. de pet. hered.*

TITVLVS IV.

PRO EMPTORE.

SINE poſſeſsione vſucapio contingere non poteſt *l.* 25. *ſiue. tit. præced.* quod non de corporali detentione intelligendum eſt quantumuis iuſta, ſed de ea poſſeſſione quæ non ſolùm iuſta ſit, ſed etiam quæ domini opinione teneatur, cùm quis ſcilicet non alteri ſed ſibi poſsidet *l.* 1. *Cod. de vſuc. l.* 22. *ſi ſeruus.* §. 1. *de nox. act. & l.* 13. *quecumq.* §. 1. *ſup. de Public. in rem act.* Quùm enim vſucapio ius ſit *l.* 48. *bonæ.* §. 1. *ſup. de adquir. rer. dom.* poſſeſsionem iuſtam in ea deſiderari conſentaneum eſt, & quùm bonam fidem requirat & ad dominij adquiſitionem comparata ſit, poſſeſsionem cum opinione domini in ea coniunctam eſſe omnino neceſſe eſt. Vſucapio ergo in ijs tantùm conceſſa eſt quæ noſtra exiſtimantes ex iuſtis cauſsis poſsidemus, ijs

ſcilicet

ſcilicet quibus dominium rerum adquiri ſolet *l. vlt. pro ſuo. l. 4. inf. pro leg. l. pen. Cod. de vſuc. pro empt.* Cauſſæ autem adquirendi quod noſtrum non ſit infinitæ ſunt pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro herede, pro bonorum poſſeſſore, pro noxa, dedito, pro derelicto, pro ſuo, *l. 3. §. 14. genera. ſup. de adquir. poſſ. & hâc rubricâ & reliquis huius libri, & ſimilibus. Cod.* Sunt & aliæ eiuſmodi cauſſæ *l. vlt. inf. pro ſuo.* ad quam Dñ. Cuiacius has nominatim addit pro ceſſo, pro iudicato, pro ſoluto, pro tranſacto, pro adiudicato, & pro fideicommiſſo. Illæ autem cauſſæ tituli appellantur *l. 46. pro ſoluto. de vſurp. l. 1. inf. pro dote. l. 22. ſeruum. Cod. fam. erciſ. l. 49. Sulpitius. de donat. int. vir. & vx. l. vlt. ſup. qui & à quib. manumiſ.* quod Theoph. docet ad §. *ſequens diuiſio. Inſtitut. de interd.* & hoc eſt quod dicitur in *l. 24. nulli. de rei vind. & l. vlt. Cod. de vſuc. pro hered.* nullo iuſto titulo præcedente vſucapionem procedere non poſſe. His conſequens eſt ex ijſdem omnino cauſſis vel dominium nobis adquiri. Si dominus fuit qui rem tradidit vel vſucapiendi occaſionem præberi, ſi dominus non fuerit qui bonâ fide accipienti tradidit *l. 1. Cod. de vſuc. pro don. & §. ex his. Inſt. per quas perſ. nob. adq.* quo ſenſu expoſuimus *l. 20. traditionibus. Cod. de pact.* ſupra tit. 1. huius libri. Item conſequens eſt vt ex alijs cauſſis vſucapio procedere non poſſit, niſi ex ijs quibus dominium adquiri ſolet, vt Gloſſa tractat ad *d. l. 13. Pomponius §. ſi iuſſu. 3. de adquir. poſſ. & ad l. 33. nõ ſolũ. §. ſi mihi. ſup. de vſurp.* Neque obſtat quod Dñ. Cuiacius ſcribit ad *l. vlt. inf. pro ſuo* eſſe vſucapionem pro fideicommiſſo *d. l. 13. §. penult. ſup. de adq. poſſ.* licèt ex cauſſa fideicommiſſi dominium non transferatur *l. 3. ſup. ſi vſufr. pet.* Non enim ea lex abſolutè negat dominium ex fideicommiſſo adquiri, ſed legitimè adquiri, quo temperamento ſignificat naturaliter adquiri, quod dominium in bonis dicebatur apud Vlp. tit. 1. & Theoph. ad §. *& deditit ios. Inſtit. de libert.* ſiue etiam poſſeſſio, vt in *d. l. 3.* quod pluribus expoſuimus *ſup. de adquir. poſſeſſ.* Idem ſimiliter dicendũ in vſucapione, pro bonorum poſſeſſore tit. ſeq. Nam bonorum poſſeſſor loco domini eſt & Prætorio iure, quod naturalem æquitatem ſequitur, dominus *l. 1. ſup. de bon. poſſ. & §. quos autem. Inſtit. eodem tit.* Item in eo quem in poſſeſſionem miſſum Prætor deinde etiam poſſidere & per longam poſſeſſionem capere permiſit *l. 3. inf. de adq. poſſeſſ. & l. 15. ſi finita. §. ſi de vectigalibus. de dam. infect. ſup.* Nam ità poſſidere iuſſus pro domino eſt & dominus appellatur, eodem ſcilicet Prætorio iure, *d. l. 15. §. Iulianus. & §. ſeq.* Item in vſucapione pro ceſſo, nam ex cauſſa ceſſionis non in iure factæ à domino, dominium quidem ciuiliter non transfertur, at naturaliter transfertur, quod pro iuſto tuetur Prætor: cuius rei argumentum eſt quòd ceſſione in iure etiam ciuile dominium transfertur apud Vlp. tit. 19. ad quam dominij differentiam non aduertit Dñ. Cuiacius qui ad *l. 33. non ſolùm. §. ſi mihi. ſup. de vſurp.* Gloſſam ibi ſequutus regulæ prædictæ exceptionem in ceſſione poſuit, vt etiam in

fideicommisso ad *d. l. vlt. inf. pro suo.* Ratio autem quâ Glossa illamouetur facilè remoueri potest. Nam quod ait Glossa eum qui cedit vindicare volenti si ipse dominus sit non transferre dominium, quia non tradit rem vt suam, sed existimans eam esse vindicantis argumento *l.* 3. §. *subtilius. sup. de condict. caus. dat.* duplicè habet responsionē. Prima est, multùm interesse inter vtrumque casum, quia in *d.* §. *subtilius.* traditio fit sponte & vltrò: At *in d.* §. *si mihi*, cessio fit metu actionis futuræ, & litis euitandæ caussâ. Itaque hoc casu quasi decisum & transactum videtur cessione rei, & is qui cessit satîs lucrari videtur qui litis occasionem præcidit *l.* 65. *iussum. de condict. ind. & l.* 1. *sup. de transact.* Quare hoc casu si is qui cedit dominus esset dominium in accipientem transferret quasi genere quodam transactionis: ac consequenter si dominus non sit præbet vsucapiendi caussam pro cesso, vel quasi pro transactione. Altera responsio est, prædictam regulam ità accipiendam esse, vt interdum satîs sit caussam possessionis talem esse quæ per se dominium transferre possit, etiam si fortè is casus incidat quo effectus eius caussæ extrinsecus impediretur si tradens dominus esset: verbi gratiâ si coniux cōiugi rem alienā accipienti bonâ fide donauerit, & is qui donat pauperior non fiat, vsucapio possidenti procedit *l.* 3. *inf. pro don.* licèt non trāsferretur dominium si res donantis fuisset, quia fortè fieret pauperior. Attendimus enim solā caussam per se, non impedimentū extraneum. At donatio per se caussa efficax est ad transferendum dominiū vt etiam cessio quæ donationis species est si sponte fiat, *l.* 42. *Seia. sup. de mort. caus. donat.* Item si à furioso quem putem sanæ mentis emero rem scilicet alienam bonâ fide, constat enim inter prudentes vsucapere me posse, quamuis si res esset propria furiosi nulla esset emptio, ac consequenter dominium non transferretur *l.* 2. §. *si à furioso. hoc tit.* Satîs est enim quòd emptio per se idonea sit caussa dominij transferendi cùm venditor dominus est. Eâdem ratione si à pupillo emero sinè tutoris auctoritate quem puberem esse putem, vsucapio procedit, licèt si res propria pupilli esset, emptio non valeret *d. l.* 2. §. *si à pupillo.* vbi ratio hæc assignatur, quòd hîc plus sit in re, quàm in existimatione, quæ superioribus quoque duobus casibus & similibus aptari potest, cuius quidem rationis sensum qui non perceperunt, alij præposteram locutionem esse putant, alij verba traijcienda esse volunt, & legendum *vt plus sit in existimatione quàm in re* At longè melius Accursius qui sic explicat, plus esse quòd res aliena sit, quàm quod pupilli esse existimetur, quod similiter vsurpare possumus in furioso, & in coniuge, casibus supra dictis. Si enim existimationem & opinionem attendimus quasi res sit propria venditoris aut donatoris, non constaret venditio vel donatio, atque ideò non procederet vsucapio. At si id quod est sequimur, procedet vsucapio, quia verum

est

est rem alienam esse, non venditoris aut donantis. His ergo casibus plus esse in re quam in existimatione rectè dicetur, quod vtilitatis caussâ receptum esse dicitur, vtiltatis inquam illius cuius æquitate vsucapionem niti docuimus tit. sup. Quod autem de vsucapione ex caussa fideicommissi, bonorum possessionis, ex secundo decreto, & cessionis anteà dictum est, in alijs quoque casibus locum habet, vt in ijs scilicet procedat vsucapio licèt dominium ciuile non transferatur, sed naturale. Putà in vsucapione pro derelicto, nam res derelictui habita à domino, fit quidem accipientis, sed iure gentium §. *quâ ratione, coniuncto cum.* §. *per traditionem, & seq. Instit. de rer. diuis.* Item in ea specie possessionis pro suo, quâ vacua occupamus iure gentium *l. 2. inf. illo tit. & §. singulorum. Inst. de rer. diuis.* Et quidni etiã idem dicimus in ipsa vsucapione, vel pro emptore, vel pro permutatione: nam hos omnes adquirendi dominij modos iuris gentium, non iuris ciuilis esse certum est, & ante sublatã dominij in bonis & ex iure Quiritium differentiam certum quoque est ex ijs caussis si non adhiberetur ritus mancipationis sed traditio simplex dominium in bonis tantùm transferri, vt perspicuum est ex Vlp. tit. 1. §. in bonis & docet Dñ. Cuiacius parat. Cod. de nud. iur. Quir. toll Regula ergo quâ diximus vsucapionem ex ijs tantùm caussis procedere, ex quibus dominiũ transferri solet, non de legitimo tantùm dominio, sed de dominio in bonis olim quoque fuit intelligenda, atque ità nihil obstabit quòd de vsucapione ex caussa fideicommissi & similibus ex quibus dominium legitimum non adquirebatur sup. dictum est, ex quibus tamen hodie dominium legitimum adquiritur, sublatâ vt dictum est veteri dominiorum differentiâ, vt docet Dñ. Cuiacius parat. Cod. de vsuc. transf. Licèt enim (si originem inspicimus) quædam iure gentium adquirantur, id est naturaliter, quædam verò iure ciuili *d. §. singulorum*, si tamen effectum attendimus vtraque legitimo plenóque dominio hodie adquiruntur. Obseruandum autem nunc quidem verum esse quod dicitur in *l. 12. in bello. §. si quis seruum. inf. de capti. & l. 3. §. lana. sup. de vsurp.* quod meum sit vsucapere me intelligi non posse. §. *sic itaque discretis. Inst. de act.* At olim non fuisse absolutè verum. Nam id quod in bonis alicuius erat in bonis vsucapi tamen poterat, quò scilicet naturali dominio legitimum adijceretur, vt videre est apud Vlp. tit. 1. d. §. in bonis, quod ex Caio Iurisconsulto similiter docet Boëtius in Topica his verbis. *At si res ea* inquit *quæ mancipi est nullâ solemnitate interpositâ tradatur, abalienari nõ poterit, nisi ab eo cui traditur vsucapiatur.* Cõcludamus ergo verissimam esse regulam propositam, vt ex alijs caussis vsucapio procedere non possit, nisi ex ijs quibus dominiũ adquiri solet quarũ quidem caussarũ quæ proponitur hoc tit. appellatur pro emptore, quâ appellatione non solùm vera emptio continetur, sed etiã quidquid pro em-

ptione habetur vt *l.* 1. *l.* 2. *&* 3. *itẽque in l.* 9. *qui ob. &. seq. hoc tit.* Non est omittendũ in quibusdã editionibus proponi tit. prosoluto ante hunc titulum & sub eo quatuor ll. reponi. Sed in libris Florentinis quorum fidem & auctoritatem sequimur illæ ll. sub tit. de vsurp. continentur post quem statim quarto loco subijcitur hic qui pro emptore inscriptus est. Hoc etiam adijciendum quod Dñ. Cuiacius obseruauit ad *l.* 32. *si fur. sup. de vsurp.* Bonæ fidei possessorem cùm de vsucapione tractatur, dominum passim appellari. Id enim ostendit quod antea diximus, vsucapionem ex ijs quoque caussis procedere ex quibus naturale dominium quæritur, quâ etiam ratione *in l.* 44. *iuste eodem tit.* agitur de adquirendo dominio, naturali scilicet, nam si ciuile quæsitum esset, frustra de vsucapione disputaretur. Sunt igitur hæc dominij in bonis vestigia quod cũ in ciuile versum sit, rectè Glossa in *l.* 5. *si id inf. pro derel.* dominium absolutè interpretatur, plenum scilicet & legitimum. Ceterùm in *l.* 2. *§. si à furioso. hoc tit.* nihil mutandum illis verbis *nec publiciana competit* vt malè Dñ. Cuiacius. Vsucapio enim ibi iure singulari admittitur & subtilitatis caussâ. At ius singulare non producitur ad consequentias *l.* 14. *quod verò. sup. de leg.*

TITVLVS V.

PRO HEREDE VEL PRO possessore.

VSVCAPIONIS duæ aliæ caussæ sub hoc tit. proponuntur altera ex iure ciuili pro herede, altera ex iure Prætorio pro possessore. *§. quos autem. Inst. de bon. poss.* Huius autem nulla in contextu mentio sed in sola rubrica, cuius appellatione non possessorem quemlibet sed eum qui in omnibus vice heredis habetur intelligere debemus *l.* 2. *inf. de bon. poss. & toto tit. sup. de poss. hered. pet.* qui bonorum possessor passim appellatur. Quanquam tamen verum sit pro possessore eos etiam vsucapere quos Prætor ex quibuscunque alijs caussis possessores cõstituit, vel naturali aliquo adquirendi modo constitutos suâ iurisdictione tuetur vt tit. sup. docuimus & probatur *l.* 15. *si finita. §.* 6. *Iulianus. §.* 7. *si ante & §.* 13. *si de vectigal. sup. de dam. inf. & l.* 3. *in f. sup. de adq. poss.* quod & in alijs

in alijs casibus videre est quorum nonnullis quamuis alienum sciens possideam, vsucapio, quod singulare est *l. 28. & generaliter sup. de nox. act.* Hac nempe, ratione quia iustè possidet qui auctore Prætore possidet *l. iustè sup. de adq. poss.* Ceterùm in *l. 2. §. 1. hoc tit.* proponitur regula quæ ad vsucapionem & possessionem generaliter pertinet, scilicet meminem sibi ipsum causſam possessionis mutare posse, quæ similiter habetur in *l. 33. non solum. §. 1. sup. de vsurp. l. 3. §. 13. illud quoque l. 18. quod meo & l. 19. qui bona §. 1. de adq. poss. l. vlt. in f. sup. si pars hered. pet. l. 6. certe. §. 2. Iulianus. & l. vlt. in f. de prec.* Ratio regulæ hæc est quia possessio propriè adquiri non potest, sinè rei aut traditæ, aut vacuæ apprehensione. At qui rem iam apud se habet nihil de nouo apprehendit, nouâ animi sui destinatione. Adde, quod possessio cum bona fide coniuncta esse debet, vt ad vsucapiendum proficiat. At qui possessionis causſam sibi mutare vult, id facit lucri causâ, vt nempe vsucapiat, cum sciat priorem causſam non valere ad vsucapiendum. Iam igitur in mala fide esse eo ipso incipit. Et eo propriè casu regula accipēida est *d. l. 33. §. 1. sup. de vsurp.* Sed quid si is qui iniustè & malâ fide possidebat, habeat deinde voluntatem domini aut eius quem ipse dominum credit, putà ex causſa donationis, venditionis, vel alia iusta, an mutabitur possessionis causſa? Et mala fides quidem hoc casu non obstabit, sed obstare tamen prior ratio videtur, quòd nempe nulla est hîc rei traditio. Receptum tamen est, contra meram subtilitatem scilicet, vt eo casu mutetur causſa possessionis, quia non ipse sibi possessor eam mutat, sed dominus potiùs qui nouæ causſæ possidendi voluntatē suam accomodat. Nam regula intelligitur de eo qui corpore & animo incumbens possessioni hoc solū statuit, vt alia ex causſa possideat, neque regula impedimento est quo minus quis dimissâ possessione primâ, eiusdē rei denuo ex alia causſa possessionē nanciscī possit *l. 19. qui bona §. 1. sup. de adq. poss.* bonâ fide scilicet, & ab alio, vt ibi rectè Glossa. At cum possessor, domini voluntate & consensu, aut eius quem dominum putat rem ex noua causſa retinet, fingimus eum desinere ex prima causſa possedere *l. 6. qui cum tit. præc. & d. l. 6. §. Iulianus. & l. vlt. inf. de precar.* animo scilicet desinere, licèt corpore rei incumbat *d. l. 19. §. 2.* Itemque fingimus dominum eumvè, qui pro domino habetur rem tradidisse *l. 32. si fur. sup. de vsurp.* quæ dicitur fictio breuius manus, quasi scilicet possessorei quem putat dominum rem tradiderit, & rursus ab eo acceperit *l. 43. licet. §. 2. de iur. dot. & l. 3. §. 7. sed si debitorem. sup. de donat. int. vir. & vx.* Illo igitur colore efficitur, vt mutetur quidem possessori causſa possidendi *l. 2. §. vlt. inf. pro empt.* non tamen vt ipse sibi causſam mutare videatur. Quod autem in vero possessore id est qui sibi possidet receptum est, multò magis in ijs recipiendū qui possessionē non habēt, sed rē naturaliter tenent, putà in colono, depositario, cōmodatario, & similibus, cum in ijs regula nullo

modo obstet, quippe quùm non videantur causſam possessionis sibi mutare qui ne possideant quidem *l. 3. in illud. sup. de adquir. poss. & d. l. 33. §. 2. sup. de vsurp.* Contrà qui verè & iustè possidet, putà qui rem alienam bonâ fide si precariò dominum rogauerit vt sibi retinere rem liceat, priorem possessionem amittit & incipit precariò possidere *l. vlt. inf. de prec.* nec existimandus est mutare sibi causſam possessionis, sed desinit ex prima causſa possidere, & incipit ex precaria habere *d. l. vlt.* id est desinit omnino possidere, & eũ à quo precariò rogauit, possessorẽ ministerio suo facit *l. 18. quod meo. sup. de adq. poss.* precaria enim possessio iusta est, sed non vera *l. 13. quæcumque sup. de Publicia. & d. l. 18.* Obseruandum autem verba rubricæ alio sensu quandoque accipi quàm hoc tit. Nam in *d. l. 33. §. 1.* pro herede dicitur possidere, non solùm qui bonâ fide ex ea causſa possidet, sed etiam qui à domino heres institutus est, ac per hoc heres factus est, neque vsucapione opus habet. Similiter pro emptore possidere duplici sensu ibidem accipitur, quod & ad alios titulos vsucapionis vel acquirendi dominij similiter trahi potest. Item pro possessore interdum significat eum qui nullam omnino causſam possessionis possit dicere, præter illam ipsam possessionem *d. l. 11. inf. cum duab. seqq. sup. de hered. petit.* vel certè eam causſam quæ manifestè iniusta sit. *l. 110. etiam. de cond. & demonst. & l. 16. quod vxor. sup. de acq. hered.*

TITVLVS VI.

PRO DONATO.

SEQVITVR quarta vsucapionis causſa, pro donato scilicet quæ locum habet etiamsi venditionis colore donatio facta sit. *l. vlt. hoc tit.* ex qua l. apparet causſas vsucapionis non ex titulo rei gestæ, sed ex substantia ipsius actus esse æstimandas, qua de re copiosè disseruimus. sup. de don. & Dñ. Cuiac. ad *d. l. vlt.* Nec verò sufficit opinari, sed & donatum esse oportet vt procedat vsucapio, *l. 1. hoc tit.* Generaliter enim in dominio pro vsucapione quærendo, id est ex causſa vsucapionis quocumque tãdem possessionis titulo illa nitatur, error falsæ causſæ ratione bonæ fidei non defenditur. *l. vlt. Cod. eodem tit.* error, inquam, falsæ causſæ vsucapionem non parit, quantumvis adsit bona fides, veluti si quis cùm non emerit, emisse se existimans possideat, vel cùm ei donatũ non fuerit, quasi ex donatione possideat, quod & in alijs causſis

ſimiliter intelligendum eſt §. *error. Inſt. de vſuc. l.* 27. *Celſus. ſup. de vſurp. l.* 1. *hoc tit. l.* 2. *&* 3. *pro leg. l.* 6. *nemo. inf. pro derel. & l.* 11. *quod vulgò. ſup. pro empt.* Nam ſi nulla ſit cauſſa vſucapio ex falſa exiſtimatione non valet *d. l.* 27. *& l.* 1. *in f. inf. pro dote*, nullã, intellige facto ipſo, nihil enim obeſt etiam ſi iure nulla ſit, modò tamẽ re ipsâ exiſtat *l.* 67. *Proculus. de iur. dot. l.* 13. *pignori.* §. 1. *de vſurp. l.* 2. §. 10. *ſi à pupillo. &* §. *ſeq. ſup. pro empt.* Vſucapio ergo nõ procedit niſi cauſſa vſucapionis ſubſit, niſi prẽcedat actio vt loquitur *l.* 48. *ſi exiſtimans. ſup. de vſurp.* vbi actionem interpretari debemus, non auctionem vt poſt Gl. facit Dñ. Cuiacius, ſed actum ex quo cauſſa vſucapiendi naſcitur, putà donationem, dotem, emptionem vt in *l.* 25. *donatio. Cod. de donat.* quod expoſui ſup. de donat. Quãquam etiam actionem propriè pro iure perſequendi intelligere ibi poſſumus, quod minimè tamen placet, vt nẽpe vſucapio procedat etiã ſi emptio non interuenerit, nam de emptione eò loci agitur, modò tamen lis præceſſerit & iudicialis conuentio, quia tunc videtur trãſactum, & pro trãſactione vſucapio procedit *l.* 29. *cùm ſolus. ſup. de vſurp.* vt docui ſup. pro empt. quæ exceptio in vſucapione pro emptore valdè notãda quùm alioqui ex emptione vſucapio non procedat, niſi re verâ fuerit emptio, vt deinde dicemus. Nam in reliquis omnibus hæc regulæ exceptio traditur, vt nempe error falſæ cauſſæ vſucapionem pariat, ſi modò tamen traditio fiat ex ea cauſſa quam veram eſſe exiſtimat qui accipit *l.* 3. *&* 4. §. *vlt. inf. pro ſuo.* Quæ conditio omnino intelligenda eſſe videtur in *l. vlt. eodem tit.* illis verbis: *ſed id quod quis cùm ſuum eſſe exiſtimaret poſſederit, vſucapiet etiam ſi falſa fuerit eius exiſtimatio*: vt nempe ſuppleamus ex *f. l. præcedentis*, rem ei traditam fuiſſe ex ea cauſſa quã ipſe veram exiſtimabat cùm tamen falſa eſſet: eius ergo falſa exiſtimatio non impedit vſucapionem quia iuuatur traditione. Et falſam exiſtimationem ibi refer, non ad id quod poſſeſſor exiſtimabat rem ſuam eſſe (hoc enim in quacumque vſucapione generale eſt, vt in ijs quæ noſtra exiſtimantes poſſidemus procedat, vt eſt *in initio. l.* & dubitatione omni caret) ſed ad exiſtimationem falſæ cauſſæ, quod illa verba deinde oſtendunt *emiſſe id falsò exiſtiment.* Ipſa ergo traditio quamuis ex falſa cauſſa quam tamen veram eſſe exiſtimo, ſufficit mihi ad vſucapionem *d. l.* 3. *inf. pro ſuo.* Quinimo tanta vis eſt traditionis, vt licèt nulla cauſſa præceſſerit, quam tamen præceſſiſſe iuſto errore ductus exiſtimo proficiat ad vſucapionem, verbi gratiâ, ſi fortè ſeruus vel procurator cui emendam rem mandaſſem, perſuaſerit mihi ſe emiſſe, atque ità tradiderit *d. l.* 21. *ſup. pro empt.* quod in ceteris cauſſis multò faciliùs procedet, quùm id in emptione receptum ſit, in qua hæc eſt regula ſingularis, vt falſa exiſtimatio non ſufficiat, niſi etiam re verâ emptio præceſſerit *d. l.* 48. *de vſurp. l.* 2. *in princ. & d. l.* 11. *ſup. pro empt.* cuius ſingularis iuris hæc ratio videtur, quia venditio conſenſu ſolo dominium transfert §. *venditæ in f. Inſt. de rer. diu.* In ceteris autem cauſſis

dominium traditione transfertur non consensu *l.20. traditionibus.Cod.de pact.* Ideóque in ceteris bona fides tempore traditionis non contractus regulariter spectatur *l.44. iuste. §.2. etsi possessionis. sup. de vsurp.* At in emptione & illud tempus inspicitur quo contrahitur, quare & bonâ fide emisse necesse est, nec sufficit traditum quasi ex caussa emptionis, etiam si bonâ fide accipienti traditium sit *d.l. 2. pro empt.* Cuius tamen regulæ exceptio proposita est ex *d. l. 11. eodem tit.* cum nempe iustam caussam erroris possessor habet, vt in prædictis exemplis: nam in alieni facti ignorantia tolerabilis error est *l. vlt. inf. pro suo.* Ratio autem exceptionis, quia in vsucapione sufficit bona fides cum possessione at hîc bona fides adest, quæ tamen in proprij facti ignorantia intelligi non potest quia supinus error est & minimè tolerabilis in proprio facto. Videtur autem ea exceptio vlteriùs produci *in d. l. vlt.* vt nempe etiam si res quam emi mandaueram mihi tradita à seruo vel procuratore non fuerit, sed eam tamen quasi ab ijs emptam meam existimans possideam, putà ab ijs in domo mea repositam, procedat mihi vsucapio. Et hic videtur esse verior sensus *d. l. vlt.* in his verbis *sed id quod quis cum suum esse existimaret possederit, vsucapiet etiam si falsa fuerit eius existimatio*: vt scilicet nihil subintelligere opus sit, quod euinco tùm ex subiectis exemplis, tùm præcipuè ex ratione quam statim subdit his verbis, *quod tamen*, inquit, *ità interpretandum est, vt probabilis error possidentis vsucapioni non obstet*, vbi probabilis error accipiendus est, non qui re verâ sit probabilis, talis enim vsucapioni non obstat, imò prodest, vt rectè Glossa sedis quem possessor quasi probabilem allegat & ostēdit, alioqui eorum verborum absurdus erit sensus. *Ergo id quod quis cum suum esse existimaret possederit, vsucapiet etiam si ei traditum non sit neque caussa præcesserit, si modò tolerabilis sit eius error circa falsæ caussæ existimationem.* Cuius rei exemplum proponitur in *d. l. vlt. inf. pro suo* nempe si ob id aliquid possideam quod seruum eius cuius in locum hereditario iure successit emisse id falsò existimem. Item aliud *in d. l. 44. §. 4. filiusfamilias. sup. de vsurp.* si filiusfamilias ex patris hereditate ad se peruenisse rem emptam non leui præsumptione credat: putà quam ab ipso patre vel eius mandato emptam credit: sed addit non leui præsumptione, quia iustam caussam erroris esse oportet, & tolerabilem errorem *d. l. 11. sup. pro empt. & d. l. vlt. inf. pro suo.* Item aliud exemplum in eo qui iustam caussam habuit existimandi se heredem vel bonorum possessorem domino rei quam ipse possidet extitisse *d. l. 33. §. 1. sup. de vsurp.* Denique aliud exemplum poni potest in legato quod non iure relictum vel etiam quod iure relictum, ademptum tamen est *l. vlt. inf. pro leg.* quando scilicet nulla traditio intercesit, putà quia res erat penes eum qui se legatarium existimat, vel quia is non traditam possessionem sinè vitio ingressus est in *l. penult. eodem tit.* Nam si traditio intercedat nulla dubitatio est etsi legatum non sit quin procedat

cedat vſucapio *l. pen. §. vlt. inf. pro ſuo.* At *in d. l. vlt. inf. pro legat.* id quod dictũ eſt non facilè obtinuit, ſed poſt magnas opinionum varietates, quanquam tamẽ eo caſu legatũ ſit etiam ſi non valeat, atque ità cauſſa præceſſerit facto ſaltem, ſi non iure. Ratio autem illius magnæ dubitationis fuit, quia nulla traditio interceſſit vt antè poſitum eſt, quam tamen in vſucapione præceſſiſſe regulariter requirimus. Sed defectus traditionis ſuppletur quia poſſeſſio penes eum inuenitur, qui ſe legatariũ eſſe exiſtimat. Rectè autẽ à Gloſſa obſeruatum eſt *ad l. 27. Celſus. ſup. de vſurp.* neceſſariam eſſe traditionem, veram ſcilicet aut fictam ad vſucapiendum illis caſibus quibus ad adquirendum dominium neceſſaria quoque ſit, in reliquis non eſſe vt in tit. pro leg. vel pro herede. Legato enim & hereditate dominium ſinè traditione quæritur cum aliquo tamen diſcrimine. Nam legatum ipſo prorſus iure quæritur *l. 64 à Titio. inf. de furt.* & apud Vlp. tit. 19. Hereditas non ſinè aliquo facto *l. 19. liber. & l. 61. hereditas. ſup. de adq. rer. dom.* Itaque cum propter bonam fidem traditio deſideretur, conſequens eſt vt in legato & in hereditate traditio non ſit neceſſaria, quia qui rem legatam vel hereditate relictam apprehendit, id facit volente defuncto & legis auctoritate, quod tamen ſinè vitio apprehenſionis intelligi debet *l. pen. inf. pro leg.* quia nec rei noſtræ quæ penes alium eſt poſſeſſionem licet inuadere *l. 13. ſup. quod met. cauſ.* quia poſſeſſio aliena adhuc non eſt domini *arg. l. vlt. inf. de prec.* apprehenſio autem ſemper neceſſaria eſt quamuis non traditio *l. 25. ſiue ſup. de vſurp.* quia ſcilicet ſeparata eſt cauſſa dominij & poſſeſſionis *l. 12. naturaliter. §. 1. ſup. de adq. poſſ.* Sed cum interdum admittatur error falſæ cauſſæ, cur non admittitur error falſæ traditionis. Reſpondet Gloſſa ad *d. l. 27.* quia ſinè traditione non poteſt intelligi bona fides (vbi traditio ſcilicet requiritur) non inquam poteſt eſſe error tolerabilis, quia eſſet in proprio facto.

TITVLVS VII.

PRO DERELICTO.

SVperiori tit. pro donato, rectè hic ſubijcitur pro derelicto, & ſequens pro legato. Nam legatum eſt donatio quædam *in princ. de leg. Inſt.* Et factum quoque eius qui rem ſuam pro derelicto habet genere quodam donatio eſt *l. 36. quod ſeruus. inf. de ſtipul. ſeru.* Eſt autem pro derelicto habere omittere rem *l. 2. hoc tit.* & animo ſcilicet derelinquentis *l. 43. falſus. §. pen. inf. de furt.* vt eam omnimodo à ſe quis reij-

ciat nolitque ſuam eſſe, quâ ratione res ſtatim eius eſſe deſinit ſi dominus ante fuerit *d. l. 36. & l. 1. hoc tit. & §. vlt. Inſtit. de rer. diuiſ.* vel ius omne, quod in re habet ſtatim amittit ſi non fuerit dominus *l. vlt. ſup. de euict.* quod interdum apertè & palàm fit, interdum tacitè fieri intelligitur *l. 15. ſi finita. §. 10. non autem. ſup. de dam. inf.* Derelictui habere dicit Gellius lib. 4. cap. 12. Hoc autem longè aliud eſt quàm rem ſuam negligere, tunc enim res non deſinit eſſe negligentis, niſi deinde vſucapiatur §. *quod autem Inſt. de vſucap.* item aliud quàm rem deperdere, abeſt enim tunc derelinquendi animus *l. 21. interdum. §. 1. ſup. de adq. poſſ.* quo in numero interdum eſt quod in mare nauis leuandæ cauſsâ proijcitur *l. pen. hoc tit. d. §. 1. l. 2. in f. ſup. de l. Rod. & §. vlt. Inſt. de rer. diuiſ.* quamquam & interdum in derelicto non in deperdito id eſſe intelligatur ex animo nempe proijcientis *l. 43. falſus. §. 6. ſi iactum inf. de furt.* Si ergo res pro derelicto habita ſit ſtatim noſtra eſſe deſinit, & ſtatim fit eius qui apprehendit & occupat *d. l. 36. & l. 1. hoc tit.* donationis genere quodam, vt dictum eſt, nempe quia dominus id quod eâ mẽte abijcit vt rerum ſuarum eſſe nolit intelligitur primò occupantis fieri voluiſſe *l. 5. in princ. & f. hoc tit. §. quâ ratione collato cum. §. præcedenti. Inſt. de rerum diuiſ.* Ex quo apparet iſto tit. agi de rebus pro derelicto habitis non ſolùm quo ad vſucapionem pertinet, ſed etiam generaliter *d. l. 1. & l. 2. 3. & 5. hoc tit.* Nam ſi res à domino derelicta ſit, cum occupantis ſtatim fiat nullâ vſucapione opus eſt *l. 3. §. 11. lana. ſup. de vſurp. & l. 12. in bello. §. 5. ſi quis ſeruum. inf. de capt.* Sed tunc demum vſucapio ex hoc titulo procedit cũ res nõ à domino ſed à poſſeſſore derelicta eſt, vt rectè Gloſſa pen. ad *l. 21. ſup. de adquir poſſ.* Ex his autem facilè intelligi poteſt quod dicitur in *l. 6. nemo. hoc tit.* neminem pro derelicto vſucapere, qui falsò exiſtimauerit pro derelicto rem habitam eſſe, quod abſolutè accipiendum eſt neque adijciendum cum Gloſſa, *niſi iuſtus error interuenerit vt in alijs cauſſis.* Nam in hac cauſſa ius ſingulare eſt, vt ſcilicet iuſtus error non proſit, aut potiùs vt nullus iuſtus error poſſit intelligi, talem enim inducit traditio, vt tit. præcedenti docuimus. At hoc tit. actum derelinquentis pro traditione eſſe iam probauimus, ſi ergo res non ſit pro derelicto habita traditio nulla intelligi poteſt, quæ poſſit errorem probabilem inducere, quod etiam ſentit Dñ. Cuiacius ad *d. l. 6.* Hoc igitur ſpeciale eſt iſto tit. vt etiam præcedenti pro donato, vt videre eſt *in princ. l. 1. illo tit.* eâdem ſcilicet ratione, quia ſcilicet titulus & cauſſa vſucapiendi non poſſit ibi intelligi ſinè traditione vel quaſi. Iure enim Pandectarum donationis ſubſtantia in traditione conſiſtit vt docuimus ſup. tit. de donat. Quare quod dicitur in *d. l. 1. ſup. pro donat.* non ſufficere opinari, ſed & donatum eſſe oportere, perinde eſt ac ſi dixiſſet, donationis cauſsâ traditum eſſe oportere. At in ceteris caſibus quia vſucapionis titulus ſeiunctus eſt à traditione ideo iuſtus tituli & cauſſæ error non obeſt vſucapioni, modò traditio

interueniat. Quod ergo dicitur in *l. vlt. inf. pro ſuo* vſucapere eum qui quod ſuum eſſe exiſtimat, poſſidet, etiam ſi falſa fuerit eius exiſtimatio, non abſolutè accipiendum eſt, ſed ità interpretandum, vt error poſſidentis qui probabilis & tolerabilis ſit vſucapioni non obſtet, contrarius verò error obſtet: eſt hæc & certa interpretatio *d. l. vlt.*

TITVLVS VIII.

PRO LEGATO.

PRO legato vſucapio procedit, cùm res aliena legata eſt, aut etiam teſtatoris, ſed non iure legata, vel legato deinde adempto. In horum enim perſona ſubeſt iuſta cauſſa *l. 4. & vlt. hoc tit.* iuſtus inquam & probabilis error in alieni nempe facti ignorantia *l. vlt. inf. inf. pro ſuo.* His verò caſibus nihil refert, ſiue res ab herede legatario tradita ſit, ſiue etiam legatarius non traditam poſſeſſionem ingrediatur ſinè vitio *l. penult. hoc tit.* quod interpretor nec vi, nec clam, nec precariò. Nam vt docuimus ſup. pro donat. hoc ſpeciale in pro legato & pro hereditate vt traditione opus non ſit, modò titulus & cauſſa præcedat, & hinc magna illa opinionũ varietas in *l. vlt. hoc tit.* vtrùm ex non iure relicto vel adempto legato procederet vſucapio, qua ſcilicet non iuuaretur traditione ſed ſolâ apprehenſione poſſeſſionis, ſic enim *d. l. vlt.* coniungenda eſt cum *d. l. pen.* Illud verò hodie abſolutè verum eſt, quia legatæ rei dominium ſemper à teſtatore in legatarium rectâ viâ tranſit *l. 64. à Titio. inf. de furt.* At olim non fuit abſolutè verum, quum eſſent quatuor genera legandi, & ex ijs omnibus non transferretur ipſo iure dominium in legatarium §. 1. *de leg. apud Iuſtinianum & Theophilum.* Hæc ergo obtinent ſi verè legatum ſit: quòd ſi legatum non fuerit non ſufficit opinari legatum *l. 1. 2. & 3. hoc tit.* neque enim hîc prætendi poteſt probabilis & tolerabilis error in alieni facti ignorantia quùm nullum præceſſerit. At ſi ad falſam exiſtimationem accedat etiam traditio, vt ſcilicet id quod legatum non ſit, ab herede tamen perperam tradatur, procedet vſucapio *l. pen. in f. inf pro ſuo.* Ceterùm Dñ. Cuiacius ad *l. 1. ſup. pro hered.* notat hunc titulum ab illo differre, quòd pro legato vſucapi poſſit ex bonis ſcilicet teſtatoris viui *l. 5. ea res, & ſeq. hoc tit.* eâ vt putat ratione, quia legata viuo teſtare præſtari poſſunt *l. 22. Lucius. ſup. de leg. 2. & l. 11. filia. Cod. de leg.* Pro herede verò ex viui bonis nihil vſucapi poſſit, quia hereditas viuo

teſtatore non adquiratur. Gloſſa verò ad *d. l.* 5. *hoc tit.* eam l. ità accipit, quaſi teſtator quidem mortuus fuerit cuius res legata fuiſſe credebatur, non tamen verus rei dominus. Contrà in *d. l.* 1. ponit teſtatorem non fuiſſe mortuum, quod & verum eſt. Sed in explicatione *d. l.* 5. errat Gloſſa: nã eam l. neceſſe eſt de teſtatore adhuc viuente accipere & dominum ibi explicare non pro vero domino, ſed pro teſtatore qui talis exiſtimabatur, vt in tractatu vſucapionum ſæpe accipi notauimus *ſup. pro empt.* Error autem Gloſſæ manifeſtus eſt. Primùm quòd in *d. l.* 5. eſſet inepta repetitio eius quod ſatîs dictum in l. præcedenti, nempe vſucapionem pro legato, etiam in re aliena procedere. Deinde quòd cùm res aliena pro legato vſucapitur, neceſſe omnino eſt dominum eius viuere, alioquin non eſſet aliena, niſi fortè ponas rem ex hereditate iacente eſſe, quo tamen caſu hereditas ipſa viui perſonam refert, ergo ineptiſſima eſſent hæc verba: *quamuis dominus eius viuat*, quem ſemper viuum ponere neceſſe eſt. Sed nec placet Dñ. Cuiacij ſententia, vt generaliter dicamus rem pro legato vſucapi, etiam ſi teſtator viuat: nam verba ipſa *d. l.* 5. *& ſeq.* palàm oſtendunt id tantùm verum eſſe ſi res ex ea cauſſa quaſi ab herede tradita ſit. Ceſſante ergo traditione, ceſſabit & illa definitio. Neque ratio illa valet legatum viuo teſtatore præſtari poſſe. Quùm enim poſſeſſio hæc pro legato ex iure teſtamenti proficiſcatur *l.* 7. *nemo. hoc tit.* & teſtamentum viuo teſtatore nullas vires habeat, conſequens eſt nec legatum dici aut intelligi poſſe, id quod teſtamento relictum teſtator ipſe viuus repræſentauerit. Itaque ſicut cùm legatum non eſt non procedit vſucapio pro legato, niſi cùm traditio ex ea cauſſa facta ſit, ſic nec in hoc caſu procedet niſi re traditâ, ideóque traditionis nominatim mentio fit *d. l.* 5. *&* 6. cui conſequens eſt in earum ſpecie locum non habere quod dicitur *in l. pen. hoc tit.* ſed traditionem omnino neceſſariam eſſe. Ex his manifeſtum eſt quare ex viui bonis pro herede nihil vſucapi poſſit *d. l.* 1. *ſup. pro her. & l.* 3. *Cod. eodem tit.* quia in adquirenda hereditate nulla traditio interuenire poteſt, ſed ſolũ heredis factum, quâ ratione obtinuit, vt nihil pro herede vſucapi poſſit ſuis heredibus exiſtentibus *l.* 2. *Cod. de vſuc. pro her.* quia ſcilicet nulla intelligatur eſſe hereditas ſed potiùs bona viuentis, ex *l.* 11. *in ſuis. ſup. de lib. & poſt.* quod rectè explicat Dñ. Cuiacius ad *l.* 2. §. 1. *ſup. pro hered.*

TITVLVS

TITVLVS IX.

PRO DOTE.

CAVSSA vſucapionis quæ appellatur pro dote hîc proponitur, quæ quamuis iuſtiſsima dicitur in *l.* 1. de ea tamen iure dubitari potuit. Vt enim probatum eſt tit. pro empt. vſucapio ex ijs tantùm cauſſis procedit ex quibus adquiri dominium ſolet. At dotis datione dominiũ verè marito non quæritur. Naturaliter enim id eſt re verâ dominium penès mulierem manet. Maritus verò ſolâ iuris fictione dominus eſſe intelligitur, vt pluribus docuimus ſup. de iur. dot. in explicatione *l.* 30. *in rebus. Cod. eodem tit.* Quod ſimiliter in dote æſtimata intelligendum, quia eiuſmodi æſtimatio non eſt ſimplex venditio, ſed venditio dotis cauſsâ *l.* 16. *quotiens. ſup. de iur. dot.* Quum enim dotis traditio caſum reſtitutionis naturâ ſuâ implicitum habeat, non poteſt parere effectum veræ traditionis, de qua ſola intelligendus eſt §. *per traditionem. Inſt. de rer. diuiſ.* Neque maritus qui aliquo caſu reſtituturus ſit capere propriè videtur *l.* 71. *aliud. inf. de verb. ſign.* atque ideò dubitari meritò potuit an ex ea cauſſa vſucapere poſſit. Eã verò dubitationem ſignificant verba hæc in *l.* 1. *vt qui in dotem rem accipiat, vſucapere poſſit ſpatio ſolemni quo ſolent qui pro emptore vſucapiunt.* Verùm quia hoc caſu iuris intellectum & exiſtimationem magis attendimus, quàm rem & ſubſtantiam, idcircò dotis datio inter cauſſas transferendi dominij connumeratur, ac conſequenter ex ea quoque cauſſa vſucapio admiſſa eſt. Sed quorſum *d. l.* 1. meminit vſucapionis pro emptore, quum ex quacumque cauſſa & titulo idem ſit vſucapionis ſolemne ſpatium? An quia res in dotem datæ vſucapiantur aliquando pro emptore. Minimè. Nam generaliter loquitur, at vſucapio pro emptore in rebus dotalibus non procedit, niſi cùm æſtimatæ ſunt *l.* 2. *hoc tit.* & præterea titulus pro emptore longè differt à titulo pro dote, licèt in rebus pro dote datis locũ habere poſſit. Denique verba ſequentia apertè oſtendunt *l. illam* 1. nullo modo loqui de dote æſtimata, quum dicat, traditione dotis dominium transferri niſi aliter expreſſum ſit, quod in dote æſtimata verum non eſſe mox oſtendemus. Vſucapionis ergo pro emptore nominatim meminiſſe ideò videtur, quòd quum emptionis contractus frequentiſſimus ſit, veriſimile eſt vſucapionis ius ex emptionis primùm cauſſa cœpiſſe, & hinc ad ceteras fuiſſe productum.

Ceterùm in hac vſucapione omnino diſtinguendum eſt, an poſt tempora nuptiarum, an verò ante nuptias de vſucapione agatur. Nam ſi ante nuptias res in dotem datæ ſint, putà quòd ſponſo traditæ ſint non erit vſucapio pro dote *l.* 1. §. 1. *hoc tit.* quia dos ſinè matrimonio non eſt *l.* 3. *ſup. de iur. dot.* erit tamen vſucapio pro ſuo, quia dominij transferendi animo res tradita eſt, & affectione domini apprehenſa: ſi enim euidenter aliud actum non fuerit, id agi creditur vt ſtatim res accipientis fiant. At ſi æſtimata res in dotem ante nuptias tradita ſit, nec pro emptore, nec pro ſuo ante nuptias vſucapietur *l.* 2. *hoc tit.* contrariâ ratione, quia nempe id actum non creditur vt ſtatim res accipientis fierent. Imò potiùs hæc exiſtimatio quæ pro venditione eſt, quaſi ſub conditione facta intelligitur, ſi matrimonium fuerit ſecutum *l.* 10. *plerumque.* §. 3. *ſi ante. l.* 17. *in rebus.* §. 1. *& l.* 2. *ſtipulationem. ſup. de iur. dot.* At ſi ſub conditione venditio facta ſit, pendente conditione emptor vſu non capit, quia ſcilicet affectionem emptoris interim emptor habere non poteſt, id eſt non potuit interim dominij opinione tenere *l.* 2. §. 2. *ſi ſub conditione. ſup. pro empt.* Contracto autem matrimonio, pro dote vſucapio locum habebit, ſcilicet ſi matrimonium iure contractum ſit, alioqui enim nulla dos, etiam ſi maritus putet eſſe ſibi matrimonium, vt eſt *in f. l.* 1. *hoc tit.* At ſi probabilis & tolerabilis error ſit mariti, quamquam pro dote vſucapere non poſſit, pro ſuo tamen vſucapiet *l.* 67. *Proculus. ſup. de iur. dot.* Quod igitur *in f. noſtræ l.* 1. dicitur, ità eſt accipiendum ex præcedentibus verbis, vt ſi matrimonium iuſtum non ſit non poſſit vſucapio procedere, pro dote, vt tamen non negetur procedere poſſe pro ſuo.

TITVLVS X.

PRO SVO.

POSSIDERE pro ſuo, vel alio quocumque titulo duplici ratione dicitur, vel quoad ipſam poſſeſſionem per ſe, vel etiam quoad vſucapionem. Separata eſt enim cauſſa poſſeſſionis & vſucapionis *l.* 2. §. 1. *ſup. pro empt.* non quòd vſucapio ſinè poſſeſſione contingere poſſit *l.* 25. *ſanè. ſup. de vſurp.* niſi iure ſingulari fiat, vt docet Gloſſa ad *d.* §. 1. ſed quòd poſſeſſio eſſe poſſit, vt tamen non

ſequatur

ſequatur vſucapio, verbi gratiâ qui ſciens alienam rem emit, pro emptore poſſidet, non tamen vſucapit *d.* §. 1. ex quo illud etiam apparet aliud interdum eſſe ex vero titulo & vera cauſſa poſſidere, aliud cum bona fide poſſidere. Itẽ poſſeſſio ſinè vſucapione eſſe poteſt, in ijs quæ noſtri dominij facta ſunt ex iuſta cauſſa, nam tunc ex cauſſa poſſidemus *l.* 3. §. 14. *genera ſup. de adq. poſſ.* quùm tamen certum ſit vſucapionem in rebus proprijs eſſe non poſſe *l.* 3. §. 11. *lana ſup. de vſurp. & l.* 12. *in bello.* §. 5. *ſi quis. inf. de capt.* Itaque qui ex cauſſa emptionis vſucepit, poſt vſucapionem nihilominus poſſidere pro emptore dicitur *l.* 3. §. 3. *ex plurimis. ſup. de adquir. poſſeſſ. l.* 1. *in f. hoc tit.* quod ſimiliter in alijs vſucapionis cauſſis dicendum eſt. Hoc ergo tit. agitur & de poſſeſſione pro ſuo quæ ſit ab vſucapione ſeparata, & de vſucapione pro ſuo. Generaliter autem quis pro ſuo poſſidet, quodcumque ſibi ex aliqua iuſta cauſſa adquiſitum eſt: ſed quia tunc ſpecialis aliquis titulus adeſt, poſſeſſio ab illo cognomen accepit putà pro emptore, pro herede, & ſic de reliquis *l.* 33. *non ſolùm.* §. 1. *ſup. de vſurp.* Adde quod his caſibus poſſeſſor pro ſuo propriè non videtur poſſidere, nam quanquam poſſeſſio nunc ſua ſit, eam tamen ab alio accepit, ideóque alieno nomine poſſidere dicitur *l.* 2. *hoc tit.* quæ locutio obſeruanda eſt, nam alieno nomine poſſidere vulgò dicitur, is qui non ſibi ſed alteri poſſidet *l.* 18. *quod meo in princ. ſup. de adq. poſſ.* Propriè ergo & ſpecialiter pro ſuo poſſidere is dicitur, qui non traditam poſſeſſionem ab alio accepit, ſed qui vacuam per ſe apprehendit, vt videre eſt in ijs quæ mari, cœlo, terrâ, iure gentium capimus & occupatione facimus noſtra *l.* 2. *hoc tit. l.* 3. *d.* §. *genera. ſup. de adq. poſſ.* Similiter cum de vſucapione agitur, titulus pro ſuo duplici modo accipitur, nam cum dominium nobis adquiri putamus, & ex quacumque cauſſa poſſidemus, ex qua adquiritur, vſucapiemus ex ea, & præterea pro ſuo *l.* 1. *hoc tit.* Cum enim vſucapio eſſe non poſſit niſi ex ijs cauſſis ex quibus dominiũ adquiri ſolet, vt diximus ſup. pro empt. conſequens eſt titulum pro ſuo cum reliquis omnibus ſemper concurrere. At cum omnis alius titulus deeſt, & probabili tamen errore rem quam noſtram exiſtimamus poſſidemus, tunc ſpecialiter & propriè vſucapio pro ſuo dicitur, verbi gratiâ lapillos quos nulliùs eſſe exiſtimabam in litore maris inuentos apprehendi, qui tamen naufragio amiſſi fuerant & in deperdito erant non in derelicto, vt expoſuimus ſup. pro derel. vel animal aliquod alterius, bonâ fide quaſi nullius eſſet cepi, his caſibus & ſimilibus quia omnis alius titulus deeſt, vſucapio pro ſuo procedet. Idem dicendum generalirer quotieſcumque bonâ fide & errore probabili, falsâ tamen exiſtimatione rem quaſi ex aliqua iuſta cauſſa quæ tamen non præceſſit poſſideo *l.* 3. 4. *in f. & vlt. hoc tit.* Sed an tunc temporis vſucapio procedit quoque ex ea falsâ cauſſa? putà cum non eſſet

legatum, heres tamen quaſi eſſet legatum mihi tradidit bonâ fide accipienti, an vſucapiam etiam pro legato vt pro ſuo me vſucapere certum eſt Et vtroque modo me vſucapere exiſtimat Accurſius ad extremum Gl. in verbo, *exiſtimans ad l. 27. Celſus. ſup. de vſurp.* & poſt eum Dñ. Cuiacius ad eamdem l. & fuſiùs apertiúſque ad *l. 11. ſup. pro empt.* tract. 7. ad Africanũ, quod tamen dubitatione non caret propter *d. l. 3. 4. inf. & vlt. hoc tit. l. 67. Proculus. de iu. dot. l. 1. §. 1. pro dote, & l. 2. iunctam cum ll. 3. ſup. pro leg.* Sed eam diſputationem breuitas temporis prætermittere me cogit.

LIBER DIGESTORVM, XXXXII.

TITVLVS I.

DE RE IVDICATA, ET EFFECTV sententiarum, & de interlocutionibus.

RES sunt huius Rubricæ partes, Prima est de re iudicata, id est de lite iudicata, nam rei verbum litem plerumque significat *l.* 8. *Papinianus* §. 1. *sup. de inoff. test.* Res ergo iudicata est lis terminata *l.* 43. *acta. hoc tit.* siue controuersia finita, per sententiam nempe iudicis *l.* 1. *hoc tit.* quanquam lis & controuersia interdum distinguãtur *l.* 25. *sed &.* §. *si ante. sup. de pet. hered.* Idem est si negotium iudicatum dixeris, nam negotium quoque pro lite aliquando vsurpatur *d. l.* 45. *& l. vlt. hoc tit.* vel etiam vno verbo iudicatum *l.* 15. *à D. Pio.* §. 8. *sic quoque. hoc tit.* ex quo iudicati actio, cuius frequens hoc tit. & alibi mentio. Quoniam autem res iudicata siue iudicatum à iudice appellationem habet *l.* 1. *hoc tit.* operæpretium est scire iudicis nomen interdum strictiùs, interdum etiam largiùs in hoc tit. vsurpari. Nam iudex aliquando dicitur pro iudice dato, siue quod idem est delegato *d. l.* 15. *in princ. & l.* 57. *quidam. hoc tit. l.* 4. *quom. & quan. iud. & l.* 1. *& 2. Cod si à non comp. iud.* & à magistratu distinguitur tùm nomine ipso, tùm etiam certis notis *d. l.* 57. nempe quòd iudex iudicare siue sententiam proferre dicatur, magistratus verò ius dicere, item quòd iudex notionem tantùm habeat, magistratus autem iurisdictionem quoque *d. l.* 57. *& 59. in sententij. in f. hoc tit.* Hic enim vetus ordo iudiciorum fuit, vt magistratus ipsi

rarò iudicarent, sed iudices darent quibus tamen iudicandi formulam præscriberent, quod est propriè ius dicere *l. 3. in f. sup. de iurisd.* rarò inquam iudicarent & extra ordinem quò pertinet titulus de var. & extraord. cogn. inf. At postquam Diocletiani constitutione præsides de his caussis quibus antea pedaneos iudices dabant notionis suæ examen adhibere iussi sunt, sublatâ iudicis dandi potestate nisi in humilioribus caussis vel nisi occupationibus publicis vel caussarum multitudine distringerentur *l. 2. & vlt. Cod. de ped. iudic.* factum quoque est vt præsidès ceperint iudices appellari, imò & nomine iudicum ordinariorũ significari *l. 31. omnes. de episc. & cler. & passim alijs tit. Cod.* vnde & ad superiores magistratus iudicis nomen manasse verisimile est, quo sensu iudices pro magistratibus dicuntur *inf. tit. de reb. auct. iud. poss. sup. de iurisd. omn. iud. & in d. l. 15. §. sic quoq. hoc tit. coniuncto cum princ. eiusdẽ. l.* Sed & ipsi iudices dati vel generali nomine iudices appellantur vel etiam arbitri *d. l. 15. in princ. & l. 9. furioso. hoc tit. l. 7. lex. inf. ad l. Iul. repet. l. 1. de sent. ex peric. recit. l. 2. & 13. nemo. Cod. de interl. om. iud. & §. 1. Inst. de act.* Hi bonæ fidei & arbitrarijs actionibus addijciuntur, illi verò strictis, & vtrique à magistratibus dantur, neque enim arbitros compromissarios qui ex consensu partium sumũtur intelligere debemus, quia horum non est propriè sententia *l. 13. quid ergo. §. 4. ex compromisso. sup. de his qui not. inf.* sed cõparatione quadam *l. 1. sup. de recept.* atque ideò rem iudicatam facere non possunt. Res ergo iudicata accipienda est quæ terminata & finita sit sententiâ eius qui vel notionem tantùm habet vel etiam iurisdictionem *d. l. 5. hoc tit. in f.* id est iudicis arbitriúe à magistratu dati, vel etiam ipsius magistratus *d. l. 57. hoc tit.* quod non solùm de magistratibus populi Romani, sed etiam de municipalibus accipiendum est, nam & ij rem iudicatam faciunt, vt etiam illi iudices qui ab Imperatore extra ordinem petuntur vt docet Paulus lib. 5. sent. tit. 5. Et denique omnes omnino qui iudicum appellatione continentur *in l. pen. sup. de iud.* Excepto tamen vt dictum est iudice compromissario, hic enim rem iudicatam non facit, ac consequenter ex eius sententia non datur iudicati actio vt est apud eunde Paulũ *& l. 1. Cod. de recep. arb.* Quoniam igitur res iudicata est lis quæ pronunciatione iudicis terminata est *l. 1. hoc tit.* siue lis de qua sententia lata est *l. 25. ingenuũ. sup. de stat. hom.* fieri non potest vt de re iudicata tractetur quin etiam pleraque dicantur, cùm de iudicibus ipsis, tùm de sententijs eorum, déque vniuerso iudiciali ordine. Itaque nihil mirum si huic titulo multa sunt communia cum tit. de iudic. sup. Hoc tamen interest quòd hic noster ad rem ipsam iudicatam præcipuè spectat, de iudicibus verò & iudiciorum ordine per consequentias tantùm agat. Cuius tractationis hæc sunt præcipua capita. Qui nempe iudices dicantur, & cuius ætatis eos esse oporteat *d. l. 57. hoc tit.* Vt etiam iudex sit competens *toto tit. Cod. si à non comp. iud.* Et si quidem pedaneus iudex est,

competens intelligitur si ab eo datus fuerit qui ius dandi habet *l. 2. d. tit. Cod. d. l. pen. sup. de iud.* hoc est à magistratu *l. 13. eum qui sup. de iurisd.* & si ea de re tantùm cognoscat de qua datus est *l. 1. & 3. Cod. si à non compet. iud.* Quod si magistratus est, tunc competens intelligitur si eius sit iurisddictio. *l. 5. sup. de iud.* & si se intra quantitatem ad suam iurisdictionem pertinentem contineat *l. pen. sup. de iurisd.* quod in magistratibus municipalibus præcipuè locum habet qui vsque ad summam certam ius dicere possunt, vt docet Paulus d. tit. 5. Nec tamen sufficit iudicem competentem esse nisi etiam iuxta solitum iudiciorum ordinem sententia prolata fuerit alioqui rem iudicatam non facit *l. 4. Cod. de sent. & interl. om. iud.* Qua de caussa de ordine iudiciario multa hîc attinguntur: putà si plures sunt de eadē re iudices an vno absente alij iudicare possint, item si inter pares numero iudices dissonæ sententiæ proferantur *l. 36. Pomponius cum tribus seqq. hoc tit.* Item vt præsentibus omnibus quos caussa contingit sententia feratur, & vt aliter rem iudicatam non faciat *l. 47. de vnoquoque. hoc tit. & Cod. tit. quom. & quan. iud. sent. prof. deb. præsent. part. vel vnâ abs.* qua tamen in re exceptio est nisi contumacia interceserit, nam contra contumaces quantumuis absentes tenet iudicatum: contumax autem est qui trinis literis vel edictis vel trinâ denunciatione conuentus & euocatus præsentiam sui facere contemnit, vel etiam si euocutus fuerit vno edicto pro tribus dato, quod peremptorium appellatur (quia litem perimit) sententia enim in contumacem dicta ità rei iudicatæ vim obtinet vt nec ab ea appellari possit, vt videre est apud Paul. d. tit. 5. *& l. 53. contumacia. & seq. hoc tit. & l. 68. ad peremptorium cum quinq. seqq. sup de iud.* Præterea sententia certæ pecuniæ vel certæ rei esse debet quantum fieri potest *l. 59. in sententijs hoc tit. §. curare Inst. de actio. & Cod. tit de sent. quæ sin. cert. quant. prof.* Denique necessariò requiritur vt sententia ex scripto recitetur *toto tit. Cod. de sent. ex peric. recit.* Hæc vel alia iudiciorum solemnia si desint res iudicata nequaquam dici potest *d. l. 4. Cod. de sent. & inter.* Idem dicendum est si fuerit appellatum, nam cum appellatio sententiam suspendat, certum est rem iudicatam propriè dici non posse, cum sententia fuerit prouocatione suspensa *l. 27. præses. hoc tit.* & l. 1. eodem tit. Cod. Theod. Dixi propriè, quia iudicatum interdum dicitur à quo tamen appellatum est *l. 2. Cod. sent. resc. non poss.* non tamen vt iudicati agi possit *d. l. 27.* Vt ergo sententia efficiat rem iudicatam, necesse est legitima appellationis tempora fuisse elapsa de quibus *Cod. tit. de temp. & rep. appellat. & inf. tit. quando app. sit. & Nou. 23. de appellat. collat. 4.* Sequitur deinde secunda rubricæ pars quæ est de effectu sententiarum Primus autem & præcipuus effectus est res iudicata, atque adeo necessarius & inseparabilis. Nihil ergo mirum si Paulus d. tit. 5. sub rubrica de effectu sententiarum, agat statim de re iudicata, neque si res iudicata & sententia siue decretum promiscuè interdum vsurpentur vt

l. 3. sup. decollus. deteg. l. 4. & 7. ex stipulatione. de sent. & interl. omn. iud. l. 3. quom. & quan. iud. & l. 2. Cod. sent. resc. non poss. Quanquam tamen sententia propriè & res iudicata inter se differant vt causſa & effectus, quare seperati sunt tituli Cod. de sentent. & re iudic. Præter autem hunc præcipuum sententiarum effectum, sunt & alij qui ab eo descendunt & qui hac secunda rubricæ parte significantur cui respondet *tit. de execut. rei iud. Cod.* Quanquam autem non solùm magistratus, sed & iudices dati, sententiam ferre, atque ideò rem iudicatam efficere possint, eam tamen exequi & ad effectum perducere non possunt nisi magistratus ipsi *l. 2 & d. l. 15. in princ. & §. 1. hoc tit.* Nam quod dicitur *§. 6. si post. & §. 8. sic quoque eiusdē l. 15.* iudices exequi iudicatū, de magistratibus est intelligendū vt *in princ. l.* non de iudicibus datis, quos certū est sentētiæ executionē non habere, quia imperiū non habent imò nec iurisdictionem sed notionem tantùm, vt antè dictum est *l. 4. Cod. quom. & quan. iud.* At magistratus non solùm notionē *l. 6. d. tit. & l. 1. Cod. si ex fal. instr.* sed etiam iurisdictionē & imperium illud sinè quo iurisdictio esse non potest *l. vlt. sup. de off. eius cui mand. est iuris.* Imperio autem opus est ad sententiæ executionem, siue fiat in possessionem missio *l. 4. sup. de iurisd.* siue pignorum capio, *toto tit. Cod. si in caus. iud pign. capt. sit.* Ex quo perspicuum est quàm arcto vinculo hic liber cum superiori coniungatur. Nam præter quam quòd inter causſas vsucapionis, titulus pro iudicato cōnumerari possit *l. 3. sup. de Public. in rem act.* hoc quoque lib. vt superiori de capione cogitur & de possessione. Et de capione quidē nō quæ fit per vsum, sed de capione pignoris, de qua intelligenda videtur *d. l. 15. §. 4. si rerum. hoc tit.* non de vsu capione vt malè ibi Glossa: de possesione verò, putà cùm cogitur contumax ad comparendū & vt se in iudicio sistat translatâ ab eo in aduersarium bonorum possessione *l. 8. consentaneum. Cod. quom. & quan. iud.* Item cum pignore capto & distracto, emptor in eius possessionem auctoritate magistratus inducitur *d. l. 15. §. si post.* quod & creditori ipsi permittitur, id est illi qui habet actionem rei iudicatæ, vt scilicet in creditum pignora capta ipse possideat, id est pro ea quantitate quæ sibi debetur, quando scilicet pignora quæ capta sunt vel alium emptorē non inueniunt *d. l. 15. §. 5. si pignora.* vel non qui dignum pretium offerat *l. 2. Cod. si in caus. iudic. pign. capt. sit.* Ceterùm Glossa in *d. §. si pignora* quatuor modos proponit rei iudicatæ exequendæ. Primus est, inquit, vt quasi pignora teneat creditor, scilicet is qui pro se sententiam obtinuit, quod desumere videtur ex *d. §. si pignora*, vbi creditor pignora possidere in creditum & tenere dicitur, vt etiam in *l. 1. Cod. si in caus. iudic. pig. capt. sit.* Secundus est si magis velit vt sibi addicantur pignora pro quantitate debita. Sed errat Glossa quæ illos duos quasi diuersos modos constituit. Nam creditorem pignora tenere & possidere debemus intelligere ex præcedenti addictione, siue à magistratu facta sit *d. l. 15. §. 8. si pignora. & §. si*

post

poſt. hoc tit. ſiue à principe, iure etiam dominij impetrato *l. vlt. ſi in cau. iud. pig. capt. ſit. & l.* 1 *Cod. de iu. dom. imp.* quæ addictio eſt velut emptio, vt rectè Gloſſa quod probat *d. §. ſi poſt.* ſiue extraneo fiat, ſiue ipſi creditori in ſolutum, quo caſu eſt etiam veluti tranſlatio *d. § ſi pignora.* Tertius modus ſecundum Gloſſam eſt, vt creditor ipſe licitetur pignus quod ex cauſſa iudicati diſtrahitur, & ab executore emat vt quilibet *l.* 2. *Cod. ſi in cauſ. iudic.* Vltimus denique vt creditor impetret à principe vt ſibi liceat iure dominij pignora poſſidere *l. vlt. d. tit. & toto tit. Cod. de iu. dom. imp.* Sed verius eſt vnum eſſe modum rei iudicatæ exequendæ non plures, qui ſolitus mos dicitur *in l.* 32. *ſi cauſſa. Cod. de tranſ.* & ordo executionis *l.* 4. §. 4. *ſi ex conuentione. hoc tit.* nempe vt pignora in cauſſam iudicati capiantur *d. l.* 15. *hoc tit. & toto tit. Cod. ſi in cau. iud.* vt Gloſſa etiam ſentire videtur ad *d. l.* 32. nõ priuatâ quidem auctoritate, ſed decreto eius cui iubendi ius eſt *l.* 1. *&* 2. *Cod. d. tit.* & decreto eius diſtrahantur *d. l.* 2. haſtarũ ſcilicet & auctionis ſolemnitate *l.* 3. *Cod. de execut. rei iud.* Ad licitationem autem omnes admittuntur, & creditor ipſe ſi velit vt alius quilibet *d. l.* 2. *Cod. ſi in cauſ. iud.* Vltimo autem licitatori pignus addicitur *d. §. ſi pignora. &* §. *ſi poſt.* in auctionibus enim fit addictio *l.* 2. §. 6. *tutor. inf. pro empt.* Sed quia addictio dominium non tranſfert, neque enim magiſtratus dominum facere poteſt. §. *quos autem. Inſtit. de bon. poſ.* ſed vſucapiendi tantùm cauſſam præbere *l.* 3. *in f. ſup. de Publicia.* quia iuſtè poſſidet qui auctore Prætore poſſidet *l.* 21. *ſup. de adq. poſſ.* idcircò is cui pignus addictum eſt, ius etiam dominij ſolet à principe impetrare *l. vlt. ſi in cau. iud & toto tit. Cod. de iur. dom. imp.* Reſtat vltima rubricæ pars de interlocutionibus, quæ à ſententijs propriè dictis diſtinguuntur, non enim omnis vox iudicis ſententia eſt, vel iudicati continet auctoritatem *l.* 7. *ex ſtipulatione. Cod. de ſenten. & inter.* ſed tum demum cùm finem liti imponit *l.* 19. *qualem.* §. 1. *ſup. de recept. & l.* 1. *hoc tit.* quod fit abſolutione vel condemnatione *d. l.* 1. *& l.* 3. *hoc tit.* alioqui enim iuſta non eſt ſententia *l.* 3. *&* 11. *cùm iudex. Cod. de ſent. & interlocut.* At interlocutiones neque abſolutionem neque condemnationem continent, ideóque cauſſam vt plurimũ non perimunt *l.* 9. *poſt ſententiam. d. tit.* ſed comminationem interdum habent *l.* 4. *Cod. comminat. epiſt.* quandoque commonitionem *d. l.* 7. *Cod. de ſent. & interlocut.* vel quid ſimile quod ad inſtruendam cauſſam magis pertineat quàm ad finiendam litem, non ergo plenam canſſæ cognitionem requirunt vt ſententiæ diffinitiuæ quæ cognitionales ideò appellantur *l. vn. de ſent. præf. Prat. & d. l.* 13. *Cod. de ſent. & interl.* ad differentiam interlocutionum quibus interdum ſententiæ nomen latâ ſignificatione tribuitur vt *l. vlt. Cod. d. tit.* vbi etiam interlocutionis exemplum proponitur & aliud in *d. l.* 15. §. 2. *in venditione. hoc tit.*

TITVLVS II.

DE CONFESSIS.

DE re iudicata & effectu sententiarum hoc quoque tit. aliquatenus agitur, cum vt est *in l.* 1. confessus pro iudicato habeatur & quodammodo suâ sententiâ damnatus videatur. Confessus inquam in iure *l.* 1. *Cod. hoc tit. & l.* 56. *post rem sup. tit. prox.* id est apud magistratus *l.* 4. *de inter. in iur. fac.* quod etiam dicitur in iudicio apud Paulum lib. 5. sent. tit. 5. Quanquam enim iudicium vt & iudicatum ad iudices datos referatur & à iure distinguatur *l.* 6. *si feriatis. sup. de ferijs*, tamen ad magistratus quoque refertur *l.* 1. *d. tit. l.* 1. §. *pen. & vlt. l.* 28. *tutor de admin. tut. l.* 3. *de eo per quem fact. er. l.* 2. §. *Prætor. sup. qui satisd. cog. & l.* 18. *si emendationum. in f. quod vi aut clam. inf.* siue quia magistratus non solùm ius dicant sed etiam iudicent *d. l.* 4. *de inter. in iu. fac.* vt tit. sup. dictum est, siue potiùs quia apud ipsos iudicia acciperentur *d. l.* 28. *de admin. tut.* quia inquam, vt scribit Tullius 2. de inuentione in iure quodammodo agendi potestas datur & omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur. Confessus ergo pro iudicato habetur *l.* 1. 3. *& 6. in princ. &* §. *si quis. hoc tit.* ità vt perinde habeatur ac si pronunciatum esset *d. l.* 6. §. *sed etsi.* Quod ius ex ea l. XII. Tab. descendit cuius verba refert Gellius lib. 10. cap. 2. *æris confessi rebúsque iure iudicatis triginta dies iusti sunto.* Et quanquam lex de ære tantùm confesso loquatur, tamen ad omnes debitores producta est *l.* 31. *debitori. sup. tit.* 1. & apud Paul. d. tit. 5. & ad omnem actionem atque interdicta *d. l.* 6. §. *sed etsi. hoc tit.* quod in hoc paratitulo rectè animaduertit Dñ. Cuiacius, non enim de quibuscumque confessionibus hîc agitur, sed de ijs solùm quæ fiunt dum quis aliquâ actione conuenitur *d.* §. *sed etsi* & quæ scilicet ad finiendam litem de qua actio est pertinent, quibus præcipuè notis distinguntur ab ijs confessionibus de quibus in *l.* 13. *in confessionibus. & seq. in f. ac toto tit. de inter in iu. fac.* Confessus ergo iudicato exæquatur & confessio rei iudicatæ, nam sequitur naturam actionis quâ quis pulsatus est perinde atque condemnatio *d. l.* 6. §. *sed etsi. vers. dabitur*, item rescindi aut reuocari non potest *l.* 1. *Cod. hoc tit.* nempe si certa & absoluta sit *l.* 2. 3. *pen. & vlt. hoc tit.* atque ideo maiorem auctoritatem habet quàm sententia: iudicium in enim inuitũ redditur *l.* 83. *inter.* §. 1. *inf. de verb obl.* at confessus vult in lite vinci *l.* 1. §. 5. *quid si. sup.*

si quid in frau. patr. & se suâ sententiâ quasi condemnat *l. 1. hoc tit.* qua ratione dici etiam de confessione potest quod de iureiurando *l. 2. sup. de iureiu.* maiorẽ auctoritatem habere, quàm rem iudicatam, quamquam hæc tria inter se comparentur, lex iudicata, res iureiurando decisa, & res decisa confessione in iure factâ *d. l. 56. sup. tit. 1.* Item confessio pro veritate habetur *l. 3. & 4. hoc tit.* sicut res iudicata *l. 25. ingenuum. sup. de stat. hom.* modò tamen id quod in confessionem venit ius & naturam recipere possit *d. l. 13. & seq. sup. de interro.* Item confessio certa esse debet *l. 3. l. 6. in princ. & §. 1. l. vlt. hoc tit.* vt sententia *§. curare. Inst. de act.* Item absente aduersario facta, non est pro re iudicata, sicut nec sententia *d. l. 6. §. 3. si quis absente. hoc tit.* Ab absente tamen fieri posse videtur cũ dicat Paulus d. tit. 5. eam non tantùm voce, sed etiam literis & quocumque modo posse fieri. Item confessis sicut iudicatis tempus legitimum datur ad soluendum *d. l. 6. in f. & l. 21. si debitori. sup. de iud.* & apud Paulum d. tit 5. quod à Iustiniano quadrimestre definitum est *l. 2. Cod. de vsurp. rei iud.* qua de re vide Dñ. Cuiacium lib. 3. Obseruat. cap. 39. quod tamen ex caussa tam confessis quàm iudicatis prorogari potest *l. 4. §. 3. si quis. & l. 31. debitoribus. sup. tit. 1.* Item sicut ex sententia nascitur iudicati actio, ità ex confessione actio quæ dicitur ex confesso *l. 3. hoc tit.* siue confessoria *l. 23. inde. & 25. proinde. sup. ad l. Aquil.* Quibus consequens est vt quemadmodum nouatur iudicati actione prior contractus *l. 3. §. & ideò. Cod. de vsur. rei iud.* ità etiam nouetur actione ex confesso. Denique sicut sententias iudicum exequuntur magistratus, ità & confessionis *l. 31. debitoribus. sup. tit. 1.* eósque soluere ijsdem modis cogunt *l. 1. Cod. hoc tit.* pignorum scilicet capione & distractione *d. l. 31. tit. sup.* apud Paulum d. tit. 8. *& l. vlt. Cod. de exec. rei iud.* vnde confessos & condemnatos exæquans subijcit, *latas sententias pignoribus etiam captis & distractis ex constitutionibus meruisse executionem*, apertè significans confessos non secus ac iudicatos quasi sententiâ teneri. Ex constitutionibus autem hunc rei iudicatæ vel confessæ exequendæ modum originem duxisse *d. l. vlt. & d. l. 31. nec non l. 1. Cod. si in caus. pign.* quum antea ex prædicta l. XII. Tab. confessus vel iudicatus nî iudicatum faceret aut vindicem haberet, in vinculis priuatim haberetur, quod cùm sublatum constitutionibus fuisset *l. 12. ob æs. Cod. de oblig. & act.* ad alia remedia deueniendum necessariò fuit. Restat videndum quod Dñ. Cuiacius docet in hoc paratitulo Cod. exigi nempe vt confessionem sententia sequatur, *l. 5 hoc tit. & l. 5. inf. de cust. reor.* quod Glossa tractat *ad l. 25. proinde in f. sup. ad l. Aquil.* Sed id verum non esse sequentibus argumentis & testimonijs planè ostenditur. Si enim confessio in iure facta sententiæ adhuc adminiculo indiget,

malè in ipsa l. XII. Tab. & in nostro iure passim confessi & iudicati exæquantur, malè confessio pro sententia esse dicitur *l. 1. hoc tit.* malè perinde haberi dicitur atque si pronunciatum esset *l. 6. certum. §. 2. sed etsi. hoc tit.* malè dicitur actio ex confesso *l. 4. hoc tit.* siue confessoria *d. l. 23. inf. & d. l. l. 25. in f. sup. ad l. Aquil.* malè tẽpora solutioni præstituta ex die confessionis computantur *d. l. 6. in f.* & apud Paulũ d. tit. 5. malè denique dicitur in *d. l. 25. in f.* nullas partes esse iudicantis in confitentes, quo nihil apertius dici potest, vt probetur post cõfessionẽ sententiam subsequi non debere. Neque obstat *d. l. 5. de cust. reor. inf.* nam vt rectè Glossa ad *d. l. 25.* in criminali quidem caussa sententia in confessum danda est, non ideò tamen sequitur in ciuili caussa idem dicendum. Nec etiam obstat *d. l. 5. hoc tit.* quanquam ibi sententia post confessionem sequatur, vt etiam *l. 3. pen. & vlt. hoc tit.* Iudex enim post confessionem non quidẽ rei iudicandæ sed æstimandæ dari potest, vt est in *d. l. 25.* putà cùm computatio aliqua difficilior ineunda est, vel certè controuersia aliqua circa ipsius confessionis interpretationem dirimenda, cuius rei illustre exemplũ est in *d. l. pen. hoc tit.* atque ità intelligendum est quod dicitur *dd. ll. l. 3. 5. & vlt.* quod & species ipsæ demonstrant, & prædicta regula ità temperanda, vt nullæ sint partes iudicantis in confitentes, in re scilicet iudicanda, quum pro iudicata habeatur, sed in æstimanda quandoque.

TITVLVS III.

DE CESSIONE BONORVM.

CEssionis verbũ in iure pluribus modis accipitur. In primis enim significat cedere, siue recedere de possessione eámque deponere, atque alteri vacuã relinquere *l. 24. si me. & l. penult. 5. de adq. poss.* dominij scilicet transferendi caussâ. Et hęc est rerũ immobiliũ traditio *l. 33. fundi. d. tit. & l. 3. Cod. eod. tit. & l. 3. §. hoc interdictum. de itin. actúq. priu. inf.* vel potiùs quasi traditio, rei enim mobilis traditio propriè dicitur, immobilis verò cessio, quâ scilicet abscessu prioris domini nouo domino res patefit, vt est in l. 1. Cod. Theod. de donat. & hoc est in possessionem vacuam inducere l. 2. d. tit. *l. vlt. §. 1. sup. eodem tit. & l. 1. Cod. de reuoc. don.* atque ità accipiendum est quod dicitur in *l. 42. Seia. sup. de mort. cau. don.* Seiam bonis suis, traditionibus factis Titio donationis caussâ cessisse, quod similiter est intelligendũ ex quacumque tandem caussa rei immobilis traditio fiat. Idque ad res incorporales translatum quo-

que

que est, quarum multò minùs traditio propriè dici potest, in his enim cessio pro traditione habetur, siue titulo donationis, aut venditionis, siue alio fiat *l. 33. illam. de donat. Cod.* quod & in veteri in iure cessione olim obtinuit, vt est apud Vlpianum tit 19. Ea autem quoque fuit depositio atque dimissio possessionis & ad dominium quoque transferendum adhibita, non tamen certo aliquo titulo quo rerum dominia transferri solent, sed per speciem & colore rei vindicationis. Ex compacto enim & collusionis genere quodam dominus rem suam ab alio vindicari, eique à Prætore addici, id est adiudicari patiebatur, vt videre est apud Vlpianum d. tit. 19. & apud Boëtium in Topica qui eam legis actionis fuisse docet ex Caio IC. & alienationis speciem quam communẽ rerũ mancipi, & nec mancipi facit Vlpianius d. tit. 19. nec Boëtius negat, quamquam in solis rebus mancipi exemplum ponat, quia de earum sola abalienatione Tullius ibi agit, non de alienatione in genere. Sed hæc cessionis species in desuetudinem abijt. Superest tertia illa de qua propriè *hoc tit. & tit. Cod. qui bon. ced. poss.* quæ nihil aliud est quàm omnium bonorum à debitore qui soluendo non est in manu & arbitrio iudicis facta dimissio quò scilicet ex eorum distractione creditoribus satisfiat, perinde atque si magistratus auctoritate in causam iudicati pignora capta fuissent, ex quo manifestum est per hanc cessionem dominium bonorum in ipsos creditores neque palàm neque tacitè transferri, atque ideò propriâ auctoritate ab ijs diuidi non posse aut iure dominij detineri *l. 4. Cod. hoc tit.* sed ius dominij si res ità ferret à principe impetrandum esse vt. *Cod. de iur dom. imp.* quâ notâ hæc bonorum cessio à datione in solutum distinguitur *d. l. 3. in f.* Item ab habitione pro derelicto, quia qui rem suam derelictui habuit, genere quodã donat *l. 36. quod seruus. inf. de stip. seruor.* & dominiũ statim amittit *l. 1. sup. pro derel.* quod transferre intelligitur in primò occupantem *l. 5. in prin. & f. d. tit. & §. quâ ratione collato cum. §. præc. edenti Inst. de rer. diui.* Distinguitur etiam à cessione prædicta in iure, cum qua tamen eam comparare videtur Dñ. Cuiacius hoc parat. Cod. quamquam verum est olim cessionem bonorum solemnibus verbis peragi consueuisse quũ tamẽ hodie sola professio volũtatis requiratur l. vlt. Cod. Theod. hoc tit. & non tantùm in iure, sed etiam extra ius fieri possit *l. vlt. hoc tit.* Hoc autem cessionis beneficium l. Iuliâ in vrbe primùm introductum est, deinde verò constitutionibus ad prouincias porrectum *l. 4. Cod. hoc tit.* & Cod. Theod. qui bon. ex l. Iul. ced. poss. Cur igitur solito more à principe impetratur quum mero iure competat in *l. vlt. Cod. hoc tit.* An quia principes ea etiam quæ sunt ordinarij iuris sui beneficij facere plerumque malint? An quia eâ impetratione vitaretur corporale supplicium ijs qui bonis cederent alioqui infligendum *d. l. vlt.* & l. 1. Cod. Theod. eodem tit. & Nou. 135? An vt cessioni bonorum adiungerentur quinquennales inducię sub electione tamen creditorum vt

eſt in *d. l. vlt.* quæ eſt Dñ. Cuiacij ſententia in parat. Cod. Ea verò ceſſio beneficium meritò appellatur, quia vtilitates pleraſque debitoribus adfert. Vitant enim carcerem *l.* 1. *hoc tit.* corporales cruciatus *d. l. vlt. eodem tit.* & l. 1. Cod. Theod. eodẽ tit. & d. Nouel. 135. infamiam diſtractionis bonorum *l.* 11. *debitores. Cod. ex quib. cauſ. inf. irro.* Licèt enim bona quibus ceſſerunt diſtrahantur, non tamen eorum nomine, quo fere modo is qui non ſoluendo moritur ſolet ſuæ famæ conſulere inſtituendo ſeruum neceſſariũ heredem, vt videre eſt *in princ. tit. de hered. qual. & diff. Inſt.* Vitant ergo prædictas iniurias *l. pen. Cod. hoc tit.* & hoc item beneficium habent ne bonis deinde quæſitis conueniantur in ſolidum, ſed in id quod facere poſſunt *l.* 4. *6. qui bonis. & ſeq. hoc tit. &* §. *vlt. Inſt. de act.* quod videtur ipſo iure fieri non ope alicuius exceptionis, ità enim videtur actio informari vt creditor non ſolidum quod ſibi debetur perſequatur *d.* §. *vlt. &* §. *ſunt præterea. Inſt. eodem tit.* Denique ceſſio hoc beneficium debitori præſtat, vt ſi fortè cum eo creditor experiatur, defendatur per exceptionem hanc. *Niſi bona conceſſerit* §. *vlt. Inſt. de replicat.* Cui exceptioni caſus diuerſus conſtituendus eſt à ſuperiori. Ea enim locum non habet cùm debitor aliquid poſt ceſsionem acquiſiuit, ſed cum debitor nullis bonis adhuc quæſitis conuenitur à creditoribus, quod iure ſtricto poteſt facere, quia obligatio per ceſsionem non perimitur, niſi quatenus creditoribus ſoluitur *l.* 1. *Cod. hoc tit.* Neque obſtat quod dicitur in princ. *l.* 17. *item. ſup. de recep.* eum qui bonis ſuis ceſsit, neque agere, neque conueniri poſſe, id enim intelligendum eſt vt cõueniri non poſsit cum effectu, quia ſcilicet ope prædictæ exceptionis defenditur. Quamquam autem & hoc beneficium non inurat infamiam, tamen contumeliam habet atque ignominiam *Nou.* 4. *& d. Nou.* 135. ideóque flebile & miſerabile auxilium dicitur *l. pen. & vlt. Cod. hoc tit.* & qui eo vtitur ad conditionem omnium calamitoſiſsimam dilabi dicitur *Nou.* 3. Certis autem caſibus olim denegabatur l. 1. Cod. Theod. hoc tit. atque etiã hodie *l.* 5. *propter. hoc tit.* Non eſt omittendum, beneficium etiam hoc ijs conceſſum qui nihil in bonis habeant, & qui nec interim habere poſsint, putà filijsfamilias, quò ſcilicet prædictas iniurias effugiant *l. pen. hoc tit.* fortè quia ceſsio ad bona quoque futura, non ſolùm ad præſentia pertinet *l.* 7. *ſi debitoris. hoc tit.* Ceterùm hic titulus rectè duobus ſuperioribus ſubiungitur, quia nemini bonorum ceſsio prodeſt niſi qui prius debitum agnouerit, aut qui iudicatus ſit, aut in iure confeſſus *l. pen. hoc tit.* cuius rei hæc videtur ratio, quia cum hæc ceſsio vt confeſsio, ſit pro ſententia & re iudicata, neceſſe eſt eam ad certum debitum referri *arg.* § *curare. Inſt. de act.* In eo autem hic titulus cum ſuperiori conuenit, quia ſicut confeſſus vinci vult *l.* 1. §. 5. *quod ſi. ſup. quæ in frau. pat.* ſic etiam qui bonis cedit manus dat, nec ſe defendit *l.* 3. *hoc tit. & l.* 7. *ſi impubes.* §. 3. *quotiens. de Carbon. edict. ſup.*

TITVLVS

TITVLVS IV.

QVIBVS EX CAVSSIS IN POSSESSIONEM eatur.

MVLTIS modis hic titulus cum superioribus tribus aptissimè continuari potest. Proximiori quidem, quia vt in eo debitor cedit bonis, ità à contrario in hoc creditor de possessione in quam missus fuerat aliquo casu decedit *l. 5. hæc autem. §. 1. in f. & §. 2. hoc tit. & l. 15. si fuita. §. vlt. sup. de damn. infect.* & generaliter si ei ab aduersario satisfactum sit *l. 5. is cui. §. 1. sup. vt in poss. leg.* Item & ipse debitor interdum de veteri sua possessione coactus decedit, putà ex caussa damni infecti post tempus aliquod *l. 4. §. 2. si fortè, iunctâ Glossâ. d. l. 15. §. 9. si quis. & seq. de damn. infect. & l. 3. in f. sup. de acq. poss.* Et generaliter cùm bona possessa tandem venduntur vt tit. seq. quamquam interim possessione expelli non possit *l. 5. sup. vt leg. nom.* neque eâ decedere debeat *d. §. 9. si quis autem.* Quinimò interdum debitor ante venditionem possessione vltrò cedit *l. 13. qui bona. §. 8. si quis, & l. 16. antequam. sup. de damn. infect.* Et in vniuersum quicumque missionem in possessionem patitur possessione bonorum suorum aliquatenus cedere videtur eo ipso quod latitat nec defenditur *l. 2. & 7. Fulcinius, in princ. hoc tit.* & quodammodo rebus suis carere *l. 7. impuberibus. §. 1. præterea. sup. de susp. tut.* quatenus scilicet alium in societatem possessionis recipit, cui rerum custodia & obseruatio conceditur *d. l. 5. in princ. d. l. 3. inf. & l. 12. cùm legatorum. hoc tit.* Tot igitur modis titulus hic proximè superiori coniungitur: secundo verò titulo qui est de confessis, hoc modo, quia qui latitat nec defenditur, tacitè confiteri videtur, séque suspectum quasi sententiâ suâ facere *d. l. 7. §. præterea.* Adde quòd ex cessione vt ex hoc tit. possessio bonorum omnium creditoribus datur, vt Dñ. Cuiacius docet parat. de bon. auct. iud. poss. Cod. At tit. 1. de re iudic. & effect. sent. & interloc. non vno modo aptari potest. Nam missio in possessionem non fit sinè decreto, & sententia sinè interlocutione *l. 3. in princ. inf. ne vis fiat ei qui in possess. miss. est, l. vlt. in princ. iunctâ Glossâ. de bon auct. iud. poss. l. 2. Cod. qui pot. in pign. hab.* multóque minùs quæ eam sequitur venditio *d. l. vlt. §. sin autem. in princ. & f.* Præterea missio ad executionem rei iudicatæ pertinere potest, nam cùm rei seruandæ caussâ generaliter fiat, *l. 1. hoc tit.* Consequens est, & eius quod ex iudicato debetur ser-

uandi cauſsâ eam fieri poſſe *d. l. 2. & 3. Cod. qui pot. in pign. hab.* Denique illo tit. rei iudicatæ executio fit interdū pignorum capione *d. l. 15. à D. Pio, & toto tit. ſi in cauſ. iud. pign. capt. ſit & l. 2. & vlt. Cod. de execut. rei iudic.* Sic ex iſto miſſione in poſſeſſionem pignus Prætorium conſtituitur, vt oſtendit vel *rubrica Cod. de præt. pign. & vt in action. debit. miſſ. Præt. pign. proced. & l. 12. miſſio. ſup. pro empt.* Vtroque ergo tit. agitur de pignore, rei iudicatæ exequendæ cauſsâ. Quinimò vtroque tit. de eiuſdem generis pignore, id eſt Prætorio. Nam quamquam Dñ. Cuiacius parat. Cod. qui bon. ced. poſſ. exiſtimet pignus in cauſſam iudicati captum non eſſe Prætorium, ſed quaſi conuentionale, ex *l. 1. Cod. ſi in cauſ. iudic.* verius tamen arbitror illud quoque Prætorium pignus eſſe. Cuius noſtræ ſententiæ hæ ſunt rationes, quòd pignoris capio vt miſſio in poſſeſſionem non niſi à Prætore, id eſt magiſtratu proficiſci poſſit *d. l. 15. de re iud. & l. 50. ſi pignora. ſup. de euict.* Item quòd in *l. 2. Cod. de Præt. pign.* duplex genus hypothecarum conſtituitur, vnum quidem quod ex conuentionibus & pactis hominum naſcitur, aliud quod à iudicibus id eſt magiſtratibus datur & Prætorium nuncupatur. Tertiò quòd in *l. 1. eodem tit.* pignus prætorium apertè dicitur non de miſſione in poſſeſſionem ſed de capione pignoris. Nam miſſio fit in vniuerſa bona *l. 1. hoc tit.* At pignus Prætorium de quo ibi, eſt rerum ſingularum ſiue mobilium, ſiue immobilium, ſiue incorporalium, qui eſt omnino ordo pignoris capiendi propoſitus in *d. l. 15. §. 2. in venditione.* Denique vt miſſus in poſſeſſionem res debitoris tenet, vt mox exponemus, ſic etiam creditor pignus captum *l. 1. Cod. ſi in cauſ. iud.* & apertiùs *l. 2. Cod. qui pot. in pign. hab.* quamquam tamen non ab eo diſtrahendum ſed per officiales iudicis *l. 2. Cod. ſi in cauſ. iudic.* Neque obſtat *d. l. 1. Cod. eodem tit.* quâ ſolâ Dñ. Cuiàcius nititur, quia hoc tantùm vult, pignus Prætorium non minùs eſſe pignus, quàm conuentionale, quia quod in hoc facit pactum & iuſta obligatio, in illo efficiat Prætoria auctoritas, quod ſimiliter dicitur de miſſione in poſſeſſionem in *l. 6. non eſt mirum. ſup. de pign. act. Non eſt mirum*, inquit, *ſi ex quacumque cauſſa magiſtratus aliquem in poſſeſſionem miſerit, pignus conſtitui, quum teſtamento quoque pignus conſtitui poſſit.* Sed & aliâ ratione certiſsimâ probari poteſt pignus in cauſſa iudicati captum Prætorium eſſe non conuentionale, quia pignus conuentum diſtrahit creditor ipſe iure ſuo *l. 8 creditores, & l. pen. ſup. de diſt. pign. l. 49. quæ ſpecialiter & ſeq. Cod. eodem tit.* At cum in cauſſa iudicati pignus captum eſt per officium & apparitionem eius qui ità decreuit venundari ſolet, non per eum qui iudicatū fieri poſtulauit *l. 2. Cod. ſi in cauſ. iud.* Sed vt ad titulum ipſum iam propiùs accedamus illud ſcire oportet miſsionem in poſſeſſionem & bonorum poſſeſſionem longè inter ſe diſtare, ac conſequenter poſſidere, ſiue poſſeſſionem habere, longè aliud eſſe, quàm in poſſeſſionem eſſe, quod quia diffuſiùs tractatum eſt de Carbon. edict. & de damn. infect. ſup. breuiùs

uiùs hîc à nobis perſtringẽtur. Sed & miſſio in poſſeſſionem, à poſſeſſione ſimpliciter dicta, de qua tit. 2. lib. ſuperioris, diligenter diſtinguenda eſt. Nam bonorum poſſeſſio quæ proprié dicitur, eſt ſucceſſio Prætoria in vniuerſum ius defuncti, ideóque iuris eſſe dicitur *l.* 3. §. 1. *&* 2. *ſup. de bon. poſſ.* & bonorum poſſeſſorem quaſi heredem facit §. *quos autem. Inſt. eodem tit.* Poſſeſſio autem præcisè dicta, eſt rerum & corporum non iuris poſſeſsio *d.* §. 1. quæ tamen cum opinione dominij coniuncta ſit *l.* 1. *in princ. &* §. 1. *ſup. de acquir. poſſ.* quam ideò rei detentionem animo domini ibi definiuimus. At poſſeſsio illa in quam iuſſu magiſtratus miſsio fieri ſolet differt ſimiliter à bonorum poſſeſſione, quia non eſt iuris, ſed rerum & corporum poſſeſsio, vt *in rub. ſeq. de reb. auct. iud. poſſ. l.* 7. *Fulcinius.* §. *pen. & vlt. hoc tit. & l. vlt. in princ. Cod. de bon. auct. iud. poſſ.* ſed differt etiam à poſſeſsione ſimpliciter dicta, quia non eſt verè poſſeſsio, ſed detentatio, vt *in princ. d. l. vlt.* & cuſtodia obſeruatióque rerum *l.* 3. §. *vlt. ſup. de acq. poſſ. l.* 9. *vnus. &* 12. *cum legatorum. hoc tit.* nullo modo cum opinione dominij coniuncta *l.* 5. *is cui. in princ. ſup. vt in poſſ. leg.* vbi ideò miſſus in poſſeſsionem expellendi aduerſarium ius non habet. Nam nec ipſe poſsidet, ſed eſt in poſſeſſione cuſtodiæ cauſsâ *l.* 10. *ſi quus. ſup. de acq. poſſ. & d. l.* 12. *hoc tit.* ideò ſcilicet vt tædio perpetuæ cuſtodiæ extorqueat ab aduerſario quod æquũ eſt *d. l.* 5. putà cautionem, vt in cauſſa, damni infecti vel legatorũ, & fideicommiſſorum, aut ſolutionẽ, vt in cauſſa rei iudicatæ *l.* 4. §. 1. *ſup. de re iud.* aut defenſionem, vt generaliter in cauſſa rei ſeruandæ *l.* 2 *& d. l.* 7. *in princ. hoc tit.* At interdum cuſtodia hæc rerum per abuſionem, poſſeſsio appellatur, imò & bonorum poſſeſsio, vt contrà ipſa bonorum poſſeſsio interdum ſimpliciter poſſeſsio, quod pluribus expoſuimus ſup. d. tit. de Carb. edict. & d. tit. de damn. inf. Atque ità bonorum poſſeſsio & ſimpliciter poſſeſsio & poſsidere vſurpantur impropriè *l.* 5. *hæc autẽ.* §. 1. *&* 2. *d. l.* 7. §. 4. *ſed is qui. &* §. *antepen. & vlt. d. l.* 8. *& d. l.* 12. *hoc tit.* Tœdium autem perpetuæ cuſtodiæ de quo *in princ. d. l.* 5. *vt legat. nomin.* in eo eſt, quòd miſſus in poſſeſsionem impedit dominum rei ſuæ adminiſtratione, vt videre eſt in *d. l.* 5. §. 9. *miſſi. &* §. 16. *qui legatorum* quæ quamquam de miſsione legatorum & fideicommiſſorum ſeruandorum cauſsâ ibi dicantur, tamen ex ijs facilè intelligitur in ceteris quoque miſsionibus dominum rei ſuæ liberâ & plenâ adminiſtratione, ſi non ità omnino, at aliquatenus tamen impediri & rebus ſuis carere *l.* 7. *impuberibus.* §. 1. *ſup. de ſuſp. tut.* Ceterùm tres fere cauſſas eſſe ex quibus in poſſeſsionem mitti ſolet, rei ſeruandæ cauſsâ, item legatorum ſeruandorum cauſsâ, & ventris nomine *l.* 1. ſtatim admonet, miſsionem ex cauſſa damni infecti à reliquis ſeiungens, quòd ea non vniuerſorum bonorum nomine fiat, ſed rei tantùm de qua damnũ timetur, vt proprio tit. antè expoſitum eſt, quamquam interdum hæc reliquis tribus connumeretur vt *l.* 2. *ſup. de fer.*

quia verum eſt, eam ex genere miſſionum eſſe. Particulam, *fere*, adijci Gloſſa exiſtimat *in d.l.* 1. propter Carbonianam bonorum poſſeſſionem & eam quam heres ſcriptus poſtulat: ſed cùm hæc non alia poſſit intelligi quàm bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas, manifeſtum eſt, eam ad miſſionis genus nullo modo pertinere. Poſſeſſio certè Carboniana eò referri poteſt, nam eſt miſſio in poſſeſſionem *l.* 3. §. 13. *miſſum autem. & l.* 6. *de bonis.* §. *vlt. illo tit.* Sed quoniam emolumentum & effectum habet bonorum poſſeſſionis, & alicui bonorum poſſeſſioni ſemper innititur, vt plenè docuimus eodem tit. idcircò inter ſpecies miſſionis in poſſeſſionem connumerari non ſolet, nam & in *l.* 1. §. 1. *inf. ne vis fiat*, illæ ſolæ tres recenſentur quæ in noſtra *l.* 1. *hoc tit.* Poteſt & illa particula, *ferè*, referri ad miſſionem dotis ſeruandæ cauſsâ, nam quamquam ea ſub nomine rei ſeruandæ intelligi poſſit, tamen quia dotis cauſſa præcipua eſt & habet ſingularia multa, ideò ſpecies miſſionis dotis ſeruandæ cauſsâ, à reliquis interdum nominatim ſeparatur vt *l.* 9. *officium. ſup. de rei vind. & l.* 26. *ea quæ. inf. ad municip.* Ex tribus autem illis quæ in *noſtra l.* 1. numerantur, prima ſpecies quæ eſt rei ſeruandæ cauſsâ hoc tit. peculiariter explicatur. Nam reliquæ duæ proprijs titulis iam expoſitæ ſunt, illa quidem quæ eſt legatorum ſeruandorũ cauſsâ ſup tit. vt in poſſ. leg. Tertia verò ventris nomine ſup. tit. de vẽt. in poſſ. mitt. & curat. eius & tit. ſeq. ſi mul. vent. nõ. in poſſ. calumn. cauſ. eſſe dic. Meritò autem tres illæ ſpecies miſſionis nominibus inter ſe diſtinguuntur, nam quamquam ſub eodem genere contineantur, & hoc habeant commune, quòd ſcilicet ex ijs miſſi non ſint propriè in poſſeſſione, ſed in cuſtodia *l.* 1. §. 14. *quoties. ſup. de vẽt. in poſſ. mitt. & l. pen.* §. 6. *creditores. inf. vti poſſ.* ſiue in bonis, vt loquitur *l. pen. ſup. vt leg. nom. cau.* & non propriè dicantur poſſidere, ſed tenere *d. l.* 9. *ſup. de rei vindic.* tamen illæ ſpecies, ſuas inter ſe differentias quaſdam habent. Nam quæ ventris nomine fit, eſt vice veræ bonorum poſſeſſionis, & ab ea nomen aſſumit *l.* 1. *in princ. & l.* 7. *vbicumque.* §. 1. *ſup. de vent. in poſſ. mitt.* & ventri non modò cuſtodia datur ſed etiam permittitur diminutio veſcendi cauſsâ *l.* 1. §. *hoc autem iure, &* §. *ſeq. eodem tit.* imò & curatori ventris adminiſtratio bonorum committitur, atque ideò non merè facti, ſed etiam iuris ea poſſeſſio eſſe videtur, quod fuſiùs executi ſumus ſup. d. tit. & tit. de Carbon. edict. quod etiã oſtendit *d. l.* 7. §. 5. *adeò autem, hoc tit. & d. l.* 5. §. 3. *an autem. inf. ſup. de Carbon. edict.* vbi omnium edictis venter in poſſeſſionem mittitur, ideſt ex omnibus edicti partibus *l.* 7. *vbicumque, & l. vlt. ſup. de vent. in poſſ. mitt.* & ex ijſdem cauſſis ex quibus Carbonianam bonorum poſſeſſionem impuberi Prætor dare ſolitus eſt *l.* 1. §. 12. *& generaliter, eodem tit.* Ideóque miſſio ventris nomine, & ex Carboniano edicto in tractatu de bonorum poſſeſſionibus reponuntur, vt pote ad eas quàm proximè accedentes. Denique facilior & benignior in poſſeſſione ventris

nomine dãda Prætor eſt *l.* 1. §. 6. *ſed etſi illo tit. & l.* 1. §. 1. *ſup. ſi mul. vent. nom.* At qui ſunt in poſſeſſione legatorũ ſeruandorũ cauſsâ, nec veſcendi cauſsâ diminuere poſſunt, exceptis quibuſdã perſonis *l. pen. ſup. vt in poſſ. legat.* vt nec qui ſunt in poſſeſſione rei ſeruãdæ cauſsâ, niſi certo caſu *d. l.* 7. *in f. hoc tit.* Et difficiliùs ex his cauſſis miſsiones conceduntur, rei quidem ſeruandæ cauſsâ olim difficillimè ſi Tullio credimus, in Orat. pro Quintio: *Maiores*, inquit, *noſtri rarò id accidere voluerunt, Prætores vt conſideratò fieret comparauerunt &c.* quod etiam paulò antè oſtendit his verbis. *Ilicóne ad Prætorem ire conuenit? Continuóne verum fuit poſtulare, vt ex edicto bona poſſidere liceret, ad hæc poſtrema & inimiciſſima iura tam cupidè decurrebas &c.* Quamquam tamen miſsio aduerſùs latitantes in frequentiſsimo vſu eſſe tandem cœpit *d. l.* 7. §. 1. *hoc tit.* Sed & inter miſsionem legatorum ſeruandorum cauſsâ, & miſsionem rei ſeruandæ cauſsâ certæ ſunt differentiæ, quarum nonnullæ proponuntur in *l.* 5. §. 2. 3. 4. *ſup. vt in poſſ. leg.* Meritò ergo tres illæ miſsionis ſpecies, non ſolùm nominibus diſtinguuntur vt *in l.* 1. *hoc tit.* & alibi paſsim, ſed etiam proprijs titulis ſeorſim tractantur, & ab ijs omnibus meritò quoque ſeparatur illa quæ eſt ex cauſſa damni infecti, quia non fit in vniuerſa bona vt eſt *in d. l.* 1. At reliquæ vniuerſorum nomine fiunt, alioqui nullius momenti eſſe videntur, quod præclarè Tullius in eadem Oratione oſtendit. *Omnino autem*, inquit, *bona poſſeſſa non eſſe conſtitui, quòd bonorum poſſeſſio ſpectetur non in aliqua parte, ſed in vniuerſis quæ teneri & poſſideri poſſint:* quamquam tamen caſu aliquo miſsio in rem ſingularem fiat *d. l.* 7. §. 1. *Celſus. hoc tit.* quod etiam probare videtur *l.* 2. *Cod. qui pot. in pign. hab.* non tamen neceſſariò illa probat, nam nihil vetat eum qui in poſſeſsionem fundi ibi fuiſſe dicitur, in vniuerſa bona miſſum fuiſſe. Quum ergo ceteræ miſsiones, ſuis locis antea fuerint expoſitæ, manifeſtum eſt hunc titulum (quamuis generalem habeat inſcriptionem) ad eam miſsionis ſpeciem particulariter pertinere, quæ eſt rei ſeruandæ cauſsâ. Quibus verbis quid ſignificetur in primis dubitari poteſt. An igitur intelligemus rei iudicatæ ſeruandæ cauſsâ, de quo tit. 1. & toto hoc lib. potiſsimùm agitur? nam & iudicati ſeruandi cauſsâ miſſionem fieri ſup. docuimus, & probat *l.* 3. *qui pot. in pign. hab. & l. pen. Cod. de reuoc. his quæ in fraud. cred.* Sed rei verbum longè latiùs in ea miſſione patere, huius tituli verba oſtendunt. An rei verbum vt generale accipiemus, *l.* 1. *in f. ſup. de reb. cred.* pro quacumque re noſtra cuius conſeruandæ gratiâ miſsio poſtuletur? nam & plurali numero rerum ſeruandarum cauſsâ hæc miſsio appellatur *l.* 5. *Celſus.* §. 1. *ſup. ad exhib.* Sed repugnat *d. l.* 7. §. 9. *item videamus. hoc tit.* ibi enim probatur edicti huius verba non pertinere ad actionem in rem, ſed ad eam per interpretationem produci. An igitur rei ſeruandæ cauſsâ miſsionẽ dictam intelligimus, quia fit cuſtodiæ cauſsâ, vt antea probatum eſt, & oſtendit etiam *lex* 2. *inf. pro hered* & quia fit in res aduerſarij vt *tit. ſeq.* Sed ea

ratione miſſio quæcumque rei ſeruandæ cauſsâ diceretur, quia omnes cuſtodiæ cauſsâ fiunt, vt antè dictum eſt. Accurſius ad *d. l. 1. hoc tit.* rei ſeruandæ exponit, id eſt debiti, vel quantitatis. Dñ. Cuiacius verò hoc parat, crediti, dotis, ac iudicati. Equidem ſi edictum ipſum inſpicimus, manifeſtum eſt illud ad ſolam actionem in perſonam pertinere, nam *in d. l. 7. §. 9. item videamus*, & duobus ſeqq. palàm oſtenditur remedium edicti interpretatione prudentum, & ex conſtitutionibus ad actiones in rem fuiſſe productum, non autem ex ipſo edicto venire. Si ergo edicti verba inſpicimus, rem interpretabimur id quod actione perſonali debetur: At ſi edicti quoque interpretationem adiungimus, rem exponemus, pro eo quod ex quacumque actione nobis debeatur, nam & debendi verbum ad omnem actionem generale *l. 178. pecuniæ. §. 1. inf. de verb. ſign.* etiam in rem vt *in princ. tit. de act. Inſt. iunctâ Gloſsâ & §. item ſi iudicio. de exception.* & l. 1. Cod. Theod. qui bon. ex l. Iul. ced. poſſ. Et viciſſim creditorum generalis appellatio *l. 10. creditores, cum duabus ſeqq. inf. de verb. ſign.* Quare rei ſeruandæ miſſio, eſt debiti ſiue crediti ſeruandi gratiâ, ex quacumque tandem cauſſa proficiſcatur, & quacumque actione petatur, nec ſolùm pecuniæ creditæ, vel dotis vel iudicati ſeruandi cauſsâ. Ceterùm hoc edictum aduersùs debitorem quatuor ex cauſſis propoſitum eſt, quæ hoc ordine recenſentur à Tullio in Oratione pro Quintio, *Qui fraudationis cauſsâ latitarit*, inquit, cuius quidem capitis plura verba referuntur *d. l. 7. in princ. hoc tit.* Subijcit deinde. *Cui heres non extabit*, cuius capitis nulla quidem verba edicti ſuperſunt hoc tit. ſed tamen ad illud omnino pertinent *d. l. 7. §. pen. & vlt. d. l. 8. & ſeq. hoc tit.* Addit. *Qui exilij cauſsâ ſolum verterit*, ad quod caput ſpectat omnino *l. 13. ad cognitionem. hoc tit.* quâ parte agit de eo qui exilio temporario punitus ſit: quamquam nec huius capitis verba in hunc titulũ relata ſint. Denique ait: *Qui abſens iudicio defenſus nõ fuerit.* Huius verò capitis alia clauſula refertur *in l. 2. hoc tit.* & duæ illius velut appendices *in l. 5. §. 2. ait Prætor. & l. ſeq. hoc tit.* Obſeruandæ præterea aliæ huius edicti clauſulæ apud eumdem Tullium, vt hæc: *Qui ex edicto meo in poſſeſſionem venerit*, cuius explicatio petenda eſt ex *d. l. 26. §. 1. ſup. de pign. act.* Item hæc clauſula: *Eos ità videtur in poſſeſſione eſſe oportere &c.* cuius explicatio ex tit. ſeq. accipienda eſt. Denique & hæc *dominum inuitum, detrudere non placet*, quam eleganter Tullius ipſe exponit, & nos iuris teſtimonijs antè probauimus. Sed videri poſſit miſſionis remedium ex vltima clauſula quæ tamen primo loco propoſita eſt *l. 2. hoc tit.* ſuperuacuam eſſe aduersùs eum qui iudicio ſiſtendi promiſſionem deſeruerit: nã huic rei proſpectum ſatîs videtur *ſup. tit. ſi quis caut. iud. ſiſt. cauſ. fact. non obtemp.* Vnde etiam quæri poſſit quid hæc edicti pars diſtet ab illo tit. Breuiter dicendum illo tit. agi de exceptionibus quibus ſe tueri poteſt is qui deſeruit promiſsionem ſiſtẽdi ſe in iudicio *l. 4. §. 2. l. ſeq. & paſſim, toto tit.* qui deinde tamen ſecum agendi pote-

ſtatem fecit *l. 8. etſi. eodem tit.* & de condemnatione in id quod intereſt propter deſertionem, ex vi ſcilicet interpoſitæ ſtipulationis, vel pœna certa loco eius quod intereſt in ſtipulationem deducta *l. 5. §. 1. & l. pen. illo tit.* At in hac parte edicti agitur de eo qui nullo modo ſecum agendi poteſtatem fecerit, vel præſens, vel per procuratorem *l. 2. hoc tit.* præterea ibi de pœna ex priuatorum conuentione & ſtipulatione agitur. At hîc de pæna ex edicto Prætoris, nam miſſio in poſſeſſionem pœna eſt *l. vlt. §. 1. ne vis fiat ei. inf.* Vtilis autem eſt hæc miſſio aduersùs deſertorem, non ſolùm quia plus eſt cautionis in re quàm in perſona, ſed etiam quia fieri poteſt vt ſtipulatio iudicio ſiſti inutiliter interdum interponatur *d. l. pen. illo tit.* vel etiam vt non ſatîs idoneè cautum ſit, quia in neceſſarijs perſonis fideiuſſor qualiſcumque ſiſtendi cauſsâ pro locuplete accipitur *l. 2. & 3. ſup. in ius. voc. vt eant.*

TITVLVS V.

DE REBVS AVCTORITATE IVDICIS poſsidendis ſeu vendundis.

IVDEX hoc tit. magiſtratum ſignificat, vt *ſimili tit. Cod. & l. 1. Cod. de præt. pign.* quod probatur *l. 26. non eſt mirum. de pign. act. l. 3. §. vlt. ſup. de acquir. poſſ. & l. 27. ſi magiſtratus. hoc tit.* non quidem municipalem, vt rectè Gloſſa in *d. l. 27. ex l. 26. ea quæ. inf. ad municip.* ſed magiſtratum populi Romani, vel prouincialem, putà Prætorem *l. 6. ſi non l. 8. in venditionem. §. vlt. l. 12. cùm vnus. & l. 31. ſi creditores. hoc tit.* vel Præſidem *l. 3. & pen. Cod. hoc tit. & l. vlt. ſi in cauſ. iud. Cod.* Nam miſſio in poſſeſſionem, multóque magis quæ eam ſequitur bonorum venditio non fit ſinè cauſſæ cognitione & examinatione, nec ſinè decreto *l. 9. cùm proponas, iunctâ Gloſſa. l. vlt. in princ. & §. ſin autem. in princ. & f. Cod. hoc tit. l. 2. Cod. qui potio. l. 3. inf. ne vis fiat ei, & l. 4. hoc tit.* At vbi cauſſæ cognitio eſt, ibi Prætor deſideratur *l. 105. vbicumque. inf. de reg. iur.* & vbi decretum neceſſarium eſt, ibi & tribunal *l. 7. naturali, in f. de conſ. tut & l. 9. nec quicquam §. 1. ſup. de off. proconſ.* Tribunal verò illi ſoli iudices qui magiſtratus ſunt, habent, *l. 1. iunctâ Gloſsâ. ſup. de iudic.* Præterea miſſio atque ideò magis venditio bonorum, eſt iuriſdictionis *l. 1. inf. ne vis fiat ei.* imò magis imperij *d. l. 26. ad municip. & l. 4. ſup. de iuriſd.* neque iuberi poteſt niſi ab eo qui territorium habeat, atque adeò non niſi intrà territorij fines *d. l. 12. §. 1. hoc tit.* Ex quibus ſatîs apparet quare magiſtratus municipales non poſſint iubere poſſidere *d. l. 26. ad muni-*

cip. cùm tamen iuriſdictionem habeant, ad certam ſcilicet ſummã, vt eſt apud Paulum lib. 5. Sententiarum in princ. tit. 5. & Siculum Flaccum lib. 1. de conditionibus agrorum. Quòd ſi magiſtratibus municipalibus hoc denegetur, quantò magis iudicibus datis quos certum eſt ne iuriſdictionem quidem habere, ſed notionem, vt ſup. docuimus tit. de re iudic. Itaque miſſio vel venditio bonorum non à quocumque iudice, ſed à competenti concedi poteſt *l. 5. pen. inf. & vlt. in princ. Cod. hoc tit. l. 1. & 2. ſi in cauſ. iudic. & l. 13. ſi ob. Cod. de euict.* Sunt autem duæ huius rubricæ partes: Prima eſt de rebus poſſidendis, altera eſt de vendundis. Nam poſtquam in poſſeſſionem bonorum creditores miſſi ſunt, ex tit. præcedenti, videndum eſt quemadmodũ poſsideant, itémque quibus caſibus & quomodo bona veneant, quod hoc tit. tractatur. Iã verò tit. ſup. oſtẽdimus eos non propriè poſsidere, ſed in bonis eſſe cuſtodiæ & obſeruationis cauſsâ, quò ſcilicet tædio perpetuæ cuſtodiæ ſuũ à debitore extorqueant, qui eâ ratione ſuis rebus caret *l. 7. impuberibus. §. 1. ſup. de ſuſp. tut.* quoniam ſcilicet nec ſui veſcendi cauſsâ deminutionẽ habet, vt manifeſtũ eſt *ex l. 33. ſi pupillus. hoc tit.* in qua ſingulari iure indulgetur vt ſi pupilli indefenſi bona ab eius creditoribus poſsideri cœperint, deminutio ex his bonis fieri debeat veſcẽdi pupilli cauſsâ, quod etiam manifeſtum eſt ex *l. 5. §. 16. qui legatorum, ſup. vt in poſſeſſ. leg.* vbi fructus ab eo qui miſſus eſt cuſtodiuntur, ne debitor conſumat. Non tamen exiſtimandum idem probari in *l. vlt. hoc tit.* quaſi eadem ibi proponatur ſpecies quæ in *d. l. 33.* vt malè Gloſſa exiſtimauit, quorſum enim tam inepta repetitio? nam longè alius ſenſus eſt & valde quidem obſeruandus, vt creditoribus in poſſeſsione bonorum pupilli indefenſi conſtitutis, ſi quidam ex ijs minores ſint ijs alimenta vſque ad pubertatem præſtentur: quod ius ſingulare eſt, nam regulariter creditores in poſſeſsionem miſsi, ex his rebus ali non debent *l. 7. Fulcinius. tit. ſup.* cuius ſingularis iuris ea ratio videtur quòd pupillorum bona poſsideri quidem poſſunt, non tamen vendi *l. 6. in poſſeſſionem eodem tit.* inrerim ergo aluntur creditores annis minores, egentes ſcilicet, ne fame pereant dum propter pupilli debitoris ætatem ſuo carere coguntur. Hoc igitur ad poſsidendi modum in primis pertinet, vt is qui miſſus eſt fructus ſeruet & cuſtodiat, quos tamen patietur dominũ colligere & cogere, nec non agros colere ſi ipſe dominus velit, ipſe alioquin collecturus aſſeruaturúſque *d. §. qui legatorum.* At ſi dominus latitat aut omnino abeſt, is modus erit poſsidendi vt creditor fructus vendere vel locare debeat *l. 8. in venditionẽ. §. 1. & ſeq. hoc tit.* Atque his caſibus locum habet *l. 9. Prætor. hoc tit.* de fructibus à creditore reſtituendis & de expẽſis viciſsim reddendis. Præterea ad modũ poſsidendi illud petinet vt intelligatur creditores rei ſeruandæ cauſsâ miſſos, non ſibi ſed omnibus creditoribus poſsidere *l. 5. §. 2. ſi plures. ſup. vt in poſſ. leg. & d. l. 12. hoc tit.* Ideóque quod dicitur in *d. l. 26 ſup. de pign. act.*

non

non aliàs pignus Prætorium constitui, nisi ventum fuerit in possessionem', ità est interpretandum, vt si vnus creditorum in possessionem venerit, reliqui etiam venisse intelligantur. At in missione legatorum aliter obtinet *d. §. si plures.* idémque in creditoribus constituendũ nonnulli existimarant, vt ostendit *d. l. 12. in princ.* sed contrariam sententiam Iustinianus confirmauit in *l. vlt. Cod. hoc tit. vt est in princ. d. l.* hoc scilicet adhibito temperamento, vt qui in eadem prouincia degunt, in qua & missi in possessionem degunt, intra biennium, absentes verò intra quadriennium, suum debitum certum faciant *d. l. vlt. §. 1.* nam antequã missio fiat vel pro facta habeatur, illum qui eam postulat debitorẽ esse constare oportet *d. l. 9. iunctâ Glossâ. Cod. hoc tit. & d. l. vlt. §. sin autem. vers. prius.* Hoc præterea voluit Iustinianus vt qui missionem non impetrauit expensas pro quantitate debiti sui eis refundat qui adipiscendæ possessionis gratiâ eas sustinuerunt *d. §. vt autem in f.* Nam elapso biennio vel quadriennio qui misionem postulare neglexerunt nullam communionem habere possunt in rerum possessione, atque ideò nec in venditione ipsarum. Ex his verò facilè intelligi possunt in *d. l. vlt. §. sin autem.* verba hæc: *post definitum à nobis tempus,* quibus scilicet ostenditur certum aliquod tempus à Iustiniano esse præstitutum ante quod bonorum venditio post missionem fieri non possit: quæ verba torserunt Accursium, vt est *in Glossa d. l.* qui putat tempus ex arbitrio iudicis pendere *in l. pen. & vlt. eodem tit.* Torserunt & Alciatũ qui lib. 1. dispunct. cap. 19. scribit verba hæc (*à nobis*) abesse à veteribus exemplaribus, quam lectionem approbat etiam Dñ. Cuiacius in hoc parat. Cod. existimans cum Glossa huius temporis definitionem arbitrio iudicis permitti. At perspicuum est ex *d. §. vt autem,* Iustinianum præstituisse quadriennium antequàm bonorum venditio fieri possit, quò scilicet interim reliqui creditores communem possessionem postulare possint si quidẽ in eadẽ prouincia sunt intrà biennii, si verò extra, intra ipsum quadriennium, quod tempus semper expectatur *d. l. vlt. §. post completum.* etiam si non certum sit alios existere creditores *d. §. sin autem.* nam & in debitoris quoque gratiam indultum hoc tempus videtur, etiam si fortè nulli alij creditores extẽt præter eos qui in possessionem missi sunt. Quod videtur certissimo argumento probari, ducto ex *l. vlt. Cod. de. iur. dom. imp.* vbi quadriennium quoque in pignore conuentionali distrahendo, si militer à Iustiniano debitoribus indultum est, nam biennium definitur antequàm vendi possit *§. sin autem nulla,* & aliud biennium post venditionẽ vel addictionem intra quod lui à debitore possit *§. sin autem biennium,* ità vt intra quadriennium recuperari omnino possit, vt rectè Glossa in *§. sin autem tempore.* in verbo *recuperare.* Quod si in conuentionali pignore constitutum est, multò magis in missione in possessionem obtinebit quæ ad exemplum pignoris redigitur *l. 5. §. 15. quæri poterit. vt in poss. leg. l. 26. non est sup. de pignerat. act. & l. 1. Cod. si in*

cauſ. iud. Sed iam de altera rubricæ parte dicendum eſt, quæ eſt de rebus auctoritate iudicis vendundis. Obſeruandũ autem in primis quòd eorum qui non defenduntur, ſi quidem latitant, Prætor ex edicto pollicetur in bona eorum mittere, vt ſi res exegerit etiam diſtrahantur, ſi verò non latitent, in bona tantùm mitti, vt ijſdem verbis dicitur in *l. 21. item. §. pen. ſup. ex quibus cauſ. mai.* quod manifeſtum etiam eſt ex varijs edicti capitibus tit. ſup. nam in *l. 2. illo tit.* proponitur ſimplex miſſio, & in *l. 7. Fulcinius.* miſſio, quam ſequitur venditio, cùm quis ſcilicet latitat fraudationis cauſsâ, vt eſt in *d. l. 7. & l. 5 & l. 36. cum qui. hoc tit.* quod ſimiliter intelligendum in *d. l. 21.* At in *l. 6. in poſſeſſionem*, vtraque miſsionis ſpecies ſimul proponitur. Eius verò diſtinctionis beneficio facilè conciliabitur pugnantia *d. l. 6. cum l. pen. §. vlt. tit. ſup.* quæ alioqui videtur implacabilis: nam in *d. l. 6.* creditor conditionalis in poſſeſſionem mittitur, ex illa ſcilicet parte edicti de qua in *l. 2.* & eò vſque dicitur, ex qua nempe fit miſſio ſimplex, non tamen venditio. At in *d. l. pen. §. vlt.* agitur de miſsione quam ſequitur venditio, ex illa ſcilicet parte edicti de qua *in princ. d. l. 7.* vt ipſius §. ratio apertè demõſtrat: *quia*, inquit, *is mittitur qui poteſt bona vendere*, quæ niſi ad eam ſpeciem miſsionis referatur, falſa erit, quum certum ſit pleriſque caſibus aliquem in poſſeſsionẽ mitti, qui tamen non poteſt bona ex edicto vendere *d. l. 21. §. pen.* Duæ ſunt ergo miſsionis ſpecies diuerſis clauſulis diſtinctæ, quæ ex qualitate eorum qui miſsionem patiuntur differentiam accipiunt: ſimplex quidem aduerſùs indefenſos, qui tamen non latitant, & illa, quam ſi opus eſt venditio ſequitur aduerſùs indefenſos qui etiã latitant. Miſsio ergo generaliter ex eo proficiſcitur quòd quis non defendatur. Defenſio enim miſsionem impedit, & factam tollit *l. 33. ſi pupillus. §. 1. hoc tit.* Ideóque frequentiſsima defenſi & indefenſi mentio hoc tit. vt *l. 1. 4. 5. & paſſim* ſed latitatio fraudationis cauſsâ occaſionem venditioni præbet, ideóque quamquam de ea tit. ſuperiori dictum ſit præſertim *d. l. 7.* tamen & iſto de ea agitur *dd. ll. 5. & 36.* Miſsio autem ſimplex ſinè venditione fit in bona pupilli, itémque eius qui Reip. cauſsâ abeſt ſinè dolo malo, quia ſcilicet hi fraudationis cauſsâ latitare non videntur *l. 6. in poſſeſſione §. 1. iunctâ Gloſsâ tit. prox. ſup. & l. 4. ignorare. Cod. de reſt. milit. & d. l. 35. hoc tit.* quibus iungi debet is qui ab hoſtibus captus eſt *l. vlt. §. 1. hoc tit.* Valde autẽ obſeruandum quod dicitur in *d. l. 35.* creditorem miſſum in poſſeſsionem bonorum abſentis Reip. cauſsâ ſinè dolo malo pignus non contrahere, nec iure in poſſeſsione eſſe & ideò de ea diſcedere oportere, quod omnino pugnare videtur cum *d. l. 6. & d. l. 4.* vt rectè Gloſſa adnotat, niſi adhibeas præmiſſam miſsionis diſtinctionem, & intelligas *d. l. 6. & 4.* de miſsione ſimplici, illam verò de miſsione quæ fit vt venditio ſequi poſſit. Furioſi autem ſtatus, & habitus à pupilli conditione non multùm abhorret, ideóque ei comparatur *d. l. 5. §. 1. inf. & d. l. 7. §. 5. adeò. eodem tit.*

tit. in cuius fine hoc additur: idem in prodigo dicendum, ceteríſque qui curatorum ope iuuantur, neque enim eos propriè videri latitare qui ſui non ſint idonei defenſores *d. §. adeò. & l. 5. ſi minor. hoc tit.* in qua tamen minoris curatorem habentis & indefenſi bona væneunt. Breuiter dicendum, verbis edicti fieri tantùm mentionem pupilli, & eius qui Reip. cauſsâ abeſt ſinè dolo malo *d. l. 6. tit. prox. ſup.* quo in numero is eſt qui ab hoſtibus captus eſt. Edictum autem ad furioſos, prodigos, & minores per interpretationem fuiſſe productum, ideóque aliquantò reſtrictiùs in his, quàm in illis accipi, quia etiam diſpar fauoris ratio. Itaque furioſus vel prodigus & minor non per omnia pupillo comparantur, ſed ab eo non multùm abhorrere dicuntur *d. §. adeò*, nam in pupillo non diſtinguitur habeat tutorem vel non *l. 5. hæc autem. in princ. tit. ſup.* at in ceteris diſtinguitur *d. §. adeò, & d. l. 5. hoc tit.* Et in furioſo quidem & prodigo hoc obſeruatur, vt hinc venditionem pati non poſſint, vt eſt in *princ. d. §. adeò*, vbi ineptè quidam emendant *hanc*, nam *hinc* ſignificat ex hoc edicto, ſed aut curatores eis dandos, aut bona eorum vt poſſideantur nominatim permittendum, *nominatim*, id eſt decreto extraordinario, non ex edicto, quo pacto *in l. 12. municipijs. ſup. vt in poſſ. leg.* edictalis & decretalis miſſio diſtinguitur, vt ſcilicet in edictali decretum quidem adhibeatur, & cauſſæ cognitio, ſed ſummatim vt rectè Gloſſa in *l. 9. cùm proponas. & in princ. l. vlt. Cod. hoc tit.* at in decretali plenaria cauſſæ cognitio, & hæc decretalis extraordinarium remedium eſt *d. l. 12.* edictalis verò ordinarium remedium *l. 12. cum vnus. hoc tit.* Quinimò & Labeoni viſum eſt, vt non fiat vniuerſorum bonorum venditio, ſed quantum ſit neceſſe, *d. §. adeò. verſ. Labeo.* Planè interdum bona eorum cauſsâ cognitâ poſſunt vendi ſi vrgeat æs alienum, & dilatio damnum ſit allatura creditoribus, *d. §. verſ. planè* vendi, inquam, ſinè vlla dilatione inquirendi vllius curatoris vel defenſoris de qua *in verſ. Labeo, & d. l. 6. §. 1. eodem tit.* quod ſimiliter intelligendum eſt de minore *d. §. adeò. verſ. idémque.* Quod ergo in *d. l. 5. hoc tit.* dicitur minorem viginti quinque annis qui curatoribus non defendatur, nec alium defenſorem inueniat, bonorum venditionem pati, licèt non poſſit videri fraudationis cauſsâ latitare, qui ſcilicet ſui non eſt idoneus defenſor, interpretationem recipit *ex d. §. adeò, qui ſuper tit. præceſſit*, nempe vt fiat bonorum venditio, non ex edicto ſed decretalis, idque vel pro quantitate æris alieni tantùm, vel ſi vniuerſorum bonorum, eâ conditione vt ſuperfluum minori reddatur, exemplo pupilli *d. §. adeò.* de quo ſtatim id dicitur *d. l. 6. in princ.* Hi ſunt igitur caſus in quibus venditio non permittitur ſed poſſeſſio, aut ſi permittatur non tamen ex edicto, ſed adhibito extraordinario decreto certíſque conditionibus, quia prædictæ perſonæ fraudationis cauſsâ latitare videri non poſſunt. Interdum tamen & ſi latitatio nulla ſit, miſſio venditióque bonorũ permittitur, putà ſi defuncto nullus heres

extabit *l.* 4. 6. & 28. *pater. hoc tit.* quod intelligendum est si fiscus bona vacantia non agnoscat *l.* 5. *si bona, & seq. Cod. hoc tit.* quæ species ponenda est in *l.* 17. *quæsitum. hoc tit.* Generaliter autẽ creditores post missionem aduersùs latitantem fraudationis caussâ, bonorum venditionem peragunt *l.* 12. *cùm vnus. hoc tit.* Bonis verò venditis satisfit creditoribus *l. vlt.* §. *sin autem. Cod. hoc tit.* qua in re priuilegiarij ceteris, etiam anterioribus præferuntur *l.* 32. *priuilegia. hoc tit.* Ideóque frequentissima mentio priuilegiorum hoc tit. putà funerariæ actionis *l.* 17. *quæsitum.* dotis *d. l.* 17. §. 1. *l.* 18. & 19. pupilli, & eorum qui sunt sub curatoribus *l.* 19. §. 1. *l.* 20. 21. 22. 23. 24. in bonis scilicet tutorum & curatorum, cùm ex edicto venduntur. Memoratur item priuilegium eius qui credidit in refectionem ædificij vel nauis *d. l.* 24. §. 1. & *l.* 26. priuilegium fisci *l.* 34. municipij, quod etiam sibi propriâ lege constituerit *l.* 37. & 38. §. 1. Sed & priuilegium quandoque rebus ipsis conceditur, ne scilicet veneant, vt statuis in publico positis, *l.* 29. concubinæ & liberis naturalibus *l. pen. hoc tit.* Qua de caussa vulgò proprius titulus constituitur de priuilegijs creditorum sub quo reponunt *l.* 16. *cùm, bona & sequent. huius tit.* quales duo speciales tituli seorsim in Cod. proponuntur nempe de priuil. fisc. & de priuil. dot. At nos Pandectas Florentinos sequimur à quibus ille titulus abest.

TITVLVS VI.

DE SEPARATIONIBVS.

SEPARATIO est bonorum à bonis discretio *l.* 1. *in princ. &* §. 15. *item sciendum. l.* 3. 5. *& pen. hoc tit. & l.* 2. *Cod. de bon. auct. iud. poss. & de separat. & l.* 7. *ait Prætor.* §. 15. *& non solùm. sup. de minor.* ac consequenter creditorum à creditoribus *d. l.* 1. *in f. princ.* Indemnitatis scilicet remedium edicto Prætoris creditoribus hereditarijs demonstratum, quod postulantibus caussâ cognitâ decretis Prætoris vel Præsidis æquitatis ratione indulgetur, id est decreto vrbani vel prouincialis magistratus, cuius ea de re notio sit *l.* 1. *in princ. &* §. 12. *de his. hoc tit. & l.* 2. *Cod. de bon. auct. iud. poss.* vbi etiam iurisdictionis tenor promptissimus appellatur, quòd ex iudiciorum solito ordine sit paratissimum & expeditissimum remedium, ideóque *l.* 1. *in princ.* vtitur verbo *solet.* Illi autem tunc propriè locus est cùm qui soluendo non est patitur bonorum venditionem à proprijs creditoribus, creditores autem defuncti

dicunt

dicunt bona ipsius defuncti debitoris sui sufficere sibi, & creditores heredis cõtentos esse debere bonis ipsius heredis & sic quasi duorum hominũ fieri bonorũ venditionem, vt est *in princ. l. 1. hoc tit.* ex quo apparet hoc quoque tit. vt super. agi de bonis auctoritate iudicis possidendis seu vendundis, vt etiam ex §. *7. si filij familias. & l. 5. hoc tit.* Imò & de priuilegijs creditorum vt in illo agitur, quia creditores hereditarij hac ratione quasi priuilegium habent in bonis defuncti, vt scilicet creditores heredis nisi ipsis priùs dimissis ad ea non admittantur *d. l. 1. §. 15. itẽ sciendũ. hoc tit. & l. 67. si postulante in princ. vers. sed & si filius. sup. ad Senatusc. Treb.* Et quia consequenter creditores heredis priuilegia sua, vel temporis prærogatiuam, quam bonis commixtis fuissent habituri amittunt aduersùs hereditarios creditores *d. l. 1. §. 2. sciendum est. hoc tit.* Separatio ergo commodum affert creditoribus defuncti *d. l. 1. §. 8. illud sciendum*, & indemnitatem, vt dictum est, & probat etiam *l. 7. si vxor. de bon. auct. iud. poss. & l. 6. si adulta. Cod. de heredit. act.* quia alioqui commixtis admisísque creditoribus heredis minus essent consecuturi *d. l. 1. in princ.* nam aditâ hereditate fit vnum patrimonium iuris ciuilis potestate ex bonis defuncti & heredis *l. 28. paterfamilias. vers. at cum. tit. prox. sup. & l. vlt. Cod. vnde lib.* Sed Prætor separationis beneficio quasi duo patrimonia constituit *d. l. 1. in princ. hoc tit.* quod similiter facit abstentionis beneficio in suis heredibus *l. 57. necessarijs. sup. de acq. hered.* æquitatis intuitu *l. pen. hoc tit.* Adijcitur particula (*quasi*) quia non omnino facit duo patrimonia, nec per omnia, sed quatenus tantùm commodo & indemnitati creditorum hereditariorum prospicit. Alioqui non ijs dimissis quod superest de hereditate in bonis heredis manet *d. l. 67. vers. sed etsi filius.* Quamquam autem edictum de creditoribus tantùm loquatur, tamẽ æquum est legatarios quoque impetrare bonorum separationem *l. pen. hoc tit.* vt tamen post creditores ipsos eis satisfiat *d. l. pen.* quod si iam dictum fuisset in *l. 4. vers. legatarios. hoc tit.* vt malè censet Glossa non iterum in *d. l. pen.* inculcaretur. Sensus ergo *d. vers.* hic est, vt impetratâ separatione à creditoribus, legatarij non possint mitti in possessionem nisi in eam partem hereditatis quæ dimissis creditoribus defuncti supererit, quum alioqui separatione non factâ in bona etiam heredes propria mitterentur, inuentario scilicet non facto, *l. vlt. §. & si præfatam. Cod. de iur. delib.* Æquissimum enim est vt heres qui propter separationem hereditatis commodo priuatur, legatis non oneretur. Ex *d.* autem *l. 4.* apparet etiam creditores ex die vel sub conditione separationem impetrare posse, *quoniam*, inquit, *& ipsis communi cautione consuletur*, id est missione in possessionem, quæ dicitur communis cautio, quia missus non sibi solùm sed omnibus creditoribus possidet, vt docuimus tit. sup. Sed & quamuis separatio aduersùs heredem aut certè eius creditores impetretur, tamen & heredi ipsi pro parte qui etiam creditor defuncti est, pro parte coheredis

indulgetur *d. l.* 7. *de bon. auct. iud. poss. & d. l.* 6. *Cod. de hered. act.* Ceterùm separationis beneficium quibusdam casibus denegatur. Primus est si creditores hereditarij nomen & personam heredis id est eius fidem vel qualiter qualiter secuti fuerint, voluntariè scilicet *l.* 1. §. 8. *illud sciendum.* §. 12. *si quis, & seq. hoc tit.* nam si hoc ex necessitate fecerunt, non obest, putà si iudicium dictauerint heredi *l. vlt. hoc tit.* dictatur enim *l.* 1. *vers. eum quoque. sup. de eden.* id est si ad iudicium eum prouocauerint *l.* 2. *Cod. de bon. auct. iud. poss.* Secundus est si bona defuncti & heredis fuerint confusa *d. l.* 1. §. 10. *præterea. hoc tit.* Confusio autem intelligitur cùm res permixtæ in sua substantia non durant §. *si duorum. vers. quod si casu. Inst. de rer. diuis.* cùm, inquam, non per se extant & separari nequeunt *d.* §. *præterea.* Exemplum rectè ponit Glossa in vinis, sed malè in frumentis, hæc enim etsi permisceantur, non tamen confunduntur, quia singula corpora in sua substantia durant, licèt internosci non possint *d.* §. *si duorum. vers. quod si casu. Inst. de rer. diuis.* Tertius est si vltra quinquennium post aditionem numerandum separatio postuletur, quod spatium temporis à prudentum definitione venit *d. l.* 1. §. 11. *quod dicitur. hoc tit.* bonis scilicet quantumuis extantibus, nec confusis. Quartus est si ab herede vendita iam fuerit hereditas, nam quæ medio tempore bonâ fide per heredem gesta sunt, rata conseruari solent *l.* 2. *hoc tit.* Ex qua intelligimus, res singulas sinè fraude venditas aut alienatas in separationem non venire, quia iam in hereditate non sunt, sed extra caussam bonorum defuncti sunt. Altera est prudentum circa separationem regula, creditores quidem heredis, si quid superfuerit ex bonis testatoris, posse habere in suum debitum: creditores verò testatoris ex bonis heredis nihil *d. l.* 1. §. 15. *item sciendum.* De prima autem parte regulæ non esse ambigendum ait *l.* 3. *in f. hoc tit.* De secunda autem non conueniisse inter omnes ostendit *l.* 5. *vers. quod si proprij. hoc tit.* Sunt autem regulæ exceptiones quædam circa hereditarios creditores. Prima est si separationis temerè petitæ impetrauerint veniam, iustissimâ scilicet ignorantiæ caussâ allegatâ *d. l.* 1. §. *pen. hoc tit.* veniam, inquam, vt in bonis heredis substituantur, & vt dimissis eius creditoribus ipsi in residuũ admittantur *d.* §. *pen. & l.* 3. *vers. sed in quolibet. hoc tit.* Secunda exceptio est, si post impetratam separationem aliquid heres acquisierit ex ipsa hereditate, nam ad id admittuntur creditores hereditarij, vt pote sibi acquisitum *d. l.* 5. nam bona in quæ missi sunt ad eos pertinent, exclusis scilicet heredis creditoribus, quod ergo ex ijs bonis fuerit acquisitum ipsis hereditarijs creditoribus acquiretur, quia id ad heredem per defunctum peruenit, & non ex aduentitio ei adquisitum est *l.* 28. *paterfamilias. tit. sup.* Tertia est in specie *l.* 3. *hoc tit.* cùm debitor fideiussori heres fuit, & creditor bona fideiussoris sibi separari obtinuerit, nam bonis fideiussoris venditis, in residuum promisceri debitoris creditoribus poterit, quia & non aditâ fideiussoris à

debitore

debitore hereditate, potuisset bonis fideiussoris excussis ad bona debitoris regredi, quæ ratio specialis est in eo casu, propter quam debitoris creditoribus promiscetur, id est simul cum ijs venit nec postponitur. At in alijs casibus ità demum creditor qui separationem impetrauit, aliquid ex bonis feret, si proprij creditores heredis fuerint dimissi *d. l.* 3. *vers. sed in quolibet*, quod ad eos casus est referendum quibus creditor veniam separationis impetrauit *d. l.* 1. §. *pen.* non generaliter accipiendum, quod etiam ostendit *vers. vlt.* cùm ait, id sinè dubio admittendum esse circa creditores heredis dimissis hereditarijs: palàm enim innuit in priori casu non carere dubitatione, atque ideò generale non esse. Et eo modo non pugnabit *d. l.* 3. *vers. sed in quolibet* cum *d. l.* 1. §. *pen. & l.* 5. *vers. mihi autem. hoc tit.* Ratio autem differentiæ inter creditores hereditarios & heredis traditur *in d.* §. *pen.* Atque hactenus de propriè dicta separatione, quæ sola verbis edicti continetur. Sunt & aliæ species ad illius exemplum comparatæ, ideóque quasi quædam separationes esse dicuntur *d. l.* 1. §. 4. *sed si quis. hoc tit.* itaque rubrica de separationibus rectè concipitur & *l.* 1. *in princ.* rectè ait separationem ex pluribus caussis permitti.

TITVLVS VII.

DE CVRATORE BONIS DANDO.

INTER tutorem & curatorem hæc differentia traditur, quòd tutor personæ, non caussæ, vel rei datur, §. *ad certum. Inst. qui dar. tut.* officium verò curatoris in administratione negotiorum & rei familiaris consistit *l.* 20. *sciendum. sup. de rit. nupt.* & quidem sola, *l.* 8. *in copulandis. Cod. de nupt.* Quod cùm verum sit in curatoribus minorum & in reliquis qui alijs extra minores dantur, multò magis verum erit in curatoribus operum municipiorum, corporum, Reip. & similibus. Ideóque hi curatores & procuratores permiscuè appellantur, vt in *l. vlt. sup. de offic. procur. Cæs. & l.* 5. *inf. de iur. fisc.* Curatores Cæsaris, id est procuratores, & in *l.* 30. *procuratores. de Decur. lib.* 10. *Cod.* procuratores Reip. id est curatores, vt ibi rectè Dñ. Cuiacius & in *l.* 23. *si quis. sup. de hered. inst.* procuratores rebus distrahendis & ventris, id est curatores. Mirum ergo videri possit, quòd curatores qui bonis debitoris à creditoribus possessis constituuntur, curatores bonorum dicantur specialiter, & bonis dari, vt *in rub. & l.* 1. *l.* 2. §. 2. *& l.* 3. *hoc tit. & l.* 9.

Prætor. §. 5. est præterea sup. de reb. auct. iud. possid. quum hoc omnium curatorum commune esse iam probatum sit. Sed obseruandum est curatores interdum ità dari bonis, rebus, & negotijs, vt tamen aliquam personarum curam gerant, quibus casibus principaliter quidem rebus ipsis dantur, sed tamen & personis secundariò dari intelliguntur, imò & dicuntur, vt rectè Glossa ad *d. §. ad certum*, quod ostendit vel *rubrica ipsa, cum toto tit. de curat. fur. & al. ext. minor. dand. sup. l. 19. dabimúsque cum duab. seqq. & l. 24. si ventri. sup. de reb. auct. iud. poss. & l. 1. in f. 2. 3. 5. sup. de postul.* vbi curatores dantur prodigis, surdis, mutis, fatuis siue dementibus, furiosis, adolescentibus siue minoribus 25. annis, ventri, id est postumo, & ijs qui negotijs suis aliquo perpetuo morbo superesse non possunt, quos debiles & infirmos interpretor in *dd. ll.* Sed & interdum rebus & personis nominatim dantur, putà ventri & bonis *l. 1. §. 14. quotiens. sup. de vent. in poss. mitt. & curat. eius.* Quinimò & quandoque ventri tantùm *d. §. 14. vers. sed si quidem.* Illis verò omnibus casibus ità ad curatores personarum quoque solicitudo pertinet, vt etiam à personis ipsis, non à rebus cognomina accipiant, putà curator minoris, furiosi, prodigi, aut similium, quamquam & hi curatores bonorum dicantur, sed cum adiectione personæ, vt *l. 8. bonorum. sup. de curat. fur. & al. ext. min. dand.* vbi bonorum ventris nomine curator dari dicitur. At interdum curatores ità rebus & negotijs dantur, vt nulla eis personæ alicuius cura incumbat, túncque ab ipsis rebus & negotijs cognomina sortiuntur, quorũ nonnulla iã antè cõmemorauimus, quibus addi possunt curatores bonorũ specialiter dicti, qui nõ solùm ex hoc tit. constituuntur cùm bona à creditoribus possessa sunt, aut in ea causa sunt vt vendi debeant, sed etiam in alijs casibus, putà in causa Carboniani edicti, neque pupillo, neque eius aduersario satisdante, tunc enim debet curator constitui per quem bona administrentur custodiantúrque *l. 5. sed si. §. 2. quotiens. sup. de Carb. edic. & l. 1. in f. inf. de muner.* Item cùm quis abest nemine existente qui eius bona curet, vel cùm ab hostibus captus est & reuerti speratur: item cùm iacent defuncti bona, cui necdum quisquam successit, vel dum deliberant heredes, vel dum pendet hereditas *l. 1. inf. de muner.* vbi tales curatores bonis custodiendis dari dicuntur, ex quo intelligitur eos constitui non solùm cùm vrgent creditores, quo casu curatores distrahendis etiam bonis dantur *l. 23. si quis. §. 1. sup. de hered. inst. l. 1. hoc tit. & l. pen. quib. ex caus. in poss. eat. & d. l. 9. §. 3. his verbis. tit. sup.* sed etiam si nulli sint, aut verò non vrgeant, quia interest Reip. ne bona neglecta pereant *§. sed & maior. Inst. de his qui sui vel alien. iur. sunt & apud Theoph. in princ. de vsuc.* Et obseruandum est in *d. l. 22. §. 1.* magnam constitui differentiam inter hos curatores qui bonis tantùm dantur, & eos qui bonis quidem, sed personarum nomine dantur. Curator autem bonorum de quo hoc tit. tunc constituitur cùm vrgentibus creditoribus nemo est qui defendat *l. 1. & vlt.*

hoc tit. l. 23. si quis. in f. sup. de hered. instit. defensio enim missionem in possessionem impedit & tollit *l. 2 in f. quib. ex caus. in poss. eat. & l. 33. si pupillus. §. 1. sup. de reb. auct. iud. possid.* ac consequenter curatoris constitutionem. Sed hac in re tres casus præcipui sunt obseruandi. Primus est cùm non existit persona quæ defendat, sed tamen futura speratur: Ideóque bona non venduntur *l. 1. hoc tit.* his verbis: *Curator bonis custodiendis est, aut bona vendenda,* vt in specie *d. l. 1. & in l. 8. si diu: & seq. sup. quib. ex caus. in poss. eat. & d. l. 23. §. 1. & 2.* Idémque dicendum generaliter existimo ijs omnibus casibus quibus Prætor bona quidem possideri permittit sed non vendi, quia scilicet qui non defenditur, non abest fraudationis caussâ, ideóque defendi speratur *l. 21. item. §. pen. sup. ex quib. caus. mai.* exemplum est in *l. 6. in possessionem. in f. sup. ex quib. caus. in poss. eat.* Illis verò casibus custodiendis bonis curatores dantur *l. 1. in f. inf. de muner.* & ità est omnino intelligenda *l. 48. inter. sup. de administrat. tut.* quæ si generaliter acciperetur, falsa esset, vt mox videbimus: Ait autem inter bonorum ventrísque curatorem, & inter curatores furiosi, itémque prodigi pupillíve hanc esse differentiam quòd his planè rerum administratio conceditur, ideóque plenissimi curatores appellantur *l. 6. obseruare. sup. de curat. fur.* Curarori autem bonorum vel curatori ventris sola custodia, & rerum quæ deteriores futuræ sunt venditio committitur: sola, inquam, custodia, non administratio, qualis scilicet reliquis permittitur qui plenissimi sunt curarores, ac proinde liberam contrahendi facultatem habent *toto tit. sup. de auct. tut.* vt pote vice domini *l. 27. tutor. sup. de administ. tut. & l. 157. ad ea. inf. de reg. iur.* nam alioqui custodia sinè aliqua gestione & administratione esse non potest *l. 2. in princ. hoc tit. l. 5. §. 14. qui legatorum. sup. vt in poss. leg.* Ità autem accipi *d. l. 48.* necesse est, quia alioquin falsum esset, generaliter & quocumque casu curatorem bonorum solam habere custodiam, quùm distrahendis etiam bonis constituatur *l. pen. & vlt. hoc tit.* & hoc probat comparatio curatoris bonorum & curatoris ventris in *d. l. 48.* quæ similiter fit in *l. 1. hoc tit. & d. l. 23. sup. de hered. inst.* Alter casus est cùm debitor fraudationis caussâ latitat, atque ideò in ea caussa est vt eius bona venire debeant *d. l. 21. §. pen. sup. ex quib. caus. mai. l. 2. in f. princ. l. pen.* vbi fraudatoris etiam mentio est *& l. vlt. hoc tit.* qui curator interim res custodiet & administrabit, actionésque exercebit, & excipiet *d. l. 2. & 3. hoc tit.* Hic verò curator bonis distrahendis dari dicitur *d. l. 9. §. 3. his verbis. de reb. auct. iud. poss. & l. 9. cuius. sup. de curat. fur. & alijs ext. min. dand.* quem ideò venditoris verbo significari puto in *l. 51. si quis. §. 1. sup. de re iudic.* Sed quæritur quatenus curator hic bona distrahat. Glossa autem *in §. 1. l. 1. in f. & l. 1. sup. quib. ex caus. in poss. eat.* existimat iure Digestorum omnia bona distrahi, sed iure Codicis pro modo tantùm debiti *l. vlt. §. cùm autem monitus. Cod. de his qui ad eccles. conf.* & *Nou. 53. §. si verò collat. 5.* vnde sumpta est *Auth. & qui iurat. Cod.*

de bon. auct. iud. poss. Dñ. Cuiacius verò ad d. Nou. rectè putat nihil ex veteri iure fuisse emendatũ, sed quod dicitur mitti actorem in possessionem rerum pro quantitate debiti, ità explicat, vt missio quidem fiat in vniuersa bona, solutio verò pro rata debiti: sed verba §. repugnant quæ modum referunt non ad solutionẽ sed ad missionem ipsam, vt etiam Iulianus Anteceſſor. Adde quòd obesset adhuc *d. l. præsenti. §. cùm autem*, vbi idem palàm dicitur, quæ lex Iustiniani non est, sed Leonis, neque ius nouum ea in re statuit, sed vetus & ordinarium exponit: *Iudiciorum*, inquit, *legúmque solitus ordo seruetur.* Igitur distinguenda est bonorum venditio de qua *in illa l. & in d. Nou.* ab ea de qua hoc tit. agitur. In vtroque enim illo loco agitur de absente per contumaciam, non fraudationis caussâ, contra quem quamuis absentem caussâ cognitâ fertur sententia ex edicto perẽptorio *l. 71. in peremptorio. sup. de iudic.* ac consequenter fit executio rei iudicatæ per missionem in possessionem & venditionem bonorum, quod manifestum est ex *d. l. præsenti.* in qua missio fit primùm in res mobiles, & deinde in immobiles, quod rectè supplet Glossa in *d. §. si verò.* Hic enim ordo rei iudicatæ exequendæ & pignoris in ea caussa capiendi *l. 15. à D. Pio. sup. de re iud.* quod tunc quoque constituitur missione in possessionem *l. 2. & 3. qui potior. & l. pen. Cod. de reuoc. ijs quæ in fraud. cred.* At in nostro tit. & superioribus agitur de missione in possessionem & venditione bonorum quæ fit cùm fraudationis caussâ latitat debitor, atque quodammodo bonis suis cedit, séque tacitè non esse soluendo confitetur. At cùm debitor soluendo est, & per contumaciam tantùm latitat, iniquum esset plusquàm pro quantitate debiti bona illius possideri & vendi.

TITVLVS VIII.

QVÆ IN FRAVDEM CREDITORVM facta sunt vt restituantur.

QVEMADMODVM prospexit Prætor debitori, si dolo malo creditorum vel curatoris bonorũ deterior caussa possessionis esse dicatur, *l. 9. Prætor sup. de reb. auct. iud. poss.* Sic contrà creditoribus & curatori bonorum hoc tit. prospicit datis actionibus, vt quæ in fraudem creditorum in bonis debitoris ab eo facta sunt restituantur & reuocentur: plures enim actiones in eam rem vsitatas esse docet *l. 1. Cod. de reuoc. ijs quæ in fraud. cred.* duas nempe, vnam ex edicto proposito in *l. 1. hoc tit.*

quæ Pauliana dici ſolet *l.* 38. *videamus.* 2. §. 3. *in Fauiana. ſup. de vſur. & apud Theophilum.* §. *item ſi quis in fraudem. de act. Inſt.* Alteram ex interdicto propoſito in *l.* 10. *ait Prætor.* quod fraudatorium appellatur *l.* 67. *ſi poſtulanti. ad Senatuſc. Treb. & l.* 96. *pupilli. ſup. de ſolut.* vtraque in factum, quod de Pauliana probat *l.* 14. *hac in. hoc tit. & l. pen. Cod. eodem tit.* & de altera verba vltima ipſius interdicti *d. l.* 10. Pauliana autem eſt Prætoria in rem actio quâ res in fraudem alienata petitur à creditoribus, vel à curatore bonorum, hoc colore quaſi alienata non fuiſſet, & ob id in bonis debitoris manſiſſet: petitur, inquam, id eſt vindicatur *d.* §. *ſi quis.* Is autem color à Prætore neceſſariò adhibitus eſt, quia re verâ dominium in accipientem tranſlatum eſt, vt rectè *Theoph. in d.* §. quum iure ciuili ea alienatio non ſit prohibita. Nam ſi eſſet prohibita, eſſet ipſo iure nulla, neque reſciſſoriâ actione opus eſſet, vt apparet in libertatis datione in fraudem creditorum facta, quam lex Ælia Sentia impedit vt videre eſt *apud Iuſt. quib ex cauſ. manu. non lic.* apud Vlp. tit. 1. & Caiũ tit. 1. neque eo caſu Paulianâ opus erit creditoribus, vel Fauianâ, aut Caluiſianâ patrono, quia manumiſſio non valet. At aliarum rerum alienatio quamuis in fraudem facta, iure ciuili tenet, donec per Prætorem reſcindatur, quod vel ex eo eſt manifeſtum, quia nec reſcinditur niſi bonis debitoris priùs venditis & excuſſis *l.* 6. *quod autem.* §. *vlt. l.* 10. *ait Prætor* §. 13. *annus. hoc tit. & l.* 1. *& pen. Cod. eodem* cùm ſcilicet ex redacto ſatisfieri illis non poteſt, effectu tamen reſciſſionis inſpecto & actionis conceptione nullius momenti dicitur eſſe quod geſtum eſt *l.* 22. *autem. hoc tit.* Pauliana igitur eſt rei vindicatio quâ quidem ſi veritatem inſpicimus dominia reuocantur *d. l.* 14. ſi fictionem & actionis intentionem, aſſeruntur, quaſi ſcilicet numquam tranſlata *d.* §. *item ſi quis.* Ceterùm hæc actio datur aduersùs eum cum quo fraudationis cauſsâ negotium geſtum eſt, datur & aduersùs ipſum fraudatorem intrà annum vtilem à die venditionis bonorum *l.* 1. *hoc tit.* quod etiam locum habere videtur in actione ex interdicto *l. vlt.* §. *vlt. hoc tit.* ea enim vim capit ab actione ex edicto *d. l.* 10. *in prine.* Sed aduersùs ipſum fraudatorem dari actionem iniquum videri poſſit, quum bonis exutus ſit, quæ fuit Melæ ſententia *l. vlt.* §. *vlt. hoc tit.* Prætorem ſcilicet carpentis, qui actionem aduersùs fraudatorem eſſet pollicitus in edicto *l.* 1. *hoc tit.* quod non eſt nouum Iuriſconſultis *l.* 1. *quod fals. tut. l.* 6. *alicuius de leg. præſt. & l.* 4. §. 1. *ſup. de re iud.* vtebatur autem eâ ratione, quia nulla actio, alia ſcilicet, in fraudatorem ex ante geſto poſt bonorum venditionem daretur, & iniquum verò videri actionem aliquam in eum dari cui bona ablata eſſent. Addi poteſt inanem creditoribus futuram actionem propter inopiam debitoris *l.* 6. *nam in. ſup. de dol. mal.* Obtinuit tamen vt nihilominus in eum detur actio, ſed ità ſi quæ alienauit, nullâ reſtitutione recuperari poſſint aduersùs eum ſcilicet cum quo negotium geſtum eſt *d. l. vlt. in f. hoc tit.* Melæ igitur ratio hoc tem-

peramentum extorsit, vt aduersùs eum cum quo negotium gestum est Pauliana actio intendatur priusquàm ad fraudatorem possit peruenîri. Sed & eadem ratio effecit vt in id tantùm quod facere possit vel dolo fecerit quo minus posset, conueniatur *l. vlt. Cod. hoc tit.* id est habitâ ratione ne egeat *l.* 173. *in condemnatione. inf. de reg. iur.* ex interpretatione nempe prudentum, vt quamquam Prætor indefinitè actionem polliceatur in *l.* 1. *hoc tit.* non tamē nisi eatenus permittatur *d. l. vlt. Cod. hoc tit.* quæ hoc modo explicata nihil obscurum aut nouum obtinebit vt interpretibus visum est. Sed instabis cui bono hæc in inopem actio? Respōdet *l. vlt. in f. hoc tit.* Prætorem non tantùm emolumentum actionis intueri videri in fraudatore qui exutus est bonis, quàm pœnam, quod Glossa de carcere interpretatur argumento *l.* 9. *sacrilegi. in f. inf. adll. Iul. pecul.* Pessimè certè: quî enim æquum videri possit vt is carcere detineatur, quem actione ciuili teneri nisi in quantum facere possit iniquum visum est, & in quem nulla alia actio ex ante gesto datur? Pœnā igitur ibi interpretari oportet vt in §. 1. *eiusdem. l. vlt.* vbi regulariter hæc actio rei restituendæ gratiâ, non pœnæ nomine dari dicitur. At in fraudatore pœnæ etiam nomine datur *in fine l.* quò scilicet, etsi nihil fortè ab eo possit obtineri, tamen actionis illius vexationem pœnæ caussâ patiatur, argumento *l. 6. minoribus. sup. de minor.* Fraudis autem consilium & euentus in hac actione requiritur & in eorumdem creditorum personam *l.* 15. *si quis. hoc tit.* quod explicat *l.* 10. *ait Prætor. in princ. hoc tit.* ex qua lucem accipiet elegantissima regula in §. 4. *præterea eadem. l.* 10. *in princ. hoc tit.* sic legenda, dispunctionibus transpositis *in fraudem creditorum alienatum reuocari posse si ijdem sint creditores*, quâ clausulâ regulam contineri ostendunt palàm verba illa (*quod dicitur*) Sed iam de interdicto dicamus, quod procul dubio proponitur *in d. l.* 10. *hoc tit.* quamquam Glossa in verbo (*annus est*) existimet idem hîc edictum quod *in l.* 1. sed diuersis verbis repeti, quod esset ineptissimum. Esse verò interdictum verba ipsa & conceptio verborum manifestè ostendit. Inter duos enim pronuntiatur §. 1. *in f. Inst. de interdict.* Ostendit etiam quod actionem ex edicto ab ea quæ hîc proponitur, nominatim disertísque verbis distinguit. Sunt autem quædam annotanda circa interdicti verba. Ait, *in bonis quibus de ea re agitur*, possis interpretari de ea re, id est de fraudatione, sed verius est ea verba superesse, quæ & inducta dicuntur in Pandectis Florentinis, nam in §. 5. *si fraudator, eadem l.* tolluntur, & legitur *in bonis quibus de agitur*: Ait, *ea illis restituas*, rectè *illis* & intellige bonis quibus de agitur, pro quo nonnulli legunt *illi*, omnino malè: possessis enim bonis nullus creditorū præcipuus est, *l. 6. quod autem.* §. 3. *sciendum. hoc tit.* Itaque bonis ipsis, non vni creditorum fit restitutio ex interdicto, ex quo manifestum est in sequenti clausula (*ei si non plus quàm annus est*) legendum, *& si non plus. &c.* nam præter superiorem rationem, inepta imò incongrua esset iteratio pro-

nominis, *ei* quum iam dictum sit *illis*. Ait denique, *Interdum & in factum actionem permittam*, quam clausulam Dñ. Cuiacius referendam putat ad edictum quod est *in l.* 1. nos contrà ad interdictum, tùm propter continuatam & perpetuam eius clausulæ cum interdicto clausulæ seriem, tùm quia certissimum est verbis edicti de eo qui fraudem sciuit agi tantùm, non de eo qui ignorauit, vt apparet ex verbis edicti *in l.* 1. & affirmatur apertè in *l. 6. quod autem. §. 4. hoc edictum. hoc tit.* Quæret aliquis quorsum interdictum cum edictum sufficere videatur? Dicendum vtilius longè interdictum *l.* 24. *is qui. sup. de rei vind.* & Prætorem omnimodo fraudem coërcere voluisse, nam & alio edicto fraudationis participem coërcuit, denegata ei ex contractu cum fraudatore inito actione, ne scilicet inter creditores in bonis possidendis ac vendendis habeatur *l.* 25. *ait Prætor. sup. de reb. auct. iud. possid.*

INDEX VERBORVM ET RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ IN HOC opere docentur.

A.

ABdicatio liberorum Romanis improbata. p. 661.

Abdicatio tutelæ fit proprio arbitrio, & indefensum pupillũ relinquit. p. 433.

Absenti per procuratorem litigare licet. p. 220.

Acceptilationis forma ciuilis est, conuentio iuris gentium. p. 339.

Accessionis nomen fructibus, & caussis generalius est. p. 381.

Accessionis ius quid sit, p. 447.

Accipere possessionem quid sit. p. 738.

Accusatus & damnatus crimine capitali si appellauit testari potest. p. 483.

Acquirendi per vniuersitatem quot sint modi, p. 897. quot acquirendi res singulas, p. seq. quod nostrum non est caussæ propè infinitæ, id est tituli. p. 915.

Actio est in personam propriè, petitio in rem, p. 326. ex pacto nec nascitur, nec tollitur, p. 190. varia ex vno contractu oriri potest, p. 562. generaliter etiam continet præiudicium, p. 887. cognitioni & iurisdictioni propriè opponitur. p. 171.

Actiones à iure gentium proficiscũtur, p. 9. certæ & solemnes subtili ingenio & diuino quodam motu à Prudentibus excogitatæ. p. 290.

Actiones sunt accessiones personarum & rerum & eâ ratione de ijs in iure agitur, p. 101. & seq. earum ordo & series non est præcipuus auctoris Pandectarum scopus, nec tamen omnino neglecta. p. 104.

Actio deneganda est cum ei opponitur ciuilis exceptio. p. 204. ijs etiam casibus competit quibus dicitur denegari. p. 327. & seq.

Actionem mutare & emendare edicto perpetuo licet. p. 799.

Actio ad exhibendum personalis est sed sapit naturam actionis in rem. p. 278. directæ actioni, hoc est principali cui viam præmunit, opponitur, p. 278. competit propter vindicationes & noxales actiones quas quodammodo præparat, ibid. & interdum necessaria est propter optionem vel electionem. p. 575.

Actio aquæ pluuiæ legitima est ex lege XII. Tab. p. 839. formulâ & exercitione est damni infecti, ibid. directa soli domino proprietatis datur, vtilis fructuario & reliquis, & eodem modo in eos datur directa, vel vtilis, p. 847. & datur etiam superiori aduersùs inferiorem. p. 846. pro negotij varietate varias habet intentiones, ibid. locum tantùm habet si aqua noceat, non si non prosit ibidem, cessat si aqua ex ædificio vrbano, non si ex rustico noceat, p. 847. ex quo facto, & quando, p. 843. 844. 845. & ad quos casus ex interpretatione producatur. p. 845. & seq.

Actio arbitraria quid sit. p. 207.

INDEX.

Actio curationis cauſſâ quando competat, p. 463. 465. eſt ex interpretatione prudentum, & datur in curatorem furioſi tantùm. p. 464.

Actio commodati directa & contraria cui & aduerſus quem detur. p. 307. directa plerumque non eſt condictio. pag. ſeq.

Actio confeſſoria & negatoria ex intentione potiùs quàm forma & conceptione cenſenda. p. 268.

Actio de alienatione iudicij mutandi arbitraria eſt, & quando competat, pag. 212.

Actio de calumnia quãdo detur. p. 200. pertinet ad crimina publica. p. ſeq.

Actio damni infecti quibus caſibus cõpetat, p. 828. & ſeq. idem eſt cũ cautione damni infecti, p. 831. 836. & duab. ſeqq. ſi exercitionem ſpectes eſt de damno facto, ſi formulam de infecto, p. 838. conuenit cum noxali actione quia reus liberatur ſi damnũ ſarciat aut re ſua carere velit. p. 830.

Actio de dolo eſt reſtitutio, p. 206. eſt arbitraria, ibid. propriè indulgetur & quando. p. 208.

Actio de dote quando concedatur, pag. 406. quomodo intelligatur non recipere retentionem. p. 417.

Actiones de empto vendito ſunt hinc inde directæ ciuiles. p. 352.

Actio de eo quod certo loco eſt condictio vtilis Prætoria arbitraria. p. 303.

Actio de euictione ad quid comparata, p. 375. vnde naſcatur & quando locus illi ſit. p. 374. & ſeq.

Actio de fluminibus & ſtillicidijs quæ ſit. p. 847.

Actio de fugitiuis, ſerui corrupti & l. Aquiliæ eſſe poteſt. p. 283.

Actio de ijs qui deiecerint vel effuderint ex maleficio ſerui noxalis eſt. p. 274.

Actio de in rem verſo deficiente de peculio ſola per ſe aliquando competit & contrà. p. 331.

Actio de moribus vnde oriatur, accuſatio & vindicta aliquando dicitur. p. 404.

Actio de pauperie eſt noxalis ex lege XII. Tab. p. 273.

Actiones de peculio ſunt aliarum agnomina, p. 279. ſunt condictiones licèt filius aut ſeruus dare non teneantur, ſed facere, reddere, tradere, p. 311. 312. dicuntur de peculio, quia peculio tenus obligant, p. 311. alia generalis, alia ſpecialis, illa concurrit cum inſtitoria, exercitoria, &c. pag. 330. hæc quando cum filiof. aut ſeruo ſinè iuſſu patris aut domini aut non præpoſitis negotiationi contractum eſt, aut nihil in rem patris vel domini verſum eſt, ibid. aliquando annalis eſt, p. 331. aliquando in id quod facere poteſt. p. 323.

Actio de pecunia conſtituta eſt Prætoria incerti condictio, & quid eâ intendatur. p. 306.

Actio depoſiti directa & contraria condictiones ſunt. p. 335.

Actio de ſeruo corrupto turpis eſt non famoſa, p. 283. non eſt comparata ad exemplum legis Aquiliæ. p. 282. etiã in confitentem eſt in duplum, ibid. aduersùs quos detur, & ex qua cauſſa. p. 283.

Actio directa quid & vnde, p. 15. 199. eſt eiuſdem poteſtatis cum vtili hodie, p. 199. in factum reſtitutoria aduersùs falſum tutorem producitur ad protutorem quæ contra pupillum numquam datur. p. 468. & ſeq.

Actio ex edicto de capite minutis perpetua eſt. p. 210.

Actio ex empto cui & quando detur, p. 351. deterior eſt ædilitijs actionibus p. 373. & plerumque datur ijs deficientibus. p. ſeq.

Actio ex iureiurando vno tantum caſu eſt ex iure ciuili. p. 293.

Actio ex L. Aquilia quando noxalis ſit. p. 273.

Actio ex ſtipulatu eſt ad preſcriptum ſtipulationis, p. 303. mulieri vberior eſt actione rei vxoriæ, ibid. & cum ea habet quædam communia. p. 409.

Actio finium regũdorum 30. annis præſcribitur & perſonalibus annumeratur in hoc. p. 276.

Actiones in factũ vnde dicantur, p. 357. aut ſunt ciuiles, aut Prætoriæ, ibid. Illæ ſunt præſcriptis verbis, aut non, ibid. hæ legitimis deficientibus inductæ, ibid. dãtur aduersùs eum qui in ius

in ius vocatum vi eximit, p. 182. aut dolo fecit quo minus iudicio sistat. p. 185. itémque aduersùs eum qui damni infecti non cauit, p. 833. & seq. in factum ciuilis cum res sub ea lege cõparatur, vt sit inempta si displicuerit redhibitoria quodammodo dici potest licèt ab ea separetur. p. 371.

Actio ingrati quibus & aduersùs quos competat & olim competijt. p. 761. & seq.

Actio in id quod interest quando detur emptori. p. 375.

Actio in rem cui competat, p. 268. vnde descendat, p. 347. quis sit eius finis, p. 246. propriâ suâ significatione nõ est actio, p. 347. quæ datur metum passo ad exemplum ciuilis, est ex interpretatione prudentum. p. 206.

Actione iudicati vel ex confesso prior contractus nouatur. p. 937.

Actiones legum à prudentibus compositæ, p. 129. eæque certæ & solemnes numero intentione & impetrandi ritu. p. 356.

Actio legis Aquilię est de damno manu dato vel quasi. p. 282.

Actio legatorum cui, quando, & aduersùs quem competat. p. 541. & seq.

Actio mandati directa & contraria sunt condictiones, p. 336. datur procuratori, non aduocato. p. 198.

Actio ex mutuo quare condictio dicta. p. 288. & seq.

Actiones mistæ principaliter sunt in rem & ratione tantùm præstationum personales. p. 276.

Actio negotiorum gestorum directa & contraria est in personam, p. 199. hæc procuratori, illa ei cuius procurator negotia gessit, p. 468.

Actio nulla ad obsequia. p. 764. & seq.

Actio præscriptis verbis vnde dicta, p. 358. quid sit & quãdo competat, ibid. quomodo concipiatur, p. 190. est cõdictio incerti in id quod interest, p. 358. extraneo dabatur qui dotem sibi restitui tantùm paciscebatur. p. 410.

Actio aduersùs protutorem alia ex gestione, alia ex auctoritate. p. 469.

Actio pro socio hinc & inde directa, p. 336. & quid distet à communi diuidundo. ibid.

in Actione per calumniam locus fuit plus petitioni. p. 188.

Actio quod certo loco quomodo concipiatur & sit arbitraria. p. 305.

Actio quod iussu ad edictum de peculio non pertinet. p. 322.

Actio quod metus caussâ quãdo detur, p. 205. & in quo differat à remedio ex edicto quod metus caussâ. p. seq.

Actio rationibus distrahendis cui & aduersùs quem detur & vnde dicta, p. 461. & seq. qui eâ teneantur, vnde descendat, tutorum perfidiam palàm arguit, p. 462. quando competat. p. 463. & seq.

Actio rationibus reddendis quare tutelæ dicatur, p. 460. quando competat. p. 463. & seq.

Actio redhibitoria, quanti minoris, & duplæ, vnde oriantur, & an sint vnius generis. p. 371.

Actio rei vxoriæ bonæ fidei fuit, p. 407. quæ fuerint illius propria, p. 408. & seq. cui competebat, p. 410. à Iustiniano sublata & transfusa in ex stipulatu. p. 409. & seq.

Actio rerum amotarum vnde oriatur, p. 418. quare singularis dicatur, ibid. quando locum habeat, ibid. & p. seq. est condictio, nec famosa, nec pœnalis sed quasi, ibid. est ab interpretatione sed in edictum relata, ibid.

Actio restitutionis dicitur vtilis rescissoria & restitutoria. p. 203.

Actiones pro seruitutibus sunt in rem. p. 265. 268. & seq.

Actione negatoriâ vel cõfessoriâ impeditur vicinus in suo ædificare. p. 816.

Actio si certum petetur vnde dicta & an sit peculiaris pro pecunia numerata. p. 299. & seq.

Actio si mensor falsum modum dixerit vnde detur. p. 284.

Actio tutelæ est bonæ fidei, p. 459. cui & quando detur, p. 458. & seq. in quo differat à rationibus distrahẽdis, p. 462. & seq. est ex generalibus iudicijs, p. 460. est rationibus reddendis, p. 459. quandoque deuoluitur in iudicium negotiorum gestorum. p. 461. alia directa, alia vtilis, & aduersùs quem vtraque detur. p. 460.

Actio, vtilis, rescissoria, & restitutoria

dicitur quæ datur cum mulier pro veteri obligatione interceſſit. p. 333.
Actor ſequitur forum rei, p. 218. quomodo debeat edere actionem. p. 188.
Actorũ conficiendorũ ius quid ſit. p. 166
Actus quid ſit. p. 264.
Actum gerere quid & quomodo ſeruus fiat qui ad eum gerendum ſe venire patitur. p. 124.
Actus purus quando fiat. p. 601.
Actus legitimus & legis actio idem, p. 127. Latinis ſolum verbis potuit cõfici, p. 508. palàm non recipit diem aut conditionem, p. 128. 435. nullus ferè etiam voluntariæ iuriſdictionis ſinè vi ciuili perficiebatur. p. 127.
Addicere quid ſit, ad diem vel in diem, hoc eſt à die. p. 341. & ſeq.
Addictio haſtæ dominũ nõ facit, p. 935.
Addictio in diem quid ſit, p. 341. vtrum puram vel conditionalem faciat emptionem, ibid. cuius cauſſà caueatur venditoris vel emptoris, ibid.
Ademptio olim contrarijs verbis fieri debuit, hodie quibuſcumque, p. 588. & ſeq. vel perimit omnino legatum, vel extenuat, vel corrigit, p. 588. vel eſt tacita vel expreſſa, ibid. vel fit purè vel ſub conditione, p. ſeq. libertatis alia à legibus, alia teſtamentaria, p. 879. quælibet etiam libertatis recepta eſt ex interpretatione Prudentum fauore vltimæ voluntatis, ibid. etiam in contractibus recepta. p. 883.
Adimi non poteſt quod adſcribitur ſed quod datur. p. 879.
Aditio eſt actus legitimus & ſolemnis hereditatis acquirendæ, p. 532. ſemel tantùm facienda, niſi in ſeruo pluriũ aut vnius partim purè, partim ſub conditione inſtituto, p. 529. in extraneis locum habuit ſicut & cretio, pro herede geritio, & nuda agnitio, p. 536. hodie ſublata eſt cum cretione, ibid. aditionem ſerui præcedere debet iuſſum domini, cui debet accedere voluntas adeuntis. p. 530. & ſeq.
Adire hereditatem ſeruus vniuerſitatis non poteſt, p. 530. qui ex minore parte adijt rurſus adire poteſt, non qui ex maiore. p. 538.
Adiudicationes non vi actionis ſed iudicis officio fiunt, p. 276. rem ſtatim faciunt eius cui adiudicatur quæ tamen ipſo iure ei non quæritur ſed eſt in bonis illius. p. 275.
Adminiſtratio tutelæ & officium idem, p. 442. eius pars eſt vt tutor ſi opus ſit ſuſpectum faciat contutorem. p. 451. eam ſuſcipere cogi ſolent tutores extra ordinem. p. 442.
Adnotatio quid ſit, p. 40. 129. & quid diſtet à reſcripto. p. 40.
Adoptio eſt actus legitimus, p. 128. illius definitio, p. 127. olim Romæ tãtùm, p. 129. ſinè vindicatione nõ perficiebatur, p. 127. duplex, propriè dicta, & arrogatio, p. 129. filiosfamilias ſicut natura facit, p. 127. niſi duobus caſibus. p. 130.
Adoptiui in quo differant à naturalibus. p. 130.
Aduerſario extra tranſactionis cauſſam pecuniam dare non licet. p. 200.
Aduocatum eſſe minùs quàm procuratorem eſſe quid ſignificet. p. 197.
Aduocatus quis eſſe poſſit, p. 195. quale eius munus, p. 197. eorum olim certum collegium non fuit, hodie contra. p. 195.
Ædes aliquando pro ruſtico ædificio, & contrà. p. 260. & ſeq.
Ædificium in ſuburbijs eſt vrbanum ædificium, ſed ſolum ipſum agri loco cenſetur. p. 847.
Ædificatum poſt denunciationem licèt iure ædificatum deſtruitur. p. 821.
Ædificatio per tres menſes ſuſtinetur ex Iuſtiniani conſtitutione, ſtipulatione quantumvis oblatâ. p. 825.
Ædilis Græcè vario reſpectu ἀγορανόμος & ἀστυνομικὸς dictus, p. 371. curulis qui, & vnde dictus, p. 370. ædiles muneribus priuatis excusãtur. p. 454.
Ædilitium edictum eſt Curulium, non aliorũ, p. 370. de quibusrebus ſit, ibid. redhibitoria & duplæ ſtipulatio venditionis ſunt quaſi pediſſequæ, p. 360.
Æſtimatio facit propè emptionẽ. p. 354.
Æſtimatoria alia de æſtimato, alia de æſtimando, p. 355. hæc Prætoria, illa ciuilis, p. 373. hæc quanti minoris dicitur, ibid.
Æſtimatoria eſt præſcriptis verbis condictio, modò certi, modò incerti. p. 354. & ſeq.

INDEX.

Æquitas & ius quandoque opponuntur. p. 2.

Æquitatem iuris ciuilis imitati sunt Gothi, p. 39. eius argumenta certissima, p. 58. & seqq. aliam quare non liceat comminisci. p. 67.

Affirmatores tutorum vicem fideiussorum sustinent & tenentur vtili ex stipulatu. p. 471.

Agnatio est iuris, id est legis XII. Tab. nomen, p. 432. 803. non naturale, p. 787. capitis minutione perimitur, p. 432. eius hodie quot sint modi. p. 496.

Agnasci qui dicantur. p. 489.

Agnatione sui heredis rumpitur testamentum. p. 489.

Agnatorum definitio specialis fœminas non cõtinet, generalis contrà. p. 808.

Agnatorum nomen suos & consanguineos continet cum de legitimis hereditatibus quæritur. p. 802.

Agnatas etiam lex XII. Tabularum ad legitimam hereditatem admittebat, lex Voconia aut interpretatio masculos solos, sed Iustinianus legem XII. Tab. renouauit. p. 808.

Agnatis & cognatis capite minutis legitima tutela non defertur, p. 432. vtrique in veteranorum & militum successione ad finem quinti gradus tantùm admittuntur. p. 795.

Agnati patroni hodie veniunt per Vnde legitimi. p. 671.

Agnati quando à Prætore vocentur per Vnde cognati. p. 671.

Agnitio generaliter aliquãdo accipitur pro quocumque hereditatis acquirendæ modo. p. 536.

Agri ciuitatum olim non simpliciter vectigales dicti, sed cum adjectione, putà municipum. p. 235.

Agri vectigalis duplex est acceptio. p. 233. & seq.

Alea & spes emi possunt, p. 347.

Alea legib' improbata, eiúsque species quam Gallicè dicimus *gaigeure*. p. 383.

Alexandria maxima ciuitas, p. 164.

Alieni postumi ante Gallũ qui, p. 493. ex eius sententia qui heredes instituí possint, ibid.

Alienæ rei scientia vsucapionem interpellat, p. 911. sinè mala fide esse potest, ibid.

Alienationis verbo quid contineatur. p. 400. 474.

Alienatio & obligatio rerum pupillarium ipso iure nulla, p. 473. & seqq. à liberto in fraudem patroni facta, valet sed reuocatur, in fraudem verò legis ipso iure non valet, p. 781. in fraudem creditorũ reuocatur, p. seq.

Alimentorum legato quid contineatur, p. 581. præstatio quomodo fiat, p. 505. legatum crescit pro incremento ætatis, p. 582. aliquando laxior fit interpretatio, p. 581. modum Prætor contra defuncti voluntatem potest moderari, p. 458. caussâ dum filius etiam naturalis deliberat fit deminutio, p. 522. nomine quæ veniant in iudicium tutelæ. p. 458.

Alimentario iniungi potest conditio cum aliquo, aut certo loco morandi, p. 582.

Alimenta priùs liberis non præstantur quàm agniti sint, p. 419. serui pœnæ & seruis in seruitute manentibus iure ipso non debentur, sed iudicis officio præstantur. p. 582.

Altiùs tollendi ius rustica seruitus esse potest, non semper refertur ad ædificium, competit iurè libertatis & seruitutis. p. 262. & seq.

Ambiguitas sermonis vel facti impedit plerumque legatum, p. 590. vel est in singulis vocibus, vel in cõiunctis, p. seq. quandoque ex facto, quandoque ex sermone nascitur, p. 592.

Ambulatoria est testantis voluntas & solâ morte sistitur. p. 594.

Amittuntur quædã quæ nulli ideo quęruntur. p. 899.

Animaduertere propriè & impropriè quid significet. p. 175. & seq.

Animantibus omnibus à natura est vt se tueantur. p. 21.

Animo etiam acquiri potest possessio. p. 257.

Annus & biennium ad vsucapionem ex lege XII. Tab. sufficiebat. p. 907.

Annuum quid significet, p. 564. & seq. anniuersarium & annale idem. ibid.

Annuâ bimâ trimâ die quid significet. p. 408.

Annuo seruo relicto si post primum vel

alterum annum liber sit sibi ipse legatum acquirit. p. 565.
Annuum legatum ab initio cuiusque anni cedit, p. 565. postea quam cessit transit ad heredem, ibid. morte finitur, p. seq. non capitis minutione, ibid. non vnum est sed plura, primi anni purum, sequentium tacitam habet conditionem si viuat legatarius, p. 565. vel annuum, legatum cõuertuntur, p. 564. eius species quædam est de qua dubitatum fuit an esset seruitus in personã, vel in rem, p. 569.
Anteceſſor Iuriſconſultum debet informare qui vbique terrarum ius possit profiteri, non certo in foro. p. 84.
Antistius Labeo & Atteius Capito diuersæ scholæ auctores, huius sectatores Sabiniani, illius Proculeiani dicti. p. 111.
Anulorum & natalium ius frustra hodie impetratur. p. 887.
Appellatio sententiam suspendit, post quam res iudicata propriè dici non potest, hoc est iudicati agi. p. 933.
Appellari non potest à sententia arbitri. p. 213.
Appellare à tutelæ datione testamentaria vel à creatione magistratus licuit, sed non fuit necesse. p. 457.
Appellabatur Prętor à sententia iudicis *dati, & ab eo superior magistratus.* p. 54.
Aquam arcere quid sit. p. 841. & seq.
Aqua vnde duci possit. p. 267.
Aquæ ductuum nomine vectigal penditur. p. 849.
Aquæ pluuiæ nomine quid veniat. p. 842. & seq. actio de quo sit. p. 840.
Aquilianâ stipulatione quare opus ad firmandam transactionem. p. 193.
Arbitri aut sunt compromissarij, aut non, p. 213. aut iudicum sententiâ constituuntur, qui iudices à Iustiniano facti. p. seq. compromissarij propriè iudices non sunt, p. 932. licèt inter eorum species recenseantur. p. 213.
Arbitrorum iudicium ordinarium non est. p. 214.
Arbiter qui adhibito iureiurando sumebatur rectè iudex dicitur, p. 213. qui sinè cõpromisso sumitur in contractibus adijcitur vt rem aliquam æstimet, nec inter iudices recensetur. ibidem.
Arbitrium iudicis in actionibus bonæ fidei, & arbitrarijs in quo versetur, p. 304. quare ei permittatur in arbitrarijs. p. seq.
Arbitrariæ actiones vnde ita dicantur, p. 304. an tales sint sui naturâ vel fiãt per rei contumaciam, p. seq. in illis quomodo se gerat iudex. p. 304.
Argentarij officium publicam cãussam habet. p. 189.
Argentarius rationes mensæ suæ debet edere addito die & consule, si non edit actione in factum conueniri debet. p. 189.
Argentarij Præfectum vrbi adeunt & ille aduersùs eos etiam aditur. p. 149.
Arrhas dat sponsus, sponsa pignus pœnæ nomine si fidem fefellerint, p. 389.
Arrogatio facit agnotos, nec tamen affert jus sanguinis, p. 130. hodie etiam sinè rescripto cuiuscumque fit, & curolim fœminæ non arrogarentur. p. 129.
Artes omnes præter jus infinitæ. p. 17.
Artis industria in iure condendo Iustiniano deesse non potuit. p. 64.
Assessorum officium quod. p. 168.
Assessores iurisdictionem non habent, p. 168. sunt iudices pedanei & tamen per se quandoque iudicant, ibid. curatoris Reip. sunt ex numero Decuriorum. p. 169.
Assignandi liberti facultas, manumissoris personam non egreditur. p. 779.
Assignatio liberti quibuscumque verbis ex Senatusconsulto fieri potest, & fœminis etiam, p. 780.
Auctor quis dicatur. p. 908.
Auctoritas quid significet in illa lege XII. Tab. quæ vsucapionem introduxit, p. 907. & seq. tutorum quid, p. 450. vnde dicta, p. 908. pars est administrationis tutelæ, à qua tamen aliquando distinguitur, p. 449.
Auctoritatis Prudentum & totius iurisprudentiæ origo, p. 49.
Aucupium syllabarum & captiosa legitimarum actionum scrupulositas, nõ vis ipsarum sublata. p. 34. & seq.
Augustus iussit Iurisconsultos responsa

ſua annulo ſignata dare & ne ab eis pedanei iudices recedere poſſēt. p. 53.
Aureorum anulorum ius eſt beneficiū principale, p. 885. fœminis & impuberibus concedi poteſt, p. ſeq. ſponte deponi & varijs de cauſſis amitti, ibid. patronis inuitis & ignorantibus impetrari non poteſt, p. 885. in ordinem ingenuorum vocat quo ad exteros, non quo ad patronos, ibid.
Auri & argentī plura ſunt genera, id eſt formæ. p. 583.
Aurum & argentum & ſtatuæ in mundo & ornamentis continentur. p. 583. qui legat corpora legat, qui certum pondus, pretium legat, ibid.
Authenticum ſolum fidem facit, non index aut exemplum. p. 385.

B.

Bona fides in emptione requiritur tempore contractus nec ſufficit ſi interueniat tempore traditionis. p. 922.
Bonâ fide poſſidere aut ex vero titulo quid differant, p. 929. rem alienam poſſidens iuſtè, ſi precario dominum roget vt ſibi eam liceat retinere, precariò poſſidere incipit. p. 926.
Bonæ fidei poſſeſſor cum de vſucapione tractatur, ſolet dominus appellari, p. 918.
Bonæ fidei actiones & arbitrariæ quid inter ſe diſtent. p. 304.
Bonorum poſſeſſor heres non eſt, ſed heredis loco à Prætore conſtituitur, p. 229. 651. & iuris etiam habet poſſeſſionem, p. 651. per vtilem hereditatis petitionem tantum conſequitur quantum heres directis actionibus, p. 625.
Bonorū poſſeſſionum tres ſunt ſpecies contra tabulas, ſecundùm tabulas, & inteſtati præter eam quæ dicitur legū tuendarum cauſſâ, p. 660. duæ priores ſunt ex teſtamento etiam ea quæ contra tabulas dicitur, Inteſtati vero ſunt octo poſſeſſiones, p. ſeq. Contra tabulas duplex vna quæ liberis, altera quæ patronis & eorum liberis datur, p. 686. Contra tabulas impugnat, teſtamentum, ſecundùm tabulas adiuuat, p. 673. 741. Contra tabulas vnde dicatur, p. 655. ità ſubuertit teſtamentum vt ne libertates valeant, p. 714. emancipatis præteritis competit, ſed non eorum potiſſimū gratiâ comparata eſt, p. 706. liberis non extraneis proficit, p. 742. primo loco datur liberis præteritis & dum ea ſperatur heredes ſcripti non poſſunt petere ſecundùm tabulas, p. 686. ſolis liberis præteritis datur ſiue ex iuſtis nuptijs, ſiue adoptione quæſitis, p. ſeq. locum non habet in teſtamentis fœminarum, p. 688. vnde ex primo edicto vel prima edicti parte dicatur, p. 686. competit ſi tales ſint tabulæ vt ex ijs adiri hereditas poſſit vel ſecūdùm eas peti poſſeſſio, p. 690. induit quādoque naturam bonorum poſſeſſionis ſecundùm tabulas & cōtrà, p. 708. in ea quæritur de iure prę-teriti, non teſtamenti, p. ſeq. eâ acceptâ heredes ſcripti poſſunt iure ciuili ex teſtamento ſuccedere, præteriti verò ab inteſtato iure Prætorio, p. 709. qui eam petit ſi ſit ex numero ſuorum non tenetur ad relictorum præſtationem, p. 719. Secundùm tabulas duplex, vna quæ ex æquo & bono iure ſingulari datur, altera omnibus qui rectè teſtamento heredes ſcripti ſunt, p. 705. ſiue ſint ingenui, ſiue libertini, p. 752. dari poteſt quādo filio præterito contra tabulas poteſt dari, p. 698. ex teſtamento nuncupatiuo per interpretationē datur, p. 743. & ex eo quod iure ciuili imperfectum eſt ex æquo & bono, p. 702. ſed non antè quàm ſit amotus præteritus, p. 690. Contra vel ſecundùm tabulas datur modò teſtamentū ſeptem teſtium ſignis ſignatum ſit licet aliquo vitio ex iure ciuili laboret, p. 745. data eſt ex interpretatione in cuiuſcumque materiæ inſtrumento ſcriptum foret teſtamentum, p. 742. vtraque concurrere non poſſunt, niſi cum patrono datur contra tabulas, p. 686. Ab inteſtato hodie quatuor reſtant, p. 673. ceſſant ſi tabulæ teſtamenti extent niſi certis caſibus, p. 783. Contra tabulas & inteſtati regulariter ei non datur qui ex liberis eſſe

negatur, nisi Carboniana, p. 741. ex testamento militis iure singulari vt & illius testamentum nititur. p. 751.
Bonorum possessio est dominium naturale, p. 656. eius definitio, p. seq. est hereditati compar, p. 658. est vtilis petitio hereditatis ideóque perpetua aut eius proxima caussa, p. 655. magis iuris quàm corporis possessio est, p. 657. possessio simpliciter quãdoque dicitur, licèt possessio sit facti, p. 739. alia edictalis, alia decretalis, p. 650. cessat vbicumque lex senatus vel cõstitutio capere hereditatem vetant, p. 652. admissa quomodo etiam ciuile dominium tribuat, p. 656. iudicis officio non intentionis verbis persequitur res singulares, p. 658. quædã sinè re, quædam cum re, ibid. p. 700. & seqq. cum cretione & aditione coniuncta, p. 534. quomodo illius ius veteris iuris emendandi gratiâ inductũ, p. 651. quæcumque petita sit non impedit Quibus ex legibus, p. 799. alia ad ingenuorum, alia ad libertinorum successiones pertinet, p. 751. generaliter distinguitur à missione in possessionem, p. 739. à captiuo peti potuit, non ab infante, muto, surdo, cœco, aut eo qui in vtero esset. p. 680.
Bonorum possessionis species quatuor sustulit Iustinianus. p. 668.
Bonorum possessionis sexta species cur dicta est Vnde liberi, p. 668. & superflua non fuit, p. 667. & cur sublata Vnde decem personæ. p. 664. 670.
Bonorum possessionis ius perdidisse intelligitur præteritus statim ac ius ciuile elegit licèt eius petendæ tempus elapsum non sit. p. 691.
Bonorum possessionis admittendæ iudicium quocumque modo ostendere hodie sufficit. p. 679. 685.
Bonorum possessionem statim patitur qui abest ab eo loco vbi defendi debet. p. 220. & seq.
Bonorum serui aut filijfamilias fit quasi cessio per tributoriam. p. 321.
Bonorum venditio post missionem ante tempus à Iustiniano cõstitutum fieri non potest. p. 949.
Bruta iuris cuiusdam peritiâ, à natura informata sunt. p. 6.

C.

CADVCVM generaliter & caduca dos quid sit, p. 393. 595. caduca hereditas, p. 547. portio heredis decedentis ante apertas tabulas, p. 537. per legem Papiam fisco deferebatur, hodie remanet penes heredem, p. 598.
Caduca vt odiosa, interpretatione restringebantur, p. 595. in quo differant ab his quæ indignis auferuntur. p. 598.
Cæsariani vnde dicti, p. 319. res in naufragio iactas quasi nullius fisco vindicabant, vnde eos manu repellere licuit, p. seq.
Calumniæ caussâ negotium facere quid sit & quis calumniator, p. 200.
Capere quid sit, p. 905. quid distet ab accipere, p. 597. rem suam propriâ auctoritate ab alio possessam non licet. p. 517.
Capionis verbum generale est ad omnes capiendi dominij figuras. p. 905.
Capitis minutio quid sit, p. 210. vnde dicta, p. 209. maxima, media, minima, ibid.
Capite minutis restituitur pristina ciuilis actio non naturalis, quia hæc non fuit peremta, nec quæ iuris publici sunt. p. 210.
Carboniana possessio est missio in possessionem, p. 944. propriè bonorum possessio non est, p. 740. est Prætoris indulgentia non beneficium, vt ordinariæ bonorum possessiones & finitur pubertate, ibid. sinè aliqua ordinaria subsistere non potest, ibid. continet emolumentum bonorum possessionis, p. seq. aliquando præcisè Carboniana possessio, aliquando Carboniana bonorum possessio dicitur, p. 739. quomodo dicatur ea quæ ventri datur, non solùm quæ impuberi, ibid. Vnde liberi, vel Vnde cognati competit tantùm liberis qui sui sunt. p. 741.
Carbonianum edictũ quare promiscuè dicitur decretum. p. 739.
Castrorum appellatione quid propriè veniat.

veniat. p. 526.
Cauere iudicio sisti quid sit. p. 181.
Cauere nemo potest ne leges in suo testamento locum habeant. p. 611.
Caussa quid sit, p. 296. 297. 608. eius nomine quid cõtineatur, p. 381. quomodo differat à conditione, p. 861. eius vocabuli frequens in iure acceptio, p. 203. quid distet à demonstratione, modo, & conditione, p. 600. vel est impulsiua vel finalis, & hæc est vel principalis, quæ conditio dicitur, vel adiuuans, quæ caussa simpliciter dicitur, p. 608. & seq. naturalis imposititia, p. 826. redintegratur cum qualitates, conditiones, adiuncta, & vtilitas rei redintegratur. p. 203.
Caussæ cognitio in arrogatione non in adoptione adhibetur, p. 129.
Cautione damni infecti intra diem à Prætore cõstitutam non præstitâ qui damnum timet mittitur in possessionem quæ custodia magis est, & si perseueret non cauere mittitur re verâ in possessionem ex secundo decreto. p. 832.
Cautionis de falcidia formula, p. 622.
Cautionis iudicio sistendi quis sit effectus, p. 182. etiam cum pro seruo adhibetur, p. 184. & seq. & cum adhibetur in caussis criminalibus, p. 182. alia est ab ea quâ quis iudice accepto promittit se in iudicio vsque ad litis terminum permansurum, ibid.
Cautio legatorum seu fideicommissorũ seruandorum quando locum habeat, p. 647.
Cautio & missio in possessionem à Prætore magistratibus municipalibus delegantur. p. 833.
Cedere diem quid sit, p. 242. quid differat à veniſſe diem, p. 647. vsumfructum & concedere hodie idem sublatâ veteri in iure cessione, p. 244.
Censores quare Consulibus proximè iuncti. p. 110.
Census quid fuit, p. 872. tributi potissimùm caussâ fiebat, p. 858. olim ciuiũ Romanorum tantùm, p. 864. 872.
Certum sub tit. de reb. cred. quid significet. p. 300.
Certi condictione qui rem vendendam dedit, vel pretium quod ipse dixit petere potest, vel rem ipsam, aut agere in id quod interest, p. 354.
Certi condictio quare ex certa stipulatione, ex incerta verò quare non condictio incerti sed ex stipulatu & contrà. p. 303.
Cessio bonorum quid sit, & in quo differat à datione in solutum, à re derelictui habita, & veteri in iure cessione, p. 939. quæ eius vtilitas, p. seq. infamiam nõ inurit, sed habet contumeliã & ignominiam, ibid. cur à Principe impetretur cum mero iure cõpetat, p. 939. & seq. hodie extra ius sinè solemnitate fieri potest, p. 939.
Cessionis multiplex in iure acceptio. p. 938.
Cessio vetus in iure quid fuerit, ad quid. & quomodo celebrata, p. 939. fuit inuentum Prudentum quo tutela legitima, vsusfructus, hereditas, & libertas cedebantur, p. 433.
Cessionis dies hodie in stipulationibus & legatis eadem cum olim in legatis variauerit, p. 648.
Cessiciæ tutelæ modus & ritus, p. 432. & seq.
Cessio traditionis loco est in rebº incorporalibus & immobilibus, p. 375. 938. & seq. quid distet à traditione, p. 902.
Ceterùm pro ceteroqui, id est alioqui sæpe Vlpianus vsurpat. p. 820.
Christiani inter se hostes censeri non possunt, vt qui sunt in eadem Rep. & ciuitate. p. 482.
Cibariorum legato quid contineatur, p. 581. & seq.
Ciues Romani facti sunt constitutione Antonini omnes qui in orbe Romano erant, p. 125.
Ciuitates populi comparatione priuatorum loco sunt, supra quos multa habent singularia, p. 237. abusiuè Respublicæ, & earum bona publica quandoque dicuntur, p. 851. propriâ lege & municipia quoque plerũque regebantur, p. 233.
Clarissimatus cum spectabilitate aut illustratu aliquando iungitur, p. 140.
Clerici vnde titulari dicuntur, p. 873.
Cloacarium prædium species est vectigalis, p. 849.
Clusis tabulis quomodo sciri potuit quis

& ex qua parte esset heres & cur ad vindicandam testatoris mortem teneretur. p. 538.
Codex Iustinianus quomodo compositus, p. 63. eius ordinatio simillima ordinationi Digestorum, p. 96. à Tribuniano vtriusque ordinatio facta, non ab Iohanne, p. 71. quare eius emendationem in primis demandauit Iustinianus, p. 69.
Codices Gregorianus & Hermogenianus quare in responsis Prudentum ab Aniano ponatur, p. 57. Theodosianus non est purus putus, vnde conflatus, & cuius iussu cõpositus, p. 63.
Codicilli vnde dicti, p. 548. quot modis fiant & quibus aliquid iure directo relinqui possit, nullam solemnitatem ordinationis desiderãt, ibid. & p. seq. eorum nomine quid significetur, p. 547. illis dari, confirmari, vel adimi hereditas non potest, p. 549. vsus Romanis necessarius. p. 548.
Coercitio maior in quo consistat, p. 178.
Cognatio quid sit, p. 788. quomodo per adoptionem quæratur, p. seq.
Cognati iuri ciuili incogniti, p. 701. agnatis in successione intestati à Iustiniano exæquati, ibid. & sicut agnati legitimi heredes facti, p. 787. quare à consanguineorum appellatione in iure excludantur, p. 807. quo colore iuris ciuilis à Prætore admittantur ad Vnde cognati. p. 788.
Cognitio & notio in quo differant, p. 887. cognitionis Prætoriæ via expeditior, quàm actionis. p. 212.
Collatio & conferre quid sint, p. 718. quomodo ad sympolia in idiotismo Gallico translatum, vnde pro tributis dicatur, ibid. eius definitio, p. 720. quoties ei locus sit, p. 719. 723. primâ suâ origine in qua bonorum possessione locum habeat, p. 718. 720. & seq. aptatur ad caussam inofficiosi & bonorum proscriptorum, p. 721. quãdo cessat, p. 722. & seqq. eius fundamentum in quo positum, p. 723. ex iure nouo locum etiam habet ex testamento nisi nominatim sit prohibita, p. 725. locum habet in Vnde liberi & in contra tabulas sicut & edictũ de coniungendis cum emancipato liberis. p. 785.
Collusionem detegere quid sit, p. 893. qui eam accusauit, in quibusdã caussis quasi libertus esse incipit, probatâ fit in omnibus non veteris domini qui cum eo in liberali caussa collusit sed eius qui collusionẽ detexit, ibid. eius detegendæ ius hodie etiam extraneis datum est, p. 894.
Commercium inter ciues & peregrinos non est. p. 908.
Cõmissoria lex vnde dicta, p. 343. & seq.
Commodatum ad mutuum aliquatenus accedit, p. 307. commodati cõtraria semper est condictio. p. seq.
Communia quæ sint, & an eorum vsu arceri possint hostes. p. 131.
Communi diuidũdo actio vnde & quibus detur. p. 277.
Compensatio in depositi solo non admittitur, olim vel ipso iure vel per doli exceptionem fiebat, p. 334. quæ fit ipso iure non est propriè compensatio, hodie omnis fit ipso iure & in quibuscumque actionibus, & eam opponere necesse est, nec ideo minùs ipso iure fit, p. 335. fit vel ipso iure, vel ope exceptionis inducitur, vel per mutuam petitionem. p. 415.
Competens iudex quando sit. p. 932. & seq.
Concidere & incidere testamentum idem. p. 497.
Concursus inter legãtarios fit aut ipso iure, aut ipso facto. p. 558.
Condemnatio & actio in actionibus arbitrarijs hanc exceptionem habet, nisi iudicis arbitrio res restituatur, p. 207. alia est eius qui pro herede, alia eius qui pro possessore possidet, p. 228. eam effugit qui opus restituit ante iudicium aquæ pluuiæ acceptũ. p. 849.
Condictio est genus actionum in personam, vindicatio in rem. p. 285. hodie frequentius vsurpatur pro ea actione qua intenditur dare oportere, p. 288. specialis & generalis non est. p. seq.
Condicere prisca lingua quid. p. 286.
Condictionis vna est caussa, dandi scilicet obligatio, quæ ex varijs contractibus proficisci potest, p. 291. Eius origo, p. 289. & seq.

INDEX.

Condictio cum alijs actionibus concurrit, tam personalibus, quam realibus, p. 291. est certi aut incerti, p. seq. eius variæ species & nomina, p. 296. Ex lege quid sit, p. 296. Ob rem dati, indebiti, & sine caussa, confundi possunt sed propriè acceptæ distinguntur, p. seq. Ob caussam datorũ quid, ibid. sine caussa quid, ibid. Ob iniustam caussam quid, ibid. Ex lege quãdo cœpit, ex legibus antiquis esse nõ potest sed ex nouis tantum, p. 299. Furtiua est ex interpretatione prudẽtum, ibid. aduersus fures primùm comparata, p. 301. Certi vel si certũ petetur pro mutuò datur, p. 300. Intendit aduersarium dare oportere, sicut & incerti, p. 301. & seq. Triticaria vnde dicta, p. 301. Condictio incerti & eius appellatione significatur, sed non è conuerso, p. 302. 303. Eâ res petitur non præcisè, sed quanti fuit eâ die quâ dari debuit, p. 302. pecunia numerata eâ peti non potest, ibid. res omnes aliæ possunt, p. 300.

Certi vel incerti ex omnibus contractibus innominatis competit vno excepto, p. 354. directa ciuilis plerumque competit aduersus patrem vel dominum. p. 311.

Condictiones aliquando ex certis contractibus oriuntur, aliquando non, p. 307. concurrunt cum actione ex contractu. p. 291.

Condicere nemo rem suam potest regulariter. p. 298.

Condictiones sunt actiones in personã quibus dare, facere oportere intenditur, aut reddere, restituere, tradere & præstare, faciendi verbo generaliter accepto, p. 285.

Conditio quid sit, p. 606. si volet in suo herede non tantum figuram sed vim conditionis habet, p. 504. in voluntario contra, p. 605. omnis quæ in futurum confertur si omnino extitura sit propriè conditio non est, nec quæ in præteritum, aut præsens confertur, p. 519. 603. quæ propriè dici potest caussa conditionaliter concepta, p. 605. Alia propriè, alia impropriè dicitur, ibidem, p. 603. 604. 605. impossibilis quæ, & quis eius effectus p. seq. Eius variæ species ibidem, alia impossibilis, & illa aut potestatiua, aut casualis, aut mixta, aut promiscua, p. 607. 520. & seq. quid differat à demonstratione & caussa, & quomodo enuncientur, p. 600. & seq. confertur in euentum incertum, sed non omnis incertus euẽtus conditio est, p. 601. legatum suspendit sicut & mora, ibidem. quæ in euentu collocatur, non imperatur, p. 602. Ea deficiente actus nullus est, ibid. potestatiuè quidam euentus est qui ex voluntate eius cui imponitur pendet, ibid. Eius duplex est casus quo impletur & quo defficit, p. seq. aut figuram solùm conditionis obtinet, aut vim & potestatem etiam, p. 605. Eã dies incertus facit, p. 606. legato inseritur, & vi illius valet, caussa & modus non inseruntur, p. 609. 611. plerumque aliam vim habet in testamentis quam in alijs actibus, p. 610. per tempus, & tempus per conditionem demonstratur in statu libertate, p. 880.

Conditiones testamentorum voluntas regit, quæ potiùs quam verba in illis considerari debet. p. 606.

Conductor plerumque mercedem præstat, aliquando accipit & tunc locator & conductor simul est. p. 353.

Confessoria plerumque proponitur figura verborum negatiua & contra, p. 268. realis est sed redolet actionem personalem, 273. Confessus in iure, pro iudicato habetur, p. 936. nisi in criminali caussa, aut etiam ciuili si iudex rei æstimandæ detur, p. 937. & seq. Ei sicut & iudicato tempus legitimum ad soluendum datur quod ex caussa prorogari potest. p. 937.

Confessionis maior quam sententiæ auctoritas, p. 936. quæ ad litem finiendam pertinet quid distet ab ea de qua in tit. de inter. in iu. fac. ibid.

Conferuntur interim quæ sub conditione debentur. p. 727.

Confines non dicuntur in vrbanis prædijs, sed vicini, p. 276.

Confirmari tutor quando dicatur, &

qui. p. 491.
Confusio quando impediat separationem. p. 254.
Coniuges olim in capiendis hereditatibus, parentibus & cognatis prælati aut comparati. p. 794.
Cõiuncti qui sint & quot modis, p. 240. p. 255. & seq. verbis tantum, disiuncti dici possunt, & re tantum etiam, re & verbis propriè coniuncti sunt, p. 556. & his re legata partes ab initio fiunt, non alijs, p. seq.
Connubium quid significet, p. 392.
Consanguinitas propriè quid sit, p. 130. 802. 807. Est aliud quam ius sanguinis, p. 130. pro cognatione vno tantum iuris loco vsurpatur, p. 788. Cõsanguineorum id est fratrum ex eodem patre primus gradus est inter agnatos, p. 432. eorum nomen vt & suorum est à lege XII. Tab. p. 808.
Consensus nudus in diuortijs non sufficit sicut in nuptijs, p. 405. in sponsalibus desideratur contrahentium & parentum eorum in quorum sunt potestate, qui intelliguntur consentire, si ijs cognitis non contradicant, & filij si patris voluntati non repugnent. p. 389.
Consuetudo quas leges imitari dicatur, Omnis est aut ex interpretatione prudentum, aut eorum auctoritate approbata, p. 32. quæ per errorem irrepsit sine ratione ad consequentias produci non potest, p. 117. non valet nisi contradicto iudicio firmata sit, p. 314. Est velut tacita conuentio. p. 379.
Consules olim & hodie vnde dicti, Illis sola largiendi munificentia concessa, postquam reip. potestas in principes translata est, p. 143. Eorum nomen post imperatoris in præfatione publicarum chartarum poni solitũ, p. seq. in corpore senatus fuerunt, p. 145.
Consulatus hodie magis honor quam magistratus, p. 144. & tandem eorum dignitas à Leone sublata, p. seq. Cõsulares, correctores & præsides licet prouincias regant disparis sunt dignitatis. p. 160.
Consumptæ rei donatæ à viro vxori aut contra quatenus competat condictio. p. 402.
Constitutiones Imperatorum de consilio multorum Iurisperitorum sanciebantur, p. 38. & seqq. sola purpurea inscriptione lustrantur, p. 99. quot earum species, & quæ, p. 117. & seq. Vnde dictæ fuerint cum earum nomẽ generale sit ad omnes iuris partes. p. 117.
Constitutionis de bonis libertorum singuli articuli. p. 774. & seqq.
Constituere quid sit, p. 389. quæ res cõstitui possunt, p. 306. Constitutoria actio pœnalis est non famosa, ibid. ad quid vtilis, p. seq. Constitutum non tollit priorem obligationem sed est eius accessio, & est simile recepto. p. 306.
Contumax qui dicatur, p. 933. & quando, p. 221. Contumacia rei qui præcepto Iudicis non obtemperat est præcipua caussa cur Iudex actorem in litem iurare permittat. p. 295.
Contubernium quid significet, p. 392.
in Contrarijs actionibus de perfidia non agitur. p. 496.
Contractus quid sunt, p. 189. nominati nihil à iure ciuili præter formam admittunt, p. seq. cõtractus nominati & innominati qui & vnde dicti, & quæ ex ijs actio nascatur, ibid. Eius substantia si per pactum mutetur est nouus contractus, p. 192. Ante capitis minutionem initusiure ciuili per eam perimitur, sed ex edicto Prætoris pristina actio restituitur, p. 210. Nullus est qui consensu non fiat licet sint quidam qui consensu propriè fieri dicantur, & vnde, p. 338. qui naturalis & iuris gentiũ dicatur, p. 339. Eorum vna forma à iure gẽtiũ cõsensus scilicet, licet contrahendi variæ formæ, ibid. qui consensu non peraguntur aliquando ad merum ius gentium æstimantur, aliquando cum præceptis ciuilibus & prætorijs, p. 339. & seq. qui consensu fiant quare facilè pacta admittant, quare iuris gentium sint & quare in alijs forma ciuilis desideretur. p. 340.
Contractus qui fere omne iuris gentium sunt quomodo ciuiles effectus pariant, p. 896.
Contributio quibus casibus ex interpretatione

tatione ad legem Rodiam fiat, p. 316. & seq. ex lege Rodia à quibus fieri debeat ibidem.
Conuentiones omnes iuris gentium sunt, p. 189. quare earum quædam in proprium nomen contractus transierint, aliæ in suo nomine steterint. p. 357.
Conueniri posse aliquo aut deffendi debere in quo differant. p. 220.
Corradere & colligere quid significent. p. 443.
Corrigere propriè quid sit, p. 653.
Corpora ipsa & dominium non solum possessio condicitur per condictionẽ furtiuam. p. 299.
Creditũ in iure propriè quid sit & quid impropriè, & qui contractus eius appellatione contineantur, p. 292. ex iureiurãdo quomodo nascatur, p. seq.
Creditor pignus quando vẽdere possit, p. 368. priuilegiarius qui sit, p. 952. hereditarius & heredis quid differant. p. 955.
Cretio vnde dicta, in quo differat ab aditione, Eius formula, in qua pleraque fuerunt solemnia, p. 532. & seq. per eminentiam dicitur cum tempus deliberandi testamẽto ipso comprehensum est, p. 533. Eius solemnitas à Iustiniano penitus amputata. p. 535.
Culpa debitoris re perempta perpetuatur obligatio. p. 301.
Curatoria datio actus legitimus non est & ideo à Prætore & Decurionibus rectè constituitur, p. 437. substantiæ nõ personæ generaliter datur, p. 439. litis caussa multa habet singularia, quo casu etiam olim tutor datus, ibid. à tutore circa excusationes in paucis differt, p. 452. Impuberis instar tutoris aliquatenus habet & quando tutelæ iudicio conueniatur, p. 460. datur vel puberibus & impuberibus propter ætatis infirmitatem, vel maioribus propter alias caussas, p. 474. furiosi legitimus est ex lege XII. Tab. qui etiam aliquando prætorianus, p. 475. honorarius muto, ventri, bonis iacentibus, & omnibus qui rebus suis superesse non possunt ad exemplum furiosi datur, p. seq. furiosi hodie necesse habet petere bonorũ possessionẽ nec amplius eo auctore potest petere furiosus, p. 684. idem quandoque quod procurator, p. 955. quando rebus tantum, & quando rebus, ac per consequentias personis, p. 56. & seq. bonorum, ventris, prodigi, & pupilli quomodo differant, p. 957. bonis distrahendis quatenus ea distrahat. p. 957. & seq.
Curatori bonorum sola custodia & rerum quæ deteriores futuræ sunt venditio permittitur, p. 957.
Curatorem habenti curator datur, non tutorem habenti tutor, nisi certis casibus, p. 437. & seq. minori nemo vltro petere potest & qui petierit de periculo administrationis tenebitur licet tutor vel mater ipsa petierint. p. 441.

D.

DAMNVM vnde dictum, non intelligitur quin sentire qui ex sua culpa sentit, p. 906. quodcumque post litẽ contestatã contingit, venit in actionem aquæ pluuiæ, p. 839. Eius varia genera, p. 848. Infectum quid sit, p. 828. & seq. in eius caussa tria edicta interponuntur, p. 832. Eius stipulatione quid contineatur, p. 829. Actio quæ sit, p. 831. Ea & aquæ pluuiæ ex eadem caussa agi potest, & nouum opus nuntiari, p. 840. qui sibi caueri vult debet à Prætore petere, qui caussa cognita decernit. p. 830.
Datum ob rem quid dicatur, p. 297.
Debendi verbum ad omnem actionem generale est. p. 946.
Debitum sinendi tantum modo legari potest. p. 561.
Debitor compelli non debet ad faciendum si noua seruitus constituatur, p. 265. quomodo creditori suo vtiliter leget liberationem, p. 587. cui liberatio legata est, si ab eo petetur exceptione vti potest, si non petetur agere potest vt liberetur, ibid.
Decemviri legibus scribundis è primoribus Senatus creati leges tum ex Græcorum iure, tum è patrijs moribus hoc est legibus regijs quæ tunc pro consuetudine obseruabantur, composuerũt, & diu cum proceribus

in singulas leges cõsultauerunt, p. 28. Regibus exactis respondendi auctoritatem acceperunt, p. 49. Eorum leges cum satis correctæ visæ sunt centuriatis comitijs perlatæ prius in senatu agitatæ, & nullo contradicente confirmatæ. p. 28. & seq.
Decreta quid sint. p. 118.
Decretum curiæ & præsidis auctoritas in seruis municipiorum adhibentur, & in bonis curalium alienãdis, p. 871.
Decretalium libri secundi interpretatio iudiciarij ordinis fundamenta & rationes docet, ferè enim inde hodierna praxis extorta. p. 83.
Decurionum ordinem quis primus instituit. p. 165.
Dedititij cuius conditionis essent, p. 124.
Deffensores ciuitatum & Duumviri sũt magistratus municipales, p. 165. vnum in vnaquaque ciuitate quasi vicarium suum potest Præses ex iure nouo constituere, p. 164.
Deffensio impedit missionem & factam tollit, p. 950. & curatoris constitutionem. p. 957.
Defunctorum interest vt habeant successore, p. 651. status quando retractari possit, p. 892. & seq. statum præscriptio quinquennij aduersus quoscumque tuetur, ibid.
ad Deliberandum quod olim solemne tempus & quod hodie à Iustiniano constitutum. p. 521.
Delicta militaria augẽtur dignitate, gradu, & specie militiæ. p. 797.
Demens & furiosus quandoque cõfunduntur. p. 514.
Deminutio rerum hereditariarum prohibita est dũ deliberatur, p. 521. & seq.
Demonstratio quid sit. p. 607. & seq.
Denuntiatio actori à reo quomodo fieret, quid propriè & impropriè significet, & quare in actionibus in rem vsurpata non fuit. p. 287. & seq.
Deportatorum & eorum quibus aqua & igni interdictum est bona publicantur, p. 483. filij in ea parte bonorum paternorum quam ex principis indulgentia consequuntur patri suo quodammodo ab intestato succedũt. p. 723.
Depositum est ex contractibus qui re fiunt, p. 335.
Detentionis verbum generale est, etiam ad bonæ fidei possessores. p. 904.
Dies seruitutum personalium legatorũ & fideicommissorum quando cedat, p. 242. 647.
Digesta & pandectæ vnde dicti & quibus alijs nominibus, p. 95. eorũ corpori conuentarij non debent applicari, p. 89. Titulorum omnium non est vnus omnino contextus, sed quasi septem articulis separatus, p. 103. prima pars ad iurisdictionem, secunda ad iudicia potissimum pertinet, p. 217.
Dignitatum ciuilium quis ordo, p. 160.
Dilationes propter cognitiones sustinẽtur, quæ locum habere non possunt ante litem contestatum. p. 187.
Δημοσίων, δημοσιώτης, δημόσιον quid significent. p. 319.
Directorum & inflexorum verborum differentia ad omnes iuris partes pertinet, non testamentorũ propria. p. 507.
Directa substitutio, vel simplex vel duplex est, p. 510. libertas à fideicommissaria quid differat, p. 877.
Directam hereditatem Prętor adire non cogit heredem, fideicommissarium cogit. p. 452.
Directò manumissus fit libertus testatoris, ex fideicommisso manumissoris. p. 877.
Discedere ab emptione quid sit, & quibus casibus liceat. p. 347. & seq.
Disciplinæ omnes in natura positæ, arte absolutæ sunt. p. 21.
Disputatio quid sit, fori quomodo composita, cum responsis prudentum non confundenda, p. 31. 43. pro lege & iure ipso quomodo habita, p. 43. quare ius ciuile propriè appellata, p. 47. quo tempore cœpit. p. 109.
Distrahere quid significet. p. 474.
in Distributione librorum qninquaginta pandectarum quæ methodus seruata sit. p. 97.
Diuortium quid sit, quid distet à repudio, qui eius ritus, an dici possit quod diuertendi animo non fit, an ab eo qui mentis compos non est, & quomodo, p. 405. Impediri non potest sed multari, vel vtriusque consensu, vel

vel altero inuito fit, vel bona gratia, vel non bona, vel cum iusta, vel sine iusta caussa, p. 406. plerumque cum graui animi contentione contingit, p. 421. Eius caussam dedisse mulier quando intelligatur. p. 404.
Docere certò in iure aliquid ex suis caussis & principijs difficillimũ, p. 86.
Doctrina miscella in iure docendo quãdo laudabilis, p. 79. & seq. doctor iuris si rem teneat & arte doceat omnia etiam maximè ardua vel Iustiniano nouo plana faciet, p. 78. docendi facilitas in iure docendo quæ desideratur. p. 82.
Dolus pro possessione habetur, p. 295.
Dominũ semper se asserere non debet is à quo res vindicatur frequentiùs tamen contra vindicat, p. 231. dominus ex iure Quiritium solus vindicatione vti potuit, p. 555. non is qui emit à non domino, p. 376.
Dominium duplex olim, p. 555. propriè dictum nõ nisi ex lege aut simili iuris parte proficiscitur, p. 656. in solidum apud duos simul esse non potest, nisi vario respectu domini sint, p. 398. traditione tantum vel vsucapione acquiritur, p. 347. Est à iure gentium ideoque tolli nõ potuit sed per vsumfructum minuitur, p. 243. plenum absque possessione dici non potest, p. 559. Rei legatæ per damnationem nõ ipso iure, sed heredis traditione trãsferebatur, p. 559. per possessionẽ sæpe adijcitur, p. 895. 90. Iure naturali vel ciuili nanciscimur, & vtroque modo hodie ciuile, olim non item, p. 896. In contractibus traditione acquiritur cũ is qui tradit dominus est, vsucapione cum dominus non est, p. 899. A possessione primum cœpit, p. 895. 90. Est nomẽ iuris ciuilis sicut & proprietas, p. 900. Naturale, in facto ideſt possessione consistit, ibid. quod per traditionem quærebatur ante Iustinianũ nihil aliud fuit quam possessio, quæ dicebatur dominium in bonis vel naturale, p. seq. multum differt à possessione, p. 903. Omne, ius est, p. 905. in bonis quomodo transferebatur ante sublatam dominiorum differentiam, p. 917. opponitur seruituti, & qui eam habet, dominium non habet, p. 268. Eius effectus præcipuus est in rei fruitione, quæ & ipsa naturale dominium est, p. 239. Acquisitionem iustæ caussæ præcedere debent, p. 895. Acquirendi modi, & tituli quid differant inter se, ibid. sigillatim acquirẽdi quot sint modi & à quo iure, p. 898.
Dominia ex iure gentium quomodo distincta dicantur. p. 900.
Donare est perdere. p. 852.
Donatio ante Iustinianũ nulla sine traditione & acceptione fuit, p. 552. aliqua vectigalibus ineſt, p. 852. vel est pura, & simplex aut nõ. Simplex alia re & figura, alia re solum quę cognominata dicitur, p. 853. in censum referenda, eiusque species si quis rem suam animo donandi alieno nomine in censum defferat, ibid. Consensu fit & per traditionem ad effectum perducitur, & legibus tantum permissas actionum species induere potest, p. 854. venditionis figurâ duplici modo fieri potest, & distingui debet ab ea quæ fit per mancipationem, p. 854. & seq. non promittitur ideſt, ab inuito non extorquetur, sub specie mancipationis, cessionis, & per stipulationem perfici potest, quasi debitũ quomodo dicatur, Obligatio quando ei inesse possit, p. 856. proprie est cum præsens præsenti dat, in solis rebus corporalibus cõsistit, vnde dicta, eius substantia traditio est quam dominiũ per adiectionem sequitur, p. 857. quę iuris subtilitate non valet benignè vtilitatis caussa varijs in id fictionibus adhibitis recepta est, p. 858. In extraneis sola traditione non etiam mancipatione perfici potuit, sine traditione vera aut ficta cõsistere non potest, nisi in infante. p. 859.
Donatio propriè quæ sit. Est contractus hodie qui consensu perficitur, quod primum à D. Pio inter liberos & parentes constitutum, p. 860. Est hodie ciuilis acquirendi modus, p. 898. videtur factum eius qui rem habet pro derelicto, p. 923. rerum singularum non per vniuersitatem, ne quidẽ olim specie venditionis concessa, p. 626. 858. 897. quare non sit modus acqui-

rendi per vniuersitatem, p. 897. propter nuptias nomine & substantia nihil distat à dote, & plerumque in eam à muliere redigitur, p. 401. ante nuptias vel propter nuptias valet ex Iustiniani constitutione, p. 403. inter virum & vxorem iure veteri omnino irrita, p. 402. & seq. morte confirmatam vlla actione reuocare non potuit heres ante Iustinianum, p. 572. Inter concubinos valet, p. 403. inter non legitimè coniunctos summo iure valet, sed rata non manet, ibid. mortis caussa in quo differat à vera donatione, sub genere mortis caussa capionis continetur, ad exemplum legatorum constitutionibus reuocata est, p. 861. in ciuitate Alexandrina apud solũ iuridicum, in Vrbe solum magistrum Census potest insinuari. p. 166.

Dos alia profectitia, alia aduentitia, p. 394. Aduentitia mulieris propria fit, profectitia communis illi cum patre soluto matrimonio, olim etiã aduentitia communis inter illos fuit, p. 395. Aduentitia & profectitia ad quem soluto matrimonio redeat, p. 412. pro oneribus matrimonij datur, p. 393. quasi patrimonium filiæ, p. 411. Eiusque in bonis non etiam in patris intelligitur, p. 396. vel in pecunia constituitur vel in æstimatis rebus, vel inæstimatis, p. 394. Æstimata viro acquiritur, p. 396. Olim aut dabatur, aut dicebatur, aut promittebatur, p. 395. durante matrimonio ipso iure solui non potest, p. 406. & seq. mulieri & obligatio creditori, quomodo prælegari, & relegari possint, p. 571. hanc habet tacitam conditionem si aliquid sit in dotis actione, p. 573. Annua, bima, trima die ante Iustinianũ exigebatur nisi esset legata, p. 570. Est extra rationem legis falcidiæ sed non commodum quod ex legato dotis mulier consequitur, p. 572. A marito qui culpa vacat etiam si caduca & nulla sit non aufertur, p. 393. Eius nomine omnia bona mulieris viri fiebant per in manum conuentionem, p. 395. dicendæ solemnitas sublata est, ibid. dictione à muliere patre vel debitore facta verbis contrahebatur obligatio sinè stipulatione, quia solemnia erant verba, hodie quibuscũque verbis dicta sit, p. 338. Exactio ipso iure constante matrimonio non competit, p. 406. Interdum pater, filia, & maritus domini sed diuerso respectu, p. 730. variæ sunt species & iura in constituendo, acquirendo, cõseruando, repetendo, amittendo, p. 394. traditione quomodo dominium ad maritum transferatur, p. 399. inæstimatæ mulier naturaliter domina est, maritus legum subtilitate, p. 396. & seq. retẽtio pro portione olim marito dabatur propter donationes inter virum & vxorem, p. 401. repetitio modum accipit à diuortij ratione, p. 404. Non competit extraneo nisi nominatim pactus vel stipulatus sit: contra, patri vel mulieri ex constitutione Iustiniani, p. 410. repetendæ modus hodie minuitur propter impensas & res amotas, Olim etiam propter liberos, p. 414. Actioni naturaliter inest, vt in id tantum teneatur maritus quod facere potest, p. 572. Heredibus vxoris dabatur si vir mulierem occidisset, nisi imprudens occidisset, p. 413. Actionis nomine tres intelliguntur rei vxoriæ, ex stipulatu, & præscriptis verbis, quæ & de dote dicuntur, p. 407. Ea prælegata perinde fient impensarum deductiones ac si de dote ageretur. p. 572. mulier potest dotem persequi actione de dote vel ex testamento, p. seq. Aduentitiam olim maritus quo casu lucrabatur, Itemque profectitiã, hodie nullo casu lucratur nisi ex speciali pacto, p. 412. conferre fratribus suis pater debet quomodocumque eam soluto matrimonio acceperit dum innupta manet filia. p. 729.

Dotes præter propriam suam formam quam à lege habent aliam quãdoque priuatorum pactis accipiunt. p. 598.

Dubiæ res quæ dicantur, quis dubius sermo, & quid distet ab obscuro, peraperam scripto, & eo qui intelligi non potest. p. 591.

Dubium & ambiguum promiscuè vsurpantur. p. 591.

in Dubijs facilè contra fiscum respondetur.

detur. p. 539.
Ductio & ablatio rei iubente magistratu in rei vindicatione, & actione ad exhibendum sunt extremum iurisdictionis. p. 177.
Duum-viri quam coercitionis speciem habeant, p. 178.
Duo penè millia librorum, hoc est volumina, quæ plures libros possunt continere ad compositionem Pandectarum conquisita sunt. p. 63.
Duplex stipulatio quæ pro euictione est ex alia caussa quam emptionis est. p. 375.

E.

Edere quid sit, p. 187. debet actor omnia instrumenta quibus vsurus est cum litis futuræ specie. p. 188.
Edictum prætoris primus Offilius IC. diligenter composuit, perpetuũ Saluius Iulianus IC. condidit, quod Senatusconsulto firmatum est, & secutus est Iustinianus qui ex eo, vel commentarijs ad illud totos ferè pãdectas composuit, p. 45. 96. quid illud sit, eius ordinatio arte disposita, & series in digestis & codice vt plurimum obseruata, magis tamen in digestis, p. 96. Omnes casus comprehendere non potuit, vnde magistratus edicta perpetuæ iurisdictionis caussa proponebant, p. 176. de capite minutis ad delicta non pertinet, & tribuit tãtum actionem ijs qui minimam passi sunt minutionem, & ex illius mente aduersus eos ad quos bona eorum peruenerunt, p. 210. de alterutro quid sit, & quando cessabat, p. 407. & seq. De inspiciendo ventre custodiendoque partu aliud est quam rescriptum de eodem, & quo casu locum habeat p. 422. de legatis præstandis à Iustiniano sublatum non est, p. 717. neq; de coniungendis cum emancipato liberis, sed emancipati suis sunt exæquati, p. 733. de operis noui nuntiatione distinguendum ab interdicto restitutorio, p. 815. si quis cautionib⁹ iudicio sistendi caussa factis non obtemperauerit, quid distet ab vltima clausula edicti, ex quibus caussis in possessionem eatur, p. 945. & seq. de tabulis exhibendis quando & aduersus quem detur, & quid distet ab interdicto de eodem, p. 539. Prætoris sæpius variauit, p. 677. eo commisso. scripti heredes virilem cum præteritis portionem habent, etsi ex minori parte scripti sint. p. 708.
Edicti singula capita, Edictum dicuntur, p. 791. Successorij partes & successionis partes idem non sunt, ibid. de operis noui nuntiatione summa, p. 818. Edicta & leges aut ius nouum constituunt, aut durius noua æquitatis ratione abrogant, p. 56. Magistratuum & responsa prudentum ad iuris constituti interpretationem tãtum comparata non ad ius nouum constituendum, p. 115. principalia à proprio principum motu manant, à principibus more magistratuum comparata, p. 118.
Educare & morari quid significẽt, p. 457.
Electio quid distet ab optione, p. 574. & seq.
Emancipatio est actus legitimus, p. 661. & seq. Eius ritus, ibid. formæ duæ, noua & vetus à Iustiniano interpolata, p. 130. 663. hodie omnis cõtracta fiducia ex constitutione Iustiniani facta intelligitur etsi specialiter id actũ non sit, p. 664. nec est vera capitis minutio, p. 748.
Emancipata etiam vidua minor viginti quinque annis sine patris iudicio nubere non potest. p. 390.
Emancipari apud se suosque manumittere & extra prouinciam & tribunal potest magistratus. p. 144.
Emancipati vocantur ad bonorum possessionem contra tabulas, p. 688. quo colore, p. 706. & seq. non minus quã sui instituendi sunt aut exheredandi. p. 707. propriè conferre dicuntur, & eorum bona quasi accessio paternorum, p. 720. qui collationem petunt pro suis ita habentur vt nihil propriũ habuisse censeantur, ibid. non conferunt quæ præcipua erant habituri si in potestate mansissent, p. 723. Heredes scripti sicut & alij liberi & ex eo testamento succedentes licet per

errorem acceperint vnde liberi fratribus suis non conferunt, p. 724. interdum plus conferunt & minus aufferunt, p. 725. sibi inuicem non conferunt nisi ex iure nouo, ibid. & pag. seq. Omnes vnius loco sunt & cõferre non coguntur, quæ sibi post mortem patris quæsierunt, p. 726. Conferre debent & qui pro eis habentur, p. seq. desinunt sui heredes esse non filij, filiæve esse, p. 732. manumissi etiam dicuntur, p. 748. filij veniunt etiam per vnde legitimi, non reliqui legitimi capite minuti. p. 786. & seq.

Emancipatus dotem quam filiæ dedit conferre nõ debet, nec vxoris dotem filius qui in potestate remansit, sed filia confert, p. 727. & seq. Ex vetere edicto filios suos qui in potestate mansissent omnino excludebant qui ex edicto perpetuo cum eo concurrunt, p. 733. Eo præterito si scripti heredes adierint hereditatem necessaria est omnino etiam patrono contra tabulas. p. 783.

Emendare & impugnare quandoque confunduntur. p. 53.

Emphyteuticum ius olim exoticum, nec ipsum verbum legitimum, p. 235.

Emphyteuticarij agri vnde vectigales dicti. p. 237.

Emphyteutas & superficiarios ius ciuile non agnoscit sed Prætor. p. 258.

Emphyteuticariæ res vsu priuatæ, proprietate publicæ. p. 849.

Emptio consensu, permutatiore fit, p. 339. ipso iure soluitur si emptor die lege commissoriâ dicto pretium non soluerit, p. 343. Naturalem formam retinuit sicut & reliqui cõtractus qui consensu perficiuntur, p. 339. Actionis & hereditatis quo color admissa, sine re esse non potest & oportet appareat, quid, quantum, & quale sit quod venit, nisi in hereditate & obligatione, quarum venditio valet etiãsi nihil in ijs sit, p. 346. & seq. perficitur quidem consensu sed traditione completur, p. 352. nudo consensu dissolui potest, si nudo consensu contracta sit. p. 347.

Emptoris gratia dies adijcitur in lege commissoria qui ideo citeriori die soluere potest, p. 343. eius electio est vtrum redhibitoria, æstimatoria, Ædilitijs, vel ex empto actionibus vti velit. p. 373.

Emptor qui sub addictione in diẽ emit, quamdiu dominus sit, p. 341. hereditatis, vice heredis non heres est, p. 346. re non tradita quando agat in id quod interest, p. 352. mota sibi quæstione debet venditori denuntiare vt de euictione teneatur, p. 376. In vacuam possessionem inducendus. p. 860.

Emptionis contractui naturaliter quæ insint. p. 374.

Ephesinus legislator quis Alexandro tertio in cap. 5. de præscript. ext. & quomodo præscriptionis auctor. p. 29.

Episcopus & canonici qua ratione vnũ corpus esse dicantur. p. 37.

Epistolæ propriè sunt cum vltro & motu proprio à principibus scribuntur. p. 119. impropriè quando princeps aliquid verbo concessit, p. 318.

Error tolerabilis est in alieni facti ignorantia non in proprio facto, p. 922. & seq. falsæ caussæ ratione bonæ fidei non deffenditur in dominio pro vsucapione quærendo, 920. Iustus tituli & caussæ, quare obsit vsucapioni pro donato aut derelicto non in ceteris casibus modo traditio interuenerit, p. 924. & seq. possidentis qui probabilis sit vsucapioni non obstat. p. 925.

Euictio, actio de Euictione, & res euicta quid sint, p. 375. debetur etsi promissa non sit, de qua non præstanda paciscí non licet & cum promittitur, nuda repromissione cauetur sine fideiussore. p. seq.

Exceptio quid sit, alia est actionis, alia intẽtionis, p. 327. quomodo ex caussa compensationis esse possit, p. 334. facilius cõceditur quam actio aduersus possidentem, p. 578. multo magis ei datur cui datur actio, p. 658. non datur ei qui à priuato detentus in ius venire non potuit, sed actio aduersus eum qui detinuit, p. 186. datur filiofamilias aduersus eum qui illi credidit nũmos, ex verbis SC. Macedoniani, & ali-

& aliquãdo heredibus illius ex interpretatione & fideiussori vel mandatori. p. 326. Eius vis & potestas quæ. p. 192. Exceptioni SC. Macedoniani locus est etiam si data sit & non opposita exceptione secuta condemnatio aduersus sententiæ executionem. p. 328.

Exercitoria, institoria, & reliquæ actiones quæ ex contractu filiorum aut seruorum competunt non propriè sunt actiones sed aliarum adiectiua & apposita, p. 310. & in solidum intenduntur licet actor semper solidum nõ consequatur. p. 322.

Excusantur magis à postulatione quam repelluntur qui primo ordine continentur. p. 195.

Excusari & remoueri à tutela diuersa sunt. p. 452.

Excusatio duplex, p. 452. & seq. vel est à munere, vel ab onere, vel ab honore, apud eum tantum iudicem cuius ea de re notio sit proponi potest, cuius arbitrio facultas illius permissa nõ est sed legis auctoritati reseruata cum eius certæ sint caussæ & iure comprehensæ, p. 453. quas absque appellatione proponere licet, p. 454. apud iudicem competentem, p. 457. In ijs tantum locum habet qui ipso iure tutores esse possunt, non qui ipso iure teneri non possunt. p. 456.

Excusare est vel proponere excusationẽ vel propositam admittere, p. 452. Tutorem idem potest magistratus qui dare. p. 454.

Exheredatio ius sui heredis abscindit, p. 488.

Exheredatis nominatim quare nõ detur bonorum possessio contra tabulas, p. 707.

in Expeditione esse quid significet, p. 526

Expressa nocent, non expressa non nocent quamuis effectus idem sit, p. 593.

Extraneus manumissor quis sit, p. 663.

Extranei heredes qui institui possint, p. 503.

Extraneo postumo herede instituto, vẽter quando mittitur in possessionem, p. 737.

Extra ordinem ius dicere quid sit, p. 211. aliquando dicitur ex officio prætoris, aliquando ex aliqua iuris parte, p. seq.

Extraordinaria cognitio de liberis & parentibus & de libertis ac patronis agnoscendis & alendis est ex constitutionibus principum, p. 420. de ventre inspiciendo custodiendoque partu quando locum habeat, p. seq.

F.

Facti quæstio plerumque prudentissimos fallit, p. 591. Est in arbitrio iudicantis, iuris effectus auctoritati legis reseruatur. p. 385.

Factum in pactis non ius versatur, p. 190.

Falcidiæ retentionem & petitionẽ semper habuit heres, p. 618. & seqq. Eius prohibitio à Iustiniano permissa, p. 617. stipulatio fideiussorum præstationem habet, & est prætoria cautionalis non mixta, p. 622. & seq. Cautio sine caussæ cognitione non præstatur, p. 623.

Falsum & imperfectum testamentum dici non potest non iure factum, p. 495. & seq.

Familia vrbana & rustica, itemque penus & supellex genere ministerij, non loco distinguitur sicut prædiũ, p. 261.

Familiæ erciscundæ actio quibus & de quibus rebus competat, & quando. p. 277.

Fasti dies siue iuridici & nefasti, p. 187.

Fauiana & Caluisiana de quibus rebus detur. p. 780.

Fenus nauticũ quare vltra licitum modum sustineatur, p. 381. A qua die incipiat & quo vsque duret, p. seq. ad eius exemplum extenditur fenus ad similes casus cum non quasi lucrum, sed quasi periculi pretiũ accedit, ibid.

Feriæ dilationes sunt aliæ repentinæ, aliæ solemnes, p. 187. vtræque transigendi, & paciscendi occasionem prębent. p. 189.

Feriato die ius dici potest si de eo conuenerit, p. 186. si in ius vocatus non venerit excusatur, quique eum vi exemerit, non qui cautionibus in iudicio sistendi caussa factis nõ obtemperauerit, ibid. Cautio damni infecti à Prætore postulari potest, p. 833.

Festuca siue Vindicta quid, & cui vsui in vindicta libertate. p. 869.
Fictio breuis manus quid, p. 919.
Fictitijs actionibus circa bonorum possessores, quomodo sit opus. p. 707.
Fideicõmissaria hereditatis petitio quid, & cui competit, p. 229.
Fideicommissaria hereditas vnde dicta, nõ propriè est hereditas, p. 630. Eius restitutio distinguitur à bonorũ possessione & hereditatis acquisitione. p. 628.
Fideicõmissarius heres effectu & emolumento heres est non re vera, p. 229. quis, itemque fiduciarius pater & tutor, p. 344. ciuile dominium non habet, sed in bonis tantum, p. 650. Olim aliquando heredis, aliquando legatarij loco habitus, p. 624. propriè heres non est, vt successor honorarius, sed tertij cuiusdam generis, ibid. si quasi verus heres hereditatem vendiderit, tenetur quantum emptoris interest. p. 628. post restitutionem solùm vice heredis ex SC. Trebelliani mente habetur, p. 628. & seq. sed tamen nõ fit per omnia quasi heres, nisi quãtum ad translationem actionum, p. 629. At post Pegasianum legatarij partiarij loco fuit non heredis vt ex Trebelliano, p. 639. Ei contra institutum heredem etiam post Trebellianum necesse est impetrare Prætoris cognitionem cum nulla hereditatis petitio detur, p. 628. Eum senatus numquam heredem fecit, aut facere potuit, p. 624. 628. post restitutionem vtiles tantum habet actiones. p. 631.
Fideicommissaria libertas, ad quod libertatis genus referenda, p. 874. & seq. semper ciuili modo præstatur, p. 875. licet testamento relinquatur lege XII. Tab. subnixa esse non potest, p. 875. & seq. quo colore contra iuris regulas ex interpretatione prudẽtum iusta facta est, p. 876. non facilè adimitur. p. 878.
Fideicommissorum & codicillorum iusta sententia non est. p. 480.
Fideicommissa verbis solum precatiuis relinqui possunt, p. 562. 875. & ideo olim obligationem non producebãt, p. 563. nuda voluntate semper adimi potuerunt, p. 589. Eorum & legatorum veteres differentiæ, p. 563.
Fideicommisso manumissus, ne quidem volente manumissore fit testatoris libertus, p. 877.
Fideicommissum vniuersum qui restituit sciens se quartæ retentionem habere eius repetitionem non habet, p. 645.
in Fideicommisso spectantur precesmorientis, quæ propriè fideicommissum ipsum sunt, & res ijs contentæ, p. 876
Fideiussor locuples dari debet pro qualitate rei de qua agitur, ab eo qui satis dat iudicio sistere, p. 182. Iudicio sistendi adhiberi potest pro certa quãtitate aut pœna alioquin si reus stato die non sistatur tenetur quanti actio erit, p. seq. generaliter dandus est locuples, etsi opus est idoneus iudicio arbitrorum probandus, ibid.
Fideiussores & nominatores tutorum qua actione teneantur, & vnde obligatio oriatur, p. 470. & seq. In solidum tenentur nisi quod ex persona tutorum beneficiũ diuisionis habere possunt, ibid.
Fiducia quid sit & quid à pignore commissorio differat, p. 343. In pignore cum lege commissoria debet concurrere, p. 344. 364.
Fiduciaria tutela duplici sensu accipitur, p. 434.
Fiduciarius heres primis temporibus actionibus hereditarijs exonerabatur quibus fideicommissarius tenebatur, p. 626. id de quo rogatus erat præstare tantum cogebatur non restituere vt postea ex Senatusconsulto Trebelliano, hoc est præstare corpora & caussas, ibid. quandoque fideicõmissarius dicitur, p. 630. Ope SC. non verbis tenetur hereditatem restituendo transferre actiones quod vt faciat debet eas prius nactus esse, nec potest in alium, quã in ipsum fideicommissarium etiam eo iubente eas transferre, nisi in procuratorem, p. 631. post restitutam hereditatẽ penes se habet ipso iure actiones hereditarias, sed iuuatur & submouetur exceptionibus restitutæ hereditatis, p. seq. Ei quartam sibi non retnenti quomodo prospectum sit, p. 642. & seq.

INDEX.

Figura quid differat à modo & potestate, p. 605.

Filij naturales vel emancipati quinam inuiti in patriam potestatẽ redigi non possunt, p. 126. Senatorum heredes ad laticlauum & insignia patrum non filiæ procedebant, p. 142. Ex matrimonio non iusto nati non semper sunt spurij, p. 389. An possint ad nuptias à patre compelli & an cum certa persona, p. 389. & seq. patris domicilium non sequuntur, p. 441. Nati post mortem patris vel post testamẽtum diuerso iure censentur, p. 490. sub conditione quæ in eorũ potestate sit institui tantum possunt, reliqui sui sub omni, p. 501. Excepta legitima nihil aliud habent in bonis paternis quam quod eis pater largiri velit, p. 723. quamdiu sunt in potestate cuius donationis sint capaces, p. 730. heredes instituti iure ciuili vnam tantum quartam possunt detrahere, non duas vt iure canonico, p. 636. vel nominatim institui vel exheredari debuerunt non reliqui descendentes aut filiæ, p. 691. 491. trinâ tantum mancipatione patria potestate liberabantur, filia & reliqui descendentes vnicâ, p. 491. rogati restituere hereditatem olim ex Pegasiano quartam retinebant non iure legitimæ vt hodie, p. 637. heredes scripti ex numero suorũ qui ommissa cõtra tabulas adierunt ex testamento hereditatẽ deteriori sunt conditione quam si contra tabulas accepissent, p. 713. Puberes patri superuixisse cum de pariter mortuis quæritur creduntur, p. 592. Patris perduellionis damnati non solum à successione paterna excluduntur, sed sui ita esse desinunt vt non habeant iura sepulcrorum, p. 807. quibus libertus est assignatus, quantumvis exheredati admittuntur ad illius bonorum possessionem solidam, p. 778. Eorum superstitum & posteriorum circa testamẽta parentum diuersa iura, p. 489. successio quæ ex SC. Orphiciano defertur fauorabilior successione matris quæ ei defertur ex Tertylliano, p. 810. & seq. Exheredatorum taciturnitate subsistit paternum testamentũ, p. 224. Itemque si præteritione nullum sit testamentũ, p. 702. Eos quicũque manumitteret siue pater, siue coemptor, legitimi successores ei fiebant, p. 663.

Filiofam. credere post SC. Macedonianum est perdere, p. 326. nisi patremf. existimauerit creditor, p. 329.

Filiusfam. genere quodam olim seruus, p. 748. coactè manumissus, filiof. militi comparatur, p. 751. hodie solus si pater consentire nolit potest suo periculo quamlibet hereditatem adire, p. 530. qui metu hereditatem adijt si fallens adijt non acquirit patri, sicut nec seruus domino, p. 531. heres institutus ne momento quidem sibi sed patri acquirit, sicut seruus domino, p. 532. Eo præterito & viuo patrẽ decedente inutile est nihilominus testamentum, p. 703. miles extra castra testari potest iure communi, p. 527.

Filia heres instituta collatione dotis nõ fungitur, p. 725. quantumvis in potestate manens profectitiæ dotis etiam quasi domina est, p. 728. dotem hodie conferre non cogitur, p. 730. & iure suo retinet in bonis patre mortuo, p. seq. Aduentitiam & profectitiam cõfert fratribus qui in potestate manserunt: Emancipatis profectitiam tantum, Emancipata vtrisque, p. 731. Eius in nuptijs assensus exploratur sed non requiritur iudicium, p. 390.

Finium regundorum actio mixta est, itemquæ familiæ erciscundæ & communi diuidundo, & quibus cõpetant, p. 275. finium regundorum quibus & pro quibus rebus detur, p. seq.

Fiscus bona vacantia & eorum qui sine legitimo herede intestati decedunt bona quasi vacantia occupat, p. 678. & seq. vltimo loco ad bonorum possessionem numquam vocatur, p. 681. Ei principes vindicauerunt quæcumque erant in pecunia & patrimonio populi. p. 851.

Flumina sunt vniuersi populi, viæ cuiusque ciuitatis, p. 134. si secundum agri nostri ripam decurrãt aggeribus muniri possunt, itẽque torrentes, p. 844. præter publicũ est quæcumque aqua pluuia corriuata profluit. p. 847.

Fœminæ olim erant in perpetua tutela, p. 427.

p. 427. earum in multis iuris articulis, quam masculorum deterior conditio, p. 389.
Formularum conceptiones licet sublatæ sint earum tamẽ potestas & idem effectus manet, p. 35. eas cum dicimus sublatas de omnibuslegitimis actibus intelligere debemus, ibid.
Formula petitionis bonorum possessionis certa fuit. p. 680.
Formula actionis aquæ pluuiæ verba, p. 839.
Forum cuiusque vbi sit, & quibus modis illud sortiri quisque possit, p. 219. Inutilia ad forum (vt vulgus credit) necessario in scholis tractanda, p. 84.
Fratres qui sunt sub eiusdem patris potestate inter se possunt mutuas pecunias accipere, p. 328. Eorum in legitimis successionibus potior ante Iustinianum fuit caussa quam matris, hodie æqualis, p. 514.
Fraudator carcere nõ tenetur sed actionis vexatione pœnæ caussâ, p. 960.
Fraudis consilium & euentus in Pauliana requiritur. p. 960.
Fructuaria cautio est satisdatio & fideiussio non simplex cautio quæ à testatore remitti nõ potest, p. 248. propriè *instituta est in caussa vsusfructus qui* ipso iure valet, sed producitur ad alios casus, p. 250. communis est prætoria & iudicialis. p. 250. & seq.
Fructuarius sarta tecta debet præstare, p. 239. prius satisdare debet quam ei detur actio, p. 248. stipulatione fructuaria domino proprietatis quid cauere debeat, ibid. Ei proprietas rei eius quæ vsu consumitur acquiritur, p. 245. nouum opus nuntiare permissum est. p. 819.
Fructus hominis in operis solis consistunt. p. 247.
Fundi appellatione quid contineatur. p. 399.
Fundus dotalis quando alienari non possit. p. 400.
Fundi cum instrumento legati nomine quid contineatur. p. 577.
Furiosi & dementes testamenti non habent factionem, p. 223. quid inter se differant, p. 475. testamenti faciendi facultatem amittũt sed non ius, sicut & prodigi, p. 745. non multum à pupillo abhorrent, itémque prodigi & minores, p. 951. ijs quomodo competere possit bonorum possessio necnon pupillo, infanti, muto, surdo, cœco, p. 681. & seqq.
Furor & bonorum interdictio vltimo tantum vitę spiritu adimunt testamẽti factionem ante obumbrant & obscurant. p. 594.
Furtum inter coniuges fit nec tamẽ ideo inuicem furti agere possunt.

G.

Gemmæ, lapilli, vniones, auro argentoue inclusi quandoque auro vel argento, quandoque ornamentis cedunt, p. 584.
Generalis actio ideſt formula certa agẽdi generalis quæ ad varia negotia aptari possit, nulla est, p. 290.
Gladij ius quid contineat, nomen strictissimè in sententijs sumitur, quibus primo datum, p. 175. gladio animaduertere vnde dictum pro quocumque genere mortis, ibid.
Grafia & Grafiarij Gallis vnde dicti. p. 41.

H.

Habitatio quid distet ab vsu & vsufructu, p. 247. 248. proximè ad vsumfructum accedit sicut operæ & reditus, p. 569. alimentorum legato includitur, p. 580. & seq.
Hastæ rectæ ferendæ ius, non tantum ad certam latitudinem sed ad certam altitudinẽ habet cœlum seruiẽs, p. 264.
Hereditas omnis à lege est, p. 785. Iacens est fictitia persona quæ ius absolutè dicitur, p. 135. fructibus augetur, p. 227. Testamento non pactis dari potest, p. 398. per aditionem ipso iure acquiritur, p. 532. patri per filiũ quæritur, p. 535. Ex asse quomodo fieri posse caduca dicatur, p. 538. Si sine fraude omittatur etiam iure prætorio potest omitti, p. 541. Eius qui occisus est statim adiri non debet, quæ si

aliter quã oportet adita sit fisco vindicatur, p. 543. Iacens dominium legati per vindicationem, ex persona defuncti retinet, p. 554. semel data facilè non adimitur, sed potiùs non data intelligitur, p. 589. per restitutionem in fideicommissariũ translata intelligitur post SC. Trebellianum quantum ad debitores & creditores attinet, p. 627. quocumque casu ex Iustiniani constitutione restituitur ex Trebelliano siue heres iudicio defũcti quartam vel plus habeat, siue minus aut nihil, p. 644. seruo heredi necessariò relicta absolutè adimi non potest, p. 878. Eius portio legari potest, p. 639. quæ aliud est quam quãtitas, p. 632. Acquirendæ qui & quot sint modi, p. 529. restitutio etiã iure prætorio solutio fuit, non iuris vniuersi successio, p. 625. Ei obligatur qui pro herede gessit, p. 535. eam quasi ab intestato petere debet qui vult dicere de inofficioso testamento & querela petitioni iungitur, quæ est illius caussa, petitio vero effectus, p. 225. omittere cuique liberum, licet fraudulenter omittatur, nisi in fideicommissarijs hereditatibus, p. 541.

Hereditatis petitio quæ sit actio, & quæ eius intentio, & aduersus quem intendi possit. p. 226. & seq.

Hereditariæ actiones denegantur filio aut seruo heredibus institutis eius qui alium testari prohibuit vel coegit etiamsi manumissi vel emãcipati sint, p. 546. diuiduntur inter fideicommissarium & fiduciarium cum pro parte tantùm restituitur hereditas, p. 632. transeunt tantum per restitutionem quæ fit ex Trebelliano non tamen omnia iura hereditaria, p. seq.

Heres veteri appellatione idem est quod dominus, p. 226. per legem aut per aliam iuris partem quæ pro lege sit fieri tãtum potest, ibid. Ex parte, alio iure censetur quam ex asse, præsertim olim in adeunda hereditate clusis tabulis, p. 228. numquam esse desinit qui semel fuit siue restituat, siue vendat, siue cedat, p. 264. 624. sub cretione olim institui solebat & quomodo, p. 521. cum adit hereditatem quasi contrahit cum illa, itémque is qui se miscuit, p. 532. Ex parte ante apertas tabulas cernere non poterat, sed tantũ pro herede gerere, p. 535. ante legem Papiam statim à morte testatoris hereditatem adire potuit, p. 537. non solum habet remedium edicti de tabulis exhibendis, sed & earum vindicationem, p. 539. non cogitur præstare legatario legatum nisi sibi stipulatione falcidiæ caueatur, p. 622. & seq. directis verbis institutus de tota hereditate vel parte illius restituenda rogari potest, p. 624. fiduciarius inuitus adire & restituere cogitur, p. 625. 640. remissa conditione iurisiurandi nanciscitur prætorias actiones vtiles non ciuiles, p. 650. nullam ex SC. Trebelliano retentionem habuit nec vllis oneribus hereditarijs tenebatur, p. 638. iure ciuili admittitur, etiamsi viuo testatore perierit testamentum semel consummatũ, p. 676. & seq. Eius institutio est caput testamenti, p. 488. est ex lege XII. Tab. per interpretationem, p. 499. ad quid necessaria in testamento, ibid. codicillis aut alio dispositionis genere fieri non potest, p. seq. olim præcedere omnia debuit, eaque sola absolui potest testamentũ p. 500. & seq. nomen propriè & impropriè quid significet, p. 500. deletur à testatore vel consulto, vel incõsulto, p. 674. patientia non factum versabatur in legato finendi modo, p. 560. nulla ratio habita est sed testatoris & fideicommissarij tantùm primario iure fideicommissorum, p. 634. Ei scripto contra tabulas quando detur, p. 674. etiam filio scripto heredi, p. 707. & seq. heredem quare Prætor facere non potuit, p. 656. Ex parte clusis tabulis adire vetuit lex Papia itemque petere bonorum possessionẽ p. 537. heredes sunt aut sui & necessarij, aut necessarij tantum, aut extranei & vnde ita dicti, p. 500. institui possunt qui invtero sunt si nati sui heredes futuri sunt, p. 493. siue scripti siue solum nuncupati, aut instituti, vel substituti dicuntur: illi primò, hi secundo vel tertio aut citeriori gradu, p. 503. & seq. Ex asse cur non prohibiti

biti per legem Papiam cluſis tabulis hereditatem adire, p. 538.
Hermodorus diuinitus comparatus & mirabiliter ſeruatus, vt Reip. Rom. legibus fundandę auctor eſſet & conditor, p. 71.
Hermogenianus in ſua iuris Epitome ordinem edicti perpetui imitatus eſt, p. 6.
Hoc iure vtimur quid ſignificet, p. 32.
Homo rationis particeps cum Deo, p. 4. natura iuſtus factus eſt, p. 20. licet nihil magis proprium habeat quã orationem & rationem arte tamen opus habet vt loquatur, & eloquatur, & rectè ratiocinetur, p. 21. Eius ratio quare incerta & plerumque falſa, p. ſeq.
Homines omnes aut liberi ſunt, aut ſerui. p. 863.
Hoſtis propriè quis. p. 482.
Hyppomnematographus Alexandriæ quis. p. 166.
Hyppothecaria actio æmula eſt pigneratitijs, p. 360. inter quos exercetur p. 362. quomodo vtilis dicatur cum ſit directa & ordinaria, p. 363. quandoque diſtinguitur à ſeruiana, ibid. datur ex pacto nudo imo & pro pignore re contracto. p. 363.

I.

Iactvs merciũ leuandæ nauis cauſſa factus omnium contributione ſarciri debet. p. 315.
Ignorantia iuris, imprudentia, imperitia, & interdum error idem, p. 524. 386. nocet non in amittendo, ſed in non acquirendo, p. ſeq.
Ignorare non licuit leges & plebiſcita nec prætoris edictũ ſed licuit ignorare prudentum interpretationes, hodie non licet. p. 386. & ſeq.
Illata in prædium vrbanum à conductore quaſi tradita intelliguntur, p. 365.
Illuſtriſſimatus dignitas hodie ſolis Cardinalibus propria, p. 141.
Illuſtres aut ſupra qui fuerint, p. 155. quare non niſi per procuratorẽ litigare poſſint. p. 198.
Imaginum appellatio ab ſtatuis diuerſa, p. 584.
Impenſæ dotales quæ ſint & quæ ac quomodo dotem minuant, p. 415. & ſeqq.
Imperatores in ſenatorio ordine numerari voluerunt, p. 37. plerumque iuris conſulti, omnes ferè iuris religioſiſſimi, IC. ſtipabantur eoſque in prę-cipuis amicis & à conſilio habebant, p. 38. Orationibus SC. quædam ſuadebant in quibus eadem prudentia, & æquitas, ac in veteribus adhibita, ibid. tranſlata in ſe iuris interpretandi poteſtate oraculum totius orbis Romani in aula conſtituerunt, vbi reſpõderent ad conſultationes magiſtratuum & aduocationum, & ad priuatorũ preces, p. ſeq. In reſcriptis de iure dubio, & de certo imperitis conſultoribus reſpondent, p. 56. quandoque iuris interpretes agunt, p. 116. ijdem quod belli duces eoque nomine reſp. ab illis occupata eſt, p. 145.
Imperfecta eſt lex quæ vetat aliquid fieri & factum non reſcindit, p. 614.
Imperiũ multis caſibus adhiberi poteſt vt tamen iuriſdictio non ſit, p. 173. Eius magis quam iuriſdictionis in miſto imperio quare quædam dicantur, ibid. eo quando opus ſit ad ſententiæ executionem. p. 934.
Incerta perſona quare inſtitui nõ potuit p. 492. Ei vtiliter quomodo relinqui poſſit, p. 592.
Incerti condictio ſemper intendere debet aduerſariũ dare oportere, p. 301. & per eam incertum, id eſt rei æſtimatio non res ipſa peti videtur cum res perempta eſt, quę tamen re vera petitur ſed venit æſtimatio in condemnationem, ibid.
Inciuile eſt de iure reſpondere vel iudicare niſi tota lege perſpecta, id eſt legitimo opere, p. 65.
Inconſulto deleta in teſtamento quando debeantur, p. 676.
Indebitum ex cauſſa fideicommiſſi datũ ſi per facti errorem ſolutum eſt repeti poteſt, ſi per iuris errorẽ non poteſt, & quæ differenti eſt inter indebitum fideicommiſſum ſolutum, & aliud indebitum. p. 645.

INDEX.

In diē vel ad diem quid significet, p.342.
Indignus quis dicatur, p. 598. in quo differat ab incapaci, p. 597. hereditatem adire & legatum capere, & sibi acquirere potest, sed non retinere, ib.
Indocti facillimè imponunt in iuris scientia, p. 86.
Inducere est iuris constituti potestatem ad nouos casus ex similitudine rationis producere, p. 223.
Infamia quid sit, à iure non à priuato aut magistratu irrogatur, sed declaratur tantum. p. 196.
Infamiam irrogari aliud est quam pudore onerari & grauari vel opinionem imminui, p. 197.
Ingenuitatis & libertinitatis pene consonantia iura fecit Iustinianus, p. 669.
Iniquum dici non potest onus quod iniustum est iure scilicet mero, p. 732.
Iniustitia inimica ciuitati, p. 18.
Iniustum testamentum quid generaliter & quid propriè, p. 495. & seq.
Inofficiosum testamentum quomodo ipso iure per sententiam rescindatur, p. 223. Eius querela nulla certa lege prodita, cōstitutionibus aduersus fratrum testamenta inducta est, & ad similitudinem illius inofficiosæ donationes & dotes reuocantur, p. 224. Eam Iustinianus non sustulit, sed in quibusdam innouauit, p. seq. æquitatis ratione accommodatur ei qui aduersus fideicommissariū de inofficioso agere velit. p. 629.
Inscriptio cuiusque partis Digestorum ad singulos illius titulos potest aptari, p. 98.
Insinuatio aliud quam ius actorum conficiendorum, p. 166. & seq.
Institoria & exercitoria ad exemplum quod iussu sunt comparatæ & aduersus quos dentur, p. 311. & ex qua negotiatione. p. 321.
Institutiones nihil aliud sunt quā index & quasi paratitla digestorum, p. 91. leui ac simplici interpretatione egēt, pandectæ & codex diligentissima, p. 76. Earum libros veteres IC. plures ediderant ex quibus eæ quæ nunc extant Iustiniani collectæ sunt, p. 64.
Institutio heredis verbum generale est, appellatio speciale ad nuncupationē, p. 504. heredem facit, substitutio sufficit, ibid. omnis hanc habere videtur conditionem si heres esse velit, nec ideo conditionalis est nisi in necessario, p. 517. & seq. sub conditione iurisiurandi facta nisi ea impleta iure ciuili non defertur, item nec legatum, p. 612. valet ex eo testamento quod testator palam contestatus est velle se irritum esse, itemque legata & substitutiones mero scilicet iure, p. 499.
Instructum & instrumentum verborum proprietate nihil differunt, sed vsu, p. 576. eius legatum pleniùs est quam instrumenti, ibid.
Instructi fundi mancipia sunt, & instrumento annumerantur, sed non eorum peculia, p. seq.
Instrumentum & ornamentum domus differunt, p. 583. eius deffinitio, p. 576. & seq. Eo cibaria quædam continentur, instructo vinum, oleum, & similia, p. 580.
Instrumenta alia publica & forensia, alia priuata, p. 384. hæc propriè instrumēta non sunt, ibid. illa testibus sunt potiora, p. seq. In quibusdum caussis penitus necessaria, ibid. Ijs amissis nō tollitur substantia veritatis, ibid. Eorum appellatione testes & serui actores veniunt per interpretationem, p. 384. Editiones sine die & consule fieri debent nisi illud ad instruendum reum pertineat, p. 188. & seq.
Integri restitutio est redintegrandæ rei vel caussæ actio, p. 202.
Intelligere quod agitur vel ad rei vel ad verborum intellectum refertur, p. 685.
Interdictum propriè vel impropriè sumitur, & impropriè pro edicto, p. 815. primum de mortuo inferendo parit actionem in rem & continet caussam proprietatis, p. 284. restitutorium de noui operis nuntiatione duas habet exceptiones, p. 822. Ne vis ædificanti fiat, cui competat, p. 825. aduersus fraudatores quare reddatur cum sufficere videatur edictum, p. 961.
Interdicti quod legatorum quæ fuerit caussa, p. 620. de remissionibus quis sit effectus. p. 823.
Interdicta duo præter alias actiones ex caussa dāni infecti proficiscūtur, p. 834

INDEX.

Interlocutiones quid ſunt, p. 118. in quo à ſententijs propriè dictis diſcrepent. p. 935.

Id quod intereſt intra duplum certis caſibus à Iuſtiniano cõcluſum eſt. p. 183.

Interpretatio iuris propriè ius ciuile dicitur, ex æquo & bono pene legi cõpar, ſine publica auctoritate vſurpari non poteſt, legem quãdoque ſupplet, impugnat, emendat, & corrigit, p. 14. 43. æquitas ſeu iuſtitia & vtilitas appellatur, p. ſeq. ius ciuile ad temperamentum æquitatis ſalua legis auctoritate ipſaque ita volente deducit, ibid. à iure ſtricto differt modo, figura & ſubſtantia, p. ſeq. quomodo definiri poſſit, ibid. quare neceſſaria, & quomodo & à quibus compoſita, p. 30. vnde dicta eſt diſputatio fori, p. ſeq. ad leges x i i. Tab. & nouas alias leges mores ſine conſuetudine peperit, ibid. Eſt pars iuris generaliter dicti, diuerſa tamen ab ipſo iure, p. 42. in quibus conſiſtat, p. ſeq. Eius ſumma æquitas, p. 47. partim ad ius ſcriptum reſponſa ſcilicet, partim ad non ſcriptum refertur, p. ſeq. Eius quis ſcopus præcipuus, p. 49. triplex eſt prudentum, prætorum, & Imperatorum, p. 56. generali nomine iuriſdictionem continet, p. 115. & quare, p. 357.

Interpretatio voluntatis in fideicõmiſſis magis quam verba ſpectatur, p. 554.

Interpretandi ſubtilitas in profeſſore & diſcipulis deſideratur, in iudicibus verò vt ſubtiliter cognoſcãt, p. 76. & ſeq.

Interpretum diſſenſio vnde, p. 86.

Interrogationes quare olim, & quare hodie, p. 281.

Interrogatoriæ actiones omnis generis eſſe poſſunt quia aliarum ſunt agnomina, p. 279.

Interrogatoria actio vnde naſcatur, vtilis eſt cum ex falſa confeſſione eſt, p. 280. & ſeq. aduerſus quos datur, ibid. eſſe poteſt pro vindicatione, p. ſeq. Ea conuentus exceptionibus vti & abſolui poteſt, confeſſoria numquã, p. 280. quid differat à cõfeſſoria, p. ſeq.

Interrogari poſſunt à iudice actor & reus, p. 281.

Introducere vel inducere quid. p. 516.

Inutile eſt quod in eam cauſſam peruenit à qua incipere non potuit, p. 596.

Inutilis legati ſpecies eſt quod pro non ſcripto habetur, p. 596.

Ipſum ius quid ſit, p. 42. 249.

Ipſo iure & per ſententiam contraria ſunt. p. 223. non moribus aliquid receptum eſſe, p. 401. & ſeq. fieri dicũtur etiam quæ ex aperta mente legis veniunt, p. 488.

Irritum teſtamentum quid. p. 496.

Italia cum tributaria facta eſt, in plures prouincias diſtributa eſt quę à conſularibus, correctoribus, & præſidibus ſicut ceteræ regebantur ſed tandem tota prouincia appellata eſt, & in ea præfectus per Italiam creatus, p. 235.

Iter per conſequentias & ex interpretatione voluntatis habet qui actum habet, ſed qui viam habet vtrumque nominatim habet, p. 264.

Iubeo & impero ſunt verba imperatiua, licet pro volo vſurpentur ſed minus propriè, p. 509. & ſeq.

Iudicis priuatæ voluntati nihil quoad fieri poteſt permittendum, p. 22. nomen interdum ſtrictiùs & laxiùs vſurpatur, p. 931. datio, quatenus iudiciũ informat iuriſdictio eſt, quatenus iudicem dat imperium, p. 172. & ſeq.

Iudex quid ſit, p. 91. 385. datus habet mandatam iuriſdictionem, p. 167. Arbiter quandoque dicitur & eius ſententia arbitrium, p. 214. rem tranſfert in agentem noxali iudicio ſi reus recedat ſicut & in vicdicatione, p. 272. animi ſui ſententiam ex quibus formet, p. 384. habet tantum notionem non cauſſæ cognitionem quæ prætoris eſt, p. 623. in quo differat à magiſtratu, p. 931. & ſeq.

Iudices ante Auguſtum reſponſorum prudentum rationem habuerunt, p. 53. pedanei non habent ius actorum conficiendorum & tamen habent iuriſdictionem vt ſunt à Iuſtiniano trãſformati, p. 166. Olim iuriſdictionem non habebant, p. 172. dati, vel iudices, vel arbitri appellantur pro varietate actionum quibus adijciuntur à magiſtratibus. p. 932.

Iudicia ferè omnia ſunt de damno iam facto, p. 828.

INDEX.

Iudicandi vetus ordo quis fuerit, p. 931. & seq.

Iudicium necessario constat actore reo, & iudice, p. 218. Eius finis est ius & deffinitio controuersiæ, p. 217. quid illud sit, ibid. ad iudices vt plurimum refertur, & à iure separatur, p. 181. Propriè ad iudices datos, ius ad magistratus refertur, p. 936. siue priuatum, siue publicum, siue probationibus consistere non potest. p. 383.

Iudiciorum forma duplex, vetus & noua, p. 218.

Iudicio se sistere, & satisdare, & cauere quid, p. 182.

Iudicio sistendi cautionibus qui non obtemperauit, quibus ex caussis à pœna desertionis excusetur, p. 186.

Iulius Velleus eum qui nasceretur dum testamentum fieret institui posse lege sanxit, quam Scæuola interpretatus est, p. 493.

Iuramento lis finitur, p. 293.

Iurato qui promittant, p. 184.

In quibus actionibus in litem iuretur, & aduersus quos, p. 295. & quãdo, p. 352

Iuridicus generaliter quis dicatur, p. 162. specialiter dictus iure suo propriam habet iurisdictionem, p. 164. solus magistratus Romanus fuit Alexãdrię, præter præfectum Augustalẽ, p. 163. Ab Augusto primum institutus, creatus antequam vlla esset Alexandriæ curia: à principe creatur & habet amplissimam iurisdictionem: deffensoribus ciuitatum, & duumviris non est comparandus: quare in codice magistratibus municipalibus postponatur, p. seq. habet ius actorum conficiendorum, p. 165. & seq.

Iurisconsulti figmenta non admittunt, neque ea quæ solo intellectu continentur attendunt, nisi quatenus res corporales afficiunt, p. 2. per ludibriũ leguleij & legicrepæ appellati, p. 20. plerumque sub auctoritate iuris scięntiæ pernicioſẽ errant dum propriæ rationi nimis tribuunt in quæstionibus de bono & æquo, p. 22. Alij consultoribus, alij ius discere volentibus se præstabãt, p. 26. In varijs iuris partibus explicandis, quæstionibus deffiniendis aliquando diuersi, p. 48. Illi soli dicebantur quibus Imperator ius publicè respõdendi auctoritatem dedisset, p. 51. Ante Augustum responsa verbo sæpe non scripto edebant, p. seq. quomodo Prætores iuris & legum conditores, auctores, & legislatores appellati, p. 53. Ab imperatoribus respondẽdi auctoritatem acceperunt, p. 110. SC. sicut alias iuris partes studiosè collegerunt & interpretati sunt, p. 323. in legibus proferendis non verbum verbo reddere, sed sensum potius earum referre solent, p. 615. eorum appellatio est nomen dignitatis, p. 51. placita, constitutiones dicta, p. 54. munus propriũ magistratibus assidere, p. 144.

Iurisdictio propriè per Prætorem exercebatur, p. 44. voluntaria nõ est propriè iurisdictio, p. 144. absque misto imperio potest expediri, p. 167. differt à mero & misto imperio & nihil continet quod non sit in officio iudicis, non contra, p. 170. simplex quid sit, p. seq. simplex & imperium mistum licet in eodem subiecto versentur vtrumque per se considerari possunt, p. 172. plerumque intra certum modũ concluditur, p. 178. Eius summa æquitas, p. 44. & seqq. Eam qui habet ius etiam habet actorum conficiendorum si tribunali præsit, p. 166. plenam non habet qui iudicandi, non iudicis dãdi habet potestatem, p. 172. Ea mandata non transfertur mistum imperium. p. 167.

Iurisprudentia Architectonice ab Aristotele & κυριοτάτη appellatur & in iure canonico ars artium, p. 21. Est vna & eadem, certa & constãs, p. seq. sola homini iuris vtriusque perito elegantissima ornamenta & vberem dicendi tum in foro, tum in schola copiam suppeditat. p. 80. Eius subiectum positum est in ratione naturali & humanis actionibus disponendis, p. 17. Eius deffinitio. p. 107.

Ius est ars æqui & boni, p. 1. 67. Est à iustitia appellatũ, nec dici potest nisi ab ea proficiscatur, p. 1. 105. rectum & directum quid, p. 15. in opinione positum esse qui dicunt Deo & naturæ iniurioſi sunt, p. 16. certum & fini-

tum esse debet, p. 17. Omne à natura &ratione humana proficiscitur, p. 20. sed non sola & ideo arte absoluendũ, p. 23. non ex regula sumitur sed ex propria facti specie, p. 62. subtilissimè inuentum & compositum est, p. 77. Non forensia in scholis doceri debent, p. 84. Est ars. Iurisprudentia est scientia, p. seq. per vniuersales regulas tradi nec debet nec potest, ibid. In bruta quomodo non cadat, p. 106. significat aliquando locum in quo iurisdictio exercetur, p. 179. nullo facto sed tantum contrario iure tolli potest, p. 448. in caussa & facto ipso positum est, seu quod idem est ex facto oritur, p. 590. Omne aut in acquirendo aut in conseruando aut in minuendo consistit. p. 899. In artem redactum est eaque certior quam nulla alia, p. 17. quæ imperitiam & improbitatem à tribunalibus arcet, p. 24. Ea quare opus fuit, p. 22. illam qui non didicit, licet naturali prudẽtia polleat iurisprudentiam sibi arrogare non debet, p. 23. Iustinianus in Institutionibus suis locis data opera demonstrat, at in Codice & Pandectis latet. p. 64.

Iuris corpus res omnes diuinas & humanas certa & æquabili lege debet complecti, p. 23. species vnde tam variæ in iure ciuili, p. 61. Auctoritas, & præcisè auctoritas quid significent, p. 57. materia iussu Iustiniani primùm colectadeinde pulcherrimo opere extructa, p. 63. Cognitio facilior & suauior quam alterius cuiusvis artis, p. 78. Professores excellere oportet, p. 77. doctrinæ specimen non leue per paratitla ante oculos ponitur, p. 94. Ignorantia cuique nocet non facti, p. 386.

Iuri veteri enucleando quicumque adhibiti sunt Triboniani delectu principi probati fuerunt, p. 70.

Iure aliter in iudicijs, aliter in scholis vtimur, p. 83. & seq.

ex Iuris disciplina non vulgares aliquæ sententiæ quas ratio naturalis vel imperitis dictat sed intima iuris ratio haurienda, p. 117.

In iure quid significet, p. 196.

Ius est vel naturale, vel gentium, vel ciuile, Naturale duplex, aut commune omnium animantium quod naturale propriè dicitur, aut commune omniũ hominum tantum, quod quandoque naturale præcisè, quandoque naturale gentium dicitur, p. 106. vtrumque genere vnum & idem sed cũ animantium genere ipso in duas formas diuisum, pro captu & vsu cuiusque speciei, p. 8. secundariũ quid, p. 11. propriè ius est, Gentium omnia quæ sũt iuris naturalis quomodo in se recepit, p. 7. Semper æquum & bonum, ibid. non vspiam existit nisi cum iure ciuili coniunctum & ab eo cogitatione tãtùm secerni potest, p. 10. qua ratione, ciuili vetustius dicatur, p. seq. semper firmum, ciuile contra, p. 12. conuenire non potest singulorum locorum vtilitatibus sine ope iuris ciuilis, p. 15. Ciuile à natura est non ab opinione, p. 8. à iure gentium propagatum, p. 11. cuius substantiam non tollit sed illi adminicula quædam addit cum eius tota vis in æquitate posita sit, p. seq. Aliquando durum, asperum, strictum, rigidum nec ideo minus in vniuersum æquum & bonum, p. 13. sine ope interpretationis singulis casibus prospicere non potest, p. 15. Est ars æqui & boni & simul vniuersam naturę æquitatem complecti debet vt iuris nomẽ mereatur, p. 17. paulatim creuit sicut ius gentium, quod postquam vsu exigente absolutum fuit non Romanorũ proprium remãsit, sed omnium commune sicut & ceteræ artes, ideoque eius ars alia nõ est exquirẽda, p. seq. vsque ad p. 73. qui contemnit vincula iudiciorum & vtilitatis, vitæque communis reuellit, p. 24. docere in ciuitate Romana pulchrum, p. 26. Eodem pene tempore natum atque leges XII. Tab. & legis actiones, p. 30. omne præter Romanum inconditum ac penè ridiculum, p. 63. Ex ipsis verbis legis actionum & formularum sumptum, p. 35. Annis mille & trecentis absolutum fuit, p. 59. & seq. longa magis sæculorum serie, magis assiduo studio, maiori auctoritate, celebritate, copia & præstantia excultũ quam

quam vlla alia ars, p. 60. Iustitiæ, id est Christo iustitiæ soli quasi templum proprium, p. 66. Ad personas, res, & actiones pertinet, p. 101. quare ius sit appellatum cum semper æquum & bonum non sit, p. 106. & seq. mutabile est, p. 107. Est duplex, publicum & priuatum & constat ex scripto vel sine scripto, ibid. publicum à natura est, p. 9. Eius tractatio in primos & posteriores Codicis libros reiecta, neque de eo in Digestis agitur aut certè parùm, p. 107. priuatum à iure gentium ferè totum manat, p. 9. scripto potius quam consuetudini insistere debet, qui perfectam iuris scientiam assequi cupit, p. 83. & seq. Ex nõ scripto ferè omne moribus & consuetudine inductum, venit ex disputatione fori, p. 32. 106. Ideoque non scriptum moribus vsuque introductum & prudentum approbatione receptum vnũ & idem est, p. 32. 401. quædam habet quæ non ratione introducta, sed errore primum, deinde consuetudine obtinuerunt, p. 32. multa iure singulari contra strictum ius pro communi vtilitate recepit, p. 116. 49. singulare duplex, singularis personæ alicuius, & certi generis personarum, p. 116.

Iuris interpretatio legi præstat, p. 15. non ita simplex & plana sicut ipsum ius quod à lege venit, ibid. benignitatem continet, ius duritiem, p. seq. definiuit ius, p. 18.

Ius interpretari & regere quid sit, p. 30. Iuris interpretes se in primis, deinde ceteros probos efficere debent, p. 66. Eius interpretandi duplex summa ratio est, aut lege alia, aut interpretatione prudentum, p. 612.

Iuris cognitio & interpretatio summo semper in honore fuit, eiusque discendi causa ab ineunte ętate iuuenes se ad insignem in Rep. virum applicabant, p. 26. studio populi Rom. & naturæ propensioni consentanea fuit Reip. prima constitutio, ibid. Vtilitas & effectus in legis actionibus, p. 34. opus quasi proprium iustitię Romanę templum extructum est, p. 66. partiũ differentia à Iustiniano sublata est ita vt omnium eadẽ sit vis, p. seq. Origo ab vrbe condita, p. 109. artem quis primus adinuenire tentauit, p. 111. Nulla cum peregrinis communio est, p. 405.

Iura prædiorum præter seruitutes alia non sunt, p. 252.

Ius sibi esse fundi intẽdit qui seruitutem vindicat, p. 269.

Ius patronatus varium existit pro varia manumissionis ratione, p. 754. pluribus modis amittitur, p. 756. pro iure successionis in libertorum bonis specialiter plerumque accipitur, p. seq. partim à iure scripto partim à nõ scripto venit, p. 760. per eminentiam dicitur ius successionis in bona libertorum, p. 765. Eius partes ad tria summa capita referuntur obsequia, operas, & successionem, p. 763. simplex remissio plenam ingenuitatem non præstat, p. 886. & seq.

Ius accrescendi in legato per damnationem neutro coniunctionis casu locũ habere potuit, p. 560. Est in legato per vindicationem coniunctim facto, 558. cessauit in legato per damnationem coniunctim facto, p. 557.

Ius deliberandi quorum caussa, & quomodo institutum, & vnde ortũ habet, p. 521. quorum proprium sit. p. seq.

Ius gladij est merum imperium, p. 160.

Ius dicere pedanei iudices dici non possunt, vt nec in ius vocare ad eos referri, p. 179. in ius vocare quid sit, ibid.

Ius dicenti si non sit obtemperatũ quomodo potest ille suam iurisdictionem deffendere, p. 177.

Iure piscandi, ædificandi, aucupandi, vsurpandi in litore, peregrini prohibentur, p. 132.

Iuris aureorum anulorum impetrandi quæ caussa. p. 886.

Iusiurandum vel extra iudicium defertur vel in iudicio à parte aut iudice, p. 293. Eius tres sunt species voluntarium siue conuentionale, necessarium & iudiciale, p. 294. In litem iudiciale est, quid illud sit, ibid. sequitur iudicis sententia, ibid. quod ex necessitate iuris præstatur non est propriè iusiurandum in litem, p. seq. quare à iudice permittitur in actionibus in rem, ibid. eo sibi condictionem

acquirit actor, p. 294. & seq. Ex iudiciali datur actio in factum ad similitudinem iudicati, p. 293. & seq. Ex extraiudiciali quæ actio detur, p. 293.
Iusiurandum deferre est maximè credere & fidem alterius sequi, p. 293. non parit obligationem, p. 337.
Iusta non sunt omnia quæ scita sunt in populorum institutis, aut legib⁹, p. 17.
Iustè possidet qui auctore Prætore possidet. p. 276.
Iustitia & æquum & bonum siue æquitas synonima sunt, p. 1. Est recta ratio omnibus hominibus innata à qua homines appellamur, p. 3. Eius deffinitio ad diuinam referri debet cum Accursio, p. seq. Est virtutum omnium inter homines perfectissima & reliquarum fundamentum, p. 5. absque habitu intelligi potest in quolibet, ib. variè iura ciuilia apud singulos populos, & ius gentium apud omnes peræque peperit, p. 11. ciuilis legislatoris siue legis in iure ciuili cernitur sicut naturæ in iure gentium, p. seq. ciuilis duplex, p. 16. Eius deffinitio, p. 105. quæ æternæ & humanæ cõuenit, p. seq. Eius gradus & ordines, ibid. diuina est mens Dei, humana, ratio sapientis, p. 105. & seq. Eius ratio iuris stricti ratione potior esse debet, p. 733.
Iustinianus iuris artem absoluit, p. 27. solis Imperatoribus iuris interpretationem reseruauit, p. 57. Ius antea scriptum summa æquitate temperauit, p. 67. falsò litteras nesciuisse dicitur, p. 68. iuris peritissimus fuit, ib. & pientissimus, p. 70. in Sanctorum numerum relatus ab Ioanne Fabro dicitur, & in plerisque scholis inter Diuos relatus, ibid. Ex veteri iure antiquo Romanorum, inutilia resecans quod vsui suorum temporum conueniebat breuiter constrinxit, p. 95. partium iuris differẽtias tollere non potuit, p. 116. Eius studium nemo vnquam intelliget qui illius constitutiones quæ ad operis conceptionem & confirmationem vel ad docendi, discendique rationem spectãt negliget, p. 65. & seq. Ei nihil ad ius ciuile absoluendum defuit, p. 62.
Iustiniana tota sanctio primis quasi ductibus delineata velut oculis subijcitur per paratitla, p. 93.

L.

Lapilli iactus quando locum habuit. p. 817.
Latini, ciues Rom. non erant, sed nec peregrini, p. 483. eorum successiones nullæ legitimæ, p. 754.
Latitare qui intelliguntur, p. 950. & seq.
Legati Assessorum numero erant, & Assessores dicuntur, p. 157.
Legatum quid sit, p. 551. 552. proprietatis recta via à testatore ad legatarium transit, vsufructus non item, p. 242. faciliùs quam hereditas adimitur, p. 499. quare conditionale fiat cum expressa est conditio si voluerit, & quare non institutio, p. 518. per damnationem solum ab herede præstari debuit, p. 552. per vindicationem olim sine traditione acquirebatur, p. 552. & seq. iure testamenti valet, fideicõmissum contra ex sola testantis voluntate, p. 553. donationis verbo à reliquis figuris capiendi ex testamento separatur, ibid. per vindicationem quibus verbis relinquebatur, & ad legatarium sicut hereditas ad heredem simul eodem momento à testatoris manu proficisci censebatur, itémque legatum præceptionis, p. seq. quæ sola ex lege XII. Tab. ideſt iure ipso acquirebantur, de quibus rebus fieri possent, & quare Prætor ea voluerit ab herede peti, p. 555. sinendi modo per verbum damnas esto etiam concipi poterat sicut & damnationis, p. 559. damnationis in quibusdam caussis potius, in quibusdã deterius alijs, p. 560. damnationis & sinendi modo quibus verbis relinquerentur, p. 559. & seq. Præceptionis quibus verbis relinqueretur ferè simile erat vindicationis legato, p. 561. & vindicationis coniunctim re & verbis relictum potuit ab vno ex legatarijs vindicari ab alio condici, p. seq. reditus simile est vsufructui legato aut annuo, p. 568. seruitutis plenum aut vsus tantũ

perſonæ relinqui poteſt, p. 569. dotis plenius eſt quam de dote actio, 551. & ſeq. purè ſi ſub conditione adimatur ſub contraria conditione datum intelligitur, p. 590. ſub conditione ſub qua datum fuerat trãſlatum cenſetur, ſi non conditio priori perſonæ cohæreat, ibid. quod ab initio non valuit ex poſt facto non conualeſcit, p. 593. pro non ſcripto habetur aut caducum fit, ſi non exiſtat legatarius aut incapax ſit, p. 593. ab initio inutile manet penes heredem, caducum fiſco applicatur, p. 595. in pleriſque conuenit cum ſtipulatione, p. ſeq. in diem certum pro puro non habetur in ineunda legis Falcidiæ ratione, p. 612. ad heredem tranſmittitur poſtquam illius dies ceſſit, p. 647. à teſtatore ad legatarium recta via tranſit poſtquam eſt agnitum, p. ſeq. ipſo iure quæritur, hereditas nõ ſine facto aliquo, p. 923. Eius tranſlatio tacitã continet ademptionem, p. 588. puri, dies ſimul ſimul cedit & venit, p. 648.

Legata iure publico dãtur, p. 480. quædam ſolo prætoris beneficio valent, p. 258. omnino ſunt adæquata fideicommiſſis, ita vt etiam ab inteſtato relinqui poſſint, p. 551. à teſtamentis ſeparari non poſſunt, ibid. in ſolidum ſingulis legatarijs re coniunctis deberi in legato per vindicationem, quomodo dicuntur, p. 558. & ſeq. quorumdam dies ſemel cedit, ſed tamen poſt tempus præſtantur aut diuiſis penſionibus aut ſolida, p. 566. in bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas ſeruantur, in contra tabulas non item niſi exceptis perſonis itemque fideicommiſſa, p. 705. Eorum variæ ſpecies olim, p. 554. quorum hodie vna eſt natura cum Iuſtinianus non ſolum verborum, ſed & rei differentiam ſuſtulerit, p. 562.

Legata domo vel fundo, aut ſeruo legatis quid cedere intelligatur, p. 579.

Legato & ſtipulationibus cum dicimus conſtitui ſeruitutes propria ſignificatione verbi cõſtituendi vtimur, p. 256.

in omnibus Legatorum generibus præterquam vindicationis agebatur in perſonã ſed non eadẽ actione, p. 561.

Legatarius quæ legata ipſo iure ſibi ſumere potuit, p. 552. impetrare potuit ſeparationem itemq; heres pro parte ſicut creditores, p. 953. & ſeq. Agere potuit in rem vel in perſonam in legato vindicationis ſicut hodie in omnibus imo & hypothecaria, p. 561. & ſeq. Eius conditio cum quæritur vtrũ valeat legatum & in caducis vario tempore ſpectatur, p. 595.

Legari per vindicationem quæ res poſſent, p. 267. 575. ante heredis inſtitutionem & in ipſo etiam teſtamento non potuit, p. 549. ciuitati poteſt etiã quod ad honorem ornatumque pertinet. p. 583.

Legandi verbo generaliter quæ contineantur, p. 551.

Legatus ex ſua perſona non manumittit, p. 158. Aquitaniæ pro præſide dictus, p. ſeq. Eius priuilegium hoc eſt vt litem Romæ tantum conteſtetur, & deinde in prouinciã transferatur, p. 220.

Legati Proconſulis nihil proprium habent niſi eis ab illo mandata ſit iuriſdictio, p. 164.

Lex ſemper continet æquitatem, aut ex preſſam aut tacitam ex ipſius voluntate per interpretationem explicandam, p. 13. aliquando abſolutam legiſlationem ſignificat, p. 23. plebiſcitum SC. principis conſtitutio, ſunt ipſum ius, Prætoris edicta & reſponſa prudentum eius tantum interpretatio, p. 27. 114. & ſeq. pluribus de rebus quę non eiuſdem generis viderentur vna rogatione ferri nõ potuit, p. 36. Aquilia cum ſit plebiſcitũ quare lex appelletur, p. 112. in præteritũ quare à Iuſtiniano deffiniatur, SC. in præſens, p. ſeq. quod conſtituit recta iubet, prætor & IC. colore aliquo quæſito, p. 115. commiſſaria quid ſit, p. 342. & ſeq. hodie in pignoribus ſublata non in vniuerſum, p. 344. & ſeqq. imponi poteſt actui & perſonæ, & actui impoſita rectè conditio dicitur, p. 602. XII. Tab. non ad ſolas controuerſias, ſed ad omnes ciuitatis vtilitates & partes pertinuit, p. 33. fons omnis publici priuatique iuris, & præcipuè Iuſtinianeæ emendatio-

nis, p. 29. 70. & seq. producta per interpretationem videtur ex constitutionibus ad illum casum quo tutore testamento non iure datus debet à Prætore confirmari, p. 431. Eius ferendæ auctor Hermodorus Ephesius exulans in Italia, p. 29. mens adhuc viuit in corpore iuris ciuilis tum per se tum in nouas leges transfusa, ibid. Eam pueri memoriter discebant, p. 26. totius ferè orbis populi & Principes adorauerunt, & plerique etiam nunc adorāt, p. 72. Ex ea legis actiones cōpositæ sunt & ius ciuile propriè dictum fluxit, p. 109.

Lex Falcidia cessat in testamēto militis, p. 517. modum & finem legatis imposuit, p. 610. ita ipso iure minuit legatum vt res legata iure dominij, heredis & legatarij communis esse incipiat, p. 620. quo colore ad liberos inducta, p. 636. Eius duo sunt tantum capita, p. 615. quorum primo abrogantur leges Furia & Voconia nō lex XII. Tab. cui modus tantum inijcitur, p. 617. potestas ad plerosque casus qui verbis legis non continentur per edictdm Prętoris inducitur, p. 635. ea cautum quid sit, p. 613. prospectū est heredi per quartæ retentionem si exhausta sit legatis hereditas, p. seq. libera legandi potestas concessa est ad dodrantem vsque, p. 617. testatorum & legatariorum gratia, sed heredum potissimum lata, p. 618.

Lex Iulia fundi dotalis alienationem superficij non prohibet, p. 39. neque ipsius fundi dotalis consentiente muliere olim, hodie non item, p. seq. nisi alienatio fiat ex caussa necessaria, ibidem.

Lex Iulia vel vicesima testamentum statim post mortem testatoris voluit aperiri, p. 539.

Lex Papia nihil in heredib⁹ ex asse vel in suis & necessarijs etiam ex parte mutauit, p. 537. iniusta & belli calamitate introducta, p. seq. sublata simul cum lege Iulia, p. 539. Papia Popea sustulit perpetuam tutelam libertæ aliquo casu & patrono prospexit de certa parte successionis in bonis libertæ testatæ, p. 768. Ea virilis pars patronis in bonis libertorum quando data, p. 770.

Lex regia qua populus principi & in principem omnem suam potestatem transtulit quæ sit, p. 120.

Leges regiæ licet lege tribunitia exoleuissent partim in XII. Tab. transfusæ, partim moribus in vsum reuocatæ nomine legum regiarum sublato, p. 109. 120.

Lex Rodia ad quam iuris partem referatur cum non sit ex iure Quiritium, nec Latinè quidem scripta, p. 312. & seq. in omni Romana ditione obtinet, p. 313. & seq. à quibus recepta, Rodijs lex, Romanis consuetudo est, proprijs viribus consistit tanquā maris domina, p. 314. quando locum habet, p. 317. eam prudentes interpretati sunt, & multa illi per interpretationem adiecerunt. p. 315.

Legis actiones quid & quomodo certæ & solemnes, p. 33. quare inter iuris partes recensēantur & tamen inter eas à Iustiniano non numerantur, p. 109. & seq. Omnes legitimas actiones intelligere debemus in lege 2. §. his legibus, ff. de orig. iur. non solum illas quibus in iudicio ius nostrum persequimur, p. 128. legitimæ, ciuiles, directæ, vulgares, vsitatæ, proditæ, ordinariæ, & simpliciter actiones idem sunt, & vnde tam varia nomina sortiantur, p. 356. cum sint à iure ciuili idest prudētum interpretatione quomodo ab ea distinguantur, p. 507. Earum substantia in ius vsumque transfusa postquam formulæ sublatæ fuerunt, p. 35.

Legis interpretatio non minus in ciuitate necessaria quam lex ipsa, p. 13. Ea est constans voluntas vt benigna interpretatione ad æquitatem semper deflectatur, ibid. vnumquodque caput, per se lex plerumque est & dicitur, p. 616.

Legislator IC. & iudex non magis consulti legum quam iustitiæ esse debent & numquam iuris ciuilis rationem ab æquitate seiungere, p. 13.

Legem præcise deffiniuit Iustinianus, IC. non propriè sed legis naturam & cuiusque iuris partis quæ vim legis habeat

habeat deſcripſerunt, p. 112. Abrogare, derogare, obrogare, vel ſubrogare non potuit Prætor, p. 652.
Lege agere iubebant magiſtratus cum de aliquo vellent ſupplicium ſumi, p. 174.
Lege agerevolenti, id eſt legitimum actū perficere, ſolemnia verba præibant pontifices primum, deinde prudentes qui illis eo in munere ſucceſſerunt, p. 485.
Leges quare adorandæ, Sanctæ, Sacræ, & ſacratiſſimæ dicantur, p. 16. nō niſi generaliter conſcribi poſſunt, p. 18. quomodo libertatem violent, p. 20. Lacedæmoniorum moribus impreſſæ & expreſſæ, p. 27. in quo differant à Plebiſcitis, p. 36. 110. Abrogatæ quas vocant ad vſum fori poſſunt à prudenti & erudito artifice aptari, p. 84. latiori ſignificatu pro reſcriptis & reſponſis accipiuntur, p. 24. quomodo aliquando rectà non iubeant ſed quærant colorem, p. 879. & ſeq. Eas corrigere pars ſummi iuris eſt, p. 651. ſub pauciſſimis pleręque gentes feliciter viuunt, p. 20. in venditione ſeruorum appoſitę ipſis inhærent, p. 350. Earum nullus eſt vſus niſi ciues eas quaſi in mores verterint, ab ipſa pueritia ijs informati & imbuti, p. 27. Vis & poteſtas in principijs tota conſiſtit, p. 85. conciliandarum non ſatis idonea eſt ratio diuerſitatis ſcholarum, p. 112. ijs ciuitas fundatur, p. 23. parere ſumma libertas eſt, p. 23. 122.
Legitimum quid dicatur, p. 129. 480.
Legitima hereditas, & legitimi heredes qui propriè ſint, p. 700. 785. 801. quibus & quo ordine ab inteſtato ex lege XII. Tab. deferatur, itemque libertorum hereditas ab inteſtato, p. 786. quæ agnatis defertur itemque tutela tollitur capitis minutione, non quæ defertur patrono, p. 667. quibus modis amittatur, p. 809.
Legitima liberis à parentibus teſtamento relinqui debet, ne ſubuertatur per querelam inofficioſi, p. 636. pinguior eſt veteri quæ ex Pegaſiano inducta erat, p. 637. quoad fieri poteſt auctoritate SC. retinętur à filio, p. 638.
Legitima tutela ad emancipatum quo iure deferatur, p. 431. à nemine datur ſed à lege defertur, & is ad quem defertur non conſtitui aut creari tutor dicitur, ſed tutelam nanciſci, p. ſeq. agnatorum duplex itemque patronorum, p. ſeq. ceſſat, & ad datiuā deueniendum eſt ſi ad teſtamētarium tutorem, ſemel deuoluta fuerit tutela, p. 441.
Legitimus tutor tutela tantùm cedere potuit, p. 432. & quomodo tutela excuſari dicatur, aliquando ſatiſdare debet, p. 440. dicitur per excellentiam qui eſt à lege XII. Tab. p. 426. quamuis & generali appellatione, teſtamētarius & datiuus legitimi dicantur, p. 431. Pupillo quaſi exiſtit ſtatim tutor, p. 432. minor quare eſſe potuerit, ib. Eſt à lege XII. Tab. vel propalam, vel per conſequentias, quæ ita fœminas non admittit vt neque computentur, neque obſtent, p. 432.
Legitima pars appellatur per eminentiam quæ ex legatis detrahitur, p. 636. & ſeq.
Legitimæ ſucceſſioni quando ſit locus, p. 703.
Legitimorum liberorum nomen latius patet quam ſuorum, p. 803.
Legitimi quicumque non ſolum liberi veniunt per vnde legitimi, p. 785.
Legitimo iudicio & lege agere quid ſit, p. 426.
Liberalitas vnde dicta, p. 862.
Liberalis cauſſa quid, 887. Aliquādo pro libertinitate, aliquando pro ingenuitate vſurpatur, ibid. quomodo prę iudicialis actio dicatur, p. 887. & ſeq. quare accuſatio, p. 888.
Liberationis legatum quid ſit, pag. 585. quandoque generaliter, quandoque ſpecialiter relinquitur, non ſolum quantitatis ſed etiam ſpeciei, & quo colore tale legatum admiſſum, ibid. quibus relinqui poteſt, & quo genere legati, p. 86. & ſeq. nō valet niſi emolumētum ex eo aliquod ad legatarium perueniat, p. 587. Exactione vel qua alia ſolutione viuo teſtatore facta euaneſcit, ibid.
Liberatio fit aut pacto, aut acceptilatione confertur in rem aut in perſonam, & per fideicommiſſum etiam relinqui poteſt,

poteſt, p. 586. & ſeq.
Liber homo libertate ſe abdicare, nec eã reſpuere ſeruus poteſt, p. 892. maior viginti annis qui ex iuſta cauſſa ſe venundari paſſus eſt ad pretium participandum apud quem ad libertatem proclamare poteſt, ibid.
Liberi qui ſint, itemque libertini, & quomodo hodie vnus eorum ſtatus, olim tripertitus, p. 124.
Liberi noſtri qui in poteſtate ſunt, ſpecie ab ijs qui ſui iuris ſunt ſeparantur, p. 125. Olim poſt trinam mancipationem & manumiſſionem ſui iuris tantum fiebant, hodie poſt vnam, p. ſeq. Patroni ſunt legitimi tutores, parentis manumiſſoris ſunt fiduciarij, p. 434. aut nominatim inſtitui aut exheredari debẽt quod ius à diſputatione fori profectum eſt, p. 486. & ſeq. Etſi non inſtituti heredes tamen domini ſunt, & inſtituti non tam fiunt quam illico apparent & exiſtunt heredes, p. 487. tam naturales, quam adoptiui inter ſuos numerãtur & poſtumi etiam qui in vtero ſunt, p. 489. cuiuſcumq; gradus aut ſexus ex Iuſtiniani conſtitutione debent vel nominatim inſtitui vel exheredari, p. 491. ceteri præter filium vna mancipatione poteſtate exibant, filius trina tantum, p. 662. ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas quo iure & ordine vocentur, p. 707. ingrati aduerſus parentes manumiſſores per actionem ingrati, itemq; liberti, & eorũ liberi quomodo multentur, p. 761. & ſeq. primo agnati, ſecundo cognati, tertio ordine ingenuorum ad bonorum poſſeſſionem vocantur, p. 669. Inſtituti, contra tabulas etiam accipiunt commiſſo à præteritis edicto, p. 742. Patroni iura patronatus habent, quæ ex perſona delicto, vel nota patris non admittũt, p. 755. & ſeq. Obſequia etiam debent ſed non quaſi liberti, ſed quaſi ingenui ſed reuerentiam eandem debent ac liberti, p. 761. filij emancipati qui in poteſtate manſerunt dicuntur iungi patri, non contra, p. 733. Iuſtè exheredati libertorum paternorum teſtamentum impugnare non poſſunt, licet ad legitimam eorum ſucceſſionem admittantur ſi ſine liberis deceſſerint, p. 773. 778. etiam exheredati aut ex inæqualibus partibus heredes ſcripti ius paternorum libertorum habẽt ex æquis partibus, p. 778. Ad ſucceſſionem inteſtati primo loco vocantur à Prætore, ſui ſcilicet, aut qui pro ſuis habentur, p. 783. Eorum appellatione & poſtumi veniunt ſed quandoque diſtinguntur. p. 491.
Libertas quid ſit, p. 122. Romana hodie vnica eſt, p. 425. ex qua liberi vocamur infinita non eſt, ſed modo includitur, p. 617. Olim triplex fuit: non priuata ſed publica res eſt, & non tam à patrono quam à lege datur, p. 864. dedititia & latina legibus introductę, p. 867. Iuſta quibus modis competebat quæ vna & ſimplex fuit à primis Vrbis cunabulis, ibid. quę vltimis voluntatibus datur vel ex teſtamento, vel ab inteſtato datur, p. 874. ſemel quocumque modo data non reuocatur etiam mortis cauſſa, licet conualuerit teſtator, ſed in caſum mortis differtur, p. 877. fideicommiſſa propriè non dari, ſed adſcribi dicitur, p. 878. Adimi manumiſſo per actionem ingrati tantum poteſt, ibid. Ex nullo vel falſo teſtamento per errorem præſtita ab herede non reuocatur, ibid. teſtamento data etiamſi lege dari prohibeatur competit, ſed lege adimitur, alio vero modo cõtra legem data ne quidem competit, p. 879. in fraudem creditoris vel patroni data lege Ælia Sentia reſcinditur, p. 884. Iuſta olim non contingebat, niſi manumiſſor haberet dominium ciuile, p. 896. Eius fauore multa circa teſtamentariam manumiſſionem contra iuris regulas recepta ſunt, p. 873.
Liberti omnes hodie ad ciuitatem Romanã perducuntur, p. 754. ſunt quaſi filij patronorum, p. 757. municipiorũ & aliarum vniuerſitatum inter ſe differunt, p. 870. Eorum ſucceſſiones & ingenuorum ſimiles penè effecit Iuſtinianus, p. 752. ſed non ſuſtulit conditionem, p. 896.
Liberta nupta, patronæ non patrono operas præſtat, p. 763.
Libertus heredibus patroni etiam extraneis

neis eandem reuerẽtiam debet quam patrono, p. 760. si adoptiuum filium aut extraneum heredem instituerat edicto prætoris iubebatur partem dimidiam bonorum suorum patrono relinquere, hodie tertiam tantum partem, p. 768. & seqq. qui ius aureorum anulorum impetrauit, magis ingenuus intelligitur, quam reuera fiat p. 886. Eum facere, & assignare Prætor potest auctoritate SC. Sylaniani, p. 779. Eo vni ex liberis assignato alij habent operarum petitionem, p. 779.

Libri quinquaginta digestorum exemplo Edicti perpetui in septem partes diuisi qui leges à Iustiniano appellantur. p. 97.

Libro primo Cod. quare de Consulibus non agatur sed libro duodecimo tantum. p. 144.

Licentiæ & Doctoratus gradus vnde inuẽti & beneficij principalis facti. p. 51.

Ligna excisa sunt fundi portio, p. 400.

Literis contractus fieri dicitur cum desideratur scripturæ proprietas, p. 338.

Litorum proprietas cuiusque populi est qui in ijs obtinet imperium, p. 133.

Lis propriè quid significet, p. 294. interdum à controuersia distinguitur, p. 931. perit ei qui pecuniam accepit calumniosè & per concussionem litis illato timore non ei qui dedit, p. 201.

Litis de inofficioso testamento ordinandę caussa adiri hereditas vel bonorum possessio agnosci debet, p. 225.

Litis contestatio necessario non inducit scientiam rei alienæ, p. 212. Ea quare præscriptio interrumpebatur non vsucapio, p. seq.

Litem ordinare & præparare in quo differant. p. 888.

Locatio conductio proxima est emptioni venditioni, quid locare, quis locator, & quis conductor, p. 353.

Locator quomodo illata in prædium retineat, cum non teneat, p. 365.

Locuples fideiussor quis intelligatur, p. 182.

Longa possessio quare non possit dici modus acquirendi dominij iure ciuili, p. 898.

M.

Macedo parricida non fœnerator, p. 324.

Maceria ędificium quandoque significat, p. 261.

Magister scrinij simplicia rescripta dictabat & subscribebat, p. 41. Magistros scriniorum, memoriæ, epistolarum, libellorum, dispositionum iuris peritissimos habuerunt Imperatores, p. 40.

Magistri nauis pro varietate contractæ locationis cõductionis, dominis mercium amissarum tenentur, modo ex locato, modo ex conducto, p. 316.

Magistratus appellatione reges in primis continentur, per assessores & consiliarios suos ius dicebant sicut apud Gallos in Seneschallis, p. 39. Est lex loquens, seu viua vox legis, p. 43. quinam propriè iura reddere dicãtur, generaliter iuri dicundo præesse dicuntur, alij legitimi, alij non, & hi pro legitimis aliquando etiam habiti, p. 111. Olim actiones dabant ijsque Iudices addicebant, hodie ipsi iudicant vnde sæpius Iudices dicũtur, p. 171. 136 licet plebei inducti, multi Senatorij remanserunt, p. seq.

Maiores & præsertim prouinciales armis simul & iuri dicundo præesse debent, p. 146. absque inteructu procuratoris Cæsaris de caussis criminalibus hominũ fiscaliũ cognoscere non possunt, p. 161. subscribere ipsi debent non per Assessores, p. 168. Minores imperium non habent strictè acceptum licet habeãt modicam coercitionem, p. 174. propria auctoritate varijs ex caussis aliquem ad iudicium adesse iubere possunt & hęc vocatio in ius est mixti imperij, p. 179. propria auctoritate actionem nouam instituere non potuerunt licet sint quædam actiones à prætore profectæ, p. 193. alibi quam pro tribunali audire possunt postulationes sed non tenentur p. 196. in libris Codicis iudices appellantur, in digestis contra, p. 947. 218. Tutores dari possunt, p. 429. dum Tutores con-

confirmant non intelliguntur creare, p. seq. qui ius dandi Tutores habeant, p. 436. Tutorem tutela exonerare nō possunt, p. 438. præter notionem habent Iurisdictionem & imperium sine quo iurisdictio esse non potest, p. 934. Municipales ea non habent quæ sunt magis Imperij, quam Iurisdictionis, p. 173. Iure suo iudices dare non possunt, p. 179. Alter alterum Tutorem dare potest, p. 445. si Tutores vel Curatores nominauerint quomodo teneantur, p. 471. Habent ex Iustiniani constitutione ius Actorum conficiendorum, Itemque ciuitatum deffensores, p. 166. Non possunt iubere possidere, p. 947. Iurisdictionem habent ad certam summam, p. seq.

Magistratuum tractatio in pandectis à quo titulo incipiat, p. 136. & seq. quibusdam vnicus tantum tribuitur Assessor, p. 169. curæ est vt sit aliquis litium finis. p. 906.

Magistratui quamdiu in Magistratu est, opus nouum nunciari non potest, nec parenti aut patrono sine permissu Prætoris, p. 818.

Magistratum ineuntes ius quod toto suo anno dicturi essent in Edicto proponebant, p. 44.

Magistratu qui ius dandi Tutores habet mādāte, aliꝰ Tutorē dare nōpotest, 435

Maior viginti annis cum ad pretium participandum se venire patitur necesse habet ministrum venditionis adhibere, & manumissus non recepit ingenuitatem nec restituitur à Prætore, p. 123. Viginti quinque annis restituitur ex quacumque iusta caussa licet Edicto non compræhensa modo aliqua parte iuris non sit prohibitum, p. 210. habet vtilem non directam actionem aliter tamen in Edicto quod metus caussa, p. seq.

Malo exemplo quæ fiunt sicut quæ malo animo puniuntur, p. 326.

Mancipatio est actus legitimus & imaginaria venditio, p. 485. 661. cum traditione coniungi non potuit, p. 859. non est caussa sed modus acquirendi, quem caussa debet præcedere, p. 256. Ea dominium ciuile transferebatur, p. 659. seruitutes acquirebantur, p. 256.

Mandata quid sunt. p. 118.

Mandari quæ possunt, p. 167.

Mandatam Iurisdictionem qui habet, nihil habet proprium, sed agit pro alieno imperio, contra qui vices alterius gerit, ibid.

Mandatum consensu fit, p. 336. Ex euentu vtrinque obligat, & vnde originem trahat, p. 340.

Manum pro potestate generaliter accipiunt IC. quāuis subtilius distinguant quandoque in mancipio in potestate & in manu esse, p. 864.

Manumissio præter dationem libertatis comitem plerumque habebat munificentiam, ideoque eius facultas quasi pars munificentiæ largiendi consulibus reseruata, p. 143. præsertim si à minore viginti annis fiat, fit cum aliqua caussæ cognitione ex sententia consilij, p. 143. & seq. Non est iurisdictionis sed actus legitimus, p. 144. Vindicta apud solos magistratus fieri potuit, p. 157. cum donatione plerūque coniungitur eiusque species est, p. 862. aliquando gratuita, aliquando non, p. 862. & seq. alia mortis caussa, alia non, alia absoluta, alia non, p. 863. duplex eius deffinitio, nominis vna, altera rei, ibid. ijsdem ferè modis quibus donatio potuit celebrari, ibid. Non libertatem modo sed & ingenuitatem hodie confert, saluo iure patronatus, p. 865. & seq. est velut altera parens quæ liberos homines parit, quos sua natura ingenuos pareret sed legibus ita est transformata vt pariat libertinos, p. 866. vindicta fuit actus legitimus & per procuratorem non potuit expediri, p. 871. censu ciuem Romanum faciebat & erat naturalis manumittendi modus in priuati cuiusque potestate omnino positus quæ in vsu esse desijt, p. 872. & est ab interpretatione prudentum, p. 874. sicut & vindicta, ibid. apud Præsules hodie fieri potest qui modus manumissioni censu succesſit, p. 873. Nulla certâ lege prodita sed ab interpretatione legibus subnixa, p. seq. Vindicta etiam mortis caussa potest celebrari & modum recipit licet sit actus legitimus, p. 881. Eius ritus qui

qui fuerit, p. 864.
Manumissionis iustæ plures sunt hodie modi, p. 873. Eius genus à iure gentium est sicut seruitus, p. 865.
Manumissi naturali aliquo modo non fiebant liberi sed in libertate morari dicebantur, p. 865. quomodo fieri possent ciues Romani ij qui ex ceteris gentibus erant, p. 866. vt clerici fierent in Ecclesia tãtum manumitti poterant, itemque qui pro remedio animæ manumittebantur, p. 873. per fideicommissum olim etiam iustam libertatem assequebantur, p. 875.
Manumissionibus modus legibus impositus est, p. 863.
Manumissor filij emancipati, siue pater, siue extraneus esset, præteritus admittebatur quasi patronus ad contra tabulas, & ad legitimam successionem ab intestato, p. 747.
Maritus constante matrimonio non tam dominus dotis quam res dotales in bonis habere videtur, p. 397. qui ventris tantum custodes misit non contra denuntiauit, natiuitatem sui heredis agnoscere omnino cogitur, p. 420. cum vxori dotem legat, quid legare intelligatur, p. 572. Ne dotis quidem æstimatæ verè dominus est, p. 927. ei iure prospectum est vt propter leuiores, vel grauiores mores mulieris partem dotis retineat, p. 404.
Martini & Bulgari disceptatio vtrũ præscriptione dominium quæratur quomodo concilianda, p. 914.
Mater aduersus tacitam pupillarem priuilegium non habet, p. 514. filio pupillariter ex interpretatione prudentum substituit, ibid. ex SC. Tertylliano est inter legitimos & agnatorum loco, sed ei ex eodem præferuntur liberi defuncti qui sui aut suorum loco sunt in infinitũ & ex constitutionibus etiam qui sui non sunt filij & filiæ, p. 811. & seq.
Matrimonium filijfamilias cui pater non consensit iustum non est, sed propter publicam honestatem sustinetur, & filij ex eo nati iusti quoque non sunt sed nec spurij, p. 389. Iniustum & illicitum quomodo differant, 794. Soluitur per diuortium iure ciuili, p. 405. Eius spes quandoque arrhis obligatur vnde in iure canonico subarrhare, p. 389. Reuerentia actio tẽperatur itemque quasi matrimonij. p. 393.
Memoriales iuris periti fuerunt, & ex ijs quæstor sibi quos vellet adiutores deligebat. p. 41.
Menstrui & diurni ratio eadem est ac annui, p. 566.
Merces amissæ in contributione ex lege Rodia quanti æstimentur, & quanti eæ quæ saluæ remanserunt, p. 316. in litore iaceant vel in mari natent multum refert, p. 318. Iactæ domini manent nec fiunt apprẽhendentis, p. 320. Earum iacturam passi non veniunt in collationis consortium, p. 316.
Merum imperium non iure Magistratus competit sed lege datur, p. 163. Mandari non potest iurisdictio, & mixtum imperium potest, p. 167. generali iurisdictionis appellatione continetur, p. 170. potestas per eminentiam dicitur, quo etiam nomine mistum imperium continetur, p. 174. eius deffinitio, p. seq.
Metũ passo quod remediũ detur, p. 205.
Metu etiam extorta liberatio tollit actionem, sed traditio metu extorta non tollit ius in re, p. 205.
Milites qui sint, & qui eorum nomine contineantur, p. 527. & seq. aut inuiti deliguntur, aut vltro se offerũt, p. 527. Etiam iure communi possunt testari, quod facile non præsumitur sed vtroque iure testati, p. 524. Eorum testamentum sola & nuda voluntate perficitur, ibid. simplicitas & militiæ fauor caussæ priuilegij militaris circa testamenta, ibid. quomodo liberam testamenti factionem habere dicantur ibid. Eorum priuilegium circa testamenta ad alienam iniuriam porrigi nõ oportet, & in bonis ipsorum tantum locum non habet, p. 525. eos instituere possunt qui testamenti factionem non habent nisi nominatim prohibeantur, ibid. legibus quæ ad rem priuatam pertinent soluti sunt, non ijs quæ ad reip. vtilitatem, p. seq. omni tempore iure militari testari non possunt, sed tunc solùm cum in expeditionibus occupati sunt, eorum

priuilegia circa testamenta potius coartauit Iustinianus quam ampliauit, ibid. Eorum testamenta in expeditione facta valent siue in bello decesserint siue vbicumque, intra annum militiæ aut missionis, p. seq. damnati ex delicto militari testari solent ex rescripto D. Adriani, p. 796.
Militaria delicta & testamẽta à communibus separantur, p. 523.
Militia difert à dignitate cui onera sunt adiuncta, p. 723.
Ministeriũ libertorũ in quo cõsistat, 759.
Missio in possessionem bonorum latitantis quomodo fiat, p. 221. Non fit sine sententia sicut & venditio quæ eam sequitur, p. 941. 947. Ea pignus prætorium constituitur, p. 942. quid distet à bonorum possessione & à missione simpliciter dicta, p. 945. & seq. ex quibus caussis fieri soleat, p. 943. ventris nomine est vice veræ bonorum possessionis, p. seq. rei seruandæ caussa vnde dicta, p. 942. & seq. ex caussa damni infecti non fit in vniuersa bona vt reliquæ, p. 945. rei seruandæ caussa ex quibus caussis concedatur, 946. Aduersus iudicij desertorem ad quid vtilis, iurisdictionis & imperij sicut & bonorum venditio, p. seq. Est ad exemplum pignoris, p. 949. vnde proficiscatur, eius duæ sunt species, alia aduersus indeffensos non latitantes, alia aduersus latitantes, & hanc sequitur venditio non illam, p. 950. & seq. Alia edictalis, alia decretalis, p. 951. Eam sequitur venditio bonorum ijsque venditis satisfit creditoribus, p. 952.
Missus in possessionem legatorum vel rei seruandæ caussa nequidem ad victum deminuere potest, p. 945. 948. Quo modo possideat si dominus latitat aut omnino abest, p. 948. Rei seruandæ caussa non sibi sed creditoribus omnibus possidet, p. 948. & seq.
Mistum imperium quid sit, p. 172. & seq. pro confuso plerumque accipitur & vnde dicatur, p. 173. in quo differat à mero imperio, p. seq. duplex est, vnum quod iurisdictio sequitur, alterũ quod Iurisdictionem, ibid. à lege defertur sed generaliter & semel, quasi iure magistratus innatum, ibid. propriè quid sit, ibid.
Modica coercitio licet sit imperij, magis Iurisdictionis dici potest quam imperij, p. 173.
Modus esse non potest nisi prius actus consistat, p. 601. Nulla necessitate eum obligat cui imponitur, p. 609. quid sit, & quid differat à conditione, ibid. obligationẽ non parit sicut nec caussa, p. 609. & seq.
Monarchia iusta sub Romulo & alijs regibus vsque ad Tarquinium, sub quo Tyrannis: pulsis regibus Aristocratia: sub decemuiratu Oligarchia: dein Resp. tempore triumuiratus iterum Tyrannis: tandem sub Augusto iustus principatus, p. 60, & seq.
Mora seu dies effectum actus differt, conditio effectum & actum, p. 602. & seq.
Mores pro iure gentium aliquando vsurpantur, p. 390.
Morum coercitio citra diuortium, beneficio retentionis quandoque inducebatur, publica coercitio censetur, sed quia vindictam sapit, nec heredi nec in heredem datur, p. 404.
Morte damnati postquam sententiã passi sunt ciuitatem omnem amittunt, itemque deportati & quibus aqua & igni interdictum est, p. 124.
Mortis tempus in legatario sicut in herede spectari debet, sed non solum, sicut in fideicommisso, p. 595.
Mortis caussa capiones quæ proprium nomen habent nõ solent mortis caussa capiones appellari, p. 861.
Mulier quæ pro alio intercessit iure ipso obligatur sed habet exceptionẽ SC. p. 333. quæ in manum conuenisset, in viri potestate, eique filiæ loco erat, p. 395. constante matrimonio extra fructuum perceptionem quæ viri est domina dotis censetur, p. 397. quæ diuertit à marito si se prægnantem credat debet ei denunciare, p. 419. Eius quæ diuertit à marito cũ pregnãs esset nec ei denũciauit, quę sit pœna, p. seq.
Multa non semper damnatur qui in ius vocatus non iuit, p. 181.
Multæ dictionem qui habeant, p. 178.
Mundus muliebris quid sit, p. 584.
Municipia vel aliæ vniuersitates, heredes instituí non possunt, p. 777.

INDEX.

Municipes omnes simul consentire non possunt, p. 777.
Munificia siue res munes, & immunes quid sint, p. 852.
Munus reip. quid sit, p. 455. quid priuatum, quid prouinciale, ibid.
Mutus, surdus, cœtus itemque qui in ventre est pupillo & furioso æquiparantur dum bonorum possessionem admittunt, p. 685.
Mutua pecunia in SC. Macedoniano pro numerata per interpretationem accipitur, p. 325.

N.

NATALIVM restitutio est beneficium principale, ius omne patroni tollit, etiam reuerentiam, & ingrati actionem, p. 886.
Natalibus officit manumissio, quinquennij adminiculo suffulta, & vero dominij titulo, p. 891.
Nati ex nuptijs illicitis in potestate patris non sunt & ex eo coitu, nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, sed nec intelligitur, p. 393.
Natura hominesinstruxit iurisprudentia, p. 620. certis legibus à Deo tota continetur quibus illa continet omnia creata, p. 6. à maris & fœminæ societate homines ad ciuitatis constitutionẽ quasi manu gradatim deduxit, p. 8.
Naturales filij & spurij, in quo differant, p. 394.
Naufragio amissa ad fiscum pertinere à multis creditum, p. 318.
Naufragium sub vno capite legis Rodiæ continetur, p. 320.
Naufragorum res qui auffert, & res in mare iactas lucrandi animo, fur est, p. 321.
Nauigare in flumine publico solis ciuibus licet, p. 132.
Nautæ caupones stabularij, ex quorum facto & qua actione teneãtur, & quis nauta, caupo, stabularius, p. 215.
Nauticum fœnus à reliquis vsuris in quo differat, p. 381.
Necessarij heredes omnino necessarij sunt, neque sub conditione si heredes esse velint instituipossunt, p. 501. serui fieri non possunt vi si libertas ipso iure impediatur quamuis testator soluendo non sit, p. 503.
Negationes in iure pleræque rei non vocabuli originem declarant, p. 105.
Negatoria vi ipsa confessoria est, sed in vsu loquendi ea confessoria est quæ seruitutem asserit, negatoria quæ negat, p. 246.
Negligere rem deperdere & derelictui habere in quo differant, p. 924.
Negotium litem aliquando significat, p. 200.
Negotiorum gestor deffendere potest, p. 199.
Negotiorum gestorum contra impuberes, in quantum locupletiores facti sunt ex vtilitate ipsorum extraneo datur, p. 466.
Negotia gerere, & auctoritatem interponere, aliquando distingũtur, p. 468.
Nepos neptisque & sequentes deinceps suorum numero quoad hereditatem, quando habeantur, p. 731. & seq. eũ quamdiu pater præcedit exheredare vel instituere non est necesse, p. 491. Auo suo in locum patris succedens dicitur ei agnasci aut quasi agnasci vt suus heres, p. 804.
Nomina incerta quæ sint, p. 324.
Nominis venditio quid distet ab hereditatis venditione, p. 341.
Nomine heredis ita deleto à quocumque vt legi nõ possit etiamsi post mortem deletum sit tabulæ testamenti non extant nisi sciatur quid testamento contineretur, p. 675.
Notis olim tempora describebantur vndæ calũniæ occasio sæpius orta, p. 189.
Nouatio per iudicis sententiã quomodo fiat, p. 294.
Noxales actiones sunt personales & tamen actiones in rem imitantur, p. 271. Ea agens quid intendat, conuentus quomodo liberetur, p. 272. Vnde oriatur, actioni in solidum opponitur, itemque directæ, ibid.
Noxale iudicium & sententia quomodo à Prætore & Iudice concipiantur, ibid. Actio vbi proponatur quæ directa dicatur, & quæ vtilis, & quare arbitraria, p. 273. Ex facto serui directò contra dominum non datur, alia est

ciuilia alia honoraria, p. 309.
Noxæ dedere quid sit, p. 272.
Noxæ deditio vnde veniat, iuris necessitati non subijcitur, sed rei potestati permittitur, p. 272.
Noxij qui sint ex SC. Claudiano, & Syllaniano: Item qui domini & qui occisi intelligantur, p. 544. & seq.
Nulla hodie videtur ciuilis obligatio, nullus contractus, nulla actio, si lex contrahere prohibet vel expressè vel tacitè, p. 727.
Nullius res vel sacræ aut sanctæ sunt vel vniuersitatis cuius tamẽ propriæ sunt, Item & hereditas iacens, & seruus sine domino, p. 135.
Nullum non erat ante legem 5. Cod. de legib. quod legislator prohibuisset tãtũ, nisi hoc specialiter addidisset, p. 327
Nummis certis legatis, non materia sed æstimatio potius debetur, p. 584.
Nunciatio noui operis ad quid inuecta, legitimis actionibus opponitur, est Prætoris beneficium, p. 816. in rusticis etiam prędijs locum habet, p. 818. Ita generaliter edicto permissa est vt non habeat necessariam prætoris aditionem, p. 817. & seq. quare fiat, 819. pro seruitute fieri non potest, 818. permittitur ei qui quasi dominium habet, p. seq. fit adhibitis testib. & prohibitionem vi ipsius nunciationis non disertò continet, p. 820. morte nunciatoris finitur, non eius cui nunciatum est, p. 822. ipso iure tenet etiam post interpositam stipulationem, p. 824. & seq. fit etiam de damno infecto sed alia ratione & sensu quam de operis noui nunciatione, p. 823. Ea spreta quomodo teneatur qui ædificauit, p. 822. & seq.
Nuncupare quid propriè & quid tralatitiè, p. 486.
Nuptiæ sicut sponsalia consensu contrahentium fiunt qui interceſſisse intelligitur post deductionem in domũ viri, sine instrumentis dotalibus solemnitate & pompa aut alio ritu hodie valent, p. 391. sunt solemnia matrimonij, matrimonium verò sine ijs, p. 391. & seq. inter quas personas consistere non possint, & quo iure consistant, p. 392. & seq.

O.

Obligatio libertatem minuit, p. 193. personalis facilius perimitur quã ius reale, p. 206. perinde valet ex indebiti numeratione atque ex mutuo, p. 289. dandi, est rei certæ vel incertæ, 292. quando tollatur per compensationem, p. 334. contrahitur ex contractu aut re aut verbis aut consensu, aut literis, p. 337. iure stricto per cessionem non perimitur, p. 940. Eius, hereditatis, & dominij acquisitio in quo differant, p. 896. & seq. eam pariunt quædam eorum quæ in testamentis scribuntur quædam ad auctoritatem scribentis dumtaxat referuntur, p. 550. Eæ quæ iuris gẽtium sunt solo consensu consistunt, p. 338. Illis ea solent adijci quibus obligationes formantur non minus quam contractus pactis, p. 611.
Obscuritatis plerumque arguit doctorẽ suum auditor, non docentis sed ipsius culpa qui nihil capit, quandoque venit ex rei difficultate & nouitate, & hæc condonanda, non si magister vitio obscuritatis laboret, p. 81.
Obsequium erga patriam magistratus significat quandoque, & consequenter legem, p. 9. propriè sumptum quid significet, p. 764. nõ remittitur remisso iure patronatus, cuius generaliter acceptipars est, p. 757. idem quod honor reuerentia & veneratio sed aliquando distinguntur, p. 757. & seq. Ab operis distinguitur cum quibus affine aliquatenus est & cum ministerio non tamen seruili, p. 758. in quo consistat, p. 759. in liberis propriè pietas dicitur, quod tam in illis quam in libertis à naturali ratione proficiscitur, p. 758. & seq. ab operis quomodo distinguatur, p. 760. consuetum officium quare dicatur, ibid. Eius nomen ad operas etiam generale est, p. 773. Ea moribus non mero iure debentur, operæ ex edicto prætoris si promissæ fuerint, successio in bona libertorum ex iure legitimo, p. 765.
Officiales ius suis magistratibus suggerebant,

bant, p. 40.
Officium iudicis in bonæ fidei iudicijs olim latiſſimum reſponſis prudentum certum factum eſt, p. 53. legibus hodie deffinitum, ſecundum quas iudicare debet iudex, p. 67.
Officio magiſtratuum pleraque continentur quæ iuriſdictionis non ſunt, licet maxima eorum pars in iuriſdictione verſetur, p. 170.
Officij verbum ad obſequium & operas generale eſt, itemque obſequium ad operas, p. 758.
Omittere cauſſam teſtamenti, eſt omittere hereditatem, p. 542.
Omnes populi æquas leges magna ex parte protulerunt ſed æquiores quo quiſque cultior, p. 17.
Omnis quæ à ratione ſuſcipitur de re aliqua inſtitutio debet à deffinitione proficiſci, p. 19.
Omnes tituli iuris in ſcholis debent explicari, p. 84.
Oneris ferendi ſeruitutem qui debet, reficere tenetur, p. 263.
Operarum legatum eſt tãtum pars vſusfructus, p. 247.
Operæ quibus modis conſtituantur & finiantur, p. 247. Obſequiales in quo conſiſtant, p. 759. Natura debentur earumque ſponte ſolutarum nulla eſt repetitio, ad ſeruile miniſterium accedunt, ab vxore exigi non poſſunt, imo nec à libertis niſi ſint promiſſæ, p. 764. Contractu inito iure ſingulari vel communi imponuntur, p. ſeq. In ipſa manumiſſione quare non imponantur, ſed ſtatim poſt eam, p. 766. Eas non debent liberi parentibus ſed obſequia, p. 758. ijs non obligantur qui ex fideicommiſſo manumittuntur, p. 765.
Operis noui nunciatio quid ſit, p. 814. & ſeqq. in rem non in perſonam fit, & rei poſſeſſorem ſequitur, p. 820. quãdo contemni debeat, 822. plerumque fit vt damni infecti caueatur aut enim fit iuris noſtri conſeruandi cauſſa aut damni depellendi, aut publici iuris tuendi, p. 826. Non ſemper fit quia damnum detur aut timeatur, p. 827. locum habet pro quocumque opere quod in ſolo fiat. p. 841.
Opus nouum nunciare qui poſſunt, p. 819. opus nouum quid ſit, p. ſeq.
Optionis legatum tacitam habet conditionem, p. 573. Non tranſmittitur ad heredem, ibid. & p. ſeq.
Optio eſt actus legitimus, p. 574. tacitè legatur cum generaliter aliquid legatur, puta homo. ibid. Electioni hodie exæquata, earumque ideo promiſcua acceptio, p. ſeq. Ea per vindicationẽ data, electio erat legatarij, per damnationem heredis, p. 560. 574.
Orcini liberti ante Iuſtinianum non debebant iura patronatus liberis eorum qui teſtamento illos manumiſerant & eorum propriè liberti non erant ſed ad familiam defuncti propriè pertinebant, p. 756.
Ordo in cõpoſitione iuris rite à Triboniano obſeruatus eſt non fortuitus vt ſatis digeſtorum nomen iudicat, p. 95. in quorum tamen compoſitione perpetuus non potuit obſeruari, p. 103.
Ordo ſeriem aliquando, quandoque ſolemnitatem ſignificat, p. 800.
Ordinis pandectarum rationem quam ſibi propoſuerit Iuſtinianus, p. 477.
Ordinem perſonarum rerũ & actionum in compoſitione digeſtorũ obſeruare impoſſibile, licet in inſtitutionibus obſeruatur, p. 103.
Origo cuiuſque rei in iure diligenter inſpicienda, ideſt à quo iure deſcendat, quia hæ differentiæ varios producunt effectus, p. 107.
de Origine iuris & omnium magiſtratuum & ſucceſſione prudentum, quare ſub eodem tit. tractetur, p. 108.
Ornamenta & veſtes tantam habent affinitatem vt plerumque dubitetur quorum numero debeant haberi, p. 583.

P.

Pacta ſub genere conuentionis continentur, vt & contractus à quo ſpecie differt, p. 189. valent tuitione Prętoris quaſi pars contractus, & ex vi ipſius ſunt conuentiones quæ iure ciuili deſtitutæ ſolo naturali iure continentur, p. ſeq. Ex interuallo facto in ijs contractibus qui conſenſu fiunt re

nondum secuta, si contractui detrahant, illi inesse censentur, quæ insunt contractibus strictis prosunt ad excipiendum aut si ex interuallo bonæ fidei iudicijs adijciantur, quomodo in sint stipulationi & contractibus innominatis stricti iuris, p. 191. cum insunt contractui informant actionem, sed cũ pariunt tantum exceptionẽ ei additur, nec producunt actionem, nec ipso iure tollunt, nisi ipso iure iuuentur, legitima & iusta quid differãt, posteriora nõ tollunt ipso iure priora, p. seq Vt plurimũ præcedũt stipulationem, p. 240. in serui venditione vt exportetur, vt manumittatur, aut non manumittatur, vnde recepta, in pignoribus solent interponi, vt si pecunia intra certum tempus soluta non sit liceat pignus vendere, quæ ideo vulgaria appellantur, p. 368. hodie & solus consensus constituunt sponsalia, olim stipulatio erat necessaria, vnde eorum appellatio, & sponsi ac sponsæ, p. 388. Dotalia etiam post nuptias iniri possunt idque cum omnibus qui repetere possunt dotem, p. 399. vt post mortem mulieris eius bona ad maritum pertineant, non valent contra vt dotem lucretur, p. 398. & seq. Alia ad ius, alia ad voluntatem pertinent, ibid. De impensis dotalibus non petendis ab initio non valent, post diuortium valẽt, p. 415. quare conditiones appellantur, p. 519. nec omnia conditiones sunt aut contra, p. 601. Ex iure ciuili, vel gentium prodita pariunt obligationẽ, p. 611. Eorum vis quanta in emptione & alijs contractibus bonæ fidei, itaut si nihil conuenerit præstari debeant quæ iudicij potestate naturaliter insunt, p. 351.

Paganus partim testatus, partim intestatus decedere non potest, p. 479.

Pandectæ quo anno editi, p. 59. Eorum & Codicis titulus primus in quo conueniant, p. 66. ad exemplum edicti perpetui compositi sunt vt & codex, p. 77. in se nihil habent contrarium si subtili animo diuersitatis rationes excutiantur, ibid. Ex edicto perpetuo, vel commentarijs ad illud penè toti compositi, p. 96. in eorum compositione quid obseruatum, & de eorum compositione, p. 95. & seqq. quid distet eorum compositio à compositione institutionum, p. 103. & seq. Eos ad vsum suorum temporum aptauit Iustinianus qui tamen in illis pleraque antiquitatis vestigia reliquit, p. 110. Eorum vnaquæque pars quid contineat, p. 97. & seq. Omnis suis nominibus non est insignita, p. 98. Earum quæ suo nomine destituuntur libri inter se cohærent, qui singulares dicti sunt, p. 49. septem partes sunt quasi communes loci in quos omnia iura facilius possent digeri, p. 103. Earum & titulorum certissima connexio, p. 478.

Parabolani qui, p. 164.

Παρασημείωσις quid. p. 92.

Paratitla & indices an differant, p. 89. Eorũ vocabulum variè à varijs acceptũ, pro tituli vel quasi tituli, velut cuiusuis contextus non titulorũ tantùm argumenta, admonitoria & indices synonimum, p. 90. & seq. sũt legum interpretationes & quare ea Iustinianus permisit, p. 91. varia nomina latina & græca quibus possunt appellari, hæc quæ sint, breuia esse debẽt & subtilius elimata, p. 92. quid sint, p. 89. & seqq. Eorum iustum finem assequi difficillimum, p. 93. Vtilitas quæ, p. 93. & seq.

Parentes ante Iustinianum iure vel iniuria liberos exheredare vel occidere poterant, p. 222. manumissores legitimorum tutorum, idest patronorum vicem sustinent, p. 434. qua ratione hodie & quo iure filijs succedant, p. 748. Iura patronatus habent in sola bonorum possessione contra tabulas, ibid. Non iure patris sed iure manumissionis, p. 748. & seq. qui filium emancipauerunt etiamsi non manumiserint habent querelam inofficiosi, imò & si manumiserint licet possint etiam hoc casu habere contra tabulas quæ duo remedia non concurrunt regulariter, p. 749. non habent cõtra tabulas militis vel veterani, p. 750. ijs ac per hoc patronis non datur Fauiana aut Caluisiana, p. 782.

Partiarius legatarius quis fuerit, p. 638. & seq.

INDEX.

Partus antequam edatur, mulieris portio & viscerum quomodo sit, p. 421. 734. fœtui aliquando opponitur, p. seq. 422. Antequam edatur nulla necessitudine cum defuncto coniunctus est, sed si editus suus, vel legitimus, vel consanguineus ei futurus sit pro agnato habetur, p. 735. & seq.

Pater filium in seruitutem suam redigere non potest licet eum in dominio habeat, & alteri vendere possit in seruitem, quæ statui ingenuitatis non præiudicat, p. 123. non tenetur ex contractu filij ipso iure sed filius ipse sicut nec dominus ex contractu serui qui tamen non obligatur at contra in delictis, p. 309 filij nomine eadem actione conuenitur, qua ipse filius conueniri deberet sed vtili nõ directa, p. seq. iure prætorio ex contractu filij obligatur si iusserit aut peculium concesserit, itemque dominus, p. 311. ex contractu mutuæ pecuniæ non obligatur, nec filius ipse, p. seq. Conuentus tributoria facultatem distribuendi bona filijfam. habet, itemque dominus, p. 322. Ante SC. Macedonianum de peculio tenebatur pro pecunia mutuò data filiofam. p. 329. filium qui vxorem duxisset venundare non potuit, etiam cum necis habuit potestatem, p. 391. qui dõtem dat quomodo potest sibi stipulari eam à marito reddi, itemque extraneus, p. 412. liberorum propriè dominus, ex iure Quiritum eos vindicabat nec tamen liberi propriè serui sed quasi, & olim quidem deteriori conditione, p. 424. Illi quomodo permissum vt impuberibus filijs faciat testamentum p. 479. Naturali ratione vna pene persona cum filio intelligitur, p. 482. Ante Iustinianum extraneis heredibus institutis filios sine aliqua caussa pro arbittrio potuit exheredare, p. 487. & seq. voluntate filij pro herede gerere potest, non hereditatem adire nec dominus etiam, p. 531. Ex persona filij per gestionem pro herede, heres fieri non potuit, p. 534. & seq. qui filium emancipabat interdum ipse interdum extraneus ei patronus erat, p. 747. in filium ingratum magis quam patronus in libertum ingratum sæuire potest, p. 761. liberis suis libertos assignare potest, p. 779. Manumissor legitimam filij hereditatem obtinet at si alius sit manumissor bonorum possessionem tantum vnde decem personæ, quod à Iustiniano emendatum est, p. 802. defuncti defunctę ve, matri anteponitur in legitima successione, p. 812.

Patientia aduersarij opus est in rebus incorporalibus possidendis non in corporalibus in quibus sufficit possessio, p. 246. In seruitutibus diuersa est à traditione, p. 257. at in rebus incorporalibus pro traditione est, p. 347.

Patria potestas quomodo ius proprium ciuium Rom. à IC. & quomodo à Iustiniano dicatur. p. 126. Olim infinita, hodie maior quam tutoria, p. 425. matrimonio non soluitur, p. 728. in pietate non in atrocitate debet consistere, p. 761. Ea liberi certis casibus exeunt, p. 130.

Patriciorum appellatio in iure duplex, vetustior & recentior, p. 137. & seq.

Patricius hodie pater principis, p. 138. Carolus magnus ab Adriano Romanorum factus patricius ideſt rector, p. seq.

Patricij senatui deputati ad quem patriciatus codicilli dirigi soliti, p. 139. qui regerent prouincias soliti mitti qui earum patricij dicebantur, ibid.

Patriciatus dignitas summa hodie, olim consulari inferior, sed hodie magistratus non est, licet cingulum habeat, p. 138.

Patroni clientibus ex lege Romuli de iure respondebant, p. 26. 49. quasi patres, & quasi agnati censentur vt succedant intestato liberto non ex verbis legis XII. Tab. sed ex interpretatione, p. 663. tanquam legitimi successores secundo loco vocantur per vnde legitimi, & sexto tantum tãquam patroni & liberi eius, p. 665. 667. Eorum familia ideſt agnati vocãtur per tanquam ex familia, p. 665. Non sunt fictitij agnati, vocantur per vnde legitimi, p. 666. soli & liberi eorum ad legitimam libertorum successionem vocabantur, p. 670. vere qui sint & vnde ius patronatus ortum, p.

753. quantum ad ſucceſſionem non ſemper patroni ſunt, ibid. Aut verè patroni ſunt, aut non ſed pro patronis habentur, ibid. eos propriè facit manumiſſio, p. 755. qui ex fideicommiſſo manumittūt ex debita libertate manumittunt, & quale ius ex ea conſequantur, ibid. à liberto in ius vocari non poſſunt ſine venia prætoris, p. 760. plus iuris habuerunt olim quam patronæ ibid. 768. libertum ſuum quodammodo eſſe poſſunt contendere, p. ſeq. in libertum qui eis non obſequitur quale ius habeant, ibid. lex XII. Tab. quomodo eos ad ſucceſſionem liberti vocat, p. 767. & ſeq. in legitimis hereditatibus quibus liberis liberti ſui præferantur, p. 802.

Patronalis portio loco æris alieni eſt, p. 781.

Patronæ liberę duobus liberis honoratę, libertinæ tribus idem iuris habent ex lege Papia Popæa quod patroni ex edicto, p. 770.

Pauliana actio quid ſit, ad quid comparata, aduerſus quos, quomodo vtilis ſit aduerſus fraudatorem cui bona sūt ablata & quomodo illa conueniri poſſit, p. 959. & ſeq.

Peculium eſt quaſi patrimonium filiorū & ſeruorum, p. 311. Caſtrenſe nullo modo confertur cuius tamen dominium penes patrem reuera manet, p. 729. aut per ſe aut per acceſſionem legatur, p. 577. Eo legato cum ſeruo duo ſunt legata ſed non ſeparata, p. 577. & ſeq. & mortuo ſeruo poſt mortem teſtatoris debetur peculium, p. 578. non intelligitur niſi deducto ære alieno, ibid.

Peculiarium rerum in ſolidum vindicationem ſeruus aut filius quomodo poſſent habere non deducto ære alieno, p. 578.

Pecuniæ verbum latiſſimum eſt, p. 306. 325. & ſeq. Interdum reſtringitur ad ea quę mutua dari poſſunt, in dubio ad nummos, p. 325. & ſeq.

Pecunia traiectitia quid ſit, p. 325. & ſeq.

Pecuniæ mutuo filiofam. datæ exigendæ numquam ius eſt nequidem extantis, p. 326.

Pecunias ſuas nemo facile iactat, p. 325.

Pedaneorum iudicum dignitatis ratio aliqua haberi debet, p. 196.

Penu certa cum vaſis certis legata & cōſumpta ne vaſa quidem legato cedunt, p. 579.

Penu continentur quæ vſui potuique ſunt, p. 580.

Perduellionis crimē etiam poſt mortem iudicatur, p. 892.

Peregrini in duplici genere, quorum alij nullam ciuitatem, alij certam, ſed non Rom. habuerunt, p. 124. Vbi ciuem Rom. conueniebant, p. 152. ſecundum ciuitatis ſuæ leges teſtabantur, p. 313. liberos non faciebant manumiſſione, p. 865. Eorum quibuſdam communio iuris ciuilis aliquatenus permiſſa, p. 483.

Perfecta venditio quando intelligatur, p. 348. & ſeq. periculum rei venditæ ad emptorem transfert, niſi venditor in mora ſit, p. 348.

Periculum tutelæ quid ſit, p. 447. in numero tutelarum computatur, itemque adiutor tutelæ, p. 427.

Periculum negligentiæ tutorum aliud à periculo contumaciæ, p. 446.

Perimi & rumpi propriè nō dicitur quod nullum eſt, p. 602.

Permutatio transfert dominium rei in accipientem ideoque rei alienæ nulla eſt, p. 355.

Perſecutionis verbo extraordinariæ perſecutiones continentur, p. 816.

Perſis ſingulare ſtudium fuit iuuētutem, maximè regiam prolem in æquitatis inquiſitione exercere, p. 23.

Perſonarum ſumma diuiſio vt alij ſint ſerui alij libertini, eſt ex iure gentium, p. 9. ſtatus publicus aut priuatus eſt, p. 136.

Perſonæ illæ quæ aliquatenus ſatiſdare coguntur ſed tamen facultatibus locupletem dare non poſſunt, quodammodo dici poſſunt non cogi ſatisdare p. 183. Omnes aut in manu aut in poteſtate, aut in mancipio, aut in tutela & curatione, aut ſui iuris omnino ſunt, p. 423.

Pertinere & acquiri idem, ſed non deferri, p. 648. petere in ſeruitutem vel libertinitatem qui poſſunt & qui in libertatem vindicare, p. 888.

INDEX.

Petitio hereditatis ex nomine de inofficioſo teſtamento ſpecialia habet multa, p. 222. Eſt actio qua quis hereditatẽ quaſi ab inteſtato petit, p. 225. Ea agere cõmodius eſt quam rei vindicatione, plures ſimul res petuntur, & quid in eam veniat, p. 227. Ijs competit qui domini nõ ſunt ſed eſſe fingũtur, itemque rei vindicatio, & tunc fictitiæ actiones appellantur, p. 232.

Petitio eſt actio in rem ſiue vindicatio, p. 232. Neceſſitas petitionis bonorum poſſeſſionis quibus primum remiſsa, hodie omnibus, p. 679.

Pigneratitiæ actiones plurali numero quo ſenſu dicantur, p. 308.

Pigneratitiæ contraria eſt ſemper condictio, p. 308. Propriè dicta, eſt in perſonam & bonę fidei, & deſcendit ex ciuili obligatione quæ re contrahitur, p. 361. Eſt rei vindicatio, & tamen creditori, qui dominus non eſt competit, p. 362.

Pignus propter mutuas pecunias potiſſimum comparatum videtur, p. 360. 307. quibus modis conſtituitur, p. ſeq. dominium in creditorẽ non transfert, 362. ſi vim & poteſtatem verborũ ſpectemus, nominis tantum ſono differt ab hypotheca, p. 360. & ſeq. quid ſit, p. 61. Eius & hyppothecę nomina promiſcuè vſurpantur quandoque, itemque pigneratiæ & hypothecariæ, ibid. Iure Prætorio quomodo conſtituitur, quod iuſſu magiſtratus contrahitur, prætorium dicitur, quod voluntate priuatorum, vel eſt manifeſtum, vel tacitum, iure ciuili quomodo conſtituitur, quid propriè, quid fiducia, quid hypotheca, p. 364. quod ſine traditione non eſt tacitè contrahitur, 365. de re aliena non tenet, p. ſeq. Eſt iuris ciuilis aut prætorij, p. 367. quæ res ei obligari non poſſunt, p. 366. & ſeq. illud vendere creditor poteſt, p. ſeq. quomodo conſenſu diſſoluatur cum re contractum ſit, p. 369. Eius obligatio non eſt alienatio dominij, p. 859. in cauſſam iudicati captum prætorium eſt non conuentionale, p. 942.

Placet in SC. reſponſis prudentum, iudicum ſententijs & concilijs eccleſiaſticis frequens, & quid ſignificet, p. 42.

Placuit in libris iuris interpretationem vt plurimùm ſignificat, p. 456.

Plebiſcita quo tẽpore cœperunt, & quo tẽpore pro lege obſeruata ſunt, p. 112.

Pœna edicti de poſtulando ad quem ordinem pertinet, p. 195. plus petitionis in quibus rebus locum habeat, p. 300. aliquando pro vſura, aliquando pro eo quod intereſt accipitur, p. 379. SC. Planciani aduerſus quos locũ habeat, p. 420. pœnale legatum quid ſit, magis eſt in pœnam heredis, quam in gratiam legatarij, olim omnino improbatum, hodie contra, p. 952.

Politica & iuris ars in quo diſtant, p. 62. populus Rom. natura & ſtudio in æquitatem propenſiſſimus, p. 25. Ei à Deo tanta imperij amplitudo & fœlicitas quare tributa ſit, p. ſeq.

Populares, populi, & popularitas quid ſint, p. 149.

Poſſidentis cauſſa potior eſt, p. 227.

Poſſeſſor ſuæ poſſeſſionis titulum quãdo dicere ab actore cogi poſſit, p. 228. Eũ propriè facit Prætor, & licet rem alienam ſcienti vſucapiendi præbet occaſionem, p. 832.

Poſſidere ſiue poſſeſſionem habere, quomodo diſtet ab eſſe in poſſeſſionem, p. 738. Alieno nomine quid ſit, p. 929.

Poſſeſſoria hereditatis petitio eſt prætoria hereditatis petitio, p. 229.

Poſſeſſio eſt naturale dominium, p. 351. plurimum valet, p. 578. dominium acquirit, p. 659. Alia bonorum, alia rerum, omnis ferè ad Prætorem referenda, p. 814. eius decretum graue in cauſſa damni infecti, p. 832. & ſeq. Eſt quaſi dominij ſpecies, p. 900. quam Prætore dat quomodo dominium per conſequentias tribuat, p. 900. ſola per ſe ſine vllo proprietatis reſpectu donari, vendi, locari, precario concedi & in ſtipulationem deduci poteſt, p. 902. quam vacuam occupamus quomodo iure naturali acquiratur, p. 902. Eius donatio inter cõiuges quomodo valeat, p. 902. & ſeq. Vnum genus in ſumma eſt, p. 903. deffinitio, p. 903. & ſeq. Aut eſt ciuilis aut naturalis & hæc vel iuſta, vel iniuſta, p. 904. Eius nulla ſpecies eſt quæ non incipiat à naturali & corporali rei ap-

præ

prænensione, ibid. veteri domino rem suam auffert & possessori mancipat, p. 906. Eius caussam nemo sibi ipsi mutare potest, p. 919. rei nostræ quæ penes alium est inuadi non potest, p. 923. esse potest sine vsucapione, non contra, p. 928. & seq.
Per bonorum possessionem contra tabulas quibus conferatur, p. 719.
Possessio quæ ventri datur alia est quam quæ iam natis datur, p. 735. & seq.
Posterior creditor priorem pecunia sua potest dimittere, p. 367.
Postulationes quomodo à cognitionibus distinguantur, p. 168.
Postulare quid sit, p. 195. Olim in eadem caussa licuit, p. 197.
Postumus non verbum duplex sed productio verbi post, p. 490. qui in vita post testamentum nascitur ex propriâ vi verbi dicitur, ibid. Est incertâ persona, ac ne persona plerumque, p. 492 Omnis qui in vtero est moriente testatore si natus sit bonorum possessionẽ ex iure prætorio petere potest, p. 657. quæ propriè sit, p. 490. 734. quare is potissimum & in vsu quotidiano dicatur qui post patris mortem nascitur, p. 491. Olim nisi suus nequaquam instituti potuit, p. 491. & seq.
Potestas in liberos & seruos quæ olim, & quo iure inducta, p. 126.
Potestatis verbum quid significet, p. 424.
Potestas in capite libero omnis iure ciuili data permissa, magistratuum, patrum & tutorum, p. 425.
Potior in pignore quis sit, & quare potissimum inspiciatur, p. 367. & seq.
Prædes litis vindiciarum qui, p. 869.
Prædia ptouincialia & tributaria publica dicta & à priuatis separata, p. 234. prouincialia vel erant stipendiaria, vel tributaria quæ possessiones appellabantur, p. 901. minorum sine decreto alienari non possunt, p. 473.
Præfectus prætorio imperatoris vicarius, p. 62. Galliarum sub Arcadio & Honorio Gallias Hispanias & Britãnias vniuersas habuit sub sua dispositione, ibid. formas statuebat quæ vim legum habebant non tamen leges erant, p. 114. Ei primum summa rei militaris deinde ciuilis administrationis credita p. 145. Eius potestas post imperatorẽ secunda dignitas consulari & patriciatui inferior, p. 146. quomodo solus vice sacra cognoscere dici possit, p. 148. Eorum nomina non eadem, nec Diœceses, per Orientem duo sub Iustiniano & vbi sedem habuerint itemque alij omnes, Olim duo tantum, demum quatuor quibus potestas in milites adempta & Magistris militum tributa, p. 146. Eorum quanta fuerit magnitudo, ibid. suos vicarios in vrbe habuerunt sicut & Præfecti vrbi, p. 150.
Præfectus vrbi quando legitimus Magistratus esse cœperit, p. 111. 147. Ius dixit etiam cum legitimus Magistratus non esset, Senatum potuit habere licet nec senator, nec senatoriæ ætatis, hodie verò senatus princeps est ab Augusto perpetuus factus, p. 147. Ei potiores dignitate Patricij, Consules, & Præfectus prætorio cui tandem exæquatus, p. 147. & seq. Eius iudicium sacrum dicitur, p. 148. vice sacra cognoscit tantùm de appellationibus Prætorum, & alijs ex prouincijs varijs, ei totus vrbis status commissus est, vt quidquid intra eam & centesimum miliarium committatur ad eum pertineat, p. 148. Consilio Mœcenatis ad coercenda crimina potissimùm introductus, ibid. Omnia corporatorum genera regit, curam spectaculorum, & quietis publicæ, & annonæ gerere debet, sed annonæ particeps præfectus annonæ, p. seq. quomodo extra vrbem & eius terminos possit iubere iudicare & interdicere non solùm vrbe, sed etiam aliqua Italiæ regionum & relegare ab Italia, p. 150.
Præfectus vigilum primum sub se septem militum cohortes habuit, deinde plures. Propriè magistratus non est, ideoque sub dispositione præfecti vrbi reponitur in Notitia, olim forum proprium habuit, & commentariensem, ac ideo ius in carcerem conijciendi, spectabilis & ideo mediocris magistratus, sub Impp. clarissimus, p. 155. Ei prohibitum ne sua auctoritate de capitalibus caussis cognosceret, p. seq. Eum Iustinianus in Prætorem plebis muta-

mutauit, ibid.
Præfectus Augustalis re & effectu Procõsul & ita quandoque dictus, aliquando præcisè præfectus, aliquãdo præfectus Aegypti, Aliquando Vicarius Augustalis, p. 158. principis nõ populi Rom. magistratus vnde dubitatum an Reip. causſa absit, ib. Prouinciã habere quomodo dicatur cum Diœcesem habeat, Prefectis pretorio annumeratur, itemque procõsul Cappadocię, spectabilis fuit, p. seq. est instar proconsulis, p. 164. semper ex equestiri ordine, p. 159.
Prælegare quid sit, & prælegari dos peculium & obligatio quomodo dicantur, p. 570. & seq.
Præscriptis verbis actio omnis est in factum, p. 355.
Præscriptionis & exceptionis promiscuus est vsus, p. 912.
Præses propriè dictus è Senatorio aut equestri ordine sumebatur, p. 159. Eius nomen generale, continet omnes prouincias regentes licet senatores sint ibid. speciali appellatione continetur legatus Cæsaris & à magistratibus populi Rom. separatur, p. 160. ij siue legati Cæsaris non vnius generis, & vnde factum vt varias sortiti sint appellationes consularium, correctorum, aut præsidum ibid. iudicibus de iure dubitantibus, non de facto consulentibus debent respondere, p. 385.
Præstare rem quid sit, p. 351.
Præsumptiones quid sint, p. 384.
Præteritione suorum ipso iure nullum est testamentum, p. 687.
Præteritus iure prætorio ab intestato quomodo per contra tabulas succedere dicatur, p. 711. Emancipatus qui petit contra tabulas effectu rem fratris auffert, p. 714.
Prætores noui vetera edicta in vulgus probata sequebãtur & inde tralititia, noua addebant, manca supplebant, & vitiosa emendabant, p. 45. ius ciuile confirmant, cum illud hominum vsu probari intelligunt, sed cum eundem vsũ, aliquid in iure aut improbare, aut desiderare aduertũt, id quod exvsu esse vident, colore aliquo quæ sito ex iure vertũt in assiduum iurisdictionẽ & ita sub nomine ius dicentiũ effectu ipso quasi legislatores, p. seq. Iudices certa iudicandi formula ex edicti conceptione includebant, non nisi ex appellatione iudicabant, p. 47. Eorum edicta in rem non in personam scripta, ib. Eorum appellatione ceteri omnes magistratus continentur, itemque iuris prætorij, p. 110. Apud veteres qui, & prætoria, p. 145. Omnem magistratum qui iure & exercitu præ iret, maximè consules olim eorũ nomen continuit, p. 152. qui magistratus propriũ sibi prætoris nomen fecit, ibid. etiam ante Consules in Rep. fuerunt qui imperatores ideſt duces exercit° erãt, ibid. vbi defficit iurisdictio æquitatem sæpe stipulationibus interpositis conseruant, p. 626. Eorum nomine plerique magistratus à veteribus insigniti, p. 153. Eorum iurisdictio valdè tandem coangustata & iudicandi necessitas imposita, collegæ Cõsulum quod ijsdem auspicijs crearentur, p. 153. Olim clarissimi tandem spectabiles à populo primùm, deinde à principe creati è numero senatorum, & tandem senatorij ordinis onerosa sarcina, p. seq. Eorum designatio sub Impp. à Senatu facta, ibid. Ex edictis suis ius dicere ex lege Cornelia debebant, p. 176. Eorum iussu res ducta nõ deffendente reo fit in bonis actoris, p. 178. Eorum nomine in deffinitione postulandi omnes qui iurisdictioni præsunt continentur, p. 196. quomodo possint actionem tollere, p. 203. Edicto quod metus causſa directo non rescindunt id quod gestum est, p. 205. ipsi cognoscunt de restitutione minorũ propter eorum fauorem, p. 208. quibus casibus SC. & constitutiones succurrunt maioribus viginti quinque annis restitutionem ipsi exequuntur, p. 211. veteri appellatione iudices dicebantur, p. 217. creati in vrbe fuerunt reddendi iuris causſa, vel inter ciues inuicem vel inter ciues & peregrinos, p. 233. possessores pro dominis quomodo accipiunt, p. 268. 362. Actionem ex iureiurando contra ius ciuile quo colore dent, p. 293. tuentur pignus aut potius creditorem per hypothecariã, p. 362. Tutorem testamento non iure datum

datum ex more regionis confirmant, p. 430. dominos facere non possunt, sed declarare, p. 433. Eorum in arbitrio est quibus diebus pro tribunali sedere velint, p. 438. curare debent vt pupilli sine vlla mala suspicione alantur, p. 458. tempus suo arbitratu ad deliberandum dare possunt si testator non dederit, p. 521. bonorum possessionem denegant ex similibus caussis ex quibus oratio D. Adriani remouet ab hereditate eum qui aliquē testari prohibuit vel coegit, p. 546. ijs & IC. contra id quod disertè verbis legis continetur respondere non licuit, p. 654. bonorum possessores fingit iure ciuili heredes esse, p. 655. dominium in bonis quomodo concedant, p. 656. & seqq. in Edicto de bonorum possessionibus quo ordine cauerunt, p. 673. Edicti verbis liberis & eorum parentibus legata conseruauerunt, p. 716. & seq. liberorum gradu suos tantum vocant & deinde legitimos, p. 783. & seq. bonorum possessores facit per vnde legitimi quos ius ciuile heredes, p. 785. libertates omnes generaliter tuentur, ibid. desiderantur vbi caussæ cognitio est, p. 947. quomodo de actione aquæ pluuiæ, quæ est ex lege XII. Tab. edixerint. p. 849.

Prætor peregrinus ex iure gentium ius reddebat, p. 125. non ex Edicto vrbano nec apud eū lege agebatur, p. 153. additus prætori vrbano, p. 152.

Prætores rerum capitalium, fideicōmissarius, tutelarius, fiscalis prouincialis, qui, & quibus rebus deputati, p. 153.

Prætorium quid significet, p. 145.

Prætorianorum munus quod, p. 145.

Prætoria cohors vnde dicta, p. 145.

Pragmatica sanctio vnde dicta, & quid, p. 118.

Precaria possessio iusta est sed non vera, p. 920.

Precibus quæ principi offerebantur responsa prudentum inserebantur quandoque quibus ille sua rescripta firmabat, p. 54.

Principium cuiusque rei potissima pars est, p. 85.

Principia iuris, vt & cuiusque artis diligenter inuestiganda, p. 85. in difficilioribus & penitioribus latent, p. seq. Eorum dispositio qualis esse debeat, peritos, ab imperitis præcipuè distinguit, ibid.

Principis auctoritas de iuris auctoritate pendet, p. 23.

Principes in Rep. viri ius in artem redigere conati sunt, p. 27.

Principes in rescriptis ad preces supplicantium respondent, p. 56. creationē omnem magistratuum ad se pertinere voluerunt, p. 156. Eorum placita vnde dicta & cur in edictis & constitutionibus regum nostrorum vsurpetur clausula, CAR TEL EST NOSTRE PLAISIR, & similes, p. 42.

Pro herede possidere quid sit, p. 226. 918. & seq. gerere quid sit, p. 534. & seq.

Pro herede gestio non est actus legitimus, sed à prudentibus excogitatus, per quam olim hereditas non acquirebatur, p. 534. quare à prudentibus inducta, p. 535. quid differt à nuda agnitione, p. seq. explosa cretione factus est legitimus modus acquirendæ hereditatis, p. 535. & seq. magis est animi quam facti, p. 536. latiori significatu aditio quandoque *dicitur*, p. 538

Pro herede olim licuit se gerere heredi ex parte etiam clusis tabulis, p. 539.

Pro possessore possidere quid sit, p. 226. 918. & seq.

Pro emptore possidere quid sit, p. 917. & seq.

Pro suo aut alio quocumque titulo possidere dicitur, aut quo ad possessionem per se, aut quo ad vsucapionē & quia pro suo possidere dicatur, p. 928. & seq.

Pro derelicto rem habere quid sit, p. 923. & seq.

Pro socio quid distet à communi diuidundo, p. 277.

Pro non scriptis quæ habeantur, p. 596.

Protutelæ actio vel quasi tutelæ alia vtilis, alia directa & cui vtraque competat, p. 467. & seq. simile priuilegium habet in bonis protutoris, ac tutelæ in bonis Tutoris, ibid.

Pro tutore gerere, & pro curatore quid sit, p. 468.

Prohibuisse vel coegisse testari aliquem quis intelligatur, p. 546.

INDEX.

Probatio exigitur ab eo qui dicit, quod de exceptione rei etiam intelligendū, p. 833. intentionem vel exceptionem quæ ante vacua erat implet, p. seq. Eius plures sunt species, ibid.

Probrum minus est quam delictum, p. 37.

Proconsules olim, cōsulum loco in prouincias senatus decreto sortitò missi, quidam ex iure nouo singulas prouincias obtinebant, propriè spectabiles, p. 156. sub sua dispositione diœceses, id est prouinciarum vniuersitatem habuerunt. Legatos prouinciales habuerunt, quibus apparitio data est, siue propria, siue communis proconsulibus, p. seq. de omnibus caussis in prouincia solent cognoscere, nec possunt vicarios per ciuitates constituere, itemque præsides & similes magistratus prouinciales, p. 164. Eorum insignia quæ, p. 157.

Proclamatio ad libertatem vnde dicta, p. 889. quid sit, ibid. quibusdam denegatur aut ad personam, aut ad tempus, p. seq.

Proclamare ad ingenuitatem non licet post quinquennium à die manumissionis, p. 890.

Proclamans in libertatem per se litigare potest & petitus è libertate in seruitutem per procuratorem, p. 888.

Procrastinatio ex SC. Sylaniano non impedit heredem institutum si ante aditionem decesserit, hereditatem ad suos heredes transmittere, quod in legatarijs, fideicommissarijs, & seruis manumissis etiam obtinet, p. 543.

Procuratores Cæsaris qui in prouincijs erant, non omnes Catholici, rem principis citra codicillos administrant & iudicant inter priuatos & fiscum, p. 161. In iure ijdem qui rationales, in Notitia contra, & quibus varijs nominibus dicti, ibid. hastis fiscalibus præsunt, & quæ eorum reliqua munera, p. seq. præsidum aliquando vices gerunt & tunc omnia quæ ad illorum iurisdictionem pertinent habent quasi sua, non quasi mandata, p. 167. bona vacantia publicata vel alio modo ad ærarium delata per Cæsarianos, siue Catholicanos vindicabant, p. 319.

Procurator si cum eo lis contestata fuerit, dominus litis efficitur, p. 197. propriè quis sit, & quis deffensor, a solo domino cōstitui potest, p. 198. & seq. quadamtenus est qui pecuniam accepit vt calumniæ caussa negotium faceret vel non faceret, p. 200. Dominium directò non acquirit sed possessionem & per eam dominium, p. 659. Eius officium debet esse gratuitum sed potest honorarium accipere itemque aduocatus, cuius, & procuratoris lōgè sunt diuersa officia, p. 197. & seq.

Prodigus quo ad bona furioso comparatur, quia ea in parte furiosi facit exitū, p. 223. quis sit & an intelligatur is cui bonis interdictum non est, p. 475. Eius curator, prædia rustica sine decreto alienare non potest, alia potest, p. seq. Ei curator ex rescripto D. Pij datur, p. 475.

Professio inter homines nulla est, quæ arte non egeat, p. 21. honesta ornat potius omnem quam destruit dignitatem, p. 40.

Promissioni suæ sine iuramento aut fideiussore qui committantur, p. 184.

Proprietas nuda & plena quando dicantur, p. 239.

Prouinciæ & Diœcesis iure canonico, & iure ciuili contraria penitus acceptio, p. 153.

Prouinciæ à proprijs magistratibus gubernabantur qui Edicta sua proponebant, p. 2333. qui ius gladij habuerunt iudices ordinarij appellati, sunt clarissimi & ciuiles magistratus non militares prẹter comites, p. 160. Omnes senatores non sunt, p. 159.

Prouincialia prædia Italicis exæquata, nec ampliùs vectigalia, p. 236.

Proximus agnatus quis in lege XII. Tab. intelligatur.

Proximitatis siue propinquitatis nomen generale est, sed peculiare factum est agnatis, p. 789. & seq.

Prudentia duplex, naturalis & arte formata, p. 22.

Prudentum interpretatio emendata est à Iustiniano & eiusdem auctoritatis reddita, p. 48.

Prudentes quare ambages quærerent, p. 485.

Publica sunt quæ populi Rom. sunt, p.

131. aut sunt publica proprietate aut solo vsu, p. 131. & seq. Alia vniuersitatis, alia populi, alia vsu, p. 134. Iure ciuili, vniuersitatis recte dicuntur, p. 133. & seq. vel sunt in pecunia populi Rom. vel in vsu publico & illa inter publica non habentur quoad Publicanos. Eorum emptio quomodo valeat, appellatio ad populũ Rom. propriè non ad ciuitates pertinet, p. 950. quomodo à fiscalibus distinguantur, p. seq.

Publicani edicto de calumniatoribus tenentur, quo pluribus actionibus teneantur, p. 200. Illorum corpus, licet in certo loco sedem habuerit, tamen eorum stationarij litora celebriora frequentabant, p. 320.

Publicani propriè qui sint, & qui per interpretationem, p. 849. & seqq.

Publici appellatio quot modis accipiatur, p. 455. eius vectigalisque diuersa est significatio, p. 850.

Publicus vsus litorum præualet quasi proprietati, qua dicuntur esse communia, p. 132.

Publicorum vsus omnibus hominibus communis non est, sed solis ciuibus, p. 133.

Publicè interest ne bona neglecta pereant, p. 906. 956.

Publiciana in rem actio cui competat, est vtilis ciuilis vindicatio, p. 231.

Pupillaris substitutio quomodo moribus vel iure ciuili introducta dicatur, p. 31. Iure patriæ potestatis inducta est, non tam duo testamenta quam vnũ duarũ hereditatũ, cuiusmodi sit, p. 512. quo colore à prudentibus inducta, ibid.

Pupillaris substitutio exheradeto fieri potest, p. 514.

Pupillares tabulæ per querelam inofficiosi & postumi agnationem subuertuntur, p. 715.

Pupillus in solidum ex gestione tutoris obligatur, p. 449. in contractibus sine tutoris auctoritate alios obligat, sed non obligatur, iustam in litibus personam non habet, item nec adultus sine curatoris auctoritate, finita administratione tutoris vel curatoris qua actione conueniri possint, p. 450. 465. Agens actione tutelę dicitur reposcere, siue exigere tutelam, p. 460. Ei subueniendi curam omnem adhibere debet Prætor etiam contra testatoris voluntatem, quam plerumque in educatione spernit, p. 57.

Q.

Qvæ moris & consuetudinis sunt in iudicijs bonæ fidei venire debẽt, p. 373

Quæ vt indignis aufferuntur aliquando apud eum à quo relicta sunt remanẽt aliquando fisco vindicantur, p. 596.

Quę in testamentis scribuntur quatenus valeant, p. 610. & seq.

Quæstio seruorum, quæ sit habenda ex SC. Claudiano & Sylauiano, p. 544.

Quæstores, officiales non habuerunt, p. 39. sacri palatij iustitiæ custodes, leges dictabant & preces quibus ex persona principis rescribebant, ibid. Antiquissimi pene omnium magistratuũ etiam sub regibus, sed suffragio populi creati, p. 150. Ad varia officia deputati, p. 150. & seq. Eorum tria genera, exercitus, & principis candidati, p. 151. Nouum genus à Iustiniano inductum ibid. Candidati, sacri palatij tandem dicti, & cancellarij, ibid.

Quæstorem exercitus Iustinianus restituit, attributis ei quibusdã prouincijs & dispositione militaris annonæ, p. 151

Quæstura erat primordium gerendorum honorum sententiæque in senatu dicendæ, p. 151.

Quanti minoris generali redhibitoriæ nomine continetur, p. 371.

Quarta ex SC. Pegasiano quomodo quarta falcidia dicatur, p. 635. Omnis maximè legitima à lege Falcidia modum & nomen accepit, ibid. per SC. Pegasianum primùm inducta in fideicommissis omnibus, p. 638.

Quasi Seruiana directa est nõ vtilis, sicut & ipsa Seruiana, p. 363.

Quasi pupillaris substitutio cuiusmodi sit & in quo differat à pupillari, p. 514. quo iure dementibus, surdis, & mutis fiat, p. seq.

Querela inofficiosi testamenti à prudentibus quare inducta, p. 222. quid sit, 225. non testamentum improbat sed vitium

vitium arguit teſtatoris, p. 488. Eſt periculoſum remedium & ideo vltimum dicitur, p. 693. ipſo iure reſcindit teſtamentum, p. 709. Ea qui agit, agit ab inteſtato & fit heres ab inteſtato ſiue legitimus ſiue honorarius, eiuſque victoria proficit omnibus qui habent ſucceſſionem ab inteſtato, p. 714. Ea non ſemper totum teſtamentum reſcinditur, p. 722. Eam qui perfert inteſtatum patremfam. facit & poteſt ſe contendere aut heredem legitimũ aut bonorum poſſeſſorẽ, ibid.

Qui ſemel eſt heres nũquam deſinit eſſe heres licet ab eo emolumẽtum auffe-ratur, p. 531.

Qui in vtero eſt intelligitur eſſe in rerum natura quotiens de partus commodis quæritur, p. 492.

Qui non facit quod facere debet videtur illud facere ex quo dãnũ datur, p. 845.

Quibus ex legibus poſſeſſio eſt vltimum & extraordinarium Prætoris auxiliũ, alias eſt ex teſtamento, alias ab inteſtato, quomodo ab vnde legitimi diſtinguenda, p. 798. & ſeq. ei locus quando ſit, p. 799.

Quinquennij præſcriptio non impedit quæſtionem de emancipatione, p. 893

Quod intereſt quid ſit, duplum rei non egreditur, p. 352. incerti condictione petitur, p. 354.

R.

Ratio eſt naturæ lex, p. 3. Naturalis ſola cuique non ſufficit ad ius reddẽdum, ſed accurata arte opus eſt, p. 19. & ſeq. facile nos decipere poteſt ſola ſine arte, p. 22.

Rationes edere, & reddere in quo differant, percontari, examinare, diſpũgere, & excutere idem, reddere quid contineat, p. 459.

Re contractus fieri vnde dicatur, p. 338.

Receptum eſt compromiſſum, p. 213.

Reciproca ſubſtitutio cuiuſmodi ſit, p. 515

Rector prouinciæ idem qui corrector, & vice verſa, p. 653.

Recuperator eſt iudex datus vel pedaneus, p. 53.

Redemptus à iuſto hoſte vel diſſenſione ciuili, in ſeruitute eſt in qua retineri poteſt donec pretium ſoluat ſed non ideo ſeruus eſt, p. 891. & ſeq.

Redhibitoriæ actiones quare plurali numero, p. 371. vnde dãtur, modo in ſimplum, modo in duplũ, quid intendant, arbitrariæ ſunt & pœnales, euacuatæ quando ſint, p. ſeq. competunt intra ſex menſes vtiles, p. 373.

Redhibere quid ſit, p. 407.

Reditus quid ſignificet propriè & impropriè, p. 568.

Regula iuris omnis, non ab ipſo iure ſed ab interpretatione, p. 486. Idẽ quod deffinitio, ius per ſe nõ cõſtituit, ſed ex iure quod iam cõſtitutũ eſt ſumitur, 593

Rei verbum continet corpora & iura, p. 202. litem plerumque ſignificat, itemque negotium, p. 931.

Res iudicata quid ſit, p. 931. vt dici poſſit quæ deſiderentur, p. ſeq. iureiurando vel confeſſione in iure facta deciſa, æquiparantur, p, 937. Eam qui iudices faciant, p. 932. Eius exequendæ quot ſunt modi, p. 934. & ſeq. Itemque confeſſæ, p. 937.

Reip. & ſingulorum intereſt ius omne certa arte concludi, p. 23.

Reip. antiquæ cognitio IC. neceſſaria, p. 110. ſtatus in perſonis & rebus cõſiſtit, p. 121. verbũ in iure pro municipijs vt plurimum accipitur, p. 871.

Rei reſtitutio per actionem quod metus cauſſa, quomodo intendatur, p. 205.

Rei vindicatio quid, cui competat, & qui ea agit dominũ ſe eſſe contẽdit, p. 230 Eſt de rebus ſingulis mobilib°, immobilibus, animatis & inanimatis, ibid. Eius ſicut & petitionis hereditatis plures ſunt ſpecies, p. ſeq. Ea contra heredem pro legato vindicationis & præceptionis agere potuit, p. 555.

Rei vxoriæ actionem pater re vera habet ex filiæ voluntate & perſona eius adiuncta, p. 409.

Relegari quid dicatur, p. 570.

Religio, ſacra, & ſacerdotes cõprehẽdit, id eſt res omnes quę diuini iuris ſũt, p. 9

Religioſa in commercio hominum non ſunt, p. 284.

Reliqua neutro genere, & reliquæ fœminino idem, p. 459.

Rem iactam & pro derelicto habitam aut alioqui perituram inueniens ſuam facit, p. 326.

Remissio & satisdatio in operis noui nũciatione ad quid proficiant, p. 823.
Remissio quando vtiliter impetratur in noui operis nunciatione & quare impediat interdictum quod vi aut clam, non satisdatio, p. 824.
Rem suam nemo condicere potest, nisi furi, p. 288.
Renunciatio, in sponsalibus discutiendis vnde dicatur, interuenire debet sicut in dirimendo matrimonio, p. 406.
Retẽtio quartæ quomodo ex Trebelliano competat, quando heres nihil vel minus quarta habet ex defuncti iudicio, p. 644.
Repræsentatio quid sit, p. 570.
Repudiare potest qui & acquirere, p. 681. tãcitè vel expressè bonorum possessionem non potest curator furiosi, p. 683.
Repudiatio fauorabilis non est vt petitio, p. 682.
Rerum summa diuisio à iure gẽtium est, p. 9. apud IC. varia est, p. 131.
Rerum dotalium maritus non est simpliciter dominus, sed dotis caussa, p 397.
Rerum incorporalium non traditio propriè, sed quasi traditio per patientiam cedentis, p. 857.
Rerum permutatio est contractus innominatus do vt des, p. 354.
Res aut sunt communes omnium, aut publicæ, aut vniuersitatis, aut nullius, aut singulorum, p. 131. aut corporales, aut incorporales, p. 135.
Res & corpus à caussa differunt, p. 203.
Res fiscales sunt propriæ principis, p. 135.
Res pro tradita quando habeatur, p. 375.
Rescindi venditio quando dicatur, ipso iure aut per sententiam, p. 347.
Rescindendi verbum quam habeat potestatem, p. 204.
Rescripta, responsa quandoque dicuntur, p. 55. in quo à legibus & edictis differant, p. seq. vim legis aliquando habent, & generali eius appellatione continentur, ibid. quid sint & quare eorum frequentior copia quam aliarum constitutionum, p. 119.
Responsa prudentum propriè quid sunt, p. 48. Ante Augustum publica auctoritate non suffulta sed quasi tacito populi & senatus suffragio approbata, p. 49. & seq. Veterum prudentum qui iam è viuis excesserant quare specialiter confirmata, p. 55. à quo potissimum tempore iuris partem fecerint, p. 112. Magistratus in iure reddendo nõ adstringebant, p. 115. Eorum æquitas, p. 49.
Respondendi de iure mos cum ciuitate cœpit. Auctoritas legibus XII. Tab. data à decemuiris ad prudentes redijt, p. 49. in aulam principalem tandem retracta, p. 55.
Restituitur ex caussa, qui non omnino aut perperam edidit, p. 188.
Restituere quis dicatur, p. 202. opus in caussa aquæ pluuiæ quid sit, p. 847.
Restituendi verbum aliquando dominij translationem, aliquando naturalem redditionem significat, p. 249.
Restitutio & exceptio ex officio iurisdictionis prætoriæ proficiscuntur, p. 203. Illa, caussa cognita, ideſt parte præsente conceditur, p. 204. Eius faciendæ licentiam habet vsque ad sententiam deffinitiuam qui conuenitur actione ex Edicto quod metus caussa & per hoc pœnæ euitandæ, p. seq. In actionibus de dolo & quod metus caussa exprimitur, sed cum palam intenditur, p. 207. Omnis habet caussæ cognitionem, quã examinata prætor actionem restitutionis tribuit & iudicem dat apud quem restitutionis executio fiat, p. 208. Est actio prætoria, actionis verbo generaliter accepto, ibid. Minorum non cessat quamuis alia actio competat, sed ætatis fauore ordinarium & extraordinarium remedium illis competit, p. seq. Maiori viginti quinque annis ex quibus caussis detur, p. 211. Interdum precaria substitutio dicitur sed minus propriè, p. 505.
Restituendæ hereditatis duplex est modus, p. 631.
Resolui venditio quibus modis possit, p. 371.
Retentio partis dotis propter liberos quando fieret, p. 399. & ex quibus caussis variè fiebat, p. 408. per detẽtionẽ sine caussæ cognitione & iudice fiebat, p. 414. In quo differat à cõpensatione, ib. sublata est à Iustiniano circa

circa dotes, ſicut actio de moribus, nõ compenſatio, p. 405. 415. Ex quibuſdam cauſſis eſt ex quibus non eſt petitio, p. 618. quartæ olim ex Pegaſiano ſolum non ex Trebelliano, p. 645.
Reuerentia in quo conſiſtat, eſt obſequij altera pars, p. 760.
Reus in quibus cauſſis apud iudicem nõ ſuum ſe deffendere cogitur, p. 760.
Rigor & flexuoſum opponuntur, p. 506.
Ripæ & litora publica non ſunt, ſed eorum vſus, p. 132.
Ritus legis ferendæ qualis, p. 35.
Rodus metropolis Cycladarum & totius Adriæ ſub Veſpaſiano prouincia facta eſt, & à præſide adminiſtrabatur, p. 315.
Romani ſumma prudentia, & diligentia in iure exquirendo vſi ſunt, p. 27. tres habent quaſi perſonas quæ capita appellantur, p. 209. 424.
Romæ in cauſſa appellationis non ſemper litigandum, p. 219. cõueniri quomodo quiſque poſſit, quamuis alibi domicilium habeat, p. ſeq.
Romulus & alij reges ſenatus conſilio Remp. adminiſtrabant & leges curiatas, hoc eſt totius populi iudicia tulerunt, p. 28.
Rubricarum multarum etiam earum quę faciliores æſtimantur ignotus hodie ſenſus, p. 71.
Rubricam qui intelligit facilè ceteras tituli difficultates ſuperabit, p. 49.
Ruptum teſtamentum quid, p. 489. 496.
Rumpi & ipſo iure non valere diuerſa ſunt, p. 489.
Ruſticitati parcitur, p. 181.

S.

SACERDOTIVM prouinciale à tutela excuſat, p. 455.
Sanctæ Sophiæ templi ſingula admiranda, quomodo iuris ciuilis compoſitioni conueniant, p. 67.
Sanguinis linea pro cognatione vſurpatur, p. 807.
Sanguinolenti venditi & expoſiti comparantur, & in ſeruitute ſunt donec pretium fuerit exſolutum, p. 891.
Satiſdationi iudicio ſiſtendi, ſi pœna adiecta fuerit aut non, quomodo agatur, p. 183.
Senatores non ſuffragio, ideſt ære dato creati, ſed Cenſorum iudicio lecti ex magiſtratibus, vel qui magiſtratu functi eſſent, p. 36. Partem corporis imperatorij, ideſt conſiſtorij faciunt, p. 435. Senatu propter turpitudinem vel probrum mouebantur, p. ſeq. ij qui ſint, p. 137. Eorum olim tres ordines, quorum primi illuſtres, ſecundi ſpectabiles, tertij clariſſimi, p. 140. & ſeq. proprio dignitatis titulo dicuntur clariſſimi, p. 140. à quibus tamen quandoque diſtinguntur, p. ſeq. Eorum duplex acceptio, alij propriè, alij impropriè, alij principis largitate, alij generis fœlicitate, faſtigium Senatorum conſequuntur, p. 142.
Senatorij ordinis viris tantum Auguſtus ex veteri ciuitatis more reſpondendi de iure auctoritatem dedit, p. 51.
Senatus olim iuris condendi poteſtatem non habuit, p. 37. IC. quos imperator in conſilio habebat probauit, p. 50. Olim ius non faciebat ſine lege, hodie contra, & quo tempore ius illud cœperit, p. 112. & ſeq. leges confirmabat antequam ad populum referrentur, p. 113. Eius auctoritas ſub primis Imperatoribus plena, ſub poſterioribus non vtique, ibid. formas tantùm ſtatuebat non etiam leges generales condebat, p. ſeq. Eius auctoritas perfunctoriè in orationibus adhibita poſterioribus tẽporibus, p. 118. Eſt publicum conſilium & ſeminariũ magiſtratuum, p. 137. Eius ratio alia ſub principibus, alia Reip. temporib', p. 142. Eſt conſilium publicum cuius decreta SC. dicta ſunt, p. 323.
Senatuſconſulta quãdo vim legis habere cœperint, p. 110. quædam oratione & ſuaſu principum condita, p. 323. latiori ſignificatu leges itemque conſtitutiones appellantur, p. 786. Eorũ æquitas vnde colligi debeat, p. 37. Ijs condendis ſub Impp. quot Senatores adhibiti, ibid. ijs & moribus quando tutores conſtituantur, p. 426.
SC. duo de alendis liberis, p. 419.

SC. de liberis agnoſcendis & alendis quando locum habeat, p. 420. Macedonianum latum ſub Veſpaſiano, p. 323. Eius verba interdum ſeueriùs, interdum leniùs accipiuntur, p. 325. Ad omnes deſcendentes vtriuſque ſexus productum, ibid. prohibet mutuas pecunias dari filiofam. tam ſine vſuris quam fœnebres, p. 326. Non facit quo minus obligatio naturalis & ciuilis conſiſtant, imò & actio, p. 326. & ſeq. locum habet cuiuſcumque dignitatis ſit filiusfam. & peculium habeat paganum, non ſi caſtrenſe, p. 328. Orphicianum ad filias etiam & nepotes nepteſque productum, itemque Tertyllianum ex conſtitutione Iuſtiniani, p. 811. Pegaſianum eſt productio legis Falcidiæ ad fideicommiſſa omnia, p. 623. à Iuſtiniano exploſum eſt & præcipua eius capita in Trebellianum transfuſa, ibid. Eius duo capita, p. 640. Eo quarta in fideicommiſſis hereditatibus primum inducta, p. 634. Exploſo quare omnis auctoritas Trebelliano præſtita, p. 643. & ſeq. Ei quando locus ſit, p. 643. Plancianum quando locum habeat, p. 419. Sylanianum & Claudianum itemque alia ſunt de vlciſcenda teſtatoris morte, p. 544. ijs quando locus ſit, p. ſeqq. Trebellianum quare inductum, p. 625. fiduciarijs heredibus & legatarijs conſuluit, p. 627. per interpretationem inductũ eſt ad eos caſus quibus pars hereditatis reſtituitur, p. 640. generaliter quãdo locum habeat, p. 633. per interpretationem ad quemcumque ſucceſſorem productum, p. 634. Eius verba quomodo intelligenda, ibid. vſus valde coangustatus eſt poſtquam Pegaſianum factum eſt, p. 641. Velleianum eſt de interceſſionibus fœminarum, quando locum habeat, p. 332. Eſt nominatim de mutuis pecunijs ſed interpretatione Prætoris productum eſt ad quemcumque contractum & nouam obligationem, p. 332. & ſeq.

Sententia à cœtu & alijs actibus curiæ diſtinguitur, p. 142. lata contra iuris aliquam partem & contra edictum perpetuum nulla eſt, non ſi contra proprium edictum, p. 177. In procuratoris perſonam concipi debet, p. 197. duplex in actionibus arbitrarijs non profertur. p. 207. 304. Ferri non poteſt niſi præſentibus partibus, p. 121. dominium iure ciuili non conſtituit, ſed quod eſt declarat, p. 275. à prætore contra manifeſti iuris formam lata nulla eſt, p. 652. & ſeq. quoad fieri poteſt certæ pecuniæ vel rei eſſe debet, p. 933. quid differat à re iudicata. p. ſeq. Eius quis ſit effectus, p. 933. & ſeq. Eam ſine appellatione nullus corrigere poteſt quam qui dedit, p. 454. ſoli magiſtratus exequi poſſunt, p. 934.

Separatio quid & cui bono inuenta, p. 952. quando ei ſit locus, p. 952. & ſeq. Eſt beneficium Prætoris, p. 53. quibus caſibus denegetur, p. ſeq. Ea facta creditores heredis, ſi quid ſupereſt ex bonis teſtatoris poſſunt in ſuum debitum habere, at creditores teſtatoris ex bonis heredis nihil, p. 954. & ſeq.

Sepulcra infantium ſuggrundaria vnde dicantur, p. 835.

Sermo homini duplex, interior & exterior, qualis vterque, p. 82.

Seruitus iuſta in regnis exteris, p. 122. eius deffinitio generaliter accipienda eſt, p. ſeq. veſtigia earum apud nos ſuperſunt, vt ex conſuetudinum libris apparet, p. 122.

Seruitutes ſunt res incorporales, aliæ perſonarum, aliæ rerum ſiue prædiorum, Earum eſt vindicatio, p. 238. 252. perſonarum quæ ſint, itemqne rerum, generaliter ſunt iura, p. 252. ſunt qualitates quæ iure non natura exiſtunt & tam prædij cui ſeruitus debetur quam eius quod ſeruit, p. 252. & ſeq. Comparatiuè dicũtur qualitates, conditiones, & vtilitates prædiorum. Omnes hominum cauſſa ſunt introductæ, vt & reliqua iura prædiorum, quædam perſonarum aliquatenus dici poſſunt, quæ ancipites quodammodo ſunt, p. 253. prædij, nemo acquirere poteſt niſi qui habet prædium, & prædium eas præſtat eique debentur, ita ut qui ijs vtatur, prędij nomine vtatur, ibid. Alię in ſolo, alię in ſuperficie cõſiſtunt, p. 255. quæ in ſuperficie conſiſtunt ea ſublata pereunt, ibid. à proprietario in ſuperficie conſtitui poſſunt,

ſunt, ibid. per loca ſacra, religioſa & publica conſtitui non poſſunt nec per priuata pro arbitrio, quia earum certa eſt natura, ibid. Vrbanæ omnes non conſiſtunt in ſuperficie, nec ruſticæ in ſolo, ibid. quibus modis olim conſtitui & quibus acquiri potuerunt, p. 255. & ſeq. quæ à ſuperficiario conſtituuntur, non iure ſed tuitione Prętoris valent, p. 255. cum acquiruntur per tuitionem Prætoris vtilem actionem pariunt, p. 257. quando ipſo iure conſtitui & acquiri dicantur, & quibus modis hodie id contingat, p. ſeq. Earum cauſſam perpetuam cum dicimus naturalem intelligimus, p. 259. Earum quaſi traditio eſt à IC. excogitata, p. 257. ſi in earum conſtitutione addatur dies vel conditio ipſo iure non valent, p. 259. & ſeq. quædam promiſcuæ & communes ruſticorum & vrbanorum prædiorum pro varietate prædiorum quibus debentur, p. 262. à prædio cui ſeruitur non à ſeruiente denominationem accipiunt, ibid. Earum certa eſt natura, prudentum diſputatione deffinita iuxta quã licet nouas excogitare, p. 264. prædio proximè vtiles eſſe debent non per conſequentias, earum cauſſa perpetua & naturalis eſſe debet, ideſt non manu facta, prædij ad voluptatem conſtitui non poteſt, perſonæ poteſt, p. 265. ſeruitutis eſſe non poſſunt, item nec fructus, aut vſusfructus ſeruitutis, p. 266. & ſeq. in prædio alieno conſtitui regulariter non poſſunt, prædiorum per damnationem legari poſſunt, p. 267. conſtitutæ, in bonis noſtris ſunt, p. 266. 269. Nondum conſtitutæ in bonis noſtris non ſunt, nec tamen extra bona, p. 269. quomodo amittantur, p. 270. eas amittit qui aliud agit non qui plus, minúſue, ib. Ruſticæ & vrbanæ quod attinet ad non vſum in quo differant. ibid. Earum conſtitutio adiectiones temporis vel conditionis non admittit, p. 611. Aquæ ducendæ vel immittendæ faciunt ceſſare actionem aquæ pluuiæ, p. 848.

Serui & liberi noſtri ſunt in aliena poteſtate, p. 125.

Seruus non habet naturalem facultatem liberè quæ velit agendi, p. 122. In ius vocari non poteſt, p. 184. venditus ſub lege commiſſoria vel addictionis in diem, computatur in teſtatoris patrimonio, in ineũda legis Falcidiæ ratione, p. 342. traiectitiæ pecuniæ gratia mittebatur qui promiſſorẽ interpellaret nomine pecuniæ, p. 382. Eum qui inſtituit non ad hominem, ſed ad ius inſtitutionis verba referre intelligitur, p. 501. Alienus ſine libertate heres inſtitui non poteſt, proprius contra, & dominus eſſe debet, qui habeat teſtamenti factionem & poſſit iubere adire, p. ſeq. proprius in fraudem creditorum inſtitui poteſt non plures, ibid. Eius qui apud hoſtes decedit fit neceſſarius, p. 503. ſi aliunde quam à teſtatore libertatem accipiat fit voluntarius, ibid. cui fideicommiſſa libertas debetur teſtamento domini qui occiſus eſt ad tormenta feſtinanter tradi non debet, nec puniri niſi ſceleris particeps ſit, p. 545. peculiarium rerum nactus poſſeſſionem, cui legatum erat peculium cum adjectione ne æs alienum deduceretur heredem doli exceptione repellet, p. 578. Nummis ſuis redimi poteſt, p. 867. propter ſpem libertatis aditum ad Prærorem per ſe habet, ibid. cui fideicommiſſa libertas relicta eſt non pronunciatur liber à Prætore ſed rectè manumiſſus, p. p. 876. Statuliberi cauſſam non ante nanciſcitur quam ſit adita hereditas, 881. Ea lege venditus vt manumittatur poſt moram manumittendi liber fit, p. 883. liberali iudicio ordinato, liberi loco conſtituitur ita vt etiam aduerſus dominum actionem intendere poſſit, & viciſſim ſuſcipere cogatur, p. 890.

Seruorum vna eſt conditio, p. 122. & ſeq. cognationes quomodo non eſſe dicantur, p. 790.

Serui pœnæ libertatem perdunt & bonorum publicationem patiuntur, p. 482. Reip. ideſt municipiorum ex diligenti obſeruatione in eorum manumiſſione liberi fiunt, p. 871. Vniuerſitatum vt libertatem vindicta aſſequerentur lege lata opus fuit, ibid.

Serui quomodo habeant teſtamenti fa-

ctionem, itemque filijfam. p. 501. Ex cauſſa libertatis aditum ad Prætorem habent, p. 889. Iuris ciuilis, ne quidem prætorij edicti communionem habēt, ibid. Cum ad libertatem proclamant quomodo dominos ſuos ad prætorem perducant, p. ſeq. Eorum manumittendorum prohibitio, vel eſt perpetua, vel temporaria, p. 884. Manumiſſorum à dominis debitoribus ſtatus in ſuſpenſo eſt, p. ſeq.

Similitudo patroni in fiduciarijs pupillis cum ipſa tutela expirat, p. 434.

Singulæ res ex veteri iure erant nominandæ vt in alium transferri quocumque modo poſſent, p. 36.

Societas eſt quaſi ius fraternitatis, p. 379.

Solemnitas verborum, & formularum impetrandarum neceſſitas quando ſublata ſit, p. 35.

Solidum ſingulis legatarijs re tantùm coniunctis in legato per vindicationē debetur, p. 556. & ſeq. aliter ſingulis debetur verbis tantùm coniunctis in legato per damnationē, p. 557. & ſeqq.

Solutio ante diem eſt donationis ſpecies p. 572.

Species apud IC. certum corpus generaliter ſignificat, p. 583.

Spectabilitas & illuſtratus, clariſſimatu maior ſed eo tamen augetur, p. 141.

Sponſalia plerumque fide amicorum firmantur vnde firmare pro ſponſare in idiotiſmo VASCONVM, p. 388. Eorum varia deffinitio, ibid. propriè contractus non ſunt ſed pactum, ideoque rectiùs conſtitui, quam contrahi dicuntur, p. ſeq. Coniunctiſſima teſtamentis ſunt, itemque nuptiæ, dotes, tutelæ, & curationes, p. 360.

Sponſio quid, p. 388.

Spurij qui & qui quaſi ſpurij, p. 389.

Statuliber qui & vnde dictus, p. 880. donec conditio impleatur, ſeruus heredis eſt, p. 881. Conditionem quæ in dando conſiſtat ex peculio ſuo exſolere poteſt, p. ſeq. Adueniente die vel conditione ſtatim liber fit ſine facto heredis & eſt libertus teſtatoris hoc eſt Orcinus, ibid. Ei comparatur is cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt, eū adita hereditate alienatum ſequitur ſtatuliberi conditio quæ immutabilis eſt, p. 881.

Statulibertas quid, teſtamento vel codicillis eo confirmatis relinqui tātum poteſt, p. 881. à teſtatore dari fideicommiſſaria libertas, ab herede propriè aſcribi dicitur, p. ſeq.

Status hominum cognitio neceſſaria, p. 121. & ſeq. quid ſignificat, p. 122.

Status viuorum retractatur per accuſationem colluſionis, p. 894.

Status mutatur poſt annum miſſionis, p. 496.

Stipulatio ad omnes contractus firmandos adhibetur, ſicque eius nomine omnes contractus poſſunt intelligi, p. 240. Eius ſubſtantia eſt conuentio iuris gentium eſt, itemque acceptilationis, p. 259. de operis noui nunciatione quid ſit & quid contineat, p. 825.

Stipulationes prætoriæ cautionales inſtar actionum habent, p. 837. & ſeq.

Stragula & ſtramenta quid ſint, hæc alimentorum legato continentur, illa nō item, p. 581.

Subſtitutio quid, p. 504. in quo differt à reſtitutione, p. 504. & ſeq. alia directa & propriè, alia precaria & impropriè, p. 505. directa ab herede propria auctoritate adiri poteſt, precaria ab alio poſtulanda, p. 510. differentia inter illas ſublata non eſt, quamuis ſublata ſit verborum ſolemnium differentia, ibid. ſimplex diuiditur in vulgarem & pupillarem, ibid. compendio facta & reciproca quomodo diſtinguuntur, p. ſeq. duplex, vel ſpecialiter in vtrumque caſum concipitur, vel generaliter nullo caſu expreſſo, & hæc vel eſt reciproca, vel non, quo caſu compendio facta dicitur, ibid. reciproca quid ſit, p. 515. pupillaris quæ in reciproca continetur, tacita eſt non expreſſa, ibid. Compendio facta poſt pubertatem in pagani teſtamēto omnino euaneſcit, in militis contra, p. 516. & ſeq. inſtitutionis nomine continetur, p. 517.

Subſtitutiones caducis antiquiores quæ ne fierent inuenta eſt reciproca, vel ſecūda ſubſtitutio, p. 515. & ſeq. Omnes ſub conditione eſſe videntur, & quid ſit cum purè fieri dicuntur, p. 518. Earum duo ſunt caſus primus & ſecun-

cundus, siue vulgaris & pupillaris, p. 511. genera sunt quinque, p. seq.
Subtilitas in iure docendo necessaria, nimia tamen vitiosa, & quando talis dici possit, p. 76. & seqq.
Successio omnis siue testati siue intestati, aut legitima est, aut honoraria, p. 649. Ex bonorum possessione quomodo hereditas dicatur, p. 656. & seq. In legitimis hereditatibus quare olim non fuit, hodie est, p. 670. 791. & seqq. In bona libertorũ iuris patronatus præcipua pars est, p. 767. Ab intestato ex iure prætorio iusta, ex ciuili legitima dicitur, p. 802. in suis heredibus alia est quam in agnatis, p. 804. Ex lege XII. Tab. quo ordine deferatur, p. 807.
Successorij Edicti quis color, p. 793. illud in vnde vir & vxor locum habere non potest, p. seq. Eius pars, in omnibus intestati gradibus locum habet, p. 791.
Suggrunda, protecta, proiecta, & mæniana quid, p. 834.
Suppellex quid sit, est pars instructi, vsus magis quam deliciarum caussa comparatur, Rustica & vrbana eadem ratione intelligitur qua penus, eius legato quid contineatur, p. 579.
Superficiei nomine vineæ & arbores cõtinentur, p. 255.
Superficiarius quasi inquilinus est, p. 233.
Superficium pars fundi est & eo mutato vel sublato fundus non idem videtur, p. 399.
Suorum heredum nomen liberis in iure ciuili vnde inductum, p. 487.
Sui heredis quasi agnatione rumpitur testamentum, p. 489.
Suus postumus quis, p. 492.
Sui etiam nescij fiunt heredes, p. 538. sũt necessariò tum ex testamento, tum ab intestato, p. 501. & seq. Ad bonorum possessionem contra tabulas admittũtur soli aut qui pro suis habentur, p. 688. per bonorum possessionem quatenus iniuriam patiantur, p. 719. qui collationem desiderant contra tabulas accipere debent, aut illius iure hereditatem retinere, p. 721. Legitimi etiam dici possunt & dicuntur quandoque sed distinctionis caussa separantur vt plurimùm, p. 786. primi sunt inter legitimos, itemque qui pro suis sunt, p. 787. propriè qui dicantur, p. 802. & seqq. Natiuitate & adoptione fiunt itemque consanguinei & agnati, p. 803. vnde dicti & nihil aliud propriè quam domestici, p. 805. etiam heredes non instituti heredes sunt & instituti non adeunt sed retinent hereditatem, p. seq. Eorum nomen vnde manauit. Eos tantùm & agnatos lex XII. Tab. vocabat ab intestato, p. 657. 810. illis extantibus legi Iuliæ & Papiæ locus esse non potuit.
Suspecti accusatio lege XII. Tab. introducta, p. 451. Ante gestionem esse non potest, ibid. Tutorem inuitum à tutela remouet, p. seq. Romæ & in prouincijs apud quos institui possit, p. 454.
Suspensio quid sit, & quid differat à dilatione, p. 606. & seq. conditionis & moræ quomodo discrepent inter se, p. 607.
Suspensionis pœna in iure canonico quid, p. 607.
Syndicus qui, procuratoris officio fungitur & vnde eius vsus introductus, p. 198.

T.

TABVLÆ signatæ & ligatæ quid, earumque ligandarum ratio, p. 497. Extare quando dicantur, p. 674. & seq. Eas extare oportet in petenda bonorum possessione contra tabulas, p. 674. Eas aperire opus est iure ciuili vt hereditas adeatur, p. 677. quæ & extrinsecus formam solemnem habeant & intus voluntatem defuncti perscriptam, exigit Prætor vt det bonorum possessionem contra vel secundum tabulas, p. 743.
Tacitum pignus in prædijs rusticis non est admissum nisi ita sit conuentum, p. 365.
Tanquam ex familia, non tum quem ex familiæ dici debet quinta bonorum possessionis species, p. 664.
Tebennus & Palmata idem, p. 157.
Temporariæ caussæ contractuum dominium non mutãt sed perpetuæ, p. 398.

Tempus mortis & tempus quo quis non vult heres esse in quo differant, p. 793.
Tempus & conditio casum incertũ habent, p. 888.
Testamentum qua ratione iuris gentium dici possit, p. 10. patris rectè factum intelligitur, filijs contra pietatis officium exheredatis, nec ciuili aut honorario iure conuelli potest, sed cum dicitur vitio subiectum esse, referendũ illud est ad vitium testatoris non ad testamentum, 222. directo non impugnat, neque id rectè factum negat qui de inofficioso queritur, p. seq. Est ex lege XII. Tab. aut eius aperta mente, sicut & stipulatio, p. 250. Olim fuit actus legitimus & verbis tantum imperatiuis concipi potuit, sicut & reliqua quæ ab ipso iure sunt, p. 481. Nõ nisi post mortem valere potest, ibid. Eius tabulæ vnde dicantur, ibid. facere qui impediantur & quare, p. 481. & seqq. Eius sextum genus compositum est ex iure ciuili constitutionibus & edicto, p. 478. 486. Eadem lege proditum ac tutelæ, iuris publici & ab ipso iure est & in eo prȩcipua de liberis cura, p. 478. propria sua vi quid significet, quid vsu, eiusque deffinitio, p. 478. & seq. vetus & nouum sacri codices vnde dicti, ibid. Illius ius ex alieno arbitrio pendere non debet, p. 479. nuda voluntate constitui non potest nisi à mĩlite, ad populum ferri ab eo rogari, & per eum iuberi, sanciri que sicut & leges primis temporibus opportuit, p. 481. Vno contextu quare scribi oportere IC. interpretati sint, ibid. Eius ordo in verbis legitimis & reliquis solemnibus potissimũ consistit, quæ si fuerint prætermissa non iure factum dicitur, p. 484. Solemnia partim à iure ciuili, partim à iure Prætorio militibus primũ, deinde municipijs quibusdam & rusticis remissa, & tandem constitutionibus penitus sublata, ibid. Eius primũ genus, quare calatis comitijs, Secundũ procinctum, Tertium per æs & libram vnde dicta, eorumque solẽnia, p. 485. & seq. Eius quartum genus, nũcupatiuum quid, p. 486. quintum genus ex solo iure prætorio, septimum & vltimum constitutionibus Iustiniani præsertim inductum, quibus omnia ferè testamentorum iura sublata sunt, ibid. Eius ordinatio non solis solemnibus absoluitur, sed plerisque iuris regulis continetur, ibid. Præterito filio qui in potestate est ita ab initio inutile est, vt nullo casu conualescere possit, p. 488. quod per querelam rescindi potest itemque quod rumpi vel irritum fieri iusta sunt & iniustis opponuntur nec vitiosa sunt sed fieri possunt, p. 494. propriè illud est quod iure ciuili perfectum est, ibid. rite perfectum aliquando per abusionem dicitur quod perfectum re vera non est & contra, p. 495. quædam vitia naturalia, quædam extrinsecus aduenientia illud infirmant, ibid. Iniustum ruptum, & irritum tuitione Prætoris interdum sustinentur, p. seq. infirmatur aut inuito testatore aut volẽte & hoc vel partim vel omnino, p. 497. delere, inducere, scribere, superinducere, perducere, circumducere, & cancellare quid, p. seq. Non colligatis lino tabulis olim quomodo valuit, ibid. Eius scripturam vel consignare tantum, vel etiam ligare, vel tantùm clausam inuoluere hodie licet, ibid. Eius condendi forma à prudentibus proposita, ita vt nec nuda voluntate constitui nec infirmari possit, p. seq. Vim ex institutione accipit & in ea sola illius substantia ita consistit vt ea sola faciat testamentũ, p. 500. Eius factio publici iuris est & quid ea sit, p. 501. & seqq. vel iure ciuili, vel iure militari fit, & quid sit militari, p. 523. Vnde publicũ instrumentũ dicatur, p. 539. Eius qui occisus est aperiri, recitari, vel describi ex edicto Prætoris quando debeat, p. 545. Qui facere non potest codicillos facere potest, p. 548. vt consistat institutio tria in ijs tempora spectanda sunt, p. 594. Viuo etiam testatore publicatur, p. 677. Eius alia est forma iure ciuili, alia prætorio, p. 689. Nullum est iure ciuili in quo filius præteritus est, sed prętorio est aliquid quod rescinditur per contra tabulas, p. 688. sola inofficiosi querela cõuelli potest in quo filius etiam immerens exheredatus

datus eſt,p. 693. ritè perfectum quando poſteriori imperfecto rumpatur,p. ſeq. quandoque omni iure perfectum eſt, ciuili & prætorio, aliquando nullo,aliquando alterutro,p.697. In quo præteritus eſt poſtumus quouſque conſiſtat,p. 704. ipſo iure nullum,aliquando potius eſt iure perfecto,p.ſeq. iure prætorio reſcinditur per bonorũ poſſeſſionem contra tabulas, p. 708. & ſeq. per querelam inofficioſi non ſemper totum reſcinditur,p.714. cum per contra tabulas reſcinditur nihil eo relictum valet, itemque in agnatione poſtumi & querela inofficioſi, p. 716. quare in tabulis olim tantùm ſcribi potuit, itémque donationes, p. 742. Notis exaratum iure ciuili non valet, p. ſeq. quo modo & fine ſignaretur, p. 744. Eius factionem habuiſſe & teſtamenti faciendi & mortis tempore voluit prætor eum cui bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas daret, p. 745. quod iure ciuili ſublatum eſt,aliquando valet iure prætorio, p. ſeq. Eodem dari & adimi vt quid poſſet vnde dubitatum fuit,p. 878. & ſeq.

Teſtamentaria libertas, teſtamento codicillis eo confirmatis & ab inteſtato etiam poteſt relinqui, p. 874. manumiſſio eſt ab interpretatione legis XII. Tab. ſub Conſulibus primum cœpit & ſola palam libertatem tribuit,p.874

tutela à quib⁹ dari poſſit, & quibus,& quo modo, quibuſque verbis, p. 428. nullo heredisminiſterio indiget,p.ſeq. legitimæ opponitur ſæpiùs,licet legitima ſit aut potiùs quaſi mixta, ibid. Eius datio non permittitur abſolutè arbitrio teſtatoris, ſed certo iure conſtat vt à quibus oportet, quibus oportet, quo oportet modo & vbi oportet detur, p. 428.

Teſtamentarius tutor lege XII. Tab. cõfirmatur, p. 426. Ex quo tempore adminiſtrare debet, & ex quo legitimus & datiuus, p. 442.

Teſtandi latiſſima poteſtas quo iure coangũſtata, p. 486. 612.

Teſtantis voluntas aliquando defficit,nõ ipſum teſtamentum, p. 746.

Teſtari aliquem qui prohibuit vel coegit hereditarijs actionibus itemque poſſeſſorijs priuatur, p. 797.

Teſtator aut magiſtratus tutorem conſtituendi poteſtatem habet, nõ neceſſitatem, p. 426. plerumque tutelam delegat, p. 444. legem teſtamento dicit,p. 480. Olim verba nuncupationis pronunciare debuit tabulas teſtamenti tenens, p. 483. heredem ſuum per inſtitutionem hereditati obligat, p. 499. qui de partienda hereditate rogauit heredem intelligitur voluiſſe quartam tantum eum retinere,p. 639.

Teſtatus partim, & partim inteſtatus ex iure ciuili, & ex eodem ac ex iure prętorio ſimul quando fiat, p. 709. per contra tabulas quis eodem iure & gradu decedere non poteſt, p. 715.

Teſtatio, conteſtatio,& deteſtatio quid, p. 478.

Teſtium nomine quæ veniant, p. 384.

Tiberius primus viris equeſtribus ius reſpondendi de iure conceſſit, p. 52.

Tirones qui recipiantur, p. 527. probati nota publica ſignantur, in numeros referuntur & ſacramento obligantur, p. ſeq.

Titulus primus Digeſtorum pertinet ad omnes alios ſequentes & totius operis materiam demonſtrat, p. 2. quomodo cõueniat titulo primo Codicis, p. 4. idem ſignificat quod rubrica, p. 99. proprius de conſtitutionibus principum quare, p. 117. de ſtat.hom.quid diſtet à tit. de his qui ſui vel al. iur. ſunt,p.125. de rebus quare interſeritur inter titulos de ſtatu priuato & de ſtatu publico, p. 136. de offic. iurid. ff. de iuridico Alexandriæ ſpecialiter eſt accipiendus & quare in eo nulla mentio iuriſdictionis habeatur ſed tantùm legis actionum, p. 163. de confeſſ. quid diſtet à tit. de inter. in iur. fac. p. 280. & ſeq. de ſucceſſ. edic. quid differat à tit. quis ord. in poſſeſſ. ſeru. p. 80. de reb. dub. quid diſtet à tit. de prob. p. 591.

Tituli iuris non promiſcuè vt ſors obtulit diſpoſiti, p. 100. Eorum connexio pars prȩcipua paratitlorum,p.94.Pandectarum ſeries quæ, p. 99. & ſeqq. Omnes qui ſingulis partibus continẽtur quomodo continuandi, p. 102. & ſeq. de Senat. & ſequentes quare prȩcedant

cedant titulos de iurisdictione, p. 136.
Tractare in iure quid significet, p. 47.
Traditio iuris gentium non ciuilis & per eam acquirebantur tantùm res nec mancipi, p. 259. quæcumque dominiũ naturale transfert, non ciuile, p. 629. hodie generalis rerum omnium alienandi modus, p. 857. Efficax non est, si sit sine iusta causſa, p. 903. in vsucapione quando regulariter debet præcedere, p. 923. Transactio fit aut super lite incerta, aut de re dubia, p. 193. de alimentis cum sint res certa quomodo valeat, si fiat simplici stipulatione de obligatione re contracta non perimitur actio, p. 194. Ei tutiùs est subijcere pœnalem stipulationem, quam simplicem vel Aquilianam, ibid.
Translatio omnis continet adeptionem, & quot modis fiat, p. 590.
Tribunal desiderant quæ decreto fiunt, p. 438. soli magistratus habent, p. 947.
Tribuni militares qui, p. 155.
Tribunianus summis virtutibus præditus & disciplina omnium artium clarus, probisque moribus, lucri tamen cupibus, sed iusti, p. 69. Eo in iure exercitiorem ętas sua nec sequens hucusque tulit, nec futura feret, p. 70. Edictum perpetuũ habuit, & eius ordinem in Digestis imitatus est, sed in Codice nouum excogitauit in quo ingenium eius emicuit, p. 71. Artem iuris tenuit, non veteres aut recentiores interpretes, ibid. Iussus est totum ius in quinquaginta libros & certos titulos digerere, p. 96.
Tributoria actio cui, & aduersus quem competat & vnde, p. 315. & seqq.
Tributum ad principem, stipendium ad populum pertinuit, p. 851.
Triticum quandoque sub genere frumenti, quandoque generaliter pro quocumque grano accipitur, p. 575.
Torrens quid sit, p. 844.
Turpis & indignus moribus quis sit, potest sponsus huiusmodi à filia recusari p. 390.
Tutelæ deffinitio, eiusque explicatio, p. 423. & seqq. generalis est & ad legitimam non restringenda, p. 425. administratio, quandoque post pubertatẽ, quandoque post vigesimum quintum annum perseuerat, vel in partes, vel in regiones, inter tutores distribuitur, p. 443. diuisio non iuris sed iurisdictionis est, item & delegatio, contra iuris ciuilis regulas admissa, p. seq. officium summo iure indiuiduum est, nec reuera diuiditur, sed administratio quæ diuisio administrationi modum non officio facit, p. 445. periculi diuisionem sicut & administrationis Prætores & principes tuentur, p. 447. Contraria aduersos pupillos datur, p. 466.
Tutela quorum propria sit, p. 424. Testamentaria & datiua, non minùs legitima est, quam quæ propriè legitima dicitur, p. 425. & seq. Aut testamentaria aut legitima, aut datiua est. p. 426. legitima arbitrio nullius permittitur, sed omnino à lege datur ita vt agnati pupillo quasi existant statim & fiant ipso iure tutores, p. 426. legitima & datiua cessant quamdiu speratur testamentaria, p. 427. Est officium virile, ibid. Datiua legitimæ concedit, p. 431. Testamentaria quare non sit actus legitimus cũ sit à lege, p. 436. legitima cedere, non verò se abdicare permissum, p. 433. per multos spargi non debet, p. 443. Eius publica vtilitas est, p. 440. Est munus & onus, & omnis iuris ipsius auctoritate mandatur, p. 453. Non est munus priuatum, non prouinciale, non Reip. sed publicum, p. 455. & seq. quomodo munus ciuile personale, & munus municipale dicatur, & à ciuili distinguatur, p. 456. publicum munus est ex interpretatione, ibid. Cum de immunitate agitur, non venit nisi nominatim exprimatur, ibid. ad illã alij non prohibentur sed non admittuntur, alij nominatim prohibentur & hi protutelæ conueniri non possunt, sed negotiorum gestorum illi possunt, p. 467. Omnium prima & princeps est testamentaria, p. 478. Quam qui recusat & pupilli educationem, amittit legatum sibi ideo relictum, p. 457.
Tutoris datio, licet sit legis actio, non competit ei, cui generaliter data est legis actio nisi ei nominatim lege cõcessa sit quæ ijs conceditur qui magis pupillis

pupillis vtiles ſunt, & qui eã habeant, p. 163.

Tutor quare actorem nõ procuratorem conſtituat, p. 198. poteſtatem temporariam quæ pubertate finitur habet, à Senatu aut principe fieri poteſt non à Prætore aut teſtatore, quæ eius origo, eſt vel ex lege, vel ex alio iure, quod eius vim habeat, p. 425. deffenſor ſimpliciter appellatur, ibid. Teſtamentarius etiam datiuus non malè dici poteſt, p. ſeq. Conſtitutionibus quandoque datur, ibid. datur aut gerendi cauſſa, aut honoris, qui & quãdoque gerit, aut notitiæ gratia, p. 427. Teſtamentarius non cogitur ſatiſdare rem pupilli ſaluam fore, ibid. Etiam liberis exheredatis à patre iure datur, p. ſeq. perſonæ potiſſimùm non ſubſtantiæ datur, ſed talis datio vtilis eſt, p. 428. & ſeq. Eius datio non tenet niſi talis ſit datus qui dari poſſit, p. 429. præter mulierem & incertam perſonã dari poteſt, cuilibet cum quo eſt teſtamenti factio, ibid. non iure teſtamento datus à Prætore debet confirmari, qui modò magis teſtamentarius eſt quam datiuus, modò contra, p. ſeq. datus à cognato vel extraneo, pro pupilli vtilitate confirmatur, itemque curator, qui numquã teſtamento iure datur, p. 431. ſub conditione à magiſtratu dari non poteſt, à priuato in teſtamento poteſt, dari ab eo tantùm poteſt cui vel lex vel SC. vel princeps ius dandi dedit, p. 435. Eius datio lege aut alia iuris parte, non iure magiſtratus competit qui eius exercitionem, quaſi officij partem à lege habet, ibid. Impuberibus tantùm dari poteſt & non omnibus, p. 437. Non ſoli magiſtratus municipales, ius eum dandi habent, ſed ordo omnis, & curia & vltro iniuſſu præſidum dare poſſunt, ibid. Non vnus ab initio, ſed plures à magiſtratu dari poſſunt non tutorem habenti. Omni die etiam feriatico dari à Prætore poteſt, vel iure communi, vel iure ſpeciali & in ſpecialem cauſſam aliquam ex inquiſitione datur, p. 438. Omnis dari non poteſt, quidam nullo modo, quidam dari poteſt, ſed datus remouendus venit, ibid. ſpecialiter quædam perſona dari poteſt, p. 439. impuberi poſtulare cui liceat, p. 440. qui neceſſe habeant poſtulare, p. 441. & ſeq. vbi petendus ſit, p. 441. Eius præcipua cura circam perſonam, per conſequentias circa res, in quibus quantum ad prouidẽtiam pupillarem domini loco eſt, p. 443. Nihil aliud eſt quam legitimus deffenſor, itemque curator, ibid. regulariter ſatiſdationi obnoxius eſt, p. ſeq. Prætori ſtatuenti, quis ex pluribus gerere debeat obtemperare non tenetur, p. 445. Eius periculum commune eſt cum contutoribus, p. 445. & ſeq. qui geſſit prius cõueniendus eſt quam qui non geſſit ex conſtitutionibus, nõ ſtricto iure, & hic olim directa tutelę conueniebatur non minùs quam qui geſſerat, hodie vtili tantum, p. 446. Omnis ſiue geſſerit, ſiue non etiam honorarius vel notitiæ cauſſa datus, periculo tutelæ ſubiacet, p. 446. & ſeq. Ex iure veteri & ſtricto, non habet beneficium diuiſionis vel diſcuſſionis, p. 447. Etiam pro contutorum parte agere & conueniri in ſolidum poteſt, licet diuiſa ſit tutelæ adminiſtratio, ſed exceptione vterque repelluntur, p. ſeq. poteſt in contractibus ineundis & actionibus inferendis vel ſuſcipiẽdis ipſe gerere, vel pupillum adhibere ſub ſua auctoritate, p. 449. propter pupilli fauorem officio Prætoris & ſine accuſatione, quod rarò tamen contingit ob ignauiam, dolum, vel negligentiam vt ſuſpectus remoueri poteſt, p. 451. Ante geſtionem ſuſpecti accuſari poteſt ex Iuliani ſententia à Iuſtiniano recepta, ibid. Iure datus propriè ſe excuſare dicitur, quamquam & non iure datus aliquando dicatur, p. 454. Eum certiorem facere debet magiſtratus qui eum dedit vt poſſit ſuas excuſationes allegare, ibid. pro modo facultatum pupillos ſuos alere debet, p. 458. Datiuus ad pupilli educationem ſemper cogitur à Prætore, non teſtamẽtarius, ibid. Non liberatur niſi redditis rationibus reliquum reddat, p. ſeq. dolum, culpam, & diligentiam præſtat, quæ ei à teſtatore remitti poſſunt, nõ dolus, ibid. qui finita tutela ſponte negotia

gerit quomodo conueniatur, p. 461. cui aliquid propter administrationem abest quomodo illud consequatur, p. 465. Eius heredes defuncti nomine qua actione teneantur, p. 470. Omnis satisdare non tenetur sed qui tenetur si non satisdederit non censetur legitimus defensor, p. 471. in quo differat à curatore, p. 955. illo vel curatore petentibus bonorum possessionem, ea non acquiritur minoribus, sicut nec illis repudiantibus amittitur, p. 683. & seq.

V.

Vacantia bona quæ, p. 680. & seq.
Vectigalis actio quæ, & qua de re proposita, p. 232. & seq. & ad quos producta, p. 237. priuatis competere quando cœpit, p. 236.
Vectigalis & superficiarius plurimùm exequantur, sed vectigalis plus iuris habet, p. 233.
Vectigal à tributo vel stipendio propriè distinguitur, p. 233 à vehendo dictũ & inde naturalis agri fructus vectigal quod ad dominum deuehatur, p. 237. Eius nomine latè accepto, continetur etiam tributum & omnia quorum nomine & caussa publicani, publicum quid conducunt, p. 850.
Vectigales agri qui à IC. dicantur, quorum appellatio ad vsum suum temporum à Iustiniano aptata & quando tales dici desierunt, p. 234. & seq.
Venditor per legem commissoriam quomodo rem vindicet, p. 346. serui sub certa lege plerumque sibi manus iniectionem excipit. p. 350. si dominus sit, rei traditione emptorem facit dominum, si non sit de euictione tantùm obligatur, ideſt vt ei rem habere liceat per se & per omnes, non vt eius faciat, p. seq. Omnino cogitur ad rem tradendam si in potestate sua habeat, ius omne rei venditæ ante venditionẽ penes se retinet, ante quam custodiã & diligentiam præstare debet & rem venditam alteri vendere eidemque imponere seruitutem potest, p. seq. si nolit rem redhibere, ad id præcisè cogi non potest, p. 372. Est primus auctor, fideiussor de euictione secundus. p. 376.
Venditio rei alienæ quare consistat, pignus non, p. 367. pignoris, alia fit ex iuris necessitate, alia ex conuentione, alia iure communi, alia iure creditoris siue pignoris, p. seq. Nulla sine traditione dominium transfert, p. 897. hereditatis quomodo sit acquirendi modus per vniuersitatem, p. 897. consensu propriè non perficitur sed traditione, p. seq. in quibus casibus non permittitur, p. 951.
Venter aliquando mulierem, aliquando quòd in vtero est significat, p. 422. quomodo in possessionem mittatur vel simul cum alijs liberis vel solus, p. 734. ei curator, non tutor quare detur, p. 436. quid significet, itemque vterus, partus, fœtus & infans, p. 734. inferioribus obstat, ne vel iure ciuili adire possint, vel per bonorum possessionem edictalem, p. 734. & seq. ad possessionem admittendus est quandocumque iungitur natis, p. 735. pro iam nato habetur, vbi de eius commodis agitur, ibid. in possessionem mittitur ex omni parte edicti, vel ex omnium edictis, p. seq. 944. quamdiu in possessionem esse debeat, p. 737. Ei in possessionem misso solet mulier tutorem petere & bonis interdum qui mulieri alimenta statuere debet, p. 737. sine caussæ cognitione mittitur in possessionem nisi quod summatim quandoque adhibetur, p. 737. & seqq.
Verba ciuilia, certa, solemnia, formalia idem, p. 34. recta & directa idem sonant, precarijs generaliter non opponuntur, sed solo respectu testamentorum, sub quorum genere imperatiua continentur, nisi cum ad testamẽta referuntur, p. 506. Alia precaria, alia directa, quibus malè addunt interpretes communia, p. 506. & seqq. Solemnia cur Latina esse oportuit, p. 508. vnde dubitatum fuit quæ directa, & quę inflexa essent, p. 508. & seq. directa ad caussam fideicommissorum numquam detorqueri possunt, p. 516. si vim habent imperandi licet alio

alia quam imperandi modo enunciẽtur imperatiua dicta ſunt, p. 509.
Verbis contractus quando fieri olim diceretur & quando hodie, p. 338. Obligatio legitimè contrahebatur cum dos diceretur, p. 395. quædam obligatio ſine aliqua eorum ſolemnitate cõtrahitur, p. 766.
Verbum, orationis clauſulam quãdoque ſignificat, p. 508.
Verbum ſolet, quid ſignificet, p. 267.
Verba eadem in legibus & formulis cautionum, veteres ſæpiùs inculcabant vt plurimùm quo dubitandi & calumniandi omnis tolleretur occaſio, p. 615.
Veritas rei non deletur aut confunditur legum ſubtilitate, p. 397.
Veſtis generali appellatione ſtragula continentur, p. 582.
Veterani qui ſint, ſua habent priuilegia, & licet in caſtris degunt iure militari teſtari non poſſunt, p. 527. quantum ad teſtandum de peculio caſtrenſi pro patribus-fam. ſunt, itẽque milites, p. 750. illis & militibus exmilitari delicto damnatis qui ſuccedũt, p. 796. & ſeq.
Vetuſtas ſemper pro lege & conditione agri, & pro quaſi ſeruitute habetur, p. 846.
Viam qui habet ius trahẽdi lapidem aut tignum habet & haſtam rectam ferẽdi, ſi itinere tantùm vtatur, actum retinet. p. 264.
Viarum cura Ædilium per conſequentias ædium, quarum tum ſacrarum quam priuatarum cura ad eos potiſſimum pertinuit, p. 371.
Viæ publicæ quomodo dicantur, p. 134.
Vicarij loci ſeruatores, locum tenentes idem, p. 164.
Vicinus & dominus eſſe debet, aut ſeruitutem habere qui nouum opus nunciat, p. 818.
Vindemiarum & meſſium tempore, vacatio eſt à forenſibus, p. 187.
Vindicatio quæ datur maiori viginti quinque annis quare reſciſſoria & vtilis actio dicitur, p. 211. ſeruitutum à vindicatione corporum quid differat, p. 245. & ſeq. licet ſit in rem, occaſione tamen perſonarum competit. p. 284. vnam tantum habet intentionem, rem actoris eſſe, p. 291. & ſeq. competit venditori quibuſcumque verbis concepta ſit lex commiſſoria, p. 345. hereditatis, ab aditione quid diſtet, p. 532. Falcidiæ in rebus mortis cauſſa donatis etiam ex veteri iure competebat, p. 620.
Vindicare propriè quid ſit, p. 532. gregẽ quomodo poſſimus, p. 230. aliquando ſignificat ſibi ſumere & arrogare, ſed minùs propriè, p. 620. in libertatem eum qui pro ſeruo haberetur cuiuis è populo licuit, p. 869.
Vindiciæ quid, ſecundum libertatem primis temporibus ſemper dictæ, p. 869.
Vindicta quo primùm tempore cœpit & quo modo ac colore, p. 868. & ſeq.
Vir bonus is eſt qui in propria ſua cauſſa æquum & bonum ſequitur, etiamſi iure ſtricto niti poſſit, p. 14.
Vir abſens vxorem ducere poteſt, non fœmina nubere, p. 391.
Vir & vxor affines inter ſe non ſunt, ſed principium affinitatis, p. 794.
Vis quid ſignificet, p. 423. libertatẽ non lædit ſicut nec legibus obtemperatio, p. 122. feſtucaria in vindicatione, & vindicta adhibita, p. 869.
Vlpianus à militibus occiſus, quaſi Iuſtitiæ non ſacerdos tantùm ſed rigidus ſatelles, p. 18. fuit ſub Antonino Caracalla, itemque Paulus, p. 315.
Vltimarum voluntatum duæ ſunt ſpecies, teſtamentum & codicillus, vel teſtamentum, & alia quælibet voluntas, p. 547.
Vnde cognati manumiſſoris octauo ſunt loco, agnati eiuſdem quinto, p. 668. Nudam habet Prætoris indulgentiã, p. 787. ratione proximitatis datur, p. 789. ſed cognatorum gradus complectitur & ex ſeptimo duas tantùm perſonas, p. 790. Non tantùm pro ingenuorum ſed & pro libertinorum ſucceſſione defertur, p. 791. Itemque
Vnde legitimi, ibid. quæ datur omnibus tam maſculis quam fœminis, qui vel legitimi, vel pro legitimis ſunt, p. 787. Eam petere poſſunt qui per SC. vel cònſtitutiones heredes fiunt, p. 786. qua ratione à iure ciuili originem habere dicatur, p. 785.
Vniuerſitatis quæ ſunt, communia ciuitatum quandoque dicuntur, p. 134.
Vniuerſitas nulla heres inſtitui poteſt, nec iubere ſeruum adire, p. 530.

Vocatio in ius olim à petitore citra ministerium officialis aut iussum magistratum fiebat,p. 179. hodie contra,p. seq.Est initium omnium actionum instituendarum,p. 889. Ea etiam qualiscumque offendi videtur qui in ius vocatur,ideoque certæ personæ sine venia vocari non possunt, p. 180.
Vocatus in ius si non sponte sequeretur aut satisdaret sine magistratus præcepto,vi pertrahebatur,p. 179.Aut iure, aut satis, aut cautum dare debet, p. 181. dimittitur si de re transactum sit & impunè deserit promissionem iudicio sistendi caussa factam,p. 189. Eum qui eximit quē liquidò constat vocari nō debere nulla pœna sequitur,p.183.
Volumina vetera in medio habebāt vmbilicum, p. 359.
Voluntas sani hominis an pro iure haberi debeat, p. 20. quid differat à mēte, quid sit in deffinitione testamenti, quælibet testamentum non facit sed eius iusta sententia, p.479.
Volusius Mæcianus fuit inter Consiliarios Antonini Pij, p. 315.
Vrbana prædia quæ sint, ea non locus sed materia facit, non ex qua componuntur,sed quum præbēt,hoc est vsus vel etiam ex qua componuntur, si ita sint extructa, vt Vrbanum vsum præbeant, p. 260.
Vsucapio quid sit, p. 905. auffert ius dominij à priori domino, præscriptio nō item, p. 211. dominium per caussam longæ possessionis acquirit,p. 276.Est dominij acquisitio per vsum & præcipuus effectus possessionis, p. 905. sine vllius damno procedit, eius æquitas in quo posita, p. seq. Est ex lege XII. Tab. quomodo sit dominij adeptio& adiectio,non per consequētias sed directò,p.907.quomodo olim differret à præscriptione, etiam ante Iustinianum fuit dominij acquisitio, præscriptio non item, eam à præscriptione distinguere olim facillimum, hodie contra, p. 910. semper actionē in rem peperit,præscriptio solam exceptionem pariebat,p. 912. quomodo à Iustiniano transformata, & quid ex ea præscriptioni communicatum, p. 914. in ijs tantùm concessa est quæ nostra existimantes ex iustis caussis quibus dominium rerum acquiri solet possidemus,ib. nullo iusto titulo præcedente procedere non potest,p.seq. quare aliquando non obstante rei alienæ scientia,p.919. ex falsa existimatione non valet,si nulla sit caussa facto ipso, p. 921.pro derelicto quando procedat,p. 924. pro legato quando & in quib⁹ rebus,p.925.& seq. pro Emptore in rebus dotalibus æstimatis procedit, p. 927. pro dote quomodo admissa,& quando procedat,p. 927. & seq. pro suo quando procedat, p. 929.
Vsucapionis ius vnde primū cœpit, 928.
Vsucapit etiam, sciens se rem alienam possidere si iustè possideat, p. 912.
Vsucapi non potest quod nostrum est, olim cōtra, p. 917. nihil ex bonis viui pro herede potest, aut suis heredibus extantibus, p. 926.
Vsura quid significet in vsu, & quid propriè,pro locationibus rerum quarumcumque præterquam pecunię propriū nomen accepit, p. 377. diuiditur in fœnus & vsuram, p. 377. & seq. in quo differat ab eo quod interest, p. 378. vel ex officio iudicis vel ex partium cōuentione pœnæ nomine,quæ tamen non est fœnus, p. seq. in quo differat à fœnore, & in quo cōueniat, itemque cum pœna & eo quod interest, p. 379. & seqq. Maxima est centesima Gallicè, *douze pour cent*, sed hęc vsura,alium & alium modum recepit, p. 381. pecuniæ nauticæ quæ, & eius nomina, ibid.
Vsurpatio quid sit, p.913.
Vsus fori,id est litigandi ordo in scholis non addiscitur,sed respondendi & iudicandi peritia, p. 83.
Vsus nudus ijsdem modis constituitur & amittitur quibus & vsusfructus, p. 244. quid sit, p. 247. alterius seruitutis legari non potest, nec vsusfructus, p. 568. quomodo dominium dici possit & dominij pars, itemque vsusfructus,p.901.& seq. Est possessio,p.905.
Vsucapione non quæritur,sed antequam ea inchoetur necesse est vsum quæsitum esse, p. seq.
Vsus capio & vsucapio dici possunt, & quomodo, p. 909.
Vsum & speciem rerum potius quam materiam intueri oportet, p. 579.

INDEX.

Vsusfructus quid sit, in iure consistit, p. 238. alius iure seruitutis, alius iure proprietatis competit, non est pars corporis, solus inter reliquas seruitutes portionis instar habet, corpore sublato & ille tollitur, in multis casibus pars dominij est, omne rei emolumẽtum continet, singularia multa recipit, quæ non sunt in alijs seruitutibus, caussalis & formalis qui apud interpretes, p. seq. in rebus omnibus constituitur, quibus modis constituitur, testamento acquiritur, etiam prædiorum prouincialium iure legati constitui potest, p. 240. seruo communi relictum, si alter dominorum repudiauerit totus ad alium pertinebit, ibid. Ex fruendo consistit, hoc est facto eius qui vtitur fruitur, impropriè dicitur quotidie constitui & legari, accrescit fructuario non habenti partem suam, p. 241. Eius pars quæsita & postea amissa alteri accrescit, ibid. ad heredes nõ trãsmittitur sed patri dominuoue, potestatis iure non trãsmissione quæritur, itemque vsus & habitatio, p. seq. Est pene proprietas in alieno dominio & proprietate, cuius imminutio est, Est figmẽtum prudentum, certis modis finitur ex eorumdem interpretatione, constitui non potest vt numquã finiatur, p. 243. Eius dies cedere quare intelligatur, ibid. quib⁹ modis finitur, nondum quæsitus amitti non potest, contra tamẽ actio de eo, p. 243. & seq. Earum rerum quæ vsu consumuntur & minuuntur, SC. contra iuris regulam admissus, itemque vsus, cũ neuter propriè vsus aut vsusfructus sint, serui legatum plenius est quam operarum, p. 246. Est ius percipiendarum omnium obuentionum & fructuum qui ex re aut extrinsecus adueniũt, p. 246. & seq. ipso iure quomodo constituatur, p. 249. Eũ quis habere potest ipso iure vel tuitione Prætoris, ib. hodie in prouinciali prędio cõstitutus ipso iure valet, olim sola Prętoris iurisdictione, p. seq. mancipatione acquiri non potuit sed traditione tantùm, p. 255. per vindicationem legari potuit, in quo dissentiat à legato diurno, legatus quotidie constituitur & legatur, & in perceptione quotidiana consistit, relictus in annos singulos, naturã annui legati induit, vt capitis minutione nõ finiatur. p. 567. Ciuitati relictus perpetuus, non est legatum annuum perpetuum est, p. 566. legatus aut iure ciuili, aut ipso iure constituitur, aut per tuitionem Prætoris, aut per heredem præstatur, per damnationem relictus vnicuique legatario solidus non debebatur, p. 568. Eius legati duplex est acceptio, ibid. Eo extincto illius æstimatio quandoque debetur, ibid.

Vtilitas publica iusti propè mater & æqui & pro æquitate in libris iuris accipitur, p. 12.

Vtiles actiones quid, p. 232. Emptori hereditatis competunt etiam sine traditione, p. 347. à Prætore non dabantur, nisi quodam colore à iure ciuili emendicato, p. 628.

Vtilis tutelæ à Prætore iure singulari pupillorum caussa introducta, à prudentibus excogitata, p. 465. & seq. Curationis caussa, est vtilis negotiorum gestorum, ibid. In factum restitutoria in quem datur, p. 469.

Vtilis possessio datur contra, vel secundum nuncupationem, p. 677.

Vtile tempus in bonorum possessionibus computatur & quomodo, p. 651. 790. 680.

Vtilitas bonorũ possessionis cõtra tabulas quæ fuerit olim, & hodie etiã sit, 691.

Vtendi verbum latiùs patet quam possidendi, p. 903.

Vti non videtur qui alio modo vtitur quam quo debet, p. 244.

Vulgaris substitutio cuiusmodi sit, p. 512. sub pupillari semper tacitè intelligitur & contra, cum fit filio impuberi nisi voluntas patris refragetur quod ex coniectura colligitur, p. seq.

Vxori solẽne fuit legare quæ eius caussa parata sunt, p. 583.

FINIS.

Laus Deo & Deiparæ.

ERRATA.

P. 15. l. 4. necessariò
P. 19. l. 13. ex-lege
P. 24. l. 10. laboribus
P. 31. l. 8. confusus
P. 34. l. 36. *in l.* 1.
P. 59. l. 9. factorum
P. 63. l. penult. materia
P. 65. l. 13. Græca
P. 89. l. 20. appellant, repertoria
P. 91. l. penul. Leunclaius
P. 94. l. 28. Photij
P. 109. l. 11. dicatur
P. 119. l. 5. dele apnotationẽ
P. 119. l. vlt. quasi
P. 124. l. 14. fit
P. 131. l. 23. similia
P. 133. l. 33. argumentum
P. 135. l. 35. dele ci
P. 141. l. 33. dicatur
P. 143. l. 5. translata
P. 143. l. 26. dele *lex*
P. 143. l. 34. dele virgulam
P. 150. l. 16. prouincia
P. 177. l. 27. pecuniariter
P. 228. l. 26. parte
P. 230. l. 10. hereditatis
P. 234. l. 15. Frontinum
P. 243. l. antep. decennium
P. 253. l. 20. &
P. 253. l. 28. ius
P. 266. l. 3. enim
P. 280. l. 37. At qui
p. 310. l. 38. vt
P. 315. l. 39. esse
P. 323. l. antep. malint
P. 325. l. 18. intelligit
P. 327. l. 26. prius
p. 328. l. 22. frater
P. 341. l. 2. nominatim
P. 391. l. 28. constitutionibus
P. 419. l. 25. parenti
P. 446 l. 34. *hoc tit.* pro *Cod. si tut.*
P. 447. l. 12. Ratio
P. 455. l. 31. municipalia
P. 471. l. 19. *fideiuss.*
P. 488. l. 6. nepotibus
P. 498. l. 32. circumduci
P. 538. l. 35. scriptos
P. 553. l. 39. addi
P. 593. l. 29. Ad
P. 611. l. 18. & 19. *infra de leg.* 1.
P. 611. l. 32. circumscribi
P. 616. l. 20. post verbum sequenti, adde capite.
P. 620. l. 34. & 36. condictionem
P. 633. l. 2. Paulus
P. 635. l. 25. quo
P. 636. l. 8. nempe
P. 636. l. 36. Falcidiæ
P. 639. l. 5. inuentum
P. 648. l. 24. vtpote
P. 651. l. 25. successorem
P. 657. l. 14. agnationis
P. 661. l. 15. post appellatur adde §.
P. 662. l. vlt. fiduciario
P. 663. l. 2. ei in
P. 666. l. 10. per Vnde
P. 673. l. 25. generalem
P. 677. l. 15. admittitur
P. 679. l. 23. legere
P. 688. l. 20. notat
P. 695. l. 21. filius
p. 701. l. 3. inuitantur
P. 705. l. 29. possint
P. 729. l. 29. quæ
P. 743. l. 35. hic
P. 746. l. 33. opponatur
P. 756. l. antep. intercidit
P. 766. l. 30. ius
P. 772. l. 7. extraneos
P. 774. l. antep. præstare
P. 797. l. 13. quam
P. 799. l. penult. illud
P. 801. l. 28. instituti
P. 802. l. 26. d. pro D.
P. 803. l. 13. adoptione
P. 812. l. 8. defunctæue
P. 820. l. penult. nunciationis pro prohibitionis
P. 871. l. 5. Reipublicæ
P. 878. l. 24. fideicommissis
P. 886. l. 23. 24. interuentu
P. 902. l. 16. dominium
P. 905. l. 21. *de pro empt.* dele *de*
P. 908. l. 23. legis
P. 912. l. 16. in præscriptione
P. 915. l. 14. adquiri si
P. 919. l. 6. neminem
P. 919. l. 17. pienda
P. 919. l. 32. possidere
P. 922. *l. 6. traditum*
P. 925. l. 5. & hæc est
P. 925. l. 19. quia
P. 933. l. 21. euocatus
P. 934. l. 23. agitur
P. 935. l. 36. causſæ
P. 937. l. 14. res
P. 939. l. 11. actionem
P. 941. l. 28. siue
P. 955 l. 29. promiscuè.